

**ÇORUM TARİHİNE AİT DERLEMELERİM
I-II-III
&
MAARİF HAYATIMIZ**

M. İhsan SABUNCUOĞLU

Yayına Hazırlayan
Abdulkadir OZULU
İrfan YİĞİT

Çorum 2010

Birinci Basım

Basım Yeri

Kapak Tasarım
İrfan YİĞİT

Bu eser içerisindeki **Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I-II** orijinalden tıpkıbasımı yapılarak hazırlanmıştır. **Çorum Tarihine Ait Derlemelerim III**, Araştırmacı Eğitimci Yazar Abdulkadir Ozulu'nun babasına M.İhsan Sabuncuoğlu tarafından verilen metinlerin Araştırmacı Eğitimci Yazar Abdulkadir Ozulu tarafından düzenlenmesiyle hazırlanmıştır

İsteme Adresi

Çorum Belediyesi Kent Arşivi

Yeniyol Mah. Gazi Cad. Turgut Özal İş Merkezi Kat:3 No:92 ÇORUM
Tel: 0364 225 08 10 / 1539 • kentarsivi@corum.bel.tr

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Özgeçmiş (M.İhsan Sabuncuoğlu)

Çorum Tarihine Ait Derlemelerim-I

Çorum Tarihine Ait Derlemelerim-II

Çorum Tarihine Ait Derlemelerim-III

Maarif Hayatımız

TAKDİM

Belediyelerin görev ve sorumluluk alanları sadece şehir içerisindeki asfalt, yol, su, imar gibi teknik alanlarla sınırlı kalmamalıdır. Şehrin tarihinin, kültürel geçmişinin gün ışığına çıkarılması ve korunarak günümüzdeki mevcut durumunda kayıt altına alınarak gelecek nesillere sağlam bir şekilde aktarılması yerel yönetimler olarak en önemli sorumluluklarımızdandır.

Bu sorumluluk bilinciyle, bünyesinde Kent Arşivi'ni kuran Belediyemiz, bu konuda amaçlanan hedefe ulaşması için başarılı çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmalarımızda beni mutlu eden en önemli şey, araştırma yapacak olan değerli hemşehrilerimizin şehrimizde bu bilgileri ve belgeleri toplu olarak, en kısa zamanda, verimli bir şekilde bulabilecekleri herhangi bir kurum ya da mekân yok iken kent arşivimizin günümüzde araştırma yapan araştırmacıların ilk önce uğradıkları mekân haline gelmesidir.

Her alanda en iyisine ve en güzeline layık bir şehir olarak düşündüğümüz Çorumumuzu kültür ve tarih alanında da, en iyiye ve en ileriye taşımak için çalışmalarımızı son sürat devam ettirmekteyiz.

Bugüne kadar birçok kültürel yayın çıkaran Çorum Belediyesi, bundan sonra da kentimizin geçmişiyle olan bağlarının kopmaması için üzerine düşen sorumlulukları yerine getirecektir.

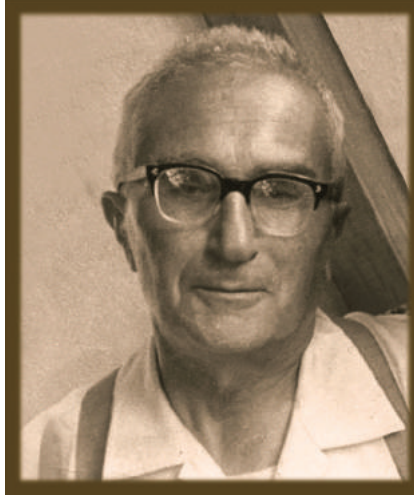
Bizleri her konuda olduğu gibi Kent Arşivi projemizde de yalnız bırakmayan ve ellerinden gelen tüm katkıyı sağlayan Çorumlu tüm hemşehrilerimize, sanat ve kültür insanlarımıza teşekkür ediyor, tüm alanlarda hizmetlerimizin en iyisini halkımıza ulaştırmak için gece-gündüz çalışmaya devam edeceğimizi belirterek, saygılarımı sunuyorum.

Muzaffer KÜLCÜ
Belediye Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

ÇORUM'A HİZMETİ GEÇENLER:

(Çorum İğdeli Gelin Dergisi Eylül 1969 nüshasından)

Av. İHSAN SABUNCUOĞLU

Dr. Kemâl TERLEMEZ

Kalıpsız fese benzeyen fotör şapkası lâstik mes ayakkabılı pırıl pırıl zekasını aksettiren elâ gözlerinin önündeki gözlükleriyle Çorum'un tipik, popüler, sevilen evlâtlarındandır.

Kendilerini ilk defa şimdiki Ziraat Bankasının yerindeki - küçük Noter dairesinde tanıdım. Tıbbiyeye giriyordum. Noter senedi lâzımdı. Kendi evladı gibi sevindi ve yardım etti. Zannedirim tek düşüncesi Çorum'un -o zaman az olan- okuyacak çocuklara ihtiyacı olduğu içindi. Biz yaşlandık hatta dertleşir dereceye geldik. O yine genç kaldı. Çorum'a hizmeti, enerjisi aksamadı. Hem okudu hem yazdı. Basılacak büyükçe bir tetkik eseri masamın üzerinde duruyor. Çorum'un acı tatlı günlerini gördü. İyi bildiği yolda yazdı. Sağcı ve muhafazakâr düşüncelidir. Çorum da Noter olarak faal vazife gördüğü 1935 yılından yaş haddini doldurarak 1966 yılında noterlik mesleğinden ayrılıncaya kadar halka yardım etti. «Kâtibi adli» ismiyle doğruluk ve haktan ayrılmadı. Hiç boş durmadı. Çorum'un sosyal müesseselerinde, cemiyetlerde ücretsiz vazifeler gördü. Günlük gazetelerde Çorum'a ait tetkik yazıları halâ neşredilir. Çorum onun kafasında ve görüşlerinde bir cennettir. Memleketini, hal-kını tapar derecede sever. Şöyle ayaküstü sohbetlerinde - Bu onun cevval ve yerinde duramaz karakterinin tabi neticesidir. Hepimize Çorum'a ait çok bilgiler vermiştir.

Neşriyatından çok faydalandık. Çorum'un okumuş gençleri inşallah onun kitaplarından çok yararlanacaklardır. Çok kısada olsa - Hayat hikayesi diyelim - riyaziye kitaplarındaki gibi kesin tariflerle sunulur.

Künyesi

Soyadı : Sabuncuoğlu

Adı : Mehmet İhsan

Babası : Enver

Anası : Meryem

Doğum yeri ve tarihi : Çorum (aslı 1315. tashihi 1317)

Nüfusça kayıt yeri : Çorum, Hacı Nasrullah, M. Hane: 4-C 20s.7

Tahsili : Çorum Mektebi idadisinde: tahsil etmiştir.

Mektebi idadiden 30 Haziran 1332 tarihli aliyülalâ (Pekiye) derecede şahadetname almıştır.

Ankara Encümeni adlisince imtihanı icra 3 Nisan 1339 tarihli alâ derecede müstantıklık şahadetnamesi almıştır.

Noterlik imtihanı neticesinde pekiye derecede imtihanı kazanmıştır. Harbiye mektebi yedek subay topçu sınıfından birincilikle mezundur.

Resmi Hizmetleri:

Teşrinievvel 332 de Çorum iâşe dairesi kâtibi tayin edilmiş ve iâşe teşkilâtında 4 Ağustos 1335 lav tarihine kadar vazife görmüştür.

Teşrini evvel 1335 de Çorum mahkeme zabıt kâtipliğine alınmış 1 Temmuz tarihine kadar hizmet görmüştür.

1 Temmuz 1340 da Keskin müstantıklığma tayin olunmuş, tahvilen 8 kanunu 1341 te Sungurlu müstantıklığma gelmiş 1.9.1932 de istifaen ayrılmıştır.

Çorum'da Avukatlığa başlamış olup, bu avukatlık 23.5.1935 tarihine kadardır.

Çorum Noterliğine 23.5.1935 te başlamış olup, 1317 doğumlu olması hasebiyle 13 Temmuz 1966 tarihinden itibaren yaş haddine tabi tutularak noterlik görevi sona ermiştir. Bundan sonra tekrar Çorumda avukatlığa başlamıştır.

Fahri Hizmetleri:

1932–1934 Belediye Meclisi azasıdır.

1932–1933 Çocuk Esirgeme Kurumu İdare Heyeti azasıdır.

1932–1933 Kızılay İdare Heyeti azası ve ikinci başkanıdır.

1933–1942 Halkevi Köycülük şubesinde aza ve başkanıdır.

1935–1938 Halkevi Tarih Şubesi Başkanıdır. Bilhassa Çorumlu Mecmualarının bu şubece çıkarılmasında çalışmıştır.

1938–1946 Çorumda Lise açtırmak için uğramış ve Çorum da maarif hayıradile broşür bastırmıştır.

1944–1950 Lise Okul Aile Birliği İdare Heyeti Azalık ve Reislikte.

1947–1964 Türk maarif cemiyeti (Eğitim Derneği) Çorum Şubesi Başkam.

1952–1964 İmam - Hatip Okulu Kurma Koruma Derneği Başkanıdır.

1964–1966 Devlet Hastanesinde onarım derneğinde üyedir.
1965–1967 Sağlık Derneğinde Kan Bankası İnşaat İdare heyetinde azadır.
1960–1967 İlica Bağları Kalkındırma Der. Bşk. dır.

Askeri Hizmetleri:

Topçu, İhtiyat zabıt vekili

Çorum Hacı Nasrullah Mahallesinden Sabuncu zadelerden Enver oğlu Mehmet İhsan,

Tevellüdü : 1317

Askerliğe duhulü : 23 Teşrinievvel 1338

Zabıt vekilliğine nasbi : 27.12.1339

Terhisi ve İnfrakı : 18 Mart 1340

Yedek Topçu As. Teğmeni olarak tekrar askeri hizmete alınışı 12.8.942

Teğmenliğe terfii : 18.11.1943

19. Top alayında terhisi : 31.1.1944

Evlâtları

Doğum Tarihi

1925 Gültekin Makine Mühendisi

1927 Envertekin Doktor Operatör

1930 Sungur tekin İnşaat Mühendisi

1932 Vehbi Hâkim

1938 İsmail Mete İnşaat Mühendisi

1945 Tefik Tezer Makina Y. Mühendisi

ÇORUM TARİHİ ÜZERİNE DERLEMELERİM-1

M. İhsan SABUNCUOĞLU

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

1	Önsözüm	
2	Gazi heykeli önünde hitabemiz 30.10.1933	7
3	Çorum tarihinin tekemmülüne çalışalım 3.11.1937 ..	8
4	Danişmendlilerce Çorum'un fethi tarihçesi	10
5	Amasya tarihinden	15
6	Rıza Nur tarikinden	16
7	Hikmet Turhan Dağhoğlu'ndan	16
8	Nişancı Zade tarihinden	17
9	Enver Behnan Şapolyo'dan	17
10	Hasan Fehmi Turgal'dan	18
11	Feridun Fazıl Tülbentçi'den	19
12	Evliya Çelebi'den : Neşet Köseoğlu	21
13	Evliya Çelebi'den : Reşat Ekrem Koçu	21
14	Hıfzı Veldet'ten	24
15	Ulu Cami	24
16	Hıdırlıktakiler	30
17	Hıdırlıka ait bir tapu kayıt sureti	34
18	Nazmi Tuğrul'dan	35
19	Tezkireyi Makamttan	36
20	Âlî Tarihinden	39
21	Hacı Ali Arif Efendi kasidesi ve açıklaması	40
22	Şeyh Abbas Efendi merhumdan hatıralar	43
23	Kereb Gazi	52
24	Hacı Zehni Efendiden Hazret-i Suhib	54
25	Yusuf Bahri	54
26	Beyler Çelebi Çorumlu Mecmuası sahife 75 den ...	66
27	Çerkes Şeyhi	70
28	Şeyh Hacı Salih Efendi	71
29	Şirvanlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi	72
30	Kız Mezarı	73
31	Cemal Gürsel'in babası	73
32	Ulu Mezar	74
33	Kara Müftü	75
34	Deli Müftü Ahmet Feyzi	80
35	Koç Köroğlu	77
36	Kuşlar Destanı	78

YANLIŞ DOĞRU CETVELİ

<u>Sayfa</u>	<u>Satır</u>	<u>Yanlış</u>	<u>Doğru</u>
11	8	kldırılıp	kaldırılıp
11	14	rumdan	rumlardan
12	1	Efruniy'nin	Efrumiye'nin
12	30	kiyasini	sayısını
13	15	Kaledn	kaleden
14	8	yeldi	geldi
15	4	buyurki	buyurduki
16	36	Çorumlu	Çorumcu
21	31	Çorum	Reşat Ekrem Koçu'dan
29	39	yatağına	halini
35	30	Raşidindne	Raşidin'den
36	5	iyaceberdir	icapeder
52	1	Çorum Yeni Adım gazetesi 1 ve 2 mart 1960 da yayınlanı	
55	son satır	Yusuf	Eşref
70	1	—	ÇERKEZ ŞEYHİ
72	10	Şirvan	Şiyran
74	9	Çorum gazetesi	3.6.1958 den İ. S.
75	18	Çorumcu Mecmuası	1.11.1943 1259 uncu sahife
80	15	bu	ki
81	2	hem	Hacı

ÖNSÖZÜMÜZ

Çorumumuzun derli toplu basılmış bir tarih kitabı ortada yoktur. Vakit vakit rastladığımız bilgileri, gördüğümüz belgeleri, duyduğumuz rivayetleri ve hatta ihtiyaçları Çorum'daki gazetelerde yazagelmiş ve bazılarını da toplamış bulunuyoruz. Parça parça olan bu yazılardan tarihçiye yarayacak olanlarının bir araya getirilmesinin iyi olacağına inanıyoruz. Ve zaten Tarih kitabı, bu gibi derlenenlerin ve derleneceklerin, zamanına göre seziliş, anlanış, saklanış ve naklediliş şekil ve mahiyetlerine göre büyültülüp küçültülmesi suretile erbabının tahlilinden ve takdirinden geçirilmesi neticesi ortaya konacak şey değil midir?

İşte biz de gücümüz yeterince bu (Derleme)mizi sunmuş bulunuyoruz.

İhsan SABUNCUOĞLU

Çorum, 15/12/1971

CUMHURİYETİN ONUNCU YILBAŞI TÖRENLERİNDE KOMİTECE GÖREVLENDİRİLMEM DOLAYISIYLA ATATÜRK HEYKELİ ÖNÜNDE HİTABEMİZ

Çorum - Gazi Heykeli, 30.10.1933

Ey.. Bizi bugün heykelinin önüne toplayan.. Bize esrarın derinliklerini delerek geceye ok atan yıldızlar gibi mavi alevlerini akıttıcı gözlerle bakan.. Dudakları bize yeni şeyler söyleyen, başlıyan dünyaya, yeni asra, beşeriyete daha bir çok şeyler söyleyecek olan Mustafa Kemal...

Doğduğu arza kollarını açarak BENİMSİN diye haykıran ve bu dünyaya büyük işler yapmak için gelmiş olan BÜYÜK GAZİ...

Sensin Türkiye'yi ölümden kurtaran, Medeniyet yolunda koşturarak yürüten, Cumhuriyeti yoktan vareden..

Sensin asırlardan beri Türkün Türklüğün uyuşmuş sönmüş kuvvet ve kudretini canlandıran, Türkü dünya medeniyetine sokan, en yılda on-beş milyon genç yaratan her yaştan.

Tab'an ağırbaş, mütevekkil, merd, saf, hiyle ve desiseden nefret eder, hiyanet ve cinayete tenezzül etmez fazilet mücessemi bir varlık olan TÜRK; kabiliyetini anlıyacak dahileri bulunca dünyalar yaratır. İşte Türkiye; Dahisini Gazisini bulalıberi uyandı, Mustafa Kemal ruhlu Türk Türk gençliği hayat buldu.

Onun azmiyle ana vatan kurtarıldı, Saltanatlar yıkıldı, Memleket garpten şarka, şimalden cenuba yolsuzluktan kurtuldu; ana yurdumuz demir ağlarla örüldü; İdarelerimiz düzelmeye, şehirlerimiz mamur olmaya, mazlumumuz Adalet görmeye başladı.

On sene evvel Cumhuriyet iylan olunacağı gün GAZİ Büyük Millet Meclisinde şu sözleri söylemişti. «Milletin teveccühünü daima noktayı-istinat telakkı ederek hep beraber ileri gideceğiz. Türkiye Cumhuriyeti muvaffak ve muzaffer olacaktır» İşte o günden bugüne kadar Türkiye Cumhuriyeti hem muvaffak, hem mes'ut, hem muzafferdir.

İşte on senecik bir zamanda medeniyet dünyasının bir asırlık yolu yöründü, yüzlerce yıldır yapılamıyan inkılaplar başarıldı..

Gazi, bizi karanlıklardan zulumlerden medeniyete saadete kavuşturdu; o bizim başımızdır; onun ülküsü ülkümüzdür; onun etrafında toplanalım, saflarımızı daha sıklaştıralım, onun bitmeyen inkılap yolunda yürüyelim, daha mes'ut bir Türkiye yapmak için çalışalım çalışalım ki dün Büyük Gazimizin tarihî nutuklarında dinlediğimiz veçhile yurdu-muzu dünyanın en mamur yerleri, milletimizi en medenî milletleri seviyesine çıkaracağız.

GAZİ... senin kadrıgi kıymetigi bilmemek güneşin dünyada varlığını anlıyamamak demektir, senin kadrıgi kıymetigi biliriz bileceğiz bunu âtî bizden daha eyi bilecektir..

Gazinin heykeli önündeyiz, bu heykeli yapan san'atkârın zekâsı, san'atkâr ruhu bizim duyduklarımızın milyonda birini bile ifade edemiyor. Zaten onun varlığını ne bir şair ne de bir ressam, ne bir heykeltıraş; tam ifadeden âcizdir. Zaten en güzel şey ifade edilemiyen değil midir? Gazi, her neslin elinde dilinde işlenecek fakat tam ve kâmil olarak ifade olunamıyacaktır. Çünkü onun füsunu, onun iycazi hiç bir zekâ sathına düşemez.

Türke, varlığını Cumhuriyetini kazandıran Gaziye bin şükran... Cumhuriyet Türküdür; Türkiye Cumhuriyeti Gazisiz olamaz YAŞA YAŞA ÇOK YAŞA BÜYÜK GAZİ...

Sabuncuoğlu Avukat İhsan

ÇORUM TARİHİNİN TEKEMMÜLÜNE ÇALIŞALIM

Çorum Gazetesi, 3/11/1937

Cumhuriyetçilik, Ulusculuk, Halkcılık, Lâiklik, Devletçilik ve Devrimcilik prensipleri içinde çalışır bir kurum olan ve kapıları bütün yurttaşlara açık bulunan Halkevinin şubelerinden birisi de (Dil, Tarih, Edebiyat) kısmıdır. Çevrenin genel bilgisini yükseltmeye yarayacak konularda konuşmalar ve konferanslar yapmak, Yurt sevgisinin, Yurttaşlık ödevleri duygusunun yükselmesine çalışmak bu şubenin esas vazifesi olduğu gibi, eski Ulusal masalları, Ata sözlerini, eski Ulusal an'ane ve örneklerini araştırıp toplamak, bunları incelemek dahi vazifesi cümlesinden bulunmaktadır.

Cumhuriyet Halk Partisi Halk evleri Öğreneğine dayanan şube Komitemiz bu sene yeni teşekkülünü müteakıp yaptığı ilk toplantılarında

(Ulusal Tarihin Yersel Evreleri) Çerçevesi dahilinde olarak tesbit ettiği programda Çorum tarihini aydınlatacak bilgileri bulunanlardan istifade edilmek, Tarihî meselelerde halkımızı ilgilendirmek için konferanslar, görüşmeler yapmak, Çorum'da mevcut tarihî eser sayılabilecek binalar, vakfiyeler, kitabeler üzerinde incelemelerde bulunmak hususları ehemmiyetle kaydedilmiş olduğu gibi, yine komitemiz müteakip bir içtimainda da şu ciheti görüşmüş idi ki Nazmi Tuğrul'un elde mevcut (Çorum, Tarih ve Coğrafyası) isimli kitâbı esas tutularak bunda bulunmayan ne gibi malûmat varsa evvelâ toplamak sonra birleştirmek: Ezcümle Umumî tetkikin nazarlarına arz olunmak, bu hususlara ait tavzih, tashih tevsik eder yollu erbabının lütfedeceği mütalealar dahi alındıktan sonra tevhit ve telif ile kitap haline konmak.

Şu görüşülen gayeye erişilebilmek ise ancak Çorum severlerin yardımlarını esirgememeleri ile olabilir.

Her Çorumludan, her Çorum severden bu mesainin paylaşılmasını dilemek vicdanî bir duygu, toplayacakları notları ve dırığ etmiyecekleri mütaleaları Halkevi tarih şubesine vermeleri samimî bir temennidir.

İşte bu cümleden olarak :

Nazmi Tuğrul'un, kitabında tamam elde edemediğini esefle kaydettiği yazma kitap ahiren elde edilmiş bulunduğu cihetle bundan bahsedeceğim.

Bu yazma kitabın bir nushası Eşref Ertekin'de ve bir nushası da İsmail Karacaköylü oğlundadır. Müellifi ve yazılış tarihi malûm olmayan bu kitabın hiçte değerden mahrum olmadığını şu suretle de anlamış bulunuyoruz ki Süleyman Köstekci, Osmanlı Müellifleri isimli malûm eseri tetkik ederken C. 3. S. 186 Hafız Mehmet Vehbi Niksari'nin (tarihi hazreti Melik Danişment Gâzi) isimli kitabı bulunduğunu not etmiş ve zaten Çorum'un Müslümanlar, Müslüman Türkler tarafından ilk zabtı Danişmentliler ile başlamış bulunduğu cihetle bu kitabı sayın Sihhiye Müdürümüz Halid Karakaya'nın delâletleriyle bir zâtı faziletsimat olan kayın pederleri Remzi Akyürek marifetile İstanbul kütüphanelerinde arattık.

İstanbul'da Millet Kütüphanesinde 571 numarada mukayyet bulunduğunu, iki nushasının mevcudiyetini yukarıda bahsettiğim kitabın diğer bir yazma nushası olduğunu öğrendik ve İstanbul'daki nushanın Ali Haydar Emiri merhum tarafından istinsah ettirilmiş bulunduğunu anladık. İşte bu kitabın Çorm'a bazı kısımlarını aynen nakletmek istiyorum.

İ. Sabuncu

DANIŞMEND TARAFINDAN ÇORUM'UN FETHİ TARİHİ

(Özeti Çorum Gazetesi 10 Ekim 1937 ve sonraki nüshalarında yayınlanmıştır.)

Çorum Kütüphanesindeki arab harflerile yazılı nüshadan...

Battal Gazi'nin kızıdan torunu olan Melik Ahmet ve Emir Ömer'in oğlu bulunan Sultan Tursan bu iki arkadaş Malatya'da Cihanbağı denen umumî bir yerde eğleşirler, silâhşorluk talim ederlerdi. Bunlardan Melik Ahmet, vakit vakit şehre gider dindar ve âlim bir zat olan Eyyub bin Yunus'tan ilim tahsil ederdi. Vaktaki büyüdüleri!. Malatya halkı bu gençlerin nerede olduklarını Eyyub'dan sordular. Süleyman Bin Numan'ı gönderip şehre çağırdılar. 360 Hicrî yılı Receb ayı cuma günü şehir halkı bu gençleri iyi karşıladılar. Melik Ahmet ve halk mescide gittiler. Melik Ahmet minbere çıktı hutbe okudu. Namaz kılıb dua ettiler. Şehir halkı dediler ki: Ey Sultan Tursan ve Ey Melik Ahmet! Kâfirler dünyayı tuttu kâfirleri müslümanlar üzerinden def etmek isteriz, Bağdaddaki Halifeden izin alınması muvafık görüldü. Eyyub ile Süleyman Malatya'dan Bağdada gittiler. Halifeye Malatya'dan adem geldiğini bildirdiler. Eyyub ile Süleyman Halife huzuruna kabul olundu: Malatya Kavminin selâmı arz olundu.. Malatyada iki yiğit yetişti gayet pehlivan ve dindardırlar, biri Sultan Tursan, biri de Melik Ahmet'dirler, şimdiki zamanda bunlara karşı çıkacak kimse yoktur. Kâfirler daim bizleri yerlebir edib öldürüyorlar dendi. Helife hemen buyurdu «Sultan Tursan ile Melik Ahmet'e selâm çerilerine (askerlerine) Serdar (server) olsunlar Gazaya (cege) bel bağlasınlar» fermanını verdi.

Halife tarafından iki Alem, 20 çift nakkare, altun küsler, Battal Gazinin sancağı, Eba Müslümün alemleri, 40 hafız, 200 at, 400 kul, yüzyük hazine dahi gönderildi. Daha iycederse asker de hazine de gönderileceği bildirildi.

Malatya'da Sultan Tursan ve Melik Ahmet, Halifenin gönderdiği Hilat (elbise)leri giydiler hedayaları aldılar Halifenin Fermanını okudular kırk gün asker toplandı. 40.000 kırkbin er hazır oldu. İslâm Çerisi Rumdan yana yürüdüler. Çeri Öncüsü Çavli Bey beş yüz atlı ile önden getti. Cümlesi Sivas'a vardılar! Sivas Kalesi Battal Gazinin daha önce feth edilmiş fakat rumlarca geri alınmış ve harab edilmiş olduğundan Sıvası harab buldular ve Rum çerilerinden zabtettiler. Sonra Canik tarafından yardım için gelen 40.000 kırkbin kişilik Rum çerisini de yok ettiler. Bundan sonra hangi yana gedileceği hususunda meşveret edip iki kola ayrıldılar. Sultan Tursan ve Kolu Kayseri tarafına, Melik Ahmet Danişmend

kolu da Tokat, Zile, Amasya, Canik taraflarına yörüdüler. Hasan ile Eyub, Melik Ahmet yanında kaldılar.

Melik Ahmed Danişmend Kolu :

yolda gederlerken bir yigide rastladılar. Hamleleştiler ve nihayet anlaşılar. Bu rastlanan genç, (adının Artokı olduğunu, babasının göçgüncü dağ halkından bulunduğunu, oniki bin er hükmünde durduğunu, anasının da kayser tarafından Malatya'nın garat yağma edildiği sırada Malatya'dan Abduraman denen bir zatın kldırılıb kaçırılıb getirilen kızı idigini) söyledi. Amasya Beyi Şettat'ın kızı Efrumiye'yi almak istediği halda babasının vermediği için mücadeleler ettiğini ve sonunda Şettat'ın zulumları ve takibleri neticesi burada tehassun etmiş bulunduğunu dahi anlatır. Melik Ahmet Artokı'yı yanına aldı.

Melik Ahmet ve Çerisi Amasya'ya doğru yörüdüler ve adamlar yakalayb soruşturdular. Artokı bu yakalanan rumdan izzahat aldı ki Kayser'in Emmisi olan Hırışne (Amasya) beyi Şettat, Kızı Efrumiye'yi Nikonya (Çorum) beyi olan ve meşhur pehlivan bulunan Nastur'a vermek istedi, Efrumiye kabul etmediği için demire vuruldu. Çarnaçar razı oldu. İşte Nikonya tarafına gettiler yedi gündür düğün ediyorlar... Bu haber üzerine Melik Ahmet, Nikonya tarafına yörüdüler. Gördülerki Ulu yazı (geniş alan) içinde çadırlar, Bargâhlar kurulmuş Kös ve Nakkareler çalınıyor. Bunun üzerine dağda meşelikler arasında saklandılar baskın yapıldı. Muharebe oldu. Nastur çerisi darma dağın oldu ki çeri gavagsından ve Artokı'nın sesinden Efrumiye haberdar oldu ve kurtarıldı. Melik Ahmet ve Artokı de beraber olarak Turhal yazısından geçerek Sivas tarafına gettiler.

Baskın sırasında kaçub daga çıkmış olan Nastur toplandı, geri dönen Melik Ahmet Danişmendin takıbına koyuldu. Amasya'nın ötesinde bulunan Rubat'da karşılaştılar. Büyük cenk oldu. Kâfirler perakende oldular. Ansızın onbin er ile Hırışne Beyi de yetişti bu dahi dağıldı. Üç bin kadar da Gürcistan'dan Şudit kumandasile kâfirlere yardım geldisde bu da aynı akibete uğradı. Nastura Şudit'in öldüğü bildirilince o da canından ümidini kesti. Sonunda Nastur ve Şettat Amasya tarafına geri kaçtılar. Melik Ahmet Danişmend bunları takibden vaz geçerek Tokat önünde ordugâh kurdu ve Tokat Kalesini zaptetti.

Hırışme ve Niknya beyleri Şettat ve Nastur etraflarından yardım istediler. 28.000 gişi oldular. 5000 gişi de Turhal civarından gönderdiler. Melik maiyetinde yanında 14.000 gişi varidi. Turhal civarında karşılaştılar. Nastur ricate (kaçmaya) mecbur oldu. Kırkıye (Zile) Melik Ahmet tarafından zabt edildi.

Artukı ile Efruniye'nin düğünleri yapıldı.

Nastur Nikonya (Çorum) önünde oturub hesabsız çeri devşirdi. Şettat da Amasya'da hazırlanıyordu.

Melik Ahmet Danişmend, Artukı ve Eyyub ve Süleyman beraberlerinde beş bin kişilik bir kuvvet ayırarak Nastur'a karşı gönderdi, kendisi de Şettat'ı karşılamaya hazırlandı. Bilâhare Nastur ve Şettat birleştiler muharebe oldu. Efrumiye bu muharebede Nastur askeri tarafından esir edildi, götürülüb Ankara kalesine habsedildi.

Artukı, Efrumiye'nin esir edildiğini haber alınca başını aldı getti, aradı izledi Ankara kalesinden Efrumiye'yi kurtardı ve gelirken de Ankara Beyi Kıtas'ın kızı Gülnuş'u kaçırdı getirdi. Gülnuş, Melik Ahmet Danişmend tarafından nikâhlandı yine cenkler oldu.

Amasya Beyi Şettat, Melik Danişmend adamlarından Ahmet tarafından yakalandı esir edildi ve Tokat kalesine habsolundu. Nastur da kaçtı. Amasya Danişmendliler tarafından feth edilmiş oldu.

Kaçan Beyleri Nastur Nikonya'ya geldi. Etraf beylerine ve bilhassa kızı kaçırılan Kıtas'a nameler mektublar yazıldı.

Kastamuni, Gerede, Ankara taraflarından yardımlar geldi diğer taraftan Şettat, mahbus bulunduğu kaleden kale muhafızlarının bir kısmı ile kaçmış idi. Şettat, Nikonya'ya geldi. Nastur'un yanında birleştiler. Amasya'da bulunan Melik Ahmet Danişmend askerini topladı. Otuz bin gişiye baliğ olmuş idi. Nikonya tarafına yürüdü. İki ordu karşılaştı. Kılınç şakırdılarından ok seslerinden, gürz gürültülerinden at şahlanmalarından bila teşbih (benzetme olmasın) mahşer gününe dönmüşüdü. Gece de muharebe yapıldı. Öyle cenk olduki başlar kesildi, kanlar döküldü, siyneler söküldü. Leşlerden atlar ayaklarını yerlere basamaz oldu. Ata oğluna, oğul atasına, kardeş kardeşine bakamaz oldu.

Şettat yine Artukı tarafından yakalanarak esir edildi. Nastur Nikonya'dan yana kaçtı. Gaziler kâfirlerin ardınca varıb olkadar kâfir kırdılar ki kiyasını Allah bilir. Nastur yaliniz başı ile kurtuldu. Esir olmadık kimse kalmadı, otuzbin kâfir bağladılar. Cem olan toplanan malı ve hazineyi Gazilere bahşettiler. Getirilen malı hesabettiler üçyüz yük hazineyi Hırışne (Amasya)ye göturdüler. Kıtas'ın Bargâhı'nı da Gülnuş'a gönderdiler. Senin atagın bargâhıdır yine senin olsun dediler.

Şettat, Melik Ahmet Danişmend huzuruna getirilerek isticvab edildi. Kaçanlar Nikonya kalesine iltica etmişlerdi. Gaziler erişib kale karşısında kondular, çadırlar ve bargahlar kurdular. Nastur haber aldı, burç başına çıkıb gördü ki ovayı tamam asker tutmuş, kale muhasara edilmiş.

Nastur'un bir ulu serayı varidi, sanasın bir kale idi. Etrafına hendek kesdirip içini su ile doldurdular. Seray damında dört köşede mancınıklar da kurmuşlardı, cenk başladı. Kâfirler çarh oku ile çok müslüman şehit ettiler, Gaziler de çok kâfir kırdılar. Akşam oldu, o gün Melik askerinden 800 gişi şehit olmuştu. Sabah olunca kâfirler yine burç başına çıkıp cenge durdular. Melik, buyurdu ki eskiden esir alınan otuz bin kâfiri getirib islâmiyet teklif edin. Öyle yapıldı. Anlar iymana gelmeyip Melik'e sög-düler. Melik buyurdu bir mikdarı kırılınca kaledeki kâfirler çağırdılar ki ölmekten dirilik eyidir. Müslüman olun dediler. Onlar eşittiler. Yirmi bin kâfir iymana geldi. Dokuz bin esir kaldı. Kimi Ruhban ve kimi ihtiyar idi. Melik dedi ki bunlar dursun belki bize lâzım olalar.

Melik Danişmend Ahmet, Şettat için kızı Efruniye'ye söyledi. Efruniye gece olunca babası Şettat'ın yanına getti, Şettat çok herze yedin bu musibetleri senin için çektik dedi iymana gelmedi.

Melik in emrile Gaziler atlandılar kaled n yana yörüdüler. Nastur kullarile yine serayı damına çıkmıştı Gaziler kaleyi yine çevirib cenge durdular Nıkonya kafirleri yine çok müslüman şehit ettiler bunun üzerine Melkin emrile ol dokuz bin esiri kale karşısına getirdiler ve kırmaya başladılar kâfirler bu hali görünce fıgan (ağıt) kıldılar ol kalede bin yedi yüz tutsak esir varidi Nastur lainin emrile onları getirib burçlardan aşağı asa koydular müslümanlar bu halları görüb ağlaştılar. Melik buyurdu tez, Şettatı getirin. Getirdiler. Gel Müslüman ol seni yine yerige Bey dikeyim dedi çare olmadı. Darağacı dikilib Şettatı ayağından asa koydular belki korkar iymana gelir diye. İdi çare olmadı sögmeye başladı nihayet kafirlere karşı oka tuttular olkadar ok urmuşlardı ki şettatin teni kirpiye dönmüşidi delik deşik kalbur gibi olmuşidi Nastur bu hali görünce müteessir oldu o da müslümanlara ok atdırmıya başladı. O gün Bargaha çekildiler Çeriyi yokladılar bin kimse şehit olmuş şehitleri cem edip namazlarını kıldılar andan sonra kale fethinin tedbirine koyuldular.

Artuhi, Ey Server, senin devletinle yarın inşallah bu kaleyi alırsız dedi emma kale içinde bir sevinç başladığı anlaşıldı Yahya, bir yere pusuya girmiş kaledekileri dinlemişti ansızın bir gişi haber getimişdi ki Rumdan ve Çerkeşden ve Firenkten ve Kastamuni haddinden ve Bolu kenarından ve Canik Samsun havalisinden yetmiş iki milletten çeri cem olmuş Nas-ture yardıma geliyorlar..

Melik, bu haberleri eşidince maazallah bu çeriler bir yere gelirse kâfirler yine kuvvet tutarlar bir çare bulmak gerek, kafir çerileri gelmeden bu kaleyi harab edelim diye düşündüler.

Ahmet Serkis, söz aldı Ey server gaziler! Yarın asker heb atlansın Cenge başlasın çok geçmeden bu kaleyi alırsız dedi. Melik Ahmet asıl ted-biri sordu ve anladı sabah olunca namaz kıldılar çeri kale üstüne varıb

cenge durdular, serkis Ahmet çadırında oturub bir name mektub yazdı Rum dilince bu mektubda dediki... bu name benden ki Serkis im senin katındaki Nastursun şöyle bil ki ben ettiğime pişman oldum dilerim geri sizin katınıza varayım Melik beni yanına almadı ammım kıtası ve Şettatı öldürdü benim gönlüm bunlardan ürktü dilerim ki bu gece Melikin başını kesem ve senin katıga iletem eğer böyle ederisem benim günahımı yüzüme urmıyasınız, imdi bu name mektub sana varınca tez cevap yazıb bildirsin ben dahi iş üstüne olam dedi ve derhal atlandı cenk yerine yeldi tirkeşinden bir ok çıkardı okun demirini alıb nameyi oka bağladı ve oku kale içine atdı kaledekiler oku bulub Nastura götürdüler, Nastur nameyi okuyup ahvalı bilib sevindi tez cevap yazdılar ki Ey Serkis! Sen bilirsin salib hakdır, Melik bir cadıdır kıtas ve Şettat gibi beyleri öldürdü sen merdane olup Melikin başını getiresin Mamuriyeyi sana veririm ve dahi Rumın Seraskeri yaparım elbir edip bu caduları aradan kaldıralım ve hatta kendi kızım Masiya Banuyu sana veririm diye name yazıb ok ile kaleden dışarı atdılar. Serkis Ahmet bu mektubu alıb Melik Ahmede gösterdi gönlü hoş oldu. Kafirler de Melikin elinden ve şerrinden kurtuluruz diye sevindiler.

Gaziler Karargaha gelib oturdular Serkis Ahmet tedbirini Melik Ahmede haber verdi Melik Ahmet eyi buldu karrargahta gürültü ve gavgader göründüler Kafirler burç üstünde hazır duruyorlardı gavgayı eşidib sevindiler Serkis Ahmet, Melik Ahmedin başını kesmiş gibicesine beşyüz Gaiz ile süvar olup karargahtan çeriler arasından geçerek kale kapusuna vardı. Serkis Ahmet Rumca çağırdı ki be nSerkisim, Melikin başını getirdim bana medet kılınız deyince Nastur inandı kale kapusunu açtılar Nastur atlanmış karşılamaya bile gelmişti Serkis Ahmedin peşin sıra gelmiş kapıdan içeri girmiş olan Gaziler yüz kişi kadardılar hemen kılıç çekib kapucuları kırdılar Melik Ahmet de bunlar içinde idi Melik Ahmet koşub Nastura eriştiler Melik hemen bir Nagra atıb Ya Nastur işte istediğin başımı ben beraber getirdim deyiverince Nasturun akli başından gitti isede anladı. Nastur kendi adamlarına emirler verdiki bu cadıyı hemen komayın urun dediysede hepsi cenge durdular dışardaki müslümanlar dahi kapıdan girdiler akşamadek cenk ettiler kılıç urdular. Ol gece ve ertesi gün devam ettiler Kafirler Aman dilediler İymana gelmeye razı oldular ondan sonra Melikin emrile Nasturun hazinesini açtılar malını gazilere bahsettiler. ol halde iken Htrişne (Amasya) dan haberci gelib Melik Ahmet Danişmende (oğlunuz vücade geldi) diye müjdelediler Melik de, çocuğun adı Gazi olsun dedi cümle gaziler sevindiler şad oldular.

Melik Ahmet Danişmend artık Nastur bargahında karargah kurdu bir gece Rumlar tedbir ettiler ki Melike ve Gazilere ziyafet çekib zehirliyeler, Nasturun bir hilekâr vezri varidi adına Kireküs derlerdi. Melik

Ahmet huzuruna varıp rica etti konukluk edelim dedi Meli kde kabul etti Gireküs zehir tedarik etti Meliki ve Gazileri ziyafette zehirliyecekti fakat Melik, düşünde gördüki Resulullah Saraya gelmiş Saray içi Nurile dolmuştu Resulullah buyur ki Ya Melik Danişmend! biz senden razıyız Tanrı sizden razıdır imdi tez dur bu makamdan dışarı çık Haktealâ bu şehre hışm eyledi gerektirki bu şehir ve bu saraylar harab olacaktır zira bu kafirler dini islamdan geri dönüb mürtad oldular sana kasdettiler zehir vereler.

Melik bu heybetle uyandı şehir ve saray deprenmeye başladı Melik nida ettirdi tez olun bu şehir harab olur dışarı çıkın bunun üzerine hiç müslüman kalmadı cemi eşyalariyle dışarı çıktılar Gireküs da Rumlara çağırdı ki siz durun bunlar gitsinler şehrin kapılarını kapatırız bir dahi şehre koymayalım... Bu hevesle kafirler şehirde kaldılar müslümanlar dışarı çıktılar.

Çün seher vakti oldu bir deprem başladı kafirlerin başına bir taraaka koptu ki kafirlerin feryad ve figanları asümana çıktı Nasturun sarayı tamamen aşağıya geçti içinde ne kadar kafir var ise helak oldu kıyamet kafirlerin başında koptu ansızın bir tarraka daha oldu şehrin cümlesi yere geçti cümle kafirler helak oldular raviler şöyle rivayet ederlerki kırk gün kırk gece ol şehre hışm yağmuru yağdı taşları dahi toprak oldu üstüne sel gelib kum ile örttü nice bin kafirler yer altında kaldı.

Melik Danişmend Ahmet buradan Rubata (Gümüşhacıköy)e gitti orayı zab etti sonra da Amasyadan yana revan oldular.

Maruf tarihçi Hüsameddin'den dinliyelim ki Amasya Tarihi c. 2, sahife 288.

Amasyanın fethinden sonra Melik Ahmet Gazi, emmizadesi Çavlı bey büyük bir fırkayı askeriye verip Nikonya ya tehassün eden Nasturun aleyhine irsal ve ümeradan Karatekin ve Serkis Ahmet Gazileri Emiri Müşarünleyhe tefrik etmişti... Çavlı beyin mükerrer hücumları akım faydasız kaldığı bildirilmekle Melik Ahmet Gazi bey derhal kuvvayı kafiye alıp İltekin Gazi ile 468 H! de Niokyaya gitti Melik Ahmet Gazi Kastamuni fırkasını perişan ederek Nikonya kalesini fetih etti ve bu esnada bir mahdumu tevellüt ettiği haberi vürut etmekle teşekküren çocuğun adını İzzettin Mehmet tesmiye eyledi.. Nikonya livasını Türkmenlerden alayondlu neslinden teşaaub eden = ayrılmış olan = meşhur Çorumlu oymağı reisi İlyas beye tevcih etti... demektedir ki bu suretle Çorumlu oğlunun sancağı altına giren Nikonya bundan sonra Çorumluoğlunun memleketi ve daha sonraları Çorumlu diye ya dedilmiş ve en son Çorum ismi kalmıştır.

Rıza Nur tarihi cilt 3, Sahife 62 den...

Keşiş Piyerlermitin teşviki ile Fransanın Klarmun şehrinde toplanan büyük bir konsol h. 489, m. 1095 İslamlara karşı mukaddes harb ilan etmiş, hıristiyanlık alemini Haçlar takınarak Kudüs seferine sevka karar vermiş idi. Avrupanın her yerinde Haç orduları hazırlanmakta, eli silah tutan din uğruna Haç takınmakta acele österiyorlardı.

..... Haçlıların kuvveyi külliyesi İstanbul'da toplandıktan sonra Anadolu yakasına geçti yediyüz bin miktarında ekserisi genç ve hepsi muteassib efraddan olan bu ordu doğru İznik üstüne h. 491, m. 1097 Kılıç Arslanın ordu 50 elli bin varan ordusu ile o kadar düşmana ne yapabilirdi alarkada durdu muhasara içindekiler son dereceye kadar müdafaada ısrar ettiler nihayet içerid ebulunan rumların teşviki ile İznik kalesine Bizans bayrağı çektiler bu suretle Kale Ehlisalibin müttefiki olan Bizanslıların eline düştü tahribden kurtuldu Haçlılar İznikten Eskişehir doğru yol alıyor Kılıç Arslan bunları adım adım takib ile munasib bir yerde meydan muharebesi vermeyi kuruyordu. Eskişehir önünde bu kararını icraya koydu harp fena netice gösterdi fakat hezimetle neticelenmeden evvel Kılıç Arslan çekildi. Artık şu muvaffakiyet üzerine Suriyeye kadaryolun emin olduğuna şüphe etmeyen Haçlılar keyf içinde idi Kılıç Arslan düşmana nisbetle bir avuç olan kuvvetile bu seli durduramayacağını anladı..... bütün bunlardan fütur getirmeyecek kadar demir ve Arslan olan azmi Kılıç kadar kesen bu Büyük zat dümdar fırkalardan Danimarka Kralının oğlu kumandasında olan fıkraya hücum edip onu perişan etti.

Bağdat üzerine yürümek azminde bulunan ikinci fırka, büyük ordunun takib ettiği yoldan getmeyip biraz şimalden ilerliyordu, Danişmend ilinden geçmek istiyordu Kılıç Arslan Danişmenlerden Gümüştekin ile itifak etti. Bunları da Kapadosyada mahvetti. Şu iki fırkanın imhasından sonra Gümüştekin ilearaları açıldı şöyle bir zamanda en büyük iki Hükümdarın muharebeye girişmeleri pek çirkin idi fakat öyle olmakla beraber harb oldu Danişmendler Ankara Malatya ve Kayseriyi kaybettiler h. 497.

Notumuz : İznik sukutu hammer tarihine göre 2 0Temmuz 1097 olduğuna göre Danişmend ilindeki muharebeler de 1097 yi takib eden zamanlarda olmak gerekir I. S.

Çorumlu Mecmuasının 385/388 sahifelerinde Hikmet Turkan Dağlıoğlu tarafından işaretlendiği cevihle... Çorum tarih bakımından zengin bir vilâyettir... Ebubekir Dimişkinin Coğrafyayı kebir (köprülü kitap sarayı Hafız Ahmet Paşa kısmı No. 173 varak 213) de ve ondan naklen Katip Çelebi Cihannümasında (S. 625 matbu) Çorum hakkında şu malûmat verilir : Çorum, Kalecik şarkı şimalisinde bir Livadır ki cenubu

Bozok sancağı kazaları İskilip, Tahtettarık, Hacıhamza, Saz, Sakız, Os-mancık, Karahisar, Demirli, Fevkattarık, Katar, Saray, Mahmadişelam..

Daha eski zamanlarda hicretin altıncı asrında yazılmış bir coğrafya kitabında orta asyada Bedağşan nevahisinde (Cirim = Çirim) diye bir şehrin bulunması oradaki o şehir ile bizim Çorum arasında bir münasebet olduğu ihtimali hatıra gelmektedir ki (Merasedülitlag ala esamül emki netü velbuka. verak 76 Veliyüddin kitabsaray 2338.

Çorum Kütüphanesinde mevcut Nişancı tarihinden Miratı kainat isimli kitabın ikinci cilt 71 sahifesinde şöyle bir kayıt vardır ki : (490 H! de taifeyi firenk gelip Nikiye şehrini alıp müslümanlardan ibtida aldıkları budur) buradaki Nikiye denen şehrin Çorum olduğu malum. İ.S.

Enver Behnan Şapolyo'nun (Maliye Okul uve Ankara Gazi Lisesi Öğretmeni) Notlarından...

... piyerlermit adındaki meşhur Papaz'ın katılmış bulunduğu Haçlı ordu... İznik'i muhasara ettiler. Türkler İznik'i Bizanslılara teslim ettiler... Kılıçarslan casusları vasıtasile düşmanın vaziyetini haber alınca ikiye bölünmüş ola ndüşmanın birinci koluna hücum etti haçlılar da bunlara hücum edince kaçır gibi göründüler. Geri dönüp birden bire üzerlerine akın ederek hepsini kılıçtan geçirdiler. Tekrar bir kuvvet Türklere hücum etti müthiş bir muharebe oldu bu harbden sonra Kılıçarslan başka şekilde harbe karar verdi bunlara cephe kurarak değil bir çete harbi yaparak haçlıları gurup gurup vurmaya düşündü çünkü Haçlıların hedefi Kudüstü. Haçlıların bu seline mani olmağa imkân yoktu. İznik'ten sonra Haçlı orduları Anadolu içlerine dağıldılar.

Kılıçarslan kardeşi Davut ile düşmana rastgeldiği yerde savaşıyordu. Kılıçarslan Çorum'a çekilmişti burayı haçlılar muhasara ederek aldılar erkeklerini kesip kadınlarını da Bizansa esir olarak sattılar. Ankara'yı alıp Kaleye yerleştiler bu defa Haçlılar Danişmendlilerin ülkesine saldırdılar Danişmend oğlu Gümüştekin ile Kılıçarslan beraber Haçlılarla vuruştular nihayet Kılıçarslan dağlara ordusu ile çekildi düşmanı pusuya düşürüp hepsini kılıçtan geçirdi bu defa haçlılar bütün Avrupa Hristiyanlarını çağırdılar yeniden büyük bir kuvvet daha geldi bunun üzerine Kılıçarslan bütün köyleri şehirleri tamamen boşalttı bütün Türkler sarp dağlara müdafaaya çekildiler düşmanın barınabilecekleri yerlerin hepsini ateşe verdiler. Haçlılar geldikleri köy ve şehirlerde ne hayvanlarına yem ve nede kendilerine bir lokma ekmek bulamadılar. Kılıçarslan bunteker teker guruplarını avlayıp mahvetti bu çete harblerile Anadolu'nun feth olunmaz birer kale ve Türklerin de ne yaman kişiler olduklarını Haçlılar anladılar...

Tarihçi Enver Behnan Şapolyo'nun 1950 yılında yayınladığı (İslâm Tarihinde Hazreti Ali) adlı eserinin onuncu sahifesinde :

«Türkler içinde Hazreti Muhammed'i görmek ve ilk defa müslümanlığı kabul etmek şerefine nail olan Suheybi Rumi adındaki bir Türktür. Rumi, Anadolu demektir. Mezarı da Çorum'dadır.»

Hasan Fehmi Turgal'dan Anadolu Selçukleri

Anadoluda ilk görülen kutulmuştur, bu kutulmuş İsrailin oğlu Selçukun torunudur. Amcası oğlu Tuğrul beyin ülkesinde bir takım karışıklıklar yapıyordu. Tuğrul bey kendisini bundan vazgeçirmek istedi, dinlemedi. kendisini öldürteceğini anlayan babasının oymaklarından bir takımı ile Anadolu'ya geldi Kaleler şehirler açtı. Konya Aksaray bunların içinde idi, adamları çoğaldı, işi büyüdü, Çorum'u kendisine başkent yaptı, sonraları sultanlığa yeltendi. Reyde Alpaslanla çarpıştı, Ordusu bozuldu, ölüsü savaş alanında bulundu (1072 - 465) Rey savaşında oğlu Mansur yanında idi, kaçıp babasının ülkesine gitti, bir zaman sonra Sultan Melikşah; Porsuk beyi bir ordu ile mansurun üzerine gönderdi. Savaştlılar Mansur Savaşta öldü. Oğlu Süleyman Tutsak olarak sultanın katına gönderildi, küçük olduğundan Melikşah Süleymanı öldürtmedi. Uzun zaman kapalı kaldı. Bir zaman sonra Danişment oğlu Mehmedin yardımıyla suçundan geçildi. Babasının ülkesine gönderildi. Orada ünü yüceldi 1084 - 477 yılında Bizanslılardan Antekyeyi kurtardı, sonra Halep Beyi Şerefüddin ile döğüştü Şerefeddüvle savaşta öldü, ölüsünü Halep'e götürerek Halep'lilere gösterdi. Şehrin kendisine bırakılmasını istedi, dinlemediler ve Sultan Melikşah'tan yardım dilediler. O da Dımaşkta bulunan kardeşi Tutuşu üzerine yolladı. Tutuş yetişti, çarpıştılar, Süleymanın çerişi bozuldu. Bozgunluğu gören Süleyman kendisi elile canına kıydı, Çorum'daki urununa oğlu Kılıçaslan geldi, Melikşah Urfa beyi Bozanı bir ordu ile üstüne gönderdi. Bozan kendisini tutup bağlatarak Sultana ilettiler, Melikşahın ölümüne değin kapalı kaldı (1092 - 485). En sonra kendisini Şultan Berkıaruk azatladı ve babasının yerine yolladı. Kılıçaslan yerleştikten sonra Danişmentlilerin elinden bir çok yerlerini aldı. Frenkler Anadolu'ya geldikleri sırada kendileri ile boğazlaştı, Frenkleri yendi, bir çoklarını öldürdü, Anadoludan çıkardı. Bu sıralarda Konya'yı, Aksarayı yan ve yörelerini Bizanslıların elinden aldı. Bizans İmparatoru ile araları çok kötüleşti.

İmparator Frenklerle uyuşarak onları Kılıçaslan üzerine kışkırttı. Frenkler denizden gelerek sayısız çeri ile Kılıçaslanın üzerine yürüdüler. Kılıçaslan kardeşi Davut ile birleşerek Frenklere karşı çıktılar, her ikisi de bozuldu Kılıçaslan kardeşinden bir iş dolayısıyla kocunarak ayrıldı. Yolda Frenklerin pususuna uğradı az kaldı tutsak oluyordu büyük zorluklar içinde kendisini kurtardı, pek az adamı ile kaçabildi, Frenkler bütün ağırlıklarını, bineklerini ele geçirdi. Frenkler bundan sonra yaya

iken atlandılar, bozuların arkasına düştüler. Kılıçarslanın merkezi olan Nikiyeyi (Çorum) kuşatıp aman ile aldılar. Sonra sözlerinde durmayıp erkekleri öldürler, kadınları çocukları tutsak edip Bizansa sattılar, (1097 - 490) Bundan sonra Frenkler Antakyaya varıp kuşattılar (1098 - 491). Yağıbasanın elinden aldılar. 1100 - 493 yılında ellibin Frenk Daniřment oğlu Gümüřtekin üzerine yürüdü. Gümüřtekin Kılıçarslanla birleşerek karşı durdular. Kılıçarslan çerisile pusuya yattı. Gümüřtekin savaşa savaşa yağıları pusuya çekti, pusunun önünden geçerken Kılıçarslan ve adamları arkalarından çullandı, Frenkler kötü bir bozgunluğā uğradılar. Pek azı diri kurtuldu, komutanları tutsak edildi, Türkler bütün ağırlıklarını, bütün davarlarını ele geçirdiler, 1103 - 497 yılında Frenkler Avrupayı savaşa çağırdılar üçyüz binden artık savaşçı erle Kılıçarslan ve Daniřment oğlu ülkelerine yürüdler. Kılıçarslan bu yürüyüşü duyunca karşı duramayacağını anlayarak köyleri kentleri boşalttı Sarp Dağlara çekildi, barınacak yerleri ateşe verdi Daniřment oğluda öylece yaptı Frenkler geldiğı sırada ne yem ne azık buldular yem, azık bulmak için dağıldılar. Kılıçarslan ile Daniřment oğlu yer yer pusular kurmuştu üzerlerine uğrayan bölükleri ayrı ayrı tepeliyorlardı. Düşman kümeleri bir-biri ardınca pusuya düşürölüp kırıldı. Frenk ordusunu büsbütün arıklağığını görünce birden bilece arkalarına düştüler, büyük düşman sürüsünden ancak yirmi bini pek güçlükle Antakyaya ulaşabildi. Çoğū aklıktan ölmüştü.

ÇORUMUN TARİHÇESİ

Feridun Fazıl Tülbentçil'den

(Vatan gazetesi ilâvesi)

8.10.1952

Orta Anadolu şimalinde bir vilâyet merkezi olan Çorumun eski bir mâzisi vardır. Klâsik tarih kitaplarında ve Atlaslarında adı Nikonai olarak geçer. Bazı müverrihlere göre, Çorum, kadım Tavium şehri üzerinde kurulmuştur. Fakat bu çok uzak bir ihtimaldir. Charles Texier'in verdiğı malûmata göre, Tavium şehri Yozgadın yirmi kilometre kadar güney doğusundadır. Bugün burada Nefes köyü vardır.

Nikonianın Türkler zamanındaki ilk adı Çorumludur. Bilâhare Çorum olmuştur. Amasya tarihi müellifi Hüsamettin Efendinin yazdığına göre, Çorum eski türkçemizde meserret ve memnuniyet mânasına olan çarum lâfzından galattır.

Çorum, Orta Anadolu şehirlerinin karakteristik tarihini yaşamış ve birçok istilâlara şahit olmuştur. 26 Ağustos 1071 de cereyan eden ve Selçuk Türklerinin zaferi ile neticelenen Malazgirt meydan muharebesinden sonra Danişmend oğullarının müessisi Melik Danişmend Ahmet Gazi tarafından Orta Anadolu'nun fethi sırasında Çorum da Rumlardan alınmıştır. Danişmendliler devletinin inkırazı üzerine Çorum, Sultan İkinci Kılınçarslan zamanında Selçukîlerin eline geçmiştir. 1243 Temmuzunda Sultan İkinci Gıyasettin Keyhüsrev'in Köseadağ savaşında Moğollara mağlup olması üzerine Selçuklular Moğolların nüfuzu altına girmiş, 1256 dan itibaren de Moğol imparatorluğunun bir şubesi olarak meydana çıkan ve Garp Moğolları denen ııhanîlerin kat'i hakimiyeti kendisini tam mânâsıyla hissettirmiştir. İsmen hükümdar olan Gıyasettin Mesudun 1308 yılında vefatı ile Moğol Beylerinden birine Anadolu umumî valisi unvanıyla vilâyetlerin idaresi verilmiştir.

İlhanîlerin Anadolu umumî valisi meşhur Demirtaş'tı. Demirtaşın Mısıra kaçmasından sonra bu valilik Moğol Beylerinden Şah Hasana verilmiş, fakat Hasan bizzat Anadoluya gelmiyerek yerine Alâettin Eretna (veyahut Ertana) yı vekil yapmıştı.

Ebu Sait Bahadır Hân'ın 1335 de çocuk bırakmadan ölümü üzerine İlhanîlerde taht kavgası başlamış, bundan diğer Anadolu Beyleri gibi Eretna da istifade ederek merkezi Sivasta olmak üzere bir devlet kurmuştur. Bu suretle Çorum, Eretna devletine tâbi olmuştur.

Eretna oğullarından Ali Beyin 1380 de ölümü üzerine yerine geçen yedi yaşındaki oğlu Mehmet Bey kendisine vasi tayin edilen Kadı Burhanettin tarafından 1381 de hal'edilerek Eretna devletine son verilmiştir. Aynı yıl Burhanettin kendisini sultan ilân etmiştir. Çorum tabiatıyla bu yeni hükümdara tâbi olmuştur.

Kadı Burhanettinin 1398 de Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından öldürölmesinden sonra, Sivas halkı şehirlerini Osman Beye vermemişler, Sultan Yıldırım Bayezide haber salarak Sıvası Osmanlı devletine teslim edeceklerini bildirmişlerdi. Bayezit, oğlu Süleyman Çelebi kumandasında bir ordu göndermişti. Süleyman Çelebi, Karayülük Osman Beyi mağlup etmiş, fakat şehri işgal etmiyerek babasını çağırmişti. Yıldırım Bayezit, Sıvasa gelmiş, şehre girmiş ve bundan sonra Kadı Burhanettinin elinde bulunan diğer toprakları da kolayca almıştır. Bu arada Çorum da Osmanlıların eline geçmiştir.

Çorum, Osmanlılar idaresinde Sıvasa tâbi sancaklar arasında sür'atli bir gelişme kaydetmiş, birçok binalar yapılmıştı. Çorum on altıncı asır başlarında büyük bir felâketle karşılaşmıştır. Tarihlerimizde «Küçük kıyamet» adıyla geçen ve 14 Eylül 1509 da vuku bulan zelzelede Çorumun birçok yerleri yıkılmış, ahalisinin üçte ikisi toprağa göçüp gitmişti. Bu tarihten sonra Çorum âdeta yeniden bina edilmiştir. 1649 yılında Çorumu ziyaret eden Evliya Çelebi seyahatnamesinde bize bir hayli malûmat vermektedir.

Evliya Çelebi, Çorumu şöyle anlatmaktadır : «Şehir kırk iki mahalle ve kırk iki mikraptır. Dört bin üç yüz bağı ve bahçeli evi vardır. Sultan Alâettin Camiini Süleyman Han imar etmiştir. Çarşı içinde Mimar Sinan Ağa kârı olup cemaati çoktur. Tahıl pazarı camii, Beycamii, Defterdar camii, Ağa camii meşhurlarıdır. Fakat Murat Hân camiinden mükellefi yoktur. Hamamlarından yenihamam gayet lâtiftir... Kırk kadar saray hamamları vardır. Yedi yerde Darüttedrisi varsa da Murat Hân-ı Gâfi medresesi mamur ve meşhurdur. On bir mektebi sübyanı, yedi hanı, on sekiz yerde de âb-ı hayat sulu çeşmeleri vardır... Üç yüz dükkânı olup her türlü esnaf mevcuttur. Erbabı maarifi, nükteşinas çelebileri, ulema ve suleha ve meşayihî, selâhı hâl ile maruf mümin ve muvahhit kimse-leri çoktur. Âb-u havasının letafetinden halkının rengi rûları hamret üzere olup orta boylu cesm adamları olur. Güzelleri de çoktur.»

Kâtip Çelebi de, Cihannüma adlı meşhur eserinde Çorumdan bahse-derken, şehrin çok mamur olduğunu, pazarları ve mükellef hanlarının bulunduğunu yazar.

Çorum, 1841 de Ankaraya bağlanmıştır. 1864 de Çorum sanacğı lâğ-volunmuş, bir kaza merkezi olarak Yozgada bağlanmıştır. 1894 den son-ra tekrar sancak haline getirilmiştir. Cumhuriyetin ilânından sonra ken-di adını taşıyan vilâyetin merkezi olmuştur.

EVLİYA ÇELEBİYE GÖRE ÇORUM HAKKINDA NEŞET KÖŞE-OĞLUNUN ÇORUMLU MECMUASI Sahife 326 - 334 de YAZI VARDIR.

Evliya Çelebi'ye göre Çorum

(Tercüman gazteesi 11.2.1968)

Gümüşde ağaları ile müşâvere eden Defterdarzâde Mehmed Paşa Ço-ruma gitmeye karar verdi' O müthiş kış günlerinde Kırkdilim Dağı aşıla-caktı. Yola düştüler.

«Azim zahmetler çegerek o tipi boran içinde gittik. Köylünün sıcak evlerine girip de köylüye zulmedip lokmacılık yapan (parasız pulsuz ka-rın doyuran) ve ateş karşısında keyif çatmayı âdet edinmiş sarıca aske-

rinin dilleri, Kırkdilim Dağında kırk elli dilim oldu. Kilim ve keçeleri paraladılar, deve ve katırların ayaklarına sardılar ve hayvanları boş olarak yüz bin azab ile Kırkdilim Dağından aşırdılar. Cephane, erzak, mutfak takımlarını da sandıkları ile kar üstünde sürüyüp belin üst başına çıkardılar, oradan yokuş aşağı yuvarlayıp o gece bir ormanlı dere içinde bıraktılar... Kimsede bir yere gidecek tâkat, kuvvet kalmadı. Hayvanların çoğu soğuktan öldü. Sabahleyin Kırkdilim Dağı altındaki dere içinden kalkıp adını öğrenemediğim bir köye geldik, o gece de orada kaldık; gece yarısı yine tipi başladı, sabaha kadar yerdeki kar bir arşını buldu. Gün ağarırken göç boruları çalınca cümle paşalı paşanın çadırı önünde toplandı :

- Cümlemizi kırsalar, bizde kalkmaya derman yoktur... dediler.
- Bire size onar kuruş bahşiş verelim... denildi.
- Evvelâ can, sonra cihan!... dediler.

Paşa efendimiz çadırdan çıktı :

— Okullar!... Kalkmayalım, oturalım, ama burada zad zahire yok, açlıktan ölürüz...» dedi.

«Hayli konuşuldu, nihayet paşadan onbeş kese bahşiş alınıp at eyerlemeye, çula yapışmaya başladılar...»

Hava da biraz açtı, gün güneşlik oldu, Kibleye doğru yürüyerek Çoruma geldiler.

«Çorum Kalesi Selçukilerden Kılınçarslan Şâhın binasıdır. Selçukilerden Danişmendilerin, onlardan da Osmanlıların eline geçmiştir. Sivas eyâletinin bir sancak beyliği tahtıdır. Büyük, zengin sancak, askeri çoktur, eşkiya, zorba yeridir. Hattâ bizim paşayı sarıcaları ile şehrin önünde kondurmak istemediler. Araya uzlaştırıcılar girdi ve Çorum Kadısı (mehkemede tescil ederek) yaftalar verdi, üç gün kalmak şartı ile şehre girdik, (Defterdarzâde Mehmed Paşa efendimizin askerelelerinin alındıkları evlere kadı efendinin verdiği yaftalar asıldı ki bizim paşalıların erleri belli olsun).

«Çorum şehri 42 mahalledir, 42 cami ve mescidi vardır. 4300' bağlı bahçeli evleri vardır. Camilerinin en mükellefi (Fatih Sultan Mehmedin babası) Sultan Muradın camiidir, camilerinin en eskisi de Selçukilerden Sultan Alâeddinin camiidir, Kanunî Sultan Süleyman tamir ettirmiştir. Yine Sultan Muradın bir medresesi vardır. Bu şehirde 11 mektep, 7 han, 3 hamam, 3 tekke, 300 dükkân, 18 çeşme vardır, suyunu bir konak yerden Sultan Süleyman getirtmiştir. Erbabı maarıftan çelebileri, ulemâsı, şeyhleri, sulehâsı, (gelip de burada kalmış) diyar garibleri çoktur, yava-

sının suyunun letâfetinden güzelleri de çoktur. Celâlî cemâlî şerrinden şehrin kible tarafına bir yeni kale yapılmış, dizdarı, neferleri, birkaç nefer odaları, cebhâneliği, anbarı var.

«Çoruma girdiğimiz gün İstanbuldan kırk nefer kapucu ile bir kapucubaşı geldi. Dellâl bağırarak Defterdarzâde Mehmet Paşa efendimize Diyarıbekir valiliği fermanını getirdiğini ilân etti, paşayı hemen görebileceğini zan etti. Gördü ama umduğu gibi olmadı. Çorum âyânı da paşamızın meclisinde idi; paşanın bütün kapu halkı, 300 kadar içoğlanı, sekbanlar, sarıcalar, deli gönüllüler, levendler paşayı ortalarına alıp pür siâlh durdular. Paşa :

— Kapucubaşı ile kapucular gelsin... dedi.

«Kapucubaşı adamları ile içeri gidip de manzarayı görünce hazan yaprağı gibi titremeye başladı. Paşa :

— Safâ geldiniz... Ne hizmetle geldiniz?... diye sordu.

«Kapucubaşı :

— Sultanım Diyarıbekire gideriz... dedi.

— Ya dellâl bağırıttın, bize Diyarıbekir valiliği fermanını getirmişsin, ferman nerede?...

«Paşanın bu suali üzerine kırk kapucu :

— İşte emir padişahındır!.. diyerek paşanın üstüne atılmak istedikler, fakat tek adımlarını atamadan paşanın iç ağaları kırkını da kısıkıvrak bağladı. Paşa bunların hemen cellâda vermek istedi ise de Çorum âyânı arayı girdi, reca etti :

— Sultanım.. bunlar emir kuludur.. bu iş, bundan sonra tedbirli bulunmanızı gösterir ki onun şükrü için kendilerini af edin. Hem padişah ırzı vardır, cümlesini azad edin... dediler. Paşa da recalarını kabul ile cümlesini azat etti, ama bence orada katledilseler gerekti.

«Paşanın elinden canlarını kurtaran kapucular Çorum Kadısına girdiler, Çorum sancakbeyi Ali Beyi de oraya çağırırlar. Defterdarzâde Mehmet Paşa efendimizin idam fermanını göstererek :

— Padişahımız bu Mehmet Paşanın tepelenmesini bulunduğu yerin halkından ister, Çorumluyu ayaklandırıp, Mehmet Paşayı cümle askeri ile şehirde çevirelim, tepeliyelim... derler.

Kadı efendi, vilâyet âyânı, sancak beyi :

— Bu iş şehirde olmaz.. Bunlar can ve baş kaygusunda onbin ateş kılıçlı adamlardır, bunlara el kaldırırsak Çorumu ateşe veririz; Çorum alan taran olur, evlâdü, iyâlimiz perişan olur... diyerek razı olmazlar. Bu haber şehirliden biri tarafından derhal bizim paşaya geldi, Mehmet paşa da bir bölükbaşısını Kadı efendiye yolladı ve şu emri bildirdi :

— Kapucubaşı adamları ile şu anda atlanıp şehirden çıksın ve geldiği yere gitsin, şu andan çıkmazsa ben onun tulumunu çıkartır, atına o tulumu yükletip gönderirim!...

«Kapucubaşı adamlarıyla Çorumdan çıktı gitti...»

«ÇORUM»UN FACİASI

Hıfzı Veldet'ten

(Cumhuriyet gazetesi 4.8.1949)

Bu defa, ambarında yangın çıkan vapurdan değil, o vapura ismini veren şehirden bahsetmek istiyorum. Yazıyı okuyup bitirdikten sonra, başlığının trajik olup olmadığını okuyucularım takdir etsin!.

Çorum kelimesinin etimolojisini ve tarihî aşını bilmiyorum. Bildiğim bir şey varas o da, bu ismi taşıyan şehrin son 35 - 40 yıllık siyasî tarihimize bir menfa olarak geçmiş olmasıdır.

Abdülhamid devrinin Anadoludaki başlıca sürgün ve ceza şehri Sinopdu. İttihadcılar siyasî muarızlarını sürmek için Çorumu seçtiler. Bir çokları arasında Refik Halid de oraya nefyedildi ve meşhur memleket hikâyelerinden bazılarında Çorumun halk âdetlerini tasvir etti.

Cumhuriyet devrinde bir kısım ittihatçılar İstiklâl mahkemesinde mahkûm oldukları zaman, bunlardan Hüseyin Cahid de Çoruma sürüldü. Onun bu kasabaya dair bir şey yazıp yazmadığını bilmiyorum Fakat sürgün kararı kendisine tebliğ edildiği gün Çorumun nasıl bir şehir olduğundan haberdar olmadığını bilmiyorum. Bunu Çorumda kendisi anlatmış ve çorak bir orta Anadolu şehrine sürüldüğünü zannedenlerin yemyeşil, sulak, ahali aklı başında ve az çok münevver bir şehirle karşılaştığı zaman hayretini gizliyememiş ve Çorumdaki ikametinden memnun kalmış.

Eski Osmanlı devrinde Çorum büyük bir felâket geçirmiş: Zannederim, İkinci Bayezid zamanında vukubulan çok şiddetli bir yer sarsıntısında şehrin büyük bir kısmı harab olmuş. Bu zelzeleden bahseder

eski bir tarihte: «Çorum şehrinin iki sülüsü yere battı» diye okumuştum. O zaman çok geniş can kaybı olmuş.

Çorumun, hangi devirde geçtiği belli olmıyan bir de efsanesi var : Veli Dede adında ermiş bir zat şehrin Ulucami isimli büyük camiinde cemaatle namaz kılmış. Namaz bitmeden birden ayağa kalkmış, ey cemaat, çabuk dışarıya kaçın diye bağırması. Halk çıkmış, kendisi içeride kalmış; o sırada cami yıkılmış ve Veli Dede enkaz altında can vermiş. Bunu ihtiyarlaradın dinlemiştim. Belki büyük zelzeledenberi ağızdan ağıza nakledilen bir efsanedir.

Vaktile Çorum bir kaza merkezi idi. 1894 te Ankara vilâyetine bağlı bir sancak (yani mutasarrıflık) ve nihayet Cumhuriyet devrinde bir vilâyet merkezi oldu. Ankara ile olan bu eski rabıtası sebebiyle olacak ki, Devlet Denizyolları yeni alınan lüks vapura Ankara adını verince, eski Ankara vapuruna da Çorum ismini koydu. Bu suretle Çorum adı bir de deniz faciaları tarihine geçti : Vapurun ambarında çıkan yangında altmış bir vatandaş can verdi, bir çokları da yaralandı. Çorum adında üç yüzbinden fazla nüfusu ve yirmi beş bin kişilik merkezi olan bir vilâyetimizin mevcudiyetinden, bilmiyorum vatandaşlarımızdan kaçta kaç haberdar. **Hele Çorum vilâyeti faciasından kimsenin haberi yok. Fakat Çorum vapuru faciasından haberi olmıyan kalmadı!** Bu yürekler acısı felâket ve vatandaş kaybı, Çorum vapurunu Çorum vilâyetinden daha meşhur kıldı.

Çorum vilâyetinin bütün dağları eskiden ormanlık imiş. Bugün ormanlar eli baltalı orman cellâdlarından kaçta kaçta bazı yüksek dağların sarp yamaçlarına sığınmış bir halde! Zannederim yıllarca önce bu sütunlarda bir defa daha yazmıştım: İlk mektebe başladığım sene idi : Bir gün merhum babamla birlikte Çorum kasabasının dışında dolaşıyorduk. Babam, daha çok iniltiye benziyen bir gıcırdaamma ile biraz ilerideki ham yoldan şehre doğru ağır ağır ilerliyen odun yüklü birkaç kağnı arabasını göstererek ve içini çekerek, benim o zamanki çocuk seviyeme göre şöyle konuşmuştu : «Oğlum, ben senin kadarken kasabamıza odun üç saatlik yoldan getirilirdi. Şimdi on saatlik yoldan getiriliyor. Sen benim kadar olunca kimbilir kaç saatlik yoldan odun gelecek!»

Bu hadisedenberi kırk yıla yakın bir zaman geçti; odun kâğnı yürüyüşle yirmi saatlik bir yoldan geliyor. Zaten ağaçların şimdiki vatanına kağnı çıkamaz oldu. Kaçakçı cellâdlar ancak katırla çıkabilirler.

Bereket versin son yıllarda linyit imdada yetişti. Çorumla Osmancık arasında bir taşkömürü madeni olduğu eskidenberi malûmdu. Fakat işleten nerede! Körpe çam ve meşe ağaçlarını keyifli keyifli yakmak du-

rukken pis taşkömürü ile kim uğraşacak! Ancak Orman idaresi aklını başına alıp bundan beş altı yıl önce kontrolu sıklaştırınca, odun pahalılandı ve o sırada vilâyetin hususî muhasebe müdürlüğüne tayin olunan hamiyetli bir memurun, çok defa hayatını tehlikeye koyarak geceli gündüzlü çalışması neticesinde linyit ocakları işlemeğ  başladı. Hususî linyit sobaları evlere yayıldı. Halk kömüre alıştı. Başlangı da istihsal olunan kömür elde kalırken, bugün hususî muhasebe halka kömür yetiştirmekle oldu. şehirliiler şimdi yemeğini de linyit sobasında pişiriyor. Kömürün oduna nazaran hem ucuz, hem temiz olduğunu anlamakta   orum halkı ve bu millet -hiç değilse- elli yıl geç kalmasaydı bir çok yeşil dağlar bozkır haline gelmezdi ve böylece bugünkü sel fel  ketlerinin en az yarısından masun kalır ve her yıl, yağmur mevsimlerinde yüz milyonlar kaybetmezdik!

  orumun kara kömüründen başka tatlı meyvaları ve   z  mleri var. Bu vilâyetin bağlık bahçelik olduğunu yalnız bizim coğrafya kitapları değil, eski ve yeni yabancı ansiklopedilerin hemen hepsi yazar.   orum ayrıca bir zahire ambarıdır. Orada her nevi hububat ve bakliyatın en iyisini yetiştiren bir toprak ve iklim vardır. Kızılırmak çok uzun bir kavis halinde   orum vilâyeti arazisinden akar ve etrafında m  kemm  l pirinç yetişir. Dahası var : Bu vil  yette hayvancılık ve dericilik pek çabuk gelişebilir. Fakat ne yazık ki böyle bir vilâyet zira  sanayileşme nimetlerinden, demiryolu irtibatından mahrum kalmış ve bundan bir kaç yıl öncesine kadar ziraat müdürleri masa başında evrak havalesinden -o da m  bal  ğasız senede yirmi beş, otuz geçmez- başka bir şey yapmamıştır!

  orum böylece pek bakımsız, kıyıda kalmış ve görünüşü nazaran talihsiz bir şehir. Talihli olsaydı orta Anadolunun en zengin ve nüfusu en kesif vil  yetlerinden biri olduğu halde, sürgünden şöhret kazanmaz, Cumhuriyet nimetlerinden nasıbsız kalmaz ve isminin verildiği vapurda yangın çıkararak adı deniz faciaları tarihine geçmezdi.

Fakat hakikatte   orum çok talihli bir vilâyet. Yukarıda saydığım tabii servetine, biraz himmet halinde halkını zengin ediverecek zira  kudretine, zengin linyit ve -yukarıda söylemeği unuttuğum- tuz madenlerine ilâveten onun altından daha kıymetli gelir kaynakları da var. Derhal söyliyeyim : Bu vil  yette Osmanlı, Selçuk, Roma ve nihayet Hitit tarihine ait çok kıymetli ve paha biçilmez eser ve vesikalar yatıyor. Haydi eli açık bir zengin cömertliğiyle Osmanlı devrine ait vakfiyeleri, İkinci Sultan Bayezid zamanında yapılan ve üzerinden kaç defa muazzam Osmanlı istil   ordularını ke iren, dört yüz elli yıldanber küçük bir taşı oynamadan dimdik ayakta durup Kızılırmak üzerinden halka geçit veren Osmancık k  p-r  s  n   ve meşhur kitabesini; Sel  uklara ait kale ve k  mbetleri, bir Ro-

malı valinin kızı için yaptırdığı ve henüz yapılmış gibi lâtince kitabesile birlikte yepyeni ve şirin hâvuzile, şifalı sularile hâlâ bugün de halka şifa dağıtan Beke kaplıcasını, gene Romadan kalan Gerdek Kaya sığınağını bir tarafa bırakalım. Fakat en eski medeniyetlerden biri olan Eri medeniyetinin iki büyük merkezinin, Alacahöyük ve Boğazkalenin Çorum vilâyeti içinde olduğunu ve Hitit tarihinin bu merkezlerde bulunan yazılı kaya, heykel, kabartma resim, tuzla tabletlerden müteşekkil muazzam kütüphane sayesinde aydınlandığını söylersem, siz de Çorum vilâyetinin çok talihli olduğunu, fakat bu talihinden kendisi habersiz olduğu gibi millet ferdlerinden büyük bir çokluğun da bunu bilmediğini ve bu yüzden vilâyet olarak Çorumun, millet olaark da hepimizin neler kaybettiğimizi anlamakta küçlük çekmezsiniz. Dört, beş bin yıllık bu hazineleri değerlendirmek için rahat yol, ucuz vasıta, temiz otel ve dünyanın dört bucağında yapılacak kesif propaganda lâzım. Bunlardan hiç biri yok. Bir kaç yıl önce çalışkan ve inşaatçı bir vali geldi de, oralara yağmur mevsiminde de gitmek mümkün olabildi ve ayrıca kazaları ve bilhasa Osmancık kazasını kendi vilâyet merkezi olan Çoruma bağlayan şose yapılabilirdi. Şimdi vilâyet merkezinden beş kazaya da otomobille kış, yaz gidilebiliyor. Bu defa o vali yaş haddini doldurduğu için tekaüd edilmiş. İnşallah yeni gelen vali de aynı yol ve imar faaliyetini canla başla kontrol edip yürütür. Malûm ya bizde işler hâlâ şahıslarla kaim!

Muhterem okuyucularım, muhterem idareciler, muhterem milletvekilleri ve muhterem Çorum halkı, evet, siz Çorumlular! İşte Çorum vilâyeti böyle unutulmuş bir hazinedir. Geliniz, bu hazineyi elbirliğiyle değerlendirmeye çalışalım! Bu yapılmadığı müddetçe fakirlik, yoksulluk ve böylece asıl Çorum faciası, sessiz sessiz, devam ediyor demektir.

ÇORUMDA ULUCAMI

İ. Sabuncuoğlu'dan

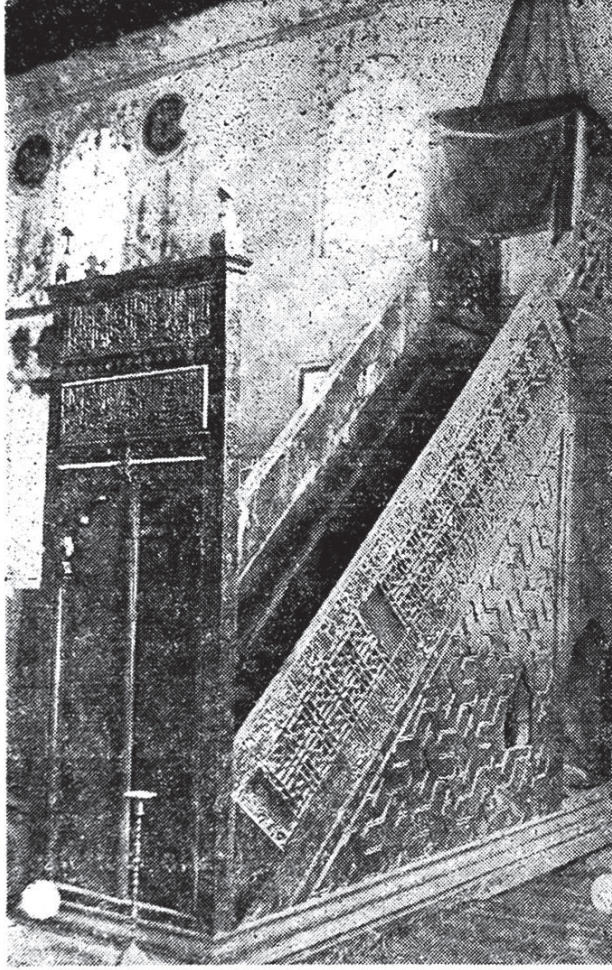
İlkin Selçukîlerden Alaeddin zamanında bunun Çorumda kaleyi yaptırmaya memur ettiği Azatlı kölesi Hayrettin tarafından yaptırılmıştır.

Osmanlılardan ikinci Beyazıt zamanında olan ve küçük kıyamet diye tarihlere geçen Büyük depremde harab olmuştur.

Mimar Sinan tarafından yepyeni tamir edilmiştir ki Mimar Sinan'ın Tezkiretül Ebniye isimli kitabında (Çorumda Alaeddin Camisini Mücededen tamir ve inşa ettiği) yazılıdır.

Üçüncü Murat zamanında bu caminin adı (Sultan Muradı salis camîsi) diye anılmaya başlamıştır. Dördüncü Murat Erivan seferine gider-

ken Çorumun Bağzık köyünde konakladığında bu camiyi tekrar tamir ettirmiş ve etrafına medreseler ve akarat yaptırmıştır. Cami bu defa (Sultan Muradı Rabi Camisi) diye adlandırılmış ve Evkaf dairesi kayıt ve sicillerine bu namla geçmiştir.

Ulu camiindeki mimber

Hicri 1201 senesinde bu cami yine depremten harap olmuştur. Sekiz sene harap kalmıştır.

Hicri sene 1216 da Yozgatlı Çapanoğlu Süleyman bey tarafından eskisi gibi dokuz kubbeli olarak tamirine başlanmış ve bu Süleyman beyin vakitsiz ölümü üzerine oğlu Abdulfettah bey tarafından ahşap tek kubbeli olarak tamiri hicri sene 1225 de ikmal edilmiştir orta kapısı üstündeki mazırlık yakarısındaki sadece sureyi ihlas yazılı kitabede rakamla 1225 yazılmış ve so ncemaat mahalli tek katlı yapıлып bırakılmıştır. Bu gün

görülen son cemaat kısmı ve üst katı ise ikinci meşruiyeti ilanından sonra yapılmıştır bu tamire ait kitabe. Orta kapının üstüne ihdas edilen mazinlik kısmının altına konmuştur ki bu kitabe de (işbu son cemaat mahalli Evkafın tahsisatı ve Eshabı hayrın ianatı nakdiyesile inşa edilmiştir zilhicce 1329) yazılıdır. Doğu taraftaki minare de o vakit ilâve olunmuştur.

Cami avlusunun kuzey ve doğu yanlarında ahşap medreseler ve Hacı Hasan Paşanın yaptırdığı kargir kütüphane dahi var idiye de bu medreseler ve kütüphane Cumhuriyetin ilanını müteakip senelerde yıkılmış kaldırılmıştır.

Avlıdaki orta şadranın kiblesindeki musluk üzerindeki taşdaki kitâbeden Abdurrahman isimli kişinin hayrı olduğu anlaşılmakta ve bu kitâbede (1171) tarihi yazılı bulunmaktadır ki bu tarih bittabi hicridir. Cami içindeki ahşap minberin kapısı çevresindeki kabartma yazılar da 707 evet hicri sene yedi yüz yedi de yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bu minberin caminin ilk yapılışında yapıp konmuş olacağına göre caminin asıl yapılışının ve Mimar Sinan'ın Alaeddin camisi diye bahsedişine göre Saltanatı hicri 701 de kitam bulan Selçukî Hükümdarlardan (Sultanül Âzam) uvanlı üçüncü Alaaddin tarafından olması kabul edilmek gereklidir bu itibarla cami ilkin miladi sene ile 1300 tarihlerinde inşa edilmiş olmalıdır.

Hicri 1201 deki depremde yıkılışı hakkında Dr Ordünaryüs Profesör Hıfzı Veldet Velidede oğlunun vaktile Cumhuriyet gazetesinde yazıp nakletmiş olduğu hatırımda iyi kalan rivayetine göre Veli Dede isimli zat aile ile camiye geliyor kapıdan içerdeki cemaate çabuk çıkın diye bağıyor Cemaat telaşla dışarı çıkıyor ve akabinde kubbeler depremle yıkılıyor. Hicri 1208 de Çapanoğlu tarafından tamire başlanmadan öncesi için Merhum Urlu Hafızdan şöyle bir rivayet dinlemiştim ki Yozgatta Çapanoğlu Türediği zamanda da Çorumda Sepetçioğlu namında memleket işlerine karışan ve söz kesen bir ağa varmış Çapanoğlu Çoruma bir emir gönderiyor diyorki : Sepetçioğlunu sustursunlar, Yusuf Bahri Hocayı bana göndersinler ve Çorumlular kayıtsız şartsız bana tabi olsunlar... Bu ultimatovari emir Çorumlularca reddediliyor.

EşrefErtekin Hocadan şu rivayet var : Bir Şubat günü Yozgattan Çapanoğlunun bir kaç kişilik adamları Yusuf Bahri Hocayı alıp Yozgatta davete gelmişler. Hoca bu davetçiler daha yanına gelmeden bu davetin ve hele çamurlu yolculuğunu da hesaplayarak vakitsiz olduğunu ve bunda Çapanoğlunun kötü bir düşüncesi olabileceğini sezinliyerek kendini hasta kılığına sokup yatmış. O davetçileri evinde hasta yatağına alarak kabul etmiş davetçileri huzuruna kabul etmiş ama o davetçiler nük-

teli bir ifade ile savuşturmuş red cevabı varmış. Davetçiler nükteyi anlayamıyarak ve Hocaya kızarak savuşup geri boş gitmişler. Çorumlular ise Hocanın davetçileri kovduğuna kail olarak sevinmişler. Aradan birkaç ay geçmiş. Hoca, kendiliğinden Çorumdan köylere seyahat şekliyle çıkmış kimsenin haberi olmadan Yozgada Çapanoğlu Süleyman beye gitmiş. Zaten tanışır ve sevişirlermiş. Hocanın bu ziyaretinden Çapanoğlu çok memnun olmuş hocaya ikram ve ihtiramda bulunmuş. Çapanoğlu zaten o birkaç ay evvelki davetçilere verdiği red cevabında bir nükte olacağını tahmin de etmiş imiş. Hocaya o red edişindeki hikmeti sormuş. Aldığı cevabı kahkahalarla karşılamış ve hocaya böyle nükte şinaslığı dolayısıyla daha çok hürmetlerde bulunmuş ve Çorumluların kendisini niçin sevmediklerini ve saymadıklarını anlamak istediğini söylüyor. Hoca da sen Çoruma iyilik edersen elbet seni severler demiş. Depremden yıkılıp harap kalmış ve Çorumlularca yaptırılammışolan Ulucamiyi tamir ettirmesini teklif etmiş, Çorumlular benim tamir ettirmemi isterler mi diye sormuş. Hoca Çoruma avdet ediyor. Sekiz on senedir harap halde bulunan Çorum Ulucamısının tamir edilmesini Çorumlulara teklif ediyor siz yapamazsanız bari Çapanoğluna rica edelim de o tamir ettirsin diyor. Çorumlular bu teklifi kabul ediyorlar ve Caminin tamir ettirilmesinin Çorumda umumca istendiğinden bahisle mektup yazılıyor hoca da dahil Çorumda mukim ve maruf sekiz kişi mühürlerle mühürlenerek Yusuf Bahri hoca elile gönderiliyor. Bu mektubun fotokopisi Çorumlu mecmuasında da vardır. Çapanoğlu Süleyman bey hüsün kabul gösteriyor ve Çorumun Ulucamisini eskisi gibi dokuz kubbeli olarak tamir ettirmeye karar veriyor işe başlanıyor bu ara Çapanoğlu Süleyman bey vakitsiz ölüyor. Oğlu ve Hocanın çömezi Abdulfettah bey tamir işlerini kısa keserek ikmal ve intaç ediyor halen mevcut ahşap orta tek büyük kubbe o zaman yapılıyor ve son cemaat mahalli tek katlı ve camekanlı olarak ilâveleniyor. Kitabede olarak sadece süreyi ihlas yazılıyor ki bu kitabe halen Orta kapı üstündeki mâzinlik yukarısındadır ve 1225 tarihlidir ki Çapanoğlunun tamiri hicri 1225 de miladi sene 1800 de yapılmış oluyor.

Çorum Vilâyet Tapu İşleri Müdürü İsmail Cenân beyin verdiği matbu bir tablo'dan

Hıdırlıkdakiler

Zıllı kemalî Kibriya Halefeyi biymüdani Diyanet intüma

Şevketlü Mehabetlü Büyük Sultan (Abdülhamid han) Efendimiz hazretlerinin nefsi Çorum Kasabasında defini hâk olan (Suhib Rumi Radiyanhülbari) hazretlerinin türbeyi seadetleri üzerine müceddeden iâşe ve ihya buyurmuş oldukları Cami ve Türbeyi münifin resimleridir.

Ya zairen bikabri hel iyteberte hali ila miş küntü gaden misküle

tasiri misli Muheddisinden Yusuf Bahri ve kelbühüm basitün ziraiyi
bilvaslı

Kerebi gazi radiyallahü anh
hazretlerinin türbeyi aliyeleri
Minberi atik
Suhibi Rumi radiyallahü anh
hazretlerin türbeyi âlileri
Minberi cedit
Mihrab mehafil
son cemaat mahalli
Türbe dairesi
Havlı Şadravan

Hazreti Abdülhamit Han Şahı ziyşanı cihan
Zıllı memduhu huda Sultan İskender tuvan
Padişahı cem haşım şahenşeh faruku cah
olsa şayan ziyri fermanında cümle insü can
daima masrufdur hayre uluvvü himmeti
nice bin hayrat ı ülya yaptı manendi cenan

seyyima bildi çorum şehrinde medfun oldugun
zaire Eshabı ziyşandan Suhib ibni sinan
maili cah alemdarı fahrülenbiya
mazharı mürdat mevla nasluhü oldu ayan
böyle bir zatı kerimin şanına tazim edüb
kubbeyi ulya bina ettirdi Hakamı zaman

etti bir cami dahi hatmü ilave lutfla
kim ana manend olur olsa kubabı Asuman
ehli iymanı bu ihsanı hümayun etti şad
feyzi tevfikı ilahi daim olsun hem unan
Ey-Sezaî iki tarih i mücevher söyledim
hâkî Dergaha kalemden Acizane armagan

Etti Sultanı cihan inşa bu âli türbeyi
Cami Abdülhamit han gün gibi revnak feşan

Uhteri burcü hidayet ziyni eshabı kiram
bunda olmuştur defin hâkî pâki ihtiram
senli rabet keşan Hazreti fahrül enam
bunda hasıldır dilü uşşaka feyzü müstedam
türbeyi pâki Suhibibni sinan dır bu makam
muhtatı feyzi ilahi mülteçayi has u Âm

Zahî hakda nefsi pakin eylemiştir iştirâ
hakki Âlisinde Niymel abd Buyurdu Mustafa
nassı kuranile sabittir bu mazmunü rıza
asitani pakine eyle hemişe iltica
türbeyi pâki suhibibni sinandır bu makam
muhabatı feyzi ilahi mültecayı hâs u Âm

Hem civarıdır Uhlid gazı ve Maadi kereb
zairana şartı lâzımdır mûraatı edeb
bunda medtun olmağa nîli şhadettir sebep
sıdkıla can ve gönülden eyle maksudün taleb
türbeyi pâki Suhibibni sinandır bu makam
muhabatı feyzi ilâhi mültecayı has u Âm
Aşık Sadık bu babın has kurbanı olur
evliya elbet delili kurbü rabbanî olur
nakdi canın bezleden manzurü cananı olur
bunda Arif neşe yabı zevkı ruhanı olur
Türbeyi paki suhibibni sinandır bu makam
muhabatı feyzi ilahi mültecayı hassu Âm

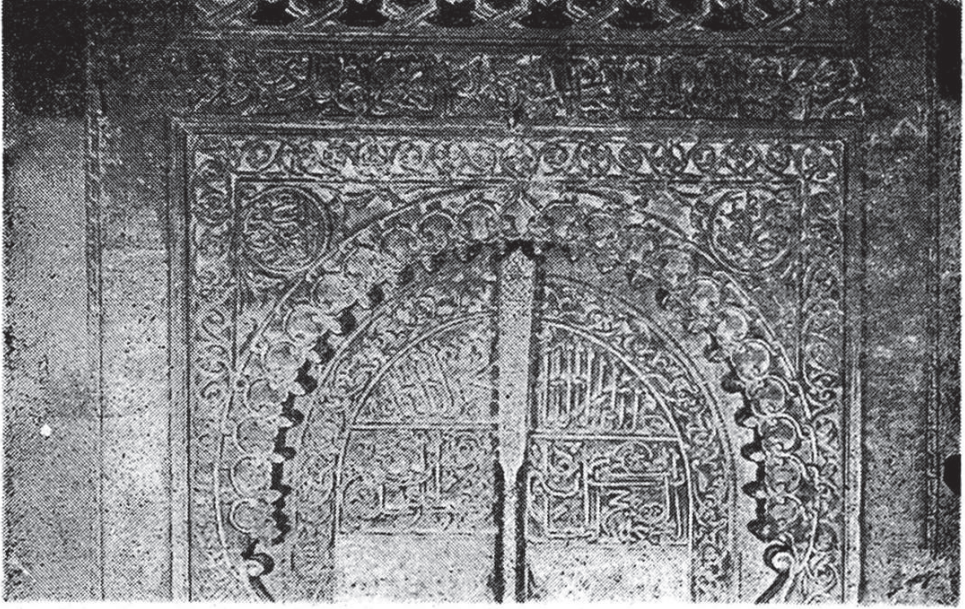
Bundadır yahu dili uşşaka merhem bundadır
bundadır miftahi genç sırrı Azam bundadır
kutbu Âlem her saher allahü âlem bundadır
Türbeyi paki Suhibibni sinandır bu makam
muhabatı feyzi ilahi mültecayı has su Âm

banii Âlisine duayı biy hisab
zatına hakdan demadem ola avnü fethü bab
hazreti abdül hamid Han padişahı kamyab
bunda elbet dualar olur cümle müstecab
Türbeyi paki suhibibni sinandır bu makam
muhabatı feyzi ilahi mültecayı has su Âm

Eyle ihda Hazreti Peygambere yüz bin selam
yüz sürüb bu Dergehe iste şefaât subhuşam
âli eshaba dahi olsun ila yevmil kıyam
bunda ey Nafiz cenabı hakka et arzı meram
türbeyi paki Suhibibni sinandır bu makam
muhabatı feyzi ilahi mültecayı has su Â

İşbu kasaba şimalen 12 saat mesafesinde Osmancık ve garben 9 saat
mesafesinde İskilib ve cenuben 9 saat mesafesinde Merzifon kazaları ile

mahdud olup 169 kurayı ve nefsi kasaba 44 mahalle ile bir Camii kebir ve 23 minareli Camiîşerif ve 21 mescidi şerif ve 10 Medrese ve iki kütüphane ve 6 han ve 1100 dükkân ve 3554 islâm ve 119 hiristiyan hanesi ola ceman 3673 hane ve 135 çeşmesi ve kasabayı mezkûr 7455 zükûr müslümü ve 7753 ünâs müslümeysi ve 265 zükûr gayri müslimi ve 172 ünâs gayri müslimeysi ve guraları 15353 zükûr ve 13781 ünâsı havi olup enbiyeyi miyriyeden bir mektebi irşadiye ve bir musalla hümayun ve bir Belediye Dairesi ve bir hükümet konagi ve bir telgrafhane ve bir kiraathane bir adet gayri müslüm için Mabedhane ve haritada gösterildiği vecihle 48 saat mesafesinde Kayseri Sancagi şosası ve 18 saat mesafesinde Yozgat sancagından mürur ederek vasat ı kasabadan bilmürur Merzifona ugrayarak 32 saat mesafesinde Samsun Sancağı iskelesine müntehi olduğundan ticaretce oldukça ehemmiyeti vardır.

Camii Kebir Mimberinin kapısının üzeri

Kasabanın garb tarafında Hıdırlık nam mahalli mürtefa da cazzü Eshabı kiramdan Suhib Rumi Radiye anhlbari hazretleri medfun bulunduklarından tarafı bahirüşşeref cenabı padişahiden zahı haritada gösterdiği vecihle bir camii şerif inşa buyurulmuştur.

İşbu kasabanın cenubugarb tarafında tıbkı Rami Kışlayı hümayun resim te cesametinde nısıf kârgir nısıf ahşab bir kışla mevcut olup bir alay piyade ve bir alay süvarinin istiyabına kâfi olduğu ve derununda bir alay piyadenin manevresine müsait talim hane bulunduğu gibi cenub

tarafındaki kapısı üzerinde bir Cami i şerif ve mukabilindeki kapısının üzerinde ve yanlarında ümera ve zabıtane mahsus müteaddit daireler mevcuddur, işbu kışlanın emsalı civarında bulunan elviye ve kasabalar da yoktur, yakınında kârgir bir adet cebhanesi ve kasabanın vasatında ve Camii kebir nezdinde bulunan hükümet konagi havlısında bir redif debboyu ile bir de Redif dairesi vardır ve bu kışlanın mukabilinde âsarı atikadan onbeş arşun irtifaında mükemmel divarlı bir kalaa mevcut olup derununda bir mahalle ve bir camii şerif olduğu gibi eyyamı resmiyede mezkûr kale burnu üzerinde bulunan uzun bir adet kaval top endaht edilir kasabayı mezkûr cerazısı münbit ve mahsuldar olmagla etrafında heman hiç boş mahal olmayup kâffesi zeri edildiği gibi bag ve meyve bağçaları ile tezyin edilmiştir kasaba ehalisinin ekserisi ticaretle ve kura ehalisi kâmilen ziraatle meşgul oldukları gibi dereceyi nihayede müsafirperver bulunduklarından ayende ve revendeye it'am ü teaam ettirip mukabilinde hiç bir habbe kabul etmezler.

harita

Çorum kasabasının haritayı istikşafiyesidir
istikşaf usuli ile marifeti acizanemle ahız
ve teslim kılınmıştır 9 temmuz sene 307

**Bahri siyah boğaziinşaat
istihkam kumsiyon azasından
Yüzbaşı**

Arkadaki ve yokardaki yazıları muhtevi harita
Çorum Tapu Sicil Muhafızı İsmail Cenân
tarafından Ben İhsan Sabuncuogluna
verilmiştir 9 Şubat 1972

HIDIRLIĞA AİT ESKİ TAPU KAYDI

Sureti defteri mufassalı sultanı budur ki Ba fermanı âli aynile naklolundu. Tahriren fi şehri zilkade tişşerife sene sebun ve selase mie ve elf Sen 1307.

Zimmet defteri Çorum Derliva - yimezbur Mehmet bin Hacı Muhiddin Zaviyedar-ı Hazreti Suheyib Rûmî Sahebe-yi Hazreti Resul Aleyhisselâm bermucebi defteri atık Ber tesarrufu Hüseyin Veled-i Mehmet El mezbur Sehabeyi kiramdan olmağın zikrolan iki hissenin iki baştan vakıf zaviye-i mezbure kaydolundu nezdî zimmeti iyta-anki Hacılar çayırı demekle marufdur Mahruse-yi Çorum Kadıları tesarruf edegelmişlerdir.

Ber mucebi tahrir-i şeriiye işbu yirmi akca Suheyib Rumî mezarı mübarekine sarfolunur.

Karaca Ali Divanı emlâk melikâne vakfı beylerçelesi bin hacı Çelebi lievladihî ve lil huffa zvel halavî fil icyalî eşşerife.

Divan halıya vakfı zaviye-i Hazreti Suheyib Rûmî R. A. bı hükmü nuemalık.

Bu vesikanın özeti :

Türbenin 1307 hicri senesinde tamir edileceği zaman Haziyneyi hasadaki defteri atıkda nbu kayıt çıkarılmış oluyor.

Eshabi kiramdan üç zatî muhteremin Çorumda şehid olup kalmış bulunmaları sebebinin arayalım bu hususta Cumhuriyetin ilanını muteakip yıllarda Çorum'daki 38 inci alayda subay olarak bulunmuş Nazmi Tuğrul'un 1927 senesinde Çorum tarih ve coğrafyası adı ile basıp neşredilmiş kitabından aldığımız mütalaayı kâfi buluyor ve naklediyoruz ki...

Nazmi Tuğrul'un 1927 tarihli matbu kitabından :

Hıdırlıkta türbelerdeki medfun Suhib İbni Sinan Arab ordularının Lokusiri ilinden geçtiklerine birer delildir. Esasen sade arab orduları değil büyük istilacı ordular bile Anadolunun kurak ve çorak Konya ovasında tabiatın güçlüklerine uğramamak için Kızılıрмаğı geçmek mecburiyetini taşımışlardır. Bunun gibi Arap orduları da Faris istilasını müteakip Toroslardan - Anadolunun cenubundan - İstanbul üzerine yürümüşlerdir bu Arap orduları Akdenizi takiben cenupda yürürken yanını korumak maksadile bir kısım kuvvetlerini de Karadeniz cephesinde yancı bulundurmuş olmak icabeder. Bu maksadla Arap orduları İstanbul fethini tesavvur ettiklerinde Erzurumu feth etmiş bulunuyorlardı. Arap ordularının Anadoluya gelmeleri Hazreti Peygamberin işaret ettiği İstanbul Fethi şerefini kazanmak için vuku buluyordu ilk defa Arap ordularının İstanbul üzerine seferleri islam hükûmetinin Hazreti Peygamberin işaret ettiği Cumhuriyet ssitemindeki idareleri zamanında Hulefayı Raşidindne Hazreti Osman'ın zamanı hilafetlerinde 655 yılında vuku bulduğunu tarihler yazıyor... İslâm ordularının istiyası zamanında Çorum Nikonya ismini taşıyordu. Rumlar burayı Farislilere karşı bir kale olarak bulunduruyorlardı büyük, epicede kuvvetli bir de kalesi olduğu (Çorum'un fethi ve Melik Danişmend Gazi) adındaki kitapda yazar..... Arab orduları İstanbul üzerine hareketi askeriye yapmadan önce Suriveve veda eden Herakliyos zamanında Farisliler Kızılırmah boylarına kadar denizden inerek onları geriye püskürtmüşlerdir. Bu vak'a gösteriyor ki her iki taraf orduları Çorum üzerinden hareket et-

mişler, bu harplerden ötürü Çorum epice ehemmiyetli askeri bir yer olmuştı. yan himayesine memur edilen kuvvetin güzide Alplardan toplu olduğunu yine Hızırlıkta medfun kereb gazi gösteriyor bu yancılar düşmanı oyalamak için Osmanlı ordularında olduğu gibi Serden geçtilerden mürekkep olması iyaceberdir esasen İranlıları Karadenizden muvaffakiyetli vuruşlariyle bozan Herakliyos seferinin üzerinden pek uzun yıllar geçmemişdi. Arap orduları bu ihtimale binaen yanı korumak, baskınlara karşı uyanık davranmak mecburiyetinde idiler. Çorum ovasına düşen bu yancıufak kuvvet her taraftan kuşatılmak tehlikesine maruz kalıyorlar. Hendek gazvesinde olduğu gibi yancılar Hüyüğe istinad ile buradan kalenin içine ok atmak fırsatını temin edebiliyorlar bu müdafaa uzun zaman süremiyor Yancılar şehid oluyor... Şayed Suhib Hazretleri Çoruma gelmişse ancak bu suretle gelmiş olabilir.

ALİ İZZET EFENDİNİN 1315 de TESKİREYİ MAKAMAT İSİMLİ BASMA RİSALESNDEN

Tezkireyi Makamat isimli olarak bastırıp yayınladığı risaleden sadeleştirilerek alınan bazı notlar :

Ahışhada doğmuş ve Çorum'da yerleşmiş, Nakşi tarikatı şeyhlerinden Ethem Baba zade İzzet, iki yüz elli beş tarihinden itibaren gezip dolaştığı islâm memleketlerinde Ergani Sancağında Hazreti Zülküfl Aleyhisselâm, İstanbul'da Eshabı Kiramdan Hazreti Halid Bin Zeyd ve Cafer ve Âli beytden Kayseri'de Zeyne İbaidin ve Tabiinden Sivasta Abdül Vehab Gazilerle diğer memleketlerde nice zatlar kabir ve Makamlarını ziyaretim müyesser olduğu gibi Çorumda Eshabı Kiram ve Evliyâyı zevil ihtiram kabirleri ve makamları ziyaret olunarak Mütevellî ve Mutasarrıfları ellerinde bulunan Berat ve Vakfiyelerin mütalaası ve sözlerine inanılır bilirkişilerden ve Beynel ehali mütevatir olan eserleri ve menkıbeleri dinleyip öğrenildikten sonra (Tezkireyi Makamat) namile isimlendirdim diyerek kendini tanıtan Müellifin 1312 tarihlerinden önceki zamanlarda yazıp bastırmış olduğu bu risalede... Suhib İbni Sinan-i Rumi ve Ubbeyd Gazi ve Kerebgazi hazretlerinin kasabaya çarık saat mesafede Hızırlık nam mübarek ve Yüksek mahalde bulunan türbeleri ve yanında bulunan Cami ve Zaviyeleri Selçuklu Hükümdarlar taraflarından bina ve inşa buyurulduktan sonra ziyaret için gelelere ikametlik ve yemeklik içi civarda bulunan araziden kifayet miktarı erazii malume ile Karaca köy Malikanesi vakf ve tahsis buyurulduğu gibi Devleti Osmaniye padişahları taraflarından dahi civar kasabada bulunan Hassı Hümayun hasılatından maktuan elli kile zahire ve aylık o zaman parası ile üç yüz

kuruş Türbedarlık vazifesi tahsis buyurulduğu cami ile zaviye ve türbelerin harab olduğu için Şehinşahi Cihan Abdül Hamid Han Hazretlerine mazbata ile arz olunarak ihsan buyurulan yüz elli bin kuruş sarf edilerek camii şerif ile Türbe ve Zaviyelerin yepyeni yapıldığı alel husus hayır niyet üzerine bir maksad husulü için kırk sabah alessheher Hulus ile ziyaret edenlerin ber murat oldukları Mücerrebdır Müşarünileyh Suheyb Hazreti Peygamberin suhbetlerinde bulunmak şerefine ermiş olanlardan bulunduğu, Hulefayı Raşidin Hilafet zamanlarında hizmetlerde ve gazalarda bulunmuş olduğu ve hakkında ayeti kerime ve hadisi şerif nüzül ve sudur etmiş bulunduğu, Hazreti Ömer'in ölümüne sebep olan yaralanma hadisesinden sonra Hazreti Osman'ın halife olmasına kadar Eshabi Kirame İmamet eyleyip Hazreti Ömer'in cenaze namazını dahi eda ettikten sonra Hazreti Hasan'ın, hilafeti Muaviyeye farig olduğunda Muaviye nezdinde ikamet etmekte iken anın tarafından Kostantaniye fethine gönderilmiş ve yetmiş yaşında iken ölmüş ve Çorumda medfun bulundukları Künhülahbar nam tarih kitabında tasrih buyurulduğu gibi Hatimetül Muhaddisin Yusuf Bahri Sellemehülbari Hazretleri dahi Fethi Kostantaniye için Ankara viayleti tarikile gederiken veya hut geliriken Çorum kasabasında toprağa verildiğini beyan buyurmuşlardır. Alemdarı Resulullah Suheybi Rumidir namı, Fahırlensün Çorum'un Havas ile Avamı denmiştir.

Ubeit Gazi ise Yemen 'in Zübeyt vilâyetinden olduğu, Mekke fethinden sonra Zübeyt Elçisi ile Medineye gelip müslüman olarak Muaviye tarafından Ankara tariki ile Kostantaniye fethine giderken veya avdet ederken Çorum'da şehiden vefat edi pkaldığı;

Madi Kereb'in dahi ayni suretle kaldığı halk lisanında elsineyi avam ve havasda teşahür etmiştir. En eski Müftü Hacı Ali efendi merhumun şerhi telhisi Teftazanide beyan olunduğu üzere (Niymel abid Suheyb Levhem Tuhfallahü lev yasugu) haberi sıhhat eserinin tercemesini havi Kasideyi Beligasında kadimen mutad olan keyfiyeti ziyareti beyan için kafi olmağla bazı ebyatı teberrüken zikrolunur ki İbtida Zuvvarına şartı edeb Mülteca'yı evveli Madi kereb sonra Bâlâdan kılar feyzi talep.....

Sad bin vekkas dahi Eshabi Kiramdan ve Cennetle müjdelenen on kişidne olup... bunun bazı Siyeri muteberede Medineye vefat eylediği beyan olunmuşsa da Uhur gazvesinde Hazreti Peygamberin dişini kıran Akebe bin vekkas Rum biladına firar eylesmesine mebni onu yakalayıp öldürmek için kardeşi olan Sad İbni Vekkas'ın takiben gelerek Çorum'da şehiden kaldığı veya Makamı bulunduğu.

Hoca Yusuf Bahri Efendi :

Müşarünileyh Hazretleri Vasılı İllallah Ulemayı Müteşerriin ve Mu-haddisinden olup Şarihi Kamus ve İhyayı ulum sahibi olan Şeyh Murta-za Hazretlerinden mezun ve müstahler ve an asıl Vezirköprü kasabasın-dan olduğu halde Çorum'da tevattun ve teahhül ederek tedris ve neşri Ulümü Aliye ederek sayısız nice zevat kendisinden Müstefit olmuşlardır ezcümle meşhur ve mütevatir ve kendisindln istima olunduğuna nazaran Şeyh Seyyit Murtaza Hazretlerinin hizmetinde iken Mahabbeti Cinnani Nebevviye nail olmuş Cinni Taifesinden bir zat ile görüştürülmüş olduğu cihetle tabiinde nolduğu anlaşılıyor bin iki yüz kırk beş tarihinde vefat ederek Gazi Madi kereb hazretlerinin ayak ucu bitişiğinde talebelerinden Derviş Mehmet Paşanın bina ettirdiği kârgir Türbeyi Mahsusada med-fundur! Hoca Yusuf Bahri Efendinin İlmi Hadisten Şifayı Şerif üzerine bir cilt Şerhi Latif dahi telif buyurmuş olmakla mütalâa edenlerin ne-derece sahibi kemal olduğuna vakıf olacakları apaçıktır! ...

Kara Müftü :

İsmi şerifi Abdülkadir olduğu ve Nakşibendi halifelerinden bulun-duğu, muhib ve musahiblerle Çorumda Büyük Camide Lihyeyi saadeti nebevi yanında icrayı ayini nakşibendiye ve Hatmıhacegâni sıddıkiyo et-mektelerken bir gece hasbel beşeriye Müfti Mumaileyh Hazretleri adeti kadimlerine muhalif olarak vakti zamanında gelemeyip ancak musa-hipleri gelip meşguliyetlerinde iken müezzin efendi ol gece tesadüfi ola-rak ezan vaktinden evvle gelip bir direk arkasında saklanarak bunlar kimlerdir ve toplanmalarının sebebi hikmeti nedir diye tefekkür eder-ken musahiblerden birisi Karamüftü halâ gelmedi şol arada saklanan müezzin efendi getsin ani çağırıp getirsin dedikte birisi dahi ey Müezzin efendi git Müftü Abdülkadir efendiyi çağırıp buraya getir demesi üzeri-ne hemen müezzin efendi süratle gidip kakıpa urarken ol hazret taşrada kapıya uranı görmediği halde Ey Müezzin efendi geliyorum diyerek kapı-sından çıkıp beraberce camii şerif kapısına geldiğinde babuçlarını eline almak bahanesiyle yüzünü müezzin efendiye çevirip ona hitabla bu esrarı bir kimseye açıklama açıklarsan zarar görürsün diye tenbih eylediği hal-de her nasılsa Validesi onu endişe ve tefekkür içinde görüp sual ve ibram eylemesi üzerine vakayı haber verip sırları açıklaması akabinde yani he-mencik m ü e e z i n efendinin vefatı vuku bulduğu tevâtürden du-yulmuştur ki Müşarünileyh Abdülkadir efendi kırk sene bila fasıla Müf-tülük ettiği ve İlmi Adabdan Velediye Risalesi üzerine bir şerhi latif ter-tip ve telif buyurduktan sonra bin iki yüz bir tarihinde vefat ederek Su-heyp Rumî Hazretlerinin yakınındaki büyük kabristana defnolunmakla kabri şerifi ziyaretgahi havas ve avamdır.

Beyler Çelebi :

Beyler Çelebi Bin Hacı Çelebi dahi Şeyh Elvan Çelebi Hizmetlerinin akrabasından olduğu, Osmançık Kazasında bir camii şerif ve Çorum kazasında bir medrese ve bir zaviye ve bir nakşibendi Dergahi bina ve inşa ettirdiği hazreti Suhip ziyareti için gelenlere mahsus taamiye olmak üzere Bügdüz ve Hurasan ve Kılıçveren ve Burnu köyleri Malikanelerini vakf ve tahsis ettikten sonra vasiyeti üzerine Suhib Hazretleri Türbesi civarında defnolunarak kabri şerifi ziyaretgahi avam ve havas bulunmuştur.

ÂLİ TARİHİNDEN

Kütüphaneci Eşref Ertekin (Eşref Hoca)mız bana maruf bir kitabın muayyen bir sahifesini gösterdiler. Bu kitap hicri 1008 senesinde ölmüş ve ölümünden dört sene kadar önce Çorum'a da bizzat gelip gitmiş olan meşhur tarihçi Âli'nin 1006 hicrî yılında yazmış olduğu (künhülalhar) isimli tarih kitabının matbu nüshasıdır ki Çorum Umumi Kütüphanesinde 8700/496 numarada tarihî eserle kısmında kayıtlıdır. (Künhülalhar nam Âli tarihi cildi serisi) isimli olan bu kitabın 254 üncü sahifesinde mevcut malûmatı aynen nakletmek isterdim ancak Tarihçi Âli'nin, alışık olmadığımız ifade tarzlarını genç neslin anlayabileceği şekle tebdil için Hayrettin Karaman'a başvurmıştım. Hayrettin Karaman İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde öğretim üyesidir. Arabî ve Farisiye tam vukufiyeti anlaşılmış genç ve münevver bir memleket evladı ve bir din adamı bulunmuştur. Müverrih Âli'nin Suheyip Rumî hakkındaki yazılarını onun terceme ve tavihleri vechiyle aşağıda nakil ve kaydediyorum.

Suheyip İbni Sinani Rumî :

Aslen Yemen vilâyetinden olup babası Kisra'nın (İrn Hükümdarının) memurlarından idi. Yerleri Musul civarında Fırat kenarında iken Rum Askerleri, Kabîlelerini yağma edip Hazret-i Suheybi küçük yaşta iken esir ettiler. Bir çok zaman esarette kaldıktan sonra onlardan da Benî Kelb Kabîlesi esir alarak götürüp Mekkeyi mükerrermede sattılar. Daha sonra Abdullah İbni Ced'an satın alıp âzâd eyledi bir zaman Mekkeyi Mükerrermede Müşrik olarak yaşadıktan sonra Resulullah baas olununca Ammar Bin Yasir ile birlikte müslüman oldular.

Hazreti Peygamber, Medîneye hicret buyurunca onun ardından birkaç gün sonra Suheyip Hazretleri de hicret etti. Yolda giderken Müşriklerden bir cemaat Suheybin yolunu kestiler ve onu hicretten men etmek istediler. Hazreti Suheyip, dedi ki, (Bilirsiniz ki ben sizin en cesur ok atıcınız ve kılınç kullananınızım. Elimdeki oklar bitinceye ve kılınçım kırılınca kadar sizi öldürürüm ve ancak ondan sonra beni yakalayabilir-

siniz. Eğer muradınız mal ise filan yerde Definem var, gidin alın, sizin olsun.) dediğinde çekilip gittiler ve definesini aldılar.

Suheyip, Resulü Ekrem Efendimizin yanına varınca olayı anlattı. Resulü Ekrem : (Ya Suheyip, bu alış verişte çok kâr ettin) buyurdu.

Gerek bu ve gerekse bunun gibi Allah Rızası için yapılan ticaret ve fedakârlıklar hakkında şu Âyetin nüzûl ettiğini Peygamber haber verdi 'Ve minen nâsi men yeşrî nefsehüb tiga'e merdâtillâh...)

Tercümesi : (Nâs içinde öyle kimseler vardır ki kendini Allahın rızasını almak için satar - feda eder, fedakârlıkta bulunur - Allah bu gibi kimseler hakkında Gafûr ve Rahîmdir.)

Hazreti Suheyip Bedir Gazâsında bulunanlardandır. Yine Suheyip, Hazreti Ömer yaralandığı zaman ve Hazreti Osmana Hilafet verilinceye kadar Ümmete İmamlık yaptı. Hazreti Ömer'in de cenaze Namazını o kıldırdı. Çünkü Hazreti Ömer'in samimî dostu idi. Hazreti Suheyip hakkında (Niymelabdü Suheyip Levlem yehafillahe lem ya'sihî) Hadisi Şerifi onun hakkında buyurulmuştur.

Hazreti Suheyip : Orta boylu, kırmızıya mail renkli, kaşları açık, birbirine yakın, lisanında (arabcaya nisbetle) hayli yabancı kelime bulunan, daima güler yüzlü zir zat idi.

İbni Esîr, tarihinde hicrî 38 yılında vefat ettiğini yazıyorsa da neredeyse yattığını kayıt etmiyor bize göre - ki Müellif Âlî'ye göre - Rumiyei Sugraya tâbî Çorum isimli kasabada medfundur, orada yatan, odur derler. Lakablarının (Rumî) olması kendilerini Rumiyei Sugraya (eskiden Anadolu)ya cezbetmiş oraya çekilip Çorum'da vefat etmiştir.

HACİ ALİ ARİF KASİDESİ

Hicri 1282 yılında ölmüş bulunan ve zamanının Alim, Şair Fazıl kişisi sayılan Hacı Ali Arif efendi merhumun manzum kasidesini naklediyorum. Bunu Eşref Ertekin Hoca Kütüphanedeki kitapları arasında bulmuş ve göstermişti :

Eşref-i Eshabı Fahrül Enbiya
Seyyidi Ahbabı Şahı Asfiya
Rabii Rayat keşan-i Mustafa

Niymel abid Gazi Suheyip Güftne O'Ra
Asi nebvî gerneretsend ez hüda

Azmi Rum etmişidi hengami şebab
Etti Küffar ile cengi biy hisab
Nuş edip şehdi şehadet ol Cenab
Niymel abid.....

Rihleti Ukba edip ol Âli cah
Çorumun bâlâsin etti habgâh
Türbesi züvvare hem penah

Fahri Âlem dedi Eshabi ken nücüm
İhtedeytüm iktedeytüm eyyühüm
Nuhbeyi nesli arab sultanı Rum

Daima ol sırrı Hakkın Mazharı
Olmuşidi evliya ser defteri
Zâti erbabi sülükün rehberi

Sâni i beytül haram dır dergehi
Bunda çok kes buldu feyzi agehi
Ol dur âfâkı şuhudün nehri mehi

İster isen olasın makzı meram
Sıdk ile eyle ziyaret subhu şam
Kibleyi erbabı hacet bu makam

Dergahına yüz sürenler biyriya
Kaydi gamden buldular cümle reha
Kamyab oldu nice bay ü geda

Menba ı sırrı hikemdir bu mekân
Menşei feyzi keramet biy güman
Cilvegah temiş bu cayi kudsiyan

Türbesi kurbünde çok kâmil kibar
Defnolup olmuşlar ana hem civar
Şafi oldur eksere yevmülkarar

Ravza yı bağ ı cinan bu Âşıyan
Sakinane heb hümayi lâ mekân
Mehbatı envarı feyzi müstean

İbîda züvvarına şart ı edeb
Mülteçayı evveli magdi kereb
Sonra Bâlâdan kılar taleb

*
**

Vasfı Alâsin Nee mümkün Ârifa
Eylemek hakkını tahriri eda
Haki payına heman kıl iltica

*
**

Alemdarı Resulullah Suheybi Rumidir namı
Fahirlensün bu zat ile Çorumun Havas ile avamı

Bu manzumenin sadeleştirilmiş aşağıdadır :

Hacı Ali Arif efendi merhumun şiir şeklindeki methiyelerinin Hayrettin Karaman tarafından bugünkü kullanılan lisan şekline çevrilmesi yapılmış ve aşağıya nakledilmiştir.

1 — Peygamberler Peygamberi eshabının en şerefli seçilmişler şahı arkadaşlarının ulusu Peygamberin sancaktarlarının dördüncüsü kendisi hakkında (Gazi Süheyip ne iyi kuldur. O Allahtan korkmasa bile, Allaha âsi olmaz) denen zat Gazi Süheyyiptir.

2 — Gençliğinde Rum diyarına gelmiş, Kâfirlerle hesapsız cenk etmiş, Şahadet şerbetini içmiştir.

3 — O yüksek makamlı zat, ahirate initkal edip Çorum şehrinin yukarı yerini ebedi istirahatgâh edinmiştir.

Onun türbesi ziyaretçilerin sığınağıdır.

4 — Peygamberimiz şöyle demiş idi : Eshabım yıldızlar gibidir, Hangisine uysanız doğru yolu bulursunuz. Bu da o eshaptan bize hediyesidir.

5 — O daima hakkın sırrına mazhar ve evliya defterinin baş kayıtlısı olmuş. Salıkların da rehberi bulunmuştur.

6 — Onun dergâhı ikinci beytül haremdir. O dergâhta birçok kimse ler irfan feyzi buldular. O, müşahede ufuklarının güneşi ve Ayıdır.

7 — Eğer tarafından kabul olunmak istersen Akşam sabah sadakate Onu ziyaret et. Çünkü bu makam ihtiyaç sahiplerinin kiblesidir.

8 — Onun dergâhına riyasiz olarak yüz sürenler Gâmdan, kaygudan kurtuldular. Bu yüzden nice fakir ve zengin muratlarına erdiler.

9 — Bu mekân hikmet sırlarının kaynağıdır. Şüphesiz kerametler feyzinin neş'et ettiği yerdir. Bu yeri kutlu kişiler uğrak edinmişlerdir.

10 — Türbesi yakınlarında bir çok olgun ve büyük kişiler defnolunup ona komşu olmuşlar. O, kıyamet gününde birçok kimselere şefaattir.

11 — Bu yuva cennet bağlarından bir bahçedir. Bunda sakın olanlar. Mekâsız hüma kuşlarına benzerler, bu yer, Allahın feyzinin nurlarının saçıldığı yerdir.

12 — Ziyaret etmek isteyenlerin evvelâ maâdi Kerep Türbesini ziyaret etmeleri sonra da yüksektekilerden feyiz istemeleri ziyaret âdabındandır.

13 — Ey ârif... Onun yüksek vasfını yapmak onu hakkı ile tarif etmek ve yazmak ne mümkün hemen, ayağının toprağına iltica et sığın.

14 — Bu, Resulüllahın bayraktarı Süheyp Rûmidir. Bununla Çorumun yüksek ve orta tabakadan bütün halkı öğünsün.

ŞEYH ABBAS EFENDİ

HATIRALARI

Çorum Yeni Adım Gazetesinde 1969 Şubatında yayınlanmıştır.

Havanın gezintiye müsait olduğu her hangi bir gün Hıdırlıkta yukarı şadırvanın yanındaki yüksek sed üstünde bir durup etrafı seyir ve temaşa ettiniz mi hiç?

Sanasın ki önünde serilip sıralanan bağlar ve tarlalar, uzaklara doğru açılarak giden geniş ovalar, ufuklara yükselen yamaç dağlar.. Sağyanı ilerilerine bakasın ki, evlâd-ı âyal, hısım akraba, ahabab ve yâran ve hemşehriler varlıklarını barındıran meskenler toplulukları ile ve adetleri kırkı geçen minelerinin semalara eser çekmiş gururlulukları ile ve hele milletçe endüstrileşme hamlesinin Çorum'da biricik timsali sayılabilecek Çimento Fabrikasının vakurane varlığı ile daha çok şeref kazanmış olan Çorum'un işte yandan umumî bir görünüşü..

Öbür yanda görüldükçe ve hatırladıkça her daim kudsiyet hislerini uyandıran mübarek şahsiyetlerin türbeleri ve sanasın ki, başının üstünde yükselip duran o Hıdırcık Camisi ve temadisinin haşmetli duruşları...

Elbet bu etrafını çevreleyen bedî ve ulvî manzaralar insana dünü için ne imiş, nasıl olmuş, neler yapılmış gibi suallerle bir düşünme ve araştırma arzusunu veriyor.

Şu Çorum'un oldukça mevkian dahi yüksek olan ve Hıdırlık diye saygı hisleri ile hatırlanan semtinde (Baki kalan bu kubbede hoş bir sada imiş..) sözü gereğince işitilebilen sadaları, ku lağımıza gelebilen rivayetleri bir lâhzacık dinlemiş olmak elbette vareste kalınamaz.

İşte Çorum'da Hıdırlık denince ilkin hatıra gelen ve buraya her gildikçe karşıda hazır bulunabilen doksanlık maruf siması Abbas Efendiden (Bir vurup bin dilemek) gibi, bazı hatıralarını nakil ve hikâye etmek istiyorum.

Hıdırlık denen bu semte asıl şeref vermiş olan ve herkesce türbele-ri ziyaret edilegelen şahsiyetler himlerdir?

Yukarıda cami yanındaki türbede Alemdar-ı Resûl Suhib-i Hazretleridir. Beraberindeki de Ubid-i Gazi'dir. Münhat yerde kuyu yanında yatan da Kereb-i Gazi diye maruf Ömer Madi Kerep Hazretleridir, her üçü de Ashab-ı Kirâmdandır. Hazreti Ali ile Muaviye arasındaki malûm Hilâfet kavgasında Suhib-i Rumi Hazretleri bitarif kalmış ve Muaviye tarafından İstanbulun fethi için gönderilen orduya bu her üçzat katılarak buralara gelmişlerdir.' Burada Uoid-i Gazi ile Kereb-ı Gazi harben şehit düşmüşlerdir. Bilâhere İstanbul dönüşünde Çoruma uğradığında Suhib-i Rumi Hazretleri de hastalanarak vefat etmişlerdir.

Bunaldan Suhib-i Rumini asıl Almdar-ı Resul olduğunu Şeyh Abbas Efendi üç maruf zatın beyanlarına dahi istinadan rivayet etmektedir :

1 — Halen Kereb-i Gazinin doğu taraf yukarı yanında küçük türbesinde yatan Yusuf Bahridir ki bu zat, 1201/1245 Hicri senelerinde Çorumda Müderrislik etmiş ve ilmi ile, fazlı il, nükteleri ile tanınmıştır. Bu zat, Hacce gittiğinde Ravza-i Mutahhare kapısı üstünde yazılı kitabenin Hadis olup yanlış yazılmış bulunduğunu iddia itmiş. Arap Âlimleri bunu hayretle ve istihfafla karşılamışlar, fakat Yusuf Bahri müdafaaten demiş ki: (Ayet Allahın, Hadis Peygamberindir, bunu yazalım Ravza-i Mutahhareye koyalım, sabahleyin görelim ne çıkacak...) Böyle yapmışlar, ertesi **sabah o kâğıtta (Sadaktü Yusuf-i Bahri)** ibaresi yazılı bulunmuş. O zamana kadar adı sadece Yusuf olan bu zat, bilâhere Yusuf Bahri ünvanını ihraz etmiştir.

Bunun üzerine Arap Âlimleri Yusuf Bahriyi Medinede alıkoymak istemişlerse de Yusuf Bahri, Çorumda ilim tedris etmeyi ve öldüğünde Alemdar-ı Resûl olan Suhib-i Rumiinin yanında yatmayı ahit ve temenni etmiş idim, diyerek Çoruma dönüyor Müderrislik vazifesinde devam ediyor. Öldüğünde malûm türbesine konuyor ki, Yusuf Bahrinin evvel ahır

beyanı buradaki Suhib-i Ruminin Alemdar-ı Resûl olduğu mahiyetindedir.

2 — Deli Müftü diye tearrüf etmiş ve 1323 Hicri senesinde vefatında (Feyziye Kütüphanesi) ismi ile 4000 ciltlik kitap ve kütüphane vakıf ve tahsis eylemiş olan ve Leblebici Oğullarından Şair Hacı Ali Arif Efendinin oğlu bulunan Ahmet Feyzi Efendi dahi Alemdir-ı Resûl Suhib-i Ruminin Çorumda medfun bulunduğunu söylemiştir.

3 — Elli sene kadar evvel Çorumlularca hürmetle tanınmış bir şahsiyet olan Şirvanlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi dahi Çorumda bulunduğu zamanlarda her 15 günde bir Hıdırlığa gider, fakat türbeye girmeyerek penceresinden ziyaret yaparmış. Şeyhi müşairrünüleyh vefatına yakın zamanlarda bir gün türbe içine Abbas Efendiyi beraberinde alarak giriyor ve diyor ki; (Ben Hazreti Suhib-i Rumiye rüyamda gördüm, O'nun işareti ile Çoruma gelip yerleştim Hicazda ölmek isterim, şayet Çorumda ölürsem beni Suhib-i Ruminin eşiğine defnedin...)

Fakat Şirvanlı Şeyh o günler Hicaza gidiyor ve hicazda vefat edip kalıyor ki bu dahi Çorumdaki Suhib-i Ruminin Alemdar-ı Resûl olduğunu beyan etmiştir.

HIDIRLIK CAMİİNİN YAPILIŞI :

Şeyh Abbas Efendinin beyanlarına göre, bugün görülmekte olan camii ve bitişiğindeki türbe yapıları 70 sene evvel inşa edilmiştir. Daha evvel cami ve türbe basit şekilde bir arada imiş Hicri 1290 tarihlerinde Şeyh Abbas Efendinin Amcası Hacı Ömer Efendi burada imamet vazifesini almış ve ikamete başlamış O zamanlar Hükümdarın birinci imamı olan Hafız Reşit Efendi isimli zat Şeyh Abbas Efendinin Amcası Hacı Ömer Efendinin talebelikten ders arkadaşı olduğu için onunla aralarındaki muarefe sıklaştırılmış.

Müteakip senelerde Plevne Kahramanı Osman Paşanın ünlü pehlivanı Yıldızlı Ömer Pehlivan Şeyh Abbas Efendinin Dayısı olduğu için ve bu pehlivan Osman Paşanın maiyetinde olarak İstanbul'da Saray muhtinde mevki tuttuğu için o pehlivanla dahi muhabere sıklaştırılmıştır.

Yine o zamanlarda Hacı Hasan Paşa dahi İstanbulda sözü geçer bulunduğu için Hıdırlık Dergâhının imarı hususu bilvasıta Hünkâr Abdülhamide arz edilmiş, Hazine-i Hassadan olmak üzere Çifteler Çiftliği hasılatından 90.000 kuruş Çoruma gelmiş, Karabayraktaroğlu Hacı Ali Ağa (Enver Bayrağın Dedesi) reisliğinde 8 kişilik heyet kurulmuş caminin ve

bitişindeki türbenin yeniden inşasına başlamış, fakat ilk gelen para yetiemediği için tekrar İstanbul'a arz edilmiş. Hacı Ömer Efendi ölmüş bulunduğu için ve yerine Yeğeni ve Damadı Şeyh Abbas Efendi geçtiği cihetle bizzat Şeyh Abbas Efendi İstanbul'a takibe memleketçe gönderilmiştir. Aynı zevat delâletleri ile yine Hazine-i Hassadan 80.000 kuruş daha temin edilmiş ve bu suretle gelen paralarla cami ve yanındaki türbe inşaatı bitmiş fakat caminin kapı, minbre, mihrap ve kürsüleri eksik kalmış. İstanbul'dan tekrar para istemeye cesaret edilememiş, mahallen ikmâl edilmiş. Kamil oğlu Hacı Usta (ki Mebus Ylkup Beyin Dedesi) kapıları ben yapacağım demiş, tahtaları komisyonca verilmiş ücretsiz yapmış, minber ve mihrap yine kalmış, Sağpazar ve Taypı köyleri arasında mermer taşlar bulunmuş. Sağpazarlı hamiyeteri bir adam taşları söktürüp Çoruma getirmiş. Çorumda Ateşin Mustafa Efendi isimli bir marangoz da arkadaşı ile işçiliğini yapmış, minbre ve mihrab bugün görülen şekilde 6 ayda yapıp konmuş. Ateşin Mustafa Efendi şahsı için ücret almadığından masrafı olarak 60 Mecidiye para vermiş ve caminin resmi küşadı Hicri 1307 yılında yapılmıştır.

Camide mihrap üstündeki pencerede yazılı tarih 1307 dir. Minber de mevcut kitabe ise (Zeki Ali makam oldu hatibi şer'a bu minber-ki bunda emri bil maruf nehyi anil münker-sene 1308 eseri Temürcü Zade Essey-yit Mustafa Rifat Efendi) ibaresi yazılıdır.

Menberdeki bu kitabenin yazılış şeklinde usta ile inşaat komisyonu arasında ihtilâf çıkmış, inşaat komisyonu ustanın isminin yazılmasına itiraz etmiş ve Padişah binasıdır diyerek ustanın ismini koymayı muvafık bulmamış, fakat aradan 6 ay geçince usta ismini havi kitabeyi yazıp Şeyh Abbas Efendinin yardımı ile oraya yerleştirmişler. İşte mihrap üstündeki tarih ile minberdeki tarih değişikliği bundan ileri gelmiş.

Mihrapta ve minberde ve kürsüde mevcut altın yaldızlar ise Hacı Hasan Paşa tarafından irsal ve ihda edilmiştir.

Şeyh Abbas Efendi, bugünkü hanesi ile yukarı türbe arasına bilâhare şahsi teşebbüs ve gayreti ile bir de zaviye binası yaptırmışsa da, bu zaviye binası tekkelerin kapanıp yıkıldığı zamanlarda yok edilmiş yeri ise bugünkü hali ile boş kalmıştır.

Şeyh Abbas Efendi Hicri 1285 doğumludur. Babast Süleyman Efendi Darendenin Hıdırlık Mahallesi sakinlerinden ve orada türbesi mevcut Şeyh Hamdi Veli muteallikatındadır. Abbas Efendinin Anası Yıldızeli kazasındandır. İlk tahsilini Sivasta Gök Medresede yapmıştır. Amcası Hacı Ömer Efendi Sivas'ın Yıldızeli Kazasının eski merkezi olan Akviran-ı Kebir'de İmamlık ve Müderrislik vazifseini yaparken vaktiyle ders arkadaşı

olup İstanbul'da Sarayda yer almışbulunan Hafız Raşit Efendi ile görüşmek üzere İstanbul seyahatından dknerken Çorum'da ikameti arzu edilmiş ve ulu camide ilmi kıraat ve ilmi vücuh okutmak üzere vazifelendirilmiş ve Hıdırlığın da İmamlık ve Hatipliği tevcih edilmiş, bu suretle amcası Çorumda ikamete başlamış olduğu cihetle Abbas Efendide daha genç iken amcası yanında Damat olarak kalmıştır. Abbas efendi o zaman Çorum'un maruf Müderrisleri Hacı Recep Hoca ve Enbiya Hoca ve Seydim Hoca gibi zatlardan dahi dersler almış ve arada bir İstanbul'a giderek ismi geçen Hafız Raşit Efendiden dahi ders almayı kaçırmamıştır. Amcası Hacı Ömer Efendinin 1305 Recebinde vefatını müteakip onun yerine İmamlık ve Hatiplik ve Zavidarlık vazifelerini deruhte etmiştir.

Halen yedinde mevcut beratlarına göre 22 Temmuz 1316 tarihi ile Mecidi Nişanı kendisine tevcih edilmiş olduğu gibi 7 Haziran 1317 kayıt tarihli olarak da üçüncü rütbe Osmani Nişanı gelmiş ve ayrıca Nakit-ül Eşraflık rütbesinin dahi tevcih edildiği öğrenilmiştir.

Şeyh Abbas Efendi sadece cami, tekke ve türbe ile meşgûl kalmamış memleketin içtimaî, siyasî ve hatta askerî işleri ile de vakit vakit alâkalandırılmıştır. Ezcümle, onun gayretiyle Hıdırlık mevkii adeta memleketin teferrüç yeri ve güreş meydanı gibi umum halkın her vakit toplanageldiği bir semt halini almıştır. Hıdırlığın camisinde, tekkesinde ve meydanlarında açık veya kapalı olarak her tabakadan halkın uğrağı oluşu, tekkeside dervişânın bulunuşu gibi mâşerî olarak geçen günler Birinci Cihan Harbine ve hatta Millî Mücadele sonlarına kadar devam edegelmiştir.

Çorum Osmanlıların başlangıcından beri Sançak Merkezi olarak idare edile gelmekte iken Hicri 1275 - 1280 tarihlerinde Vilâyet teşkilâtı yapıldığı sırada Kaza haline indirilmiş ve Yozgata bağlanmıştır.

Hacı Hasan Paşanın İstanbul'da Saray nezdinde iyi mevki tutmuş olduğu sıralardaki, 1308 Rumi senesinde Çorumun Sançak haline diğer tabile Mutasarrıflık şekline çıkarılması için memleketce teşebbüse geçilmiştir. Bu teşebbüsü takip için Mevlevî Şeyhi İzzet Dede İstanbula gönderilmiş fakat takibi yarıda bırakarak geri gelmiştir.

Rumi 1310 senesinse Çorumun maruf simaları olan Veli Paşa, Kallioğlu Halil Bey, Alaybeyoğlu Hacı Şeyit Ağa ve Şükrü Ağa, Madanoğlu Salim Ağa ve Kavukçuoğlu Hacı Ahmet Ağa gibi memleket büyükleri tekrar teşebbüse geçmişler ve bu defa takip için Şeyh hAbbas Efendiyi İstanbula göndermişler, evvelce Mevlevî Şeyhinin yanda bıraktığı evrak Dahileyi Nezareti Memurin-i Mülkiye Komisyonu Reisi Sadık Bey nezdinde bulunarak Hacı Hasan Paşa ve Mabeyin Kurenasından Hacı Ali

Bey (Hacı Ali Paşa) ve Hünkâr İmamı Hafız Raşit Efendi delâletleriyle keyfiyet Hünkara arz ve istirham edilmiş ve Çorumun Sancak olma iradesi istihsal olunmuştur. 10. Temmuz 1310.

Çorumun Sancak olma iradesi istihsal olunduktan sonra Şeyh Abbas Efendi o zaman Çorum Sancağının bağlandığı Ankara Vilâyet merkezine uğrayarak Çoruma avdat etmiştir. Çorumda Kaymakam olarak bulunan Tokatlı Raşit Bey Mutasavvıf Vekili olarak işe başlamış, ilk Tahrirat Müdürü olarak Tokatlı Süleyman Bey gelmiş ve Çorumlu Kalelioğlu Halil Bey de evvela Tahrirat Müdürlüğüne terfian tayin edilmiş, o zaman Kırşehirli Şair Celâl Bey de Çoruma Meclis İdare Başkatibi olarak gelmiştir.

1313 Rumi yılında Osmanlı İmparatorluğunun Yunanlılara harp ilân ettiği sırada Çorumda Müddeiumumi olarak bulunan (ki Sivasta Temyiz Reisi olmuştu) Hasan Fehmi Bey ve Meclis İdare Başkâtibi Şair Celâl Bey, Tâhriyat Müdürü Kalelioğlu Halil Bey diğer memleket büyüklerinin, Çorumun Mutasarrıflık olmasına şükran mahiyetinde olarak Şeyh Abbas Efendiyi gönüllüleri toplayıp harbe iştirak etmesi için teşvik ve tercip ve tahrik etmişler ve zaten Şeyh Abbasın amcası merhum Hacı Ömer Efendi daha evvelki 93 harbine Çorumdan 40 gönüllü atlısı ile, Şeyh Abbas Efendinin Babası Süleyman Efendi de yine 93 harbine Sivastan gönüllü kafilesiyle gitmiş idiklerinden vaki teşvik ve tahrik üzerine Şeyh Abbas Efendi Hıdırlıktaki sancağı çekerek saat kulesi meydana çıkmış gönüllü kaydına başlanmıştır. Çorumdan 30 kişilik olarak çıkan gönüllü kafilâ Samsuna varıncaya kadar altmışı buluyor. Bu gidiş dolayısıyla kafilâyı teşci edenler tarafından şu deyiş de söyleniyor :

Hıdırlık Şeyhi alsancağı çekti yürüdü,
Samsun karadağları al yeşil bayrağı bürüdü.

Samsundan İstanbula geçen bu gönüllü kafilâsi İstanbulda Hassa Müşiri Mehmet Rauf Paşaya arz ve takdim olunuyor, Şeyh Abbas Efendi İstanbulda alıkonuluyor, gönüllü gidenler daha evvel gitmiş olan Çorum Taburuna mülhak olarak cepheye gönderiliyor.

Meşhur Domeke Kalesine ilk hücum edenler meydanında Çorumlular bulunuyor. Tarihen malûm olduğu şekilde Domeke Kalesinin zaptından sonra, bir hadise dolayısıyla Çorumlular isyan ettiler diye İstanbulda haber aksettiriliyor, Hacı Hasan Paşa vaziyetle alâkalanıyor ve Müşir Şakir Paşa tahkikata gönderiliyor. Hadisenin isyan olmayıp çadır yeri nizahından ileri gelmiş bir ihtilâf olduğu şekliyle hallediliyor ve af olunuyorlar, Harp dahi bitmiş olduğu için Çorum Taburu ve mülhakları Çoruma avdet ediyorlar ve İstanbuldan geçip gelirken de Hıdırlık Dergâhı

için ipek ve sırma işlemeli üç sancak beraber getiriyorlar. Bu suretle avdet eden askerler doğru kışlaya geliyor, kışladan Hıdırlığa gelerek sancakları tekkeye teslim edip dağılıyorlar.

Birinci Cihan Harbinin başlangıç günlerinde Van'da Ermeni isyanı çıkıyor, Van'da Mustatik olarak bulunan Çorumlu Neş'et Bey ailesi efradı ile şehit ediliyor. Vanlılar istimdat ediyorlar, Çorumda alâka görüyor, Şeyh Abbas Efendi yine sancağı çekip çıkıyor, askerlik çağı haricinde 20 kişilik gönüllü kafilesiyle Çorum'dan Sivasa kadar gidiyor kafilayı Sivas-tan ileri gönderiyor, kendisi Çoruma avdet ediyor,

Çorum çetesi Vanda büyük yararlıklar gösteriyor. O isyan sırasında Vanda yüzbaşı olan Jandarma Kumandanı bilâhare Çoruma tayinen geliyor ve (Çorumlular Vanlıları Ermenilerden kurtardılar) diye takdirle-rini beyan ediyor.

Birinci Cihan Harbi başladığında dahi Şayh Abbas Efendi yine boş durmuyor, Çorumdan 20 kişilik kafilayı Samsun yolu ile ve Zileli Hacı Bekir Efendi başcılığı ile Şark Cehhesine gönderiyor.

Yakup Cemilin gelip gitmesi malum hadisesi daha sonra oluyor.

Millî Mücadele başlagıcında Şeyh Abbas Efendi yine faaliyette Ez-cümle, Alacanın malum asiler tarafından işgâl edildiği günlerde Çorum pek heyecanlı buhranlarla çalkalanırken Şeyh Abbas Efendi Hıdırlık tepesinin batı taraf yamaçlarına siperler kazdırıyor, mezar taşlarına kara çul parçaları sardırarak uzaktan görenleri hayretlere düşürmek için ve çok müdafı var zehapına kaptırmak için muhtelif tertipler yapıyor. Çorumun eli silah tutanları ve ağaları kışlada toplanıyor.

Alacadaki aisler tarafından Çorumlu Fişekçinin Haşımın Babası ve diğer bazıları Alacadan Çoruma keşif vazefesiyle gönderildiklerinde Burun Çiftlikten ve Yaydığın Tepesinden Hıdırlık ve havalisini görenler si-perlerle ve mezarlar arasında çok müdafiler var diye asilere haberler gö-türüyorlar ve hatta sabahın erken saatlerinde Hıdırlık Tepesinin batı eteklerine Şeyh Abbasın bıraktığı camuzlar ve sığırlar bile o karşık ke-şifçilere asker ve müdafı var kanaatını veriyor. Bu gibi tertiplerle o za-manki Çorum Mutasarrıfı Cemal Bardaksının uğraşıp heyecanlar geçir-mesi ve hatta atını ve tüfeğini bile kaybetmesi ve ailesi efradını Şeyh Abbasın delâletiyle gizlice şehirden uzaklaştırması gibi olaylarla geçen sıkıntılı günleri, Refet Bey (Refet Paşa) kumandasında Boludan İskilip yolu ile gelen kuvvetler yetişerek ferahlığa erdiliyor.

Şeyh Abbas Efendi Millî Mücadele'nin başlayıp Garp Cephesi ile bü-tün memleketin savaşa uğraştığı zamanlarda ~~mevcut~~ 35 devesi ve 4 çift

atlı arabaları ile Samsundan Çoruma ve Çorumdan Sungurlu yolu ile Yahşihava ve yine Çorumdan Yozgat yolu ile Ankaraya ve hatta Polatlılara kadar cephane vesair levazımatı askeriye nakletdiriyor bu işlere ilkin Refat Paşanın tavsiyesi ile başlıyor ve devam ediyor Sakarya harbi sıralarında nakliyatda kullandığı deve adedi 68 ve araba adedi 40'ı buluyor paralı parasız nakliye işleriyle uğraşırken yollarda eşkiyalarla karşılaşmaları dahi eksik olmuyor bir defasında Arab Seyfe köyü civarında Tatlı İlyas çetesi 20 atlısı ile araba kollarını çeviriyor Şeyh Abbas bunu Sungurluda haber alıyor Yozgatta Çapanoğullarına tel çekmek sureti ile eşkiyaların elinden nakliye kollarını serbest bırakıyor.

Yine bir defasında 100 kişilik Katil İlyas çetesi tarafından Karabekir civarında develerinin yolu kesiliyor Şeyh Abbas kendisini bunlara tanıttırarak onlardan Kel Şükrü muhafazası ile İzzetdine kadar yollanıyor ve selametleniyor.

Diğer bir defasında Ankara yolunda Kızılırmak civarında Takazlıda yine nakliye kolları eşkiyalar tarafından çevriliyor tesadüfen orda bulunan Hilmi Kadiroğlununda yardımı ile Zencirli Kara Molla ve Kâmil Çavuş gibi o zaman şöhret almış eşkiyalara üç at feda etmek suretiyle soygundan kafilyei kurtarıyor bu feda edilen atlardan birisi Madenli Fakik Beye ait ve diğer ikisi Şeyh Abbasın kendi malı bulunuyor. Bilahare eşkiyalar bilvasıta Şeyh Abbasın bir atını feda ediyorlar diğer atın bedelini ise Hükümet tazminen Şeyh Abbasa ödüyor.

Yine bir defasında Yozgat yolundan Ankaraya doğru giden Şeyh Abbasın nakliye kafilelerini eşkiyalar çeviriyor o havalede bulunan Çolak İbrahim Bey yetişiyor eşkiyaları dağıtıyor nakliye kafilisinin Polatlıya kadar gitmeleri sağlanıyor.

Şurası kayıt edilirki Çorum Ankara arasının Sungurlu üzerinden giden yol kısmı o zaman şose olmadığı için mevsimine göre nakliye kafillesi biz zarur Yozgat Bala yolunu takip ediyor.

Bu hikâye edilen ve Şeyh Abbas Efendinin Millî Mücadele zamanındaki nakliyecilik işlerine müteallik faaliyetleri kendi ifadesine göre kısaca yazılmış olmakla beraber, bu ifadeleri kendisinin hatıra evrakı meyanında mevcut resmi nakliyat defteri ile dahi anlaşılmaktadır ki, bir kısım yaprakları kopuk olup elde kalan parçalarına göre, 8 Nisan 1338 den itibaren bir senelik geliş gidişleri kayıt ve işaret etmektedir. Ezcümle, Samsun Hat Kumandanlığı, Çorum Menzil Müfettişliği, Yozgat Mıntıka Kumandanlığı, Sungurlu Nokta Kumandanlığı Yahşihan Nokta Kumandanlığı, Alaca İnzibat Memurluğu, Karabekir Vesaiti Nakliye Memurluğu gibi o devrin askeri menzil teşkilâtının mühürlerini, şerh ve im-

zalarını ihtiva etmektedir. Bazı kayıtlarda hamulenin cinsi olarak da (Mühimmat, 548 muaddel Martin, cepthane) gibi açık veya kapalı işaretler dahi görülmektedir.

Millî Mücadele devrinin son zamanları Şeyh Abbas için şeametli günler oluyor. Abbas Efendi biricik delikanlı oğlunu bir kaza neticesi kaybediyor, el adamları elinde kalan develeri kışın barınmak için gönderildiği Bafra'da ve çalışmak için sevk edildiği Samsun Sivas arası yollarda perişan oluyor zafa uğruyor develeri ve atları birbiri üstüne ölüyor.

Gerek oğlunun ölümü ve gerek bu deve ve atlarının heder olması gibi faciaları üstüne tekkelerin lâğvi ve Hıdırlığa ait evkafın hükümetce zaptı gibi hallerle dahi birçok marhumiyetlere uğrayıp, âsardan tekkeye tahsis edilmiş veridatdan dahi mahrum kalıyor. Abbas Efendi artık inza-va köşesine çekiliyor sabır ve tahammül ediyor, aradan seneler geçiyor.

İşte bu gün 90 yaşında olmasına rağmen hala dinç ve faal vaziyette bulunmakta olan Abbas Efendi, Vatan ve Millet uğrunda şu ve bu suretlerle geçmiş emekleri dolaysıyla sıhhat hal üzere bulunuşunu bir nimet saymakta ve şükürü hamd ile vakit geçirmektedir.

2 Temmuz 1316 kayıt tarihi ile Şeyh abbas Efendiye Mecidî nişanının dördüncü rütbesinin tevcihini mutazammın baret de ve başkaca 7 Haziran 1317 tarihile yine mumaileyhe (Alı Osmanî) nişanının üçüncü rütbesinin tevcinini muhtevî Beratda ,.....Çorumda Suheyb bın sinan-ı Rûm) hazretleri post nışın ve zavıyedarı.....) diye zıkır olunmuştur.

Şeyh Abbas Efendi merhumun mezar teşmindaki yazı :

Zikri huda aşk il
Kabri içinde bile
Zikri huda bana pes
Ben dedim hernefes
Ben ettim ihlas ile
çağırırım Mevlam Mevlam diye
Başkaya etmem heves
Allah Allah Allah

Hıdırlık şeyhi Abbas Külahi
Doğum : 1289
Ölümü : 13.2.1963

KEREP GÂZİ

Her vakit söyler ve yazarım ki Çorum en mühim ve büyük ihtiyaçlarından birisi mükemmel bir tarih kitabının olmayışdır.

İşte varlığı ile iftihar duyulagelen ve hakkında bir çok mübalâğalar ve hurafeler söylenen Kereb Gazi namı diğer Amir Bin Maadi Kereb Hazretleri hakkında' maruf muharir Ömer Rıza Doğrul tarafından Mevlana Şibiliden tercüme suretiyle 1928 de Tab'ı ve neşir edilmiş bulunan (İslam Tarihi - Yedinci cilt - Sadrı İslâm-Hazreti Ömer) isimli malum kitaptan bazı notlar naklediyorum.

Sahife 505... (Hazreti Ömerin devrinde Arapların pek meşhur iki Pehlivanı var idi biri Talha Bin Halit, diğeri Amir Bin Madi Kereb'dır bunların her biri bin adama muadil tanılırdı. Ömer, bunların ikisinide hürmetle karşıladı. Hazreti Ömer, bunları kadsiyeye gönderdiği zaman Hazreti Sâde (Sana ikibin atlı izam ediyorum.) demişti. Amir Bin Maadi Kereb yalnız pehlivan değildi hatip ve şairdi. Hazreti Ömer, onunla bir çok mesaili askeriye müzakere ve silahlar hakkında mübahase ederdi..)

Sahife 114.. ondördüncü hicret yılı Muharrem ayında vaki olan ve Arablarla İranlılar arasında ceryan eden ve Arabların galebesi ile biten meşhur Kadsiyе muharebesinde Arab ordularının kumandanı Saad Bin Vakkas, İran ordularının kumandanı Ferah Zat oğlu Rüstem Saad Kadsiyе'ye muvasalat ettiği zaman İran ordularının Sabat'a muvasalat ettiğini öğrenmiş idi, Saad bu malûmatı Hazreti Ömer'e derhal isal etmiş, bilmukabele Hazreti Ömer, harbe girişmeden evvel İranlılara bir heyeti murahhasa gönderilmesini, bu hey'etin onları sulh ve müsalemeye ve Müslümanlığı kabule davet etmesini emretmiş idi, Saad, Arab kabilelerinin Reislerinden olup bütün Arabistanda haizi şöhrat olan zevattan bir hey'eti murahhasa teşkil ederek bu hey'eti İranlıların nezdine izam etti... Bu heyet içinde (Amir Bin Maadi Kereb) dahi var.

Harp başlamadan önce Kur'an okuyan hafızlar Cihad Ayetlerini okuyorlardı Kumandan Saad Bin Ebu Vakkas İslâm ordusunun kaidesine tevfiân üç kere tekbir getirdi. Dördüncü tekbir ile harp başladı, evvelâ ipekler içinde yüzen belinde zerrin bir kemer kolunda altından bilezikler bulunan bir İranlı tiredaz meydana çıkarak bir müslümanla mübareze etmek istedi. Meydana (Amir Bin Maadi Kerep) çıktı. İranlı Amre isabet etmiş olsa şehit edeceği şüphesiz olan bir ok attı, Amir, İranlının okundan kurtuldu, mukabil taarruzda bulunmak üzere atını mahmuzladı ve İranlıyı belinden yakaladığı gibi atından söktü, yere attı ve kellesini uçurdu, sonra Amir askerlerine dönerek (Böyle harp edeceksiniz) dedi filhakika iki ordu karşılaştığı zaman askerler büyük bir şahamet

göstermişlerdi. İranlılar, Arapların en meşhur süvarilerine karşı fillerini sevk etmişler idi. Arap atları bu müteharrik kara dağları evvelce hiç görmediğinden bunlardan korkmuşlar ve dağılmaya başlamışlardı.. Âmir Bir Maadi Kerep Fillerle mücadeleyi deruhte etti ve onlara hücum eyledi İranlılar Fili kurtarmak için uğraştılar Âmirin vücudu yara içinde idi fakat kılıcını bırakmıyarak mücadeleye devam ediyordu. Bu sırada Amirin yanından İranlı bir atlı geçti. Amir atının kuyruğuna yapıştı at kımıldıyamadı atın rakibi sıçradı kaçtı, Amir. bir sıçrayışta ata bindi ve kalabalığı yardı..... İranlıların tepeden tırnağa kadar zırh içinde bin kişilik süvari kıt'ası muharebeye katıldı mukabele gördü... Muharebe bütün gece devam etti mücahitler yorgunluktan bitap düştükleri halde muharebe neticelenmemiş idi, bunun üzerine Karüseyi Kabailden bir kaç kişi intihap ederek düşmanın baş kumandanı olan Rüstem'e doğru hücum etti Amir Bin Maadi Kereb bunların içindedir..... Düşman Kumandanı Rüstem neticeden kat'ı ümit edince kaçmaya başladı ırmağı atladı fakat yakalanarak katlolunmuştur.

İşte Çorumda türbesi mevcut Kereb'i Gazi diye tanıdığımız zatın Hazreti Ömer zamanına ait tarihen kayıt vasıfardır. Evvel ve ahirini tarihci gençlerimiz araştırın.

Eşref Ertekin Hocanın Notlarından Derlenenlerden : Hazreti Kereb Gazi hakkında kadın hocaları arasında ilâhi şeklinde okunan...

Billahi ölü değil bunlar diridir
Muhammed Mustafanın Bahir nurudur
Bugnda kalanlara imdâtçılardır

Ol seheybi rumi Ubeyit Gazi
Şehitler Şahbazı Kereb Gazi

Bunlar din yolunda kılıç çaldılar
Ahdi ikrar üstüne canlar verdiler
Kelleler koltukta Vatan buldular

Ol Sebeybi Rumi Ubeyit Gazi
Şehitler Şahbazı Kereb Gazi

Aladır Makamı Yerleri Cennet
Eda edelim dostlar farz ile sünnet
Biz günahkâr kuluz hudaya minnet
Münkirler inkârdır yüzünde perde
Öyünde doymazdı yerdi bir deve
Muhammed sığadı geldi iymana
Tanrının Arslanı Ali ile

Cevlan eyledide meydana girdi
Tanrının Arslanı Ali Darbına durdu
Hakkın Kelamını ol vakit bildi
Cevlan eylediler kestiler başı
Abi hayat oldu gözünün yaşı
Üçler yediler kırklar oldu yoldaşı

Ol Sebeybi Rumi Ubeyit Gazi
Şehitler Şahbazı Kereb Gazi

HAZRETİ SUHİP

Cumhuriyet devrinin maruf simalarından Ali Rânâ Tarhan'ın babası Hacı Mehmet Zehnî merhumun 1311 rûmî senesinde tab ve neşretmiş olduğu (El Haka'ik) isimli kitabın 211 ve müteakibi sahifelerde Suheybi Rûmî'den bahsederken şöyle bir işareti vardır ki: (...Çorumda ziyaret ettiğimiz (Suheybi Rûmî) merkadı Esedülgabe de gayrı mensup olarak mezkûr olan (Suheyib Bin Nûman) olsa gerektir şu hadisî şerif işte bu Suheyib Bin Numan hazretlerinden mervidi (... farzları cemaatle camide sünen ve nevaflı evlerde kılmak efdaldır)

Suheyb Rumî (Suheyib Bin Sinan)... 73 yaşında Medineyi Münevverede vefat etmiş ve Bakî şerife defnolunmuşlardır.

YUSUF BAHRİ HOCA

Yusuf Bahri Hoca'nın türbesi dışında küçük pencere üstündeki kitabe :

Feyzi Hakdan noksan ola mı haşa
Sahibülhayrat Derviş Mehmet Paşa
Sene hicri 1246

Türbe içinde sandukanın baş taşındaki yazı :
Hüvelbaki
Ve kelbühüm basitün ziraihi bilvasıt
Merhum ve magfurü leh
Elhacı Yusuf Bahrî
Necah ullah min azabülbarı
Elköprüvi ruhi için elfatiha
1246 Hicri sene
Sandukanın sağ yan taşındaki yazı

(iza tehayyertüm filumur festeinu min ehlilkubur)
Sandukanın sol yan taşındaki yazı
Ya zairen bikabri Hel iytebertühali bil emsü küntü mislike gaden
tasırü misli)

Türkçe açıklaması : Ey benim kabrimi ziyaret eden
benim halim sana ibret verdimi
geçenlerde ben, senin gibi idim
bundan sonra da sen benim gibi olacaksın.

Duvardaki yazılardan :

Ne devlettir bu hake anda bir gevher nisar oldu
Cenabı Yusufu Bahriye bu mevki mezar oldu.
Bir zat idi cemi ilmile mavsuf olup hatta
Dili paki bile esrarı hakdan hissedar oldu.

Ziyaret eyle ey mümin

Dua kıl ruhunu şadet

Dualar ruhu mevtaya enisü yarü gar oldu

Verirken şer'i dini ahmede teyidi mevfur

Ecel daminde mürgü hali ahir dem şikâr oldu

Ziyasında hulusile duayı afvü gufran et

Mücerret söyleyüp sen detmek insana ar oldu

Min yediefakirelhali Yusuf Ziya Bayburdi 1333

Cihan ey birader nemaned bikes

Dil ender cihan aferin bend nefes

Mehmet Hasab Tebrizi

Haki rahi ki berd migezer sakın baş

ki avni est hukuku est hududest ve kudul.

Osmanlı Müellifleri isimli maruf kitab cilt 2 sahife 57 den

Yusuf Bahrî

Efazıldan zülcenahayn bir zat olup Vezirköprüde Sarı İmamoğlu
Mehmet Efendinin mahdumudur. Tahsili Akaide kadar Amasyada Şehit
Müftüden mabadi İstanbul'da Erzincani Müftü zadedendir, badehu Mısra
giderek Ulemayı hadisden Şeyh Murtaza efendiden ahzi hadis ile Çoruma
avdet ederek neşri uluma başladı 1244 tarihinde irtihal eyleyip Suhib
Rumi türbesine defnedildi (Şifayı Şerif) şerhi üzerine (Ataül feyyaz) is-
minde gayri matbu bir haşiyesi vardır ki bir nüshası Çorumda Hasan
Paşa kütüphanesinde mevcuttur.

(Dürrüttahrir 5) isminde bir eseri ile Heyeti atıka ve Usulü irtifa'-
dan bahis bir telifi de olduğu mervidir, Edib ve Zarifüttabı bir zat idi.

Çorum Kütüphanesinde başka eserleri de vardır.

Yusuf Ertekin Notlarından

Yusuf Bahri Hoca

Eski adı Kedikara olan Vezirköprüsündendir. Vezirköprüde Taceddin Paşa camisi imamı Sarı Mehmet oğlu'dur. Küçüklüğünde ilk tahsilini Samsun'da Sibyan okulunda yapmıştır. İlk tahsilden sonra Amasya'ya gelmiştir. Müderrislerden şehit Müftü namile maruf müderristen ders almış, ikmalî tahsil için İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'da Erzincan müftüsü namile maruf hocadan ders almıştır, bu hoca gayet ihtiyar olduğundan bir gün ders okuturken Yusuf Bahri itirazda bulunmuş, dersten çıkınca hoca, Yusuf Bahri'yi yanına çağırarak, oğlum Yusuf benden nasibini aldın bundan sonra Mısır'da Şeyh Murtaza'dan okuyacaksın Mısır'a git diye tavsiyede bulunmuş bunun üzerine, Yusuf, çarığı çekmiş heybesine de kitaplarını doldurmuş omuzlamış yola çıkmış, gide gide yürüyerek Mısır'a varmış Kahire'de Şeyh Murtazayı sorup aramış camii ezherde ders okutur demişler. Camii ezhere varmış bakmış ki kapı ağzına kadar dolu. Kapı önünde dikilmiş, Hocayı dinliyormuş. İçerden bir adam gelmiş şöyle tebliğ yapmış ki Şeyh Murtaza, demiş ki kapıda duran Yusuf'a diyin omuzundaki heybesi Nil'e atsin da gelsin buyurmuş. Yusuf bu ani hitap ve ihtardan şaşalamış, gitmiş Nil kenarına, heybeyi içindeki kitaplarla bırakmış ve bir kazık çakarak heybeyi o kazığa bağlamış dönüp Şeyh Murtaza'nın ders verdiği cami kapısına gelip dikilmiş. Yine o adam gelmiş Hoca sana kazığı çeksin de gelsin diyor demiş. Bunun üzerine geri dönüp Nil kenarına heybeyi bıraktığı yere varmış kazığı yerden çekip sökmüş Nil'e atmış heybeyi de kitapları bu suretle Nil'e atarak tekrar camiye gelmiş. Cami kapısında dururken yine içerdeki hocadan bir haber daha gelmiş. Gitsin felan hamamda yıkansın gelsin, bu emir üzerine Yusuf o hamama gitmiş, soyunup hamama girmiş hiç kimseler yokmuş kurna başına yıkanacağı sırada hamam ortasında bir konuşma gürültüsü peyda olmuş. Yusuf bakmış ki ihtiyar bir adamı bir tahta üstüne oturtmuşlar, o ihtiyar yanındakilere soruyor burada kim var diye, onlarda bir adam var demişler o ihtiyar da o adamı benim yanıma getirin demiş. Yusuf alıp o ihtiyarın yanına götürmüşler, adını sanını sormuş o ihtiyar demiş ki (oğlum benim adım da Yusuf, Yusuf Cinni, Hazreti Peygamberin sohbetinde bulundum şu hadisi ağzından duydum sen de belle. Sana lâzım olacak demiş ve sonra o ihtiyar ve avanesi kaybolmuş... Hadisi söyledi. Yusuf ezberletti o hasta adam ve kalabalık gözden kaybolmuş, Yusuf hamamda yıkandıktan sonra camiye gelmiş kapıdan girerken Şeyh Murtaza, cemaate hitaben :

Ey cemaat, Hazreti Peygamberi gören kimseyi gördü gelen Mollanın gözlerini ziyaret edin buyurmuş bunun üzerine cemaat kalkmış Yusuf'un gözlerinde ziyarette bulunmuşlar Şeyh Murtaza dahi gelmiş : Yusuf'un gözlerinden ziyaret eylemiş, derse başlanmış.

Şeyh Murtaza Aslan Muhaddi imiş, Yusuf da zaten Hadis İlmini teallüm etmiş etmek için gelmiş bulunduğundan bu suretle derse başlanmış. Bir kaç sene bu tahsil devam etmiş. Ezher Medreselerinde kalmış. Şeyh Murtaza, bazan talebesi Yusuf'u evine gönderir ve evinde el ve ayaklarından felç kız çocuğunu Yusuf sırtına alarak götürür gezdirmiş kızcağız Yusuf'a eziyet edermiş Yusufun sırtında daha fazla gezmek ister çocukluk halile Yusufu ezalandırmış, Yusuf ta bir gün dayanamamış elile kıza dürtüklemiş çoyrak senden bir kurtulamadım diye sokranmış kız eve döndüğünde babası Şeyh Murtazaya şikâyetlenmiş beni Yusuf bugün döğdü demiş Şeyhte bir kaç gün sonra icazetnamesini yazıp Yusuf'a vermiş ve Kadrigi bilmedik bir memlekete düşesin hac zamanı da yakın hac yap öyle git demiş, bunun üzerine Yusuf Hac niyetile Mısır'dan ayrılmış Mekke'ye gitmiş Hac vazifesini yapmış Medineyi Münevvereye de gitmiş. Ravzayı mütahhareyi ziyaret ederken iç kapının üstünde o Yusuf Cinni'nin ezberlettiği Hadisi görmüş okumuş ve bir Vav harfinin fazla olduğunu anlamış, yanlışlık var buradaki Vav harfinin kaldırılmasını alakalılara söylemiş bu hal Medineyi Münevverede şayi olmuş bütün Ulema toplanmış, bunca senedir hiç kimse fazla dememiş de bir Türk hocası gelmiş de fazla demiş diyerek Yusuf'u küçümsemişler öldürmek dahi istemişler. Yusuf, teskin etmek için demişki benim söylediğim Hadisi yazın bir de kapı üstündeki kitabedek hadisi yazın her ikisini Ravzayı Mutahhareye Kabri Şerifin üstüne koyun sabahleyin bakın ben doğru çıkmazsam beni öldürün razıyım demiş, böyle yapmışlar ertesi sabah kâğıtları çıkarmışlar ki Yusuf'un söylediği yazılı kâğıdın altına (ince kalemle Sadekat Yusuf Bahri) yazılmış olarak zuhur etmiş bunun üzerine Yusuf Bahri unvanını kazanmış bulunur ve bütün Medine Uleması tarafından takdirler görmüş, bu olay ta zamanın Padişahı Sultan İkinci Mahmud aksetmiş Sultan Mahmut Yusuf Bahriyi İstanbul'a huzuruna çağırtmış, ihsanda bulunmuş, Sultan Mahmudun katiplerinden Tevkii Süleyman Feyzi Paşa, Yusuf Bahriye bildik çıkmış Mısırdaki beraber bulunmuşlar imiş.

Süleyman Feyzi Paşa, Yusuf Bahri ile görüşmüş, ben Çorumda bir medrese ve kütüphane inşa ettirdim oraya seni Müderris göndereyim demiş Yusuf Bahri de razı olmuş ve bu suretle Yusuf Bahri Çorum'a gelmiş.

Süleyman Feyz Paşanın Çorum'daki Feyziye Medresesine müderris olmuş Çorum'da Kılıççı Aralığında bir mesken almış 1200 tarihinde gelmiş oluyor. Seydim Zadelardan bir kız ile evlenmiş üç oğlu olmuş, Hüseyin, Ali, Mustafa isimlerinde. Ali Çocuksuz ölmüş, Hüseyin de çocuksuz ölmüş Mustafadan Abdullah ve Yusuf isimli çocuklar olmuş. 1241 de vefat etmiştir.

Derviş Mehmet Paşa isimli zat tarafından bugünkü mevcut türbe yaptırılmıştır hicri sene 1246.

Süleyman Feyzi Paşa'nın Medresesi bugünkü istiklal ilk okulunun yerinde idi. Birinci Cihan Harbi sıralarında Mutasarrıf meşhur ve maruf merhum Nureddin bey tarafından yıktırılıp Sanat mektebi olmak arzusu ile okul yaptırılmıştır. Halen İstiklal ilk okuludur. Kıymetli kitapları ihtiva eden kargir kütüphanesi ise Cumhuriyetin ilk yıllarında yıktırılmış, kitapları umumi kütüphaneye alınmış ve yeri de İstiklâl Okulu avlusuna katılmıştır.

Yusuf Bahri hoca merhumun oğlu Mustafanın torunu Haticenin torunlarından birisi de Eşref Ertekin'dir.

Eşref Ertekin Hoca'nın tetkik ve notlarına göre

Yusuf Bahri Hoca'nın ilmi eserleri :

1 — Kütüphanede 202/30 numarada 2 nci risalenin nihayetine kendi yazısı ile (temmetül kitab min yedi abdulfakır Yusuf bin Mehmet fi Vezirköprü Medresyi kerimağa) yazmıştır.

2 — Kütüphanede 15 558/1501 merhumun el yazısı ile yazılmıştır.

3 — Kütüphanede 578/67 de kayıtlı risaleler de merhumun olması muhtemel.

4 — Kütüphanede 659/148 de kayıtlı kitabın ikinci ve üçüncü risalelerinin nihayetinde adresleri ve mühürleriyle hizbi şeriflerden icazet verdiği yazılı.

5 — Kütüphanede 708/25 de kayıtlı kitabın Yusuf Bahri'nin olduğu, kütüphaneye teberru edildiği başta ve içinde 139 uncu yapraktaki el yazısından anlaşılmaktadır.

6 — Kütüphanede 782/77 de kayıtlı kitap dahi merhumun el yazısı iledir bazı yerlerinde imzası da vardır 1194 senesinde Kastamunide Kutup Meşhedinde yazdığı... risalenin 22 nci sahifesi nihayetinde imzası var.

7 — Kütüphanede 786/81 numarada kayıtlı sekiz adet olan (mecmuatürrişaile) tamamı merhumun el yazısıdır sekizinci risalenin sonu bu risaleyi müellif hattı olan nüshadan Çankırı'nın Maruflu köyünde 1195 senesinde istinsah ettiğini yazıyor.

8 — Yine kütüphanede 788/83 numaradaki mecmuanın dördüncü risalesi de Yusuf Bahri tarafından yazılmıştır. Tarihi sene 1231 dir. Bu kitabın nihayetinde bu kitabın şarihi Şeyh Ahmet Trabzoni kendi ve Şey-

hi Bafralı Şeyh Süleyman efendinin şeyhi olduğunu ve şeyh Ahmedin 1192 de vefat edip Konya'da Hazreti Mevlana'nın kabri karşısında medfun olduğunu yazıyor. Yine bu kitabın birinci risalesinin nihayetindeki bir yaprak Hatmi Hacegan ve risaleyi saçaklı Zade ve risaleyi duhaniyede de Yusuf Bahri'nin el yazısıdır.

9 — 798/93 numarada kayıtlı mecmuanın 10 ve 11 inci risaleleri de Yusuf Bahri'nin el yazısıdır.

10 — 976/85 numaralı mecmuanın risalelerinden üçü Yusuf Bahri'nin el yazısı ile dir. Üçün birisi de kendi telifidir.

11 — Kütüphanede 1000/109 daki mecmuanın birinci risalesi başında el yazısı ile bir haşiyesi vardır.

12 — Kütüphanede 1230/74 de kayıtlı kitabın sondan bir yaprak evvelinin üst kenarında Yusuf Bahri'nin el yazısı ile derkenarı vardır bu kitabın nihayetinde arapça dört mısralık kita da vardır.

13 — 1246/89 ve 88/872 baş yaprağında birinci sahifesinde kitabın ve müellifin adlarının yazısı üstünde yedi satır da bir mesele yazılı olup altında (el muhaddis Elhac Yusuf Bahri) imzası vardır.

14 — Yine kütüphanede 1930/5 de kayıtlı kitabın 17 yaprağının kenarlarında haşiyeleri vardır ki 1213 H senesinde yazmıştır.

15 Kütüphanede 2089/160 da kayıtlı mecmuanın altıncı risalesinin 28 inci yaprağında Yusuf Bahri'nin (Ah eligden ah eya gamzesi su güzel) başlıklık gazeli yazılıdır (Ahmet Hamdi ve Necib Namık) beylere gönderilmek üzere 18 Nisan 1960 da yazıldığı.

16 — Kütüphanede 2097/168 de kayıtlı ikinci risalesi (zöhretül aruz) da Yusuf Bahri'nin el yazısı ile dir.

17 — Kütüphanede 2114/185 de Yusuf Bahri'nin mecmuası olan bahrul maari adlı kitabının kenarlarında kendi el yazısı ile bir çok şairin müntehap şiirleri vardır ve 16 ncı yaprağının kenarında da yine kendi el yazısı ile Çorum'un ulu camiine inşa ettiği tarih yazılıdır. Hesap ettim 1230 ve 1233 çıkardım caminin son cemaat yerinde kapının üstünde ihlas yazılı taşda ise 1225 olarak yazılıdır ki bu yazı aynen şöyledir :

Haza tarihi cami ül kebir sahibul mecmua Bahri fakırın ulu camiin bina ve inşasına inşa ettiği tarihidir.

Aferinler aga kim Fatihi ebvabi felah
Mazharı tevfiği hak hazreti abdülfettah

Nesli pak i şeref nohbeyi Abdülcebbar
İftiharül ümera fekul tasma fettah
O haddi elkıhuma rahi tevhid
İnnema yamerü kavline hudanın tahkık
İmtisal ile tamam sayını kıldı iflah
Şöyle bir mabedi islamı bina eyledi kim
Barekellah deyup eyledi tahsin evrah
Men büniye Allah mesciden büniye Allah lehu
Yuni fil cenneti beyten dedi tarihe necah
Mescidin başında kırkdan yerin al bakışını
Ayağından cennetin nisfi ile kıl ıtrah
Ta be mahşer şemine hayratının iykadına
Bahrı ile daiyan ehli selat ehli felah
Eylesün devleti ikbalini mezid
ta muradınca revah ede maşallah ile sabah.

18 — Kütüphanede 2116/187 de kayıtlı mecmuanın birinci risalesini teşkil eden ve Yusuf Bahrı'nın el yazısı ile yazılı bulunan Conk da ... Sultan Mustafa Ragip paşa danış efendi hıfzı şeyhülislam ve Sıddıki'nin yazdıkları bir mealdeki kıtaları altına şu kıtayı yazmıştır :

Akıl isen nazar et devri zemandan nezle
fuzala oldu zebun rütbe bulubdur azle
kim olur kâmini bak hikmet ilm i ezele
Bahrı sorma bunu layüsel olan lem yezele

19 — Kütüphanede 2216/287 de kayıtlı kitabın 27 inci yaprağı ikinci sahifesinde Yusuf Bahrının bir terkib bendi var ve 38 inci yaprakta Kayserili göz büyük zadenin Yusuf Bahrıye cevabı mektubu var.

20 — 2312/40 da kayıtlı mecmuanın beşinci risalesinin nihayetinde Yusuf Bahrı'nın imzasile (besmele kur'andan cüz müdür) diye bir risalesi vardır.

21 — Kütüphanede 2428/95 de kayıtlı kitabın ikinci kitab (telhisi miftahül meani) adlı eser Yusuf Bahrı hazretlerinin el yazısı ile 1191 senesinin ramazan ayında neşri u lum ve tenviri ehali için gettiği Bafra kasabasında vaz ve nasihat saatlerinin gayrısında vekit ve saati boş geçirmemek için yazmıştır ve baş yaprağın birinci sahifesinde müfred ve ebyatlar arasında şu müfred vardır :

girse

anı say il çıkarmaya duhan al elige

(merhumun meşrebine uygun bir sözdür belki kendi zadeyi tab ıdır latifesi ne sofı domuzlarınız varımış)

22 — 2429/96 da kayıtlı mecmuanın nihayetinde, ortasından katlanıp yapıştirılmış mektubda (dayım Bozdoğan zade Ömer agaya selâm) dendiğine göre mektubu yazan Ömer aganın yigeni olduğu anlaşıyor ki bu mektubda

— Müderris Elhac Yusuf, muhaddisinden meşhur Yusuf Bahrıdır. 1200 yılında Mısırdan Çoruma müderris olarak gelmiştir 1241 de vefat etmiş Hıdırlıkta Kerebi Gazı türbesinin ayak ucunda yatmaktadır.

— Müftü Hacı İbrahim efendi, Yusuf Bahrının damadı tekkeli hoca oğlu Halil İbrahim efendidir. 1234 yılında vefat etmiştir. Ulu mezarda güney batı köşede aile mezarında yatmaktadır. Keremisi sultan halifesidir.

— Hatıb Mehmet Efendi

— Maden zade Mehmet efendi : Meşhur müftü Mehmet Hilmi efendidir. Yusuf Bahrı hocanın dersine oturmuş talebelerindendir.

— Ölçek Zade Hacı Hasan Aga : Çöplükteki taş hanın sahibi ve ramazanda iftar ve Sahur toplanının atılmasına vakıf yapan zattır. Kabri ulumezardadır.

— Velipaşa zade Hacı Hüseyin Aga : Meşhur Veli Paşa camisinin sahibidir.

— Zaim Osman Aga : Alay begi lakabile anılan ailenin ceddi ve Çorumun Abazalara karşı müdafii Zaim Kurt oğlu Süleyman Aganın damadidir.

23 — Kütübhanede 2260/87 de kayıtlı kitab : Çorumda Kütübhanesi ve Medresesi bulunan Süleyman Feyzi paşanın telif ettiği (feyzul neccar ala riyazül izhar) adlı eseridir. Kenarında Yusuf Bahri efendinin el yazılı ve imzası ile derkenar ve başta Mısır ulemalarından bazılarıyla beraber el yazılarıyla tarifleri var ve kitabın nihayetinde de yine el yazısı ile bir hateme yazılmıştır. Yusuf Bahri, Süleyman Feyzi Paşa ile Mısırdaki beraber Şeyh Murtaza hazretlerinden ders okumuşlar ve sonra Yusuf Bahriyi Çorumdaki medreseye müderris yapmıştır.

24 — Kütübhanede 2673/100 de kayıtlı kitabın ikinci risalesi merhum Yusuf Bahrinin meşhur müftü Madan oğlu Mehmet Hilmi bin Mustafa'ya verdiği icazetnamenin bir suretidir.

25 — 2686/113 Celalettin Suyutinin kitabını Yusuf Bahri nefis bir nesih hattile Çorumda vaki feyziye medresesinde müderris iken 1211 senesinde yazmıştır.

26 — 2707//134 bu mecmuatül resailin birinci risalesi (risaleyi La-hiye Yusuf Bahrinindir. Meşhur Çorum müftüsü Hacı Ahmet Feyzi efendi el yazısı iledir iki yaprakta ibarettir.)

27 — 2778/204 bu kitabın baş tarafındaki boş yaprakta Yusuf Bahrinin yazıları var. Birinci sahifesinde şöyle yazar :

Hala padişahı vakt Sultan Mahmut hazretlerinin nüdemayi devletlerinden Haleti efendi menfilerinden racian İstanbula duhul edip hini muameleyi zevciyetde muhtellul kevam olmagla iytizargüne tatbik ettikleri beyti dilküşadır.

Cam o cam meclis o meclis halet o halet degil

Amo am hanım o hanım alet o alet degil

Faziletli Hacı Hasan efendi bir mecliste fakire mahfuü kadir kazıye nakledüb bazı cihetle muhtellül vezn ve sanat terfide Yusuf Bahri Halet in Alet le gayet imtizaçları var imiş diye yazmış.

Yine aynı sahifeden bir beyt :

Sofi olan safa ile olsa

biz de olurduk ıya ile olsa

doldururduk cihanı nagra ile

zikri hak huuyı hayı ile olsa

28 — Kütübhanede 2845/() 67 de kayıtlı mecmuanın risalelerinin kenarlarına ba husus birinci risale kazı beyzavının nahivden kafiye'nin muhtasarı lebülelbab adlı eseri diğer şerh ve haşiyelerden naklederek tahşiye etmiş ve nihayetinde 1211 hicride itmam ettiğini kayıt ederek min yedül fakır ila rabbihil kadir Yusuf Bahrinin Mehmed el köprüvi tezili Çorum necat Allah minha bi vechilkerim amin diye yazmıştır.

Şu yazıdan benim anladığıma göre cecdi merhumun Çorumdan memnun olmadığı anlaşılıyor. Aile arasında söylendiğine göre Yusuf Bahri, hocası Mısırdaki Şeyh Murtaza hazretleri kadrığı bilmeyen bir memlekete düşesin diye dua etmiş ve Çorumlu da hocanın kadrını takdir edememiştir.

29 — 3136/29 da kayıtlı mecmuanın üçüncü risalesinde muhtelif sahifelerde Yusuf Bahriden alınmış takrirler var.

30 — 3156/42 bu mecmuanın risalelerinin ekserisi Yusuf Bahrinin el yazısı ile olup yedinci risalesinin d ekendi telifi olması ihtimlai var.

31 — Kütübhanede 3333/35 de kayıtlı üç adet cilt tefsir 1195 tarihinde Miralay Hüseyin bin Mehmet tarafından merhum Yusuf Bahri efendiye vakfedilmiştir. Bu kitabın baştan ahire kenarlarında arasıra

kendi el yazısı ile kayıtları vardır. Vakıf yazısı kitabın baş yaprağının birinci sahifesinde yazılıdır. Yusuf Bahrinin torunları sonradan Hacı Ahmet Feyzi kütübhanesine vermişlerdir.

Bu kitabın 3334 numaralı ikinci cildinin 299/300 yaprakları arasında dedem İbrahim Nuriye gelen bir mektub zarfı vardır.

32 — 3401 de kayıtlı kitabda birinci risale Molla Guraninin gayetül emani tefsirinin başından süreyi bakaranın 180 ayetinin ahirine kadar 44 yaprak ve Celaledin Süyutinin dürrü menşur adlı süreyi fatihadan süreyi tevbenin üçüncü sahifenin tefsirine kadar 733 yaprak tamamen Yusuf Bahri elinden çıkmıştır azim himmetdir.

34 — Kütübhanede 3475/3472 şu dört cilt camiüssagir şerhleri Yusuf Bahrinin kendi kitapları olduğuna dair el yazısı ile temellük yazısı ve bazı sahifelerde kayıt yazıları vardır. Birinci ciltde şöyle yazıyor : Mimma sake bihittakdir ila mülkül abid elhakır Yusuf bin Mehmed Elköprüvi müvelleden ve Bahri mahlasan ve ebül mekarım künyeten ve hanefi mezheben vel kavlı tarikaten afvallah lehü ve sair müslimin amin

35 — 3592/3596 bu beş cilt Şehabeddin Huffacının tesli mür riyaz adlı şifa şerhlerinin kenarlarında Yusuf Bahrinin el yazısı ile kayıtlar vardır.

36 — 3610 numarada kayıtlı şemali şerhi merhum Yusuf Bahri hocanın kitabıdır. Baş yaprağın birinci sahifesinde kenarda kendi el yazısı ile temellük yazısı ve sahifenin alt kısmında da bu kitabı okuduğuna ve okutmasına dair aldığı şu icazetname yazılıdır : İcazet an şemali ettermizi şeyhi ebül kerem abdüddaim bin Ahmet bin Mehmet bin Nuh ettürabasi elhanefi an eşşerif Mehmet Murtaza an Mehmet ebül mekârim bin salim Mehmdülhanefi an ebi elyümnül kümdi an ebi şücaulbestami an eşşerif bin Abdul müttalib bin fazlül abbasi an elkasım ül belhi an Ali bin Mehmedül Huzai an elhiyemü bin Kelbüşşası an müellif ebi İyza ettermizi.

ve keza icazeti şeyh murtaza nefsihi

ve inna elfakır illallah elfeti YYusuf Bahri el müderris bi feyziyâi filçorum

37 — Kütübhanede 3637/102 kayıtlı her iki kitabın noksan yaprakları merhum Yusuf Bahri tarafından yazılıb ikmal edilmiş ve kenarında bazı yerlerinde imzası ile kayıtlanmıştır. Kitabın ahirinde şöyle yazar : (ve inna elfakır ilah elgani Yusuf Bahri elbahri tezili Çorum necah Allah minha amin)

38 — 3656 (nuhbetül fikir) adlı bu usulü hadis kitabı da Yusuf Bahri tarafından bizzat el yazısı ile yazılmıştır. Merhum her yazdığı kitabın ahirinde necah Allah minha diye Çorumdan kurtulmasını diliyordu. Bu kitabın ahirinde Çorumdan hoşnud olmadığını açıklıyor şöyle

yazıyor; (ve kanet bedanettahrir evaili receb vet. tekml leyletün nisif min şaban sene 1218 fi belde i el Çorum allahümme binuri vechikel kerim ve bi ruhahiniyetü halilin ibrahim ve necahmehmed ellezi külte fihi inneke leala hulukün azim allahümme yessirli hicreten ve yerteb esbabihâ ila beldeti yurefü kadri ehlilulum yuhteremü lehü alahümme fakad haketü an hazil beldeti ve kad gulibeti ennefvete feneccini allahümme amin amin amin ve sallahuala seyyidina muhammeden ve ala alihi ve sahbihi ecmain vel hamdü lillahiyyarebbel alemin min yedi Yusuf el Bahri el müderris bi feyziye necah ullah minha amin.

39 — Kütübhanede 3684 numarada kayıtlı mecmua risaleleri tamamen Yusuf Bahrinin elinden çıkmıştır. Son altıncı risalenin künyesi şöyledir: Kad vekea elferag bihamdillah sübhanehu ve teala maaizaen elasrı liyevmissebt ve hüvel yevmi essaminü evveli essabii min ramazanül mübarek min sene elfi ve mieteyn ve isneyn ve işreyin min yedil fakır ileyhi sübhanehu ve teala Yusuf bin Mehmedül Köprüvi tezilü Çorum medreseyi fihi bi feyziye tecah allahü minha binnuri vechihil kerim amin yarabbel alemin.

40 — Kütübhanede 3694 numarada kayıtlı kitab Eşref Ertekin'in dedesi tekkeli hoca zade İbrahim Nuri efendi tarafından Hacı Ahmet Feyzi kütübhanesine teberru ve vakf edildiği kendi el yazısı ve mührü ile yazılıdır. Asıl mesele bu kitabı İstanbulda hisarda sakın Çorumlu Ahmet bin Mehmet 1125 senesinde yazmıştır. Bu Ahmet ismi geçen İbrahim Nurinin dedelerinden olup ibtida Elvan Çelebi köyünden Çoruma göç eden Tekkeli Hoca Mehmedin oğlu Ahmet olduğu sanılmaktadır. Zira bu kitab İbrahim Nuriye miras yoluile gelmiştir. Bizim Elvan Çelebi sülalemiz. İbrahim Nuri babası İbrahim Halil babası Ahmet babası Mehmetdir. Şimdiki odayı İbrahim Halil 1220 sıralarında yaptırmış ise de bu sıralarda evvelki ailesi Çorumda Demirci oğullarından olup oğlan evladı olmadığından meşhur muhaddis Yusuf Bahrinin kızı Hatice ile evlenmiş ve Haticeden İbrahim Nuri doğmuştur. Fakat evvelki ailesinin kıskançlığından ... İbrahim Nuriyi yedi yaşına kadar anababası Yusuf Bahri hoca böyütmüş sonra 1237 de oda yapısı ikmal ettirilerek İbrahim Nuriye tahsis edilmiş.

41 — Kütübhanede 3988/3 de kayıtlı risale Yusuf Bahrinin 1199 da Mısırdâ hocası Şeyh Murtaza hazretlerinden aldığı icazetnamesi suretidir. Baş yaprağının arka kenarında da 1200 de Yusuf Bahri şeyhi beyzade Mustafa efendiden aldığı icazetname yazılıdır.

42 — 4013 de kayıtlı kitabın bazı sahifelerinde kenarlarda Yusuf Bahrinin yazıları ve imzası var.

43 — 4169 bu kitab havzatülmünire muhtasar kuduri şerhi merhum Yusuf Bahrinin olduğu baş yaprakta 1204 hicri tarihte yazıldığı yazıdan ve imzadan anlaşılmaktadır.

44 — 776/1/2 deki risaleleri merhum Yusuf Bahri Kastamunide yazdığı birinci risalenin ahirinde vardır.

45 — 3208/1 de kayıtlı risalenin baş yaprağında ve sahife kenarlarında Yusuf Bahrinin el yazısı ile yazıları vardır.

46 — 4130 deki kitabın kenarında Yusuf Bahrinin el yazısı ile muhtelif yazıları vardır ve kendi şiirleri 67 inci yaprakda gürcü köle hakkında söylediği bir gazeli var.

47 — 4787 de kayıtlı mecmuanın birinci risalesi (tenvirülebsar şerhi dürrülmuhhtar adlı kitabı ve yanına yazılmış fatihatüşşerife tefsirleri Yusuf Bahrinin el yazısıdır.

48 — 4788 numaradaki kitabı da Yusuf Bahri yazmıştır. Kitabın nihayetinde uzun bir künyesi ve duası vardır. 20 küsur satır.

49 — 5/32/2 de kayıtlı şerh İsa Goci risalesini baştan ahire güzel yazısı ile Yusuf Bahri yazmıştır. Nihayetinde künyesi şöyledir: (Temme tahrيره ala yedil fakır Yusuf Bahri necah Allah fima yuhafü bi hafayel eltaf beynes selatın min yevmil hamis essalisü vel ısrın min zil kademın sene mieteytn ve sitte ve selasine badel elf ahsenelahü akibetüha ilh...

50 — Kütüphanede 5056/3 de kayıtlı mantık risalesini dahi baştan ahire yusuf bahri güzel bir yazı ile yazmıştır. Künyesi şöyledir: Vel hamdü lillah zilenam ala ecmaü vel itmam elvakı fi zil hicce tüş şerife sene semane ve semanine ve tisa mie min hicretin nebi aleyhisselâm telif tarihi budur tahri künyesi şöyledir: Lise 1210 Yusuf Bahri.

51 — Kütüphanede 5137 numaradaki iki cilt kitabın içinde ve kenarlarında ve bhusus nihayetindeki yaprakta Yusuf Bahrinin el yazısı ile yazıları vardır.

52 — Kütüphanede 5151 deki kitab Yusuf Bahrinin kendi kitabı olduğu yazılı ve baş tarafda ve içinde kenarlarda el yazısı ile notları vardır.

53 — 5275/2 deki şerhi tekkeli hoca zade İbrahim Nurinin evlâdı avlâdına vakf ettiği bir kitabdır. Kendi el yazısı ve mührü vardır. Sonradan Hacı Müftü Ahmet Feyzi kütüphanesine teberru eylemiştir. Bibliyografik eserlerde.

54 — 5354 bu mecmu anin risaleleri Elvan Çelebi mütevellilerinden Halil tarafından yazılmıştır. Bu Halil ismi geçen İbrahim Nurinin babası Halil efendinin ecdadındandır. Üçüncü risalenin ahirinde şöyle yazar: Kad vekea elferaf an

el mübareke an yedül abd ezzaif el muhtac ila lutfu rabbihi Halil bin Osman aga bin Mehmet aga elmeşhur bi mütevellî Elvan Çelebi kaddese sırrehülaziz es sakinü fi karyeti Elvan Çelebi fi medineyi Çorum fi mah rebulevvel fi yevmi isna aşer temmetü vaktı edduha sene erbea ve ısrın ve mie ve elf.

55 — 5537 deki mecmuanın başındaki boş iki yapraktan sonra birinci yaprağın birinci sahifesinde Diyarbekirde şakiri kulesinde yazılan yazıyı beyan eder fi şehri rebiulevvel 3 sene ısrın ve elf fi zaman murat paşa yessirullahü mayeşa bizer emrül muta elmüvella essultan elmelik essalih el alim el adıl elmütedi el muzafferi elmansuri muhammedül adl esselam vel müslimin celaledin ve lehü iftiharü külük ve seelatin melikülahir sultani Diyarbekir ver rum vel ermeni felekel meali pehlivani cihan Hüsrevi İyran Alp.

**Hıdırlıkta cami güneyinde ahşap türbedakilerden birincisi
(Beyler Çelebi) türbesi olarak biliniyor.**

ÇORUM'DA BEYLER ÇELEBİ VE MUZAFFER PAŞA CAMİİ MENBERİ

Neşet KÖSEOĞLU

Çorumda halk arasında tabakhane camisi ve bilgilileri arasında da Muzaffer paşa camii (1) diye anılan bir cami ve medrese vardır. Bu gün etrafındaki medreselerin yeri arsa halindedir. Cami de bir kaç defa en son kapısındaki kitabeye göre (1258 H.) de Hacı vaiz oğlu Ali tarafından esaslı tamir gördüğü için bir eskiliğe delâlet edecek bir kaç penceresile çok kıymetli bir menberinden başka bir şey kalmamıştır. Caminin ilk defa ne zaman yapıldığı hakkında elde ettiğimiz vesikalar arasında bir işarete tesadüf edemedik. Yalnız medresenin yapıldığı tarihi tahminî olarak tayin etmek kabil olabilecektir. Birinci sayımızda menberin iki fotoğrafını neşretmiştik. Resimlerinde de görüleceği veçhile etrafı yazılarla ve Selçukî zamanlarına aid olduğunu tahmin ettiğimiz bazı şekillerle süslenmiştir. Şekiller daha evvelden kesilerek hazırlanmış ve üzerine çakılmış-

(1) Evliya Çelebi de seyahatnamesinde (Bey Camii) diye yazar. Demek ki (1050) tarihlerine kadar bu adla anılıyormuş. Bu günki adları sonradan verilmiştir.

tır. Yazılar ise oymadır. İki yanındaki kapuların üzerinde de yazı varsa da bunlarla beraber diğer yazılar bir takım dua ve hadislerden ibarettir.

Yine resimde görüleceği veçhile menberinin esas kapısı üzerinde güzel bir sülüs ile yazılmışıki yazı vardır ki bu menberin kimin tarafından yaptırıldığını göstermektedir. Bu ibareyi okuyabildiğimiz gibi aynen aşağıya yazıyoruz. (2)

Birinci satır bazı ilâvelerle bir hadise benzemektedir. (3) Bulduğumuz aslına göre (Hâza, velminber, belfasda, bihi) kelimeleri fazladır. Esasen bu kısım bizi alâkadar etmemektedir. Bu kitabenin bizi ilgilendiren yeri ikinci satırdır.

Burada Muzafferredin beyler çelebi adı vardır. Menberin bu zat tarafından hayır olarak yaptırıldığı ibreden anlaşılmaktadır. Menberin hiç bir tarafında yapıldığı tarihi gösteren bir yazıya tesadüf edilememiştir.

Çorumda evkaf kayıtlarını tetkik ederken vakfiyelerin kayıtlı bulunduğu defterin (62) sıra numarasında yazılı ve 848 tarihli bir vakfiye (4) gördük. Bunla beyler çelebi bir elemirülmerhum hacı çelebi adında bir zat tarafından Abdalata zaviyesine Çorumun Büğdüz, Hocaköy, kılıçveran karyeleriyle yine kılıçveran köyünde Ahi Hacı bey zaviyesine aid Yakacık, Kazkurt karyelerindeki nısıf hissesini terketmiştir. Vakfiye 848 tarihinde Çorum kadısı olan Lütfullah bin Abdülvasi ve vakfın sıhhati de Amasya kadısı Abdülrahman bin Mehmed elmuslihi tarafından tasdiklidir. (5)

Beyler çelebi adı okuduğumuz tarih kitaplarında geçmemektedir. Yalnız Amasya tarihi muhtelif münasebetlerle bu adı yazmaktadır.

(2) Fotoğraf ıda ikinci sayıda görülebilir.

(3) Aslı (Camiüssagir) de vardır.

(4) Sureti bu sayımızın vesika kısmındadır.

(5) Bundan başka Abdalata zaviyesine (822, 826, 884) tarihlerinde de başkaları tarafından da bu vaziyeye vakıflar yapılmıştır. Bunlar da Çorum evkaf daîresinde kayıtlıdır. Abdalata zaviyesi Çorumda aynı adla anılan köydedir. Muslih zade Amasyada bir sülâledir. Bunun asıl adı Nizameddin Abdürrahmandır. (848) de mazul iken tekrar Amasya kadısı oldu. Kardeşi Zülfikar Çelebi Sivas kadısı oldu. Bundan başka iki kardeşi daha vardır. (853 H.) de azledildi. (854 H.) de yine kadı oldu. (860 H.) muharreminde öldü. Yerine oğlu Şemseddin Mehmed Çelebi kadı oldu. (A. T. C. 3. S. 224) Bu vakfiyeyi tescil ederken bu gibi vakfiyeleri tahkika memur olduğunu da kaydediyor. (850 H.) Recep tarihli emirülümura Murad ve Mürüvvet bin Hamdi bey ve (841 H.) tarihli Çorumda Çöplü bey Çorumda oturduğu mahalleye adı verilmiştir.— Vakfiyelerinde de imzası görülmüştür. Bu son vakfiyede Çorum kadısı Lütfullah bini Abdülvasin de imzası vardır.

1 — (Şimdiki Çorum vilâyetine hâkim olan emiri kebir Şerefeddin Osman bin Gazi Mehmed bey Osmancık kalesinde otururdu.) (6)

2 — (Bu Osman bey, Amasya valisi Şadi beyin vakfiyesinde Beyler çelebi diye mezkûr ve kendi vakfiyesinde Essultan elgazi Şerefeddin Osman diye mesturdur. Osmancıkta Beyler çelebi camisi, Çorumda bey camii bu Osman beyin eseri hayıdır.) (7)

3 — (Osmancık ve Çorumlu emiri beyler oğlu Sarimiddin Ahmed bey bini Abdullah bey.) (8)

4 — (Beyler oğlu Ahmed bey bu esneda maktul olduğundan yerine Şad geldi paşa tarafından genç oğlu Muzaffereddin Mahmud çelebi Osmancığa emir tayin edildi.) (9)

5 — (Kendisini Bayezid tarafından mahsup bir emir sayan Beyler oğlu Mahmud beyi Osmancıktan kaldırıp Tokata gönderdi. Yerine biraderi Abdullah beyi Osmancık emiri yaptı.) (10)

6 — Çelebi Mehmed Amasyaya geldiği zaman 801 de Osmancık emiri beyler oğlu Mahmud bey idi. (11)

7 — (Ancak Osmancık emiri Koca Mahmud bey Tokata kaldırılıp yerine birader zadesi Hasan bey bini Abdullah çelebi tayin edildi.) (12)

8 — Amasya tarihi yıldız oğulları hakkında izahat verirken Beyler çelebi zade Mehmed paşa bin Mahmud çelebi vakfiyesindeki bu ismi de kaydetmektedir. (13)

9 — Beyler çelebi bir Hacı çelebi vakfı (defteri sultanîye) kaydedildikten sonra (1142 H.) tarihinde çıkarılan güzel bir siyakat yazısile yazılmış surette bu isim aynen yazılıdır. (14)

10 — Amasya tarihinin Beyler çelebi dediği Şerefeddin Osmanın (737 H.) tarihi vakfiyesinde arazinin (848 H.) tarihli vakfiyede adı geçmektedir. **Buna nazaran esas arazi sahibinin başka beyler çelebi olması**

(6) Amasya T. C. 3. S. 70. Takriben 725 H. tarihlerindedir.

(7) A. T. C. 3. S. 10. Not.

(8) A. T. C. 3. S. 70. Takriben 764 H. tarihlerindedir.

(9) A. T. C. 3. S. 72. Takriben 765 H. tarihlerindedir.

(10) A. T. C. 3. S. 129.

(11) A. T. C. 3. S. 158.

(12) A. T. C. 3. S. 174. Çelebi Mehmed tarafından 806 da.

(13) A. T. C. 3. S. 100.

(14) Bu vesikanın fotoğrafı da elimizdedir.

ihtimal dahilindedir. Netekm elimizde aslı bulunan (1131 H.) şaban 21 tarihli bir fermanla Tokatta Beyler çelebi sülâlesinden olduğunu iddia eden Sinan bey kızı Şerife, Fatmanın bu araziye tesahup etmek istemesi üzerine resmî kayıtlarda yapılan tetkikten biri Tokada, biri Çorumda, biri Osmancıkta olmak üzere üç Beyler çelebi adlı adamlar bulunmasına binaen Şerifenin hangisinin varisi olduğu anlaşılmamış olduğunu ve sahibi evveli bulunan sabık Çorum müftüsü Elhac Mustafaya Çorumda Camii kebirde tedris şartile verilmesi lâzım geldiğini emretmektedir.

11 — Yine ruzname defterinden alınmış (1253 H.) tarihli bir vesika-ya göre Tokatda da Beyler çelebi evlâdından Mehmed paşa sülâlesinden Fatma hatun diye, bir kayıt vardır. (8 sayılı malûmat ile bu karşılaştırılmalıdır.)

12 — Aynı defterden alınmış (1127 H.) tarihli diğer bir vesikada Çorumda Beyler çelebi türbesine vakfedilen yerlerden bahsediliyor. Fakat Çorum, esas ad silinerek yerine yazılmış. Bu suretle Çorumda olduğu iddia edilen Beyler çelebi türbesi Çorumda olması ve üç beyler çelebi olduğu rivayetlerine inandırmıyacak bir vaziyet ihdas etmiştir. Bu tahrifin aile ile mütevelliler arasında tehdüd eden ihtilâftan doğduğu anlaşılıyor.

Amasya müellifinin Beyler çelebi dediği Şerefeddin Osmanın geçen sayımızda neşrettiğimiz vakfiyesi (737 H.) tarihlidir. (15)

Bu sayımızın vesika kısmında neşrettiğimiz vakfiyenin tarihi ise (848 H.) dir. Aynı zamanda Amasya tarihinin (C. 3 S. 70) deki izahına göre Osmanın babası Gazi Mehmeddir. Bizim bahsettiğimiz vesikada da adı Hacı çelebi olarak görülüyor. Tarihlerde ve baba adlarındaki bu tehalüf bizi bunların aynı adam olduğunda tereddüde düşürmektedir. Amasya tarihi babasının Gazi Mehmed olduğunu bildiren bir mehzaz göstermiyor. (737 H.) tarihli vakfiyesinde Essultan kelimesi yoktur. Aslında ve tercesinde sadece Ebülmeali Osman elgazi diye yazılıdır.

Babaları bir dahi olsa tarih tefavütü aynı şahıs olmasına imkân bırakmıyor. Bu malûmata göre Çorumda Bey camii ve menberinin inşa tarihlerini, ele yeni bir vesika geçinceye kadar (737 H.) ve (843 H.) tarihlerinden hangisi olabileceğini tesbit etmek pek müşkül olacaktır. Bununla beraber (848 H.) tarihli vakfiyede Çorumda Muzaffer paşa camisine bir şey vakfetmediğine göre bu camiin Osmancıklı Beyler çelebiye aid olması ihtimali daha galip olduğunu da söylemek isteriz.

(15) Bu vakfiyenin tercümesi iki sayılı dergimizin vesika kısmındadır. Osmancık kadısı Süleyman adında birisi tarafından yazılmıştır. Bir sureti de Çorum evkaf dairesindedir. Aslı da sülâlesi elindedir. Bir çok yer adları buna göre tashih edilmiştir.

Hıdırlıkta mezarların arasındaki ahşap türbede yatan Çerkez Şeyhi hakkındaki şu bilgileri oğlu Abdullah Avni vermiştir.

Merhum Çerkez şeyhi Hacı Ömer Efendi 1293 Rus harbinde Kafkas-
yadan dedesi Absal beyle ayrılmışlar, bir müddet Erzurum iline bağlı
Hasankale ilçesinde ikamet ettikten sonra İstanbula gitmiş ve on bir se-
ne hem medresede tahsiline devam etmiş hem de Eyüp Sultandan med-
fun Nakşibendi şeyhi Hacı Feyzullah Efendinin halifesi Mehmet Nuri
Efendinin dergâhına devam ederek icazetini almış, Çoruma gelerek Nak-
şibendi dergâhını açmıştır. Sonra Hicaza gitmek üzere İstanbula gitti-
ğinde dolayısıyla Sultan Hamide haber verilmiş ve ölünceye kadar evkaf
dairesinden maaş tahsis olunmuştur.

1307 yılında Çoruma gelmiş, vefatı tarihi olan 1340 yılına kadar 33
yıl şeyhlik yapmıştır.

Hıdırlıkta medfun bulunan şeyhi muhteremin vefatı dolayısıyla o
tarihte Çorumda çıkan Çorum gazetesi şöyle yazmıştır:

Talat ve takvasından gayri hiçbir şeyle meşgul görünmeyen, ömrü
fanisini derin bir vecdi kutside, hâlikının evamirine hasreden, muhitinde
erişilemez bir hürmet kazanan tarikati aliyeyi nakşibendden Çerkes Şey-
h Hacı Ömer Lütü efendi hazretleri bir müddet resirifiraş bulunmakta
idiler. Geçirdiği yetmiş yıllık ömrün safahatını kâfi geçmeyi arasında
namaza iştirak etmişlerdir. İmamin tekbirini ilân eden beş altı müezzi-
nin nursedası safha safha enson saflara yayılırken kulaklar fenanın kor-
kunç nağmeleri yer buluyordu. Vasiyeti mucibince Hıdırlığa hareket eden
tabut önünde bir jandarma müfrezesi meşayih ve sokakların istiab etme-
diği bir cemaatla tekbir ve tehlirler arasında gidiyordu. Daha doğrusu
şehadet parmakları üstünde yükseliyordu. Hazreti Süheybi Ruminin
havzasında Sadettan Beyler çelebeye komşu olmayı arzu eden şeyhi
Muhterem hoş ilhan Hafız Sait efendinin tertil ettikleri Aşri Şerifin akis-
leri arasında ebedi mevasının ratip doşluğuna tevdi olunurken yükselen
fatiha sedası bir daveti gufran ve rahmet haline kalpleri, dudakları dolaş-
tı. Yaşıyanların bir tuhfe-i vedai oldu. Aile ve mahdumlarına beyanı tazi-
yet eyleriz.

Babamın hastalığı halinde yazdırdığı :

İbadetle bullanlar buldu hakkı

İbadetsiz kimin var hakta hakkı

İbadetle bile yok kulun Hakta hakkı

İbadetsiz nasıl olur kulun Hakta hakkı

Lütü! Hakkı haksız kimse bulamaz

Kimse Hakka haksız vasıl olamaz

Lütüya istersen rızayı Hakkı

İbadetle bulursun rızayı hakkı.

Çerkez Şeyhi diye maruf olan zat hakkında mevsukan (dos doğru) eşittiklerimi yazayım :

Dini ve Huhuki bilgileri ile bir zamanlar tearüf etmiş ve yirmibeş sene dava vekilli ve hocalık yapmış ve 1948 tarihlerinde ölmüş bulunan Kamil Hoca merhum şöyle demişti :

Gençliğimde Çerkes Şeyhine intisab etti idim bir ramazan ayında diğer müritleri gibi ben de izini ile tekkesinde İytikâfa girmiştim bir hücrede yaliniz kalınıyor ibadetle vakıt geçiriliyor tuzsuz ekmek ile tuzsuz çorba yemekle iktifa edilirdi bir gece kendi kendime düşündüm şeyh görmeden biraz çörek börek getirtsekte yesek bari diye aklımdan geçmişti hiç kimseye bir şey demiş degildim ertesi gün erken saatde sabah namazını Şeyhle birlik Tekkenin camisinde kıldık namazdan sonra Şeyh mutadi üzre nasihatini bitirdikten sonra bana Hitab etti (Kâmil oğlum artık sen iytikâftan çıkabilirsin serbestsin) dedi emre itaat şarttı ve Hayretler içinde kalarak iytikaftan ayrıldım benim gibi iytikafta bulunan Alay bey oğlu Hacı Şükrü Agaya da aynı hitabda bulundu meger o da benim gibi aklımdan geçirmiş imiş herikimizin böyle iytikaftan çıkarılma halimizi ancak ve ancak Şeyhin kerametine atfettik.

1944 tarihinde 60 yaşında ölmüş bulunan Alay bey oğlu Rifat Agada şöylebir hatırasını bana anlatmıştı ki.

Şeyh Efendi Konagını yaptırırken ben vekilharıcı idim hafta sonu işçilerin ücretlerini ve malzeme paralarını almak üzere ikinci namazını müteakip yanına vardım. Ben bir şey söylemeden ve istemeden o derdi ki (ha geldin mi Rifat Oğlum alacağın para şu minderin altında hazırdır al) derdi ve ben saymadan alır götürür tevzi ederdim. Bir kuruş olsun fazla veya eksik çıkmazdı bu hal koca konak yapılab bitinceye kadar aynen tekerrür ererdi...

Yine başkaca eşittiklerim : Çerkez Şeyhi Çoruma gelib yerleştikten sonra Çorum havalisindeki çerkesler şeyhin mahza nasihatlerle uslanmışlardır. Şeyh hakkında bildiklerim ise Vekarlı, tatlı nasihatli, çok temiz geyinişli, bir ihtiyar idi Milli Mücadele günlerinde Istanbula degil Ankaraya muzahir olmuştur.

Şeyh Hacı Salih Efendinin türbe kapısındaki yazı :

Mazharı Yuhyikehullah madeni kani vefa

Nakşibend şiranî Hulefayı Mustafa

Elhac Salihünniksari Nurü bari Huda

Bin üçyüz yirmi dokuzda eyledi Dâri beka

Hıdırlıkta Kereb Gazı türbesi güney taraf arkasındaki türbe içinde yatan **Hacı Salih Efendi!**

Aslan Niksarin Baş çiftlik köyünden dir. Sıyranlı Şeyh Hacı Mustafa Efendiye Tokadda intisab etmiş ve onunla Çoruma gelmiştir Rumi sene 1310/1329 senelerinde Çorumda yaşamış, 80 yaşlarında ölmüştür. Nakşi Tarikatından tasavvufî hali vardır.

Şücaeddin ogullarından olup bir zamanlar Çorum Belediye Reisliği yapmış bulunan Hacı Zarfı Aga nin saygılısı bulunmuştur. Türbeyi Hacı zarfı aga yaptırmış ve sonra kendisi de ölünce şeyhinin yanına yatmıştır.

Şıyranlı Şeyh Hacı Mustafa Efendi :

Aslan Gümüşhane vilayetinin Şırvan Kazası nin Sarıca köyünde doğmuştur. İlim tahsilini Uşakta ve sonra İstanbulda yapmıştır. Zekasının ileri derecede olması hasebile bunu takdir edenler, Mekkeyi Mükerrremdeki Abdullah Mekki isimli maruf Zata intisab etmesini söylemişler Mekkeye Getmiş Abdullah Mekkidenden ders ve feyiz almıştır. Seydi şehirli Hacı Abdullah efendi isimli bir arkadaşı da var imiş sonra Anadoluya gedeceksiniz diye Tasavvufî işaret almışlar Şıranlı Çoruma gelmiş yerleşmiş dersler okutmuş bağ tarla edinmiş reberlikle geçimini sağlar olmuştur bir defasında Müritlerle birlikte Hicaza giderken İstanbul Hacı Hasan Paşa nin delaletile Saraya davet edilmiş. Yemek yendikten sonra Padişah Surra verirmiş fakat şeyh kabul etmemiş!

(Bisel Ulema Fi Babil Ümera) yani Alimlerin Kötüsü Emirlerin kâpısında bulunur) demek istemiş buhaldan Padişah gücenmiş, Hacı Hasan Paşa savuşturmuş Afyon Karahısara ikamete memuren gönderilmiş bir sene sonra Haçca müteveccihen getmiştir 1315 senesinde Medineyi Münverrede ölmüş kalmıştır.

— Bu bilgileri bana Torunu Hakkı Akyol vermiştir.

Şıyranlı Şeyh Hacı Mustafa efendi hakkında Merhum Karaali ogullarından Kamil Hoca (kamil Yöney) den de şöyle bir hikaye dinledim :

Şeyh Efendi Hıdırlığa sık sık gider zeyarete bulunurmuş ancak yokarı şadrevandan ileri türbelere çıkmazmış sebebini soran olmuş iki mübarek şehit daha yatıyor nasıl olurda onları çıgnıyarak gedebilirim demiş Şeyh Çorumdak gittikten sonraları Cami ve Türbe bugünkü şekli ile H 1307 de tamir olunurken o şeyh efendinin işaret ettiği noktada temel için toprak kazılırken sanki bozulmamış mumyalaşmış kaditleşmiş çok eskiye ait iki ceset çıkmış. Bunun üzerine şeyh efendinin dediği çıktı diye umumen kabul edilmiş ve o nokta şimdiki çifte merdivenin altında kalmış.

Kerebi gazi türbesi dış tarafında mevcut bir mezar taşında
Sarı zade Mehmet paşa mühürdarı alı
Bu makama defn olunup oldu ukba menzili
1178 hicri

KIZ MEZARI

Marif vekaleti umumi müfettişlerinden merhum Ahmet tevhid efendi Çorumu ve hidırlığı ziyaretinde Suheybi rumi türbesi dıştaraf Kible-sinada kız mezarı diye anıla gelen kabrın başına dikilerek mezar taşını okuda bu Kâsım paşanın kızı Fatıma'nın mezarıdır nereden buraya gelmiş diye hayretle sordu konuşurken şeyh abbas yanine geldi bu taşın kırığını ben saklamıştım diyerek gedib getirdi ve yerine ekleyerek Ahmet Tevhid okudu hatırımda kaldığına göre hicri 960 tarihi okundu malumatim hatırladığım bu kadar.

Ahmet tevhidin okuması tahminen 1927 miladi senesinde olmuştu.

25 Mart 1968 Eşref Ertekin

Sayın Cemal Gürsel
Cumhurreisi
Ankara

Rahmetli babanız Abidin beyi topraklarında saklamak şerefine ermiş bulunan Çorumumuza, bu kere (imarcılığı ve inzibaticılığı dillere destan) Mehmet Varınlı'yı, Vâli olarak göndermiş olmanız dolayısıyla bütün Çorumlular, siz Devlet Başkanımıza ve Yüksek mesai arkadaşlarınıza, kalben çok mütehassıs ve minnetdar bulunmakta ve bu münasebetle muhterem babanızın kabrini son bir defa daha ziyarete gelmenizi hatırlatmaktadırlar.

Milli mücadelede ve her badirede olduğu gibi yine her türlü feda-kârlıklara hazır bulunan Çorumlu evlatlarınızın bu samimi ve umumi dileğini, (otuz senedir noter ve hepsi yüksek tahsilli altı erkek çocuk babası, 64 yaşlı Çorumlu bir ferd olarak) Derin saygılarımızla arz ediyorum.

M. İhsan SABUNCUOĞLU

Telgraf

Sayın M. İhsan Sabuncuoğlu — Çorum

Sıra No. 12. İlkmerkez Bakanlıklar - Ankara Numarası 11061. Keli-me 31. Verildiği tarih : 8 Alındığı tarih : 8/7/64

Telgrafınızı sayın Cumhurbaşkanımıza arzettim. Samimi duygularınıza teşekkür ettiklerini ve ilk fırsatta Çorum'a geleceklerini ifade buyruduklarını saygılarımla bildiririm.

Nasır Zeytinoğlu
Umumi Katıp

Hüvelbaki
Üsteğmen
Abidin Efendi
Orgeneral
Cemal Gürsel'in
Babası
Ruhuna Fatiha
Ö : 1916

ULUMEZAR

(Doruk mezar) diye de anılan buranın mezarlık olagelişi ve hele Doruk kısmının teşekkül edişi sebebi ve tarihi elbet düşünülebilir. Buranın eskilik vasfı her mezar kazıldıkça rasgele çıkan ve tesadüfen gözlerimize çarpan insan kemiklerinden dahi anlaşılabilir ki asırları içine alan bir eskiliktir.

Şu kaide malumdurki her yeni bir eskinin üzerine konur. Diğer ta-
birle her eski bir yeninin temeli olur.

Tarihen malumdur ki bazı büyük meydan muharebelerinde ve büyük kıtalarda şehitler, maktuller toplanır ve hatta kellelerden kuleler yapılır teşhir olunur sonra da üzerlerine toprak çekilir. İşte Çorumun Doruk mezarı böyle bir facia neticesi teşekkül etmiştir denebilir bu olay sekiz asır evvele irca da olunabilir ezcümle :

1) Maruf tarihçi Hasan Fehmi Turgal'ın 1935 de çıkan (Anadolu Selçukları) isimli kitabının onbirinci sahitesinde şöyle denmektedir ki (İznik'i alan Firenkliler bundan sonra (Nikonyayı) Çorum'u kuşatıp eman ile aldılar sonra sözlerinde durmayıp erkekleri öldürdüler, kadınları çocukları tutsak edip Bizansa sattılar. Sene 1097...)

2) Diğer bir tarihçi Enver Behnan Şapolyo dahi şöyle diyor : Haçlı kabileleri İznik'i zaptettikten sonra Anadolu içerlerine dağıldılar Kılıç Arslan, Çorum'a çekilmişdi burayı Haçlılar muhasara edip aldılar erkekleri kesip kadınları da Bizansa esir olarak sattılar.

3) Diğer bir tarihî kayıttada altmış bin erkeğin kesilip kule yapıldığı bir bu kadar kadın ve çocuğun Bizansa götürülüp satıldığı...

İşte; adam eti yiyerek ve boyunlarında salib takılı olarak sürüler halinde gelip saldıran haçlı ordularının Çorum'da katl ve imha ettikleri Türk ve müslüman cesetleri; Ulumezarın temelleri ve doruku teşkil eden yığıntıları olsa gerektir.

Binaenaleyh Ulumezar denilen mahal; bu fanî alemden ve aramız-

dan ayrılıp giden küçük, büyük sevdiklerimizi dahi ebedî istirahat etsinler için bağrına bıraktığımız bu mahal atalardan kalmış ve içindekilere fatihalar ithaf edilegelmiş mukaddes bir bölgedir.

Buranın çevre duvarlarının tanzim edilmek daha mükemmel bir gül-lük olarak görülmek arzu edilen mevkidir.

Aslen şehidler yatağı olan ve çevresi daha geniş iken halen daraltılmış bulunan buranın, aynı vasıfları haiz Hıdırlık ile aradaki tarlanın katılması suretiyle genişletilip tanzim edilmesi temenniye değer bir mevzu olarak ortaya atılırken, âbide diye yadedilen mahallin de buraya nakli temenni edilebilir ve çünkü Millî Mücadelenin başlangıç zamanlarında herkesce hatırlanabileceği veçhile Alacada ve Çorak nahiye merkezinde şehit düşmüş olan fedakâr şahsiyetlerin getirip konduğu ve âbide diye adlandırıldığı mahalden bu şehidler alınarak doruk mezarın doruk kısmına nakli ve orada âbidenin kurulması eski şehidler ve rahmetlikler kafilesine bunların da katılması ve Ulumezarın kapısından çıkarken ber-mutat okunagelen Fatiha'lardan bu şehidler uzakta bırakılmaması bir temenni olarak işaretlenebilir.

KARA MÜFTÜ

«Kara müftü demekle meşhur Elhac Abdülkadir efendi bin elhac Mehmet efendi ruh için elfatiha Se-ne 1201».

ÇORUMLU'nun 1 Nisan 940 tarih ve 21 sayılı nüshasında fotoğrafisi neşredilmiş ve daha evvel sayı 10 sahife 292 de işaretlenmiş olan bu Kitâbe, Çorum'da Ulumezarda kuzey taraf kapı ile Mezbaha arasındaki bölgede, mermer taşlı, yuvarlak başlı durumu ile bir başkalık gösteren mezar taşındadır. Bu taş Deli Müftü namile memleketimizde tearüf etmiş ve 1327 R. de ölmüş olan Ahmet Feyzi tarafından yaptırılmıştır. Bittabi bu Kitabedeki vasıf ve tarihte Mumailey'hin (1) tesbiti bulunmuştur.

Kara Müftü oğulları diye Çorumda mevcut ailenin yaşlılarından toplanan rivayete göre (Emirler yahut Emir Ahmetler) diye anılmış bir

(1) Ahmet Feyzi Leblebici oğullarından Hacı Ali Arif efendinin oğludur. 1255 de doğmuştur. Osmanlı müellifleri isimli malum eserde sahife 250 de (Ahmet Feyzi efendi fazıl bir zat olup Çorum'ludur. Memleketi Müftüsü iken 1327 tarihinde irtihal etti deniyor ve yedi adet eserinin isimleri sayılıyor)

Ahmet Feyzi merhumun 1315 de şahsî teşebbüsü ile tesis etmiş olduğu Feyziyye isimli Kütüphanesinde 6112 adet Kütübü Nefise var idiği 1318 senesine ait resmî salnâmede kayıtlıdır.

ailenin çocuğu bulunmuş olan Abdülkadir, genç yaşında iken babasının ölümü ile öksüz kalmış ve yerli dokuma iş ve sanatlarının sürgün olduğu o zamanlar, boyacılık sanatile iştigal eden diğer iki büyük kardeşinin çalışmalarına iştirak etmiyerek anasından, göğüslük tabir edilir ziynet altınını harçlı olmak üzere alıp okumak emelile İstanbul'a gitmiş ve orada zamanın icabettirdiği tahsilini ikmal ile Çorum Müftülüğünü alarak avdet etmiş ve benzinin esmer olması hasebile (Kara Müftü) diye anılmış ve kırk sene kadar Çorum'da müftülük yapmıştır.

(Tezkiretül Makamat) isimli Çorum Millî Kütüphanesinde 136/942 numarada kayıtlı ve Çorumda medfun bazı maruf şahsiyetleri icmalen bildiren 1201 tabı tarihli risalede Kara Müftü rahmetullahı Aleyhin ismi şerifinin Abdülkadir olduğu, Ecilleyi Nakşibendiye hülefasından bulunduğu, kırk sene Müftülük ettiği ve Velediye Risalesi üzerine Şerh telif eylediği yazılıdır.

Çorum Adliye binasında eski evrak mahzenlerinde saklı iken Maarife devredilerek Ankara'ya giden eski Mahkemei Şer'îye sicillerinden birinde bahsettiğimiz Müftülük rivayetini teyid eder başka bir kayıt (2) görülmüştür ki : Dürri zade Mustafa efendinin 1175 H. de başlayan ikinci Şeyhülislamlığı zamanında verilmiş olan bu menşure göre Kara Müftü'nün 1176 H. de Çorum Müftülüğüne tekraren tayin olduğu anlaşılmaktadır. Menşur şöyledir :

(İzzet maab, Sabıka Çorum Müftüsü Esseyid elhaç Abdülkadir Efendi, badessalam inha olunurki Beldei mezkûrede halen Müftü olan Eşşeyh Mehmet efendinin ademi ehliyeti ve senin mukaddema mahcuriyetin hilafına inha ile olduğu arz ve mahzar ile inha ve yine mezuniyetin istida olunmakla mezbur Eşşeyh Mehmet hacir ve yerine kema filevvel iftaya sana izin verilmiştir. Gerektir ki ledelistifta eshahi akvali eimmei Hanefiyye aleyhim rahmetü rabbülberiyye ile itfa edüp kütübü mutebereden nakli sarih ve imzalarında Çorumda Müftü olduğunu tasrih eyliyesin vesselam fi evasıtıcemazilahir lisene sitte ve sebine ve mie ve elf 1176).

Kara Müftüye ait birde fetva ele geçirilmiştir. (3) Bunda şu mahlas ve imza mevcuttur : Elmüfti Esseyid Elhakir Elhaç Abdülkadir Be Çorum.

Bu fetvanın münderecatı (Zeyit sihhatinde yeri arzı miri ve kürümü mülk olan bağının sağır oğlu Amre hibe ve iylam ve işhad ettikten son-

2,3) Bahse mevzu olan meşhur ve fetva Kütüphane memuru E. Ertekin tarafından bulunmuş ve bana verilmiştir.

ra zeyd düyunu terekesinden ezyet olduğu halde fevt olsa zeydin dayin-leri bağı mezburu kısmeti guremaya idhal ederiz demeğe kadir olurlar mı elcevap olmazlar).

Kara Müftünün metrukâtında bir çok kitaplarının Mumaileyh Ahmet Feyzi târafından Üçtutlar mahallesi Emri Ahmet semtindeki Hamam yakınında (Feyziye Kütüphanesi) kârgir olarak yaptırılıp kurulduğu sırada oraya nakledilmiş ve medreselerin kapatılmasında bu güzel kütüphane binasının da yıktırılması hasebile diğer kitaplarla birlikte Millî Kütüphaneye intikal ettiği malum bulunmuştur.

Kara Müftünün ne gibi telifleri olduğu hakkında tam bilgi edinemedik. Ancak Millî Kütüphanede 2309/37 numarada (Kadiriye) ismile kayıtlı yazma bir risale vardır. Adâba taallük ettiği anlaşılan ve arapca yazılı bulunan 73 sahifelik bu risalenin baş sahifesinde (Saçaklı zadenin Velediye isimli arapca risalesinin (4) Çorumda şerhi bulunmadığından Kadiriye ismini vererek bir şerh yaptığını yazan müellif ismini (Esseyidi Abdülkadir bin Esseyidi elhac Mehmedil Çorumi) diye kaydediyor ve sonunda da şu beyitler yazılı bulunuyor.

Dila Alem fena ender fenadır
Eser kalmaz ise senden cihanda
Çu bildim yok bu çarhın hic sebatı
Pes ettim bu risale şerhine say
Gidersem ben huzuru eskikadan
Derunuhem serapa pür anâdır
Yakınbil cümleten küllü hebadır
Su üstünde kurulmuş bir binadır
Garaz ehli ilimden bir düadır
Bu şerhim anlarınla aşınadır

CÖNKLERDEN DERLEMELER :

(KOÇ KÖROĞLU)

Derleyen : Eşref ERTEKİN

Kaçan bir Mecliste olsa bir deccal
Ol Meclisin halkı perişan olur
Orta yerde bir Kahraman törese
Donanır o Meclis ürişan olur.
Sağsak Bülbul olsa yakışmaz Güle

(4) Velediye Risalesi yazma olarak Millî Kütüphanemizde 2310/38 numarada mevcuttur. Müellifi Saçaklı zadenin Gaziantep de medfun bulunduğu şimdiki Çorum Müftüsü M. Erman tarafından haber verilmektedir

Kaçan bir Eskici Bezirgân olâ
Bir zügürdün eli beş para göre
Mühür bende deyü Süleyman olur
Viranei bekler divane biçar
Serçenin gönlünden Şahinlik geçer
Muhanet gavgayı görünce kaçar
Gider tenhalarda kahraman olur
Koçköroğlu derki korkmazam mertten
Tilki der Asalnı kaldırsam yurddan
Bir keçi selâmet kurtulsa Kurttan
Bakar boynuzuna Gergedan olur

VARSAĞI

Yine yardan ayrı düştü m
Ağlama gözüm inleme gönlüm
Eğlen bir zaman
Ya bu derde nedir çare
Ağlama gözüm inleme gönlüm
Eğlen bir zaman
Bu bir dertti çeken bilir
Çekmeyen anı ne bilir
Çekeyüm elden ne gelür
Ağlama gözüm inleme gönlüm
Eğlen bir zaman
Beni getürdün ilimden
Sunalar uçtu gölümden
Beni koyma yar dilinden
Ağlama gözüm inleme gönlüm
Eğlen bir zaman

(Halk Şairlerinden Niyazi adlı bir Şairin Kuşlar Destanı)

Seyredüp kuşların gördüm ahvalin
Herbiri bir türlü söylerler lisan
Tanrı kudretinden vermiş dilleri
Anların dilinden bilemez İnsan
Her biri Tanrının ismini okur
Dinle imdi Bülbül gör nice şakır
Kırlangıç sanasın kitapdan okur
Güzel keklik güzel öter her zaman
Çil keklik özenir her demde söze
Bağkuş öğüt verir her günde bize

Ala kise yekta hep kamu söze
Tutu adam gibi söyler eycan
Tavusta Cennetten çıktıda ağlar
Papağan coşupta su gibi çağlar
Kumru öttüğünde inliyor sağlar
Ügü derviş gibi hu çeker her ân
Serçecikler eyler ancak zikrini
Tonğurlak yeyüben söyler şükrünü
Çimbek eyler her dem anın zikrini
İstak kuşu zikretmede pehlüvan
Çam delen virdini ağaçta eder
Karga tesbihini havada çeker
Sağsak durmayuben ne diller döker
Çaylak der virt edüp sonra av avlan
Doğan ismullaha etmiş itibar
Şahin tesbih ile olmuş bahtiyar
Atmaca virdeder seksen bir hezâa
Kara kuş zikrile hem sahip kıran
Kerkesin zikreder daima dili
Akbaba virdeyleyler bükülür beli
Kuzgun virdeyleyüp geziyor ili
Kartal zikreyleyüp uçuyor heman
Leylekler zikredüp gezer illeri
Toy zikriyle bekler yüce belleri
Turna zikriyle geçti gölleri
Kazın dili virdten kalmaz bir zaman
Güvercin zikreyleyler insanı sever
İbibik virdeyleyler tüğmenin eğer
Kara bakal virdile rızkını ara
Öveyik derviştir coşar der cihan
Hopan virtle dağları yurt eylemiş
Sığırcıklar birikül zikreylemiş
Arı kuşu gökte rızkın beklemiş
Gökce karga zikreder sevinir insan
Cekcek zikrile bekler deliği
Balıkçıl zikrile gözler balığı
Ördek virdile alır soluğu
Angıt virtle geçer çayları heman
Sarı gebe virdille ağaçta öter
Seyfi zikreyleyüp ellerde gider
Sungur virdedüp keskince öter
Anka zikrile oldu kuşlara sultan

«Niyazi» seyredüp bunları gördü
Her birinden dürlü ibretler aldı
Tanrının zikrine gönlünü verdi
Gelin zikredelim biz dahi rahman

(Diğer Hayvanlar Destanı) (1)

Seyredüp gördüm hayvanat halin
Cümlesinden nefi olur insane
Bizlere müsahhar eylemiş Mevlâm
Şükredelim daim ulu yezdâne
Gör imdi deveyi nice oturur
Ağır ağır yüklerini götürür
Gidenleri maksuduna yetürür
Beyte gider ve hem şahi sultana

DELİ MÜFTÜ

(Hıdırlık hakkında bu kasideyi yazmış bulunan şiirlerinde kendi mahlasını Arifa diye işaretliyen ve Leblebici zade Hacı Ali Arif efendi diye tearüfeden zatın mezar taşından)

Hüvelbaki

Nice bir menzilimiz var gurur eyliyelim
Nice bir meskenimiz cayi sürür eyliyelim
Vakt erişti vatani asliye mürür eyliyelim
Sarılıp bir kefene azmi kubur eyliyelim
Baş çekip bir lahza huzur eyliyelim
Müfti Elhac Ali Kabri nur eyliyelim
Bin iki yüz seksende ubur eyliyelim
Tesrim feyzii tarihine usür eyliyelim
Ruhiçün 1282 Elfatiha

(Çorumda 500 ciltlik Feyziye kütüphanesini tesis etmiş bulunan Deli Müftü namile maruf Hacı Ahmet Feyzi Efendinin mezar taşından)

Hüvel hallak ül baki
Bir zeman insanları ah var bilin
Varmıdır dehrin vefası bunu bilin
Sengi kabrimden alub ibret heman
Fatiha ile ruhumu şad eyleyin
Müfti i esbak Leblebici zade elhac
Ahmed Feyzi ibni elhac Ali efendi Çorumî 1328

(1) Bu destan noksan olduğundan kime ait olduğu bilinmiyorsa da birbiri peşinden yazıldığına bakılırsa bunun dahi Niyazinin olması ihtimali vardır.

Osmanlı Müellifleri isimli maruf kitabdan
Hem Ali Arif Efendi :

Ahmet Feyzi Efendinin pederidir. Mürettep Divanı ve Münşeati mecmuası vardır. (Arifiye minel fetva Tahrirati Feraiz) namlarında eserleri vardır.

Rumi sene 1328 Devlet Salnamesinin 406 ncı sahifesinden :

Çorum'daki Feyziyeyi İrfaniye isimli kütüphanenin banisi Hacı Ahmet efendidir kitap adedi 5955, Tesis tarihi 1309 R.

Not : Bu kütüphane Cumhuriyetin ilanından sonraki senelerde hükümetçe yıkılmış mevcut kitapları umumi kütüphaneye alınmıştır.

Diğer bir not : Bu kütüphane sokak kapısı üstündeki kitabeyi havi mermer taş halen Çorum müzesindedir ki yazısı :

Oldu pek Alibin üçyüz dokuzunda sal in
Bu kütüphane inşası ile şad Çorum
Pederim hacı Ali vakfını ettim tevsî
Müstefid ola talibi İrfan ı Çorum
Hicri sene 1309

Osmanlı Müellifleri isimli maruf kitabdan...

Ahmet Feyzi Efendi Çorumî

Fazıl bir zat olup Çorum'ludur 1327 tarihinde irtihal etti Asarı :

- 1 — Feyzül Âlâ fi şerhi hizban Nevevî Feyzi Nebevî
- 2 — Feyzül gaffar fi şerhi virdüssettar
- 3 — Feyzül Mevla fi şerhi devril Âlâ
- 4 — Feyzül vahib fi necati Ebi Talib
- 5 — Elfahfah fimarifetissilah
- 6 — Elfevaidil feyziye fi şerhi risaletilmaiye
- 7 — Meşhur fetavayı Hâmidîyenin menkulatı
- 8 — Fevaidi feyziye fi ahvalı zevecatinebeviye kendi el yazısı ile Türkçe kütüphanede 3747 de.
- 9 — Metni risaleyi Emîniye
- 10 — Haşîye Alâ haşîyeyi Safeviye alel Kâfiye, kütüphanede 2712/136 da kayıtlı ikinci risale.
- 11 — Feyzi sübhan inde tearüzül bürhan, kendi el yazısı ile kütüphanede 4367 no.da.
- 12 — Müntehabat min muhtasarı leali el masnua min ahadisi mevzua
- 13 — Ezziyadat müntehab minel mavzuat Celalettini Suyutî ve satrançnameyi Rüştîye
- 14 — Kendi el yazısı ile yazılmış ve Şirvanlı Rüştü Paşaya gönderil-

miş

- 14 — Risaleyi Rüştîye minessarf Arapca kendi el yazasıile
- 15 — Tercemeyi iddet mines satır fi iyzahı şerhi bizbül bahir 1305 de yazmış
- 16 — Feyzi Rabbani fi Reddi batılı İyranî iki cilt 1306 da Ayaşta kadı iken yazmıştır. Türkçedir.
- 17 — Mecmuayı fetavar
- 18 — Menkul kanunu Cedit arazi 1284 de yazmış kütüphanede 4486 da.
- 19 — Şerhi Kâfiye Türkçe

Deli Müftü Ahmet Feyzi Efendi hakkında daha iki rivayeti de anlatayım :

Alevîlerin (Hüsniye) adı ile bir kitabı çıkmış. Bu kitap muhtevası Abdülhamide işittirilmiş. Abdülhamit buna Reddiye yazılmasını arzu etmiş. O zamanın İstanbul'daki Hocaları Alevîlerin şerrinden çekinerek bu arzu edilen Reddiyeyi yazan ortaya çıkmamış. Durumdan Hacı Hasan Paşa haberdar olmuş ve Padişah Abdülhamide arzetmiş ki (Çorumda iyi bir hoca var Deli Müftü derler bu adam kimseden korkmaz yazacağını yazar diyeceğini der) demiş bunun üzerine Çorum'dan Deli Müftü diye anılan Ahmet Feyzi Efendi İstanbul'a davet üzerine gitmiş Padişah huzuruna çıkarılmış Hüsniye kitabına Reddiye yazılması arzusu söylenmiş (peki yazayım ancak her kütüphaneden istediğim kitabı alabileyim buna emir ve müsaade buyurulsun) demiş. Muvafık emir ve iradesi çıkmış. Ahmet Feyzi efendi istenilen kitabı hazırlamış yazmış adı (Beddi Batıl) bir nüshasını Padişaha göstermişler Padişah göz gezdirmiş ilk sayfelerde Halifenin nasıl olacağı ve nasıl Halifelik makamına geçebileceğini Sünnîlerin itikadına göre ancak Erbabı tarafından intihabla seçimle o mevkie gelebileceğini serahatlerle belirtilmiş imiş intihabla seçimle Halifenin Halifelik Makamına geçebileceği Abdülhamidin hoşuna gitmemiş Hacı Hasan Paşaya senin Deli Müftü ne kendisinden korkmuş ve ne benden... diye açıklamış ve Hacı Hasan Paşanın el altından haberi üzerine Hoca İstanbul'da kaybolmuş hatta Filibeye kaçmış bir müddet sonra unutulmuş Çorum'a avdet etmiş o Reddiye kitabı halen Çorumda Kütüphanede eski yazma eserler arasında mevcut bulunmuştur. Hikâyeyi Eşref Ertekin Hocadan dinlemiştım.

1960 dan sonra Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığına emekli bir general getirilmişti. Sünnîlik şiiilik konularında o generalin ismi de geçmekte olduğunu gazetelerde görmüştüm de o generale bu reddiye kitabının varlığını mektubumla haber vermiştim o kitabı istetmişti fakat dışarıya ariyet kitap verilmeyeceğini işitmiştim, sonraları ne oldu bilmem.

İ. S.

Bu Deli Müftü Ahmet efendi namı diğer Ahmet Feyzi efendi hakkın-
da ikinci bir rivayet :

Rahmetli anamın amcası olup R. 1324 de 64 yaşında ölmüş bulunan Karamüftü oğullarından Ahmet efendi, Hac için giderken yolu bittabi İstanbul'a uğramış Çorumlu Hoca Ahmet efendi ismi zabıta memurlarınca eşitilince Deli Müftü Hoca Ahmet efendi sanılarak yakalanmış, karakola alınmış. Karamüftü oğullarından Ahmet efendi kendisinin deli müftü Ahmet efendi diye anılan hoca olmadığını güç hal isbat ve ikna edebilmiş de yakasını kurtarabilmiş, imiş. Bu ikinci rivayeti de 1953 de 75 yaşında olarak ölmüş bulunan annemden dinlemiştim.

İ. S.

ÇORUM TARİHİ ÜZERİNE DERLEMELERİM-2

M. İhsan SABUNCUOĞLU

38 MEŞRUTİYETTEN BERİ MUTASARRIF VE VALİLER

GİRİŞ :

Geçen 1968 senesinde vilâyetçe hazırlanıp basılmış «Çorum İl Yıllığı» kitabının üçüncü sahifesinde 1910 dan 1966 ya kadar gelmiş geçmiş mutasarrıf ve valilerin sadece isimleri, memuriyet müddetleri yazılmış. Fakat bunların Çorum ve Çorum vilâyeti hakkında, elbet edinmiş olmaları gereken müsbet menfi intibaları ve olağanüstü sayılabilecek hizmetleri hiç yad edilmemiştir. Sanırım ki her vali buraya ait intibalarını acı, tatlı elbet kaleme almış, dile getirmiş olmalıdır. Bunların birer birer vilâyetimizi görüşleri ve anlayışları elbet hal ve âti bakımından dikkatle okunabilecek ve ona göre düşünülebilecek vakalardan yıllıkta hiç bahsedilmemiştir. İnşallah yeni çıkacak yıllıklarda bu önemli noktalar umarız ki nazara alınır.

Bu nedenlerle, gelmiş geçmiş idare amirlerinden bizde kalabilmiş olan hatıraları yazmak istedim. Yirmi sene memuriyet, 30 sene şu Çorumda noterlik etmiş ve her içtimai işe ve cemiyete karışagelmış olmamız dolayısıyla belki de bizi dinleyecekler olabilir. Geçmişini bilip hatırlamayan istikbaline güvenle bakamaz.

MUTASARRIF MUSA CELÂL

Sene rumi 1315. Çorum'a Sancak Beyi olarak Musa Celâl Bey Mutasarrıf unvanı ile tayin olunur gelir.

3 sene öncesi kazalıktan kurtulup Liva olmuş bulunan Çorumun şehir durumunu ve çevresini iyi tetkik etmiş. O zaman şehrin yukarı tarafta bitim noktası şimdiki hükümet konağı olan yeri boş tarla halinde orada hitam buluyor. Hükümet konağı saat kulesi civarında şimdiki Emlâk Kredi Bankası yerinde ahşab bina. Cadde ve sokaklar beş altı metreden fazla geniş değil. Her taraf ahşab ve kerpiç yapılar.

Malatya'nın Elâzığ'ın yeni kurulmuş olmaları gibi Çorum'u da yeni bir düzene ve iyi bir şekle sokmayı tasarlamış. Şimdiki Hükümet konağı

yeri olan tarlayı Fakioğlu denen ailden almış oraya Hükümet konağı temeli atmış. Şimdiki parkın yeri ot bitmez bülbül ötmez bir kıraç saha Burada şehir parkı yapmayı tasarlamış ve Sıklık suyundan buraya bir büyük çeşme akıttırmış. Yeniden ev yapacaklar için Hükümet konağı ile park arası ve güney tarafı boş tarlaları münasip bulmuş. İşe başlamış. Velâkin Saat kulesi çevresinde han ve dükkânları bulunan ağalar ve diğerleri istemezük demişler, şikâyetler başlamış. Koskoca Ankara Valisi yerinden kalkmış araba ile Çorum'a beş altı günde gelebilmiş. O zamanki mülki teşkilât icabı Çorum, Yozgat, Kayseri ve Kırşehir Sancakları hep Ankara vilâyetine bağlı. Vali Paşa Mutasarrıf Celâl Beyi dinlemiş haklı bulmuş, ağaları da dinlemiş. Onlara da haklısınız demiş işi yatıştırmak ve idareyi maslahat etmek düşünmüş. Mutasarrıf Beye vaz geç evlâdım bunları kendi hallerine bırak demiş... Çorum'un imarı ve Hükümet konağı yapılması işi ihmal edilmiş. Bu ihmal elli sene kalmış. Ancak 1950 senesinden sonra yeni Hükümet konağı işte o elli sene evvel düşünülen yere yapılmış ve yukarlardaki evler mahalleler de 50 sene gecikme ile ortaya çıkmıştır.

Arada geçen elli sene gibi zamana ne dersiniz deyin. Ben bu konuyu 10.1.1945 tarihli Çorum gazetesinde şehir plânı başlıklı yazımın 2 numarasında kaybedilmiş zamanlar ve fırsatlar diye saymıştım. 14.11.1951 tarihli Yeni Çorum Gazetesinde de Hükümet Konağı yukarıda yapılmalıdır başlıklı yazımda nakil ve işaret eylemiştim. İşaretimiz veçhile yukarda yapılmıştı. Çünkü erbabı takdir için mehenk birdir.

NURETTİN BEY

Yıllıktaki işarete göre 23./11/1913 den 27/4/1915 e kadar hizmet etmiş olan bu zatın, o zaman onbeş yaşından ve okuma çağında bulunduğum için, gayreti durumu halâ hayalimdedir. Sakallı, kalender, meşrebli, her işte ve bilhassa imar işlerinde çok gayretli bir zat idi. O zaman kırkbeş yaşlarında görünürdü. Bu zat Çorum'a gelince belli başlı beş iş görmeyi gözüne almış.

Birinci işi ; Telefon tesisatı kurmak : Ne yaptı yaptı zabıta idaresinde telefon tesisatı kurdurdu. Kazalarla ve karakollarla irtibatı temin eyledi.

İkinci işi : Bu günkü malûm parkı park yaptırmıştır. Gerçi burayı daha birkaç sene kadar önce gelmiş diğer bir mutasarrıf intihap ederek, büyük bir çeşme yaptırmış. Fakat muvaffakiyete eriştirememiş, olup Nurettin Bey sadece meydanda çamaşır yıkanan büyük bir pınar ve meydandan ibaret olan burayı; ağaçlar çamlar diktirerek park yapmıştır. Hatta şehirde başıboş köpekleri zehirletip toplatarak

leşlerinden tepecikler (Yeni Hamamın görünen otlı kubbeleri gibi) toprak örtülü yığınlar oldu. Bu toprak yığınları, bir kaç sene sonra gübre olarak parkın topraklarına serildi. Çamlar da semavata ser çekmeye o zaman başladı.

Mutasarrıf Nurettin Beyin üçüncü işi : Ulucamiin kuzey tarafında bugün kömür kamyonlarının park yaptığı yerde taş mektep vardı. Bizim çocukluğumuzda adı Edep mekteb-i ibtidaisi idi. Cami avlusunun o taraf kısmında iki katlı ahşap medrese binaları ile bu mektep arası yol ancak bir buçuk metre genişlikte idi. İşte bu taş mektep binasını yıktırdı. Bu **günkü İstiklâl İlkokulu yerindeki ahşap yapılı Süleyman Fevzi Paşa kütüphanesi medresesi ahşap binalarını yıktırdı.** Yerine bu gün görünen İstiklâl mektebini yaptırdı ki bu mektebi mahza o devrin anlayışına göre Sanat mektebi olmak üzere yaptırmış idi. Bu yeni bina milli mücadele zamanında muallim mektebi bile olmuştu. Cumhuriyetin ilânından beri İstiklâl mektebidir.

Mutasarrıf Nurettin Beyin dördüncü işi : Bugün için Ticaret lisesi olarak kullanılan kârgir binayı boş arsaya mahza hastane olmak üzere yaptırmıştır ki Sakarya meydan muharebeleri günlerinde harp sahalarından getirilen mecruhtar bu hastahane tedavi edilmişlerdi. Burası sonra yatılı Ziraat mektebi, daha sonra yatılı sağlık memurları mektebi ve daha sonra Erkek Sanat Enstitüsü olmuştur.

Nurettin Beyin Çorumda beşinci hizmeti : Mecitözü kazası o zamana kadar Amasya'ya bağlı idi. Hatta Kaymakçı ve Eskiokin ve Aliki gibi Çorum'a 5-10 kilometre ötedeki köyler de Mecitözüne ve Amasya'ya bağlı idiler. Nurettin Beyin gayreti ile Mecitözü kazası Aamasya'dan alındı, Çorum'a bağlandı.

Nurettin Beyin altıncı bir hizmeti de o zamanlardaki taksimatı mülkiye icabı Çorum mutasarrıflığı Yozgat, Kayseri ve Kırşehir mutasarrıflıkları ile beraber Ankara vilâyetini teşkil ediyorlardı. Nurettin Bey Çorumu müstakil mutasarrıflık yaptırmaya teşebbüs etmişti. Fakat istifaen Çorumdan ayrılınca bu altıncı işi de sönük kaldı. Nurettin Beyin Çorum mutasarrıflığından istifaen ayrılması sebebi ise, Sungurlu kaymakamını işten el çektirmiş, o da gitmiş Ankaradan İstanbuldan işini görmüş iadei memuriyet emrini alıp gelmiş. Nurettin Beyin karşısına dikilmiş. Bu hal üzerine Nurettin Bey sen geldin ben gidiyorum diyerek istifaen Çorum'dan ayrılıp gitmiştir. Aradan birkaç sene geçince ve ermeni tehcirinden sonra Nurettin Bey Yozgat'a emvali metruke tasfiye komisyonu reisi olarak gelmiş ve Çoruma haber göndermiş ki hastahane için gelsinler istedikleri kadar eşya ve mal vereyim... Bunu memnuniyetle karşılayan

Çorumdan, bir heyet Yozgat'a gitti. Hastahane için birçok eşya getirdiler idi ki bu da Nurettin Beyin Çoruma yedinci hizmetidir.

Nurettin Beyin sekizinci bir hizmeti daha vardır ki Cumhuriyetin ilânını takip eden senelerde teşkilâtı mülkiyeyi ıslah komisyonları kurulmuştu. Bir idareci bir asker ve bir iktisatçı üyelerden müteşekkildi. Nurettin Bey'in dahil bulunduğu komisyon Milli Mücadele devrinde her mutasarrıflık vilâyet şekline çevrilmiş olduğundan bu mıntıkada Çorum'un yeni kurulacak teşkilâtı mülkiyede vilâyet merkezi olmak üzere göstermiştir. Malum o düşünülen teşkilâtı mülkiye halâ da yapılamamıştır.

GALİB BEY

İl yıllığına göre 23.5.1915 den 3.1.1916 tarihine kadar Çorum mutasarrıfı olarak bulunan Galib Bey, 1953-1957 yıllarında Çorumda vali olarak bulunan Rüştü Ülken'e çok benzerdi. Galib Bey mutasarrıf iken ben de mutasarrıflık idare meclisi kaleminde fahri çalışan bir kâtipcik idim. Ermeni tehciri bunun zamanında oldu ve Çorum ermenileri seksen hane kadar olarak sevk edildi. Burunları bile kanamadan Suriye'ye gönderilmişlerdi. Bu hal mahza Galib Bey'in tedbirleri ile olmuştur.

FETHİ BEY

Yılıktaki işarete göre 28.1.1916 dan 15.1.1918 tarihine kadar Çorum'da mutasarrıf olarak bulunan bu zat şişmandı. Döner koltukta oturur ıslık çalarak sağa sola dönerdi. Zamanında asker kaçakları, eşkiyalar, soygunlar çoğalmıştı ben bir kâtipcik olarak imza için makam odasına girdiğim bir gün, karşısında oturan Jandarma Kumandanı genç binbaşuya şöyle dediğini hayretle işitmiştim ki «Oğlum memlekette çocuk doğmaz oldu, idare edin şu kaçakları!» bu sözün manasını 1943 de yedek subay olarak Urfa'ya askeri hizmete gittiğimde anlamıştım ki birinci cihan harbinin o buhranlı yılları doğmuş efrad bulunmaz olmuştur.

SÜLEYMAN BEY

16.11.1918 - 5.4.1919 tarihleri arasında Çorum mutasarrıfı olarak bulunmuş olan bu zat, Milli Mücadele yıllarında Bitlis ve Sivas Valiliklerinde bulunmuş, Cumhuriyetin ilânını takip eden yıllarda da İstanbul valiliğinde uzunca zaman kalmıştır. En son olarak İller Bankası Umum Müdürlüğünden Emekliye ayrılmış bulunan Süleyman Sami Bey, çok gayretli asayişçi, inzibatçı idi. Balkan harbinden önce taşlıca sancağında önemli işler başarmış olduğu için Sadrazam Talât Paşanın arzusu ile Çorum mutasarrıfı olarak gönderilmiştir.

Ben o zamanlar İaşe dairesi kâtibi idim. Mutasarrıflık Tahrirat kaleminde iâşe muhabereleeri kâtibi ve dosya memuru olarak ben bulunuyordum. İlâveten de bana Şifre kâtipliğini yaptırıyordu. Süleyman beyin Çoruma geldiğinde asayiş denen hal mntıkada yoktu.

Kördede namile maruf ve seksen kişilik avanesile Dersim (Tunceli) ile Çorum arasında mekik dokurcasına şekâvetler. soygunlar, köy baskınları yapan çete ortalığı kasıp kavuruyordu. Hatta hatırımda kaldığına göre, bugünkü Ortaköy kazasının Karahacıb köyünde, köyde depo edilmiş ve Devlete ait bulunmuş olan Aşar zahire anbarlarını açıp köylüye bedava dağıtarak muhtarın eline (Hükümeti Aleviye Reisi Aliyül Murtaza) mührünü basarak ilmuhaber bile vermek küstahlığını gösteren bu çeteden başka Hamamözü tarafında kuş bile uçurtmayan, köyler basıp haraçlar alan Musa Çavuş çetesi, dört tepe taraflarında Esat çetesi, Harami boğazında Yırtma namile ün salan eşkiyalar başta olmak üzere her taraf kaçak ve eşkiya dolu idi.

Ve hatta bugünkü Çimento Fakrikasının kurulduğu sahada, Tahta köprüde ve Kışlanın ötesindeki acice çeşmesi civarında adamlar soyuluyordu. Sivasta Ordu Kumandanı olarak bulunan Vehib Paşa bile Körde için Ölüsünü veya dirisini getirene Ordu Kasasından bin altın lira mükâfat vereceğini vaad ve ilân etmiş bulunuyordu.

İşte böyle asayişin bozuk olduğu günlerde Mutasarrıf olarak Çuruma gelen Süleyman Bey. bir sivil adam olduğu halde at üstünde eşkiya takibine başladı. Vilâyeti bir dolaştı, ikinci bir defa dolaşmasında, Körde de çetesini İskilibin İbik köyü civarında basıp imha etmişti. Kördede ile avanesinden bir kaç kişi ölü diğer bir çokları diri olarak Çoruma bir alayı vala ile getirildi. Saat Kulesi meydanında teşhir edildi ve hatta bu tenkile ait raporunu bana yazdırmıştı ki bu rapor o zamanki teşkilat icabı Mutasarrıflık Makamından Ankara Vilâyet Makamına yazılmıştı. Ankara Valisi Kâni Bey isimli bir zattı. Ordu kasasından verileceği vaad ve ilan edilmiş olan bin altın liranın ordu kasasından celbini ve kendisi ile tenkilde çalışan ve gayretleri geçen, Sungurlu Kaymakamı Tahir, Mecitözü Kaymakamı Midhat Beylere ve diğer silah arkadaşlarına taksim ve tevziini de vali Kani Beye bırakmıştı bu raporun bir nüshasını kendim için yazıp saklamadığıma halâ üzülürüm. 3-4 sahife tutmuş olan bu rapor muhtevâsından aklımda kalanlara göre bir Jandarma Çavuşu şehit olmuştu.

Mecitözü Kaymakamı Midhat Beyi Mecitözü havalisinde vazifelendirmişti.

Çorum'dan bir Jandarma eriyle kırkdilime hareket ediyor. Bu sırada çerkeşlerden'de atlı temin ederek camili köyüne geliyor, büyük camili'de

akşam müsafireti sırasında köyde bir silah duyarak köye baskın yapıyor. Baskın sırasında küçük camili'de bulunan Kördede çetesinin kaçtığını öğreniyor ve takibe başlıyor.

Mithat Bey Mecitözü tarafını tutmaya memur ediliyor. Kendisi arkadaşları ile birlikte takibe başlıyor, nihayet İskilibin İbik köyü civarındaki ormanda saklandıklarını haber alarak baskın yapıyor.

Akşam olduğunda musademe kesiliyor, ertesi gün ise Kördedenin kaçarken; musademe sırasında almış olduğu yaradan öldüğü anlaşıyor. Kördede çetesinin ölü veya dirileri toplanarak Çorum'a getiriliyor bu suretle Kördede çeteside imha edilmiş oluyordu. Bunu takip eden günlerde Musçavuş gelip teslim oluyor ve Çorum çevresinde asayiş temin edilmiş oluyor. Şu hususuda belirtelim ki ordu kasasından on bin altın lira gelerek Valinin tensibi vecibi vecihle 300 lirası Sülüyman beye, diğer kısmı ise yararlığı görülen kaymakamlara Jandarmalara ve bilhassa musademe gayret gösteren çerkes atlılara dağıtılıyor.

Sülüyman beyin hizmet ve gayretlerini tasvire aradan bunca seneler geçmiş olmasına rağmen hayalimdeki kadar tasvire bugünkü ihtiyar kalemin kafi gelmiyor!... Mutasarrıflığın o zamanlara ait muhabere evrakları ve bilhassa asayişe ait şifreli yazılar elde edilerek okunsa ne günler geçirildiği daha iyi anlaşılır.

Süleyman beyin meşhur eşkiya kördede takib ve imha edişlerinde beraberlerinde bulunmuş olanlardan Çorumun karadona çerkesleri köyünden olup Sungurlunun şeker pınar mahallesinde ikamet eden Ahmet oğlu 1305 doğumlu Şakir Aksu 1963 senesinde Noter bulunduğum günlerde işi dolayısıyla yanıma uğradığında şu hatıralarını dinlemiş ve tesbit etmiş idim ki :

Çorumun Sarmaşa köyünden Alacanin Camili köyüne geçtik, Mecidözü'nün Karadağında dolaştık Cemil bey nahiyesi taraflarından ovasaray'dan uyuzgölünden köse dağına geçtik kördedenin üç çerkes kurbanlık ister olduğunu söylediler sabahleyin izlerini sürdük akşamleyin İskilib'in İbik köyüne vardık İbik köyü muhtarından izahat aldık boğazda istirahatlerimiz atlarımızı ibik köyünde bıraktık geceleyin o bogazı üç yerden çevirdik. Sabaha karşı pusu aldık güneş doguncaya kadar bekledik sabahlayın Süleyman bey emir verince ateşe başladık o derelerde ölen kalan kaldı gaybolan gayboldu yirmi beş kişi ölü bulduk bunlar altmış atlı idiler. Kördede yaralanmış kaçmış kaçarken ölmüş ölüsünü bulduk, biz ise 35 atlı idik.

Süleyman Beyin mutasarrıflığında önemli bir işi de Âşâr sui istimaları tahkikatıdır. Bu tahkikatın önemli kısımlarında kâtip olarak bera-

berinde beni götürmüş ve beni bulundurmuştu ki hatıralarımda kalanların bazılarını nakledeceğim.

Eşkiyalardan soygunlardan Çorum ve havalisi; Mutasarrıf Süleyman Beyin gayreti ile kurtulmuştu o zaman Toprak Mahsullerinden sekizde bir hisse âşar vergisi olarak Devletçe alınıyordu bu vergi önceleri mültezim denen müteahhitlere müzayede ile satılır ve mültezimlerce müzayede bedeli taksitle hazineye veya Düyunu Umumiye İdaresine yatırılırdı fakat harp senelerinde inzibatın olmadığı zamanlarda âşarı teahhüt edenler bulunmadığı için Devletçe Emaneten idare edilmeye başlanmıştır. Sekizde bir âşar ve sekizde birde iâşe hissesi olarak alınacaktı iâşe hissesi gerçi bedeli ödenmek kaydı ile idi ama bedelin ne vakit ödeneceği belli değildi halk ikinci sekizde biri vermek istemiyordu zoraki verecekti tahsil için Hükümetçe kurulan teşkilâtı kontrol memuru. kol memuru, muaşşir ve bekçilerdi.

Her köyde birkaç bekçi bir muaşşir, sekiz on muaşşir üzerine bir kol memuru ve birkaç kol memuru üzerinde de kontrol memuru tayin ediliyordu. Mutasarrıf Süleyman Bey eskiden arkadaşı olan, Yozgatlı Çapanoğlu Edip Bey'den bir mktup almış ki, Alaca'nın bir köyünde büyük çiftliği olan Edip Bey Âşar suistimal vaziyetini bildiriyor. Muaşşirlerinkinden başka kol ve kontrol memurlarının tevâtür dereccesine varan zimmet, irtikab, rüşvet hallerinde sendemi medhaldarsın gibicesine Edip Bey, Mutasarrıf Süleyman Bey'e yazıyor. Bunun üzerine Süleyman Bey işe başladı. İlkın Hamamözüne gitti. Sonra beni kâtip olarak yanına alıyor. Çorumdaki yaylı arabasıyla Alaca'nın Kalehisar çerkesleri köyüne gidiliyor.

Beraberimizde Jandarma onbaşı olarak Cünunun Mehmet Çavuş vardı. Güz günleri ve çamurluk zamandı. Arabayı Çoruma boş iade etti. Çerkeslerden bir kaç atlı muhafız olarak alındı. Mutasarrıf Süleyman Bey için at hazırlandı. Bir at da ben kâtibe tahsis edildi. Alacanın Narlık köyüne varıldı. Hüseyin Ağa isimli, iyi bir zatın odasına misafir olundu. Burada bir iki gün kalındı. Şimdiki belediye başkâtibi Celâl Erzurumlu'nun Babası da Mutasarrıf Bey'in tensibi ile kafiyeyle alındı. Tahkikata başlandı. Köy köy gezildi. Halk olan şeyleri saklamadan söylüyordu. Hatta, Akveren köyünde misafir kaldığımız bir gece mülkiye mezunu olan o köylü münevver bir genç, Akverenli Hasan Efendi için, iltimas rica etti. Red olundu. Daha bir çok köylerde tahkikatlar. zabıtlar yapıldı. Ezcümle Sincan köyünde ilkin Çapanoğlu Mahmut Beyin muhteşem konağı kafilemize müsaferet için hazırlanmış iken, Süleyman Bey orayı terkederek Memiş Ağa denen Nekerli bir adamın tek katlı ve temiz odasını merkez kabul etti. Büyük Camili köyünde de Garib Beyin konağında misafir ka-

lındı. Alaca'nın Akpınar köyünde bulunuyorken gelen haberde (oğlunuz hastadır acele avdet ediniz) diye bildirilmiş olduğu için Süleyman Bey o gece uyuyamadı. Çorum'a avdete karar verdi. Ve kafileye, Çorum'a gideceğiz emrini verdi. Hane sahibi de atı ile ormanlar içinden bize yol gösterdi. Ve arkadaş oldu. Öğleyn Cemilbey önlerine, akşamleyn de Çorum'a avdet ettik. Tahkikatlar, tevkifler çok olmuş bulunuyordu. Şikâyetlere tezvirata başlanmış idi. Ankara'dan Vilâyet Evkaf Müdürü Çorum'a geldi. Tahkikata başladı.

Kontrol ve kol memurları bile tevkfi olunmuştu. İşler genişlemiş ve büyümüştü. Nihayet birinci cihan harbinin neticesi Talât Paşa'nın düşüp İzzet Paşa'nın sadrazam olmasını takip eden günlerde Süleyman beyin mutasarrıflıktan ayrılma emri geldi.

Şurasını işaretleyim ki Mahmut Şevket Paşanın katli hadisesi sebebiyle İstanbul'dan Sinoba sürgün edilmiş olanlar, birinci cihan harbi başlayınca Çorum'da ikamete memur edilmişler idi bunlar hep ittihat terakki cemiyeti mensupları aleyhinde bulunan siyaset adamı idi ezcümle Refî Cevat Ulunay da bunlar meyanında idi hepsi 50 kişiden fazla olan bu menfiler ittihat terakki hükümetini nsukutu akabinde serbest bırakıldılar ve hemen İstanbul'a hareket ettiler. Çorum'dan İstanbul'a gidenler Çorum'da aşar işinden tevkif edilmiş bulunan ve memleketçe maruf şahıslar sayılan bu mevkıfların tevkif sebeplerini parti işine atfen müracaatlar yapmışlar ve Süleyman beyin o tahkikat ve tevkifat gayretlerini düşen ittihat terakki taraftarlığı şekli ile anlatmışlar bu sebepten sadrazam İzzet Paşa imzasıyla doğrudan Çoruma gelen telde Süleyman Beyin Mutasarrıflıktan affedildiği bildirildi bu teldeki af kelimesi azil telâkki edildi bu suretle Süleyman Bey Çorum'dan ayrılıp gitti bunca gayretlerine rağmen bittabi bu gidişi sönük oldu.

Bir noktayı daha işaretlerim ki, o günlerde Türkiye'de asayiş en düzgün mıntika Çorum ve çevresi idi.

Ermeni tehcirinden sonra Yozgat'da, Amasyada, Merzifonda, Tokat'da ve hatta Ankarada çeşitli esnaf bile kalmamıştı. En mamur ve müreffeh sayılabilecek yer o zamanlar Çorum idi. Ankara'nın meşhur bir yangını Ankarayı bizim Tepecik mahallesi ile Ulukavak mahallesi halinde bırakmıştı. Eğer Kuvai Milliye'nin o başlangıç günlerinde, Çorum'un başında Süleyman Bey gibi bir mümtaz idare adamı bulunsaydı Çorum'un ismi cismi elbette başka türlü olurdu. Çorum'un talihi bu ki Kuvayı Milliye'nin başlangıç günlerinde Çorum'un başında bir kuvvetli idare amiri yoktu. Süleyman Bey'in yerine gelen Samih Fethi (M. Turan Tan merhum) menfi ruhla gelmişti.

SAMİH FETHİ BEY

6.4.1919 dan 13.9.1919 tarihine kadar Çorumda mutasarrıf olarak bulunan Samih Fethi Bey ilk gelişinde ittihat ve terakki taraftarlarını ezmek, dağıtmak sindirmek siyasetini takip etti.. Bunlardan yerli ve eski olanları hemen değiştirdi. Kalemı çok güzeldi. Kitabeti yüksekti. Kuvayı Milliye cereyanları bunun zamanında başladı. Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Ordu müfettişi olarak gelişinden sonra havzadan beş-sekiz sayfelik önemli tamimi geldiğinde ben evrak memuru vekili idim. Birçok şeyle soruluyordu ben genç ve acemi bir memurdum. Erzurum'dan Müdafai hukuk gurubu damgalı bazı mazruflar gelmeye başladı. Merakımı mucip oluyordu ki Erzurum'dan gelen bu mazruflar mutasarrıf Bey'e bit-tabi sunuluyordu. Fakat içerden mazrufları kâğıtlar evrak kalemine gel-miyordu. Kayda geçiremiyorduk. Birgün olur benden ararlar soraralar diye merak etmişim ve düşünmeden mutasarrıf Samih Fethi Bey'in ma-kam odasında yanına vardığımda şöyle bir soru sormuştum. Erzurum'dan bazı zarflar geliyor. İmza ile alıyoruz. Fakat içeriden ne zarf çıkıyor. ne de mazruf, kayda geçemiyoruz...

Bu sorunun çocukça olduğunu benim yüzüme sert ve ciddi bakışından sezdim, sezdim ama öyle etkisi altında kaldım ki ne dışarı çıkabiliyorum ve ne başka bir hareket. Sanki güneş görmüş buz kesilmiş ve eriyordum. Tesadüfen içeri bir başka kişinin girmesi benim dışarı çıkmamı temin etti ve ertesi gün ben mülkiye evrak kalemine gitmedim. Bir kaç gün sonra beni kâtabi Adil Hamdi Efendi adliyeye götürdü. Aşar tahkikat evrakı da mahkemeye gelmiş idi. Yazı ve imzalarımı bilirlermiş. Beni derhal adliye zabıt kâtipliğine tayin ettiler. Bu suretle mülkiyeden ayrılıp adliyege geçmiş oldum.

CEMAL BARDAKÇI

Millî mücadele ilk günlerinin dahili isyanlarla dolu o karışık günlerinde Kalecik kaymakamlığından Çorum mutasarrıflığına vekâleten tayin edildi. 13.5.1920 de işe başladı. Yozgat ve Bolu'da isyancılar vardı. Çorum idari bir başsızlık ve güvensizlik günleri geçiriyordu. Cemal Bardakçı halk ruhuna inmeyi ve halka kendini sevdirmeyi bilen bir adamdı. Vekil olarak gelmişken asil oldu. 13.5.1920 den 29.9.1921 e kadar görevde kaldı. Sevilerek ve sayılarak uğurlanmıştı. İkinci defa vali unvanı ile 21.10.1929 da tekrar Çoruma geldi ve 15.4.1933 tarihinde ayrıldı. Birinci gelişinde ne kadar vazifesinas göründü ise ikinci gelişinde, diyebilirim ki daha fazla zevk perest yaşamıştı.

Beke Hamamı kaplıca sefaları başta idi. (Anadolu İsyanları) adlı kitabının bir cildi Çorum hatıralarını muhtevidir. Çorumluların Millî Mü-

cadele günlerindeki Hizmet ve gayretlerini Lalıncı keseri gibi yontarak kendine mal etmiş ruh haleti göstermiş bulunduğunu o devrin mümtaz şahsiyetlerinden Velipaşaoğlu Şevket Beyden ve İstanbulluoğlu Sadık Dayıdan ve Tozlu Burunlu Sıddık Efendilerden işitmiştim. Hatta bu zatlara Millî Mücadele zamanı gayretlerini, derleyip yazdırmadılar. Ben de derlemeye uğraşmadım. Hepsini merhum Mebus İsmet Eker Beyden beklediler. O da gerek gazete yazılarımızla ve gerek vasıtalı, vasıtasız sözlü temennilerimizle hatırlatılmasına rağmen, sanırım ki ortaya yazılı bir kitap veya hatıra bırakmadılar.

FAİZ ERGUN

30.5.1926 dan 30.1.1928 tarihine kadar Çorum'da Vali olarak bulunan Faiz Bey, oldukça vekarlı ve temkinli bir adamdı. Ben o zaman Sungurlu'da Müstantık olarak bulunuyordum. Sungurlu'nun 4 kilometre yakınında Kemalli Çayında bir akşam Sungurludan Çerikliye giden posta arabası soyulmuş, failleri bulunamamıştı. Aynı sene orak zamanı Sungurlu'nun Çayan köyünden Kılır İsmail isimli ve Enver Paşanın, Emir erliğini yapmış bir kişi gündüzün orak tarlasında karısını, kayınbabasını, kayın biraderini kurşunlayıp öldürmüş ve daha birkaç kişiyi de yaralayıp kaçmıştı. Aylardır firarda idi. Bizzat vilâyet Jandarma alay komutanı (Nedim Bey isimli olsa gerek) elli kişilik kuvvetle takip ettiği halde yakalayamamıştı. Bir katilin dehşet salarak etrafta dolaşması ve posta soyguncularının bulunmaması önemli idi bir sabah erken saatlerde vali beyin Sungurlu kaymakamlık odasına gelmiş ve ben Müstantık çağırtmış olduğu haberi üzerine Faiz Beyin yanına gitmiştim. Her iki vakayı konu etti cevabımda katilin tek başına gezdiğini herkesin ondan korktuğunu ve fakat hasım saydıklarından başka kimseye bir şey yapmadığını ancak sivil iki üç kişi takibi ile hal edilebileceğini söyledim. Sungurlu'nun Gafurlu köyünden olup mutasarrıf Süleyman Beyin Kördede takibinde önemli gayretleri geçmiş olan bir çerkesi tüfek ve para vererek Sungurlunun Köpekderesi Köyü civarında öldürtmüştü.

Posta soygunu ise posta arabasında arabacı ve bir hukuk talebesi yolcudan başka vakayı gören yoktu. Talebe korkmuş ve failleri bilememişti. Arabacı ise yaşlı başlı tecrübeli birisi olduğu halde, bilemedim demekte inat ediyordu. Arabacıyı tevkif etmek hatta tecrit etmek kâfi gelmezdi. arabacının ağzından biz bir lâf alamıyoruz siz münasip şekillerle lâf ve haber koparabilirseniz belki faydalı olur diye, mütalea serdettim. Arabacıyı beraberine aldı, Çorum'a getirdi. Günlerce misafir ettirdi. Fakat yine ağzından bir haber alamamıştı, öyle kaldı. Aradan bir kaç ay

geçince soygun hadisesi ip uçları Yozgat'ta belirmiş oldu. Sungurlu'ya intikal etti. Postayı soyan iki kişi, paraları Sungurlu'ya Ağanınbağı mevkiine getirip paylaşan beş kişi imiş. Failler tutuldu. Çorum Ağırceza Mahkemesine sevk edildi, mahkûm oldular. Aftan faydalandılar. Vali Faiz Bey hakkında başka bir hatıram yok.

VALİ ARİF HİKMET BEY

2.6.1933 de Çorum valisi olarak işe başladığını Yıllıktaki işareten anlıyoruz. Ben o günler Çorum'da avukat olarak bulunuyordum. Hafta tatilinin Cuma'dan, Pazara değiştirilmesi kanununun ilk tatbiki gününe rastlayan Cuma günü kalp sektesinden ölmüştü. Cenazesi ertesi gün kaldırıldı. Ulumezarın doruk kısmına defnedildi. Ben de Belediye Azası olarak Belediye namına mezar başında unutmayacağız diye nutuk çekmiştim. Bildiğim önemli işi Çorum Sungurlu arasında Yılınözünde eski şosada kârgir bir köprüyü önem vererek yaptırmış olmasıdır.

VALİ ZİYA TEKELİ BEY

14.3.1936 da Çorum Valisi olarak işe başlayan bu zat, orta boylu gayretli, becerikli bir adamdı. Çorum'dan Ankara'ya giden postalar ve yollar Yozgat Yerköy üzerinden gidiyordu, Ziya Tekeli gelir gelmez gayrete geçti. Sungurlu Çerikli arası yolu ve menfezlerini yaptırdı. Çorum Çerikli yolunu açmış oldu. Bu hizmet ve gayreti o zaman için önemli idi, memlekete iyi hizmet etmiş sayıldı.

VALİ SÜREYYA YURDAKUL

23.7.1937 de Çorum'da vali olarak işe başladığı halefinin 12.12.1938 de geldiğini yıllıktan öğrendiğimiz Süreyya Bey, Aslen Albay Mütেকaidi idi. Hem vali ve hem o zamanki tek parti olan C. Halk Partisi Vilâyet Başkanı idi, her kuvvet elinde demekti. Biz o zaman Maarif Müdürü Neşet Köseoğlu ve kütüphaneci Eşref Ertekin Hoca birlik Halkevi Tarih Şubesi idare heyeti olarak Çorumlu Mecmuasını çıkarıyorduk. Bize bir takdirname göndermişti ki hatırası olarak aynen nakledeyim.

BAY İHSAN SABUNCUOĞLU

Halkevi Dil Tarih Edebiyat Şubesi Başkanı

Halk evimiz adına komiteniz tarafından ayda bir çıkarılmağa başlanan (Çorumlu) dergisinin metulu bir çalışmanın mahsülü olduğunu gören İl Yönetim kurulu arkadaşlarım, sizin ve komiteniz üyesinden kültür direktörü Bay Neşet Köseoğlu ile diğer rufekayı mesainizin gayret ve

himmelerini şayanı şükran görerek yazı ile İl yönetim kurulu adına be-
yanı takdirat olmasına 1.6.938 tarihli toplantısında karar vermiş oldu-
ğundan (Çorumlu) dergimizin daha mütekâmil bir şekilde intişarına mu-
vaffakiyetinizi dileyerek size ve değerli mesai arkadaşlarınıza teşekkür
ve takdirlerimi sunarım.

C.H.P. Başkanı
Vali
Süreyya Yurdakul

VALİ SALİH KILIÇ

Atatürk'ün ölümünden sonra Çorum'a vali olarak gelen 12.12.1938
den 2.5.1941 tarihine kadar kalan Salih Kılıç Bey genç görünüşlü centil-
men bir zat idi. Önemli bir işe başlamıştı sonunu getiremedi gitti o iş ise
kısaca Selleği derdi idi. Şöyleki malûm olduğu üzere Melikgazi semtin-
den gelen sel yatağı saat kulesi yanından geçirdi. Mürsel vadisinden ge-
len seller de Eski vali konağı olan şimdiki Zafer ilkokulu yanından gelip
buğday pazarı olan yeri başardı. Sıklık deresi selleri ise Ceza evi önün-
den geçerek giderdi. Yağışlı mevsimlerde Çorumu her gün sel basardı.
Vali Salih Kılıç bu derde Vilâyet ve Belediye çapında çalışmak suretile
çare bulmaya teşebbüs etti. Belediyenin ve Hususî Muhasebenin paraları
bu işe kâfi gelemedi. Taşkın sulardan korunma isimli eskiden kalma bir
kanunu tatbikan halktan vergi almaya tevessül etti bu ise halka ağır
geldi yapılmakta olan iş Melik Gazi deresini bugünkü kız enstitüsü bi-
nası yapılmış ve o zaman sel yatağı boş bulunmuş olan sahadan çevirerek
Kalenin arka taraflarından geçirerek ve Mürsel vadisini de alarak fitne
bağları arasındaki dereye akıtmaktı fakat bu semtde kışlanın tavlaları
var idi o taraf tarla sahipleri menfi gayrete geçtiler. Alay 38 komutanını
aleyhte tahrik ettiler. Vali Salih Kılıç mecrayı geri alarak Kale arkasın-
dan yokuşu aşırarak geçirmek mecburiyetinde kaldı burası ise çok haf-
riyat isterdi. Kazıldı kapandı mecra işlemez oldu herkes selleği aleyhinde
durum aldı. Salih Kılıç'ın önemli teşebbüsü muvaffakiyete erebilecek
iken hezimete uğradı ve kayboldu. Salih Kılıç Çoruma parlak geldi sö-
nük gitti.

MUZAFFER AKALIN

12.12.1938 de işe başlamış olup 1943 nisanına kadar Çorum'da vali
olarak kalmış bulunan Muzaffer Akalın tam bir kanun ve nizam adamı idi.

İkinci cihan harbinin heyecanlı ve yokluklu devri idi. Ekmek, gaz-
yağı, kabut bezi ve emsali mallar vesikaya tabi tutulmuştu. Ekmek fi-

rinlarının önleri ancak vesikalı ekmek alabileceklerin toplandığı yerler olmuştur.

1942 ağustosunda topçu teğmeni olarak Askerî hizmete çağrılmış ve Urfa'ya gönderilmiştim. Darlık artarak devam ediyordu. Çorum'da bıraktığım aileme ve çocuklarıma ekmek vesikası verilmemiş, bir aralık izinli geldiğimde bizzat ihtiyacımı arz ederek ekmek vesikası rica ettiğimde (noterler gayri mahdut varidat sahipleridir, mahdut gelirli olanlardan başkasına ekmek vesikası veremeyiz..) diye re dcevabı verdi. İntikalen Devrek'e gitmiş bulunan kıtama iltihakımda diğer subaylar gibi oradan ekmek vesikası çıkarıp Çorum'a gönderdim. Ancak ekmek alırdı, o zaman bu gönderdiğim ekmek vesikası dolayısıyla şimdi doktor ve mühendis olan çocuklarım Devrekte bana yazdıkları bir mektupta baba sıfatı ile en büyük hediyemin bu ekmek vesikaları olduğunu yazmışlardı.

Muzaffer Akalın'ın bana ekmek vesikası vermemiş olmasını yazmaklığım ona gücenikliğimin devamı değil ve ona töhmet olarak dahi değil, başlangıçta işaretlediğim veçhile kanun ve nizam çerçevesinden ayrılmama prensibine matuf olduğunu belirtmek ve bu münasebetle o acı hatıramı unutmamış olmamdandır. 1944 ilk aylarında askerden terhisan avdetimde Çorum'dan gitmiş, 1946 da C.H.P. kaza idare kurulu başkanı ve delegesi olarak Büyük Kurultaya katılmak üzere Ankara'ya gittiğimiz günler dava vekili Bedri Tüzün'ün hatırlatması ile Dahiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürü bulunan Muzaffer Akalın'ı makamında ziyarete gitmiştik. Memlekete ait şeyler konuşulurken... (Belediye Reisi Baha Beyi kastederek, reisiniz daha halâ saat kulesi yanına diktığı çamların üstünde büyük elektrik lâmbaları ile ışıklar yakıyor mu ve halkın içme suları ile o çamları suluyor mu?) diye sormuştu ve hayretle valiliği zamanında bunlara niçin engel olmadığı sualime de uğraşmaya değmezdi demişlerdi. Bu gün o söz konusu çamların yerinden kamyonlar geçiyor!

SAHİB ÖRGE

Çorum'da işe başlama tarihi yıllıktaki işarete göre 27.9.1943 dür. İki buçuk sene kadar kalmıştır görünüşü itibariyle ihtilâlden sonra gelen Valilerden Kurtoğlu'na benzerdi. Son 50 yıl içinde gelmiş geçmiş valilerin en kıymetli ve gayretlilerinden birisidir. İkinci Cihan harbinin ve dünyanın en bulanık günlerinde olduğu için bir çok idhal malının ve sair ihtiyaç maddelerinin satış fiyatlarının tayini diğer tabirle narh konması (daha evvelki senelerde olduğu gibi) Vilâyet Makamına ait idi. Makara ipliği, telis çuval, kabut bezi, kumaşlar ve emsali malların satış fiyatlarını

takdir ve tayin yetkisini Vali Sahib Örgе Çorum'un hayrına kullanmış ve Medenî cesaretler ve gayretler göstermiştir. İlk Çorum'u kalkındırma ve güzelleştirme derneği kurdurmuştur. Her mal için satış bedeli tayin ederken evvelâ sahibince bu derneğe önemli miktarda para teberru şeklini ve ekseriyetle peşin olarak yatırılmasını sağlamıştır bu suretle derneğin yıllık geliri 200-250 bin lirayı buluyordu. Bu Dernek İdare Heyetini teşkil edenler ise hatırımda kaldığına göre Merhum Ahmet Tütüncü ve Merhum Hayri Kavukcu'dan başka Necmeddin Duran ve Nuri Bilâl, Mustafa Bayrak, Cemal Davut, Şerif Ünalı ve diğerleri idi. Bu dernek hasılatı paraları harcamalarda meselâ ben Lise binasının yanına (o zaman yok olduğu için) talebe yurdu ve pansiyon binası yapılmasını ve kurulmasını temenni etmiştim. Fakat Vali Sahib Örgе, harab bulunan Çorum şehrinin imarını öne aldırmıştır. Beton veya parke, kaldırım o zaman bilinmiyordu. Önemli sokakların parkelenmesine bu dernek eliyle başlandı bir çok dükkânları askıda bırakan toprak tesviyeleri oldu. Bu derneğin ikinci bir yıllık genel toplantısında ben genel kurul başkanı seçilerek bulunmuştum. Çorum'un maruf tüccarı ve Eşrafı ve Mümtaz siymaları Genel Kurulu teşkil eden üyeler içindeler idi. Bu toplantıda gündem hariç olarak üye kaydına göre mevcudun yüzde yirmisi imzalarını havi bir bir teklifle Vali Sahib Örgе'ye (bu derneği ihya ve himayeleri ve Çorum'u İmara gayretleri dolayısıyla teşekkür arz edilmesi) talep edilmiştir. Genel Kurul Başkanı olarak bu teklifi reye korken kabul edenlerin ayağa kalkmak suretile kabul reylerini göstermelerini rica etmiştim bu teklif ittifakla kabul edilmiş ve kendilerine arzı şükran olunmuştu. Bu husus o zaman Çorum gazetesinin 20 Şubat 1946 tarihli nüshasında sağ baş üstünde şöyle yazılmıştır :

16 Şubat 1946 Cumartesi günü ikinci toplantısını yapmış olan Çorum'u yükseltme derneği genel heyeti, yine Valimiz Sayın Bay Sahib Örgе'nin yüksek huzurları ve İhsan Sabuncuoğlu'nun başkanlığında konuşmalarına başlamış geçen toplantı tutanak özeti kabul edildikten sonra süreli denetçilerle geçici hesap encümeni yönünden hazırlanmış bulunan geçen yıl yönetim kurulu gelir ve giderlerini belirten inceleme raporları kısa tartışmalardan sonra onanmıştır.

Kuumun kuruluşundaki amaç ve beklenen işler üzerinde sayın valimiz aydınlatıcı bir demeçte bulunmuştur ve bunu müteakip yeni yönetim kurulu ve denetçiler seçimi yapılmıştır.

Bu arada Başkanlık divanına bir teklif verilmiş, Genel Heyetce hazırlanmış anlaşılmış olan, kurumun kurucusu ve himayecisi bulunan valimiz sayın Sahib Örgеye memleketce beslenen minnet ve şükran duygularının açıklanmasını belirten Önerge, sürekli alkışlarla kabul edilmiştir.

Bu münasebetle söz alan Sayın Sahib Öрге, Çorumluların gösterdiği samimi temiz duyguya karşı teşekkür ettikten sonra memlekette oldukça önemli yükseltme işlerinin başarılmasında özel işlerini kısarak çalışmış, bulunan eski yönetim kurulunun çalışmasının teşekkürüne değer olduğunu ve kendilerine Çorumlular adına teşekkürü bir borç bildiğini belirtmiş ve yeni yönetim kuruluna da faydalı ve verimli başarılar dileğiyle sözlerini bitirmiştir.

Sahib Örgenin önemli bir başarısı da Alpagut Dodurga linyit kömür işletilmesini daha çok faaliyete geçirme olmuştur. Tarihlerde bu ocakları Çorum özel idaresi işletiyordu. Çorum halkı kış günleri yakıt sıkıntısı içinde idi. Halkın bu sıkıntısını gidermek için tek çare bol ve ucuz kömür temini idi kömür ise uzakta değil geçit vermeyen Kızıl ırmağın ötesinde. Tutludere köyü önüne ırmak üzerine köprü gerekli, fakat merkezden yardım gelmez. Çorum'da o zamanlar çimento fabrikası da yok. Özlenen köprünün ahşap olarak yapılması zorunlu. İşte (büyüklerin himmeti dağları devirir) sözü burada yerini buluyor Vali Sahib Örgenin azmi ve gayreti ile Tutludere önünde bir köprü kuruluyor. Köprünün adına da (Halk köprüsü) demişlerdi tevazu göstermiş (Öрге köprüsü) dedirtmemişti.

Burada başarılabilmesi temenniye değer yeni bir teşebbüs daha var. Köprünün bir kilometre kadar yukarılarından ırmak suyu kanallara alınmak için çalışılıyor. İrmağın sağ ve solunda sulama suyuna hasretlik çeken ekenekler sulamak için uğraşıyor. Osmancıklıların bu âzimli teşebbüsleri gönül ister ki hep birlikte ve çok muvaffakiyetli olsun bir iki noktayı daha kayıt etmeden geçemeyeceğiz : Soldaki su bendi köprünün hemen öte başından geçirilmektedir umumi olarak bilindiği üzere köprüler, sağlam köprü başlarına dayandırılır. Buradaki köprünün Tutludere tarafı düzlüktür. Bu köprü en ziyade öte taraf köprü başına dayanmaktadır. Fakat geçirilen bent köprü başı ile asıl dayanak bulunan sırtın arasından götürüldüğü için bu kısım Temenni edilir ki bu su geçirilişinden zarar görmesin.. İkinci nokta ise.. Osmancıklıların burada ırmaktan bentle su alma gibi haddi zatinde pek basit ve kolay olmayan ve bilhassa pek fennî ve iktisadî olan ve çok önemli bulunan bir iş savaşımları çok iyi ama sulama suyundan mahrumiyet kısmen olsun (amma zararsızca) temin ve telâfi edilebilirse ne mutlu onlara fakat bu önemli iş ne rakip ister ne inhisar burada bir noktayı tavzih etmem lâzım.

27.3.1947 tarihli Çorum gazetesindeki yazımızda (amma zararsızca)

kaydını koymuş bulunmamız elbet bugün de nazarı dikkati çekmiş olmalıdır. O kaydı koymaklığım benim kehanetim sayılmasın. İleride vuku melhuz tehlikeyi daha evvelden görmüş ve bize işaretletmiş olan bizzat Sahib Öрге'nin kendisidir. Vali Sahib Öрге o köprüsünün yanı başından kazılarak büyükçe su bendi geçirilmesine muvafakat ediyor değildi ve o çalılardan, ağaçlardan baraj kurmaya ve çeltik tarlalarına su götürmeye başlayan Osmancıklı müteşebbisler Ankara'ya gidip selâhiyetli yüksek makamlardan (mahzur yoktur) diye emir ve müsaade alıp getirmiş oldukları için Vali Sahib Öрге de sükut etmek zorunda kalmıştı ve işte o yazımıza (emma zararsızca) kaydı sokulmakla kaldı idi. Vali Shib Öрге Çorum'dn gittikten ve aradan uzun bir zaman geçmeden Kızılırmak bu-! Bir coşunca o ağaçlardan, çalılardan ve saireden yapılmış seddi barajı söküp götürmekle kalmadı o vafedegeldiğimiz Öрге köprüsü de yok oldu gitti. Sonrası malum, Mühendis Vahdet beyler baraj işinin başına geçtiler. Devletçe de halen mevcut beton arme köprü kuruldu işler artık iyi yoluna girdi, girdi amma o eski zaif sulama teşebbüsü hem müteşebbislerini ve hem Öрге'nin ahşap köprüsünü az olmayan zararlara uğratmış oldu. Çok emekler boşa gönderildi.

Vali Sahib Öрге'nin Çorum'da önemli işlerinden birincisi Çorum'u güzelleştirme derneği elile imara gayreti, ikinci işi Osmancık yolundaki Dodurga köprüsü inşası, olduğuna göre üçüncüsü de Çorum - İskilip arasındaki (Tozluburun köprüsünün o zaman yokluğu ve Salur köprüsünün ise çürüklüğü dolayısıyla) Irmağın Çorum tarafındaki Dedesli köylerini İskilip kazasından alıp Çorum Merkez kazasına bağlaması olmuştu. Bu halden o köyler halkı elbet çok memnun olmuştu, sadece memnun olmayanlar ise İskilip ağaları idi.

Vali Sahib Öрге'nin dördüncü ve beşinci olarak yapmak istediği işler de varidi emma muvaffakiyete mahalli rekabetler yüzünden eremedi ki Çamhıcanın kaza merkezi olmasına Laçinlilerle, Hamamlıların rakip çıkması ve Kızılyeranın kaza olmasına da Yeniyapan ve diğer köylerin biz isteriz diye kışması ve hepsinin merkezdeki büyük makamları müracaatlarile meşgul etmeleri teşebbüsleri sonsuzluğa düşürmüştü ve Sahib Öрге'nin 1946 seçimlerini müteakip Çorum'dan, Çankırı'ya tahvil memuriyetleri vakı olmuştur.

13.11.1946 tarihli Çorum gazetesinde bu tahvil şöyle yazılmıştır :

Aslı olmamasına il halkı adına yürekten dilediğimiz özel bir habere göre değerli Valimiz Sayın Sahib Öрге Çankırı ili valiliğine nakledilmiştir. 22 Eylül 1943 de ilimizi şereflendirmiş bulunan sayın Sahib Öрге, ilimizde kaldıkları süre içinde halk ve memleketin yararına değerli işler başarmış, yurt ve millet sever çok kıymetli bir idarecidir. Dodurga Kö-

mür Havzasını şehrimize bağlamış bulunan halk köprüsü başta olmak üzere kapalı cımnastik salonu ve şehrimizin içini baştan başa kaplamış bulunan parke yollar ve Sungurlu, Mecitözü ilk okul yapıları sayın Sahib Öрге'nin başardığı işler meyanındadır. Nakil işi resmen tahakkuk eylediği takdirde ayrılış haberi derin teessür uyandırmış olan çok değerli Vali Sahib Öрге'ye Çankırı'da da verimli ve feyizli başarılar temenni eyleriz!...

Yine Çorum gazetesinin 27 Kasım 1946 tarihli nüshasında da şu yazı vardır : Çankırı ili valiliğine nakledildiğini evvelce yayınladığımız Vali Sahib Öрге 25.11.1946 Pazartesi günü sabahı saat 8 de şehrimizden ayrılmışlardır. İskilip üzerinden doğruca Çankırı'ya yollanmış bulunan Sayın Sahib Öрге şehrimizden ayrılış gün ve saatinin kesin olarak bildirilmemesine rağmen sabahın erken saatlerinde Valilik konağı önünü doldurmuş bulunan kalabalık halk ve bütün memurlardan ve bir polis müfrezesinden başka aynı yerde hazır bulunan Garnizon Komutanı Albay Selim Fahri Günay'la eşinin ve şehrimizde misafir bulunan eski garnizon komutanı Millî Savunma Bakanlığı Yapı İşleri Müfettişi Albay Vehbi Tınaz'ın ayrı ayrı ellerini sıkarak veda eylemişlerdir.

İçleri memur ve halktan uğurlayıcılarla dolu olarak iki tenezzütle üç otobüsün kendilerini takip eylediğini gören Sahib Öрге, Çorum'a 4 kilometre uzaklıkta otomobillerinden inerek fazla zahmet edilmemesi ricası ile son vedaini yaparak yollarına devam eylemişlerdir. Saatinin kesinsizliğinden ötürü kendisine seven birçok kişiler ayrılış törenine yetişememiş oldukları gibi Garnizonca ayrılmış olan selâm kıtası da Valinin ayrılışından çok sonra tertiplenen yere yetişme bilmiştir...

Vali Sahib Öрге'nin zamanında Cumhurreisi İnönü Çorum'a geldiler. Bir gece kaldılar. Şerefine şimdiki belediyenin salonunda verilen büyük ziyafette benim de bir hitabem olmuştu ve Çorum için iyi vaadlerde de bulunmuşlardı.

Emekli olarak Üsküdar.da Altunîzade semtinde ikamet etmekte iken geçenlerde aldığımız bir habere göre vefat ettiğini öğrendik. Kendisine rahmetler dua ederken evlâtlarına ve aile efradına baş sağlıkları dileriz.

HALİS BİLALOĞLU

İl yıllığındaki işarete göre 1.12.1946 da işe başlamış olan Halis Bey çok enerjik ve çabuk karar verir idi. Çorum'da kalması bir sene sürmüştür. O günler ben Maarif Cemiyeti Çorum Şubesi Başkanı ve Lisede Okul aile birliği reisi idim. Lisenin talebe yurdu henüz yoktu. Yurt yapılması davası peşinde idik. Evvelce Çorum'da savcı, o günler yargıtayda

aza bulunan Kemal Tanın yakın akrabası imiş ve onun tavsiyesiyle tanışmıştık. Bilâloğlu enerjik ve yapıcı bir kabiliyette olduğu için yapılacak iş arıyordu. Memleketin talebe yurduna ihtiyaçlı bulunduğunu arzetti derhal kabul etmişti ve hatta Erkek Sanat Mektebi eski binası yanına yapılmasını uygun bulmuştu. Fakat ne çare ki Çorum'dan vakitsiz olarak Urfa'ya tahvili emri geldi öğrenci yurdu teşebbüsü de tahakkuk edemedi. Kabına sığmayan adam ruhlu idi. Sonraları vefat etmiş. Allah rahmet eylesin.

VALİ NİYAZİ MERGEN

30.11.1947 de işe başlamış olan Niyazi Bey iki sene kadar Çorum'da kaldı. Masa adamı olmaktan ziyade iş adamı idi. Şimdiki Vali evini bu zat yaptırdı. Çok gayret gösterdi bina bitti içinde bir gece olsun istirahat kendisine nasip olmadı. Çorum'dan ayrıldı. At meraklısı idi. Şimdiki Bahçeli evler mahallesinin arsası vaktile Maarif Vekili Necati zamanında hususi muhasebe muallim mektebi binaları yapılmak üzere istimlaken almıştı. Yirmi senedir boş duruyordu ve Cumhuriyet bayramı kutlama meydanı olarak kullanılıyordu. Bu geniş arsayı metre karesi 10 kuruş hesabile Bahçelievler kooperatifine sattı aradan yirmi sene geçti. Çorum'da Öğretmen Okulu yapılabilmek için arsa arandı ve sanırım ki beher metre karesi altı lira mı on lira mı bir bedelle istimlâk olundu.

Vali Niyazi Mergen Beyin Çorum'a önemli bir hizmeti bilhassa eski hükümet konağı maili inhidamdır diyerek yıktırma kararına teşebbüsü olmuştur. Eskisi yıkılmasa idi yenisi yapılmazdı. Bu teşebbüs o gittikten sonra muvaffakiyete ermiştir. Binaenaleyh her teşebbüs, muvaffakiyetin yarısı sayılacağı cihetle Niyazi Beyi memlekete hizmet eden Valilerden saymak gerek.

EŞREF ERKUT

14.5.1951 de işe başladığı ily yıllığında işaretlenen Vali Eşref Erkut, zamanında eski hükümet konağı yıkılmıştı ve Valinin makam odası şimdiki Belediye Reisinin odası olmuştu. Bunun zamanında yeni hükümet konağı yapımı gayreti resmi gayrı resmi oldukça ilerlemişti. Hükümet konağı saat kulesi civarında şimdiki Emlâk Kredi Bankası yapılmış olan eski yerinde mi yapılsın yoksa yukarı mı götürülsün münakaşası ve müzakereleri günün konusu idi. O zaman Çorum'da çıkan Yeni Çorum gazetesi bu hususta bir anket bile açmıştı. Bu ankete o gazetenin idare edicisi Mehmet Şahinci bizden de yazı rica etmişti. 14.11.1951 tarihli gazetede hem bizim yazımız ve hem de Demokrat Parti Reisinin yazısı neşrediliyordu. Parti Reisi yeni hükümet konağının saat kulesi civarın-

da yapılmasını istiyordu. Biz ise o yazımızda şimdiki hükümet konağı yerinde yapılması tezini ileri sürmüştük ve bu düşüncemizi ta ... R.1317 1318 rumi senelerinde aynı yere yeni bir hükümet konağı temeli atılmış ve fakat saat kulesi civarındaki eshabi emlakın menfi gayretleri ile o teşebbüsün akamete uğramış olması gerekcesine istinal ettirmiştik. O günlerde Reisicumhur Celâl Bayar da Çorum'a gelmiş olunca bittabi hükümet konağı yeri konusu cna aksetmiş. Yukarıyı terviç etmiş. Söz kesilmiş oldu. Hükümet konağı da işte şimdiki yeni yerine yapılmaya başlamış oldu. Hükümet konağı yerinin tayininde elbet vali Eşref Erkut'un de bir takdir payı bulunmuştur.

Vali Eşref Erkut zamanında Çorum'da İmam Hatip okulu açtırma teşebbüsü koruma derneği kurulmuştu. İlk toplantısını 23.2.1952 de yapan ve bize de başkanlık vazifesini veren dernek yönetim kurulu 4.4.1952 de Vilâyet makamında topluca ziyarette ve müzaheretleirini ricada bulunduğumuz Vali Eşref Erkut şöyle demişti : (Derneğin muvaffak olacağından eminim. Okulun açılması ve yeni bir okul binasının Çorum'a kazandırılması feragatile çalışan dernek İdare Kurulu üyelerine nasib olacaktır. Başarılar diliyerek sizinle çok yakından gayeye hizmete hazır bulunduğumu da belirtirim. Allah muvaffak etsin) demişlerdi.

RÜŞTÜ ÜLKEN

İl yıllığındaki işarete göre 26.6.1952 den 29.7.1956 tarihine kadar Çorum'da Vali olarak kalmış bulunan Rüştü Bey Çorum'da en çok kalmış bir validir. Eski tabirle âlim yeni tabirle bilgin bir adam idi. Fakat mutedil tabiatlı idi, hitabeti ve yazısı güzeldi. En mühim bir işi olarak benim bildiğim husus Dedurga Kömür Ocağı İşletmesini satma kararı ve teşebbüsüdür. Onun zamanında başlayan kökten satış düşüncesi sonraki seneler devam ettirilseydi bu Maden İşletmesi hususunda sonraları Vilâyet Özel İdaresi büyük zararlara ve müşkül külfetlere uğramazdı sanırım.

Rüştü Bey zamanında Çorum'da İmam Hatip Okulu kurma ve koruma Derneği Başkanı sıfatı ile bu dava peşinde idik, 23 Temmuz 1954 de açılan bu okulun şimdiki ilk binasının 13.10.1953 de temel atma merasiminde Rüştü Bey şöyle demişlerdi : (Hayırlı ve uğurlu olmasını, maddi manevî sağlam temel üstünde inkılabımızın özlediği bir nur ve irfan abidesi halinde yükselmesini dilerim) Dedikleri gibi aynı dernekce inşa ettirip Evkaf İderesine devrettiğimiz vakıflar talebe yurdunun devri sırasında da derneğin karar defterinde 12.1.1957 de kendi el yazıları ile yazmış olduğu veçhile (Sosyal duyguların en bariz bir tecellisini ve muvaffak tezahürünü gösteren bu tesis bize iftihar verecek değerdendir.

müteşebbislerini candan tebrik ederim). Halen emekli olmuş ve İstanbul'da Laleli'de ikamet etmekte bulunduğu geçen sene tesadüfen öğrenip selam gönderdiğimiz Rüştü Ülkene uzun ömür dileriz.

CEVAT ÇAPANOĞLU

Adnan Menderes merhumun İstanbul'da meşhur millet ve Vatan caddelerini ve Karaköy meydanlarını, olağan üstü tedbir ve gayretlerle ihya ve imar ettiği zamanlarda İstanbul'da Vali Muavini iken mahza o iymar gayretleriyle ve, çalışma hızları ile dolu bir vali olarak Çorum'a 31.7.1957 tarihinde gelmiş olan Cevat Çapanoğlu, hakikaten yapıcı bir adamdı. Gelişinin ferdası günü, o zamanki Tahtalı sokağının halini ve darlığını bilenler hatırlar. O sokağı yani Osmançık caddesini bir düzene soka bilmek için gayrete geçti. O sokak işi düşünüle dursun sade 12 metre karelik kadar olan vilâyet makam odasını vali odası haline sokabilmek için hemen yanındaki intizar odasını kaldırıp birleştirdi tefriş ettirdi bugünkü Vilayet makam odasını ortaya koydu. Bu işi basit sayıla bilir amma ihtiyacı görmek ve hemen yapıvermek elbetki bir teşebbüs ve süratli bir karar tecellisi olmak bakımından yerinde bir hareket idi.

Kışla civarındaki millî mücadele şehitleri âbidesini yeniden yaptırdı. Atatürk heykelini parkın içinden kaldırıp Vali konağı önüne getirdi. Devlet hastanesi kapısına çıkan dik yokuşlu yolu Nafia, vasıtalarile düzeltti. Parkın çevresi yolları genişlettirdi. Bu sayılan işlere sarfededildiği imar gayretlerini şehrin umumuna teşmil azminde idi. Şehrin umumî vaziyetini âcilen modern bir şekile sokmak ve bilhassa şehrin imarı hususunda Belediyenin yapması gereken işleri vilâyet gücü yapı vermek azminde idi. Bu maksatla Belediyenin büyük salonunda umumî bir toplantı tertipledi. Bu toplantıyı sadece Belediye azası forsunu üzerinde taşıyanlara inhisar ettirmedi, umumîleştirdi, her Çorum sever çağrılmıştı. Biz dahi davet edilmiştik. Noterlik resmi vazifemden ziyade bir memleket evlâdı olarak çağrıldığım bu toplantıya severek katıldım. Belediye hizmetlerinin aksaklığını ve bilhassa şehir imar plânlarının 1932 senesinden beri mütemadiyen değiştirile gelmiş olduğunu şehir plânı denen şeyin kimine karşı süngü kimine karşı kalkan olarak kullanıldığını, ikide bir tadil edile edile plânlıktan çıktığını genişce söyledim. O zaman Çorum'da çıkan Yeni Adım Gazetesinin 1 Ekim 1948 tarihli nushasında nakil ve hikâye edilmişti, birkaç satırını oradan nakledeyim ki; toplantının en uzun konuşmasını Noter İhsan Sabuncuoğlu yaptı, sözlerine bu kabil toplantıların 15 sene kadar önce Vali Sabih Öge zamanında yapıldığını ve Çorum'daki güzelleşme hareketlerinin o toplantılardan sonra başladığını, arada bu kadar sene geçtikten sonra aynı tarz toplantıların Vali Çapanoğlu zamanında tekrar başlaması hay-

ra alamet sayıldığını, Çorum'un bu kbil toplantılardan çok istifade edeceğine inandığını söyledi...

O tenkid Çorum'da Belediye imar plânının tadil edile edile plânlıktan çıkmış olması. teklifimi benimsetti, Belediye meclisinden plânın yenilenmesi kararı dahi çıktı, ve acilen tekemmülü Vali Çapanoğlu'nun ve hatta Mebus Biberoğlu'nun gayretleri ile mümkün olacaktı emma velâkin ihtilâl olunca şehir plânını tez yaptırma azmi de kayboldu, çünkü malum ihtilâl ertesi günü Çapanoğlu valiliği Askerî valiye bıraktı gitti. Netice Vali Çapanoğlu memleket imarına çalışmak istiyordu, onun Çorum'un imarına matuf gayretleri muhalif partice desteklenmiyor, kösteklenmeye götürülüyordu. Bu müsbet menfi hareketlerden zarar gören yine Çorum oldu. Çünkü Adnan Menderes'in o imar için tahsis edebileceği bol para musluklarından Çorum su akarken kabını dolduramamak gibi bahtstzlığa uğradı. Cevat Çapanoğlu'nun imar hamleleri de tecelli etmedi.

39 BELEDİYE BAŞKANLARI

Belediye Başkanlık Odasına bir uğradığınızda duvarda çok anlamlı durumdaki fotoğrafları görürsünüz. Başkanlık sandalyesinde 18 gün veya 18 sene oturanlar vardır. Bu kişiler Çorum tarihine girmişlerdir. Bu fotoğrafların sahipleri ne gibi hizmetler yapmışlardır. Buna ait işaret ne orada yazılıdır ve ne de 1967 İl Yıllığında. Bunları bilen, okuyan anlatan elbette objektiflik açısı içerisinde ölçer, tartar, gizli veya açık bir not verir. Bu sütunlarda şimdi de Çorum'un Belediye Başkanları hakkında bildiklerimi okuyuculara aktaracağım. Bu yazı serimin ileride bazı faydalar sağlayacağı kanısındayım. Şen olsun Çorum diyelim. Belki yanlışlığımız noktalar olabilir. Bilenlerin düzeltmesi ve hoş görü dileğiyle

MAZLUM OĞLU HACI HALİL EFENDİ

1967 İl Yıllığında öncelikle ismi yazılan ve halk arasında Mazlum Oğlu Hacı Ağa namı ile ünü dillerde kalmış olan bu kişinin temkinli, tedbirli ve iyi bir Belediye Başkanı olduğunu çocukluğumuzdan beri işite gelmiş bulunuyoruz. Hacı Halil Efendinin, Hacı Hasan Paşa ile yakınlığı olduğu söylenir.

Hacı Halil Efendi meselâ, kahvelerde sık-sık temizlik yoklaması yapar ve bilhassa çatlak fincanları görünce hemen kırar atar ve ceza kesermiş. Hacı Halil Efendinin Belediye Başkanlığı meşrutiyetten önceki zamanlara rastlar.

KADİFE OĞLU ŞÜKRÜ EFENDİ

Bir zamanlar komşumuz bulunan Kadife Oğlu Şükrü Efendi'nin dahi Belediye Başkanlığı yaptığını işite gelmiştim. Tez söyleyişli, efendi tabiatlı, müşfik ve dili ile olsun yardım sever bir insandı. Millî Kurtuluş Savaşı'nın son günlerinde vefat etmiştir. Rahmetle yadedilecek bir kişidir. Kadife Oğlu Şükrü Efendi'nin de biyografisi ve fotoğrafisi bulunup diğer Belediye Başkanlarının arasında yer alması sağlanmalıdır.

HACI ZARİF AĞA

Secaettin Oğlu Hacı Zarif Ağa, çok günler kürk giyerdi. Halim selim bir kişi görünüşlü idi. Manifatura mağazasını kardeşi ve ortağı idare eder, kendisi de Belediye Başkanlığı yapardı. Hıdırlıkta Kerep Gazi Türbesi güneyinde Şeyhi Hacı Salih Efendi yanındadır.

BENDERLİ NURİ EFENDİ

Benderli oğlu Nuri Efendi, halim selim olmakla beraber kalender görünüşlü idi. Birinci Cihan Harbinin ikinci üçüncü senelerinde badiyelerin sefaletlerin mühaceretlerin başladığı günlerdi. Çorum'da yenisinden İaşe Teşkilâtı kurulmuştu.

Tütek Oğlu Nuri Efendi de İaşe memuru tayin edilmişti. Ben de 17 yaşında İaşe kâtipliğine alınmışım. İaşe Dairesi Belediye Reisinin büyük olan odasında bir köşe idi. Bu odada Belediyenin kâtibi ve veznedarı da beraberdiler. Üç ay kadar İaşe kâtibi olarak bu odada kaldığımız müddetçe görür ve vâkıf olurdum ki Belediye Reisinin işleri çok ve çeşitli. Ezcümle birinci cihan harbinin maruf simalarından Cemal Paşanın Suriye'den sürgün ederek Çorum'a ikamete gönderdiği konforlu ve zengin görünüşlü bu adamlar, tehciyen gitmiş ermenilerden boş kalan konaklara yerleştirilmişlerdi. Bunların içinde genç ve fedakâr olanlar da vardı ki Doktor Haydar Bey ve yaşlı doktor hristiyan Nazif Bey bunların içinde idi. Bu doktorlar fahrî olarak belediye doktorluğu yaparlardı, sefaletten çoğalmış olan hastalara her tarafa feragatle koşarlardı. Şark Orduları Sıhhiye Reisi Miralay Doktor Tefvik Salim ve muavini Binbaşı Hüsameddin dahi sık sık gelirlerdi. Hep bunlarla Belediye Reisi Nuri Efendi ilgilenir, arzularını yapmaya, yaptırmaya didinirdi. Ancak kambur belli ve eli bastonlu ve herşeye koşar tabiatlı olan Benderli Nuri Efendi çok kahve içerdi ve yanına her gelene de kahve içirirdi.

Reis Benderli Nuri Efendinin yanısıra İaşe memuru Tütek Nuri Efendi dahi aynı faaliyette idi. Buracıkta kayıt ederim ki mahza askere sevk edilmekten geri bırakılmak gayesiyle İaşe memurluğunu deruhte

etmiş bulunan Tütek Nuri Efendi her bakımdan temiz ve titiz tabiatlı idi. Benim de tez ve titiz tabiatlı oluşum ilk âmirim olmuş bulunan bu Tütek Nuri Efendiden ve sonra Talât İltekin Beyden (Çorumda Savcı ve Ağırceza Reisi ve Temyizde Reis ve 1950 de mebus merhum Talât Bey'den) geçmiştir diyebilirim v eonları rahmetle yadederim.

Konumuz Belediye Reisi Benderli Nuri Efendi idi.

Çorum'da elektrik tesisatını velev muattal bir kamyon motoru ile olsun kurduran ve Çorum'a elektrik ışığını ilkin gösteren Reis Benderli Oğlu Nuri Efendi'dir.

AKİF TEVFİK BEY

Doktor Operatör olan Akif Bey Birinci Cihan Harbinin ikinci sene-sinde Çorum'a hastane doktoru olarak gelmiş ve şimdiki Ticaret Lisesi olan binada Hastaneyi kurmuştur. Askerî doktordu. Vazife icabı Şark cephesine gitti. Rusya'da Çarlığın devrilişi ve Rus ordularının işgal etmiş oldukları Trabzon, Erzincan ve sair yerlerden çekilmelerini müteakip günlerde Osmanlı ve Alman Ordularının Batum'u alışlarında Batum'da Askerî Hastane Doktorluğunda bulunmuş olan Akif Bey pek çok Çorumlu askerlerin izinli tebdil havalı olarak Çorum'a avdetlerini sağlamıştır. Birinci Cihan Harbinin mütarekesi günlerinde Çorum'a gelişinde mübalâğasız tam seksen yaylı araba ile 200 den çok Çorumlu maruf kişiler tarafından uzaklardan karşılanmıştı. Çorum'da hususî muayenehaneyi ilkin açan Akif Bey'dir.

Çok sevilen Akif Bey Belediye Reisliğine de getirildi amma geliş güzel idare edilmeye alışmış olan memleket halkınca bunun ilmî, fennî idare edişi ve hele siyasî istirkapların araya girişi gibi saikler dolayısıyla Belediye Reisliği çok devam etmedi çekildi. Doktorluk asıl mesleği ile gitti. 8-10 sene sonra tekaüt olunca yine Çorum'a geldi, tekrar muayenehane açtı. Kızılay Reisliğini birkaç sene parlakça idare etti. Ben de yanında aza olarak bulunmuştum. Sonraları damadı Vasîf Enbiya Oğlunun İstanbul'a nakledişinde Akif Bey dahi İstanbul'a gitti. Akif Tefik Bey sevilmiş sayılmış ve sevilmeye sayılmaya lâyık bulunmuş bir insandı!.

ÖLÇEKOĞLU HASAN AĞA

Bunun Belediye Reisliği zamanında soyadı kanunu çıkmamıştı. Herkes aile lâkabı ile anılırdı. Ağalık ünvanı babasından dedesinden kalmadır. Kendisi sarıksız dal fes giyer ve Efendi tabiatlı, bonkör, iyilik sever, halim selim, eli yardıma ve kapısı misafire açık bir kişi idi. O za-

man Çorum'da Ölçekoğlu Hasan Efendi diye anılan beyaz hoca sarıklı bir zat daha vardı ki medreseden yüksek tahsil almış, hürmete lâayık bir din âlimi kıyafetli idi. Bunun için birine Efendi ötekine Ağa denirdi.

Ölçekoğlu Hasan Ağa'nın Belediye Reisliğı zamanı Millî Müradele- nin başlangıç günlerine rastlar. Hele bir yandan Yozgat isyanı ve isyan- cıların Alacayı basmaları ve Çorum'a da gelme tehlikeleri... diğer yan- dan umumî asayiş ve inzibat yokluğu gibi haller memlekette tehlikeli, heyecanlı günler geçiriliyordu. Askerlik Şube Reisi Binbaşı Yusuf Ziya isimli bir zat Ulucamide halka heyecan verici vaazlar yapardı ve her- kesi cihada ve yardıma çağırırdı. Kışlada halk kuvvetleri toplanarak isyancılara karşı müdafaa tertib ve tedbirleri alınıyordu. Böyle heyecanlı günlerde Bolu cephesinden Kastamonu - İskilip yolu ile Miralay Refet Bey (Refet Paşa) ve sonra Çolak İbrahim Bey kuvvetleri velev az da olsa Çorum'a gelmeleri ve eli silâh tutabilenlerin silâh altına çağırılması ve hele bu toplantılar ve gelenler dolayısıyla bunların iâşeleri, misafir edilmeleri ve hatta at, silâh ve her nevi teçhizat ve malzeme tedariki külfetleri hep Beediye'nin ve Belediye Reisi Ölçekoğlu Hasan Ağa'nın gayretleriyle oluyordu. İşte Ölçekoğlu Hasan Ağa merhum böyle badireli günlerde Beediye'nin başında bulunmuş, Reisliğile Ağalığı ile resmen ve şahsan gayretler sarf etmiştir. Sonraları Halkevi Reisliği dahi yap- mıştır.

KARAFAKIOĞLU SUHİB BEY

Alaca Kaymakamlığından Belediye Reisliğine gelen Suhib Bey, mem- leket imarına başlangıç sayılabilecek olan içme suyu tesisatının fennî esaslar dairesinde plân ve projelerini Amasya'da Nafia Müdürü olarak bulunan ve aslen su mühendisi olan Rıza veya Ziya Bey isimli bir mü- hendise yaptırmıştır. Vilâyet Meclisi umumî azası ve daimi komisyon üyesi dahi olmuş bulunduğu gibi Fikret ismile bir de hususi gazete bile çıkarmıştı. Belediye Reisliğinde çok kalmadı. Asıl mesleğı olan Mülkiye- ciliğe döndü. Van valiliğı yaptı. Edirne'de de Vali olarak epice kaldı. 1946 da mebus da oldu. Ordinaryüs Profesör Bedri Karafakı oğlunun ba- basıdır.

MUHSİN BEY

1967 il yıllığındaki işarete göre 2.3.1929 dan 19.10.1930 a kadar Bele- diye Reisliğinde kalan Muhsin Bey Mülkiyelidir. Kaymakamlıktan Be- lediye Reisliğine gelmiştir. Halim Selim tabiatli görünüşlü idi. Selefî Su- hib Beyin hazırlatmış olduğu projelerin plânların tatbikatına geçebil- mek için para tedarikine gayretle işe başlamıştır. İsrafata meydan bırak- mamış olan Muhsin Bey Reislikte çok kalmamış ve eski mesleğı kayma- kamlığa dönmüştür. Aslen Çorumlu Seydimogullarındandır.

ŞEVKET BEY

20.10.1930 dan 30.4.1933 tarihine kadar Belediye Reisliği yapmış olduğunu 1967 il yıllığından dahi öğrendiğimiz Veli Paşa oğlu Şevket Bey hazırlanan plânlar ve paralarla su tesisatı inşaatına başlamış ve bittabi daha da paralar tedarik etmiş ve fennî borularla suyu Mürsel menbaidan saat kulesi çevresine kadar getirmeyi başarmıştır.

Ticaret ve ziraat işlerini ihmal ederek memlekete hizmet gayesile Reisliğe gelmişse de müddeti bitmeden evvel Belediye âzalarının topyekûn istifa etmeleri üzerine çekilmiştir.

PERTEV BEY

1967 il yıllığındaki işarete göre 1.11.1934 den 1.6.1941 tarihine kadar Belediye Reisi unvanını taşımış olan Doktor Pertev Bey, taşrada muhtelif yerlerde Hükümet Tabibi olarak bulunmuş, Çorum'da Belediye Tabibi olarak tanınmıştı. Herkese sempati gösteren ve herkesten sempati gören tipte ve tıynetle oluşu hasebile Veli Paşa Oğlu Şevket Beyin yerine tepeden inme gibi Baha Çorbacıoğlu'nun Belediye Reisi oluvermiş bulunmasının hazm edilemediği bir buçuk sene müddetin hitamında normal seçim sırasında ehli ve erbabı sayılarak ve sevilerek Belediye Reisliğine getirilmiştir. Pertev Beyin Belediye Reisliğinde geçen zamanı ticarî, siyasî ve askerî olaylarla karışık geçmiştir.

Belediye Reisi olmasını müteakip günlerde Osmancık Kızılırmak Köprüsü tamiratını teahhüt eylemişti. Başlangıçta kolay ve kârlı sanılan bu iş, hem güç ve hem zararlı olarak uzun sürmüş ve Pertev Beyi maddeten ve manen oldukça üzümüştür.

Siyasî işleri Parti Reisliği olarak belirmiş Pertev Beyin Belediye reislik zamanı ikinci cihan harbi günlerine rastlar. Yedek subay olarak askerî hizmete de çağırılması, Belediye ve hususî işlerini oldukça aksatmıştır.

Belediye Reisliği zamanında en önemli işi şehir plânı olmuştu. Baha Çorbacı Oğlunun ikinci defa hazırlattığı şehir imar plânını iptal ettirmek ve bir Macar mühendise şehir plânı yaptırmak olmuştu. Meşhur Nafia Vekili Kel Ali (Ali Çetin Kaya) Beyin müsaade ve müzaheretile temin ettiği Macar mühendise şehrin imar plânını yaptırmayı bir muvaffakiyet idi. Bu Macar mühendisin Çorum şehri imarına ait raporu, o zamanlar Belediyeler Dergisi Yıl: 6 sayı 62 de dahi neşredilmiş idi.

Bu raporda ezcümle eski hükümet konağı mevkiine arkatlı bir hal (çarşı) tesis etmek.

Herhalde inşaat programı nisbeten az bir masrafla Çorum'a güzel bir şehir merkezi elde ettirir.

Şehrin etrafı dairen madar bir yeşil saha çenberi ile çevrilmelidir. Bu yeşillik büyük bir park sahası olarak spor tesisatını ve yeni iskân mahallesinin medhal mahallerini eski ve güzel kaleyi ve büyük mezarlığı... içerisine almalıdır. Burada çocuk bahçeleri eski şehrin küçük meydanlarında tesis edilmelidir.

Tadilat için ancak bu işi başarmağa kabiliyetli olan tecrübe görmüş mimara lüzum vardır. Küçük krokilerden tatbikat plânları yapılması lâzım geldikçe böyle bir mimara her vakit ihtiyaç vardır...) deniyordu.

Fakat ne çare ki Pertev Beyden sonra yine Reisliğe gelen Baha Bey bozdurmuştur.

Çorum'da ilk defa fennî şekilde mezbahayı Pertev Bey kurdurmuştur. Ulumezar ile Hıdırlık arasında kurulan bu mezbaha şehrin büyüyeceği hesaplanmadan küçük tip olmuştu. Mamafih daha modern yenisinin yapımına Kemal Demirel zamanında başlandığı malûm.

İçme su tesisatı yapılmış olan mahallelerde bile evlere su aboneliği verilmesi Pertev Beyin kararla başlamıştır ki memnuniyeti mucib olmuştu. Pertev Beyden evvelki Reisler, evlere su verilirse millete içmeye su kalmaz sanıyorlardı. Halbuki sokaklarda çeşmeler boş yere israf oluyordu.

NAZMÎ TOMBUŞ

10.6.1941 den 30.11.1942 ye kadar bir buçuk sene Reislikte kalmış olduğu İl yıllığından öğreniliyor. Pertev Beyin normal seçim müddeti bitmeden çekilmesi dolayısıyla boşalan Reislik makamını Nazmi Bey işgal etmiştir! Nazmi Bey esasen hasta mizaçlı idi.

KADİR CELEB

1.4.1950 den 31.5.1950 ye kadar Baha Çorbacioğlu'nun mebusluğa namzetliğini koyması ve kazanamayıp geri dönmesi dolayısıyla iki ay belediye reisi sıfatıyla kalmıştır.

Kadir Celeb, evvel ahir hükümet konağı ötesindeki eski Pir Baba mezarlığına çamların dikilmesinde ve Ulumezarın kuzey taraf kârgir duvarlarının yaptırılmasında gayretler göstermiştir.

BAHA ÇORBACIOĞLU

Baha Beyin zamanını iki devreye ayırmak muvafık olur. Birinci

devre Veli Paşa Oğlu Şevket Beyden kalan bir buçuk senelik müddet, ikinci devre ise Pertev Beyden sonraki 16 senelik müddettir. Baha Beyin Belediye reisliğinin uzun sürmüş olması ve ilk gelişinde bizim de alâkamızın bulunması dolayısıyla buna ait hatıralarımın uzun süreceği için A dan Z ye kadar sıralanmıştır :

A) Velipaşa oğlu Şevket Beyin normal seçim müddeti bitmeden Reis ve Azalar arasında çıkan anlaşmazlık dolayısıyla çekilmeleri üzerine o zamanki kanun icabı onlardan kalan bir buçuk senelik müddet için seçim yapılcağı. Belediyede 24 aza seçilecek ve bu azalar içlerinden veya hariçten Belediye Reisini seçecekti. Bu maksatla o zaman tek parti olan Halk Partisi İl Reisi Tüccardan Kaleli oğlu Nuri Efendi, Halkevi salonunda büyük bir toplantı tertiblemişti. 1933 senesinin baharı idi. Ben İhsan dahi o toplantıya çağırılanlar arasında idim. Gündem malûm, Belediye aza adaylarını tesbit etmek, Velipaşa oğlu Nuri Efendi Parti Reisi olarak idareyi maslahat taraflısı. Münakaşa ve müzakerelerden sonra şöyle bir karara varıldı ki Velipaşa oğlu Şevket Bey zamanının Belediye azası olarak muvafıkları ve muhalifleri bu yeni seçime katılmasın. Buna göre aza namzetleri seçildi. Ben de bu seçilenler arasında idim. Resmî seçim yapıldı. Belediye Azalığına seçilen 24 kişi resmen belli oldu. Bunlar içinde hatırımda kaldığına göre Ahmet Duru, Enbiya Galib, İrfan Kaleli, Ahmet Tütüncü, Ahmet Benderli, Behçet Eyyuboğlu, Damat Şükrü, Emine Fazlı Hoca, Dayı diye anılan Bankacı Şevket Çorbacı ve Hacı Melegin Hasan, Lütfü Musaaoğlu, Nazmi Tombuş v.s. bunlar ve yedekleri içinde Baha Çorbacioğlu ismi yoktu. Baba dostum olan merhum Devretcinin İmam bilhassa beni görerek bana bir amca nasihatı vermişti ki akrabası olan Kaymakam Muhsin Beyin bu memleketce kadri bilinmediğini, Şevket, Akif, Suhib beylerin de öyle olduğunu anlatarak sakın Belediye Reisliğine yanaşma demişti ve zaten ben de Taşradaki Devlet Memurluğundan Çorumdaki avukatlığı tercih ederek geleli daha bir sene bile olmamıştı. Devretcinin imam merhumun o nasihatını tutacaktım. Tapuculuktan matbaa müdürlüğüne geçmiş ve memleketin münevver ve sevilir sayılır adamı bulunan merhum Çöplü oğlu Mustafa Efendi ve hele merhum İstanbullu oğlu Sadık Dayı ve Kaleli Nuri Efendiler beni ayrı ayrı görerek Nazmi Tombuş Reis olsun diye tavsiyede bulundular. Evkaf Müdürü Süleyman Köstekci merhum ise başka yollu teklif ve tavsiyede bulundu ve hatta ısrar ve ıbram etti. Ben o zaman Evkaf Dairesinin maaşlı avukatı idim. Süleyman Küstekçi hem de yakın akrabam ve ağabeyim mevkiinde idi. Nihayet seçim günü ve saati geldi. Kubbeli civarındaki Belediye konağında 24 azanın 23 ü toplandı. Ahmet Duru mahza savuşup İstanbul'a gitmiş imiş. Gündem malum. Rey puslaları dağıldı. Toplandı. Açıldı ki Nazmi Tombuş 12,

Baba Çorbacı 13 rey almışlar. Yozgat'da Ziraat Bankasında bir memur olan Baha Çorbacı oğlu Çorum Belediye Reisliğine seçilmiş oldu.

b) Belediye Reisliği sandalyasına oturmasından birkaç gün sonra Baha Çorbacıoğlunu tebrike vardığımda teklif ve rica ettim ki (Memleket imara ve sokakları tanzime ve tevsia muhtaçtır her gelen Reis veya Vali imar gayretini rastgele harcamasın. Tez elden şehir imar plânı hazırlatılsın ve bu plân tedricî tatbik olunsun) dedim. Bu mütaleamı Reis Baha Bey isabetli buldu ve hatta benimsedi, tatbika yeltendi. Vali ile de mutabık kalmış. Çorumda Nafia Müdürü olarak bulunan Mühendis Nusret beye şehir plânının yaptırılması uygun görülmüş ve uyuşulmuş. O zamanın parasile 500 lira ücretle ve kırtasiye masrafları da verilmek kaydı ile şehir plânı yapılması mukaveleye bağlanmış. Bir sene sonra ve teferuatı ortaya kondu. Belediye Meclisi içinde ve dışındaki muhalefet bu plân dolayısıyla daha da canlandı. Nihayet bu birinci plân Belediye Meclisine getirildi ve hususî bir encümen teşkil edilerek Encümene havale olundu. Ben de bu encümenin başkanı oldum. Mühendis şehri Albayrak ile Gazipaşa okulları ve kale önlerinden geçen caddeyi esas tutarak eski ve yeni olmak üzere ikiye ayırmış doğuda ve kuzeyde kalan kıraç tarlayı yeni iskân sahaları olarak göstermişti. Encümende Mühendisin izahlarını dinledik, plânı ne olursa olsun beğenmeme temayülü belirdi. O günlerde yürürlükte bir kanun vardı. Belediye Yapı ve Yollar Kanunu. 21 Haziran 1933 tarih 2290 numaralı olan bu kanun 2 nci maddesinde (... bu kanunu neşrinden itibaren beş sene içinde her Belediye ... ihtisasları Dahiliye Vekâletince tasdikli mütehassıslara Beldenin müstakbel şehir plânını tanzim ettirmekle mükelleftir...) deniyor. Encümen-den şöyle bir karar çıkardık ki (bu plânı yapan Mühendisin ihtisası ve ehliyeti Dahiliye Vekâletince tasdikli midir?...) bunun üzerine Reis Baha bey hemen plân ve teferruatı kâğıtları toplayarak Ankara'ya gitti. Gitti amma Mühendisin ihtisas ve ehliyeti Dahiliye Vekâletince tasdikli değilmiş. İster istemez bu birinci şehir plânı suya düştü ve zaten normal seçim zamanı da yaklaşmakta idi!. Baha bey alelacele ehliyeti Vekâletçe tasdikli birini bulup ikinci bir plân ortaya koymuşsa da Baha beyin 21.5.1933 de başlamış olan birinci Reislik devresi 20.10.1934 de bitmiş ve ikinci plânda tekemmül edemiyerek kalmıştır.

c) Yapılan normal seçimlerde Baha bey ve arkadaşları seçimi kaybettiler. Ben İhsan ise 20.5.1934 de Noterlik görevime geçmiştim. Baha beyin yerine Pertev Bey Belediye Reisi olmuştu.

d) Baha beyin ilk reislik zamanında alelacele bir cadde açılmaya teşebbüs edilmişti ki bugünkü Belediye ve dünkü Halkevi konağından

ikinci noterin bulunduğu Nurettin Tayşi evi arası yolu 12 metrelik olarak açmaya başlamıştı. Bu sokağın yukarı başı bir mezarlık yeri, orta kısımları boş arsalar idi. Fakat Belediye Konağına yakın yeri ise Behçet Eyyuboğlulara ait haneler idi ki yolun ağzı olması hasebile önemli sayılırdı. Ucuz ve kolay alınamazdı. Bu yüzden aksadı. Bu ağız kısmını açmak Pertev beye nasib oldu. Bu 12 metrelik sokağın 25 metreye genişletilmesi ve yukarılara kadar götürülmesi Baha beyin sonraki reislik devrelerinde olmuştur.

c) Baha beyin ilk bir buçuk senelik Reislik devresinde şehir için önemli bir işi de mahalle taksimatının tazelenmesi olmuştur.

Çorum'un mahalle taksimatı 1260 R. yılından beri 45 mahalle idi. Nüfus kayıtları hâlâ buna göre devam ediyor. 1933/1934 senelerinde Çorum'da yeniden tapu tahriri başlamıştı. Tapu tahrir adamları, eski taksimatı uygun bulmamışlardı. Şehir bu gün malûm olan şekilde 12 mahalleye ayrıldı. Bu işi Baha bey ivedilikle yapmıştı. Mahalle isimlerinin ve sahalarının tesbitinde Yeniyol mahallesi gibi bazı hata edilmiş olduğu sonraları belirmişse de öyle kalmıştır.

f) Baha bey ikinci defa 25.12.1942 de Belediye Reisliğine gelince azimli iş olarak şehir plânı yaptırmak meselesini öne almıştır. Pertev Beyin Macar Mühendise yaptırdığı plânı bozdurdu. Dördüncü diye işaretiyeceğim yeni bir plân ortaya getirmişti. Ben o zaman askerden gelmiştim. Noterlik görevimdeyim. Bu dördüncü plâna ait bir hatıramı nakledeyim : Nazmi Kaleli merhum Belediyede aza. Bir cumartesi günü idi. Cenaze götürmeden dönüşümüzde (bugün Belediye Meclisinde yeni plânın tasdikli görüşülecek) diyerek dinleyici sıfatı ile gelmem arzusu ile davet ettiği için Belediye Meclis müzakerelerini dinlemeye gitmiştim. İlkin ortada masa üzerinde serili duran yeni plâna bir göz gezdirdim. Menteş isimli olan Mühendis bu plânda saat kulesini merkez kabul ederek herbiri 24 metre genişlikte beş ana yolu bu merkezde geniş bir meydanda birleştirmiş, Ankara, Samsun, Osmaniye, İskilip, Mecitözü caddeleri olacak. Diğer ara sokakları 9 veya 12 kabul etmiş, ben bu şekli güzel buldum. Ancak Ankara caddesinden bakınca kale ve kale kapısı görülse daha iyi olurdu. Düşüncemi mühendise söylediğimde Mühendisi ümitsiz ve neşesiz bir tavır ile (... kaleye varıncaya kadar hiç bir şey beğendiremiyoruz...) yollu lâf sarfetti. Hayretle karşıladım. Belediye Meclisinde resmî müzakere başladı. Lehte aleyhte söyleyenler oldu. Çorum'un malî durumu beş caddeyi açmaya müsait olamaz diye fikirler ileri sürüldü ve yeni bir teklif ortaya atıldı ki Ankara ve Samsun caddeleri 24 metreli olarak kalsın, diğerlerinden vaz geçilsin... Bu

arada Mühendis söz aldı. (... ilk, orta, liseden sonra Teknik Üniversite okuyarak Yüksek Mühendis olduğunu ve Avrupa'da ihtisasını arttırdığını, Adapazarı v.s. 17 şehrin imar plânlarını yapıp beğendirdiğini ve Çorum'un yerini imara pek müsait bularak bütün ilmî varlığı ile özendiğini ve tedricî suretile tatbik edilmesi mümkün olan bu plânın aynen kabul edilmesi ricasında bulundu, aksi hal teahhüdünden vaz geçtiğini teminatının geri verilmesini yeisli olarak söyledi. Çekildi. Kadir Celeb söz alarak yatıştırma gayretinde bulundu. Memleketin malî takatı müsait olamayacağından sadece Ankara ve Samsun caddelerinin açılması, diğerlerinin halı sabıki ile kalması ve buna göre plânın Mühendisçe tadil ediliverilmesini teklif etti. Mühendis de işin uzamaması ve içinden kolayca çıkıvermesi gibicesine muvafakat etti ve böylece Meclis kararı çıktı. Çıktı amma Belediye azalarından birisi Reise sordu. Siz muvafık tarafta mı idiniz, muhalif tarafta mı idiniz? Bu soruya reis Baha bey (ben bitaraf kaldım) deyince lehdekiler biz dahi bitaraf kalırdık dediler ama Reis zabta karar geçmiştir. Zabıt ve karar değiştirilemez sözü ile kesmişti.

Edindiğim intiba şu olmuş idi ki : Reis Şehrin âtisini düşünmüyor kendi şahsını düşünüyor!

Burada not olarak işaretliyeyim ki eğer o 1945/1946 senelerinde bu menteş plânı aynen beş caddeli olarak kabul edilmiş olsaydı geçen 25 yıldanberi tedricî tatbik edilegeleceğine göre Osmercık ve Mecitözü ve İskilip caddeleri dahi kendiliğinden açılmış olurlardı ve saat kulesi meydanı her biri 24 metrelik beş caddenin birleştiği geniş ve güzel bir meydan olurdu ve Osmercık caddesinin ihtilâl sonrası açılması hamleleri elbet şehrin başka yeni ihtiyaçlarına hasrolunurdu. Fakat heyhat!

g) Ankara caddesinin saat kulesinden Burun çütlük istikametine dosdoğru açılması daha güzel olabilecek iken ihmal edilmesi de az hata değildir.

h) Saat kulesinden Sıklık boğazına doğru evel ahir yol açılırken güdülecek istikamet ya egribüğürlü yılankavi vari olmalı idi, yahut dosdoğru açılmalı idi. Eğri büğürlü olması tezini ortaya atan bu yolun ilk açılışı günlerinde Çorum'da doğum doktoru olarak bulunan Ethem Beydi ki yazın rüzgârların sert akışlarını önleyebilmek düşüncesile idi. Fakat bu düşünce hatıra hiç alınmadı. Dosdoğru istikametde biriki şahsın evleri kurtulsun düşüncesile yol sağa sola alınmıştır.

i) Saat Kulesinden Şehitler abidesine doğru yol açmaya başlamış olduğu günlerde idi Belediyenin Hafız isimli katibi bir sabah ben noteri bularak ve Reisin selam ve ricasını getirerek davetine binaen eski Belediye Dairesine gittiğimde Reis Baha beyi ayakta gayrette gördüm saat kulesinden Abideye yol açıyorum Boyvatlı oğlu Enver Ağanın evinden yol için yer alacağım birazı da kendine kalacak, adam hasta,, ölümeden muvafakatını ve vekâletini tezce alıverelim iş aksamasın şeklinde talepte bulundu bedelin hatırımda kaldığına göre yedi bin mi sekiz bin mi olacağını da öğrendim ve hemen Enver Ağanın yanına gittim, yolda giderken kendi kendime söylendim ki bu ev tamamı benim paramla beş altı bin lira ancak değerlidir. Enver Ağanın yanına vardım zaten evinin müstemilatını bilirdim kapı arkasındaki haymalığı oda şekline sokmuşlar ağır hasta Enver Ağa bu yeni odada yatıyor ev kısmı da habire yıkılıyor usulü vecihle Noter sıfatıyla Enver Ağayı dinledim dedi ki ben evimin tamamını sekiz bine vermiye razı idim senin Reis bana hem bu parayı veriyor ve hem bu yattığım yeri bana bırakıyor çabuk senet ve vekâlet yap caymadan parayı alayım gözüm para görsün yollu beyanda bulundu bitabi alan razı satan razı. Biz noter de istenen belgeyi yaptık Enver ağa birkaç gün sonra öldü. Aradan 5/8 sene geçti bir gün Enver Ağanın karısı Noterliğe gelmişti vaktimiz müsaitti, Ey kardeş karısı oğlun nasıl kızların nasıl, Enver ağanın o son yattığı yeri boş arsayı ne yapacaksınız gibi sorduğumda: Haa.. 15 bin lira veriyorlarda vermedik deyince ben de hani Enver ağa tamamını sekiz bine vermeye razı idim dedi ya niye 15 bine vermediniz dediğimde : Karşımızdaki soğucaklıların mendil kadar yeri 35 bin edince bizimki 25 bin etmez mi cevabını vermişti.

Bu hikâyeyi nakletmemden kasdım : Enver ağanın evini tamamilе bilfarz dokuz bine hatta yarısı veresiye olarak alınmış olsaydı beş sekiz sene sonraki 25 binlik bedel farkı Belediyeye kalsaydı demekten ibarettir.

1) Yüksek Mühendis Nazıf Alaybeyoğludan duymuştum ki Ahmet Benderlinin apartmanı Ahmet Yatağan tarafından yaptırılırken sokak düzeyi hesaplanmadan yanlış yapılmış olduğu için sokak düzeyinin bilahare belediyece düzeltilmesi Belediyeye 150 bin liraya oturmuş!

j) Bugünkü İş Bankası yerinin 5 - 8 sene önce 250 bin liraya satın alındığını biliyoruz bundan 20 sene önce Baha beyin caddeyi açarken kısmen değil tamamen istimlâk edilmiş ve hatta bedelinin yarısı veresiye tutulsaydı şereflenmeden ve fiyat artışından hasıl olan kâr Belediyeye kalmış olmaz mı idi bu ve emsali istimlâk suretile alınışlarda çok düşük bedelle alınıvermek ve yol açma gösterişi yapılmıyormuş prensibi yerine dolgun fiyatla ve sahibini mahkeme yollarına göndermiyerek kısmen vere-

siye bedelle alınmak şekli tatbik edilseydi sonraları tehassül eden bedel yükseklikleri Belediyeye kalsa idi daha iyi olmazmı idi.

k) Buracıkta Kayseriye ait bir hatıramı nakledeyim bunu Kemal Demirerin zamanınd aÇorum Ekspres gazetesinin 26.9.1967 nüshasında-ki yazımda da bahsetmiştim. Doktor Rifat Patır beraberinde idim... Kayseride tüccar ve âlim bir zat ile kısa bir hasbihalde bulunmak fırsatına ermiştim, Kayserinin on-yirmi sene evvelki dillere desten olmuş kambur belediye reisinin muvaffakiyet sırlarını sorduğumda Hacı Fatih Bey şöyle demişti : O kamburdan daha gayretli yeni bir reis var şimdi. İkiyüz küsur metre karelik arsamı civar gayrimenkullarla beraber istimlak edeceği kararla bizden sulhan satın aldı parselledi yüz metre karelik üç dükkan yerini bana verdi, üstede benden otuzbeşbin lira aldı böylece buraya ait istimlak alış verişinden belediye bir milyon sekiz yüz bin lira kâr etti bu parayı da İmar işlerine harcıyor...

Kayserinin o meşhur ve merhum kambur reisi ve halefinin tatbik ettiği usüller Çorumda da uygulansaydı ve siyasi muhalefet değil idarî muvafakat yolu tutulsaydı Çorum kazanmış olmaz mı idi. Hacı Fatih bey şunu da sözüne katmıştı Çorumda doksan istimlak işlemin yetmiş Temyiz mahkemesine kadar getmiş. Kayseride ise ancak on istimlak davası temyiz olunmuştur kayseri belediyesi uyuşma yolunu tutmuş ve paralar da kazanmıştır... Ne olurdu 933 den 958 yılına kadar velev fasıllı olsun Çorum Belediye Reisliğinde kalmış olan Baha bey, Kayserinin kambur reisinin yaptıklarının dörtte biri kadarını yapmış olsaydı!...

l) Bilen bildiğini söylemese ve herkes neme lazım dese, akıl akıldan üstün olur büyük sözü geri atılırsa elbet başarı azalır. Bir hatıramı daha nakledeyim : İsviçre'de Yüksek Mühendislik tahsili yapmış ve Almanya'da Gurop fabrikalarında stajlarını başarmış olan birinci oğlum Gültekin 1948 de Çoruma gelişinde Alman'ların Harp sebeble harap olan şehirlerinin yeniden imar şeklini anlatırken şöyle demişti : Almanlar, Alman kalkınma kudretinin yükseliş derecesini göstermek ve eskiden kurulmuş olan şehirlerin son asra uymayan sıhhat ve yapı durumlarını modern hale sokmak için imkânlarını israf etmiyerek imar edecekleri şehrin yakınında modern şehir kurmaya elverişli araziye belediye alıyor, planlıyor, parselliyor iki sene içinde yapı yapılmazsa geri alınmak kaydile satıyor yeniden yapı yaptırmak isteyenler icbar ve teşvik eyliyor. Tezce yeni modern şehir kuruluyor. Çorumda dahi eski ve dar sokaklı şehri imara uğraşmaktansa mesela kışladan Melekgaziye kadar tarlaları veya ayarık kırları gibi yerleri Belediye alıp parselleyerek yapı planlarıyla beraber satsa iyi olmazmı ki. Mütelaaları benim gibi Kadir Celeb de bizim evde dinlemişti. Gültekin bu mütalaalarını Reis Baha beye de gidip anlatmıştı

fakat heyhat anlayan kim!. Evet sekiz dokuz sene İsviçre'de, Almanya'da bilgi almış yüksek mühendis olarak gelmiş oğlumun fikirlerine kıymet vermeyişine kızmadım ama Almanların tatbik ettikleri usulleri azıcık benimsese idi meselâ Kışladan Melegkazi tepesine kadar o zamanlar için ot bitmez bülbül ötmez birer boz boş bir arsa olan ve bu gün kalenin kuzeyinde ve doğusunda kurulan mahallelerin arsaları 950 den evvelki senelerde metre karesi beşer kuruşa pekâlâ alınabilir iken bugün sanırım ki oralardan metre karesi 50 liradan aşağı arsa olmadığına göre imar sahası harici yerlerin imar iskan sahası dahili olması dalaveresile beliren muazzam bedel farklarından bugün belediye milyonlar kazanmış olmaz mı idi. Bir idare adamı kendi zamanını görmekle beraber istikbali dahi görmesi gerekmez mi ki ve muvaffakiyete erişmenin asıl sırrı da bu görüş nisbetine bağlı değil midir.

m) Çimento Fabrikası yanlış yere oturtulmuştur. Çimento fabrikasının Çoruma gelmesinde ilk saik Ortakcıoğlu olmuştu. Sermayenin toplanmasında Baha Çorbacı oğlunun önemli gayretleri geçmiştir. Çimento Fabrikasının gazı tozu şehri rahatsız eder şeklindeki mutalealara Bahabey kıymet vermemiştir. Fabrikayı bilhassa yaz günleri serin poyraz rüzgarlarının geldiği doğu semte kurdurması bugün daha iyi anlaşılyorki şehir umumi sıhhati için büyük bir hatadır hava ceryanları düşüncesile fabrikanın Burun çütlüğe ve hatta Celilkırı semtine veya İskilip yolu taraflarına kurulması daha muvafık olabilirdi. Artık fabrika kurulmuştur memleketi ve halkı gazından tozundan kurtarmak derdi ise ortada kalmıştır.

n) Ziraat Bankası Verem dispanserinin yerinde kurulmak münasip ve kolay olurdu. Ziraat bankasının kurulduğu yerde, Merhum ve muhterem Doktor Mustafa Çantekin Kütüphanenin kurulmasını tavsiye etmişti. Bankadan Belediyeye arsa parası alınmak düşüncesi, üstün tutulmuştu!.

o) Karayollarınca, kışlanın önünden Kalenin ardından Verem Hastanesinin kuzeyinden, bugünkü kız enstitüsü yerinden geçirilmesi tasarlanmış olan yolu, mahza saat kulesi dibinden geçirmek gayesiyle kapatmış idi. Karayollarının tasarlamış olduğu o istikamete engel olmasaydı bugün saat kulesi çevresindeki trafik sıkıntısı olmaz ve yeniden yol sıkıntısı çıkmazdı.

ö) Cumhuriyet ilkokulu civarında Hamoğlunun halen kahvehane ve fırın gibi tesissat yaptırmış bulunduğu geniş arsa 15 sene öncesine kadar bilindiği üzere çok eskiden beri ağaçpazarı yeri ve Çobana katılacak mahalle hayvanlarının eğreği idi. Ara kalmış bulunsa idi Osmancık tarafına gidip gelen araçların durak yerleri olur bugünkü izdiham olmazdı bu

arsayı Baha bey bir seçim arefesinde satmıştır satıldığı zaman Belediye-
nin bir kaç kuruşa ihtiyacı var ise bile geleceği ve memleketin doğacak
ihtiyaçları hatırlansa idi elbet Belediyenin elinden böyle bir arsa çıkarıl-
mazdı.

p) 1955 senesinden önceki yıllarda Çorumda uzun zaman Müteahhit-
lik yapmış ve birçok resmi binalar inşaatını başarmış ve Samsun mebu-
su dahi olmuş bulunan Necmeddin Doğuyıldız, bir gün bana şöyle demiş-
ti: Teahhüt işlerimde muvaffak oluşumun bir sırrı da işim icabettikçe
Mühendislere kıymet vermemdir, aldığını inşaat için evvela ehli erbabı
mühendis bulurum mukaveleye bağlayarak çalıştırırım. Memleket kalkın-
ma zamanındadır. Çorumda bir çok inşaatlar oluyor fakat Belediyenin
ne kararlaştırmış şehir planı var ve ne Mühendisi. Hususi inşaatlar gelişi
güzel yapıyor caddeler ve sokaklar düzene sokulmuyor... bu söylenenler
elbet Belediyeyi ilgilendiriyordu.

r) 1938 - 1943 seneleri arasında Çorumda vali olarak bulunmuş olan
Muzaffer Akalın a ait hatıralarımızı yazarken Çorum Ekspres gazetesi
27.10.1969 nüshasından son fıkra (... 1946 da C.H.P. kaza idare kurulu
başkanı ve Delegesi olarak büyük kurultaya katılmak üzere ankaraya git-
tiğimiz günlerde dava vekili Bedri Tüzün'ün hatırlamasıyla Dahiliye Vekâ-
leti Mahalli İdareler Umum Müdürü bulunan Muzaffer Akalın'ı makamın-
da ziyarete getmiştik memlekete ait şeyler konuşulurken (Belediye Reisi
baha beyi kasdederek Reisiniz daha hâlâsaat kulesi yanına diktiği çam-
ların üstüne büyük elektrik lambalarile ışıklar yakıyor mu, Halkın içme
suları ile çamları suluyor mu...) diye sormuştu... ve hayretle Valiliği za-
manında bunlara niçin engel olmadığı süalime de uğraşmaya değmezdi
demişlerdi bugün söz konusu yerden kamyonlar geçiyor.

s) 1943 1946 yıllarında Çorum valisi olarak bulunmuş olan sahip
örgeye ait Çorum Ekspres gazetesinde 28.10.1969 tarihi nüshalarda yazdığ-
ım hatıralardan bir fıkra (... Vali Sahip Öрге yetkilerini Çorum'un hay-
rına kullanmış gayretler göstermiştir. İlk kalkındırma ve güzelleştirme
derneği kurdurmuştur... Yıllık geliri 200 - 250 bin lirayı buluyordu... Vali
Sahip Öрге, harap bulunan Çorum şehrini imarını öne almıştı beton veya
parke kaldırım o zaman bilinmiyordu. Önemli sokakların parkelenmesi-
ne bu dernek elile başlandı bir çok dükkanları askıda bırakan toprak tes-
viyeleri oldu çorumun iymarını bunca hizmet ve gayrek göstermesine rağ-
men belediye reisi Baha bey, çok zaman bu vali ye küs dururdu...

ş) Çoruma 31.7.957 de gelmiş olan cevaz çapan oğlu... gelişinin fer-
dası gün Tahtalı sokağının halini ve darlığını bilenler elbet hatırlar o so-
kâğı yani Osmancık caddesini bir düzene sokabilmek için gayrete geçti
o sokak işi düşünüle dursun... devlet hastanesi kapısına çıkan dik yokuş-

lu yolu düzeltti parkın çevre yollarını genişletti bu sayılan işlere iymar gayretlerini şehrin umumuna teşmil azminde idi şehrin umumi vaziyetini acilen modern bir şekle sokmak ve bilhassa şehrin iymarı hususunda Belediyenin yapması gereken işleri Vilayet gücü ile yapıvermek azminde idi bu maksatla belediyenin büyük salonunda toplantı tertiplendi. Bu toplantı sadece belediye azaları forsunu üzerinde taşıyanlara inhisar ettirilmedi umumuleştirildi, her çorum sever çağrılmıştı biz dahi davet edilmiş tik noterlik resmi vazifemden ziyade bir memleket evladı olarak çağrıldığım bu toplantıya severek katıldım. Belediye hizmetlerinin aksaklığını ve bilhassa şehir iymar planlarının 1932 senesinden beri mütemadeyin değiştirilegelmışolduğunu, şehir planı denen şeyin kimine karşı süngü, kimine karşı kalkan olarak kullanıldığını, ikidebir tadil edile edile plânlıktan çıktığını genişçe söyledim o zaman çorumda çıkan yeni adım gazetesinin Ekim 948 nüshasında nakil ve hikâye edilmişti birkaç satırını oradan nakledeyim ki toplantının en uzun konuşmasını Noter İhsan Sabuncuoğlu yaptı, sözlerle o tenkid Çorumda imar plânının tadil edile edile plânlıktan çıkmış olması teklifini benimsetti, Belediye Meclisinden plânın yenilenmesi kararı dahi çıktı ve acilen tekemmülü vali çapan oğlunun ve hat-ta mebus biberogunun gayretleriyle mümkün olacaktı amma velakin ihtilal olunca şehir planını tez yaptırma azmi de kayboldu... netice vali çapan oğlunun memleket iymarına... matuf gayretleri muhalif partıca desteklenmiyordu kösteklenmeye götürülüyordu bu müsbet menfi hareketlerden zarar gören yine Çorum oldu çünkü Adnan Menderes'in o imar için tahsis edebileceği bol para musluklarında çorum(su akarken kabını doldurmamak gibi bahtsızlığa uğradı...

t) Baha Çorbacıoğlunun ilk reisliğinden beri ettiği bir hata da ulumezarın yerinden kaldırılması arzusudur gerçi buna kendisi de pişman olmuştur ama en son şehir plânına kadar o kötü düşünce sinsi sinsi devam edegelmiş ve elbet tatbikine imkân bulamıyacak olmuştur hafta pazarının oralara götürülmesi ve darlaşması bu ulumezara kalk buradan git dedirtebilir ve 800 senelik şehitler yatağı ecdat istirahatgahı rahatsız edilebilir bu tehlikeyi memleket bilmelidir hayvan pazarını da oradan kaldırarak hıdırlıkla bu ulumezar birleştirilmeli, ruhlara ferahlık verici sükunetli bir hale sokulmalıdır bu mezar ve pazaryerleri mavzuunda çok yazılar yazdım varaki mahri vefayı kim okur kim dinler!!.

u) Şehitler abidesi denen yeri Reis Baha bey ta, 1933 de ilk reisliğe geldiği günlerde ilk işi olarak yaptırmıştı Yozgattaki memurluktan çorum reisli gine gelince Yozgat Çorum ruh soğukluğunu tecdit ve teşdid eder mahiyetli olarak buna başladı Milli mücadelede Yozgat isayncılarının Alacayı basdıkları sırada Çorumdan gidip şehit olmuş bulunan binbaşı

yüzbaşı ve çavuş ile Cemilbey nahiyesinde müdür iken şehit edilen gencin kemikleri ulumezardaki yerlerinden çıkarılarak buraya getirilmiş ve acı ifadeli kitabe yazdırılmıştı kitabeyi ilkin kendi tadil etti sonrada Vali Cevat Çapanoğlu daha munis şekle çevirtmiştir.

ü) Belediye Reisi Bahabeyin bugün ve yarın bile engüzel işi olarak görülecek olan iki çamlık vardır ki birisi hükümet konağı ön ilerisinde olup aslan Pir aba mezarlığı olan burası güzel çamlık ve dinlenme yeri olmuştur diğeri de devlet hastenesi yukarısındaki büyük çamlık olup her türlü bakıma lâyıktır.

y) Çorumda saat kulesi civarında Ankara Trabzon yolu yolcuları için bir otobüs durak yeri evelahir lazımdı yapılmıyor ve engel olunuyor halbuki yabancı otobüslerin şehir merkezinde yarım saatcik kalmaları esnaf için faydalar bırakmaz mı ki bunu belediye onbeş yirmi seneden beri ihmal etmiştir bu ihmale sebep te yerli otobüs nakliyecilerinin kendi alacakları yolcuların yabancı otobüslerce kaçırılması manası seziiebilir ve bu sezgi ilgili resmi şahıslara da elbet tesirden uzak kalmamış olmalıdır bu gün bile yabancı otobüslere meselâ saat kulesi meydanında eğrek yeri durma yeri müsaadesi verilse çaycısı, leblebici, aşçısı v.s. her sınıf esnaf para kazanmaz mı, Kırıkkale'de görüldüğü gibi temiz güzel yüznumaralar yolcular için hazır bulundurulmaz mı. Bu fikir ta Çapanoğlunun toplantısından on sene evvel bile mevzu bahis olmuştu bu yüznumara bile memlekete para bıraktırmaz mı idi.

z) Bahabeyi şahsen tenkid etmek değil kasdım. Belediye hizmetlerinin tedbirli yapılmış ve birdaha tebdile tadile lüzüm göstermek zarureti hasıl olmaması gibi samimi düşüncülerimi ve görüşlerimi sıralamaktan ibarettir. Örümcek bile gittiği yerde iz bırakır Baha bey Belediye Reisliğinde diyebilirim ki Kumite şeklile kalmıştır! İlme Fenne Tekniğe pek kıymet vermemiştir 948 de tekautlük müddetini ikmal edince çekilip gitmiştir!.

FAİK KÜRKÜ

İhtilâlde vazifesi hitam bulmuş olan Faik bey, Reislik devresinde selevi Baha beyin hiç denecek kadar basit istimlak bedellerini bankaya yatırarak mülklerini zabt edip Mahkemelere müracaate mecbur ettiği ev ve mülk sahiplerinin oldukça uzun ve masraflı süren davalardan sonra meşru ve kesinleşmiş para alacaklarını ödemeye gayret etmiştir ikinci bir eseri de güpür hamamı yanındaki bir metrecik genişlikteki çarşıya sokak aralarında sürüne gelen postal tamircilerini çatı altına sokması olmuştur ki bu da bir hizmettir.

Şunu bilhassa ilave edeyim ki Belediye Reisleri bittabi her türlü işle-ri elbet Belediye meclisi azaları ve onların kararları ile yapmıştır Reis onları irşad ve iykaz edecekti, aza olanlarda Reisi Eyiye doğruya Isabetli harekete teşvik ve tergib etmekle elbet vazifelidirler. Savablardan hisse alacakları gibi hatalı işler dolyısıyle maddi olmaktan ziyade manevi olarak vicdanî olarak mesuliyet payları yok değildir. Bir arkadaşın geçende dediği gibi Belediye azalıkları Emme yeri değil Amme hizmeti yeridir.

VALİ VE BELEDİYE REİSİ

HASAN BASRİ KURDOĞLUNUN ARDINDAN

(Yeni Çorum Gazetesi 20.6.1964 nüshasından)

Valimiz Hasan Basri Kurdoğlu Çorumdan gitmişler, evet her gelen gidiyor, dünyamızın değişmez halidir bu, kimi debdebeli alayışlı, kimi sesiz ve habersiz gitmiş olur tesadıftır bu, buz üstüne yazı yazılmak gibidir bu, dileriz Tanrıdan ki kendilerine ailece uzun ömürlü afiyetler, her yerde her umurda muvaffakiyetler, her yolda selametler, hayatları boyunca refah ve saadetler versin.

Cumhuriyet ilânından beri şu Çoruma yirmiden fazla vali gelmiştir. Sıra itibariyle belki yirmincidir, fakat diyebilirim ki bıraktığı eserler ve intibalar bakımından herhal ilk dört ve ya beşin içinde şerefli bir mevki almışlardır eski alıştığımız tabirle söyliyeyim şahsiyetleri bakımından (Efendi) adamı idi.

İş bakımından da az yapar öz yapar yapıcı bir idareci idi, sadece gözümün önündeki Albayrak ilkokulu binası ve hele hususi muhasebe binası Çoruma bıraktıkları şaheserlerdir.

Bundan onbeş sene kadar önce bir iş için çağrılıp gittiğim Yozgatda hususi muhasebe malı ve yapması olarak zamanına göre muhtelif ve müteaddit modern binalar görmüştümde Çorumda emsalini göremediğim için imrenip durmuştum. İşte bu gün için Çorumu süsleyen özel idare binası bütün haşmetile gözlerimiz önünde durmakta, karşısındaki Adliye ve Mülkiye binaları ile memlekete çok güzel görünüşler sağlamaktadır. Kardeşleri Yüksek Mimar Mühendis Remzi Kurdoğluna ücretsiz olarak planını hazırlatmışlar ve bu çok ihtişamlı binayı ve başkalarını takip edip yaptırmışlardır. Gerçi vilâyetin devletin parasile yapılmıştır fakat senelerdir görüyoruz nice paralar harcanmakta fakat ortada eser kalmamakta bu bina ise ortada durmaktadır. Efendi adam olduklarını söylemiştim ki dünya durdukça duracak olan bu ve emsali binaların yapanı kim, yaptıranı kim, proje ve plâncısı kim, kontrolcusu kim parasını temin eden

kim? bunları sabitleştiren kitabeleri eksik dedim eski ve tarihi binalarda örüle gelen ve ilk bakışta aranan kitabeleri bunların da bir yerinde görülebilirsin dedim büyük bir eseri tevazu ile (hayır) dediler. Bu cevaplarını olmaz manasına telakki etmedim. iyi eser anlamında Hayır saydım. İşte kitabe konma temennimi yeniden tekrar ediyorum kitabeleri, yapanların zamanında konsaydı yapanları için bir eseri tefahür olabilirdi. Artık gittiler eserleri kaldı bu kitabeyi doğru dürüst yazıp taşlara hak ettirip yerlerine koymak memleketin kadir şinas evladlarına ve mümtaz haleflerine düşen bir vazifedir taş üstüne taş koyanlar eserleri gibi var olsunlar.

SİVASI ZİYARETİMİZ

(Yeni Çorum Gazetesinin 12.6.1964 nüshasındaki yazımız)

«Sayın Sivas Valisi Mehmet Varinli'nin Çorum Valiliğine tayini dolayısıyla Çorumdan Sivas'a giden tazim heyeti, Atasını daha büyük tazim ile anar. 7.6.1964 Kafile Başkanı Çorum 1. Noteri İhsan Sabuncuoğlu» Bu yazıyı yazdığımız yer elbet herkesin malûmu.

Atatürk'ün Sivas Kongresini kurduğu Sivas Lisesinde, O zamanki mütevazı dekoru aynen mevcut olan tarihi kongre salonunu ve o zamanki ünvanile Mustafa Kemal Paşa'nın çalışma odasını ilkin ziyaretimizde, kafilemize sunulan oranın hatıra defterine (kafile arkadaşlarımızın ânî kararları üzerine) hemen yazıp imzalamış olduğum bu iki satırlık yazıyı yazarken, hayatımın en şerefli ân ve heyecanını yaşamış bulunuyorum. Fanî olduğumda bile, o defterde bu iki satırlık yazım baki kalacağı için, duyduğum manevî zevk hudutsuzdur. Tek ve pekyüksek bir teveccüh saydığım bu mazhariyetim dolayısıyla kafile arkadaşlarımıza şükranlarımı kaydeder ve daha nice nice hayırlı yollara ve yolculuklara ve amaçlara erişmelerimizi dualarımla işaretlerim.

Evet; yarım milyon öz türk nüfusu Çorum Vilâyeti halkının severek ve sayarak tanıdığı ve Çoruma tekrar gelmelerini tehassürlerle beklediği Mehmet Varinli, artık Çorum Valisidir. Resmî Gazetede yayınlanmış ve kesinlenmiştir. Dileriz tanrıdan ki, bu gelişleri memleketimiz için ve Vilâyetimiz için ve kendiler için hayırlar ve uğurlar dolu olsun.

Mehmet Varinli'nin Çoruma Vali tayin olunuşu, 27 Mayıs bayram sabahı Akşam gazetesindeki haberle duyulmuş ve o gün onu sevenler için bayram sayılmıştır. Çorum severlerin gözlerinde birer eseri beşaret parladı. Telefonlarla, telgaflarla, mektuplarla hürmetler, selamlar gönderildi. Bunlar kâfi görülmedi, onu ve Sivas'taki eserlerini görebilmek iştihakile Sivasa çok çok gidildi. Halkın her sınıfından toplanan kafilemiz 7.6.1964 pazar sabahı saat 9 da Sivasta Hükümet Konağı önündeki çay bahçesinde birleşti. Sivastlıların ve Sivas Vilâyeti halkının, onun bu ayrılışı dolayısıyla

adeta ağlaştıkları ve onu bırakmak istemedikleri öğrenildi. Hükümet Konağı alt katında bulduğumuz telefonda ancak faydanılarak rica ettiğimiz randevü, samimiyetle hemen bahşolundu.

Kafilemiz : (Doktor Patır, Eczacı Talat Cerit, Diş Tabibi Mustafa Karakaşlı, Yaşar Güven, Sadi Leblebici, Çorumlu Osman Bölükbaşı, Rumi Cancan, İsmail Akat, Atıf Çıkrıkçı, Nuri Damar, Ali Sıkı, ve Sacit Çubukcu, Lütfü Kolağası, İsmail Tekeli ve İhsan Sabuncu) iki otomobil ve bir münibüsle Vali Konağına gitti. Büyük hüsnü kabul görüldü, şerefli mîsafir oldu.

Sivas ve Çorumdan hasbıhal edildi izahatlar alındı, verildi. Sivasın elli sene evvelki Devletli Valilerinden ve bahusus yaptırdığı yollarının hâlâ payidar oluşu ile maruf olan ve oradan Sadrazamlığa yükselerek altı sene Sadrazamlık yaparak ölmüş bulunan maruf Halil Rifat Paşa'dan ve inzibatçılığı dillere destan olmuş bulunan Reşit Akif Paşa'dan ve hattâ yüz sene kadar önce Çorumun mukadderatı ile bizzat ilgilendiği bilinen Feyzullah Paşadan ve başkaca Sivasın evvel ahır büyük idare amirleri ile kazandığı eserlerden konuşuldu. O kudretli Velilerin haleflerinden bulunan Mehmet Varinli'nin Sivastaki müfrit gayretleriyle eserleri hakkında bilhassa izahat rica edildi; gözlerimizle de görmek arzularımız izhar olundu.

Kafilerimize mihmandar olarak tensib buyurulan Sivas Maarif Müdür Muavini Karşlı Mustafa Sıtkı Demir ve Sivas Müzeleri Müdürü Sivasslı Halil Üstün beyler delâlet ve refakatleriyle otolara rakıben Sivas gezildi. Sırası : Sivas Lisesi, Sivasta İsmet Paşanın yedi yaşından, ondört yaşına kadar babası nezdinde ikâmet eylemiş olup halen müze şekline sokulmuş bulunan İnönü Müzesi, Büruciye Medresesi, Çifte Minareler, Kale Camii, Göçük Minare, Kale Parkı, Hâl Binası, Cumhuriyet İlkokulu, Garajlar, yeni açılmış caddeler ve meydanlar, teneke mahalle diye anılan eski gecekonduların yerine yapılmış basit meskenler, Sultan Aziz deşri yapı Kızılırmak köprüsü, başka herkesin malûmu Çimento ve Devlet Demiryolları Fabrikaları v.s. Uzaktan, yakından, içinden, dışından görüldü. Yüzbin nüfuslu Sivas şehrine karşı, biz Çorumluların sevgileri ve saygıları arttı. Böyle bir vilâyet valisinin Çoruma gelmesi dolayısıyla derinden şükran hisleri duyuldu. Vali Konağında yenilip içilen kahve, pasta ve çaylardan sonra, otolarla gidilerek ve çabuk çabuk hareket edilerek, dört saat süren bu geziden ve hele Kale Parkından etrafa bakılırken; şu caddeyi Varinli açtı, şu meydanı Varinli genişletti, o binayı Varinli yaptırdı, şurayı Varinli onardı gibi, mihmandarlarımızın tarif ve işaretleriyle sanki Sivasın her tarafını gördük. Saat onaltıya Sivas Belediyesinin o güzelim lokantasında mihmandarlarımız beraberimizde olarak, yediğimiz

nefis Sivas kebab ve tatlılarından sonra, mihmandarlarımıza veda ettik. Sevgi ve saygılarımızı, saygı değer Varinliye gerek bizlerin ve gerek onun, vakitlerimiz müsait olmadığı sebeble, arzı ricalarımızı bırakarak Sivas-tan ve mihmandarlamızdan ayrıldık.

Şunu da ilâve edeceğim ki, aldığımız izahatlardan en mühimi, bu yüzbinlik Sivasta, okullarda çift tedrisat kalkmış, 103 okul tahsisatile tam 260 okul yaptırılmış, bunlardan Cumhuriyet İlkokulunu bizzat gördük ki, bizim Albayrak Okulu ayarında ve intizamındadır. Diğerleri hep böyle imiş. Sivas'a ait tarihî eserler ve bilgiler, geçen haftaki Hayat Mecmuasında neşredilmiş bulunduğu cihetle tafsilinden vaz geçtik. İnşallah Çorum, daha çok başarılarla sahne olur.

VALİ VE BELEDİYE BAŞKANI MEHMET VARINLI

Sene 1960, ihtilâlin ilk günlerinde Çorum'a Vali ve Belediye Reisi olarak gelmiş bulunan Varinli'ye (ihale ve teahhüt mukavelelerinde Noter sıfatıyla gidip imzasını almak vazifemiz icaplarından olması hasabiy-le) ilk gelişinin ferdası sabahı hoşgeldine gitmiştim vakit erkendi. vilâyet makam odasında ayakta geziniyor bulunduğunu öğrendiğim odacı delaletiyle müsadelerinialarak içeri girip kendimi 25 senedir Çorumda Noter İhsan bendeniz diyerek takdim etmiştim. Aslen Çorum'lumusunuz diye sordu evet dedim kapı gerisinde bana yer gösterdi kendisinin karşısına oturdum bir şeyler soracağını mülhaza ediyordum odacı içeri girdi muavin bey ziyaretinize gelmek istiyor dedi anladım ki daha vali muavinini beyle dahi görüşmemiş. Müsaad erica ettim konuşacaktık dedi başka münasip zamanda emirlerinizi beklerim diyerek yanından ayrılmıştım senelik iznim gelmiş idi bırakıp İstanbul'a doktor oğlumun yanına gittim bir ay sonra avdetimde katiplerim benim İstanbul'a gitmemden bir kaç gün sonra Vali beyin ziyarete geldiğini haber verdiler beraberinde Maarif Müdürü Recep bey dahi varmış. Müsait bir gün Maarif Müdürünü gidip gördüm Vali beyle gelişlerini sordum evet Noterin kahvesini içelim diye beraberinde alarak Noterliğe uğramış olduklarını söyledi bunun üzerine vilâyet makam odasına çıktım fakat vali bey yokmuş kapıcısına tembih ettim ki izinden avdet ettim dolayısıle hürmetlerimi arz için gelmiştim dedim.

Aradan bir hafta geçti geçmedi bir kalabalık gündü Azap sokağı başında şimdiki Karpataın Eczanesi yerinde bulunan Noter daireme Vali geliyor diye bir ses geldi birde baktım ki Vali Mehmet Varinli bey yanında Vilâyet Jandarma komutanı olarak geldiler hoş geldiniz muamelesi yaptık müsadeleri veçhile birlikte kahve içerken csaretlenerek sordum efendimiz dairenin kapısı yanında ve evimin köşesinde kırmızı rakamlar ve

işaretler gördüm bunlar neye delalet ediyor dediğimde kendine daire buldunmu dedi ve bende sayenizde elbet bulurum dedim evimin nerede olduğunu sordu kısaca söyledim ziyaret sohbeti hitam buldu ve gittiler. Ertesi öğleyin evime giderken Alaybey sokağından vali arabası yavaş suratla geldi içinde Mehmet Varinli bey var bana selam verdi ve Seydimlerin aralığı dönerek gitti arkası sıra Kavukçu Hayri bey Alaybey sokağından geldi bizim kapı önünde Hayri beyle birleştiğimizde Vali senin divarlara bakarak gitti yıkacak galibe hazır ol gibi latife etti bende dün konuşmuş-tuk hazırım cevabını verdim daha yeni evi yaptırmamıştım, aradan çok geçmedi birde işittikki vali bey ankaraya devlet şurası azası olarak gidecekmiş.,O gün imzasını alacağımız bir iş dahi vardı Belediyede bulunduğunu haber aldım gittim imzasını alırken efendemiz Ankara'ya giidecekmişsiniz haberini aldık hayretle karşıladık memleket imarına yeni başlamıştınız bu ayrılışınız üzüntümüzü mucip oldu dedim kendim istemiştım cevabını verdi. Amme bu cevap müphemdi heyecanlandım ne edeyim hemen Cumhur reisine bir tel yazıp çektim. Benim gibi o gün ve ertesi gün muhtelif imzalarla 60 dan fazla tel çekilerek Varinlinin Çorumda bırakılması istirham edildi böyle teller çekmekle temennimizin kabul edilivereceğine ümidimiz olmadığı için ve kendisinin de Ankara'ya acele olarak gittiği öğrenildiği için vakit kaybetmeden Ankara'ya gidilmesi kararlaştırıldı Eczacı Talat Cerit'in orada toplanıldı bir otobüs ve dört taksi dolu su Çorumlu hep Ankara yoluna yürüdük.

Öğrenildiki Varinli Ankara'da İstanbul otelindeymiş ve yine öğrenildiki akşam vakti otelden ayrılmış Çoruma avdet ediyormuş fakat biz Ankara yolcuları yolumuza devam karar verdik 60 kilometre kadar gidince yolda vali arabasını hızla gelip durmadan Çoruma doğru geçtiğini tahmin ettik birzarur döndük peşini takip ettik yetişemedik Çorum vali konağına kadar geldik gece yarısı oluyordu kafilemiz ben Noter İhsan'ı yetkilendirdiler vali kapısının ziline bastık kapı açıldı ama açan Varinlinin kendisi değil, ben noter İhsan hep sevenler ile beraber acele ziyarete geldik haberini gönderdik. Mehmet Varinli gülerek buyur etti, biz kalabalık olduğumuzu kısaca ricaya geldiğimizi söyledik gülerek kapı önüne çıktı, ve hep sizi sevenler ve sayanlar diye toptan takdim ettik daha yıkılacak evleriniz mi var diye latife ile söz açtı ve biz de ta Ankara'ya kadar sizin için gitmeye kararlı idik dedik müphem cevap verdi dağılmaya başladık ama geceyi geçirelim yarın akşam Ankara'ya hep gidelim her makama baş vuralım Varinlimizin Çorum'da kalmasını istirhama çalışalım kararına vardık ertesi akşam toplandık sabah erken bir otobüs dolusu Çorumlu Ankara yolunu tuttuk, resmi daireler açılmadan Ankara'ya vardık ama sağa sola kulak verdik ihtitalin başçılarından Türkeş'in Cumhurbaşkanlığı ve başvekillik müsteşarı ve müşaviri mevkiinden düşmüş ol-

duğu günlerdi yerine bizim Sungurlu lu Hilmi İncesulu'yu ziyarete karar verdik daha daireye gelmmiş imiş, bek leme salonunda toplastık bekle- dik, gelmiş haberi geldi ancak hepimiz olmaz içimizden bir kaç kişi se- çildiki İhsan Sabuncuoğlu, Talat Cerit, Kemal Güllü ve iki arkadaşla Hil- mi İncesulu tarafından bir masa çevresinde kabul edildik. Meğer biz da- ha yolda iken Varinli Çorumdan İncesuluyu telefonla bulmuş, içlerinde Noterde dahil bir heyet varıyorlar demiş, ve zaten eskiden tanıştıkları için, vaziyetin takdir ve tayinini İncesuluya bıraktığını söylemiş İncesulu bizim 4 - 5 kişilik heyetimizi kabul eder etmez, bu telefon konuşmalarını bize anlattı.

Ve zamanın nezaketi bakımından durumun takdirine karışmamızı ve hemen geri dönmeyi tavsiye etti bize söz ve ricaya meydan bırakmadı o sırada Trabzon telefonla İncesuluyu aramış haberi gelince ister istemez mülâkatımız bitti ve ayrıldık ve ümitsizleştik ancak İhsan ve Talat her ikimiz birde İçişleri Bakanı paşayı görmeyi ve maksadımızı ona anlatma- yı düşündük gittik teğmen barajını güç müsaade ile geçtik Albay barajı- nı geçemedik içerde iki bakanın daha bulunduğunu bugün için kabulü- müze imkân olmadığı cevabı ile karşılaştık işi kadere bırakarak Çorum'a avdet ettik oğün için büyük makam ve şahsiyetlere müsaade ederlerse yapmayı tasarladığım sözleri ve hitabeyi yazıp hazırlamıştım işte nakle- deyim :

Bütün milletce sevilerek benimsenen son inkilabın kahramanlarının ve liderlerinin temsilcisi olarak iki gün evvel Çorum'a gelmiş şeref vermiş olan yarbay Akkoyunlu ve arkadaşlarının Çorum'u ziyaret lûtufları ve izahatları Çorumluları çok memnun ve mütehassıs etmiştir. Bu münase- betle devlet erkanına Çorumlular şükran ve tazimlerini arzelmeye fırsat ararken bu defa Çorum valisi Mehmet Varinli'nin Çorumdan alınması üzüntüsünün verdiği heyecanla buraya kadar koşup gelmelerimizin Bü- yüklere yakışır âlicenaplık ve güleryüzlülük ile karşılanmalarını sevinç ve bahtiyarlık duyguları ile dolu tazimlerimizi peşinen arz ve takdim et- mek isteriz. Çorum uzun yıllar devletin imar nimetinden mahrum kalmış- tır son 15 senelik şulhü sukün devresinde dahimuvafıkı da mahalifi de memleketin imarına çalışmamıştır. Sevilip sayılarak benimsenen son in- kilap hükümetinin vali ve belediye reisi olarak Çorumda bulundurduğu Mehmet Varinlinin üç ay gibi kısa bir zamanda gece gündüz sadah akşam demeden hummalı gayret ve faaliyetleri memleket memfaatini herşeyden üstün tutan her Çorumluyu kalben çok sevindirmiş ve milli birlik hükü- metlerine daha çok sevgi samimiyetle bağlanmayı temin etmiştir. Bilhas- sa işaret ederiz ki Mehmet Varinli, Devlet otoritesini son onbeş senedir göregeldiğimiz valilerden daha kudretli olarak tecelli ettirmiştir. Meh- meh Varinlinin belediye başkanı olarak Çorumdaki bir iki aylık faaliyet-

leri Çorum belediyesinin varlığını bihakkın göstermeye başlamıştır. Mehmet Varinli, Çorumda mühim imar hamlelerine başlamış az zamanda çok ileri adımlar atmağa muvaffak olmuştur. Mehmet Varinli nüfusu otuz bin bulan Çorumu medeni bir şehir olabilir vasıflarına kavuşturma faaliyetlerine girişmiştir. İster kendi isteğiyle olsun, ister terfii suretiyle olsun Çorum'dan ayrılması vatan muhabbetini her şeyden üstün tutan Çorumlular için büyük bir kayıp olacaktır. Temiz anlayışlı ve çok enerjik hareketli bir belediye başkanından mahrumiyet teşkil edecektir. Hülâsa arz ve istirham ederizki Devlet büyüklerimizin müzaharetleriyle Mehmet Varinli Çorumda vali ve belediye reisie olarak hiç değil üç beş sene kalsın ve Çorum onun gayret ve hizmetlerinden faydalansın. Tayyare meydanından ve hele Atatürk'ün varacağı yere medeniyet meşalesi götürür dediği şimendüferden de mahrum yaşayan Çorum, Ankara, Samsun arasında müteaddit karayollarının kavşak noktasında bereketli ülkeler arasında Oğuzhanın 24 boyunu çevresinde toplamış durumda olan Çorumun bir çok dert ve ihtiyaçlarını giderme yolunda Milli birlik hükümetimizin müzaheretleriyle ancak Mehmet Varinli'nin mühim adımlar atacağına inanıyorduk. Mehmet Varinli'nin Çorum'dan ayrılması Çorumlular için hayal inkisarı olmakla beraber başlamış olduğu mühim işlerinde yarıda kalması gibi acı neticeler verebileceğinden Çorumlular üzgündürler devlet büyüklerimizin her derde çare bulacaklarından emin olarak yalvarmak için ta Çorumdan buralara koşup gelmiş bulunuyoruz.

Çorumun üçüncü bir istirhamı daha vardır ki Devlet ve Hükümet Başkanımız Cemal Paşamızın Çorumu teşrifleri arzusudur. Nice sene evvel Cemal Paşamızı ebedi hatıralarla Çoruma bağlamış Muhterem Pederleri, Çorumda Mukaddes bir makam ve mevki olarak tanınan ve Eshabı kıramdan üç maruf zatın türbelerini de ihtiva eden Hıdırlık diye andığımız mevkide ebedi istirahatgahına kavuşmuş Abidin Bey bugün bütün Çorumluların babası olmuş ve mezarları eyyamı mübarekede ziyaret edecekleri mutena bir mevki olarak görülecek bulunmuştur. Cemal Paşamızı Çoruma davet etmeyi özlüyoruz fakat bu davete kendimizde takat ve cesaret bulamıyoruz.

Amma merhum Babalarının elbetteki kabirlerini bir gün ziyarete geleceklerdir. İşte o fırsattan Çorumlularda Cemal Paşalarının Çorum Topraklarına Devlet Başkanı olarak ayak basmalarını sabırsızlıkla bekliyorlar. Tazimlerimizi tekrar sunmak ister, kabul lutuflarını istirham ederiz.

Varinli'nin birinci gidişinde hatırlayıp hazırlanmış ve fakat sunmayı becerememiş olduğumuz bu maruzatımı Varinli nin ikinci gelişinde bir

tel yazımla arzede bilmişim ki yazdığım tel ile cevaben aldığım tel yazılarını tarihi bir vesika olarak işte naklediyorum.

Tel Çorum 4.7.1964 Sayın Cemal Gürsel Cumhur Reisi Ankara Rahmetli babanız Abidin beyi topraklarında saklamak şerefine ermiş bulunan Çorumumuza bu kerre (iymarcılığı ve inzibaticılığı dillere destan) Varinli'yi, vali olarak göndermiş olmanız dolayısıyla bütün Çorumlular, Siz Devlet Başkanımıza ve Yüksek mesai arkadaşlarınıza kalben çok mütehassis ve minnetdar bulunmakta ve bu münasbetle Muhterem Babanızın kabrini son bir defa daha ziyarete gelmenizi hatırlatmaktadırlar.

Milli mücadelede ve her badirede olduğu gibi yine her türlü fedakarlıklara hazır bulunan Çorumlu evlatlarımızın bu samimi ve umumi dileğini' (Otuz senedir Noter ve hepsi Yüksek tahsilli altı erkek çocuk babası, 64 yaşlı Çorumlu bir ferd olarak) Derin Saygılarımızla arz ediyorum.

M. İhsan Sabuncuoğlu

Telgraf

Sayın M. İhsan Sabuncuoğlu Çorum

Telgrafınızı Sayın Cumhur Başkanımıza Arzettim Samimi duygularınıza teşekkür ettiklerini ve ilk fırsatta Çoruma geleceklerini ifade buyurdıklarını Saygılarımla bildiririm.

Nasır Zeytioğlu

Umumi Katib

Olan oldu Varinli birinci gelişinde üç aylık gayretli devresini yarım bırakarak Çorumluların elinden Devlet Şurası azalığı ile Ankaraya alındığı gibi ikinci geliş de böyle oldu.

Varinlinin kadrini kıymetini Çorumlular bilmemiş oldu ve Sevgilerini de duyuramamış bulundu. Varinlinin kıymetini, yerine Vali ve Belediye Reisi olarak gelen zatın (Celalettin Ünseli) kıymetli vakitlerini pasif geçirmiş olması mukayesesı vicdan ve izanlarda yapılmıca daha çok anlaşılmıştır ki Varinlinin ilk gidişı Çorum için büyük gayıp olmuştur.

Kemal Demirerin belediye reisliği zamanında para yokluğundan bahsetmiş olması dolayısıyla 26.9.1967 tarihli Çorum Ekspres Gazetesinde yazdığım makaleden bir parçayı buracıkta tekrar edeceğim ki (...) Varinlinin belediye reisliği yaptığı günlerde idi belediyenin bilmem hangi kısım şefi, para yok diye söylemişse şehrin üzerinden uçan kuşların bile belediyeye borçları vardır cevabını aldığı işitilmişti. Hazır parayısarf etmek kolaydır amma böyle bir parayı iyi yere sarf etmek lazımdır bunun

için de para sarf edilecek yeri iyi bulmak gereklidir ve hele para bulmaya gelince bu elbet hiçte kolay değildir ancak para alınacak yerleri bulmak bilmek görmek en önemli bir haslettir ve nitekim yine o yazımızda da işaretlemiş olduğum gibi.

Mesela 1966 senesi içinde belediyeden resmi ruhsatı alınmış inşaatların sadece ruhsat harcı bakımından belediyeye bildirilen bedellerin yekûnu onyedi buçuk milyon liraya yaklaşmış. Düşünelim bir mütevazî şehir sayılabilen şu inşaat bedelleri onyedi buçuk milyona varınca artık memleket yoklukta değil refah ve imar yolunda demektir. Memleket bir lidere muhtaçtı bu lider de ancak Varinli olabilirmiş heyhat gitti.

Varinli ilk geldiği günlerde Osmancık sokağını açarken Ulukavak camiisinin de yolun istikametine engel olduğu için oradan kaldıracak ve berilere yaptıracakmış Vay camimizi de yok ediyor diye o zaman vaveyla koparmış olanların işte aradan dokuz sene geçince eyvah demekte olduklarının şahidi bulunuyoruz. Bu bile Varinli'nin ne derece imar hususunda ileri görüşlü idiğinin bariz bir misali imiş. İtiraf edelim ki Çorum'lular birinci gelişi (vali ve belediye reisi olarak iş görmek isteyişi) zamanının kadrini kıymetini bilememişlerdir.

Varinli nin ikinci defa sadece Vali olarak gelişinden önceki Belediye seçimleri başlarken gazete için yazmış olduğum bir yazıyı işte naklediyorum :

((Vali Varinli gibi Mümtaz idarecinin Çorum Belediyesi başında bulunması Çorum için büyük bir şans iken onun kadir ve kıymetini bilmek şöyle dursun Çorumda onun iymar faaliyetlerine zaman ve mekan bıraktırmayan ve aleyhinde yaygaralar kopararak zamanın Devlet ve Hükümet Büyüklerine çatlak seslerle bizzat veya bilvasıta sikayetler yağdıranlar ve sözün kısası Varinlinin imar hizmetlerinden şu biçare Çorumu mahrum edenler artık (gölge etme başka ihsan istemem) kabilinden lütfen olsun istigfari zünup itirafı kusur, ihtiyarı süküt eylesinler). Bedeli verilmeden mülkü elinden alınmak veya evi yıkılıp yola kalbedilmek elbet acıdır. Ancak basit bir misal: sünnet ettirilirken bittabi Çocuk Sünnetciyi sevgi ile karşılamaz veyahut apandistten muzdarıp hastayı gören Mutehassıs doktor, hastanın da müsaadesine bakmaz vakit geçirmeden işi görür ya doktoru o ameliyesi sırasında hasta değil onun akli eren adamları takdir ve tahsin ve hatta taltif ederler o sünnetçi veya Doktor elbet kestiği yeri tedavi etmeyi bilir ve yapar yeterki buna sızlananı inandırmak gerekir. İşte Çorumda bu yapılmamıştır. Basit menfaatleri hâledar olduğu zannile o Vali Varinli aleyhine yaygaralar koparılırken memleketin akıl ve izan sahibi Büyükleri benim gibi Çorumda yok mu idiler

ne için çatlak sesleri susturmadılar bir ay iznimden Çoruma döndüğüm günlerde Çorum Valiliğinden Ankara Danıştay azalığına tahvili haberi ile karşılaştık ne çareki Çorumda ibkası için bir otobüs doluğu Çorum se-
ver ricacı gittiğimizde selahiyetli bir ağızdan Çorumlular adam kadri bi-
lemiyorlar istemenin veya şikâyetlenmenin zamanını da takdir edemiyor-
lar... dedeğini açınarak dinlemiştik...

Şunu da kayıt edeyim ki Vali Varinli o inkılab günlerinin fevkalade
selahiyetlerinden olarak üç aya kadar tevkif ve tedib yetkisini hiç bir su-
retle kullanmamış olması bile onun zalim olmadığının basit bir delili de-
ğildir.

Merhum Mehmet Varinli 22.2.1963 tarihile yazmış bulunduğum bir
mektubumu dahi kopyasından okuyayım.

Danıştayda bulunduğunuz zamanlarda vakı ziyaretimde Büyük bir
hüsnü kabulle karşılamanın hâlâ şükran hisleri içinde bulunuyorum o ce-
ladetli varlığınızın, şu Çorumumuza şeref vermesini can ve gönülden sa-
de biz veya bizler değil bütün Çorumlular beklerken elbet daha büyük ve
önemli bir vatan parçamız olan Sivasa teveccüh etmiş olmasından dolayı
bilhassa Sivası tebrike layık bulur ve sizin de hayırlı başarılarla erişmek
için dua ederiz. Şu ramazan ve bayramın da maaile haklarınızda hayırlı
ve uğurlu olmasını sıhhat ve muvaffakiyet hal üzere nice bayramlara Yü-
celerek kavuşmanızı da temenni eyleriz Efendim...

Varinli'nin Çorum Valiliğinde ve Belediye Reisliğinde kalışı 13.6.1960
şa kadar sürmüştür bu üç aylık müddet içinde çok önemli işler görmüş-
tür. Bilhassa saat kulesi meydanındaki ahşap dükkanları kaldırmış ge-
nişletmiştir ve bilhassa Osmancık caddesini Tahtalıdan Sarılık semtine
kadar bir çırpıda açivermiştir.

Emirahmet semtinde Damat Sükrü evi ile şimdiki ikinci orta okul
arası sokağı genişletivermiştir. Sellegi üzerinde İmamhatip okulu civa-
rındaki köprüyü çiftci malları koruma dairesince kesin bir emirle yapı-
vermesini sağlamıştır. kısa geceli günler bulunduğu halde sabah na-
mazı rastgelen uca camileri de kontrol etmeyi ihmal etmemiştir. Saat
9 da vilayetteki mesai başlamadan sabahın erken saatlerinden saat 9 za-
kadar sokakları çarşı pazarları kontrolu vakitli vakitsiz yapı vermiştir
sokaklarda yaya yolları işgal eden merdiven v basamakları bile mahza
sokaklar işgal edilemez kanuni gerekcesile hemen hepsini temizletmişti
velhasıl bir vilayet makam odasında masa başına kurulub rehavetli kol-
tuklarda istirahat ihmal etmiş gün doğumundan gün batısına kadar Be-
lediye ve Vilayet işlerini tam ve olgun anlayışlı ve gayretli hal ve hareket-
leriyle yaşamış sevmiş kıymetli bir sahsiyet idi ki bu vafedegeldiğim hal-

ler işte Varinlinin birinci gidişinden yani süratli iymar devrinden sonra yerine gelen zatin C. Ünselli nin sönüklüğü ile kıyaslama imkanını vicdanile görüp tartan her insaf ve izan sahibini adeta tasdik ettirmeye icbar etmiştir. 13.10.1960 dan 7.6.1961 tarihine kadar süren C. Ünselli'nin pasif tavrı ve hareketi Varinliyi çok aratmıştı Hasan Basri Kurt oğlunun 12.6.1961 den 17.6.1964 de kadar süren valiliği ise sükunetli imar devri sayılır. Ancak Varinlinin 2.7. 1964 de Çoruma gelerek 29.4.1965 tarihine kadar süren yalnız Vali sıfatile bulunuşu Çorumda Çorum için birinci gelişi zamanlara kadar Belediyeye ait işler bakımından memleket lehine hizmet imkânı tehassul edememiştir.

Daha doğrusu Belediye Reisi Kemal Demirer. Seçimle gelmiş bulunduğu için Varinliye ayak uyduramamıştır. Varinlinin ikinci defa gelişinde bilhassa ufak bir temenni üzerine imkân bulan Tanyeri ilkokulunu ka loriferli olarak yaptırtıvermiş olması mahalleimde olması hasebile şükranla kayıd edile bilecek bir eseri sayılır hele belediye önünde Belediye ile Hususi muhasebenin ortaklaşa yaptıрмаğa çalışadurduğu muazzam iş hanı bilhassa Varinlinin aklına gelmiş ve ilk yapıma kararını vermiş olması bakımından bu yapılmakta olan iş hanına ad korken Varinli ismini unutmamalarını bilhassa rica etmeliyiz Varinli'nin hizmet gayretleri ve iş kavrayışları bakımından ve her husustan vasıf ve meziyetlerini yazıp sıralamaya benim kalemim kafi gelmez ve zaten Devlet bile takdir etmiş elli vali (Mümtaz elli vali) arasında Varinliyide kitabında yazmıştır.

Varinlinin ikinci geliş haberi bir 27 mayıs günü merasim sırasında sayı olmuş ve her çorumlunun o bayrama ait neşesi varinlinin çoruma geleceği haberile katılmış ve parlamıştı. Çorumdan ta... Sivasa bir otobüs ve iki taksi dolusu onu sevnler gitmiş Sivasta onu ziyaret etmiş ve Sivastaki icraatlarını gözümüzle görmüş kulağımızla işitmiştik ki bu husus Sivas ziyaretimiz başlığıyla yağmıştı.

Bir geldi Çorumlular kadrini bilmedik talih Çoruma daha çok hizmetini nasib etmedi. Rahmetlik olmuş bulunan Varinliyi Elbet her akli selim sahibi Çorum sever rahmetle yadeder bir nokta daha ilave edeceğim Yaşar Leblebicioğlundan işittimki ölmesinden birkaç gün evvel Bankadaki parasından beş binlira çekmiş kızına teslim etmiş ve vasiyet eylemiş ki her hangi suretle ölümü vaki olunca hemen para tedarikinde sıkıntı çekmsinler!!! Allah rahmtinde daim olsun vesselam.

ÇORUM'UN KAZA VE SANCAK OLUŞU

Kütüphanede mevcut Şeriye mahkemesi sicil defterinin 41 sahifesinden Ankara Valisi Ali Rıza Paşanın emirnamesi...

... Çorum kazasının 1272 senesi Martından itibaren Amasyadan ifraz ile Bozok sancağına ilhakı hususunda İradeyi seniye... buyurularak icabatı لازمelerinin hüsnü icrası bu kere tarafı halisanemize ba emirnameyi hazreti nazaret penahi emir ve işar buyurulmuş olmakla...

Kütüphanede mahfuz Ankara Gazetesi 31 Mayıs 1310 tarihli nüshasından... Osmancık İskilip Sungurlu kazaları ve Alaca ve Kargı nahiyelerinin raptile Çorum kazasının Liva teşkili hususunda vilâyeti celilenin, işarı ve meclisi âlii vukelanın kararile bil istiyzan iradeyi seniyei hazreti padişahı şerefsadır olduğu Derseadet gazetelerinde görülmüştür.

Yine Ankara gazetesinin 8 Haziran 1310 tarih ve 979 sayılı nüshası ikinci sahifesi ikinci sütunundan...

Yazdığımız vecihle Çorum kazasının Osmancık, İskilip ve Sungurlu kazalarından müteşekkil müceddeden mutasarrıflık ittihazına iradeyi seniyei hazreti padişahı şerefsadır olduğu dahiliye nazariyeti celilesinden makamı alii vilayete ba tahriratı resmiye teblig buyurulmasından naşi vilâyeti celilece muktazası iyfa ve lazım gelenlere tebligatı lazıma icra buyurulmuş ve livayı mezkur mutasarrıflığına tayin buyurulan seadetli rüşü paşanın merkezi livaya vürudüne kadar mutasarrıf vekâleti Çorum Kaymakamlığında bulunmuş olan Rifatlü Reşit beye tevdi olunmuştur.

Yine Ankara Gazetesi 13 Temmuz 1310 nüshasından... Çoruma rabt edilen kazalar muamelatı mülkiyesinin iradeyi seniye tarihinden, ümürü maliyesinin de muamelatca karışıklığı mucib olmamak üzere gelecek sene Mart ibtidasından itibaren kayıt ve devredilmesi maliye nezareti celilesinden makamı valayı defter dariye mevrut, telgrafnamede izbar buyurulmuştur.

EJDERHAN SEFERİ

Çorum gazetesinin 15.10.1947 tarihli nüshasındaki yazımızdan.. Osmanlıların istila devrinde Ejderhan (Stalingrad) kalesinin zabtı ve meşhur sadrazam Sokullunun yerinde tasavvuru vecihle Don/Volga Kanalı'nın açılması gayesile orduyu hümayunun Keffe yolu ile ol canibe sefere çıkarıldığında Silistre, Niğbolu, Köstendil Beylerbeyleriyle Çorum Sancağ beyinin yerlerinde bırakılmasını mutazammın emirde Çorumun o zamanlar Devletce, ne derece ehemmiyette görüldüğünü anlıyoruz ki bu emri, tarihi Osmanlı Mecmuası 1 Nisan 1333 tarihli nüshasında 722 nci sahifeden naklen kayıt ediyoruz :

Kefe Beyler Beyine hüküm ki. Ejderhan seferi mühimmi için tayin olunan Beylerden Silistre, Niğbolu ve köstendil Beyleri, kendileri ve

zuama ve erbabı timarları ile Çorum Beyi kendisi elli nefer sipahi ile muhafazada kalıp maidası beyleriyle... bilhassa acele çıkıp... mülakı olmak emredip her birine müstakil hükmü şerif gönderilmiştir ... ve her sancak beyini ne mikdar zuama ve erbabı tımarı varır ise Beylerinden mühürlü defterler isteyip... ona göre hizmette olanlar ve olmayanlar sonra malum ola 3 Receb 976.

Çorum Sancak Beyine hükm ki... Bundan akdem sana hükmü şerifim gönderilip Sancağının sipahilerinden elli nefer kimesne ile Sancağının muhafazasında kalıp bakısın Alay Beylerine koşub Ejderhan Seferi mühimmi için Kefe Beyler beyine gönderesin diye emrim olmuşidi ol emrim kemakan mukarrerdir. Buyurdum ki emrim üzre Sancağının sipahilerinden elli nefer kimesne bir defter edip seninle bile muhafaza hizmeti için alıkoyub bakısın defter edip mühürleyip inşaallah zamanı nevruzda müretteb ve mükemmel Alay beylerine koşup müşarünileyh Kasım beyin emrine gönderesin şöyleki nevruzu mübarekte muaccelen çıkmayıp vesair levazım ve mühimmatlarında kusur ola, hiç bir ferdin özrü makbul olmayıp muateb olmak (cezalandırılmak) mukarrerdir ana göre babı ikdam ve ihtimamda dakika fevt etmiyesin 3 Receb 976.

45. PİYADE ALAYININ ÇORUM'A GELİŞİ DOLAYISIYLA

(Yeni Çorum Gazetesi 29.11.1958)

45 inci Piyade Alayının Çoruma yeniden gelişi bir tesadüf olmaktan ziyade, eski kahramanlık menkıbelerinin canlandırılması bakımından mutlu bir olay sayılmak gerekir.

Çanakkalede 45. Alay elbette hatırlanacaktır.

1957 senesinde idi galiba. Devrin Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin ile Genel Kurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboylu gelmişler; Çorumu şenlendirmişlerdi. Kışla önündeki bahçede «hoşgeldiniz» kahveleri içilirken konu, kışla binasının tarihçesi üzerinde idi. Zaten, biz de orada bulundurulmuştuk. Söz bize düşmüştü:

(...Bu kışla binası 1255 hicri ve rumi senesinde suvari alay kışlası olarak yapılmıştır. Balkan harbi sonrası kışlaya 45 inci Piyade Alayı yerleştirilmişti. Birinci Cihan Harbi seferberliği ilan olununca, kadrosu Çorumlu erlerle teşkil edilen 45 inci Alay birbaş Çanakkaleye sevk edilmişti. Hatta, Çorum Belediyesinin hediye ettiği bando takımının çaldığı veda marşları ile ve bütün Çorumluları heyecanlara garkederek uğurlanmıştı. Milli Mücadeleden sonra gelmiş olan 38 inci Piyade Alayı da ikinci Cihan Harbine kadar bu kışlada kalmış idi).

Dediğimde, Genel Kurmay Başkanı İsmail Hakkı Tunaboylu söz alarak.

— Ben o zaman topçu teğmeni idim. 45. inci Alay Çanakkalede muharebe ederken, ben de Bataryam ile arkalarında idim. Çok güzel savaştlar; kahramanlıklar gösterdiler, çok şehit verdiler, Şimdi takdirlerle anarım. Buyurmuşlardı.

Devletin Genel Kurmay Başkanı Orgeneralin ağzından, paşalara yakışır ve kıymeti büyük takdir sözlerini kulağı ile ve kalbi ile duymak ve bu sözlerin delalet ettiği kahramanlıkları hatırlamak, Çorumlu olarak ve Çorumlular için iftihar kaynağı idi.

45 inci Alayın Çorumdan o gidiş günlerinde ben 15 yaşında idim. Ne yiğitlerdi O'nun erleri. Ne heyecanlar salmışlardı, 55 yıl sonra o günleri yaşar gibi hatırlarım. Sade ben mi? benim çağımda olan herkes.

Çanakkale şehitleri arasında, işittiğime göre. Çorum Vilâyeti halından 30.000 (evet otuz bin) şehit varmış ...

Ellibeş sene sonra 45. Piyade Alayının Çoruma gelmiş olmasından, Çorumlular ve bhusus Çanakkalede şehit olarak kalan veya harplerden gazi olarak avdet eden. Çorumlu kahraman erlerin evlatları, ahfadları, akraba ve hemşehrileri elbet fahir, gurur ve sevinç duyarlar. 45 inci Alaya, bu defaki gelişlerinden dolayı, benim gibi yetmişlik birinin yedi ay sonra «Hoş geldin» demesi dahi elbette hoş görülür.

Kışladan ve askerlikten söz açılmış iken, bu konulara ait bazı bilgi ve hatıralarımı da nakledivermek istedim :

Kışla binası 1255 senesinde İzzet Paşa eliyle yapılmış ve hatta İzzet Paşanın gayreti ve Hacıabdurrahmanoğlu'nun parası ile Serpin suyu ilkin Çoruma getirilmiştir. Alaybeyi sokağı başındaki kümbetten kışlaya su yolu yapılırken, terazi olmadığı için Milönü denilen semte, mil) duvar inşa edilmişti. Bu duvar 15 sene öncesine kadar mevcut idi.

Kışla binası, ortası avlu ve dört tarafı bitişik binalarla çevrili iki kapılı idi. Kible taraf kapı üstünde cami, kuzey taraf kapı üstünde şehre bakan tarafta kumandanlık binası mevcut idi. 1957'den sonra tamirine uğraşılırken, kuzey ve doğu kısımları yaktırılmıştır. Bugünkü mevcut modern binanın yapılışı 1960 dan sonra olup konumuz dışındadır.

Bir noktayı acıyarak kaydedeyim ki, yıktırılmış olan kuzey kışla kapısının üzerinde, mermer taş üzerine yazılı kitabesi vardı. Yıkıldıktan sonra o taşı bulmayı arzu ettim. O zaman kışlada vazifeli bulunan bir levazım binbaşı ahababımdan rica ettim, beni götürdü arattırdı. Uzaklarda, derekıyısında, erlerin çamaşır yıkadıkları yerde isli, paslı olarak bulundu. Temizlettik ama, o güzelim arap harfli yazlar külünk ve çekiç dar-

beleriyle daha önce harf inkılâbı günlerinde ezilmiş, bozulmuş, okunamaz hale getirilmiş. Şimdi müzededir sanırım.

1946 senesinde idi 38 inci Piyade Alay Komutan Albay. Vehbi Tınaztepe, kışla binasının kumandanlık kısmını tamir ettirirken, bir gömme dolabın altında Çorum kışlasının 1255 Hicri senede yapılışına ait torba dolusu evrak bulunmuş.

Vehbi bey, sonradan bana haber verdi. «Gel göstereyim not alabilirsin» demişti. Kış günleri idi, vaktim ve sıhhi halim pek müsait olamadı. Belediye Reisi Baha beyede haber verildi ise de, hiç ilgilenmedi. O günlerde, Vehbi beyin askeri inşaatlar müfettişliğine atanarak; Çorumdan ayrılıp gitmesi vaki oldu. Uğurlanırken, evrakı havi torbanın eşyalarına karışarak gitmiş olduğunu işaretle «sonradan gönderirim» demiş ise de, göndermedi. Bu ciheti dahi Genel Kurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboylu'ya söylediğim sırada, Paşanın beraberlerinde bulunan bir binbaşı söz alarak, Vehbi Tınaztepe'nin ölümünden önce o torbayı Genel Kurmaya teslim etmiş idiğini haber verince, Paşa «O torbayı bulduralım, size gönderelim» dedi. Savunma Bakanı Şemi Ergin de mevzu ile ilgilendi ve evrakların Çorum Kütüphanesine gönderilmesi tensip olundu, fakat gelmedi. İşittiğime göre o torba, o zaman Kayseride eski bir kervan-sarayda kurulmuş olan evrak deposuna gitmiş. Galiba, oradan da İzmir'in Tire kazasındaki Askeri Arşive maledilmiş. (Arşiv sıra No: 116. Dolap No : 329 senesinden 338 senesine kadar 43, 44, 45, 56, 38 numaralarda imiş.)

Yazımıza konu ettiğimiz kışla binası, sade 45. Alayın Çanakkaleye uğurlandığı yer değildi elbette. 1255 Hicri senede yapıldığına göre 1288 (Rumi) Kırım Harbine, 1293 (Rumi) Rus harbine ve Plevneye, 1313 (Rumi) Yunan harbine sevk edilen erlerin dahi vedalaştıkları, uğurlandıkları kahramanlar yatağı olmuştur.

Milli Mücadelede ve hele Yozgat İsyanı günlerinde Çorumlu ağaların, beylerin toplanıp savunmaya hazırlandıkları askeri merkez idi. O, Millî Mücadelenin isyanlı günlerinde Bolu tarafından İskilip yolu ile Çoruma gelişleri memlekette ferahlıklar, sükûnetler sağlamış olan Refet Paşanın ve sonra Çolak İbrahim beyin de birer müddet karargahları olmuştur. Yine Birinci Cihan Harbi günlerinde Yakup Cemil'in, mahkûm ve mahpusları toplayarak meydana getirdiği alay, bir hafta kadar kışlada kaldıktan sonra Kafkas cephesine ulaşmak üzere Çorumdan ayrılmıştı.

*
**

1255'ten önceleri de Çorum'da Yeniçeri Kışlası varmış. Yeri ise, şimdiki Hükümet Konağı kuzey taraflarında imiş. Bunu bana merhum Tapu

Sicil Muhafızı Sait efendi, eski tapu kayıtlarında geçiyor diye haber vermişti.

★
★

Yukarıda kahramanlar yatağı diye bir söz sarfettim. Bu söz, sadece benim sözüm değildir. Tarihi vesika olarak kütüphanede mevcut ve 1100 Hicri senesine ait mahkeme-i Şeriye siiclinde kayıtlı bir fermanda, «Eryatağı olan Çorum...» sözü aynen geçer.

★
★

Çorum evvelahir bir serhad şehri olmamıştır. Böyle iken, bir kışlânın Çorumda eskidenberi mevcudiyeti, zamanın askeri icaplarına binaen olmalıdır. Bu münasebetle biz de, bazı önemli saydığımız olayları kısaca işaretlemeye devam edelim ve eskiden başlayalım:

Hicri 41 inci senede, Kostantaniyenin fethi gayesiyle Muaviye tarafından Şam'dan gönderilen ordu içinde Eshabi Kiram'dan (Hazreti Peygamberi bizzat görmüş ve huzuru ile Müslüman olmak şerefine erişmiş büyüklerden) kırk kadar zat dahi bulunmuştu. Bunlardan üç zat Çorumda kalmışlardır ki, Kereb Gazi ile Ubeyt Gazi, yancı ordunun Çorum'daki müsademeleri sırasında şehit olup kalmışlar ve Suheyb hazretleri ise, Kostantaniye muhasarasından dönüşte, arkadaşlarının kabirlerini ziyaret emeliyle geldiğinde, hastalanarak ölüp kalmıştır. İşte her üç büyük zatın kabirleri, Hıdırlıkta herkesin ziyaret edegeldikleri yerlerdir.

Malazgirt Muharebesinden sonraki yıllarda Melik Danişmend Ahmet, ordusu ile gelip muhasara ederek zaptettiği bu bölgeye Çorumluoğlu oymağı Reisi İlyas Beyi kafilesi ile ikame etmiştir. Ondan sonra «Çorumluoğlunun yurdu kışlağı, yaylağı» olarak anılmaya başlanmıştır. Hâlâ Yavru köyü ile Kırkdilim köyü arasındaki yaylanın adı (Çorumlu Yaylası) diye anılmaktadır.

Sivasta hükümdarlığını ilân eden Kadı Burhanettin, Yıldırım Beyazıd Çorumlu Yaylasında savaşa davet etmiş ise de, Kadı Burhanettinin Sivasta öldürülmesinden sonra, bu havali Yıldırım Beyazıd zamanında Osmanlı ülkesine katılmış Beyazıd Veli zamanında ise (Çorumlu Kasabası) olarak anılmaya başlanmıştır. Ezcümle, Paşa Hamamının Taceddin İbrahim Paşa tarafından yaptırılıp Kedagra (Vezirköprü) deki camii-ne vakfedildiğini mutazammın vakfiye de (Çorumlu Kasabası) diye adlandırılır.

Kanuni Devrinde, torunu Orhan Beyin buraya sancak beyi ikame edilmesinde ve o zaman Sıklık suyunun getirilmesinde (Çorum) adı ile anılmıştır.

Malûm olduğu üzere, insan eti yiyerek gelen o, bir buçuk milyonluk Salip Ordusunun, Selçuklulardan Kılıçarslan tarafından karşılanması ile başlayan savaşıara Melik Danişmend Ahmet dahi ordusu ile gidip, katılmıştır. O savaşlarda iznik muhasarasından sonra, Kızılırmak gerilerine çekilen Kılıçarslan burayı merkez yapmış ise de, peşi sıra gelen Salip Ordusu kolları Çorumu muhasara etmişlerdir. Üç ay muhasarada kalan Çorum, ırza ve cana kıyılmamak şartıyla teslim olmuş v efakat Salip Ordusu ahdine vefa etmeyerek, 60.000 (Altmış bin) eli silâh tutan eri kesmişler. Kafalarından kule yapmışlar, ve bir o kadar kız ve kadını da esir diye, alıp götürerek Bizansa satmışlardır ki, o altmış bin kafadan müteşekkil kule, herhâlde bu günkü (Doruk Mezar)ın temelini teşkil etmiş olmalıdır.

*
**

Meşhur Sadrazam Sokullu Mehmet Paşanın tarihen malûm Ejderhan (Stalingrad) seferini açtığında Çoruma göndermiş olduğu iki emir, Çorumun o tarihteki mevkii ehemmiyetini göstermektedir ki, bu emirlerde Çorum Sancakbeyinin elli nefer sipahisi ile Çorumda kalıp, diğer asker ve levazımını Sinop-Kefe yolu ile göndermesi tebliğ olunmuştur.

*
**

Konumuzun esası, 45 inci Alay Çorumlu erlerinin Çanakkaledeki kahramanları idi.

Oğuz boylarından 24 boyunu da bağrında yaşatan Çorum Vilâyeti erleri, sade Çanakkaledede değil Tuna boylarında, Kafkaslarda, Arap illerinde nice seferlere, harplere götürülmüşlerdir.

O gurbet ellerde şehit olup kalanlar rahmetle anılırlar.

DEBBOY BİNASI

Barekâllah ne metin oldu bu muallâ debboy
Resmi gayetle güzel mevkii raanâ debboy
Askerin hıfzı silahı ve mühimmatı için
Şah'ı devran yeniden eyledi inşa debboy
Kıldı üç beyit eyledi tarih Yaver itmam
Çoruma yaptı Aziz Han dilârâ debboy

1287

Bu altı satırlık yazı, halen saat kulesi kuzeyindeki meydanda bulunan eski binanın, ilk yapılışında kapısı üstüne konmuş mermer taş levha üzerine kabartma yazılı kitabeden alınmıştır.

Anlaşıyor ki! Bu bina, Abdülaziz Han devrinde Ser Asker (Savunma Bakanı ve Genel Kurmay Başkanı) Yaver Paşa zamanında hicrî ve rumî 1287 yılında Askerî debboy olarak yapılmış tamamlanmıştır.

R. 1310 senesinde hapishane olarak kullanılmaya başlanmış ve halen mevcut Ceza Evinin yapılıp açılışına kadar sürmüştür.

Sonra Çorçil lakabı ile Çorum'da tanınan Defterdar Beyin gayretile tamir ve tadil edilmiş ve Maliye Daireleri olarak kullanılmıştı. Yeni Vilâyet konağının yapılışında Jandarma Birliğine geçmiş idi. Bu Birliğin de Cezaevi yanında yaptırdığı malum binaya taşınmasından sonra Garnizon Komutanlığınca el konmuş bulunmaktadır. Kitabesi yazısını başa koyduğum mermer taşı, bana 15 sene kadar önce Jandarma Birliğinin tek jip şoförü Şükrü Uçar, matbaa yanında duvar dibinde yerde olarak göstermişti herhal bina tamir edilirken eski arab harfli olduğu bahanesile kapı üstünden sökülmüş, avluya bırakılmış olmalı diye tahmin etmiştik. Bu mermer taş levha bâri müzeye konmuş olsa veyahut bulunsada konsa!-.

Çorum Gazetesinin 28 Ekim 1969 nüshasında tarihçesini yazmıştım. Saat Kulesi kuzey yakınında kargir bir bina vardı ki. Hicri 1287 tarihinde Askerî Redif Taburu Debboyu olarak yapılmıştı. İkinci Dünya Savaşı günlerinde onarıldı ve yıllarca Defterdarlık daireleri olarak kullanıldı. Kargir yapılıp sapasağlam olduğu bir ay kadar öncesi yıkılırken de anlaşılan bu bina belediyece 20 bin liraya satılmış. Bu yıkılan bina vergi dairesi olamaz mı idi? Artık yıkıldı, yenisi her halde 200 bin liraya yapılamaz.

Her ne ise, yıkılan yıkıldı. Yerine daha bir mükemmeli konulur inşaallah..

ÇORUMDA KÜTÜPHANE

Çorum gazetesinin 30.8.1950 tarihli nüshasındaki yazımızı ilkin ay-nen nakledeyim :

Kitaplık, eski tabirle kütüphane, türlü çeşitli kitapların bir araya konarak insanların bilgi edinmelerine, nur ve feyz almalarına açık ve hazır bulundurulandır yendir ki bilindikçe bilineceği artan şu yaşayış aleminde maddi yaşayışı temin eden ekmek kadar lüzumlu ve beşikten mezara kadar her yaşta herkesin her daim arayacakları baş vuracakları alacakları bilgilerin sahifeleşmiş olarak bulundurulduğu yer olması hesabiyle

bir memleket için medeni ihtiyaçların en önde geleni ve varlığıle eref ve iftihar duyulacak en mühim hazine sayılacak olanıdır.

İlme ve kitaba ve ktpханeye kıymeti hiç ihmal etmemiş olan orum zengin bir ktpханeye mazhariyetten hiç bir zamanda mahrum kalmamıştır.

250 - 300 sene evveline ait olarak (Erbabı maarifi, nükteşinas çelebileri lema ve sulahası, yaranı garibüddiyar adamları çoktur) diyerek Evliyat elebinin vasıf ve tarif etmiş olduğu Çorumda umumun istifadesine vakit vakit kitap ve kitaplık hasr ve vakf edilmiş olduğunu vesikalasına müsteniden burada tekrar edebiliriz.

1 — 1170 hicri senesinde orumun Akpınar mahallesi ahalisinden Elha Ali efendi bin Mahmud muhtelif kitaplarını ve bir menzilhanesini vakf ve tahsis etmiştir. (Eski eriye sicil def. s. 96).

2 — Hicri 1202 yılında Süleyman Feyzi paşa Çorumda imdiki İstiklâl mektebi yanında kârgir bir ktpخانه yaptırmış ve 600 ciltlik ktb nefise tahsis etmiştir. Buna ait 1320 yılı Ankara Vilayet salnamesinde orum'a ait sahipelerde u satırlar vardır : (Süleyman Feyzi paşanın ktpханesindeki kitaplar meyanında gayet musanna ve mükemmel mushafi erif ve tefsiri erif vardırki emsali namevcut olmağla mabihl iftihadır) denilmektedir. Mamafih bu iki kitap vaktile İstanbul'a gönderilmiş ktpخانه de sonradan 1340 da yıktırılmıştır.

3 — Hicri 1296 da Müftü Ahmet Feyzi efendi tarafından imdiki Emirahmet mahallesinde kârgir olarak inşa ettirilmiş olan Ktpханede 6112 adet kitap mevcudiyeti 1318 senesine ait salnamede kayıtlanmaktadır. Bu ktpخانه binası dahi 1340 da yıktırılmıştır.

4 — Yine Hicri 1313 tarihinde Hacı Hasan Paşanın 900 cilt kitabı muhtevi olarak Ulucamii avlusunda inşa ettirmiş olduğu ktpخانه dahi vardı ki bu da 1340 da yıktırılmıştır.

5 — Cumhuriyet ilanını müteakip 1339 senesinde Bahattin Beyin orum mutasarrıfı bulunduğu zamanlarda medreseler kapatılır ve yıkılırken memlekette eskileri, tevhide yeni bir ktpخانه inşası fikri ortaya atılmış ve bu maksatla imdiki (Halkevi) Levhasını taşıyan binanın inşasına başlanmıştır ki.

Buna ait olarak resmi bir ağız demek olan orum gazetesinin 6 Haziran 1339 tarih ve 110 numaralı nüshasından (Vaz'ı esas resmi) başlıklı yazıdan bazı fıkraları alıyoruz : (Kıymettar pekçok sarı ilmiyeyi ihtiva eylediği halde kasabanın muhtelif ve hcra mevakiinde adeta mnsi ve metruk denecek bir vaz'ı messifte kalmış olan ktpханeler muhtevi-

tının evladı memleket ve erbabı ilim ve marifet için şayanı istifade ve toplu bir halde bulundurulması vakit vakit zehinleri işgal eder... di. Geçen sene gayei Milli ve umumi olan büyük zaferin şerefle istihsalini müteakip dahile ve sahayı ilmü marifete münatıf olan enzarı erbabi himmet, irfan ceryanları arasında kütüphanenin artık daha ziyade ihmale mütehammil ilamayacağını bittakdir... Kasabanın çarşı ve hükümete karip ve hemen vasatında bulunan kısmen ciheti evkafa ait olan akarat ile arkasındaki metruk arsaya kütüphane inşası tensip edilerek ihzarata bil iptidar kârgir olarak inşası kararlaştırılan kütüphanenin temel hafriyatı hitam bulmakla şehri halin 2 nci Cumartesi R. 1339 Haziran ilki günü içtima eden halkın ve memurini mülkiye ve askeriye, ulema ve eşrafı memleketin huzur ve iştirakile teyemmünen vaz'ı esas resmine şuruğ olunarak.. İlk temel taşının zatialiyi mütasarrufi tarafından atılmış olduğu.

Bu temel atma merasiminde hususi inşaat komisyonu azası sıfatile Hoca Kâmil efendi, Kütüphanelerin tarihcesinden ve bir memleket için lüzumundan bahsetmiş ve demiştirki : (Kütüphanelerde beşeriyetin âlâmına ağlayan gözler vardır. Kütüphanelerde zulma karşı kanayan kalpler vardır, kütüphanelerde uluhiyete doğru yükselerek açılmış müstakil yollar vardır. Kütüphanelerde beşeriyetin mürebii hakiki ve mürşidi madde ve manevisi olan kitaplar vardır.)

1339 senesinde böylece temeli atılan yütüphane binası başarıya ulaşmış ve bir sene sonra kütüphane olarak kapısı açılmış ise de bu bina kütüphaneye çok görülerek kitaplar aşağı kata indirilmiş yerine ilkin Türk-ocağı açılmıştır. Sonraları halk partisine ve halkevine tahsis edilmiş ve halen 1950 den beri Belediye binası olarak kullanılmakta bulunmuştur yeni ve modern kütüphane ayrıca yapılmış ve yerleşmiştir.

ÇORUM İYDADI MEKTEBİ

Bu başlık bir kapı levhası halinde şimdiki İmam Hatip okulu yanındaki ahşap yapıda 1316 Rumi senesinden 1339 R. senesine kadar asılı durmuş ve Çorumun epi evlatlarını yetiştirmiştir. Bu bina daha evvel Çorumda mevcut bulunan (Rüştiye Mektebi) için 300 liraya satın alınmış ve ertesi sene iydadi mektebi olmuştur. Rüşti mektebi daha öncesi saat kulesi yakınındaki ahşap bir binada iken şimdiki albayrak ilk okulunun bulunduğu yerdeki ahşap binaya taşınmıştır.

1307 H. senesine ait Salnamede rüşti mektebinin mevcudiyetini ve 1317 hicri senesine ait diğer bir salnamede talebesi adedinin 109 idüğünü öğreniyoruz. 1320 h. senesine ait salnamede de iydadi mektebinin kurulmuş bulunduğu ve o zamanlar bir de unas rüşti mektebinin varidiği anlaşıyor.

Çorum İydadı mektebi ilk mezunlarını 1318 rumi senesinde vermiştir ilk mezun ettiği talebe adedi onbir'dir.

1319 r. senesinde 8, 1320 senesinde 3, 1321 senesinde 13, 1322 de 5, 1323 de 3, 1324 de 6, 1325 de 4, 1326 da 5, 1327 de 3, 1328 de 17 1329 da 8, 1330 da 14, 1331 de 2, 1332 de 8, 1333 de 7, 1334 de 7 1335 de 8, 1336 da 4, 1337 de 3, 1338 de 6 ve 1339 da 2 mezun vermiştir sonra Çorum orta okulu ismini almıştır.

İydadı mektebi diye ne vakit bir varlık hatırlıyacak olursak elbet o mektebdeki talebeliğimizi ve orada karşılaştığımız ve kendilerini Büyük tanıdığımız Müdür ve Hocalarımızı hayalen de olsa gözlerimiz önünde buluruz. Bunların hepimizde bıraktıkları acı - tatlı bir çok hatıralarını ve onların huzurlarında geçen zamanlarımızı (geçmiş zaman olurki hayali cihan değer) sözü gibi zevkle yadederiz.

Çorum İydadı Mektebinde bizim okuduğumuz zamanlar (1326 - 1332 rumi) senelerinde Hocalarımızdan önemli bildiklerimizi hürmetle ve rahmetle anarız ki Müdür Osman Bey, Türkçe Muallimi Hacı Fazlı Efendi, Tarih, Coğrafya Muallimi Hüseyin Hüsnü Efendi (Hıfzı Veldetin Babası), ulumü diyne muallimi Hacı Mehmet Efendi, Riyaziye Muallimi Nuri bey ve Fahri bey, ulumu tabiiye muallimi Mahmut Erten bey, Hüsnü hat muallimi Muhsin efendi ve Mübassır Abdi efendilerdi.

Bunlardan Hacı Fazlı efendi hakkında Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Cumhuriyet gazetesi 3 Temmuz 1969 tarihli nüshasındaki makalesinden hususi fıkrayı da aynen naklederim :

(Yıl 1913 Çorum İydadisinde birinci sınıftayım Lisani Osmani Muallimimiz Hacı Fazlı efendi adında çok sert bir kişi. Kendisinin Osmanlıca kültürü klasik, gramer öğretimi metodlu ve çok güçlü idi (isim sıfat zamir) den sonra terkibi izafi terkibi tavsifi, vasfı terkibi kurallarını ve daha pek çok bilgiyi ondan öğrendik...)

ÇORUM'DA LİSEYİ NASIL AÇTIK?

Birinci oğlu mGültekini Ortaokula kayıt ettirmek üzere götürmüştüm. Damat Şükrü Müdür Muavini, Hamdi Mutlu isimli şişmanca bir zat da Müdür Çorum'dan Erzurum Lisesine Müdür olarak giden Hamdi Bey, söz açarken (Çorumun bir Leseye ihtiyacı vardır, yalnız Çorumda Lise için istek yok. Eğer teşebbüse geçer iseniz inşallah oğlunuz Liseyi Çorumda okur) temennisinde ve bizi teşvikte bulundu. Açarlarını kidiye benim tereddütlü soruşum karşısında (baksanıza Yozgat'ın nüfusu Çorum'un yarısı kadar olduğu halde Yozgat'da Lise var Çorumda Lise yok. Kastamonuda böyle değilmi. Hem Maarif Vekâletinde yenide nLiseler açmak

temayülü de yok değil. Yeterki mahallen ve musirran istensin. İstek tekil ve takviye olunsun olmaz olmaz..) şeklinde de bizi tahrikte bulundu. Sen 1938 evet Yozgat'ta lise var. Çorum'da yok. Kastamonuda dahi Nüfusu Çorum kadar olmadığı halde hem lisesi var hem sanat mektebi var. Çorumda ta Abdülhamit zamanından kalma bir iydadi mektebi yernide orta okuldan başka mekteb yok, gerçi o tarihlerde Çorumda Sıhhat Memuru mektebi vardı sade o da Mahdud kadrolu. Bu itibarla Çorum niçin bir tekci orta okuldan başka tahsil yuvalarına sahip değil? Bu sual her çocuk babasını ve her çocuk severi düşünceye ve uğraşmaya sevk etmek lâzım. O halde tahsil yuvaları istemek zarurî Çorum çok geride kalmış.

Çorumda Sanat mektebi açılma fikri ta birinci cihan harbi ilk yılında Çorumda Mutasarrıf yeni vali olarak bulunan Nureddin bey bu ihtiyacı takdir etmiş ve Ulucami karşısındaki bugün İstiklâl ilkokulu olan binayı Sanat Mektebi açtırmak üzere yaptırmıştı, fakat sanat mektebini açtırabilmesine zamanı müsait olmamıştı. Çorum için Sanat mektebi 1914 den beri hiç hatıra getirilmiyordu.

İşte 1938 senesi eylül ayından itibaren Çorumdan Lise ve Sanat Mektebi açılmasını dileme istemek gayretine başladık' Bu gayret sade benim değil her çocuk babasının ve her Çorum severin temennisi ve gayreti oldu mekteb isteme davasında yalnız kalmadım. Maddeten ve manen bizi destekleyenler az olmadı.

İlk yazılı müracaatımızı 29.5.1939 da 653 kelimelik bir telle C.H.P. Değişmez Genel Başkanına 38 imzalı olarak yaptık ve ezcümle (...pek haklı olarak açılması talebinde bulunduğumuz Lise ve Sanat mekteplerinin icabederse tesis masrafları için her mahrumiyete katlanarak her türlü maddi fedakârlığa amade bulunduğumuzu kayıtlamak isteriz...) dedik.

Buna Maarif Vekillüğinden 14.6.1939 tarihli olarak gelen cevapta 1. İlinizde bir sanat okulu açılması şimdilik mümkün değildir. 2. yeniden açılacak liseler her mahallin nüfus miktarına ve ortaokul mezunu sayısına göre bir sıraya konulmuş olduğundan önümüzdeki ders yılında bir lise açılmasına da imkân görülmemiştir... deniyor.

Bu cevap bizi tatmin ve teskin etmiş olmuyordu. 8.7.1940 da Çorum'da Merkez kaza parti kongresi açılmış olması dolayısıyla Parti Başkanlığına yazılı müracaat yapıldı bu yazının bir fıkrasında ... civarmızda 13 bin nüfuslu Yozgat'ta ve 14 bin nüfuslu Kastamonu'da çoktan beri liseler ve muhtelif mektepler vardır onları kıskanmıyoruz Cumhuriyetin verdiği mektep nurlarından bizde nurlanmak istiyoruz... Devlet hesabına Lise açılması Çorumumuz için mümkün görülmiyecek olursa Maarif Cemiyeti bu arzuyu tatmin edemezmi binaenaleyh Çorumumuzda bir lise

açılabilmesi için Partimizin müsmir teşebbüslerde bulunmasını istiyoruz...) dedik.

Tarihi diyebileceğim bir vesika : Bilet No : 6. 758

Çorumda (Lise) açılması uğrunda çalışılmak üzere bir birlik kurmaya kararlaştırdık. Kârı bu işe sarfedilmek üzere yarımşar liradan on lira İhsan Sabuncuoğluna verdik. Bu para ile 941 yılbaşı tayyare piyango biletinden alınacak. Alınacak ikramiyeden evvela verdiğimiz yarım liralara geri alındıktan sonra artan miktar gayeye sarfolunacak. Bu hususta ikramiye miktarına göre şahsiyeti hükmiyeyi haiz bir şirket veyahut Cemiyet kurulacaktır. 21.12.1940.

1. İhsan Sabuncuoğlu, 2. Şükrü Çöplü, 3. Hasan Seydim, 4. Mustafa Sıvacı, 5. Osman Sayın, 6. Rifat Özerk, 7. Mehmet Üsgülen, 8. İhsan Töre-
yeyen, 9. Lütfü Masaoğlu, 10. Naim Atalay, 11. Osman Asal, 12. İsmet Mat,
13. Adil Kavukçu, 14. Emin Ölçer, 15. Ahmet Boyraz, 16. Ahmet Duru,
17. Nuri Bilal, 18. Şahap Duran, 19. Niyaz iAydın, 20. Ali Kırdioğlu.

1.10.1940 tarihinde Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'e onbir imzalı 230 kelimelik bir mektup yazdık bu mektubun sonunda. Türkiyemizde mevcut Liseler şimdiki bulundukları şehir ve kasabalar nazara alınmıyarak nüfus kesafetleri sırasile yeniden bir tevzi edilecek olsa 325 bin nüfuslu bir vilâyetin 25 bin nüfuslu merkezi bulunan Çorumumuz liseden mahrum kalmaz! diye işaretledik buna 25.10.1940 tarihli olarak gelen cevaptaki. Çorum vilâyetinin de bir lise açılmasına şimdilik imkân görülmediği bildirilmiştir.

Ankara Halkevi Reisi Çoruma gelmiş umumi ahval hakkında konferans vermişti 28 Mart 1941 tarihile buna yazdığımız mektupda bu geceki konferansınızla bizlere hakikatleri bildirdiniz. Millet, vatan, istiklâl müdafaası uğrunda canımızı, malımızı Sakarya'da, İzmir zaferinde, Çanak-kalede, Plevne'de, Kaniye'de ve daha tarihen malûm şehamet meydanlarında olduğu gibi fazlasıyla fedaya amadeyiz fakat biz çocuk baabları istikbalden ve var olmaktan ümidimizi kesmiş olmadığımız için çocuklarımızı medeniyetin en keskin silahı olan bilgiden daha ziyade mahrum bırakmaya artık sabrımız kalmıyor çocuklarımız için lise ve sanat mektebi açılmasını diliyoruz. Bizler gidince çocuklarımız okurlar evlerimizde karlılar ve istikbale bilgili olarak yetişirler.

29 Nisan 1941 de Maarif Vekilimize hitabla... (lise ve sanat mektebi kurulması veya boşaltılan yerlerdekilere birinin olsun Çoruma getirilmesi istirham edildi buna 14.5.1941 tarihile gelen cevapta Çorum vilâyetinde yaptırılan tetkiklere göre şehirde sanat okulu olmaya elverişli bina

yoktur vilâyetçe yeniden bir bina yapılmadıkça sanat okulu açılması şimdilik imkân dahilinde görülmemektedir. Mevcut liseler takviye ve islah edilmedikçe yeniden lise de açılmamaktadır) denmiştir.

8 Temmuz 1941 de Çorum Merkez Kaza Parti Başkanlığına yeni bir müracaat daha yaptık ve Çorumumuzda lise açılması lüzumunu arz ve teklif ederiz dedik müracaatlarımızı tevali ettirmek için fırsat aradık durduk. 13.8.1940 da Milli Şefi nÇoruma geldiğinde onun ta Yemende askerlik arkadaşı ağziyle temenniye arz etmeden geri kalmamıştık.

13.8.1941 de de Milli Şef'e, İnönüye bir tel çektik ki.

13 Ağustos, bugün Çorum isimli çocuklarımızın, yıllarca hasretliğini çektiği siz babalarına kavuştukları bir bayram günüdür. Bayram günlerinde Babalarının sıhhat ve afiyetlerini görmekle iktifa etmiyerek haline göre maddi hediyeler bekliyen her çocuk gibi bizler de siz babamızdan çocuklarımız için lise ve sanat mektebi özlüyoruz.

Buna 15.8.1941 tarihli olarak gelen cevap lütfunda (Sayın Çorumluların samimi duygularına teşekkür ederim imkân husulunde lise hakkındaki arzularının tatminine çalışılacaktır. Çorum çocuklarına selam ve muhabbet! İsmet İnönü.

28.9.1941 de Başvekil Refik Saydama bir tel çektik ki :

Çorumumuzda bulunmakta olan Küçük Sıhhat Memurları mektebinin kaldırılmakta olduğunu esefle öğrenmiş bulunuyoruz. Sıhhiye mektebinin de kaldırılması ve yerinin bomboş bırakılması teessürümüzü çoğaltmış ve sabırımızı sona erdirmiştir. Bu koca binaya ve bunun gibi boş duran eski iydadı binasına bir irfan müessesesinin lise ve sanat mektebinin veya diğer bir mektebin kurulmasını veyahut gerek nüfus kesafeti ve gerek iktisadi durumu bizden çok geri olan yerlerde mevcut mekteplerin adilane bir tevzia tabi tutularak Çorumumuza naklini.. diliyoruz dedik.

Yine o (günlerde Maarif için feryadlarımız) olarak 3900 kelimelik bir konuşma hazırladık. Bunu 1941 ağustos ayı içinde topluca Çoruma gelmiş olan Çorum mebuslarına Halk Evinin Büyük salonunda yüz kişiden fazla halk topluluğu ile ve bunların sözcüsü olarak şifahen arz ettik olur bulur hele sabırlı olun demelerine bakmadık. Bu konuşmalarımızı Büyük Maarifcilerimize (Çorum Halkının Maarif için Feryadları başlıklı olarak tab ve teksir ettirdik ve kısmen irsal ettik.

Bu feryatnamelerimiz hakkında intibalarını bize bildirmesini rica ettiğimiz Ankarada Büyük Millet Meclisinde zabıt katiplerinden olan hemşehrimiz ve ahabımız Arif Veldet 27.10.1941 tarihli olarak bana gönder-

miş bulunduğu mektubunda bakın ne yazıyordu ((kardeşim İhsan bey... Feryadnamenizi dikkatle okudum. Bütün satırlar ifadeler arasında hep senin siymanı sezer gibi oldum.

Hakikaten canı yanmış insanların feryadı idi. Siyasi değildi. Sert, haşin bir lisan kullanılmış. İsyankar bir ruh taşıyordu. Mektubunuzla siz, biz hep beraber çalışıyoruz. Sakın şuralarada buralarada gönderin diye Çoruma bir şey yazma diye mebuslarımız beni faaliyetten men ettiler bî naenaleyh size Ankaradan intiba bildirmeme imkân yok kimlere gönderdiniz bilmiyorum. Neticesi hakkında bilgim yok kardeşim ben şahsen çok haklı buluyorum. (kardeşim Arif Veldet) fakat biz yine vazgeçmedik bazı ifadeleri yumuşatarak ve adında.

Büyük Maarifcilerimize Çorum Halkının Maarif için dilek mektubu şekline çevirerek yüzlerce nüsha bastırdık postaladık,

1500/2000 kelimelik olan bu matbu mektupta ezcümle:

- 1 — Nüfus kesafeti iytibariyle geri demeyiz.
- 2 — Zeka vaziyeti iytibariyle Çorum çocukları yoksulmudur.
- 3 — Sanayi sahası maden bölgesi gibi mıntika taksimleri yapılırken ahmaklar diyarı diye ayrı bir taksimmi var.
- 4 — Okumak ve ruhan yükselmek yalnız mali vaziyeti müsait aile çocuklarına mı münhasırdır.
- 5 — İklim vaziyeti Çorumda talebe kesafetine mani mi teşkil ediyor.
- 6 — İktisadi vaziyeti müsait değilmi
- 7 — Haddimizi tecavüz ederek fazla bir şeymi bekliyoruz.
- 8 — Çorumda mektep olmasına elverişli binamı yok.
- 9 — Acep Çorum Fazla maariften mahrumiyet için bizim bilmediğimiz içtimai bir cezayamı mahkum.
- 10 — Harb halimi mani oluyor acep veya ağlamayan çocuğa meme yok kabilinden, Çorum çocuklarının sadece bekleyip istemeyişimi bu mahrumiyetleri intaç ediyorlar..

Asker alarak Çorumdan gidişim ve sanat okullarının açılışı şükranı.

1942 senesi ağustos 12 sind e ben İhsan 43 yaşında yedek topçu teğmeni olarak Askeri hizmete çağrıldım ta Urfaya gönderildim Urfa Diyarbakır, Zonguldak ve Devreklerde Topçu teğmeni ve adli subay olarak vazife

gördüm 1944 baharında terhisen Çoruma geldim noterlik vazifeme başladım bu arada izinli olarak çoruma gelişimde 29.9.43 tarihinde Maarif Vekiline Hasan Ali Yücele 210 kelimelik bir tel daha çektim. Ezcümle dedik ki. Çorumlular mahza himmetinizle Bölge Erkek Sanat Okulu ve Kız Enstitüsü ne kavuşmuş olmamız dolayısıyla daha çok ve derin şükran hislerimizi can ve yürekten arz ederken artık biz çorumlular Liseye de kavuşacak irfan yuvaları bol ve çok vatan parçaları gibi her sahada nurlanma yolunu tutacağız diyerek sanat okullarının açılması dolayısıyla sevinçlerimiz arzedilmiş ve lise isteğimiz tekrarlanmıştır.

Partiye alınışım

1944 senesi bir yaz günü idi.

Noterlik dairemde boş bulduğum sırada bir misafir geldi ki parti müfettişi Hıfzı Uğuz Bekata. Sohbet açtı. Bilhassa parti işlerle meşgul olmamı teklif etti. Ertesi gün merkez kaza parti kongresi var imiş. Beni çağırdılar ve kongre başkanı yaptılar, idare heyetine seçtiler sonra da Parti kaza başkanasını dediler. İdare heyetinde ortaokul müdürü Ziya bey, Müftü Tefvik bey, İsmail Şevki Bozdoğan ve Süavi Tonbuş v.s. varlardı.

Reisi Cumhurun gelişi.

1944 senesi sonları Reisi Cumhur İnönü geldi şereflerine Halkevi salonunda verilen 100 kişilik ziyafet sırasında şöyle hitabede bulundum ki:

Sevgili İnönümüze ; Çorumlular sizi baba tanımışlar ve siz babalarını yuvalarında tekrar şeref vermiş olmak suretile bu gün yeni bir bayram yapmakta bulunmuşlardır. Çorumluların sizi baba tanımaları yeni değildir. Bu tanıma ta 25 sene kadar evveline aittir. İnönü savaş meydanlarında her biri bine değil onbinlere bedel Türk kahramanları içinde bulunmuş olan Çorum çocukları, o zaman (haydi çocuklarım) hitabınıza mazhar olmuş bulundukları için o mazhariyet gün ve anından beri sizi baba tanımışlardır.

Bu gün Çorumluların, sevinçleri bu kadar da değildir. Tarihin malum zamanlarından beridir ki Çorum topraklarına ancak siz devlet reisinin milli şeflerinin, ayak basmaları ile şeref duymuştur. Bu şeref payanısınız. Bu şerefleri bizler değil çocuklarımız daha iyi bileceklerdir. Aziz babalarını uzun tehassürlerinden sonra yurtlarında görmüş ve ona kavuşmuş olmanın süruru ile mest olan Çorumlu çocuklarınızı her an ve her zaman yine o eski savaşlarda olduğu gibi (haydi çocuklarım) hitabınıza hazırdır. Can ve mallarını daha fazlası ile fedaya amâdedir. Çorumlu isimli çocuklarınız, siz babalarından elbet bu büyük bayramları için bir şey dileyceklerdir.

Diyeceklerimiz ise zaten malumunuzdur (yol ve okul). civarımızdan geçeceği duyulan simendüfer hattının şimal hattının şehrimizden geçirilmesi dileğimizdir.

İmkan husulünde Lise hakkındaki arzularımızın tatminine çalışılacağı yolundaki başımızda tuttuğumuz ve kalbimizde sakladığımız vaad ve tebşirleriniz meali artık Çorumumuzda bir İnönü Lisesi kurulmasını yalvarmışızdır.

Çorumumuzda açılmış olmasile şükranlar duyduğumuz Erkek orta sanat okulumuzun Enstitü haline çevrilmesi temennimizdir.

Çorumlular icabederse bu hususlar için her türlü fedakârlığa hazırdır ve asıl siz babamızın ve Milli Şerifimiz sevgili İnönümüzün başımızda daim kalması da Ulu Tanrıdan niyazımızdır. Siz Sağ ve Var Olunuz!.

İşte bu suretle İnönü'nün Hazurlarında yaptığım bu hitabemin cevabı nasıl çıkacak diye herkes heyecanla beklemeye başladı. İnönü ayağa kalkarak (arkadaşımızın) kaydile söze başlayarak hitabemizden çok mütehassis olduğunu ve şu dünya harbi karanlık günleri geçtikten sonra Çorumun kalkınma ve iymar hamlelerinden bilhassa öncelikle faydalana-
cağını vaad ve tebşir ettiler. Salonda bizim için güzel bir havada esmeye başlamış oldu tüccarlardan Ali Cerit Merhum ile Baki Seydim v.s. samimi sevenlerimiz bizi tebrik ettiler. O gece İtalyanların Yunanistana tearuz haberini alınca sabahın erken saatlerinde program harici olarak Çorumdan eski Vali Konağından Ankaraya uğurlandılar. Birkaç gün sonra Parti, Myfettişi Hıfzı Uğuz Bekata Çoruma geldiklerinde bilhassa bizi tebrik ederek İnönüyü çok Mütehassis etmişsiniz diye iltifatta bile bulunmuştu.

ÇORUM MAARİF HAYATI HAKKINDA BAZI NOTLAR :

Bu isimli olarak 1945 senesinde bir broşür hazırladım 48 sahifelik olan bu kitapçıkta Çorumun maarif severliğine ait tarihi kayıt ve vesikaları ve Çorumda iydadî mektebinin ilk açılışından ve orta okul şeklini alışından beri çıkardığı mezunları ve civarda lisesiz olan yerlerdeki orta okullara ait topladığımız bilgileri ve bilhassa Lise ve Sanat okulu için işaret ve hikaye edegeldiğim dilek ve cevapları aynen kayıt ve derc ettim bu kitabın bine yakın nüshalarını irsal takdim ve tevzi ettik.

HASAN ALİ YÜCEL'İ ÇORUM'A DAVET EDİŞİMİZ :

On ve onbir Mayıs 1946 günleri Ankara'da CHP Büyük Kurultayında Çorum delegesiyiz. Buna ait Çorum gazetesinde 3.7.946 nüshasındaki yazımdan bir parça.

10 Mayıs 1946 günkü zevk ve heyecanımız, biz orum delegeleri ve milletvekillerimiz için daha başka kutlanmıştı.

Kurultayca oturumun ferdaya bırakılarak dağılmak üzere bulunduğu sırada Büyük Millet Meclisinin koridorları en heyecanlı bir bayram kalabalığı ile dalgalanıyorken Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'i birileri ile samimi konuşmalarda görmemiz orum için çok özlediğimiz ziyaretleri imkanını ve fırsatını kaçırmamak heyecanını bize vermiş bulundu.

Milletvekillerimizden birini bu kalabalık içinde bulabilmek telaşı ile sanki ırpınıyordum. Sayın büyüğümüz İsmet Eker'e rastlayıp bulduk ve hep orum delegeleri Milli Eğitim Bakanımızı evrelemiştik.

İsmet Eker, hepimizin saygılı duruşları arasında imkan ve söz alarak saygı değer Milli Eğitim Bakanımıza orum için lütuf ve vaadlerini orumlu hemşehrilerinin bizzat ağızlarından duymak istek ve heyecanlarımızı arzettiler. oruma teşriflerini de rica ettik. Sayın Bakan, dileklerimizizin olacağını ve Çoruma gelmek arzularını lütuf ve ızhar buyurdular, bu işaret biz orum delegeleri için ayrıca büyük bir sevinç kaynağı olmuştur. Sayın büyüğümüz Dr. Mustafa Cantekin tarafından da başkaca teyit edilen bu müjdenin bir gün evvel olması elbet her Çorumlunun kalbden dileğidir. Bizzat İnönü'nün (Çorum çocuklarının lise hakkındaki arzularının tatminine imkan husulünde çalışılacaktır) yazılı 12 Ağustos 1941 tarihli vaad ve müjdeleri kalblerimizden silinmemiş olduğu için bu umutlarımızın artık bu sene yapılacağı inanımız bu suretle kuvvetlenmiş bulundu.

Maarif Vekili Hasan Ali Ycelin kabl ve teşekkürü: Lise isteriz diye her fırsatta feryat edişimiz orum mebuslarından bilhassa Doktor Mustafa Cantekin tarafından tasvib ediliyor (balon uurmalarınız bizi de lise istemeye saik oluyor devam ediniz) de demişti Doktor Mustafa bey merhumun tertib ve teşvikler ile Maarif Cemiyeti orum şubesini 1945 de amıştik. Bucemiyetin orum talebe yurdu daha evelden beri açıktı.

Maarif Cemiyeti orum şubesini amaktan gaye Maarif vekaletince Lise açılmazsa brı Maarif Cemiyeti elile lise amaktı nitekim Uşak lisesi ilkin böyle aılmıştı. Maarif Cemiyeti orum şubesi atık azalar kayıt ettik cemiyetin yıllık genel kurul toplantısına katıldık ve hatta 946 ve 947 senelerinde Maarif Cemiyetinin İstanbuldaki Yurtlarında orumlu ocuklar için on yatak bile tefrik ve tahsis ettirdik cemiyetin orum şubesi delegesi olarak iki sene gitmiştik ilk sene Mebus Doktor Mustafa bey ile Süleyman Ksteki ikinci sene Mustafa beyle Hasene Ilgaz'la beraber genel kurul toplantısına katılmıştik birinci seneki kongreye Ishak Refeti

bulup başkan yapmışlardı ikinci seneki kongreye Maarif Vekili Hasan Ali Yücelin geleceği beklendi gelmeyince Hariciye Vekili Hasan Sakayı evinden getirdiler oturma arasında Cemiyet Memurlarından Galip bey, beni aramış buldu ve dediki: (Maarif vekili Hasan Ali Yücel bey telefonla size selam ve teşekkür ediyorlar ve salı günü saat onda Vekâlette sizi bekliyorlar) bu sözleri, yanında oturduğum dolayısıyla duyan Dr. Mustafa Bey hayretle bana baktı ve ben de vekilin evine bırakmış olduğum mektubun cebimdeki kopyasını gösterdim, (mutlaka ihmal etmeyip gitmelisin fırsatı kaçırma Lise istemeyi de unutma diyerek tenbih etti.

Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'e yazıp evine bıraktığım mektup :

Saygı Değer bir huzura :

Bu kağıtcığı Siz Milli Eğitim Bakanımıza sunan bendeniz, hepsi okuma yolunda 6 erkek çocuklu bir aile reisidir. Çorumda Noterdir ve Türk Maarif cemiyeti başkanıdır.

943 yılı kasım ayında meşguliyetli bir gününüzde Bakanlık koridorunda iltifatlarına mazhar olmuş bir babadır.

En son CHP olaganüstü Kurultayına Delege olarak gelme şerefine ermiş bir ferd dir ki.

10 Mayıs günü Büyük Millet Meclisi koridorunda Çorum için lütfelerinizi ve müjdelerinizi dilerken Çoruma bizzat gelip şeref vereceğiniz vaadlerini almış ve bu müjde ile hemşehrilerini sevindirmiş olma şerefine dahi ermiş bir Çorumludur.

Bu defa Maarif Cemiyeti Kongresine Delege olarak Çorumdan gelirken bizzat çocuklarımin annesi tarafından hazırlanmış bir miktarcık Çorum Baklavasını muhtevi bir kutuyu takdim ediyorum.

Çoban armağanı çam çakızı kabilinden alıkonma lutfunun esirgenmemei derin saygılı dileğimdir.

Çorum, İhsan Sobuncuoğlu

Bu mektupta ikinci fıkrayı tavgiz edeyim :

Üçüncü oğlum (ki halen Yüksek İnşaat Mühendisi ve Müteahhit) Sungur Tekin daha Çorumda Ortaokul ikide öğrenci iken parasız yatılı imtihanına girmiş, kazanmıştı ve Yozgat lisesine verilmiş olduğunu öğrenmiştik.

Halbuki birinci oğlum (ki Makine Yüksek Mühendisi ve halen Ereğli Demir Çelik Fabrikalarında Baş Müdür) Gültekin Bursa lisesinde oku-

muş mezun olmuştu. İkinci oğlum (ki Dr. Operatör olarak halen Haydar Paşa Hastanesinde görevli) Envertekin Bursa lisesinde okumakta idiler. Üçüncü oğlumun da Yozgattan alınıp Bursa lisesine verilmesi emelimdi. Bizzat vekil beyden müsaade alınmadıkça imkân olmayacağını da öğrenmiştim iş başa düşmüştü başka çare bulamamıştım. Üstümde topçu teğmen elbisesi var. Maarif vekaletine gittim kalemi mahsus müdürüne derdimi anlatmaya çalıştım dudak büktü. Bekle bakalım sıra ve fırsat gelirse... dedi. Koridorda meraklı meraklı geziniyordum dalgınmışım. Birde bir odadan kalın kaşlı orta boylu biri çıktı gözü tesadüfen bana ilişti sorrar gibi baktı amma ben vekil bey olduğunu bilememiştim obir odaya girdi koridorda bulunanlar beni ikaz ettiler fırsatı kaçırmış gibi oldum o kapıyı bekledim çıktı diğer bir toplantı salonu odasına girerken peşinden yetiştim (Muhterem Vekil bey biricik istirhamım var lütfedin) dedim ve üçüncü oğlum Sungurun Yozgat lisesinden alınıp Bursa lisesine ağabeysinin yanına verilmesini yalvardım.

Olur dedi ve kalemi mahsus müdürüme söyle gelsin dedi ve işim oldu. Sungurum Yozgat'tan Bursa'ya verildi idi.

Hasan Ali Yücel'in evine mektubumu nasıl bırakmıştım :

Çorum'da Ortaokul Müdürü Ziya beydi. Maarif Cemiyeti kongresine Delege olarak gidecektim. Ziya beye fikrimi söyledim, münasebet alırsan iyi olur demişti. Ankaraya gittiğimde merhum Süleyman Köstekçi'ye de bu fikrimi söyledim. Süleyman Köstekçi Sıhhiyede Oruçoğlu apartmanında idiler. Hasan Ali Yücel'in evi de Sıhhiye yukarısı semtte imiş. Süleyman Köstekci bana evi gösterecekti. Beraber giderken ilerimizde kibar bir delikanlının gittiğini Süleyman bey görmüş ve onu tanımış. Şu giden genç kayınbiraderidir. Sanırım herhal oraya gidiyor dedi. Bn de o genci takip ettim. Daha ileride sağa saptı, solda bir kapının ziline bastı kapı açıldı garson gibi beyaz elbiseli birisi o genç beyi hürmetlice içeri aldı daha kapıyı kapatmadan ben elimdeki kutuyu verdim, kapıcı bu kutuyu o genç beyin müsaadesiyle getirdiğine kail olmalı ki elimden hürmetlice aldı ve hemen ben oradan savuştum. Mektub ise kutunun üstünde sargı ipinin arasında idiğinden böylece içeri gitmiş oldu idi.

Ertesi günkü Maarif Cemiyeti kongresinde bir haber çıkar diye bekliyordum. İşartlediğim gibi müsbet haber teşekkürlü olarak gelmiş oldu idi.

Maarif Cemiyeti kongresinin yapıldığı gün cumartesi idi. Saliya kadar Ankara'da kalmak benim başka işim olmadığı için fazla idi amma bekledim. Randevu saatinden evvel derlenip toparlanarak Maarif Vekâ

letine gittim, kalemi mahsus müdürüne müracaat ettim. Vekilin odasına gitti geldi içerde Rektörler var bir kanun için görüşüyorlar diyerek biraz beklememi rica yollu söyledi. Epice bekledik. İçerden çıkan yok, dışarıdan içeri alınan hiç yok. Kalmi mahsus Müdürüne tekrar baş vurdum. İçeri gitti geldi, bana buyrun dedi. Büyük bir masanın baş tarafında güre kaşlı vekil bey, masanın yanlarında iki rektör var. Vekil Hasan Ali Yücel Bey ayakta güler yüzle buyurun diyerek sol yanında ve masa gerisinde yakınındaki koltuğu gösterdi ve elimi sıktı, oturdum. (Memnun oldum) dedi. Ben de Çorumu lise açarak şereflendirmelerinden başka arzum olmadığını söyledim. Gülererek Çoruma geleceğini ve Lise açma imkânını arayacağını beyan ettiler.

Meşguliyetinin çokluğundan fazla duramadım, müsaade rica ettim.

Vekilin yanından sevinçle ayrıldım. Sonra Doktor Mebus Mustafa beyi görerek durumu anlattım. Çorum'a gelirlerse ihtişamlı karşılama ve iyi müsaferet yapın diye tenbih eyledi. Lübnan Cümhur Reisi Ankara'ya gelmiş ve Hasan Ali Yücel mihmandarı olmuştu. Sonra da Doktor Mustafa beyden Vekilin Çorum'a geleceği haberi gelmişse de Vali Şahin Örgen izinli olduğundan Çorum'da yoktu. Seçimler de başlamıştı. Maarif Vekilinin Çoruma gelmesi de olmadı. 1946 seçimleri bitti. Maarif Vekili değişti.

Ben davanın peşini bırakmadım. Çorum gazetesinin 21.8.1946 tarihli nüshasında (Çorum için Lise derdi) başlığı ile bir makale yazdım.

Çorum niçin lise istiyor? ve bu hususta niçin çok sabırsızlık gösteriyor, evet Çorum bu davasında kendisini haklı ve geri kalmış sayıyor. Şunları dolaylı haklı sayıyoruz ki şehrimiz nüfusu 25 bine, ilimiz nüfusu 350 bine yakındır. Umumî nüfus kesafeti ilimiz için 25 dir. Şümendüferimiz yok. Ulaştırma imkânlarımız azdır. Bu vaziyetimizle orta Anadolu'da Çorum kendisini üstün bir durumda görüyor. Toprağımız münbit, halkımız çalışkan bulunuyor. Medeniyetin en keskin silâhının ilim olduğuna artık umumiyetle inanılmıştır. Çorumda orta tahsil Müessesesi olarak halen biricik orta okulu kâfi görmüyoruz.

İdadi Mektebi 50 yıl önce kurulmuştur. Orta okulu iyilikle bitirmiş olan çocuklarımız daha okuma ve yükselme azmille yetişiyorlar çoğunun malî durumları taşraya gidip lise tahsilini yapmaya müsait bulunmuyor. Yatılı mekteplere de parasız girebilmek talihliğine de çokca erişilemiyor. Orta okulu bitirmiş ve henüz 15/16 yaşında bulunmuş olan çocuk bir sanatkâra çırak gitmiyor. Devlet kapısına memur alınmıyor. Askerlik hizmetine çağrılmıyor bu sebeplerle çocuk boşa, babası ise yeiste

kalıyor. Bu halin devamını gören baba, keşke hiç okutmasaydım diyor ve diğer çocuk babalarına kötü örnek oluyor. Umumi bakımdan okumaya rağbet azalıyor. Gerçi çocuklarımız orta okulları doldurmuş taşmış değildir. Bu sebeple orta okul talebe adedi çok kabarıklık gösteremiyebilir ve bu az görünüş lise ihtiyacının yerine gelmesinde belki geçikme sebebi olmaz değil. Fakat Çorumlular, liseyi öğrencilerimizin dersaneleri doldurup taşırdığı için değil memlekete cumhuriyet ferdi olmaya layık bilgili ve faziletli neslin çok yetişmesi ve inkişafa erişilmesi bakımından bir inkilab uzvu ve âmili olarak istiyor. Nüfus durumumuz Türkiye'deki umumi nüfus yayılışına göre çevremiz için normalin üstündedir. Bölge-miz Türkçeden başka bir dil bilmiyen karıksız katıksız oğuz nesli ile doludur. Bu itibarla lise özlemekte, Erkek Sanat Enstitüsü istemekte Çorum kendisini haklı görüyor ve lise isteğinde sabırsızlık gösteriyor.

Çorumun bu kültür yolundaki emel ve arzusuna artık bu sene erişileceğini geçen Parti Kurultayından önce Millet vekillerimizden duymuş ve umutlanmıştık. 10 Mayıs 1946 da parti kurultayı sırasında Büyük Millet Meclisi koridorunda Milli Eğitim Bakanını çevreleyen Çorumlu delegeleri aynı vaadi ve yüce bakanın Çoruma gelip şereflendirecekleri müjdesini almışlardı.

Haziran ortalarında da Maarif Cemiyeti Türk Eğitim Derneği kongresine gittiğimizde dahi aynı sevinçle dönülmüş idi. Ve hatta seçime tekaddüm eden günlerde de büyük ve kıdemli Milletvekillerimiz ağızlarından artık Lise işi olacaktır inanını duymuştuk. Budavamıza bu sene kavuşacağımız müjdesini başkaca da almıştık. Binaenaleyh yeni bakanımızın bir liseyi Çorum için esirgemeyeceklerine umumiyetle memleket güvenli bulunuyor. İşte mekteplerin tatil devresinin yarısı geçmiş kayıt işleri başlamış bulunduğu için orta okulu bitirmiş olan çocuklarımız lise bulabilmek kaygısı ile bocalayıp duruyor. Bu sebeple sabırsızlanıyor, lisesiz orta okulun varlığından yüksünme duyuluyor. Lise olmazsa bu da olmasın zihniyeti ortada dönüyor ve şöyle deniyor: Biz Çorumlular ekseriyetle orta halli adamlarız, bize sanatkarlık ve sanat mektepleri yeter. Bâri Erkek Sanat Enstitüsünü bekliyelim!!!...

1946 senesi Eylülünün ilk günleri idi bir gün işittik ki bir Maarif Müfettişi gelmiş. Teftiş zamanı değil olduğu için bu müfettişin gelişinde meraka düştük. Elli kişi toplastık Maarif Cemiyeti talebe yurdunda ziyaretine gittik öğle uykusundaymış rahatsız etmedik iki saat sonar tekrar toplaşıp gittik Maarif Vekaletinin bir mümessili saydığımızı kayıtlıyarak lise istirhamımızın husulüne yardım etmesini rica eyledik hüsnü kabul gösterdi ve sabırlı olmamızı tavsiye etti. Gitti.

Aradan bir kaç gün daha geçti. Çorum orta okuluna lise birinci sınıfın açılmasına emir ve müsaadesi gelmiş oldu ve hatta Maarif Vekili Şemşettin Sırer imzasını ihtiva eden bu telde (selefim zamanında verilmiş karara tevfikân Çorum'da Urfa'da ve Ordu'da lise açılması) işaretli bulunmuştu ve anlaşılmıştı ki Hasan Ali Yücel daha Maarif vekaletinden çekilmeden önce ve Çoruma gelmeyi vaad ettiği günlerde vekaletce Çorumda Lise açılma kararı kesinleşmiş imiş böylece lise birinci sınıfı açılınca artık eski Maarif vekili olmuş bulunan Hasan Ali Yücel'e bir teşekkür teli çektim ve şu cevabı aldım ki:

Sayın İhsan Sabuncuoğlu

Çorum 13.9.946

Çorum Lisesinde öğrenci kaydına başlandığını bildiren teliniz beni de sevindirdi. Sayın Çorum'luları candan kutlar, Lisede okuyacak gençlerinize başarılar diler, saygı ve sevgilerimi sunarım.

11 Eylül 1946 tarihli Çorum gazetesinden Çorumun Lise Bayramı başlığı ile şu makaleyi yazdım:

(Hayatta en hakiki mürşit ilimdir) büyük sözünü rahmetli Atatürk söylerken elbet bunu, bir hakikat bularak ve düşüncelerde bir inkılap kasdederek bütün Türklük alemine karşı hitap etmiştir. Gerek bu ve gerek medeniyetin en keskin silahı bilgidir sözü artık gören her göz, duyan her kulak, yaşayan her insan tarafından görülmüş, duyulmuş ve inanılmıştır.

İlmî uzaklarda bile olsa alın yollu diğer maruf büyük söz dahi elbet her insan ve her iman ehlinin hürmetle düşüncesinde bulundurduğu bir umdedir.

Milletler İdare tarzlarının, bütün dünyaca en iyi bir şekli olarak bilinmiş ve tanınmış olan cumhuriyet, malumdur ki fazilete dayanır. Fazilet ise ilme istinad eder ve bugün için ilmin yolu da liseden geçer.

Çorumumuz nüfus kesafeti, milliyet selabeti, ziraat vaziyeti, sanat hayatı, iktisadi ve ticareti ile ilerilik mevkiini her vakit göstermiş ve muhafaza ederek yaşamıştır.

Eski hali ile yârânî garibüddiyar adamları ve ilmî fazilet sahibi kimseleri yetiştirmiş bir mahal idigi Evliya Çelebi ifadesiyle de müşettir.

Su ve havanın iyiliği ise herkesce bilinegelmiştir. Etiler, Firikler gibi medeniyetler kurmuş kavimlerin yaşadığı ve zamanlarının dünyala-

rına iyilikler göstermiş varlıklarının merkez yerleri olan Çorum ili, elbet o tarihî hatıralarla dolu mahaller olması, yine o topraklar bulunması hesabıyla her üstünlüğe haklı sayılabilir. Bu toprakların dünkü, bugünkü ve yarımki sakinleri ve sahipleri olan Türk çocuklarının her türlü inkişafa ve terakkiye erişmeleri elbet arzu edilmez değildi.

Yol ve okul diye büyüklerimizin hulasa ettikleri umumi ihtiyaçlar cümlesinden olarak Çorumumuz için başlıca noksanlık duyulan üç şey var ki lise sanat mektebi ve şimendifer.

Çorum bunları evvel ahır özlemiş, muhtelif şekil ve suretlerle dilemiştir. Sanat mektebimiz kızlarımız için enstitü halinde feyzini vermektedir. Bu sene beş yaşına girmekte bulunan erkek sanat okulumuzun enstitüye çevrilmesi üç ana dileğimizden ikincisi idi.

Bilinen bu üç ihtiyaç 1944 yılı sonlarında Çorumu teşrifleri sırasında milli şefimize Aziz Babamız hitabile memleket dileği olarak arzedilmiş, harb halinin devam ettiği o günlerde derhal temini mümkün olamayan bunların kalkınma zamanı gelince nazara alınacağı işaret ve tebşir buyurulmuş idi. Daha önce de cumhur reisi sıfatıyla Çoruma ilk ayak basmalarının birinci yıl dönümü olan 13 ağustos 1941 de bir bayram neşesile, bayram günlerinde babalarını nsıhhat ve afiyetlerini görmekle iktifa etmeyerek haline göre maddi hediyeler bekleyen her çocuk gibi çocuklarımız için lise ve sanat mektebi özlemiş ve o zaman herkesce öpülüb başa konan ve hâlâ kalblerde saklanan iltifatlarla imkân husulünde tatmine çalışılacağı vaat lütufları dahi alınmış idi. İşte artık lise yede kavuşmuş bulunuyoruz. Lise en az yirmi yıldır Çorumun kavuşmağa haklı olduğu bir müessesedir. Lise açılma emrinin Çoruma gelişi günü olan 6 eylül Çorumun bir bayram günü sayılabilir.

Bu bayramın kadrini kıymetini biz babalardan ziyade Çorum lisesinden yetişecek gençlerimiz, ilim adamlarımız daha iyi takdir edecek, bunu ati çok daha iyi tebcil eyleyecektir.

Ferda! senin bu teceddüt bu inkilab.

Her şey senin değil miki zaten sen ey sebab.

Beytini tekrarlayarak Çorum lisesinin hayırlı ve uğurlu olmasını dilerken kuran ve kurulan için bütün Çorumlular heb birlik kalblerimizle haykırırız ki çok yaşa var ol...

İMAM-HATİP OKULU BİNASININ TEMEL ATMA MERASİMİNDE BAŞKAN İHSAN SABUNCUOĞLUNUN NUTKU

(Çorum Gazetesi, 4.8.1954 den)

Çok saygı Değer Valimiz, Muhterem Mebuslarımız, Aziz Büyüklerimiz Sevgili Vatandaşlarımız:

Maddî ve manevî bakımlardan hayırlı olduğuna ve olacağına cümle ten inandığımız Çorum İmam Hatip okulu binasının temel atma merasimi dolayısıyla buraya kadar zahmetler ihtiyari ile gelmiş, şerefler vermiş olmanızdan dolayı (Çorum İmam Hatip okulu kurma ve koruma derneği) adına ve bu dernek idar eheyeti başkanı sıfatile hepinize hoş geldiniz diyerek şükranlarımızı sunar ve cümlenizi hürmetle selamlarız.

Huzurunuzda bu sözü söylemek fırsat ve imkânını bendenize bahşeden mesai arkadaşlarımıza buracıkta teşekkürümüzü kayıt etmeyi de vazife bilirim.

Sayın Misafirlerimiz:

Cemiyetimizin kuruluşu, gayesi ve bugüne kadar başardığı işler hakkında kısaca maruzatta bulunmak müsaade ltuflarınız ricasında dahi bulunuyorum.

Malumlarınızdır ki: Çorum, dörtüzbün kadar nüfuslu bir vilâyetin ve bir bu kadar ve daha fazla ticaret ve sanat sahası olan vatan parçası, Halkımız umumiyetle mütevekkil ve çalışkan ve dindardır.

Çorum; muhtelif yolların birleşme noktasında bulunması hasebiyle her zaman için muvasala imkânlarına ve hele mutedil hava şartlarına ve bilhassa geçim kolaylıklarına mazhar olmuş bir mahaldir. Türk ve müslüman olarak dokuz küsur asırlık bir tarihe sahip olması, eski ve yeni kıymetli kitaplarıyla otuzbin ciltlik kütüphaneye malik bulunması bakımlarından ayrıca iftihara haklı olan Çorum; her suretle bir kültür merkezi ve talebe şehri olmaya dahi çok müsait bir memlekettir. Kaydetmek isterim ki Çorum halkı, kadere rıza, hak'ka hürmet, mevcuda kanaat, hürriyete riayet gibi iyi ahlâk kaidelerinin dinî bilgilerle daha çok müeyyedeleşeceğine de kanidir.

Yine malumlarıdır ki vilâyetimiz dâhilinde mahalle ve köy olarak bine yakın teşekkül bulunmakta ve bunların her birisinde bir veya iki cami ve mescit mevcut görülmektedir. Bu mescit ve camilerin çoğunun dev-

letçe tanınmış imam kadroları olmadığı halde halkın yakın alâkası dolayısıyla hiç bir zaman imamsız kalmamaktadır. Fakat imamlık vazifesini üzerine alacak şahsiyetlerin ilmî ve meslekî kifayetli ve ehliyetli kimse-lerden olması, kültürlü insanlar bulunması arzu edilmekte, islâmî ve asrî bilgilere bihakkın sahip ve hurâfattan âzâde imamlara, hocalara ihtiyaç göz önünden kaçırılmamak gerekmektedir.

Maarif Vekâletinin muhtelif yerlerde açmaya başladığı İmam-Hatip okulları Çorum için dahi arzu edilmiştir.

Bu okulun Çorumda açılması temennisiyle 1952 yılı iptidalarında yüksek idarî merci ve makamlara münferit ve müctemi imzalarla mura-caatlar yapılmış bunlara Maarif Vekâletinden gelen cevaplarda (okul bi-nasının ve demirbaş eşyasının ve sair levazımâtının mahallen temin edil-mesi) ileri sürülmüş ve teahhüt dahi istenmiştir. Bunun üzerine hususî bir cemiyet kurulması düşünülmüş ve bu sebeplerle (Çorum İmam-Ha-tip okulu Kurma ve Koruma Derneği) unvaniyle 1952 yıl ilk aylarında cemiyetimiz kurulmuş ve faaliyete geçmiştir.

Çok şükür gerek derneğimiz mensuplarının ve gerek Çorum severlerin gayret ve muzaheretleriyle ve cemiyetimizce, kiralanan hususî binada geçen sene bu okul hükûmetçe açılmıştır. Ve işte bina arsası alınmış ve inşa müsaadesi istihsal edilmiştir ve işte Maarif Vekâletince verilen pi-lanlar veçhile okul binası inşaatına başlanmıştır.

Muhterem büyüklerimiz ve Çorum severlerimiz,

Bu okul binası inşaatını başarabilecek kadar elimizde bu gün için hazır paramız yoktur. Fakat para temini bakımından hiç de ümitsiz de-ğiliz, ümitliyiz ve eminiz. Çünkü halkımızın, belediyemizin, vilâyetimizin ve devletimizin yardım ve muzaheretlerinden eminiz, buna inanlıyız. He-pinizin az veya çok maddî ve manevî yardımlarıyla inşaallah bu okul bi-nası yapılır, tekemmül eder ve okul tedrisatına burada başlar ve devam eder. Vatan ve millete hayırlı evlâtlar, kültürlü imamlar yetiştirir. Der-neğimiz mensupları hiç bir maddî ve şahsî gaye gözetmeyerek mahza bu kültür ve ilim yuvasının Çorum için hayırlı olacağına inanıyor ve çalış-ıyor ve muvaffakiyete erişileceğine emin bulunuyoruz.

Yeterki kadirşinas halkımız ve büyüklerimiz sağ ve var olsunlar.

Bu binanın ve müesseseni nuzun ömürlü olmasını, Türk milletine ha-yırlı evlâtlar yetiştirmesini Ulu Tanrıdan niyaz ederiz.

10.1.1959 Çorum Gazetesindeki Hitabemiz

Saygı Değer Valimiz Muhterem Misafirlerimiz.

Çorum İmam Hatip Okulu (Kurma ve Koruma Derneği) adına Hoş geldiniz der ve Cümlemenizi Hürmetle Selâmlarım.

Memlekete mal edilmiş bulunan bu okulun halen içinde bulunduğumuz binası mülkiyetinin derneğimizce bu kerre Maarif Vekâletine tapusunun devredilmesi dolayısıyla tertiplenen bu çok mütevazı toplantımıza bizzat ihtiyarı zahmetle gelip katılmış ve şerefler bahşeylemiş bulunmanız hasabile minnet ve şükranlarımızı ayrıca arz eylemek imkân ve fırsatına ermiş bulunduğumuz bugünü, manevî bakımdan enmes'ut bir günümüz olarak telakki ediyoruz.

Derneğimizin kuruluşu ve gayesi ve bugüne kadarki çalışmaları hakkında kısaca maruzatta bulunmak için müsaade lutfunuz ricasında dahi bulunuyorum.

Malumu Alilerinizdir ki :

Çorum, Yarım Milyona yakın nüfuslu bir Vilâyetin ve bir bu kadar daha fazla Ticaret ve Sanat çevresi olan vatan parçasının merkezidir. Halkımız umumiyetle mütevekkil, çalışkan ve dindardır.

Çorum, Muhtelif Yolların kavşak noktasında bulunması hasebile her zaman için muvasala imkânlarına ve hele mutedil hava şartlarına ve bilhassa geçim kolaylıklarına mazhar olmuş bir yerdir.

Müslümanlıktan evvel ve sonra uzun süregelmüş medeni ve tarihi bir maziye sahip olması vesair hususiyetlere malik bulunması bakımlarından iftiharlı vasıfları olduğu kadar her suretle bir Talebe şehri olmaya daha çok müsait bir memlekettir.

Çorum ve civarı halkı, Kadere riza, Hakka hürmet mevcuda kanaat, hürriyete riayet gibi iyi ahlak kaidelerinin Dini bilgilerle Müeyyedeleşeceğine de kanidir.

Yine Malumualileridir ki Vilâyetimiz dahilinde Mahalle ve köy olarak bine yakın teşekkül bulunmakta ve bunların herbirisinde bir veya iki Cami ve Mescit mevcut görülmektedir. Bu Cami ve Mescitlerin, pek çoğunun Devletçe tanınmış İmam Hatip Kadroları bile olmadığı halde mahaza halkın yakın alakası dolayısıledirki hiç birisi hiç bir zaman imamsız ve hatıbsız kalmamaktadır. Fakat, İmamlık hatıblık vazifelerini üzerin alacak şahısların İlmen ve Ahlakan kifayetli ve ehliyetli kimselerden olması Devletçe tanınmış, kültürlü insanlardan bulunması elbet arzu edilmeli ki bilhassa Hurafatdan âzade İmamlara hocalara ihtiyaç göz önünden kaçırılmamak inkılablarımız icabı elbet gerekmektedir.

1951 Senesinden sonraki günlerde Maarif Vekâletinin muhtelif yerlerde açmaya başladığı İmam Hatip okulları, Çorum için dahi arzu pek tabii bulunmuştu. Bu arzu ve temenni ile Devletin Yüksek makam ve mercilerine münferit ve müçtemi imzalarla müteaddit müracaatlar ya-

pılmıştır, vakit vakit 3-5 veya 50-60 kişilik heyetler halinde Hükümet Merkezine gidilerek maksatlar arz ve temenniler izhar edilmiştir. Devletin kudretli Başvekili Adnan Menderese kadar bu dilekler arz ve izah olunmuştur. İstirhamlar yapılmıştır. Bu müracatlar dalaysile Maarif Vekâletinden gelen muhtelif cevaplarda (Okul Binasının ve demirbaş eşyasının ve ibtidaen lazım malzemelerin mahallen temin edilmesi halinde arzunun nazara alınacağı bildirilmiş olduğu gibi arsa ve binasının temin edilmesi) hususunda taahhütler dahi istenmiştir.

İşte bu zaruretlerle (Çorum İmam Hatip Okulu kurma ve koruma derneği) kurulmuş ve 1952 yılı ibtidasında faaliyete geçmiştir. O zaman Çorumda Vali olarak bulunan Eşref Ergut ilk idare heyeti olarak 4/4/1952 tarihinde vaki arz hürmet ziyaretimiz sırasında Tergib ve teşvik edici mahiyetde olarak defterimize yazdıkları beyanlarında şöyle demişlerdi (Derneğin muvaffak olacağından eminim okulun açılması ve yeni bir okul binasının Çoruma kazandırılması feragatle çalışan dernek idare kurulu üyelerine nasib olacaktır, Başarılar dileyerek sizinle beraber gaye ve hizmet etmeye hazır bulunduğumu da belirtirim Allah Muvaffak etsin) şunu ilave edelim ki Eşref Ergut Çorumdan ayrılmış ve fakat temnnileri işte tahakkuk etmiştir.

Vali Rüştü Ülken de 10/8/1953 tarihile yine dernek karar defterimizde aynı suretle yazdıkları beyanda (Derneğin şuurlu ve mevzuata uygun bir şekilde işe başlaması, mesaisinin memleket için çok hayırlı olacağı ve gerçekten bir ihtiyacın cevabını teşkil edeceği kanaatini vermektedir bu itibarla seve seve alaka göstereceğim tabiidir candan başarılar dilerim) demişlerdi.

İşte Vilâyetimizin en büyüğünden, halkın en zafine kadar her kesin teşvik ve tergip ve müzaharetleriyle işe başlamış olan derneğimiz vakit vakit çıkan engelleri yoklukları aşmış ve çalışmasına mütemadi devam etmiştir.

İlkin okul olarak kullanılmak üzere özel bir bina kiralanmıştır levâzımat tedarik edilmiştir. 1952 de açtırılmıyan okul 3/10/1953 de resmen tedrisata açılmıştır bu açılıшта idari gayreti dolayısıyla o zamanki Maarif Müdürü Fahri Akıncıyı buracıkta Saygıyla anmayı Dernekçe bir vazife biliriz.

23/Temmuz/1954 de işte bu günkü binanın temeli atılma merasimi yapılmıştır bu temel atılma merasiminde hazır bulunan Vali Rüştü Ülken vaki hitablerinde (hayırlı ve uğurlu olmasını, maddi manevi sağlam temel üstünde inkilabımızın özlediği bir Nur ve irfan abidesi halinde yükselmesini dilerim) diyerek temenniler izhar etmişlerdir.

14/Nisan/1955 de Maarif Vekili Celâl Yardımcı Çorumu ziyaretleriyle şereflelendirdikleri sırada bu binayı daha birinci katın yarısında iken görmüşlerdi ve Türk Milleti için Din Bilgisi Verecek Modern okulların açılmasının lüzumunu izahla her suretle yardımlarını ibzal edeceklerini beyan buyurmuşlardı.

1955/1956 Ders yılı başında okul bu binanın birinci katına taşınmış ve aynı zamanda inşaaata devam olunmuştu.

1957 Yılında binanın tamam inşaatı bugünkü görülen hali ile ikmal edilmiştir.

Bu arsa halen Evkafın idare ettiği Talebe Yurdu dahi Memleket hayrına olarak derneğimizce inşa ettirilmiş ve Evkafa devir ve temlik edilmiştir. Bu yurt binasının evkafa devri sırasında Vali Rüştü Ülken yine Cemiyetimiz karar defterinde el yazılarıyla yazılı olduğu veçhile 12/1/1957 tarihli olan beyanlarında buyurmuşlardırki (Sosyal duyguların en bariz bir tecellisi ve muvaffak tezahürünü gösteren bu tesis cidden bize iftihar verecek değerdedir müteşebbüslerini candan tebrik ederim.)

İşte Aziz büyüklerimiz ve Misafirlerimiz, derneğimiz; mensupları kendileri için hiç bir maddi şey beklemeden çalışmış, Maarif Vekâletine karşı başlangıçta verdiği taahhütleri ifa ve ikmal etmiş ve bu suretle bina, içine konan eşyasile birlik Hazineye Tapuca terk ve temlik etmek suretiyle vazifesinin ilk mühim kısmını ifa eylemiştir.

Gerek bu okul binasını ve gerek evkafa daha evvel devrettiğimiz yurt binasını yaptırmak ve daha önce arsalarını satın almak suretile evvel ahir başarılmış şeylerin tevakkuf ettiği paraların nerelerden tedarik edilmiş olduğu hakkında da kısaca izahat arz etmek için dahi müsadenizi rica ederim.

Yaptığımız binalar aynı zamanda memleket imarınada bir hizmet teşkil etmiştir.

Bu inşaatlarımız için Vilâyet Hususi Muhasebesinden bize verilen yardım parası miktarı 20.000 liradır. Maarif Vekâletinden yardım olarak gelen para ise 70.000 liradır. Evkaftan alınan yardım ise 27.000 liradır. Her iki bina toparlak rakam olarak 300.000 liraya mal olduğuna göre çok kısmı Halktan teberru olarak alınmış aynı ve nakdî yardımlarla temin edilmiştir.

Derneğin ilk kuruluşundan beri idare heyetleri tüzük gereğince 15 şer kişilik olup her sene değişen idare heyeti arkadaşlarımız bizi Başkanlıkta bırakmışlar ve şu suretle teşekkül etmişlerdir.

1952 yılında :

Reis Vekili Müftü Tevfik Ergun, Muhasip Evkafçı Mehmet Ergun, Veznedar Ahmet Tütüncü, kâtip Arslan Bayburtlu.

Azalar: Ahmet Şamlı, Ömer Kadife, Şevki Demirer, Hüseyin Kaynak, Hilmi Kadiroğlu, İsmail Özkahraman, Maksut Hacireceboğlu, Mustafa Ozulu, Mustafa Kadioğlu, Fevzi Hacireceboğlu.

1953 Yılında:

Reis vekili Fevzi Hacireceboğlu, Kâtip Evkafçı Mehmet Ergun Muhasib Ahmet Tütüncü, Veznedar Ahmet Şamlı, Azalar ise Hilmi Kadiroğlu Arslan Bayburtlu İsmail Bezgin, Mehmet Kuşçu, Ömer Kadife, Mustafa Genç, Maksut Hacireceboğlu, Şevki Demirer, Hüseyin Kaynak Tevkif Ergun,

1954 Yılında:

Reis vekili Hilmi Kadiroğlu, Kâtip Fevzi Hacireceboğlu, Muhasib İsmail Bezgin, Veznedar Ahmet Şamlı, İnşaat Komisyon reisi Mehmet Kuşçu, İnşaat Komisyonu Üyeleri Mustafa Genç, Şerif Ünal, Ahmet Tütüncü ve Mahmut Kavukcu İdare heyeti üyeleri ise Necmi Şamlı Osman Tuncer Şevki Demirer Arslan Bayburtlu Şekir Kış.

1955 Yılında:

Reis vekili Hilmi Kadiroğlu Muhasib Ahmet Tütüncü, Veznedar Ahmet Şamlı, Kâtip Osman Tuncer. İnşaat Komisyonu reisi Mehmet Kuşçu İnşaat Anbar memuru Necmi Şamlı İnşaat komisyonu üyeleri Şerif Ünal, Yusuf Kadife İsmail Çelik Kanat. İdare heyeti azaları ise Ahmet Tütüncü, İsmail Bezgin Arslan Bayburtlu Mahmut Kavukcu Şevki Demirer Fevzi Hacireceboğlu.

1956 Yılında:

Reis vekili Hilmi Kadiroğlu Muhasib Galib Erdemli veznedar Ahmet Şamlı Kâtip Şevki Demirer İnşaat Komisyon reisi Mehmet Kuşçu, Anbar memuru Necmi Şamlı İnşaat Komisyon üyesi Şerif Ünal, Yusuf Kadife, İsmail Çelik kanat idare heyeti azaları Ahmet Tütüncü İsmail Bezgin Arslan Bayburtlu Mahmut Kavukcu Osman Tuncer.

1957 Yılında:

Reis vekili Adil Candemir Kâtip Nurettin Hacıismailoğlu, Muhasib Galib Erdemli, veznedar Ahmet Tütüncü, İnşaat Komisyon reisi Mehmet Kuşçu, Anbar memuru Necmi Şamlı İnşaat komisyon azası Yusuf Kadi-

fe, Şerif Ünalı, Sadık Kazak, İdare heyeti azası Fevzi Hacırecepoğlu, Şevki Memirer, Arslan Bayburtlu, İsmail Çelikkana.

1958 Yılında:

Reis vekili Adil Candemir, muhasib Galib Erdemli, Veznedar Mahmut Kavukcu Kâtib Nurettin Hacıismailoğlu, İnşaat Komisyon reisi Mehmet Kuşcu Anbar memuru Necmi Şemli İnşaat Komisyonu azası Yusuf Kadife, Şerif Ünalı, Lütfi Eftekin İdare heyeti azası Arslan Bayburtlu Enver Aksu, Fazlı Sevgili Şevki Demirer.

Evvel ahir Başkan İhsan Sobuncuoğlu'dur.

51. İdari Teşkilattan Çorum'a Ait Notlar :

Elde edilebilen bazı senet, ferman gibi vesikalardan ve eski sicillerden bazı notları not olarak sıralıyorum (bunları Çoruma Kütüphane Memuru Eşref Ertekin delâletleriyle görmüş bulunuyorum.)

1 — 1003 Hicri tarihine ait olarak elde kalabilmiş bir şeriye mahkemesi sicilinde görüldüğü üzere o tarihte Çorum Sancağının Çorum, İskilip, Osmancık, Katar, Saz, Sakız, Mahmatselâm ve Tahtettarik isimli kazalar muhtevi bulunduğuna öğreniliyor.

2 — 1004 Tarihli olarak bir ferman kaydinde Çorum sancak Beyine Çorum Sancağından vaki Çorum, İskilip, Karahisar demürlü, katar, Osmancık, Sakız, Mahmatselâm ve Saz kazaları Nailerine hitaben bu kazalar ahlkından gemiler için kürekçi istendiği anlaşıyor-ki (...Avaraz defteri mucibince ihracı lâzım olan kürekçileri ihraç ettirerek kadılarile maan getirip Tershane Amireme teslim eyliyesiz, şunu bilki kürekçi hususunda senden ve kadılardan...ihmal sadır olmasın siyaset olursun... muatep olursuz ona göre basiret ve tedarik üzere olası emrimi yerine getiresiz... tahriren fiyevmissalis aşere rebuilevvel sene erbaa ve elf Minhciretinnebeviyye bi makamı kostantaniye).

3 — H. 1244 Senesinde Mora Canibine mürettep olan Asakirden Çorum Sancağından Bafermani ali matlup buyrulan 500 nefer süvari Asker bedeli beher nefer başında 250 şer kuruş bedeli verilmek üzere...livaya mezkurun havi olduğu kazalara taksim olunduğuna berveçhiati zikrolunur.

Kazayı Çorum	Nefer adet	Bedeli kuruş
		38000
Kazayı İskilip	152	38000
Kazayı Katar	17,5	4375
Kazayı Saz	19	4750
Kazayı Osmancık	50	12500
Kazayı Hacıhamza	17,5	4375

Aşireti Dedesli	15	3570
Aşireti Çorum Ekradı	15	3750
Aşireti Geceli	14	3500
Aşireti Bedrihanın	12	3000
Aşireti Alamaslı	9	2250
Aşireti Hatal	3	750
Aşireti Kutluevili	3	750
Çayan Yörügânı	3	750
Ballu Yörügâni	12	3000
Aşireti Lek	1	250
Aşireti Cihanbeyli	2	500
Aşireti Kuyumcu	2	500
Aşireti Çakallı	1	250

4 — Şamışerif eyaleti hizmetinin rüyeti zımnında eyaleti Sivas'tan 1600 Süvari Asakiri mansura tahririne iradei seniye taallûk edip eyaleti merkume kazalarına ledettevzi Livayı Çorum'a isabet eden Asakir Sivas mahkemesinden muhreç puslai şer'îye mucebi 214 süvari ve Deraliyeden vürut eden mübaşir... masarifati sairesinden 3666 kuruş isabet etmekle Asakiri mezkure ve mebaligi mezbure Livai Çorum'un havi olduğu kazalara taksim olunup kazaların sehmine isabet eden berveçhiali zikrolunur.

Sene 1243 H.

	Süvari	Bedeli	
Kazayı Çorum	80	1380	kuruş
Kazayı İskilip	80	1380	
Kazayı Katar	8	150	
Kazayı Osmancık	27	445	
Kazayı Saz	10	164	
Kazayı Hacıhamza	9	150	

5 — Halep Valisi ... Mehmet paşa ... nın Maiyeti Devletlerinde istihdam olunmak için Sivas, Çorum ve Divriği Sancaklarından 500 Nefer Süvari ve 1000 nefer piyade ki cem'an 1500 nefer Askerin muktedir Başbug ile maiyeti müşarünileyhaya irsaline iradeialiyye taalluk edüp ledet-tevzi Livai Çorum'a isabet eden 126 nefer süvari ve 252 nefer piyadeden Sivas Mahkemesinin puslasına göre kazalara taksim olunduğu berveçhiati zikrolunur.

Kazayı Çorum	48
Kazayı İskilip	48
Kazayı Katar	5
Kazayı Saz	5
Kazayı Osmancık	17
Kazayı Hacıhamza	3

6 — Hicri 1248 ... Trabzon Valisi ve Canik Muhassılı Osman Paşa ... Malum olaki berveçhi muhassıflık Sivas Eyaleti, Amasya ve Çorum ve Divriği Sancakları ile Gümüşhane Madenihümayunun emaneti ve Tokat Voyvodalığı emrû idaresi sana tevcih ve inayet edilüp...

7 — Sene 1254 H. ... Sivas Valisi ve Diyarbakir ve Rıkka Valisi ve Maadilihümayunun emini ve ilhakan Çorum ve Muş Sancakları Mutasarrıfı Sadrisabık Vezirim Mehmet Rüştü Paşa ... tevkîi hümayünüm vasıl olacak malum olaki Livayı mezkurun havi olduğu kaza ve kurada doğan ve ölen ve gelip giden islâm ve reayanın Sin ve eşkâl ve sakın olduğu mahallât ve kura ve çiftlik ile reayanın ... cizye evrakı isimleri balâsına işaret olunarak oltafafta olan deftere tatbikan sıra ve yerli ve yabancı beyan kılınarak...

8 — Çorum kütüphanesinde mevcut malum şeriye mahkemesi sicillinde Eşref Ertekin hocanın bulup gösterdiği bir kayıt daha vardır ki bunlar hicri 1243 senesinde Çorum Sancağının nerelerden kurulu olduğunu ve bunların mali taketlerinin mukayesesini temin edecek rakamları muhtevi bulunduğu cihetle naklediriz ki :

İşbu 1243 senesi gurreyi resi muharremulharam iytiбарile senede iki taksit üzre eda olunmak şartile mafermanı âlî Çorum Sancağından Eyaleti Sivas valilerine tertib ve tahsis kılınan taksiti ûlâ birinci taksit mal :

Malı hazeriye 1100, hizmeti mübaşeret 450, kahve duhan masarifatı 21, konak masarısı 50 ki 1621 yahut 1631.

Kazaların taksimi ise	Çorum kazasına	636
	İskilip kazasına	636
	Katar kazasına	69
	Osmancık kazasına	216
	Saz kazasına	76

9 — Diğer bir kayıt: Sivas Valisinden Çorum mütesellimine gelen buyurultuyu getiren cebhaneci başı beye 850 kuruş ve üç gece altı atlıya konak masarısı 55 kuruş, kahve dühan bahası 32 kuruş, ceman 937 kuruşun kazalara taksimi şöyle yapılmış :

Kazayı Çorum 320, İskilip 320, kazayı Katar 75, kazayı Saz 45, Osmancık 100, kazayı Hacıhamza 40, aşireti Dedesli 70, aşiretilek 20.

10 — ESKİ İDARE AMİRLERİNDEN BAZILARI

Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu, Bayezit yanında olanlardan Mahmut nam kimsenin ele geçirilip hapsedilmesi hususunda 17 izlâkade 966 tarihile ve Çorum beyi Ayas beye hitabile gönderdiği Tarihi Osmani mecmuasının 1 Şubat 1331 tarihli nüshasında neşredilmiş vesikadan o tarihte Çorum'da Ayas bey ismile bir sancak beyinin mevcut olduğunu öğreniyoruz.

11 — Hicrî 1240 ve 1242 senelerinde Çorum'da Sancak mutasarrıfı olarak Ahmet Paşa isimli bir zatın bulunduğunu ve 1243 Muharreminde Çorum Sancağı mutasarrıflığının Sivas Valisi Mehmet Paşaya ihale olunduğunu kütüphanede mevcut Şeriye sicillinin 88 inci sahifesinden öğreniyoruz.

(Hicrî 1245 de Eyaleti Sivas ve Çorum ve Erzurum ba hattı Hümayun devletli Elhaç Hasan Paşa Hazretlerine tevcih buyurulup...) ibaresile sicil defterinin 154 üncü sahifesinde bir kayıt görüyoruz. Yine aynı sene Çorum mutasarrıfı isminin Yusuf olduğunu diğer bir kyaitte de Sivas, Çorum, Divriği sancakları mutasarrıfının Seyit Sait isimli zat bulunduğunu görüyoruz.

(İğdeli Gelin dergisi Eylül 1969 nüshasından)

MÜLKİ TEŞKİLÂT ŞEKİLLERİ

1 — Alpaslan'ın Malazgirt savaşından ve şanlı zaferinden sonraki yıllarda Melik Ahmet Danişmend tarafından fethi yapıldığında Türkmenlerin Alayontlu neslinden ayrılan meşhur Çorum'lu oymağı reisi İlyas Bey'in idaresine bırakılması dolayısıyla (daha önceleri Bizanslıların

Anadolu'daki 12 vilâyetinden birinin merkezi olan) burası Çorumlu oğullarının yurdu diye anılmaya başlamış ve Çorumlu kasabası diye bilinmiştir (Hüsamet'tin'in Amasya Tarihî Cilt 2 S. 288)

2 — 1070 - 1100 tarihlerinde Anadolu Selçuklarından Kutulmuş, İsrail Kılıçaslan zamanlarında Başkent kabul edilmiştir. (Hasan Fehmi Turgal'ın 1935 tabii tarihli kitabından)

3 — Konyadaki Selçuklulardan Sultanülazam diye anılan Alaaddin zamanında kalenin yapılmış olması (Milâdi 1300) dolayısıyla önemli merkez sayıldığı anlaşıyor. Bu kalenin Halep kalesinin benzeri olduğunu Remzi Oğuz Arık'tan duymuştum.

4 — Yıldırım devrinde Osmanlı ülkesine katılan ve sancak merkezi olan Çorum Beyazıt Veli zamanında inşa edilmiş ve halâ kullanılmakta olan Paşa Hamamına ait evkafta müseccel arapça yazılı vakfiyenin tercümesinde burası Çorumlu kasabası diye yad edilmiştir. Taceddin İbrahim Paşa tarafından yaptırılmış Vezir köprüdeki camisine tahsis edilmiştir.

5 — Kanunî Sultan Sülevman, Çorum Sancak Beyliğine oğlu Beyazıt'tan torunu Orhan Bey'in tayin ettiği ve sıklık suyunun da o zamanlarda getirtilmiş olduğu bilinmektedir.

6 — Hicrî 976 da Ecderhan seferi dolayısıyla Çorum'a gelmiş Çorum sancak beyi Ayas beye hitap eden ikinci bir fermanla: «Sancağının sipahilerinden 50 nefer ile sancağının muhafazasında kalıp kalanını alay beylerine katıp Ecderhan seferi mühimmi için Kefe Beylerbeyine gönderesin» diye emir ve ferman buyurulduğundan Çorum'un mevkie önemi anlaşıyor. (Bu ferman kütüphanede mevcut ve Eşref Ertekin tarafından bana gösterilmiş bulunan Tarih-i Osmani mecmuasından öğreniyoruz.

7 — Halen Çorum kütüphanesinde mevcut eski mahkemei şeriye sicillerinden öğrendiğimize göre hicri - 1240 ve 1244 senelerinde Çorum'da Sancak Mutasarrıfı olarak Ahmet Paşa ve 1243 muharreminde Çorum Sancağı mutasarrıflığının Sivas Valisi Mehmet Paşaya ihale olunduğu belirtilmektedir. (Şeriye sicili sayfa 88) (Hicri 1245 te eyaleti Sivas ve Çorum ve Erzurum hattı hümayun devletli elhac Hasan Paşa Hazretlerine tevcih buyuruluyor.) ibaresini sicil defteri 154 cü sayfasında görmekteyiz. Yine aynı sene Çorum Mutasarrıfı isminin Yusuf olduğunu diğer bir kayıta da Sivas, Çorum, Divriği sancaklarının mutasarrıfı olarak Seyit Sayıt adlı birini görmekteyiz. Hicri 1248 de Trabzon Valisi ve Canik Muhassılı Osman Paşaya Sivas eyaleti, Amasya ve Diyarbakır sancaklarına ilâveten Çorum Sancağı da tevcih olunuyor.

Hicri 1245 de Çorum Sancağı Trabzon Valisi ve Diyarbakır ve Rıtkı Valisi ve aynı zamanda Muş Sancağı mutasarrıfı, Sadrı sabık Mehmet Rüşti Paşaya tevcih olunuyor.

Hicri 1256 da Çorum sancağı Sivas müşürî Esat Paşaya tevcih olunuyor.

1259 da Ankara ve Kengri ve Çorum Sancakları İsmet Paşaya tevcih olunuyor.

H. 1263 te Çorum Sancağı Amasya Sancağı ile birlikte Sivas eyaletine bağlanıyor.

1769 da «Mutasarrıf'ı livaiyeyin Amasya ve Çorum» diye anılıyor. (Livaiyeyin : İki liva demektir, sancak, liva mutasarrıflık tabirlerinin anlamı birdir.)

Hicri 1270 te Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıflığına Salih Paşa'nın tahvili ile yerine Arif Paşa tayin olunmuştur.

Hicri 1271 de Amasya ve Çorum bir mutasarrıflık oluyor.

Hicri 1272 de Çorum Sancağı Kaza haline çevriliyor ve Yozgat Sancağına bağlanıyor. (O tarihte Yozgat, Kayseri, Kırşehir Sancakları Ankara Merkez Sancağı ile birlikte Ankara vilâyetini teşkil ediyor.)

Rumi sene 1310 da da Çorum tekrar sancak oluyor ve mutasarrıflığına Rüşti Paşa tayin ediliyor. (Miladi 1894) Milli Mücadelenin Ankara'yı merkez yaptığı ilk günlerde «Çorum Sancağı» Çorum Vilâyeti şeklini alıyor.

8 — Kütüphanedeki mahkeme-i şeriye sicillerinde Hicri 1272 tarihli bir ferman kaydında «Sivas eyaletine mülhak Amasya Sancağında vaki Çorum Kazası Livayı mazbur tarafından layiki ile idare olunamadığından oradan bittefrik Sivas'a ilhakı Sivas Valisi Müteveffa Feyzullah Paşa'nın hali hayatında ba tahrirat inha olunmuş ise de kazayı mazbur Sivas'a 50 saati mütecaviz olduğu ve arasında dahi Amasya Sancağının sayir kazaları bulunduğu cihetiyle bunun Sivas'a ilhakı münasip olmayıp 1272 seresi martından itibaren kazayı mazburun Bozok Sancağına raptı ve ilhakı hususunda ferman».

9 — Milâdi 1890 da doğmuş ve 1949 da ölmüş bulunan Kâmil Hocadan işitmiş olduğum bir rivayete göre: Çorum Sancağı'nın Amasya Sancak Beyine tevcih edilmiş olduğu zamanlarda Sancak Beyi kışları Amasyada, yazları da Çorumda geçirerek iki sancağı bir idare edermiş.

Çorum'da Büğdüzlü Osman Nuri Efendi isimli sevilip sayılmış bir hoca varmış. Ulu camide talebelerine açık ders verirmiş. Şubat ayında bir gün mutadı veçhile camide ders verirken talebelerinden gözde olanı derste yoktur. Hoca :

— Nerede bizim mulla?

Diye sorduğunda vergi «borcunu ödüyemediği için müsellim (Sancak Beyi vekili) hapsedtirdi demişler. Hoca da «gidin selâm edin talebemizi bıraksın» demiş. Talebeler müsellim Beye —veya ağaya— gitmişler (Makamı daha evvel yanan adliye binasının mahkem salonu olan yermiş) Hocanın selâmını iletmişler fakat müsellim kabul etmemiş. «Hoca selâm göndereceğine para göndereydi» demiş reddetmiş. Talebeler geri camiye gelmişler hocaya durumu söylemişler. Hocanın cbinde para yok ki versin. Selâmının ve ricasının kabul edilmemesine de üzül-müş. Ağlamakla beraber elini kaldırmış duaya başlamış. Bu halden heyecanlanan talebeler tekrar müsellim ağaya gitmişler. Münasip surette anlatmışlar. Bu durum müsellimi daha çok kıskırtmış. Şunun bunun odunlarını kesmek üzere sokaklarda balta elinde dolaşan birisi de talebeler içine karışmış imiş. Kaldırmış baltasını indirmiş müsellimin kafasına ve müsellimi öldürmüş.

Bu olay kulağına varan Amasya Sansak Beyi gazaplanmış. «Vay Çorumlular isyan etmiş ha» diyerek adamlarını Çorum'a göndermiş. Gelenler Hocayı ve talebeleri yakalayıp hapsedmişler. Hocayı bir katıra ters bindirmişler Hoca önde talegeler geride yaya olarak Amasya'ya götürmüşler. Tabi bu götürülenlerin ağaları beyleri de Amasya'ya çekilip gitmişler. Amasya'da sorgu sual rica istirham v.s.

Hoca Osman Nuri Efendi İstanbulca da maruf imiş. Mekke'ye sürgün edilmiş. Ricacı gidenleri Sancak Beyi ziyafete çağırmış. Ziyafet mağarada yapılmış. Yapılmış ama mağarayı ısıtmak için ocak yana dursun mağaranın içerisi saman dumanı ile dolmuş. Sancak Beyi'nin önceden aldığı tedbir üzerine kapılar kapalı olduğundan Çorumlular içeride boğulmuşlar. Bu hadiseden sonra Çorum, Amasya Sancak Beyi tarafından idare edilemez hale gelmiş.

Sivas eyalet paşası Feyzullah Paşa araya girmiş olmalı ki Çorum'un Sivas Paşasına ilhak edilmesi istenmiş. Diğer taraftan Yozgat'ta Çapanoğlu töremiş. Ve İstanbul'da hatırı sayılır olmuş. Zaten Tanzimattan sonra idari teşkilât ve taksimat değıştiriliyor. Çorum kaza şekline indiriliyor. Alaca kazası nahiye olarak Çorum'a bağlanıyor. Alıki, Eskiakin gibi köyler Mecitözü kazasına, Kaymakçı ve Düvenci tarafı da Gümüşhacıköyü kazasına ve Sivas Vilâyetine ilhak olunuyor. Çorum'a da Kızılö-

ren ve Sağpazar gibi uzaktaki köyler bağlanıyor. Çorum'da her resmi hizmete ancak Yozgatlılar tayin olunuyor. Hatta tahsildar, odacı gardiyan gibi işlere de Yozgat'tan gönderiliyor. Sancak iken kaza haline inmek halka ağır geliyor. «400 yıllık Çorum 40 yıllık Yozgat'a bağlanamaz» diye sızlanmalar başlıyor. Hatta Gödelek isimli bir kabadayı tarafından Yozgat Mutasarrıflığına bir tel çekilerek «Gülaliby'in Puşıyan mahallesi Muhtarlığı açıktır bir münasibinin gönderilmesini rica ederim.» diyor. Nihayet Hacı Hasan Paşa Çorum'u tekrar Sancak yaptırıyor. Rumî sene 1310.

(Hüryol adı ile Çorum'da çıkan gazetenin 15.2.1957 nüshasındaki yazımız)

53 — SAAT KULESİNİN YAPILIŞI

Hacı Fazlı efendi Hocamız merhum anlatmışdı : Çorum'da bundan 55-60 yıl önce İydedi Mektebi açılınca, ilk Müdür olarak gelen Celil Beyi karşılamak üzere o zamanki memleketin maruf ve mümtaz muallimleri bulunan Hacı Fazlı efendi, eski Müftü Ali Rıza efendi, Kürkcüoğlu Bekir efendi, Sıklık boğazına gitmişler, Celil Beye hoş geldin diyerek her üçünün de selâmlıkları bulunduğundan müsaferet şerefine bahşedilmesini istemişler. Cevaben Celil Bey şöyle demiş : «Hünkârı sani mesabesinde olan Hacı Hasan Paşanın Çorum'daki kardeşi Ömer Paşaya misafir olacağım...»

İşte Hünkârı sani mesabesinde olan o Hacı Hasan Paşa, ikbalde bulunduğu zamanlar Çorum'a bir haber göndermiş, demiş ki: «Çorum'un büyükleri, akli erenleri bir araya toplansınlar.

Çorum'a hayırlı bir eser yapmak istiyorum, ne yapmak muvafık ise görüşünler bana bildirsınler... Bunun üzerine Çorum'un sözkesepleri bir araya toplanmışlar, dilekler ortaya konmuş. Dileğin birisi şu : (Düvenci ovasına akan ve orada bataklık yapan çaylar var bunlardan değirmendere çayını Paşanın himmetile Sıklık veya Çomardan Çorum'a getirmek mümkündür. Paşadan bunu rica edelim...) Bu teklifi o zamanki İdare Amiri muvafık bulmuş ve tesadüfen o günlerde Çorum'da bulunmuş olan Mazhar bey isimli bir mühendise tedkik ettirmişler. Bu mühendis tetkikatı neticesi şu kanaate varıyor: (Değirmen dereden Düvenciye gelen suyu Çomar başından Çomar vadisine geçirmek mümkün, bu su ile Çomar vadisinde 14 yerde değirmen kurulabilir ve akıp gelecek olan su ile de arazi suulanır, istifadeler sağlar. Düvenci ovası bu sudan ancak gün dönümünden sonra faydalandığı için gerek Çorum ovası ve gerek Düvenci ovası bu sudan istifade eder...) fakat bu mutalea ve teklif diğer ağalarca «Vay onun sözü olacak; Olmasın, olmasın...» İtirazı başlar. Teklif sahibi susar, mühendisin mütaleası ortadan kalkar ve paşaya ya-

zarlar ki (Çorum'da saat kulesi lâzım) diye... Paşa da saat kulesini yaptırmış.

Şimdi düşünelim ve kendi kendimize soralım : Büyüklerin himmti dağları devirir sözü gereğince, Değirmen dere tarafının suyu Çorum ovasına getirilmiş olsaydı hiç değil şu geçmiş altmış senede ne faydalar sağlanmış olmazdı? Heyhat!...

Çorumdaki Saat Kulesi kapısı üstünde mevcut kitabe :

Şehin şahı cihan Abdülhamit han i keremkarin
Ferikanı kiramından Hasan Paşa hem şanı
Bütün evkatını vakfeyledi ihyayı hayrata
Muvaffak eylesin her dem ani âmâlına Mevlâ
Saat kulesi ezcümle hayratı kiramından
Yapıldı yümnü evferle bu şehri eyledi ihya
Çıkup vakti eşrefte yazıldı babına tarih
Bu mıykatı Celili yaptı bak lutfu Hasan Paşa

1312

(Hüryol gazatesi 14.2.1957 nüshasındaki yazımız)

54 — ABDURAMAN DURSUN HOCA

Abdulhamit devrinde idi. İstanbul'da Fatih Medresesinde ikamet ediyordum. Medreseden icazet ve darül mualliminden de şehadetname alarak mezun olmuştum. Maarif nezareti beni 800 kuruş maaşla Selânik İydadi Mektebi tarih muallimliğine tayin eyledi. Fakat ben bu tayinden memnun kalmadım. Nazarete giderek asıl memleketim olan Zile'ye civar bir yere tayini rica ettim. Bana dediler ki: Sen aliyülaala derece ile Darümuallimini bitirmiş olduğun için arkadaşlarından 200 kuruş fazla maaşlı Selânk'e tayin ettik. Seni takdir için böyle yaptık dediler. Ben fikrimde ısrar edince: Ha... Çorum'a yeni iydadi mektebi açıldı oraya tayin edelim amma Çorum'un muallimlik maaşı 600 kuruş, bu sebeble sana gadir olur dediler. Ben razı oldum, onlar razı olmadılar ve muhtelif yer kadrolarından tasarruf yaptılar ve beni takdiren 800 kuruş maaşla Çorum İydadi Mektebi muallimliğine tayin ettiler. Emrimi verdiler. Bu hali anlattığım bir ahabım bana Çorum'lu Hacı Hasan Paşayı ziyaret etmden Çorum'a gitmemekliğimi tenbih etti ve o zatla beraber Hacı Hasan Paşanın Beşiktaş'taki makamına ziyaretine gittik. Geç vakit kabul edildik. Arkadaşım beni Paşaya (Çorum İdadi muallimi) diye takdim ettiğinde Paşa hiddetli bir çehre gösterdi. Arkadaşım ve ben hayret

ettik. Paşa hiddetini şöyle izhar etti: (Sen de o ... lar gibi memleketi karıştırma).

Arkadaşım tavzih edercesine bir ifade ile (Hanı himmetinizle Çorum'da İdadi mektebi açıldı ya işte o mektebe bu efendi hoca oldu çocukları okutacak. Çorum'a gidecek... Selânik'e tayin etmişlerdi ya. Selânik'e gitmedi Çorum'a gidiyor...)

Bu söz üzere Paşa ferahlı ve sürurlu bir tavır alarak ve memnuniyetini beyan ederek (Çorum müddeiumumî muavini olarak gidiyor sanmıştım. Biri hapsediyor biri çıkıyor) diyerek Çorum'daki zabita âmiri olarak bulunan biraderi Ömer Paşa ile müddeiumumi muavininin geçimsizliklerinden usandığını anlattı ve ziyaretimizden memnun kaldığı için hacı hanımı da ziyaret etmeden gitmesin diyerek birinci haremının ziyaret edilmesini tavsiye etti ve takiben Paşa ilâve etti: Çorum'a git okut. Okumaya kabiliyetli olanları İstanbul'a gönder ben okutayım. Çorumdan iş aramaya gelenler ya tütün kolculuğu veya zabtiye neferliğinin istiyorlar başka işe kabiliyetleri yok diyerek okutma arzularını izhat ettiler.

Hacı hanımı da ziyaret ettiğimizde hanım efendi benden Çoruma gideceğim zamanı sorarak giderken haber vermemizi ve Çorum'daki yeğenlerine göndereceği hediyesini götürüp vermemi rica etti. Bir kaç gün sonra tekrar Hacı hanımı ziyaret ederek vapurla Samsun'dan Çorum'a gideceğimi haber verdim. (Yiğenlere hediyemizi sizin yol levaziminizle birlik hazırlıyacaktı) cevabını verdi.

Nerede ikâmet eylediğimi sorup öğrendi. Vaktaki vapurun kalkacağı günün sabahı Fatih Medresesindeki hücreme gelen komiser, paşanın ve Hacı hanımın emrile geldiğini vapura kadar götürüp beni teşyi edeceğini beyan etti. Getirdiği arabasına benim tamam eşyayı ve kitablarımı derleyip toparlayarak ve hatta o zamanki idarenin sevmediği inkılap adamlarının bende mevcut yazı ve kitablarını da bakmıyarak beni mürefehen medreseden vapura hatta hususî kamarama kadar taşınmamı o komiser temin etti ve vapur biletimin paşanın emirleri vecihle alınmış olduğunu beyanla şu Çorum'daki yiğenlerine gidecek hediye şu da sizin yol azığınız diye ayrı paketlerde yanıma bırakıldı ve Samsun limanında da gereken yardımın yapılacağını iyma etti. Ve böylece İstanbul'dan ayrıldık.

Çorum'a gittim idadî mektebi muallimliği vazifeme başladım. Çocukları çokça paşaya okutmaya göndermek istedim amma kim heves eder o tarihte işte Çorumlular Hacı Hasan Paşadan Maarif sahasında istifade edememişlerdir.

1 — Hacı Hasan Paşa 1247 Hicri yılında Çorumda doğmuş ve 1320 senesinde İstanbulda eceli ile vefat etmiştir. Hacı Hasan Paşanın hayatını, kahramanlıklarını, vazife perverliğini Ziya Şakir'in (yarım asır evvel bizi idare edenler) adlı eserinde aydınlatılmış olarak görüyoruz. Buna ait bilgiler Çorumlu Mecmuasının 1945 snesi Şubat, Mart, Nisan nüshalarında naklen neşredilmiştir. Bu malûmata göre Hacı Hasan Paşa Neferlikten Müşavirliğe kadar kademe kademe yükselmiştir.

2 — Tevfik Fikret de Hacı Hasan Paşanın himaye lütfunu mazhar olmuş ve lehine şehadet etmiştir. (ki Aslan Zileli olup Çorumda İdadinin ilk açıldığında Muallimlik yapmış, Birinci Cihan Harbi sıralarında Erzurum Sultanisi müdürü olarak bulunmuş ve Birinci Büyük Millet Meclisine Çorum Mebusu olarak katılmış bulunan Abdurrahman Dursun Hocadan dinlediğim vecihle) Tevfik Fikret alcyhinde Hünkâra jurnaller verilmiş ve Hünkâr da tetkiki ve icabının icrası için Hacı Hasan Paşaya havale etmiş. Paşa Fikreti dinlemiş affı cihetine gitmiş ve sen iyi bir adama benziyorsun diyerek salıvermiş ve hatta Salıvererek on altınlık bir pakati vermiş. Fikret ihtiyacı olmadığından bahsen reddedince Paşa hitap ediyor ve diyor ki bu bir atiyeyi şahanedir, red edilmez alınır ihtiyacın olmazsa bir ihtiyaçlısına verilir... Bu söz üzerine Fikret hürmetle alıyor ve Paşaya şükran ve tazim hissi ile bakıyor .

3 — Hacı Hasan Paşanın Çorum'a mahsus Maarif perverliğinin bir misalini yine Abdurrahman Dursun Hocadan işittiğim vecihle kaydedirim ki Abdurrahman Dursun Hocanın ilkin muallim olarak Çorum'a gelirken Paşanın söylediği şu sözün manasına dikkat lâzımdır: (git okut okumaya kabiliyetli olanları bana gönder ben okutayım...

4 — Hacı Hasan Paşanın Çorum'da Ulucami yanında Kütüphanesi varidi. yıktırıldı mektep ve medreseleri dahi varidi saat kulesi yegâne ortada kalan yadigâridir. Hıdırlık Türbe ve Camisinin imarına da alâkadar olmuştur ki bu ciheti Hıdırlık hakkında yazdığım ayrı bir yazıda bahsettim.

5 — Hacı Hasan Paşanın, Mahmut Şevket Paşayı ölümden kurtardığına ait İsmail Tüfekciden dinlediğim bir menkıbeyi de nakledeyim şöyle ki :

Sene Rumi 1316 Mahmut Şevket Paşa daha Paşa değil Selanikte Merkez Kumandanı, Hürriyet aşığı olması dolayısıyla hürriyet ilanı hazırlığına teşebbüs etmiş, gizli olan bu işin tahkikine Padişah tarafından

Hacı Hasan Paşa memur edlmiş. Hacı Hasan Paşa Selanige gidiyor Mahmut Şevketi defter vesairesile İstanbul'a getiriyor. Padişah huzurunda ifadesi alınıyor Denize atılmasına irade çıkıyor ve infazına bittabi Hacı Hasan Paşa memur oluyor. Fakat Hacı Hasan Paşa kıyamıyor böyle bir Erkânı Harb belki lâzım olur diyerek habsediyor. Hacı Hasan Paşa hapishaneleri araştırıyor. Mahmut ve Şevket isminde iki katıl buluyor ve bu bulduğu Mahmut ve Şevketi denize attırıyor. Padişaha da Mahmut Şevketi Denize attım diye haber veriyor asıl Mahmut Şevket Paşa ise sakalını bıyığını uzatıyor ses çıkarmadan hapishanede vakit geçiriyor.

Sene 1319 Rumelide Arnavutlukta nüfus sicilline kadınların kaydı meselesinden isyan çıkıyor basdırılamıyor bir gün Padişah Hacı Hasan Paşa ile bu isyan işini konuşurken (Mahmut Şevket olsaydı bu isyanı basdırırdı bu kadar kan dökdürmezdi) diye Padişahın nedamet duyması üzerine Hacı Hasan Paşa vakayı his ettiriyor afv ediliyor Mahmut Şevket Paşa huzura çıkarılıyor ve Arnavutluğa kumandan olarak gidiyor. İsyân hal ediliyor, kadınların da nüfus siciline kaydı oluyor 1320 nüfus kayıtlar Arnavutlukta tamamlanıyor. Sonra da Mahmut Şevket Selanige Merkez Kumandanı tâyin ediliyor rütbesi Livalığa terfi ediliyor işte o zaman Paşa oluyor. Yalnız Mahmut Şevket Paşa, Hacı Hasan Paşaya karşı (sen ölünceye kadar hürriyet işine karışmam dururum) diye verdiği sözde sebat ediyor.

İşaretliyelim ki: M. Şevket ve Hasan Paşalar daha önceleri Sırbistan ve Arnavutluk hareketleri sırasında arkadaşlık etmişler imiş.

56 — ÇORUM'DA HALICILIK

(Çorum Yeni Adım Gazetesi: 31.1.1960 deki yazınız)

1 — Çorumda Halıcılık mevzuu ilk defa ilanı meşrutiyeti müteakip ortaya konmuş idi. Şimdiki Albayrak Okulunda o zaman tezgâhlar kuruldu. Kırşehirden halıcı ustaları getirildi, fakat ilk açılış hızı gün geçtikçe azaldı, nihayet o teşebbüs parlamadan kapandı idi. eriyip heder olan o tesisatın masraf ev külfetlerinden sarfı nazar, 50 senedir memleketçe mahrum kalınan maddî manevî menfaatler bugün bir düşünülürse elbet Çorum için kaçırılmış ve kaybedilmiş nice nice fırsatlar serisine bu hahi katılabilir.

2 — Çorumda Halıcılık hamlesi 5-8 senedir Cezaevinde Müdürü Ahmet Kaynaroğlu himmet ve gayretleriyle başlamış, gelişmiş her tarafta takdir ve rağbetlerle karşılanmış hale erişmiştir. Çorum Cezaevi 6x6 imekli ve ince işli güzelim halıcılığı memleket için dahi büyük fayda olmakla beraber, asıl önemli ratafı hasbel kadar oraya tıkılmış, vakitleri boş ve işsiz geçer olmuş mahkûmların iş yapar hale havuşturulmalarıdır. Şükranla karşılanması gereken bu halıcılık tesisatının daha

çok genişlemesi ve gelişmesi temenniye değer önemli bir mevzuu olsa gerekir.

3 — Çorumda Halıcılık mevzunu serbest sahada işçilik aleminde en son ortaya koyan, Halıcılığı evlere kadar sokmağa çalışan ev işlerinden başka meşgaleleri olmayan aile kızlarına bunu iş edindirme yolunu açmış olan bir müessese vardır ki, o da, Sümerbank'ın Çorumda açmış bulunduğu Halıcılık Kursudur. Bu kurs açılalı bir sene kadar oldu. Başlangıçta rağbet az gösterildi Herhangi iş yerlerine giderek iş öğrenmeye alışmamış olan muhitimizin genç kızları artık bu kursa ısınmaya ve bu müesseseden evlerine tezgâhlar ve işler almaya başlamışlardır.

Bu kursun geçen sene açılış töreninde ben dahi bulunmuş idim Hayırlı ve uğurlu olmasını can ve gönülden temenni edenlerden birisi de bendim.

Eski Hususi Muhasebe Dairesi olan binada açılmış olan bu Halıcılık Kursunun bugün varlığı halkca sevgi ile karşılanır hale erişmiştir. Bu Kursda en az dört ayda en çok altı ayda halıcılığı öğreniveren minicik ve hanımcık kızlarımız evlerine bu müesseselerden tezgâhlar almakta ve malzeme götürerek türlü çeşit halı yapıp müesseseye getirmektedirler. Böyle evlerine tezgâh kurmuş ve Sümerbank hesabına halı yapmaya başlamış olanların sayısı halen 40'a varmıştır. Bu miktar Çorum için simdilik az değildir. Bu Halıcılık Kursunun sevimli ve saygılı Müdürü Nuredin Dindiren'in işçi bulma, işyaptırma ve işçileri bu müesseseye ısındırma kaabiliyeti, bu müesseseyi 1960 senesi içi nbaşarılı iş görebilir hale getirilmiştir ve diyebilirim ki, bu müessese bu sene umulandan daha çok randuman temin edecek ve 1961 senesine daha başarılı olarak girecektir.

Sümerbank Halıcılık Kursunu bir gidip görmek arzusunda idim. Giden 15 Ocak Cuma günü vakit ve imkân bulabildim. Daha sokak kapısından basit hal ile ilk girişimde sağlı sollu iki salonda irili ufaklı kızlarımızın civil civil iş başı gayret ve faaliyetleri beni ilk nazarda mütehasis etti Yukarı katta Müdür Nureddin Dindiren'i makamında ziyaret tetim. Hüsnü kabul gösterdi bana, bu müessesenin desen ve model odasını da gösterdi. Dokunmuş halıların ve dokunacak türlü çeşit ipliklerin bulunduğu depo odasını da gördüm Yukarıdaki koridorda çözgü tezgâhı faaliyette. Aşağıda sağdaki ve soldaki büyük ve küçük salonlarda 26 adet halı tezgâhı çalışanlarla meşgul bulunmakta. Bu tezgâhlardan 6 adet tek renkli halı yapıyor, 20 adedi de Çorum tipi ve deseni üzerine halı dokuyor. Dokunmuş ve dokunmakta bulunmuş halıların bir santimetre karesine 3x3 ilmek konmaktadır. Burada dokunan halılar Ispartaya gönderilip orada yıkanmakta ve Sümerbankın İstanbul Mağazasında satılmakta bu yaz yıkamayı da Çorumda yapacaklarmış.

Çorumdaki bu müessesenin Abdi bey isimli bir de ustası var. Bu zat Ispartalı imiş. Tam bir ağabey tipinde ve vafındadır. Asıl ismi Abdullah Canerik olan bu zat, Müdür Nureddin beyden sonra bu müessesenin ikinci erkek elemanı bulunuyor. Bu müessesenin kâtibi kız, muhasebecisi kız, ambarcısı kız, hepsi imil imil çalışıyorlar. Abdi beyin refikası da burada halıcı ustası imiş. O da Çorumlu minicik ve hanımcık kızlarımızı evlâdı ve kardeşleri gibi etrafına topluyor onların başlarında dolaşüyor, onlara sanat öğretiyor, onların mahza halı dokuma maharetlerini artırmalarına bimmec ve gayret sarfediyor.

Müessese Müdürü hakiki bir İstanbullu meşreb ve nezaketindedir. Bu müessesenin mesaisinden çok hayırlı ve feyizli bulunduğunu görüp içten gelen bir hisle takdirlerimi kayıt etmeyi manevî bir vatan vazifesi sayıyorum.

Bu müessesenin adını başlangıçtan beri (Halıcılık Kursu) diye öğrenmiştik. Ben kurs kelimesinden Çorum için muvakkatlik seziyordum. Müdür Nureddin Bey muvakkatlik mevzuu bahis olmadığına beni ikna etti. Binaenaleyh, bu müessesenin Çorumda açılmasına saik olmuş bulunanları minnet ve şükranla anarak sözümü bitirirken bu müessesenin (Halıcılık Kursu) diye tanıdığımız isim ve firmasında (Kurs) kelimesinin kaldırılmasını, Sümerbankın Çorumda halı imalâthanesinin gün geçtikçe mütezadiyen artacak bir faaliyet ve muvaffakiyetle Çorumda pa yidar olmasını temenni ederim.

Not :

Bu kurs 1960 ihtilalini müteakib kapanmıştır halen Çorum cezaevinde mükemmel halıcılık başlamış ve başarı ile devam edegelmekte bulunmuştur.

(Yeni Çorum Gazetesi, 14.9.1955 deki yazımız. İ. S.)

57 — ÇORUMDA İKİ - ÜÇYÜZ SENE EVVELE AİT BAZI OLAĞANÜSTÜ

HADİSELER

Hicri 960 - 1247 seneleri zarfında Çoruma ait ve olağan üstü sayılan bazı hal ve hadiseleri not olarak aşağıya naklediyorum. Bunlar, bir yazma tarih kitabından alınmıştır bu tarih kitabı III. Selim devrine kadar umumi malumatı muhtevidir kitabın başındaki mukaddemeye nazaran Yusuf bin Abdüllatifin Şeccetul-ahbar isimli olduğu anlaşılmaktadır. Naklettığım notlar, yazısı, esas kitabın yazısının aynı değildir bu notlar kitabın son dört sahifesine muhtelif kalemlerle sıra gözetmeksizin dercedilmiş haldedir ve oldukça itina ile yazılmış olduğu görülmektedir.

Bu kitabı, bana Yaşar Leblebicioğlu göstermiştirki babası merhum Ragıb efendinin kitapları arasında bulunmuştur Notlar :

1

Bin yüzyirmi yedi tarihinde Revkır namında ben şahim deyü alevi bir Emir namına bir kimse huruç edip karyelerde Mecidözü kazasında şahlık iddia eden namezhap olan melunun üzerine Çorum paşası ile Çorum ahalisi üzerine çıkıp beş on ademimizi şehit ettiler sonra Sarı Mustafa namında bir yiğit gidip bieyyi hal bulup cenk edip ol melunu tevabii ile başların kesip Çorum'a getürdü.

2

Nefsi Çorumda vaki olan zelzele mahi cemazilahirinin oltuncı gecesi pazar gecesi idi çarşı, pazar, yapı mescitler ve Camiler haraboldu tarih 986 hişmi ilâhi.

3

Nefsi Çorum Kalesine mübaşeret olundu sene 960

4

Bin yüz dört senesinde mahi seferin on sekizinci gecesi Leylei Çarşamba idi bir azim zelzele olmuştur ki nice şehirler karyeler harab olmuştur. fi 18 şehri seferülhayır lisene erbeamie ve elf vakitler de beynel işaiyeyn idi.

5

Nefsi Çorumda bin yüz otuz altı senesinde mahi cemazilevvelinin yirmi sekizinci Çarşamba gecesi sabah yeri ağarırken Sivas mütesellimi olan Rışvan oğlu ikiyüz miktarı atlı ile dere bağ semtine gelip bir bölük yayan adam ırsal edip Baki Efendinin odasında gafilin yatarken mamalizade Ömer Paşayı kurşun ile pencereden vurup sonra boğazlamışlardı. gaflet olunmıya sene 1136 fi 28 ca.

6

Nefsi Çorumda bin yüz iki senesinde mahi recebin yirminci günü Çarşamba günü idi kânunisaninin yirmi sekizinci günü ziyade mübalağa ile yel esüp evlerin pencerelerinden içerü kar top tolu oldu dükkânların dahi içleri doldu ve duvarlar yıkıldı irkat ile kar çektiler diler pir tekkesi yanında sokaklarda kar duvar boyunca oldu bir kişi dahi ahır deliğinden

çıkmiş da evinin kapısını güçlükle açmış yel bir gün bir gece esdi Alla-
huazimuşşan son encamın hayır eyliye amin sene 1142 fi 30.

7

Nefsi Çorumda vaki yeni nihamam binasına mübaşeret olunduğu
fişehir zilkade sene 981.

8

Bin yüz yirmi dört senesinde mahi cemazilevvelin ikinci günü ma-
yısın yirmi yedinci günü yevmi çarşamba dağlara kar yağmıştır.

9

Bin yüz kırk iki senesinde mahi zilkadenin yirmi altıncı günü Hazi-
ran ibtidasında isneyn günü nefsi Çorumda kuşluk vaktinde zelzele oldu
ol gün zelzele öyleye değin altı kerre oldu bir aydan ziyade zelzele oldu
İskilip şehrinde cümle evler harab oldu.

10

Serasker Ali Paşa Çorum'a geldi. Sene 1159 fi 29 cem. yevmi cuma.

11

Nefsi Çorumda bin yüz otuz üç senesinde Hacı güpür hamamın mez-
belesini ihraca başladığı cemaziyelevvelin yirmi dördüncü yekşenbih
1133 sene fi 4 ca.

12

Bin yüz otuz sekiz senesinde mahi zilkadenin yirminci günü Tem-
muzun sekizinci Cuma günü ikindiye yakın karye seray ile karyei çoluş
mabeyninde Çorum ehalileri miyri bayraklariyle cenk edip Çorum ehali-
ler bozulmuştur iki adem öldü, Çorumludan otuz kırk kadar dahi adem
yaralanmıştır nice tüfenk ve eşya aldılar miyri bayrakları Çorumludan
gaflet olunmıya.

13

Nefsi Çorumda bin yüz kırk iki senesinde mahi cemaziyelevvelin yir-
mi dörtydüncü pencişenbih günü Hekim başı Ali Paşa karapınarlı Meh-
met ağanın serayına konup öyle ile ikindi arasında karapınarlı Mehmet
ağayı kendi sarayında katlettiler ve İbik oğlu Hacı Hasanı Osman efendi-
nin odasında boğdular Aykud oğlu Ali Bayrakdarı ve karındaşı Ahmet
beşeyi kalede Cumartesi gecesi boğdular.

14

Nefsi Çorumun etrafında olan Köse dağına Kar yağmıştır. Hazira-
nın yirmisi gecesi ri rebiulevvel sene 1220.

15

Netsi Çorum'da bin yüz kırk altı senesinde mahi rebiulevvelin... mahi Ağustosun yirmi birinci günü kuşluğa yakın zelzele olmuştur.

16

Nefsi Çorumun etrafında Köse dağına ve İyerci dağına bin yüz kırk yedi senesinde muharremülharamın üçüncü gecesi Haziranın on dördüncü gecesi Kar yağmıştır.

17

Nefsi Çorumda bin yüz kırk yedi senesinde mahisaferin onyedinci günü Temmuzun sekizinci günü yevmi düşenbih vakti asrden iki saat sonra azım zelzele oldu. 1147 H.

18

Bin yüz yetmiş bir senesinde mahi Ramazanı şerifde kapısız sarı boşnak Merzifonluyu bozdu ve Erzurum Paşanın bozup kethudmasın tuttu ve Amasyanın vafir katırın aldı sonra akca ile halas eylediler sonra Çorum şehrine geldi Ali ve sarı boşnak ve Gençosman ve Emir Süleyman İsmail ve gayri Bölükbaşılar binden ziyade geldiler Çorum şehrini muhasara eylediler o nsekiz gün muhasara çekildi adem gönderdiler akce versünler deyü vermediler bir lazımlı bölükbaşı nimilin üstündeki burçak tarlasının içinden kurşun ile vurdular gürcüde bir arpa tarlasın ve Bayatda keزالik yedirdiler Ramazan Bayramının beş yerde meteriste kaldılar vafir adamlarile dahi kurşun ile vurdular sonrası zefer bulmadılar zile tarafına gittiler Sivas Paşasını dahil öldürdü 1171.

19

1172 Senesinde mahi Muharremülharemin yirmi dördüncü Çarşamba gecesi beşinci saatde zelzele oldu.

20

Bin yüz yetmiş bir seneisnde bir mertebe kahtlık olduki buğdayın kilesi on sekiz kuruşa çıktı arpa onbeş kuruşa, buğday ununun kiyyesi onbeş paraya çıktı iki sene kahtlık çektiler çok adam ve uşak açlıktan helâk oldu yemedik ot komadılar hep şişip helak oldılar 1172.

21

Bin yüz yetmiş üç senesinde mahi şevvalın yirmi dokuzuncu günü Cuma namazını vaktine bir buçuk saat miktarı kalınca güneş batup tutulup akşam namazı ile yatsı namazının mabeyni gibi siyahlık olup bütün yıldızlar aşıkâre göründü...

22

Kurt oğlu Süleyman ağa pencişenbih günü ikindiden sonra vefat etti sene 1177 fi 24 zilkade Cuma günü namazın kıldılar.

Bin yüz altmış beş senesinde Eylölün onbeşinci gece Çorum şehrinin etrafındaki dağlara kar yağmıştır.

İBİŞİN BÖREĞİ

(Salim Kadifeoğlunun naklühikâyesine istinaden Çorum Gaz. 19.12.938)

1275 - 1280 H. bir güz günü, henüz onbeş onaltı yaşında olan İbiş, babasından kalan tarlasında çift sürerek yorgun yorgun evine döndüğü sırada, köyde telaşlı telaşlı kaynaşmalar, misafir odasının önündede kıyak kıyafet düzgün uşak, sâyis, yabancı şahıslar görür. Anlar ki uşaklı köpekli bir misafir gelmiş. Akıllarının erdiği ermediği suretlerle para tahsiline memur olan bu adamı ister istemez iyaz ve ikram köylünün kaygusu ve zaten köyde adet varki misafiri ağırlıyabilmek için her ev, halinê göre birer ikişer kap yemek yapar, misafirin sofrasına sunar. İbiş de yaşım küçük kendim öksüz demez evlerine giderek anasına bir masaf börek yaptırır, karınca kaderince, herkes gibi misafirin sofrasına sunulmak üzere alır odaya getirir. Kendisini ikramen gelen türlü çeşitli köylü yemeklerinin geliş sırasını seyreden köyün konuğu Reşid ağa, İbişin imrenerek getirdiği o güzelim böreği esmer bulur, —hemen emreder— dökün onu taziya. Börek tazının önüne, baş masaf İbişin koltuğuna verilir.

1293 Yılı, Osmanlı Devleti Çarlık Rusyası ile harbe tutuşmuş, Tuna boyunda çavuş rütbesile askerlik vazifesini yapmakta bulunan Çukurviranlı İbiş, bir harpte gösterdiği yararlığa mükafeten Mülâzımlığa terfi ettirilmiş.

Mülâzım İbrahim; bir gün ordugâhda gezerken çadırın birinde kendisine yabancı gelmiyen yaşlı birisini görüyor. Yanına varıp halühatırını soruyor. Muhatabını şahsen tanıyamıyan ve fakat askerlik icabı mecbur bulunduğu selâmı ifaya bile takatı yetmiyen bu adam; en ziyade açlıktan bitap bulunduğunu anlatıyor. İbrahim hemen kendi çadırından peksimet getiriyor ve ıslatıp lokma lokma sunuyor. İştiaqla yiyen Reşid ağa biraz takatlanıyor minnetler duyuyor İbrahim kendini zabtedemiyor (Çukurviranda taziya dökürdüğü börek burada olsaydı) diyerek o geçmiş vakayı hatırlatmış bulunuyor...

Her ikisi de mebhut ve pişman.

HACI MUSTAFA HÖKEREK

Bin üçyüz otuz iki ve otuz üç seneleri harbinde Piyade üçüncü fırka kardıkları askerler bizi esir teslim aldılar, böylece esir olan 250-300 bin sayü gayret ve hüsnü hizmet göstermiş olduğundan dolayı namı akdesi Hümayun hazreti padişahiye olarak sana Harb Madalyası verildi, bundan böyle dahi herhalde kanun dairesinde iyfayı hüsnü hizmetle iktisabı feyz ve memduhiyete say ve gayret eyliyesin.

Harbiye Nazırı Enver
Mührü

Arkasındaki meşruhat

Harbiye Nazareti Tahrirat Dairesi Müdürlüğü

Ordusu : 4

Kolordusu : 22

Fırkası : 3

Alayı : Karargah

Memleketi : Çorum Sancağının Hacıgeven mahallesinde Abdi
oğullarından Bekir oğlu Mustafa

Askere duhulü : Teşrini Sani sene 329

UNUTULMUŞ KAHRAMANLARDAN 1309 DOĞUMLU

MUSTAFA'NIN HATIRALARINDAN

İlk defa 1329 teşrin aylarında bir kurban bayramının dördüncü günü askerlik muvazzaf hizmetine çağrıldım. Kırklareline sevk edildim Alay 18 tabur 3 e katıldım.

1330 Temmuz onunda umumî seferberlik ilân olununca kıtamızla Edirneye geçtik. Sonra Babaeskiye geldik her Alay ın üçüncü taburlarını toplayarak yeni bir alay teşkil ettirdiler Fırka 3 Alay 39 teşekkül etti 39 uncu Alay birinci tabur birinci bölükde er olarak İstanbul'a Beylerbeyine geldik 15 Mart 1331 de Çanakkaleye hareket emrini bizim alaya verdiler hazırlandık Beylerbeyi meydanında hazırlanarakonbeş gün sonra Çanakkaleye sevk edildik.

Çanakkalenin Cinin isimli köyüne fırkamızla gittik. Biz Anadolu sahilindeyiz. Bizim fırkanın 31 ve 32 inci alayları Kumkalede idiler Kumkaleye düşman asker çıkarmış ani taarruza geçti bizim fırka kumanda-

nımız Alman'dı düşman denize dökülecek emrini verdi bizim 39 uncu Alay dahi harbe girdi. Kumkaledede düşmanı denize döktük **bu harbde düşman** ingilizin bana vurmak üzere hamle ettiği satırı o düşmanımın elinden aldım bu satırı hatıra olarak saklarım bu harb ve denize düşmanı dökme dolayısıyla Sultan Reşad Gazilik unvanı aldı ve (Gazi Sultan Reşat) oldu gazeteler böyle yazdı Bana da Enver Paşadan takdirname geldi. Bunu da saklarım.

Düşman Kumkaleden çekildikten sonra Rumeli sahiline Sebdülbahre asker çıkardı bizim fırkanın 31, 32, 39. alaylarından sağ kalanları topladılar yeniden bir alay teşkil ettiler ve fırka namile Seddülbahre gönderdiler gittik. Seddülbahir'deki harblere de iştirak ettik on beş gün kadar muharebeye devam eyledik, sağ kalan bizleri, zayıfladığımız için geri çektiler istirahat içi nUzunköprüye gittik. Uzunköprü kasabasında kış geçirdik, İstanbul'a Taksim kışlasına bizim fırkayı getirdiler. Taksim kışlasında teçhizatımızı, elbise, ayakkabı vesiremizi yeniden verdiler Süveyş Kanalına hareket emrini verdiler. Trenle Konya Ereğlisine vardık o gece Konya Ereğlisinde işittik ki düşman Çanakkale'den tamamen çekilmiş. Şenlikler yapıldı. Konya Ereğlisinden yürüyüşle Gülek boğazlarını geçerek Pozantı'dan Tarsus'a vardık.

Tarsus'ta onbeş gün kadar istirahat ettikten sonra kâh trenle kâh yürüyerek Kudüs'e geldik, Kudüs'te iki ay kadar kaldıktan sonra fotinlerimizi depo yaparak yalınayak Süveyşe yürüdük, Elarış kasabasına vardık, oradan Elarış Rumanıye hurmalıklarına vardık, yolda bir İngiliz taburuyla karşılaştık, ani olarak baskın yaptık, İngiliz taburundan hayvan ve malzeme ganimeti aldık, bilâhare Rumanıye Hurmalıklarında İngilizlerle harbe bizim fırka da iştirak etti ve ettik. Fırkamız sol cenahımızın boşluğundan dolayı 39 uncu alayımızı (bizim dahil bulunduğumuz alayı) İngilizler esir aldılar fakat ben kurtulabilenler içinde idim. Rafet paşa ki o zaman Rafet bey Alay kumandanımız idi. Rafet bey 31 ve 32 nci alaylardan kurtulabilenlerin kumandasını da eline aldı, peyderpey geri çekildik. Elarış kasabasına geri geldik. Sonra Gazze'ye geçtik.

Üçüncü fırka lağvedildi bizi dördüncü ordu levazımına verdiler bu levazım(Tulin Kerim) denen kasabaya geldi bizde geldik ki Kudüs ile Şam arasında bir yerde İngilizler, arablarla anlaşınca ki 1334 senesi kurban bayramı dördüncü günü düşman âni bir taarruza geçti cephemiz bozuldu bir daha cephe kuramadık çekile çekile Şam civarı Afile Boğazına geldik. İngilizler Beyrut'tan asker çıkarmışlar yolumuzu kesmişler. Başımızda kumanda edecek kimse kalmamıştı. Dağınık kaçıyorduk son trene atladık Afile boğazında trenle kaçtık tren çam odunu ateşi ile hareket ettiği için mevcut altı adet vagonu çekemedi üç vagonu götürebildi diğer

üç vagonu bıraktı geri dönüp götürcekti fakat geri dönmeye imkân bulamadı ben de arka vagonlarda idim geri kaldık. Beruttan İngilizlerin çıkardıkları askerler bizi esir teslim aldılar, böylece esir olan 250 - 300 bir kişi var idi, oradan bizi Mısır'a götürdüler, Süveyşin Mısır taraf sahilinde (Bebis) kasabasına götürdüler esir kampına koydular bakılmamız iyi idi.

1335 senesi kanunlarında bizi umum esirlerle beraber esirlikten terhis ettiler. Portsaid'den vapura bindirdiler ve İstanbul'a getirip çıkardılar, İstanbul'da Selimiye kışlasına geldik üç ay mezuniyetle terhis ettiler Çorum'a geldim.

Bu üç aylık müddet bitmeden İbrahim Bey namındaki Çete Kumandanı Çorumda bizi Askeri hizmete çağırdı davete icabet ettik. İbrahim beyin maiyetine girdik. Kuvayi Milliye katıldık.

Ankara'dan bizi Bozantıdaki Adana cephesinde sevk ettiler 16 ıncı Alay namile teşekkül eden Çete bozması alaya üçüncü Bölüğe katıldık 1336 senesi kışını bozantıda geçirdik fransızlar Adana'dan çekilince bizi oradan Afyonkarahisarına götürdüler 16 ıncı alay dahili olarak cepheye girdik düşman Yunanlılar Afyon'u işgal ettiler onbeş yirmi gün sonra Afyon'u düşmandan geri aldık Dumlupınarda cepheye girdik crada Yunanlılarla göğüs göğüse çarpıştık kuvvetimizin noksanlığı dolayısıyla tekrar geri çekildik çekilirken yaralanmışım hastaneye Afyon Hastanesine yatırıldım tedavi edildim bana verilen rapor üzerine memleketime Çoruma geldim.

Son defa Başkumandanlık meydan muharebelerine iştirak edemedim. Çorumda kurulan Askeri Hastanede vazife aldım son terhisim Çorumda oldu 1339 senesinde terhis oldum 1329 senesinden 1339 senesine kadar on seneden fazla askerlik yapmış ve muhtelif muharebelere katılmış bulunuyorum.

Çanakkalenin Kumkalesindeki Muharebeler sırasında düşmandan bir hatıra iğtinam etmişim ki üzerinde ingilizce markası ve tarihi var satıra yani et satırına benzer bir şey Kumkaledeki harbe iştirak ettiğimizde Süngü hücumuna geçtik karşımdaki bana saldıran düşman nefesini süngüledim elindeki satırı da aldım işte bu satır bende hatıradır öldüğümde bu satır tabutum üzerine konsun kabre götürülsün sonra beratımla beraber isterlerse Çorum müzesine konsun. 16.4.1968.

Bu Satır Çorum Müzesine tevdi edilmiştir.

Bu satırdaki marka : BOURGADE TARR THIERS 1914.

Abdi Oğullarından Bekir oğlu 1309 doğumlu
Çorumun Hacıgeven Mahallesinden

Mustafa HÖKEREK

ÇORUM'UN ADSIZ KAHRAMANLARINDAN AHMET ÇAVUŞ

Kahramanlık ; şurada burada konu komşusuna, vatandaşlarına karşı efelik kabadayılık taslamak değil vatan ve millet uğrunda seferlerde, harplerde yararlıklar göstermekle olur.

Tarihen mâlûm olduğu kadar babadan evlada nakledilegelen umumi bir bilgimiz vardır ki şu Cumhuriyet devri hariç hiç bir nesil mâteaddit defa olarak (sefer ve harp) görmemiş olsun ve bu uğurda evini ocağını kapayıp gidenler gidipde hiç gelmeyenler bulunmasın.

Sefer ve harp ; zaten her Türk ailesinin alışık olduğu bir anlam ; her Türk erkeğinin daim hazır durduğu bir vazife ve her yiğidin mihnetlerine severek katlandığı bir vatan borcu değildir.

İşte her ferdi bu ruhla ruhlanmış olduğundan dolaydır ki vatanı için, milleti için aziz canını bile feda edebilen Mehmetlerin Kahramanların topluluğu bulunan Türk milleti de milletce kahramandır. Bu milli ve umumi kahramanlık menkibelerinde elbette Çorum ve çevresinden pekçok yiğitlerimizin emekleri gayratleri vardır. Ne çareki bu kahramanlarımızın hayatları boyunca veya bu kahramanları gözü ile görenlerimizin sağ kaldıkları müddetce ve rast gele bu kahramanlık menkibelerini dinliyebilmek imkânına eriyor ve fakat hiç birizimin bunları kağıt kitap üzerine nakletmek gayretlerimiz görülüyor. Bunlar ne yazıkki eriyip gidecek duyulmaz bilinmez olacak.

Millî mücadele de birinci cihan harbinde ve daha evvelki 313, 93 harblerinde kahramanlıklar göstermiş hemşerilerimizden kalan sağ olanlar var veya bunları yakinen görüp bilenler var bunlara ait menkibeleri birer suretle toplayıp gazete sütunlarımıza olsun geçirmeyi bir vatan borcu saymalıyız.

İşte bu cümleden olarak ve rast gele mahiyette bulunarak bir menkibeyi daha naklediyorum.

İbrahim oğlu Ahmet 1332 ve 33 seneleri harbinde Çanakkale boğazı muharebatında hüsni hizmet ve Fedakarlık göstermiş olduğundan dolayı namı akdesi hümayunu hazreti padişahiye olarak sana harb madalyası verildi bundan böyle dahi her halde kanun dairesinde ifayı hüsni hizmetle iktisabı feyz ve memduhiyete saay ve gayret eylesin.

HARBİYE NAZIRI ENVER

İşte bu Harb madalyası sahibi olan Ahmedi bir dinleyelim. 1328 Nisan beşinde İtalyan'ların Çanakkale'ye taarruzlarında ben Çanakkalede Topçu Onbaşısı idim. İtalyan gemileri zırlılar geldiler bize ateşler yağdırdılar kaçtılar gittiler. Sonra Balkan Harbi çıktı yine orda idim birinci Cihan Harbi Seferberliği ilân oldu Topçu Çavuşu olarak yine Çanakkale'de idim. Rumeli Mecidiyesi dördüncü Alay ikinci Tabur beşinci Bölük istihkâmında idi. Düşman 22 Şubatta boğazdan içeri girmek istedi birinci Deniz Hârbini yaptık geri çekildiler 28 Şubatta birdaha düşman donanması boğazdan hücum etti Yine geri çekildi. Mart 5 de (18 Mart) bütün donanması boğazdan içeri girdi 13 parçası büyük gemilerdi. Biz de top başında idik endaht çavuşu idim. Düşman usul usul ilerlemeğe başladı 12800 metre mesafemize girdiklerinde Fransızların zırlısı doğrudan bizim bataryaya ateş etti. Bu zırlılı en büyükleri idi mermisi nakıs düştü denize. Bu gemi bir mermi daha attı zait düştü toplarımızın arkasına üçüncü mermi ise ikinci top ile üçüncü topun önüne düştü. Bu iki topumuzu toprağa gömdü o zaman yüzbaşımız Mehmet Hilmi Bey bir emir verdi dördüncü top İskilipli Ahmet Çavuş bir mermi attı gemiye değmedi zait düştü ileri gitti. İkinci mermiyi ben attım birinci topda idim yüz metre nakıs düştü üçüncü mermiyi İskilipli Ahmet Çavuş geminin yanına düşürdü.

Dördüncü mermiyi ben attım gemiye tam isabet etti. Gemi bu isabeti alınca geri çekilmeye mecbur oldu o zamana kadar hiç umulmadık yerden ve oralarda mayın bulunmadığı halde bir mayına çarptı ve battı. Battığı yer karanlık liman,

Tekrar öbür gemiler hepsi birden bize ateş ettiler, Anadolu Hamidiye kalesinden Almanlar bizi ateşten kurtarmak için altı top ile ikinci gemiye ateş açtılar ikinci gemide isabetle hemen battı bu ikinci gemiyi REPHZ feneri önünde Almanlar batırmış oldu tekrar diğer gemiler ateşlerini ikiye taksim ederek birazı bize birazı da Çanakkale Hamidiye kılasına ateş ettiler o esnada geminin biri daha battı diğer ufak bataryaların ateşleriyle ufak tefek torpidolar da battı. Saat öğleden sonra alafranga 2'vi geçerek bize bütün gemiler ateş ettiler. Saldırdılar o esnada bir mermi beni yaraladı dişlerim döküldü toprağa gömüldüm gözlerim ka-

pandı beni cephaneliğe geri aldılar o gün akşam ezanı bir geminin daha battığını işittim. O gece beni Çanakkale hastahanesine götürdüler, doksan iki gün hastahane de yattım. Enver Paşanın bana taltifnamesi geldi. Almanlar da Bulgarlarda bana madalya verdilerdi. Sonra yine Çanakkaleye gittim gözlerim sakatlanmış olduğu için endah t çavuşluğu yapamıyordum beni başçavuş vekili olarak yüzbaşı vezifelendirdi. Sebdilbahir, Kumkale, Anafarta taraflarına düşman asker çıkardı oralarda piyadeler muharebeler yaptılar fakat bizim bulunduğumuz yere düşman ve ateş gelmez oldu. Nihayet düşmanlar kaçtılar mütarekeye kadar orda kaldım gözlerim sakat olduğu için bir daha beni asker etmediler.

Çorumun Şarkıyan mahallesinden İbrahim oğlu 307 doğumlu Ahmet Öztokat böylece mütevazian hikâyesini bitirmektedir. Attığı bir top mermisiyle koca bir düşman zırhlısını batırmış olan bu Ahmet Çavuş şimdi tüccardan Kemal Sabuncunun mağazasında çuval yamayıcılığı yapmakta ve ekmeğini kendi alın teriyle çıkarıp hamdüsena etmektedir.

(Yeni Çorum Gazetesi : 17.12.1952)

BERKLİ MUHUTTİN ÇAVUŞ

İ. S.

Birinci Cihan harbinde fasılasız dört buçuk sene askerlik yapmış Çanakkale harbinde üç yerinden, Romanya harbinde bir yerinden olmak üzere dört defa yara almış ; Bakû'da dahi harbe katılarak mütareke taraflarında ana yurduna dönmüş olan 1300 doğumlu halen aksakallı bu kahramanı dahil kendi ağzından dinleyelim.

Esasen ne yapsak ve ne kadar muazzam bir abide dikersek dikelim, onların hatıraları için bir şey yapılmış olamaz.

İ. S.

Çorumlu hemşehrilerimde bu hususta azami gayret sarfedeceklerinden emin bulunmaktayım.

Kastamonunun Cide kasabasında 127 alayda bulunuyorduk bir gün alay komutanı bizi topladı (45 inci alay Çanakkalede düşman ile çarpışarak düğün yapıyormuş sizde oraya çağrıldınız) diyerek Çanakkaleye, gideceğimizi tebliğ etti. Cide'den yürüyerek Çankırıya ve Ankara'ya geldik trenle sevk edildik Çanakkaleyi bulduk ilkin Soğanlıdereye vardık yerleştik arabalar gerilere yaralıları çekiyordu bizi hücum a kaldırdılar Kanlı dereye hücum ettik. Kise köyünün altında istihkâmda yattık bir sabah yürüttük kerte köyünden kanlı dereye gidiyoruz. 400 zırhlı cayır cayır bizim olduğumuz cepheye ve yolumuza ateş yağıdırıyor. En önde bizim 2 nci tabur 2 nci bölük 2 nci manga ben de bu manganın onbaşı. Mermi sağanağını geçemedik. Zabitin birisi bağırdı : (Anamız babamız bizi bu gün için büyütmiş beslemiş durmayalım) diye atlayın kumandası veriyordu. O ateşin içinden hopladık, atladık kanlı dereye girdik kan

gövdeyi götürüyordu orada yirmi dört saat harp ettik. 1000 kişi ile bu harbe girdik 500 kişi ile çıktık düşman istihkamına kaçtı biz geri çekildik. Ertesi gün Anafartalardan hücumla kalktık düşmanı denize döktük gece geri gelemedik zırhlıların ateşi başımıza yağıyordu sanki gökyüzü görülmüyordu zabitin biri (leşleri birbiri üzerine koyun hedef yapın) dedi gavur ölülerini hedef yaptık ertesi akşam yatsıdan sonra İstihkamımıza geri gelebildik. İki gün durduk bir hücum daha; o gün gücümüz düşmana yetmedi geri geldik biz geri çekilirken yaralı bir İngiliz zabiti elinde lüver ateş ediyordu. Elindeki lüveri aldım ve süngülemiştim.

Ertesi günü sabahleyin bir de baktık bizim istihkamın yanına düşman gelmiş istihkam kazıyorlar zabitlerimiz hücum emri verdi, onlar bize bomba atıyorlardı biz ise mavzerle ateş ediyorduk bu esnada bomba değdi yaralandım bir şarapnel de sağ koluma değdi geri çekildim yüzbaşım ne oldu diye bana soruyordu. Düşman çok değirmende buğday öğütüyor gibi gavur bizi kırıyor dedim sonra beni hastaneye götürdüler hastanedeki soğanlı derede çadırli asker hastahanesi oradan Kırklareline gönderildim. O hastahane bir kaç gün yattım bu hastahane şehir dışında idi bakıyorum hademeler hastahane civarındaki ormana doğru ekmek ve yemekler götürüyorlar daha evvel ormanlara bazı kadınlarda giriyordu, hademeler hastaların ekmek ve yemeklerini rastgele veriyorlardı ben takip ettim. 24 tabak yemek bir bakraç çorba ayrıca bulgur yemeği çalmışlar çalmışlar saklamışlar ben bu adamları dövmeye niyet ettim hastalardan onbeş kişi bana arkadaş oldu. Ahçı başı baktım odasında yalnız duruyor 99 gavur öldürdüm diyerek ahçıbaşıya iskemle ile hücum ettim. Dövdüm yemekleri hastalara dağıttım hep aç idiler sevinerek yediler az sonra hastahane çavuşu geldi olmuş bir şeyi haber vermiyelim diye rica ediyordu ben de (vatan için harbe geldik vurulduk hasta olduk erzakımızı bunlar keyiflerine savuruyorlar bir tayine karıları tuzağa düşürüyorlar bunlar gözümüzün önünde böyle yaparsa bizim memlekette bizimkiler ne olacak) diye çıktım. Ertesi sabah doktora haber vermişler doktor yanıma geldi vukuat çıkarttın diye bana darılmak istedi bende hastaların erzakını alıyorlar her gün ikindiden sonra şurada karılara yediyorlar diye vaziyeti anlattım. Doktor o ahçıbaşıya ve hademelere güzel bir sopa çekti ve hepsini cepheye sürdü beni de İstanbul'a Beyoğlundaki sultani mektebindeki hastahaneye gönderdi. Orada bir ay yattım Sultan Ahmet camiisine sevkiyat yerine gönderildim. Bu sefer bizi Romanya'ya sevkettiler.

45 inci fırka 56 ncı alay birinci tabur 2 nci bölüğe katıldım. 3 üncü manga onbaşısı olarak vazife aldım. Mecidiye kasabasına hücum ettik. Yüzbaşı ile ben yaralandım. İstanbula tedaviye geldik. Fransız mektebinde hastahane yattım tedavi oldum. Yine Romanya cephesine gönderdi-

ler gittim. Tuna'dan öteye geçtik. Almanlar Romanya'nın payitahtına Bükreş'e hücum ediyorlarmış alamamışlar Türklerden yardım istemişler bizim aloy Bükreşe hücum etti 25 gün harp etti en son hücumda Bükreş'liler beyaz bayrak çektiler asker bir tarafa ahali bir tarafa ayrılmış teslim oldular. Bükreş'de bir gece yattık ertesi gün Alman paşası geldi bize beşer kuruş bahşiş dağıttı. Bükreş'ten çıktık fakat Bükreş'ten ancak iki buçuk saatte çıkabildik burası büyük bir yer imiş tekrar harbe başladık. Bir akşam keşif kolunda idim karşımıza düşman bildiğimiz safaların içinden (ey kardeş bizde müslümanız harp etmeyelim) diye bağıyorlar Lailaheillallah diyorlar ben bu keşif sırasında karşılaştığım hali döndüğümüzde zabitimize haber verdim. Zabitimiz beni yanına aldı o söylediğim yere gittik.

Arada birde ırmak vardı onlar bir yanda biz bir yandayız düşman safındaki o ses gelen yere seslendim cevap olarak Ruslar Harb etmeyelim diyorlar diye o müslümanlar cevap verdiler birbirimizi tecrübe etmek için ırmaktan matralarla su almak istedik ve aldık ateş eden olmadı sabahleyin yine üç beş kişi craya gittik. Harp etmediler kırk gün bu hal devam etti sonra Ruslar kaçmışlar crayı ermenilere bırakmışlardı orada bizimkiler bir fırka bıraktılar harbi kestik bizim alayımız Köstenceye çekildi kırk günde Köstencede kaldık. Avusturya bombaları yeni çıkmış imiş onlarla teslim ettik. Vapur geldi bizi vapura bindirdiler bu sefer Batum'a gittik.

Batum'da Enver Paşa geldi bizi teftiş etti Enver Paşa bizi harbe yarar gördü. Batum'dan harpsiz olarak Gümrü vilâyetine gittik bir ramazan bayramı idi. Bayramı Gümrü'de yaptık bayramın üçüncü günü Bakû'ya doğru yola çıktık nefer başına altışar bomba verdiler silâhlarımızı da taktık omuza. Harp ederek Bakû'ya vardık kurban bayramının arifesi günü Bakû şehri muhasara ettik ermeniler müdafaa ediyorlardı harpde bizim yüzbaşı şehit düştüydü sonra baktım ki bizim yüzbaşının matrasını ermeninin birisi almış tanıdım ben de onu yüzbaşının yanına gönderdim böylece bir tarafı deniz olan Bakû'yu aldık birde emir geldiki silah atılmıyacak süngü kullanılacak böylece Allah Allah dedik Bakû'yu almış olduk. Bakû'da müslümanlar acemler var haydi din kardeşleri diye bize çok hürmet ettiler. Ermeniler bir hana saklanmışlar imiş teslim paşam diye teslim oldular silâhlarını aldık sekiz gün Bakû içinde süngü muharebesi devam etti sonra silâh başı emri geldi Bakû'dan dışarı açıkda bir yerde toplandık ordu kumandanı emir verdi her neferde on lira para ve bir saat den fazla bulunmayacak fazlas alınacak diye ortaya sergiler açtılar hepimizin üzerinden fazla paramızı eşyamızı aldılar aldıkları şeylerimize vesika kâğıt filanda vermediler ordu kumandanı arap imiş

bizleri böylece soydurdu tekrar bir harbe gönderdiler bizi. Pevruskiyi de aldık 11 gün durduk sonra bizi trenle Batum'a getirdiler bizim alay kumandanı Bakûda iken askerin parasını o arap kumandanının aldığı şikâyet etti fakat o arap kumandan İngilizlere teslim oldu bizden aldığı paraları İngilizler yedi, bizi böylece Batum'da terhis ettiler bizde meteliksiz olarak kaldık. Samsun'a getirdiler bizi salıverdiler Samsundan da köyümüze yirmi günde gelebildim. Allaha çok şükür sağ kaldım Çanakkalede Anafartalarda sağ göğsümden yaralandım Kanlıdere de sol oturduğımdan yaralandım yine Anafartalarda sağ omuzumdan yaralandım Romenya'da da sağ baldırımdan yaralandım ufak tefek yaraların hesabı yok. Allah Devlet ve Millete zeval vermesin.

İşte bu hikâyenin kahramanı olan Osmancığın Berk köyünden Esat oğlu 1300 doğumlu Muhittin Ünal zinde aksakallı dinç vücutlu bir kahramandır halâ bu geçirdiği vakaların heyecanını bu sözleri söylerken aynen yaşıyor. yaşasın varolsun.

Sene 1952

Yazan : İ. S.

SARIŞEYH KÖYLÜ MUSTAFA ÇAVUŞ

Yemen illerinde yedi sene, Birinci Cihan Harbinde beş sene ve Kuvaî Milliye Harbinde bir buçuk sene olmak üzere tam on üç buçuk sene askerlik yapmış ve halen altmış yedi yaşında olmakla beraber gençliğinin azim ve heyecanı hala görülmekte bulunmuş olan Mustafa Çavuş Çorum'un Sarışeyh köyünden Osman efendi oğullarından Osman oğlu 1301 doğumlu mustafa Özdemir'dir.

Askerlik hatıralarını kendi heyecanlı ve samimi ifadesi ile hep birlikte dinleyelim:

1323 de Askere alındım doğruca Ankara'dan İzmir'e sevk edildik. İzmir'den Vapurla Hayfa'ya gönderildik Trenle Maana vardık oradan yürüyerek dört günde Akabeye gittik. Akabeden tekrar Vapura bindik Hudeyde iskelesine çıkarıldık. Orada Yemenin merkezi olan Sana, şehrine gönderildik. Bizi topçu alayına verdiler onbaşı oldum çavuş oldum 1329 senesi Haziran 29 unda terhis edildik. Hudey'deden vapurla Beyruta uğrayarak İzmir'e ve trenle Ankara'ya araba ile Çorum'a geldik. yemende altı buçuk yedi sene askerlik etmiş oldum. Yemenin her tarafını dolaştık arapçayıda öğrendik terhisle köyümüze geldikten bir sene geçmeden cihan harbi ilân edildi askere çağrıldım. Kayseriye sevkedildim Cephane koluna bizi verdiler İstanbul'a gönderildik oradan Çanakkaleye geçtik. Çifte havuzlarda yerleştik Cephane nakliyecisi idik. Muharebeler oluyordu seyirci kalmadık ya! Anafartalarda muharebeye bende girdim. Anafartalarda İngilizler çekilince Kafkas cephesine gönderildik. İstanbul'dan Ulukışla'ya kadar trenle gittik. Ötesi yaya olarak Tunceli'ne vardık.

Çapakçur'da cepheye atıldık. Erzurum ile Harput arasındaki Şeytan dağında Ruslarla yapılan muharebede beşinci Kolordu! Kumandanı Faik Paşanın emrinde bulundum. Orada bana Madalya verdiler. Muharebede Faik Paşa Şehit olunca Miralay Cafer Tayyar bey yerine Kolordu Kumandanlığına geçti idi. Bu muharebeden sonra Diyarbakır'a geçtik. 147 inci alayda makineliye verilmiş idim. Bu alayla beraber İzmir'e geldik bir müddet İzmir'de kaldıktan sonra bu defa bizi İzmir'den Bağdata sevk ettiler. Yolda Adana civarında Toprakkale'de trenden bizi indirdiler meğer ordumuz bozulmuş imiş. Dört yol Kasabasına vardık kaldık. Silâh yere inmiş bizi orada terhis ettiler. Konya Ereğlisinde tezkere aldık Memlekete döndük memlekete geldik ama çok geçmeden bu defa Yunanlılar İzmir'i işgal etmişler bizi yine askere çağırdılar Çorum Kışlasında 18 ay çavuş vazifesi gördüm bir yere göndermediler ama şimdi bile böyle bir hal olsa Vatan vazifesine yine gönüllü giderim.

Bu suretle sözünü bitiren Mustafa Çavuş Yemende şeyh İdrisle olan muharebede kurşun yarası aldığını, sağ memesinin altından yaralandığını fakat hala o yaranın izi bulunduğunu işaret ederek o yara izini bir kahramanlık hatırası olarak sakladığı göğsünden açıp göstermektedir. Ve hiç bir gün firarım yok diyerek tam on üç buçuk sene askerlik etmiş olduğunu anlatmaktadır. Bu ihtiyar delikanlıdan kısaca anlattığı müteaddit sefer ve harp hatıralarını ayrıca dinlemek lâzım 25.3.1953.

Yazan : İ. S.

BİR ÇELİK PARÇASI

Bir çelik parçası bir tıygı mehib olmak içi n
Çekiç altında muhakkar ezilir günlerce
Ö çelik parçası bir gün olur ehemmiyet alır
Koca bir kavmin olur harisi istiklalı
Koca bir memleketin, ırzı, canı, malı Ona vabsete kalır
O zaman sen yedi kahharı hamiyetde ayan
Olarak ehli teaddiye olursun husran
Sana ey seyfi mücellâ, sana ey berki zafer Sana ey şanlı silah...

Evet bir çelik parçası, heybetli bir kılıç olabilmek için çekiç altında ezilir günlerce ve ancak korkutucu bir kılıç olabilir ve ancak keskin zekalı ve keskin imanlı ve iradeli ele ve bileğe düşerse hele bu çelik parçası bir ağır top mermisi parçası olursa!...

Evet vaktiyle İydadi mektebinde Hocamız Hacı Fazlı efendi'nin kulağımızı çekerek okuttuğu ve öğretmeye çalıştığı iktifat isimli kitaptan

Şair Tevfik Fikretin ezberlediğimiz şiirinden hatırımda kalmış birkaç kelimeyi yukarda naklediverdim. Buna saik olansa bir askerlik hatırasıdır ki onun ilk askerlik künyesi şöyle:

Çorumun hacı nasrullah mahallesi nüfus 4 hanesinde kayıtlı sabun-cuçğullarından Enver oğlu Ahmet Tevfik doğumu 1305, askere duhulü 2 ağustos 1325 tezkire tarihi 23 T. sani 1329 Ağır topcu Alay 5. Bl. 1

İlk askerliğini Çanakkalede Seddülbahır'de yapmıştı, terhisen avdetinde bir sene geçmeden birinci cihan harbi seferberliğinin ilk ayları içinde 15 günlük güveği iken tekrar askeri hizmete çağırılmıştı ve yine Çanakkaleye gitmişti. Sonra kafkas cebhesine gitti geldi karısını ölmüş buldu yine gitti Milli mücadelenin sonlarına kadar geldi gitti. Şöyle böyle 20 yaşından 33 yaşına kadar 12 sene askerlikte ömür geçirmişti.

Askerlik hizmetini ailede özlü sürekli yapan sade bu değil, Babamız hafız Enver dahi 1305 de askerliğe çağırılmış ve sevk edildiği ta! Yemen illerinde (hemde sılasız fasılasız olarak) tam yedi senesini topcu olarak geçirmiş, Amcamız Hakkı çavuz dahi 1313 Yunan harbinde ve bilhas-sa Domeke kalesinin zabtı muharebesinde Borazan çavuşu olarak hizmet yapmıştır.

Ağabeyim Hafız Tevfik'in 1329 Kasım ayında muazzaf askerliğinden terhis teskeresi alarak gelişinde ben daha 14 yaşlı mektep talebesi idim o zaman bavul yoktu, getirdiği eşya bohçası ağırca idi. Meğer içinde çelik parçası var imiş. Çanakkale istihkamlarına İtalyanların, Yunanlıların zırhlıları ile attıkları top mermilerinden patlamış ve yanı başına düşmüş bir şarabnel parçası imiş. Bu çelik parçası kâh kayboldu kâh bulundu. Bu çelik parçası işte vurucu yakıcı öldürücü bir şarabnel parçası oluncaya kadar nelerden geçmiştir. Üstelik ölümler yağdıran, kahramanlıklar yatağı olan Çanakkale harp hatıralarından ufacık maddi bir hatıra.

Üç kilodan eksikce bir çelik parçası bu. Hurda kıymeti bugün için üç lira etmez. Ama manevi ve tarihi kadrini ancak erbabı bilir. Nasıl ki gülün kadrini bülbülün, buğday tanesinin kadrini horozun ve inci dancisinin kadrini kuyumcunun bileceği gibi.

Yanyana iki el kadar büyüklükte ve 2,870 Kg. ağırlığında bulunan bu çelik parçasını Çorum Müzesine tevdi ve takdim ettim.

Sene 1971 İ. S.

İKİNCİ ASKERLİĞİM

İ. S.

12 Ağustos 1942 günü idi. Noterlik Dairemin hemen karşısında olan ve sonraları yangında kül olmuş bulunan binada Askerlik şubesi

kira ile duruyordu şube Reisi Binbaşı ve Muamelat Memuru yüzbaşı beyler de ahabımız ve iyi komşumuzdular. Yedek subay olarak hizmete çağrıldığımı, Urfaya gideceğimi bildirdiler. Daha iki arkadaş da varmış Öğretmen Ahmet Atalay ve Özel İdarede memur İbrahim Bilen berabermişiz. Hazırlandık üç gün sonra yola çıktık. Çorumdan Amasyaya otobüsle, Amasyadan Gaziantebe trenle gittik. İbrahim bizden ayrıldı o Bilecik'e gitti Ahmet ve ben İhsan Urfaya otobüsle vardık hava çok sıcaktı. İyi oteldir diye Saffet Oteli denen yere vardık. Pencерemiz balkon gibi yanda bir dam üstüne bakıyordu ve o dam üstünde Taht dedikleri tahtadan çardaklar görülüyordu. Otelci yorgan diye birer pike vermişti. Battaniyeden daha beyazdı ve bunalırsanız taht'lara çıkabilirsiniz diyede tenbih bırakmıştı o taht'larda yatanlar vardı. Biz açık havada yatamayız diyerek oda içinde kaldık. Gece yarısı uyandım ki sıcaktan bayılacağım pencereleri açtık zor sabah ettik. Yollardan gelirken demişlerdiki Urfada ve havalisinde akrebler ummadığın bilmediğin anlarda ve yerlerden eşya aralarından çıkar adamı sokuverirler. O gece Saffet otelinde sabahladık otelde yabancı yerde kalmaktansa kıtamıza gidelim arkadaşlarımızı bulalım dedik ve Urfa'nın kuzey tarafındaki binalarda Tümen karargahına vardık. Tümen Kurmay Başkanına sevk kâğıtlarımızı verdik Adliyecî olduğum için beni Tümen Karargahında alıkoymak istedi ama kıta hizmetimizi bir iki ay olsun yaparsınız diye bizi Topcu Taburuna gönderdi. Tepedeki karargah binasından bin metre aşağıdaki Tabur karargahına gittik Hacıbekir kışlası denen yer ve binalmış. Sorarak Binbaşayı bulduk cüsse itibariyle benim yarım kadar fakat çevik ve çalak bir adam. Çeketi de giynik değil. Kâğıt kaplamalı bir masa başında bizi güler yüzle karşıladı kahve ikram etti. İsimlerimizi, masa kâğıdına yazdı Çağrın Yüzbaşayı diye emirlerine emir verdi içeriye bir yüzbaşı geldi askerce saygılı bir selam verdi ve dikildi yeni arkadaşlar gelmişler diye bizleri gösterdi İhsan Sana, Ahmet de öteki bölüğe diye tebliğ etti yüzbaşı çıktı biz kahvelerimizi içtik bir ara binbaşının dışarı çıkmasından faydalanarak emir erine bu yüzbaşının adı ne diye sorduğumda Seyfullah diye haber verince ta yirmi sene önce Ankara Talimghahında tanışıp seviştiğim Seyfullah aklıma geldi tam o dedim zaif Nahif kibar halim bir zat. Binbaşının yanından ayrıldık Yüzbaşının odasına vardık bir kahvede yüzbaşı ismarladı yüzbaşı benim gözüme, ben yüzbaşının gözüne dikkatle bakışırken tam anlaştık o talimghahtaki seyfullah işte burada yüzbaşım seviştik tekrar kucaklaştık 1922 den 1942 ye hatıralarımızı anlattık. Yüzbaşım bize yatacağımız ve ikamet edeceğimiz bir hususi oda göstertti ve eşyalarımızı otelden taşıttı yerleştik bir hafta istirahat verdi sonra bir gün tam techizatlı koşulu sahra top bataryamızın karşısında beni eski sevgili arkadaşım diye tanıttı. Yirmi sene öncesi talimghahta topculuğa ait bilgilerimizi hatırlamaya yenilerini

öğrenmeye uğraşmaya başladık bir kaç gün sonra bana Taburun postane ile münasebetleri için Mutemed tayin ettiler. Eratin gelen para vesaire havalelerini postaneden almak sahiblerine dağıtmak vazifemiz oldu az iş değilmiş yüzlerce havaleler geliyor dağıtılıyor sahibi olmayanlar geri gönderiliyor. Bu vazifeyi devir alırken bana bir kaç yüzlira para da devrettilerdi bunların adamları terhis edilmiş gitmiş oldukları için geldikleri yerlere geri gönderileceklerdi. Urfa o ağustos günleri çok sıcak oluyordu sabah saat 9 dan öğleden sonra saat üçe kadar binalardan dışarı çıkılmıyordu fakat postane bu saatlerde açıktı postane uzak yerde değildi yine sıcaktan zor oluyordu bu işleri severek yapıyordum.

31 ağustos zafer Bayramı günü yapılacak askeri törenlere bittabi Bataryam ile karışacaktım bir de Tümen Kurmay Başkanından özel emir gelmiş Çorundan gelen subaylar millicyunlar gösterisinde bulunsunlar diye fakat bu işleri becermek ne benim için ve ne arkadaşım çerkes Ahmet Atalay için mümkün değildi ister istemez hastalanmış olduk ve hayatı bilgilerim arasında şarkı çağırmak milli oyun oynamayı bilmek de adam olmak için meğer çok lâzım imiş.

Ötedenberi vakitli vakitsiz ve bilhassa geceleri karnım çok ağırırdı bu ağrılarım arttı. Hasta olduk Urfa Askari Hastanesine gönderildim Urfa Hastanesi bizim hastalığımızın Asabi olduğundan ve Asabiye Mütahassısının ise Diyarbakırda bulunduğundan bahsle beni Diyarbakır Askari Hastanesine sevk etti. Eşyalarımı arkadaşım Ahmet Atalaya tevdi ettim Urfadan otobüsle Akcakaleye geldim otel dedikleri yerden bir odada bir gece kaldım ertesi sabah Bağdada giden trene bindim Derbesiye önündeki Şenyurt istasyonuna vardık orada trenden indik otobüsle Mardine gittik. Trende kompartıman arkadaşlarımız iraklı üç kibar gençti hatta ineceğim yerin gelmiş ve benim daldırmış olduğumu farketmişler ve beni iykaz eylemişlerdi.

M a r d i n'de iki gece Y ı l d ı z otelinde kaldım yüksek bir mevkide ufku geniş ve manzarası boldu yamaçta kurulmuş olan Mardini gezdim suyu çok kıt bir haldeydi. Mardinden otobüsle Diyarbakıra geldik yolda Vanlı bir tüccar benimle arkadaş oldu. Yol üstünde Çınar denen yerde otobüsümüz mola verdi dereye ağaçlık sululuk bir yerdi burada yoğurt ve darı ekmeği satarlarmış Vanlı arkadaş buldu aldık çok nefis ve hoş bulduğumuz için tekrar istedik akşama yakın Diyarbakıra gelmiş olduk bu arada Urfaya ait bir iki hatıramı nakledeyim:

Urfa'nın Anzelha denen mevkii bilhassa görülmeye değer güzelyerdir 50 metre boyunda onbeş metre enind bir göl var etrafı rıhtımlanmış. İçerisinde berrak su ve balık dolu. Tarihte Hazreti İbrahim'in Ateşe atıldığı ve sular fışkırdığı rivayetleri geçen yer imiş! Hazreti İbrahim'in

bu ateş yığını içine atılması için yapıldığı rivayet edliyen yanyana iki minare gibi yükseklikteki sütunlar haşmetle tepe üstünde duruyor tepe ise taşlık kayalık bir dağ silsilesi. Bu gölün ötesinde Halilürrahman gölü denen biraz daha küçük diğer bir göl var burada gençler ve askerler deniz plajı gibi suya dalıp dalıp çıkıyorlardı göldeki balıklardan tutmak yemek haram sayılıyor her iki gölün ayağı lağam halinde akıyor burarlardan balık tutmak ise mübahmış o civarda bir mağara var içi su dolu elektrik tertibatı ile ısıtılmaktadır ki burası Hazreti İbrahim'in doğub büyüdüğü gizli mağara imiş.

Bir gün göl kenarında oturuyoruz üzümücü geldi bir kilo üzüm satın aldım üç salkım verdi bir salkımı yıkansın diye göl suyuna bir daldırdım fakat elimde salkımın çöpü kaldı balıklar hemencik üşüştiler ve üzüm tanelerini yutuverdiler. Yemciden bir avuç nohut satın alıp göle serpince göl yüzünden yukarı balıkların sıçramaları çok temaşaya değer oluyordu.

Urfanın sokakları dardır. Birgün yine anzelhaya giderken karşıdan bir deve geliyor saman çuvalı yüklü. Deveci bağıırıyordu (Sakkın) yani sakın diyormuş rast gele eczaneye girdim deve geçti ben yola çıktım işte sokağın genişliği. Bir gün de Bizim Yüzbaşı altışar kadanı koşulur dört sahra obus top bataryamızı Urfa'nın içinden geçirerek karşıya gitmek üzere Bataryamızı bu dar sokaklara sokmuştu koşulu geçmeye gitmeye imkan yoktu. Urfa'nın o dar sokaklarından koşumları boşaltarak topları el ve er kuvvetleriyle çekerek iterek geçirmek çok zor olmuştu.

Bir gün binbaşı ve Tabur Subayları sadece atlarımıza binerek haritadan arazi araştırmaya çıktık nemrut tepesi ve tahtı diye haritada işaretli yerleri arayıp bulmaya çalıştık ama dağlık taşlık çalılıklar arası su-suz kaldık acıktık sabahın erken saatlerinden öğle geçene kadar oraları atlar yedeğimizde dolaştık yorulduk nihayet Antep Urfa yoluna yakın bir noktada kemer altı gibi yerde su göleği bulabildik de biraz ferahlanabilmiştik. Bu gezdiğimiz yerlerde meşhur Nemrut saray harabelerini gördük su sahraçları olduğunu anladığımız mahzenleri bodrum gibi yerleri gördük toprak dolu. Hatta harap bir kubbe kemerinde dikildim bu vaziyetimle resmimi bile arkadaşlar çıkarmışlardı ben o resimde bir kurşun kalem çubuğu gibi görülü-yordum.

O gün dönüşümüzde Urfalı arkadaşlarımız Fuat Aksoy (merhum) bize elceğizile gözümüz önünde Çiğköfte yaptı ve hep beraber afiyetle yemiştik. Çiğköfte yeşil salata, koyun yoğurdu bir araya gelince ve hele oğünkü gibi çok acıkmış oluşumuzla bu çiğköfte ziyafeti bizlere çok hoş gelmişti! O Yedeksubay arkadaş Fuat Aksoy Hukuk mezunu idi. O as-

kerlik ilk hizmeti idi sonraları hakimlik yapmış avukatlığa başlamış. Avukat iken de hasımları tarafından kurşun yağmuruna tutulmuş öldürülmüş. Hatta ben birinci askerliğimde aldığım mavzer marka tabancamı ikinci Askerliğimde Devrekte ona satmıştım Allah Rehmet eylesin.

Urfadaki hatıralarım meyanında birde falcı vardı ki bir gün Anzelha gölü çevresinde ağaçların altında rahat oturuyorken arkadaşlar Falcıya gidelim diye teklif ettiler kararlaştırdılar beni de yanlarından bırakmadılar kese yol, manciniklerin bulunduğu dağdan aşarak gitmekmiş. Sıcak öğ sonu olduğu halde dağa tırmandık dağı aştık. Meşe çalılarile yapılmış alaçık denen bir gölgeliğe vardık falcı karyı bulduk öğleden sonra bakılmaz dedisede yalvardılar karının gönlü oldu peki dedi bir bakır tas çorba tası içinde su olarak getirildi bizim Tabur Emir Su bayi muvazzaf teğmen Şevki bir kuruş suya bıraktı karı bu suya bakarak bir şeyler söylemeye başladı (nişan bozulacak, Baş olarak sana yolculuk var Deniz kıyısına gideceksiniz...) gibi bir şeyler söyledi ikinci bir arkadaşı ben tanımıyordum ona da (... bir heybe para götüreceksin yol selamet!) gibi söyledi meğer o da Mardinden mutemet olarak gelmiş imiş! Sonuncu olarak benim için baktı : (Kır ata binme. Talih işlerine karışma, kısme-tına razı ol. Talih kapın kapalı. Tayyare piyango bileti filan da alma!!... dedi idi.

Urfa'dan Diyarbakır'a gelmiştim. Şehir dışındaki Askeri Hastaneye yattım orada onbeş gün kaldım arada izinli izinsiz hastaneden çıkar çarşı pazarları gezerdim taburcu olmadn Urfa'dan bizim Ahmet'in mektubunu aldım ki Taburumuz o Urfa'dan Zonguldak'a kalkıyormuş benim de Zonguldak'a gitmemiş yazıyordu ve zaten hastane onbeş gün istirahat raporu dahi vermişti Diyarbakır'da gördüklerimi yazayım:

Bir güz günü idi ekmekler vesikaya bağlı idi lokantalar ekmeksiz sade yemek veriyorlardı. Hasan Paşa hanı karşısında bir çayhane bahçesinde oturuyordum han içerisine giren çıkan çok oluyordu bende gittim han kapısından girdim ortası avlu etrafı karataş binalarla çevrili büyük bir han. Sanasınki kadınlar pazarı hakiketen pazar yeri imiş bir şeyler satıyorlar birde baktım yerde sergi üstünde yufka ekmeğine benzer bir şeyler var kuru değil ıslanmış yemeye hazır yufka ekmeği sandım şu ekmeklerden biraz verin dediğim satıcı karı bunlar ekmek değil tut bestili deyince daha memnun oldum bir kaç kilo almıştım.

Diğer bir pazar yerine gittiğimde gördümki eşeğin üstünde bir heybe ve heybenin bir gözün bir karpuz, diğer gözünde bir kavun var ama biçare hayvan ancak taşıyabiliyor şu halde bir karpuz ile bir kavun bir eşek yükü olabilecek büyüklükte ve ağırlıkta!

Çarşı içinde dondurmacı gibi karpuz dilimi sata nyerler var. Bir dilim karpuz bir kilo imiş aldım yedim.

Diyarbakır'da Kale kapılarından birinden kale duvarı üstüne çıktım istasyon tarafını dolaştım korkarak geçtiğim yerleri de oldu hastaneye giden taraf kapıya varınca zor inebildim ırmaktan tarafını gezemedim Kolurdu Kumandanlığı iç kale denen yerde idi.

Diyarbakırdan trene bindim Amasyada indim Çoruma gelmiştim Çorumda on gün kaldıktan sonra Zonguldaka gittim Trende Ahmet Atalay ile tesadüfle buluştuk birleştik beraber gittik Devreğe vardık. Tabur Emir Subayı şevkiyi ilk görüşümde Urfalı Falcının söylediklerini sordum doğru çıktı Deniz kıyısına kafila kumandanı olarak geldim Nişanda bozuldu deyince hayret ettim.

Devrekte bir sene kadar kaldım ondokuzuncu tümen 19 uncu top alayında Adli Subay olarak vazife gördüm Alay Kumandanım Albay Kenan Öner, Tabur Kumandanımız Binbaşı Sabri Baray, Bizim eski Batarya Kumandanı Yüzbaşı Seyfullah, İkinci dağ top Batarya Kumandanı Üsteğmen Mustafa Koca iyi adamlardı.

Bizim Alay Devrekte Garnizon Komutanlığı vazifesini de almıştı Devrekte Tümen Karargahı da vardı Tümen Komutanı General Sadık Aldoğanlı. Garnizon mahkememize yeni kurulmuş olmasına rağmen çok evrak geldi hele bir tomar dosya geldiki Devrekte ve Çay cumada 1941 ve 1942 de askere çağrıldıkları halde vaktinde gelmiyerek bakaya diye suçlandırılmış olan beş yüz gişiye ait dosya yekün tutuyordu. İçinden kolayca çıkmayı düşündüm nihayet bir dosyayı yani bir gişiye ait olanı ele aldım sorgusunu yaptım Alay Mahkemesine getirdim Mahkemesini yaptırdım evvela bu davanın bakılması Alayımız Mahkemesine ait değildir diyerek reddini istedim Mahkeme kabul kararı verdikten sonrada Mahkümiyet kararı istedim Beraat kararı ve hükmü verdirttim bu hükmü temyiz ettim evrak temyize gitti ben de hastalandığım için Ankara Mevki Hastanesine geldim orada yirmi gün yattım Asabiye mütehassısı olan Doktor benim bu ikinci askere çağrılmamdan önce Ankara'da bulup muayene olmuş bulunduğum bir zat imiş neticede bana iki ay tebdil hava vererek taburcu etti Gültekinin Avrupaya gitmesi Sungurun Yozgat Lisesinden Bursa lisesine çevrilerek götürmem gibi işler de araya girdi ve nihayet Devreke Adli Subaylık vazifeme avdetimde o Temyiz mahkemesine giden evrak da tasdikli olarak geldi ve zaten ben de bunu bakliyordum bu neticeye ve aynı sebeblere dayanarak o beş yüz kişilik bakaya dosyaları mucebi suçlu olanlar hakkında takibata mahal olmadığı kararlarını ekledim bir çırpıda bu 500 iş birden elden çıkmış oldu böylece Alayın Adli işlerini hafifletmiş olmuştum ve Alay komutanı da memnun kalmıştı.

Devrek'te 1943 senesi sonlarında depremler oldu. 1944 Ocak ayı sonunda bir büyük deprem daha oldu Alay karargahı olan ahşap binada yalnız yatıyordum gece sallantıdan uyandım kapının firengisi kıcıp kıcıp açıldı yazı makinesi bulunan masa devrildi bu gibi daha birşeyler oldu ertesi gün çadırlara çıktık karlar eridi ırmak taşdı Köprü kapandı devreğin çok yerlerini ırmak bastı 1944 Şubat ilk günlerinde idi terhisimiz de gelmiş bulundu tren yolu depremden kapanmış idi açılmasını bekle-dik açıldı haberi gelince ben de Devrekten Tefen istasyonuna araba ile geldim tefenden Ankara'ya trenle geldik bir kaç gün Aydın otelinde kaldım çoruma avdet eyledim idi!

Devrekte bulunduğum günlerde Gültekin'in işleri için Ankara'ya gelip gitmem çok olmuştu Alay Komutanımızın Kenan Öner Bey insandı çok kolaylıklar gösteriyordu Alay Emir Subayı Sami bey de hoş gençti Alay Levazım Müdürü Recep bey çok temiz ve iyi arkadaştı.

BİRİNCİ ASKERLİĞİM

İ. S.

1338 senesi ilk teşrin (yeni deyimle 1922 senesi ekim) ayı içinde idi. Adliyede Müddei Umumi (Savcı) kâtibi idim. Haber geldi ki 1317 doğumlulardan hizmeti maksureye tabi olanlar askerî hizmete çağrılıyor-muş. Askerlik Şubesine baş vurduk. 1317 doğumlu ve hizmeti maksureye tabi olanlar gerçi 15 yahut 20 kadar imiş amma, bir kısmı Medresclere Mulla olarak kayıtlanmış ve bir kısmı da öğretmen vekili olarak görev-lenmiş. Bu iytibarla Mulla ve öğretmen olanlar tecile yani geri bırakıl-maya tabi imişler. Kala kala askere gidecek bir ben İhsan ve bir de Köstebeğin Ömer ikimiz kalmışız. Hizmeti maksure deyimini açıklıya-yım. E n a z orta mektep mezunu olanlar h i z m e t i maksu-reye tabi tutuluyor ve İhtiyat Zabıt talimgâhına yeni deyimle Yedeksu-bay Okuluna gönderiliyormuş. Bizi yani Ömer'i ve ben İhsan'ı Askerlik Şubesi bizi Ankara'da İhtiyat Zabıtları Talimgâhına sevk etti. Kâğıdımızı aldık Ankara'ya gideceğiz. Benim Çorum'dan ilk ayrılışım oluyordu, gur-bet ne demek bilmiyordum.

Bursalı bir yaylı arabası kiraladılar. Ömer ve ben İhsan bir yağ-murlu sabah erken saatlerde arabaya bindik, bizi uğurladılar. Anam ağ-lıyordu, Babam yutkunuyordu. Biz geri bakmadan arabada Ankara isti-kametine gidiyorduk. Şehri çıktık, yollar şimdiki gibi asfalt veya şosa değil ham yoldu. Daha Çorum'dan ayrılalı bir saatlik yani beş kilomet-relik kadar ancak geçti. Yollar çamurdu, arabacımız karşı taraftan ge-lenlere yolun halini soruyordu. Çorum'dan ilk çıkışımızda ilk varacağı-mız yer Sungurlu olacak iken Yaylıcımız istikametini Alaca'ya çevirdi.

İyi kötü şosa yolu vardı. Akşama ancak Alaca'ya varabildik. Bir hana müsafir olduk. Han köşesinde ikimiz garib garib geceledik. Dün gece Çorum'da anamızın hazırladığı yatakta yatmıştık, bu gece han odasında yerde hancının basit yatağında yatmıştık. Erken erken yaylıcımız haydin kalkın gedelim dedi. Bindik yaylı arabaya. Alaca'dan Sungurlu istikametine gidiyoruz. Hava açık ve hafif güneşli bir son bahar mevsiminin serinliği var. Araba'da Ömer ve ben sessiziz. Sessiz daldırmışız yol gidiyoruz. Bir de yanıma Ömer'in yüzüne baktım ki gözlerinden yaşlar akıyor, ağlıyor sessizce. Ben de içli idim amma susuyordum. Ömer'e nedir bu hal diyerek takıldım. Ben onu, o beni teselli etmeye başladık. Dert söyleyince azalmış. Konuştuk, yaylıcı orta yaşlı tecrübeli gurbet görmüş birisi idi. Sohbetleştik. Şura bura derken akşama Sungurlu'ya ulaştık. Yine han köşesi müsafir hanemiz oldu. Ertesi sabah Sungurlu'dan yola koyulduk. Akşama kadar çamurlu yollardan geçtik. İzzettin köyüne varabildik. Şimdiki İzzettin istasyonu yanında bir köy. Çamur sıvalı damı topraklı bir yere müsafir olduk. Sanki ahır kabul et ki oda. İster istemez geceledik. Soğuk bari değil. Azıklarımız bolca ve çeşitli olduğu için ve daha bitmemiş bulunduğu için hariçten yemek için bir şey aramaya ihtiyacımız yoktu. Sabahı bulduk. Meğer Ömer ihtilâm olmuş imiş, gusul gerekmiş. Hancıya sıcak su rica edildi. Bir güğüm su ısıtmış getirdi. Ömer yanı başımızdaki ahır kısmında gusul yaptı, yani banyosunu aldı. Yaylıcımız haydin gidelim dedi ve yola koyulduk. Hava serindi. İyi kötü yol yatak ve yorganlarımız işimize yarıyordu. Arabamızın pencerelerinin muşambalarını kapattık. Az gittik, uz gittik vara vara Ankara'nın yakınındaki Kılıçlar denen köye vardık. Bittabi bir hana misafir olduk. İzzettin köyünden daha güzel ve şehir mahallesine benzer bir yer.

Kılıçlardan da ertesi sabah çıktık yola gittik. Çabuk gittik, sanki ikindileyin Ankara'ya ulaştık. Dar sokaklardan galebelikler arasından geçtik. Taşhan denen hana vardık. Bizim Çorum'daki Velipaşa hanı gibi bir bina amma taş yapılı. Hanın orta avlusu arabalarla, atlarla dolu. Yukarı katda, tepeden pencereli arka tarafta bir oda gösterdiler bize. Bu odayı beğenmedik amma başka yok dediler. Bu odacığı bulduğumuza hele şükür diyerek bizi Çorum'dan Ankara'ya getiren Yaylıcımız teselli etti ve bıraktı. Allaha ısmarladık dedi ayrıldık gitti. Biz dört gündür yol arkadaşımızla a h b a p l a ş m ı ş t ı k bu yaylıcımızı da uğurlayınca Ankaranın kalabalığı içinde kendimizi yaliniz his etmeye başladık ertesi sabah gedip dogruca Talimgaha teslim olmaya karar verdik o Taşhanın yerinde şimdi 1970 senesinde muazzam binalar var. Taşhandan Talimgâhın bulunduğu Cebeci Abidin Paşa semtine gitmek kolay değilmiş. Bir araba tuttuk, bir kaç satte varabildik. Abidin Paşa köşkü denen tepede tek bina. Talimgâh Kumandanlığı Karargâhı imiş. Kırşehirli bir yazıcı

bize muhatab oldu. Onu hemşeri olarak tanıdık ve sanki sevindik. Kâğıdımızı o Kırşehirli genç asker aldı yazdı. Kayıt etti. Aşağıda yani Abîdin Paşa konağından bin metre kadar ötede şimdiki Hastane olan yerlerdeki adetleri dördü geçmeyen pavyonları bize tarif etti ve oraya gönderildik. Rüştü bey isimli İhtiyat Zabiti üsteğmen rütbeli bir zat bizi hüsnü kabul etti. Yani güler yüzle hoş geldiniz dedi. Başçavuş görevli bir genç ve kibar efendi askeri bize yer göstermek üzere vazifelendirdi. Bu Kemal Ankara Ağırceza Mahkemesi Reisinin oğlu imiş. Bizim gibi Askerlik hizmetine bir ay kadar öncesi gelmiş imiş. Talimgâhta dokuzuncu devreyi teşkil ediyormuşuz. Yatak haneyi bize gösterdiler. Tahtadan iki karyola, bizim olduğunu söylediler, yerleştik. Asker elbisesi verdiler, giydik. Askerî postal ayakkabı verdiler aldık. Bir iki gün avare dolaştık. Üç gün sonra artık talimlere de katıldık. Sabah erken saatte kalkıycruz. Fıçıda su var ise yüzümüzü yıkıyoruz. Sabahları çay içiyoruz. Öğ'eyin sıcak kapıska çorbası hem de zeytin yağlı, akşamları Yabanabat pirincinden lâpa plâv. Sabahları karavana çayını tarif edeyim. Talimgâh Müdürlüğü diğer deyimle Talimgâh Kumandanlığı yakınındaki umumî mutbaktaki çamaşır çay kazanında su kaynatılıyor, mendil içinde çay içine atılıp bir müddet rengi çıksın diye bekletiliyor ve mendil geri çıkarılıyor. Ertesi sabah yenisiyle beraber yine lâzım. Kazana kâfi miktar şeker de konuyor. İşte çay hazırlanmış oluyor. Kepçe kepçe karavana helkelerine konuyor bu helkeler hizmet erleri elile bizim yatak hane ve benzeri dersane pavyonlarımıza getirilir. Her helke beş karavana denen yemek leğenine taksim edilir. Buyurun deniyor. Çay bardağı yok. Çay içmek için meşrebe tas dahi yok. Kaşık kaşık bu çaydan sekiz veya on kişi birlik sabah çayı içiyoruz. Tayın denen somunlarımız bittabi elde. Bu şekilde sabah kahvaltısını kâfi görmeyen ve parası bulunan doğru kantin denen barakadaki bakkala baş vuruyor. Bardakta çayı var, zeytin, ta'han helvası, peynir bulunuyor. Bayağı tahtalardan masa ve oturak var.

Öğle yemeğine zeytin yağlı sıcak kapıska yani lâhana çorbası var. Aynı ayrı yemek tabakları yok, yine karavana leğeninden çala kaşık yeniyor. Doymayan bittabi kantine gidiyor. Hele ben zeytin yağlı yemeğin değil sıcaklığını, soğüğünü bile alışıktık olmadığımız için hiç yiyemiyorum. Plâv, lâpa gelirse niyet sayıyor ve yemeye katılıyorum. Akşam yemeği de böyle. Haftada bir tatlı geliyordu. Çarşıdan su meşrebeleri ve yemek tabakları ve çay bardağı, kendimiz alıp getiriyoruz amma, bunları kırık yıkayacak. Kendimiz yıkayalım su yok. Hele kış günü olunca ve fıçıdaki su bulunsa bile dormuş oulnca. Bu hal ile birinci devreyi geçirdik. Üç ayda bir imtihan var imiş. Üç aylık okutulan derslerden ve yapılan talimlerden sonra imtihan var imiş. Bu imtihana hazırlanmaya başladık. Alınacak notlara göre her birimizin seviye ve kabiliyetleri belli olacak-

mış. İmtihanlar oldu, neticeler belirdi, 150 kişilik sınıfımızda ben 15 inci olmuşum. İmt.handan sonra piyade, süvari, istihkâm, muhabere, topçu sınıflarına ayırma yapılacak. İmtihanlardaki notları sırasına göre herkese takdir ve tercih hakkı verecekler biliyorduk. Hatta ben Ankara Sultan mektebi (lise) müdürü Münif Kemal beyden Talimgâh Tabur Kumandanı Binbaşı Kerküklü Abduraman beye bir mektub bile getirmiştim. Meğer benim gibi tavsiye mektubu getiren çok olmuş imiş. İşi kura-ya çevirdiler. Ben Piyade Bölük Kumandanımız olan Yüzbaşı Yahya Kerim'i sevmiyordum. Ne olursa olsun onun bölümünde kalmamayı istiyordum. Sebebi de beni üç gün hapsedmesi idi. Bu hapsedmesinde o vazifesini yaptı amma ben mazeretli idim. Beni dinlemeden anlamadan hakkımda hapis emri vermişti. Hikâye edeyim: İmtihanlara başlanacağından üç dört gün evveldi, yanımda param azalmıştı. Paralarım Ankara'ya Osmanlı Bankasında idi. Tatil olmayan gün gidip almam gerekli idi. Bir gün hava iyi. Hep istirahatliyiz. Baktım Yüzbaşı ve Teğmen görünürlerde yok. İzni kendimden aldım. Kale civarında kese yollardan geçerek Bankaya gittim. Para aldım, aynı kese yollardan gelmişim. Bitabi gelirken kâğıt, kalem ve erzak gibi ihtiyaçlarımı da almıştım. Maksadım bir hafta sürecek imtihan günlerinde bir daha şehre gitmeyeyim. Koğuşumuza geldim, akşamı aylık maaş dağıtılacakmış. Aylık galiba 85 kuruştı. İsmim okundu yüzbaşının odasına girdiğimde Yüzbaşı Yahya Kerim bana hiddetle hitab etti. Hem izinsiz gidersin hem de selâm bile vermezsin. Üç gün hapis yatacaksın dedi. Emir verdi ve beni hapis odasına gönderdi. Bana hiç söz ve savunma imkânı vermemişti.

ASKERİ HAPİS ODASI :

Hapis odası komşu pavyonda bir tek odadır. Kapısında tabîî nöbetçi er beklemekte. Bu hapis odasında üç arkadaş daha hapislilermiş. Birisi o akşam müddeti dolmuştu çıktı, yerinde ben kaldım. Fena değil iki arkadaş daha var. Sohbetleştik, sabah ettik. Ertesi gün onlardan birisi daha tahliye edildi. Ertesi akşam da diğer arkadaş tahliye edildi. Başkaca hapse getirilen olmadı. Bu hapis odasında ben yalnız kaldım. İster istemez nöbetçi er ile ahabab olduk. Ona arzusu veçhile mektuplar yazdık. Hapse girişimin ikinci günü hava Şubat ayı, güneşlik parlak bir günü idi. Yalnız odada namaz kılmakla, okumakla vakitler kolay geçmiyordu. Amma ben önümüzdeki hafta gireceğimiz imtihanlar için iyice ders çalışma imkânlarını bulduğum için memnun olmaya başladım. Geceleri gaz lâmbası yanıyor, yalnız başıma okuyor, yatıyordum. Üçüncü günün gecesi uyku kaçtı. Işık yakmak istedim, lâmbanın gazı tükenmişmiş. Aklıma abdest alıp namaz kılmak geldi tamam. Mum tedariki, gaz bulunması da mümkün olmadı. Eltuymuna abdest almaya başladım. İbrik-

teki su da abdesti bitirmeye yetişmedi. Duvar da takılı matra vardı. Onu boş sanıyordum. Salladım su sesi var. Tamam. Bu matradaki su azıcık abdestimi bitirmeye yetişir dedim. Zaten ayaklarımı yıkayacaktım. Matradaki su ile bir ayağımı yıkadım. İkinci ayağımı da yıkarken bir de gaz yağı kokusu burnuma gelmeye başladı. Matrada da bir şey kalmamıştı. Meğer anladım ki matradaki benim su diye harcadığım şey su değilmiş, gaz yağı imiş. Eyvah gaz lâmbasına kosaydım da ışıklatıyordum iyi olacaktı amma gaz dökülmüş bitmiş oldu. İşte bu hale canım çok sıkıldı. Sabah ettik hava güzel. Er ile yine ahabab olduk amma oda içersindeyiz. Muhafız er bana kantin bakkalından kâğıt kalem ve yiyecek şeyler getiriyor. Ben de mecburen imtihan olacağımız ders kitaplarını ha bire karıştırdım. Üçüncü gün de akşam oldu. Hapislik rüddetimiz saat hesabı ile bitmişti. Çavuşumuz bizi haptiden gelip çıkardı. Meğer beni hapseden yüzbaşıya emriniz yerine geldi uslandım bir daha yapmam gibicesine arzı hürmete gidecekmişiz. Fakat içli ve kinli idim. Heyecanımdan az ve öz olarak fkrimi söyleyemeyeceğim düşündüm. Kâğıda yazayım yazılı vereyim dedim ve el kadar kâğıtçıya yazdım ki:

Asılmaya götürülecek suçlu bile bir sual sorarlar. Siz bu bakımdan usulsüz hareket ettiniz, benim hapsediliş sebebim olan Ankara'ya izinsiz gidişim mahza imtihanlara hazırlık içindi. Kimseye görünmeden gidip geleyim diye fikretmişim. İzin istemek için komutan da hazırda yoktu. Yolda yüzbaşının rastladığının da farkında olmadım ve selâm vermemiş oluşum da aceleciliğimden ve farkına varmamış bulunuşumdan ileri gelmiştir. Binaenaleyh mazurdum. Mazeretim kabule şayandı afv ile muamele etmeniz ve müsamaha buyurmanız gerekirdi. Zaten askere gelinceye kadar Adliye kâtibliği ve bilhassa savcı kâtipliği yapmış olduğum için yüzbaşımızın beni sormadan anlamadan hapsedirmesi benim izinsiz Ankara'ya gidşi gelişimden daha ağır.) yollu yazmış olduğum puslayı Yüzbaşının huzuruna vardığım zaman selâm çektikten sonra önüne bıraktım. Yüzbaşı puslayı okuya dursun ben odasından çıktım. Hırslı ve heyecanlı haldeyim. Şunu da kayıt edeyim ki sırtım fazla gidişmeye başlamıştı. Hapis odasında bitlenmiş bulunduğumu sezmişim. Çamaşır değiştireceğim amma yatak koğuşı akşam olmayınca açılmaz ki. Cebeciden kalkıp Ankara'ya hamama gitmeye vakit de yok, imkân hiç yok. Hem yaya gidilip gelinecek olduğu için gitme imkânsız. İkinci oldu, bir de yüzbaşı ile diktör temizlik muayenesine geldiler. Benim halm ne olacak?

Yüz elli kişilik arkadaşlarımız hep sıraya girdik. Ben ortalardayım.

Fakat yüzbaşı ile göz göze gelmek emelindeyim. Bir ara göz göze geldik, yüzbaşı ani bir kararla doktordan ricada bulundu. Siz bir baştan, kendisi diğer baştan yoklamayı yapiverelim, hava da serin işi bitirelim dedi. Doktor da muvafık dedi. Ben yüzbaşının muayene yapacağı tarafa kay-

dım. Sıra bana gelince işi karışıklığa getirdik savuşturdum. Yüzbaşı da bu savuşturmayı herhalde hoş buldu. Anladım ki bizim yüzbaşı Yahya Kerim bey anlayışlı olmakta geri değil. Bu suretle temizlik muayenesinde pis çıkmaktan kurtuldum. Yatakhane kapısı da açıldı. Çamaşırları değiştirdim. Artık o günden sonra Yüzbaşı bana güler yüzle bakmaya başladı. Amma ben içimdeki hıncı yenemiyordum. Fakat o yüzbaşı ve komutan ben ise bir talebe er.

FEVZİ PAŞA'NIN TEFTİŞİ :

Birinci üç aylık ders ve talim sırasında bir günde Fevzi Çakmak Paşa teftişe gelmiş. Zaten manga taliminde idik. Ekrem isimli muvazzaf talebelerden bir arkadaş ta başımızda onbaşı idi. Biz manga halinde (hazırol silâh emza silâh indir sağa dön sola dön) gibi talimlerde mangamızı çok olgun ve pişkin sanıyorduk. Fevzi Çakmak Paşa bizim karşımıza geldi. Onbaşımız tekmil haberi verdi. Emir aldı bize hazırol silâh emza silâh indir kumandaları vermeye ve bize yaptırmaya başladı. Biz de şib şib sanki on kişi bir kişi imişiz gibi hareket ettirmeye kani olduk. Çakmak Fevzi Paşa tekrar emrini verdi. Bir daha tekrar emrini verdi. Biz beğenildiğimizi sanarken meğer tüfekleri yere indirirken tık tık edişince dikkat edermiş. Bunu kusur buldu ve dedi ki: Her harekette tık tık edişler elbet tüfeği sarsar. Bu sarsıntı mili milimden daha da az olsa tüfekte arıza yapar. Tüfeksiz harb ettiğimiz zamanları unutmayın ve tüfeklerinizi sarsıntıdan korumaya dikkat edin tavsiyesinde bulundu idi.

İMTİHANLAR SONU :

Bir hafta süren birinci imtihanlarımız bitmişti. Sonuçlarını hep heyecanla bekliyorduk. Nihayet numaralar okundu, hep derslerden sekiz dokuz almış bulunduğum halde Askerî Ceza Kanunu dersinden bana beş numara çıkması benim hayretimi mucib olduğu kadar bütün arkadaşların da hayretini mucib olmuştu. Niçin hayret etmiyelim. Yüz elli kişilik devre arkadaşları içinde adliyecisi olarak bir tek ben İhsan Çorum var idi. Hem de bir ay kadar öncesi Mustantiklik imtihanına girmiş ve kazanmıştım. Meğer askerî ceza dersi hocası teğmenin yazdırdığı ders notlarındaki gibi yazmamış imişim de teğmen hoca bize numarasını kırık vermiş. Ne yapalım. 150 kişilik arkadaşlar arasında 15 inci dereceyi almışım.

SINIFLARA AYRILIŞIMIZ :

150 kişilik devre arkadaşlarımızın kura ile sınıflara ayrılması yapılacak. İlkün süvari için 20 kişi istediler. Ben de atıldım. Tam kırkbeş

kişi talib olmuştuk. Ben kurada kazanamadım.

İstihkâm için beř kiři istediler yirmi kiři talib çıktı. Ben de varım. Yine bana kura dūřmedi.

Muhabere için de beş kişi istediler. Yine ben dahil yirmi kişi çıktık. Bizim yüzbaşı Yahya Kerim bey artık beni tanı mıştı. Çorumlu sen bana kalacaksın di yordu. Yine açıkta kaldık. Son olarak Topçu için 12 kişi alınacak mış. 25 kişi talib olduk. Tombala numaraları 25 ře kadar torbaya kondu, 12 ye kadar kabul fazla numaralar boş dendi Ben bu defa fazla ümitlendim. Çünkü 12 numara benim ta İydedi mektebinde numaramdı. Bana munis geliyordu. İlkın torbaya ben elimi şektum. 10 numarayı çek mişim. Topçu sınıfına geç miş, piyadeden ayrı lmış oldum.

TOPÇU SINIFINDAYIM :

Talimğahta henüz topçu teşekkülü yoktu. Kenyada imiş. Bize bir ara Konya'ya gideceksiniz dediler, pişman olur gibi oldum. Değişmek mümkün de olmuyor. Bir hafta bekledik, anladık ki Konya'daki Topçu sınıfı Ankara'ya geli yormuş. Geldiler. Naim Ziya isimli bir yüzbaşı var uzun boylu. Burundan takma gözlüklü, kibar görünüşlü bir zat. Nazif Bey isimli bir üsteğmen var. Kopuk tabiatli, küfürbaz ağızlı kırsı, amma kabadayı tipli. Bir Teğmen daha var Mazhar bey, kibar efendi tipli.

Topçuluk derslerine Üsteğmen geliyor. Talimlere bizzat Yüzbaşı Naim Ziya bey çıkıyor. Binicilik ve hayvan bakımı derslerine teğmen geliyordu. Haftada bir imtihan yapıyorlardı. Eski büyük imtihanda kazanılan numaralara göre ben İhsan Çorum başta idim. Topçu ders imtihanlarında da hep birincilik almış bulunuyorduk. Bu iytibarla (Topçu sınıfının Çavuşu İhsan Çorum)du.

Topçu sınıfı dersleri belli başlı şunlardı :

Top, top malzemesi, top kaması, namlu, mermi dane, şarabnel, dürbün, batarya dürbünü, makaslı dürbün, sehpalı kellu dürbün, mesafe mesaha ölçmeler ve tayin etmeler, koşulu top takımları her bir parçanın isimleri ve vazifeleri. At binişlerde manej, at binmeler v.s.

Yüzbaşımız çok kibar adamdı dedim. Evet at binmeye yeni başlı yoruz. Atlar normal at değil. Koca koca kadanalardı. Zahmasız (üzengisiz) bunlara sıçrayıp binmek ilk günler kolay olmuyordu. Yüzbaşı bey bazen bohça gibi at üstünde durulmaz di yordu. Süratli, yahut dört nal kumandalarını atlar bizden daha iyi anlı ycr ve hemen yapıyorlardı. Baldır işaretlerini iyi bellememiz gerekli idi. Çünkü baldır işaretlerini yanlış yapınca atlar da besbelli kumandayı ve usulü bizden daha iyi sezdikleri için atlar hırçınlaşıyorlardı.

Yüzbaşımız pek kızınca bir şey diyordu. Başlangıçta anlayamıyorduk. (be vav kaf) der olduğunu anladık. Ne demek aceb diye merak eder olduk. Dedikleri harfleri eski arab harfleriyle kâğda yazdık ki meğer (Bok) kelimesini kelime olarak söylemiyor, kibarlığı iycabı harf harf söylemek suretile hırsını teskin edermiş. Bizler yüzbaşının bu ve buna benzer kibar hallarından çok memnun oluyorduk ve illâ Teğmen Nazif beyin her sözü arasında tiryaki olduğu küfürleri bizim canımızı sıkıyordu. Bir gün arkadaşlar birleşti, Nazif Beyin böyle küfür söylemesine dayanamıyoruz Yüzbaşımıza şikâyet edelim dediler. Çavuş ben olduğum için bunu Yüzbaşımıza arza beni memur ve mecbur ettiler. Ben de münasib bir fırsatta Yüzbaşımız Naim iZya beye arz ve rica ederek, Nazif Bey hiç değil talimlerimize gelmesin istirhamında bulundum. Hüsni kabul etti. Topçuluk ders ve talimlerimiz Lozan zafer gününe kadar devam etti. Lozan zaferinden sonra imtihanlar yaptılar, ihtiyat, muvazzaf talebeleri ayırdılar. Bizim üsteğmen Nazif Bey bir gün bana şöyle teklif etti: Çorumlu gel seni muvazzafa kayıt edelim ötekileri de kabiliyetsiz diyelim er olarak gönderelim muvazzaf subay olursun yollu bana teklifi üzerine düşündüm bu teklifi kabul etmedim.

Lozan zaferinden ve imtihanlardan sonra eylül ayı içinde bizlere 5 Ekimden önce İstanbul'da Harbiye'de bulunmamız tenbihleriyle bizlere izinler verdiler. Her birerlerimiz memleketlerimize dağıldık. Ben de piyadede makineli tüfekte kalmış olan eski arkadaşım Ömer ile Çorum'a geldik. Gelirken Amasyalı beş arkadaş ta beraberdik. Çorumlu Mer oğlu Ahmet'in yaysız iki atlı arabasını kiralayarak Çorum'a geldik. Amasyalıları şen çocuklardı. Müzikten anlar gençlerdi. Teşrini evvel başında Samsun'da birleşmeye karar verdik. Onlar Amasya'ya gittiler. Ben ve Ömer orum'da on beş gün kadar kaldık. Sıtma tutmaya başladı beni. Sıtmalı olarak Samsun yolunu tuttuk. Üç günde Samsun'a vardık.

Bizim emmi oğlu Hilmi de terhisini almış Çorum'a avdlt ediyor. Samsun'da karşılaştık idi. Amasyalıları da Samsun'a geldiler. Fakat vapur yok bekledik. Nihayet Giresun vapuru geldi. Kamara yok dedilerse de biz güvertede gitmeye razı olduk. Amasyalıları birlik Giresun vapuruna bindik. Güvertesinde güle eğlene iki gece üç günde İstanbul'a vardık. Beş teşrini evvelde merasimle ordu girişi yapılmış biz 6 teşrini evvelde İstanbul'a varabilmiştik.

İstanbul'a vardığımız gün Harbiye'ye gittik yerleştik. Bir ay izinli ve boş gezdik dolaştık İstanbulun her tarafı görmeye gayret ettik. Tramvaylar, sinemalar, dans salonları ve hatta tiyatrolar genç Harbiyelilerimiz diye bizleri hüsni kabul ediyor ücret para da istemiyorlardı.

Sabah ve akşam yemeklerini Harbiyede yiyor ve geceleri Harbiye'de yatıyor, gündüzleri İstanbul'da gezip dolaşıyorduk. Bu hal bir ay sürdü.

HARBİYEDE DERSLER BAŞLADI :

5 Teşrini evvel 1923 Türkiye Cumhuriyet Ordusu olarak Şükrü Naili Paşa kumandasındaki Kolordunun İstanbul'a resmen merasimle giriş günü idi. Ben ve Ömer Amasyalı arkadaşlar 6 Teşrinievvel günü İstanbul'a gelebilmiştik. Maamafih merasimlere katılmadık amma merasim ertesi günlerin huzuruna kavuşmuştuk.

23 Teşrini evvel 1923 yeni deyimle 23 Ekim 1923 Cumhuriyet ilanı günü biz Harbiyede Genç Harbiyeliler arasındayız. Gazeteleri muntazam takib ediyoruz. Harbiye mektebinde o günler artık nizam intizam başlamıştı. İlk günlrein avareliği geçmişti.

1923 Kasım ayı başında dersler başladı. Her gün 6 yahut 7 saat ders, haftada bir çarşamba günleri tabiye dersi tatbikatı, geceleri dersanede kalmak, gibi askerlik terbiyeleri altında günlerimiz geçiyordu. Hocalar iyilerdi. Meslekî derslerden başka umumî kültür bilgileri de veriyorlardı. Ezcümle Esliha dersi muallimi Yarbay Abidin Bey kibar ve bilgili ve hamiyetli bir zat. Çok seviyorlar ve sayılıyordu. Hele bizlere barutlar hakkında bilgi verirken ve hece çeşitli barutları getirip bizlere gösterirken onu çok seviyorduk.

Muallimlerimizden birisi haber aldık ki Ali İhsan Paşa'nın Birinci Cihan Harbi mütarekesi günlerinde Musul'a ricat ederken Deyyale nehri üzerinde Hankın'da şehri nasıl yıktırıp köprü yaptırdığı konusunu izyah lutuflarını rica ettiğimizde o genç subay adını bugün hatırlıyamadım üzgünüm o köprü yapma zarureti ve günlerin heyecanlarını bize samimi olarak anlatmıştı. Askerlik bu. Orduyu esir vermemek için nehin beri tarafına geçirmek ve kurtarmak zaruri olunca ve başka hiç bir çare kalmayınca elbet şehir de yıkılır her mania veya varlık da feda edilir. Tek ordu kurtulsun. İki günde o yüzmetrelikten fazla uzunluktaki köprü kurulur ve asker geçirilir. Hepimiz bu olayı can kulağı ile dinlemistik. Yalnız Hoca bu olayı anlatırken siyasî bakımdan o günler Ali İhsan Paşa'nın şahsı ve hatta ismi bile anılmaktan adeta çekiniyordu. Çünkü malûm ya Ali İhsan Paşa Atatürk'ün rakibi ve üstün kudretli sayılan siyasî bir ne diyeyim düşmanı deyemem rakibi idi. Bu sebeble Hoca'nız da bize rica ve ısrarımız üzerine sadece basit bir köprü kuruverme gibicesine özet anlatıvermişti.

Topograf derslerimiz beni oldukça ilgilendiriyordu. Daha doğrusu

Topograf derslerini içimden severek takib ediyordum. Hele harita dersleri... Bir gün Kâğıthane taraflarına bir güney yamaç yere topograf hocası biz 150 kişilik devre arkadaşları hep götürdü. Harita alacağımız sahayı gösterdi. Arızalıca yerler. Münhanlı haritasını yapıyoruz. Arkadaşların bazıları çiğdem kazar gibi yerlerden kırmızı bir şeyler çıkarıp ceplerine yerleştiriyor. Anlaık ki orası kırmızı turp tarlası imiş. Hoca görüp turpları söktüğümüzü ve ceplerimize doldurduğumuzu görürünceye kadar tarladan epice turp çıkarıdı idi. O gün yemekte sofralarımızda turp ziyafetleri çekmiştik.

Sofra deyince aklıma geldi. Sofralarımız Ankara'daki ilk günlerimiz gibi yerlerde, topraklar üstünde değildi. Muşambalı masalar, elektrik ışıklı salonlarda idi. Harbiyenin eskiden tarihi yemekhaneleri.

Bir akşam yemek yerken ki sofrada enaz karşılıklı 14 kişi varız. Solumdaki ansızın bana bir koltuk itti ve önündeki muşambanın sarkan kısmını çörtlen gibi kıvrıyor ben de öyle yaptım meğer sol baştaki muzib arkadaş su sürahisini sanki kaçırmış gibicesine bu muşambanın kenarına akıttıvermiş. Çörtenden su geliyor. Ben aynı suretle sağımdakini haberdar etim. Emma bana iki sonrasının kucagina sular aktı hopladı. Islandı islandı... Gülüştük alay ettik. Daldırımıya idin diye teselli ettik.

Hey gidi günler. Ankara Talimgâhına vardığımız ilk günler karavana leğeninden kaşıkla yerde oturarak çay ekmek yediğimiz günler nerede burada Harbiyede temiz muşambalı masalar üzerinde sabahları fincanlarla süt güzel peynir, temiz zeytin ve hatta reçel yemekler. İşte askerlik hayatı bulursa bayram eder, bulmazsa sabır eylermiş meğer.

1923 ve 1924 senelerinde geçen bu olaylara ait hatıralarımı işte 1970 senesinde 45/50 sene sonra hatırlıyor ve yazıyorum. Bunlardan hazlar duyuyorum ne idi o günler. Genç idik dinç idik. Neşeli idik. Hele çok şükür tanrıya. O arkadaşlardan Seyfullah Trablusgarp isimli olanı 1942 de ikinci askerliğimde Urfa'da Yüzbaşı olarak bulmuştum. Yine onlardan Halil Atalay'ı 1964 de oğlum Sungur'un sulama işleri dolayısıle Anamur'da görmüştüm, yine onlardan Caferağa dediğimiz Hayrettin Haki Bozkurt'un da Emekli J. Kd. Albay olarak İstanbul Kadıköy'de ikametini 1971 de öğrenmiştim.

KESKİNDE ARNAVUT CEMAL :

Yıl 1924 - 1926. Keskin'de Mustantik (Sorgu Hakimi) idim. Bir yağmurlu kış günleri idi. Mahkeme azası Mulla beyin evinde Savcı İlhami bey üçümüzdük. Mutadımız veçhile 66 oynuyor çay içiyorduk. Hafif yağmur yağıyor, karanlık bir gece yatsı sonrası saatlerde. Birden uzaktan

iki el silâh sesi duyduk. Biri güm etti diğeri cıvıv etti. Tahmin ettik tabanca sesi değil, av tüfeği de değil. Merak ettik pencereden şehre aşağı ve yol boyunca dikkatle gözetliyoruz. Bulunduğumuz ev arazi durumu iycabı yukarda. Şehir aşağılarda uzak olmayan yani ilerimizde yol boyunca gidenler gelenler var. Savcının evi şehrin iç tarafında, ben Mustantıkın evi ise, Mulla beyin evi yanı gerisinde ve daha yüksek mevkide idi. Sezikledik ki mustantıkın evine doğru koşup gidenler de var. Savcı ve mustantık her ikimiz o silâh sesleri dolayısıyla bir olay çıktığına ve vazife iycabı arandığımızı kail olduk. O zamanki ceza usulü bu gibi hallerde hem savcıyı ve hem mustantıkı esas vazifeli sayıyordu. Bu sebeple bulunduğumuz Mulla beyin evinden dışarı anayol üzerine vardık. Meğer tahminimiz doğru imiş. Sesini işitmiş olduğumuz silâh sesi ile şehrin içinde bir adam pusuya düşmüş ve yaralanmış. Derhal olay yerine savcı ve mustantık ve bekçi ve halktan birkaç kişi ile gittik. Sokak kapısından içeri girerken yan taraftan atılan kurşunla yaralanmış ağır yaralı yerde yatıyor ve kıvranıyor. Ne oldu diye yaralıya sorduğumuzda (beni vuran jandarma Arnavut Cemal) dedi ve sesi kesildi öldü. Halk çoğalmıştı. Biz hemen tahkikata ve tesbite başladık. Maktulün dediği jandarma Arnavut Cemal yakınımızdaki jandarmalar içinde yok. Şahitlerin de ifadelerini zabta geçerken jandarma yüzbaşısı Şükrü bey de ge'di. Yüzbaşının müdahalesine imkân bırakmadık. İsmi geçen jandarma Cemali ve tüfeğini istedik. Yüzbaşının itirazı ve menfi müdahalesiyle karşılaştık. Jandarma Cemal getirildi ve Cemal'a ait diye de bir tüfek bize teslim edildi. Jandarmaların ve hele halkın heyecanını teskin ettik. Soğuk kanlı olarak tahkik ve tesbit işlemlerimizi o gece ve ertesi gün tatil günü olmasına rağmen ikmala çalıştık. Bize teslim edilen silâhı bilirkişiye gösterdik yeni atılmış hali yok. Jandarma dairesindeki silâh sicil defterinden Cemal'a ait tüfeğin kaydını almak istedik, muhalefetle ve yok cevabile karşılaştık. Biz tahkikatı o gün bitirdik. İsmi geçen Cemal olayı red ediyor. Jandarma yüzbaşısı ve teğmeni olayı açıklamıyor ve aksine muğlaklaştırıyorlardı. Kaymakam dahi onları iltizam eder olunca iş büsbütün Adliye Mülkiye ayrılığına vardı. Bu muğlaklaşan olayı basit şekilde görünüşe sokmak arzusu ile Cemal hakkında gayrı muvakkat değil bil iltizam muvakkat tevkif müzekkeresi kestik. O zamanki muhakeme usulü mucibi muvakkat tevkif müzekkeresi bir ay müddetle geçerli olurdu ve basit vak'alarda kesilirdi. Bu muvakkat tevkif müzekkeremizi Jandarma Dairesi alelusul kabul etti ve infaz eder göründü. Biz adli bakımdan tahkikat yapa duralım, diğer yandan kaymakamlık bu olay için başka yünden tahkikat yapıyor ve bizim esas şahit olarak dinlediklerimizi maznun olarak işi başkalaştırıyorlar ve zaten o günlerde şark ısyanı mevcuttu. Takriri sükün kanunu şiddetle yürürlükte bulunuyordu. Biz tez elden tah-

kikâtı bitirmek ve işi Ankara Ağır Ceza Mahkemesine göndermek telâşındaydık. Elimizdeki tahkikat evrakının çalınması, çaldırılması, imha olunması gibi önemli olaylar çıkabileceğinden de korkmaya başladık. Elimizi çabuk tuttuk, evrakı muhtelif parçalar halinde olarak Ankara Vilâyet Müddei Umumiliğine gönderdik ve o zamanki ceza usulü mucibi Ağırceza Mahkemesinde muhakemesinin yapılmasına karar verilince tevkif müzekkeresinin de gayri muvakkate çevrilmesi ve mevkuf maznunun Ankara'ya sevki kararı açıklandı. Bir de ne görelim. Cemal Adliye daire-sinin önünde ve çarşı arasında serbest geziyor. Sanki verdiğimiz gayrı muvakkat tevkif müzekkeresi sanki tahliye müzekkeresi imiş!!!

Meğer biz adli yönden tahkikatı bitirirken kaymakamlıkta o şahit-lerin takriri sükün kanuna muhalif hareketlerde bulunduklarından ve aynı sebeble firarda olan maktulün bu şahitler arasındaki hasımları ta rafından vurulduğu ve Jandarma Cemal'in suçsuz olduğu mahiyetinde evrak tanzim edilmiş bu evrak ta mülkiyece Cemal hakkında takibsizlik kararına bağlanmış.

Adliyeyi ve Mülkiyeyi böylece çelişik olarak ilgilendirmiş olan olayın iç yüzünü burada tavzih edeyim ki :

M. isimli orta yaşlı kabadayı tabiatli adam. Lokantada kafayı çekmiş. Cami önünden Jandarma Dairesine giden yoldan gidiyor, naralar atıyor. Jandarma Dairesinden Teğmen de yukarı doğru geliyor. Bu M. ye susmasını ihtar etmiş. M. ağzını bozmuş. Teğmen kızmış, başlamış döğmeye, tekmelemeye. Halk da camiden yatsı namazından çıkıp geliyor. Sarhoş susmaz. Teğmen hırsından ve döğmesinden vaz geçmez. Halk toplanır, gürültü büyür. Teğmen o sarhoşu Jandarma Dairesine götürür. Habseder. Takriri sükün kanunu yürürlükte. Ankara'da İstiklâl Mahkemesi faaliyette. Keskin halkı susar mı. Ankara'ya şikâyetleri yağıdırırlar. Böyle şikâyetleri işiten Teğmen olayı takriri sükün kanununa muhalif hareket şeklinde zabıtlar ve raporlar yapar olay, kaymakamlığa ve Ankara'ya duyurulur. Aleyhinde böyle evrak tutulduğunu işiten M. ertesi gece bir jandarma eri kaputunu giyerek sanki uyuyan jandarma erlerinden birisi imiş gibicesine dışardaki 100 numaraya gitme fırsatını bulur. Sıvışır kaçır kaybolur.

Ankara'dan tel emri gelir ki o M. yi mahfuzan İstiklâl Mahkemesine gönderin... Halbuki gönderilecek kabadayı firarda. Takriri sükün kanununu ihlâl eden suçluyu Jandarma dairesinden kaçırmak bir ayıp. O M. teslim olur da olayı anlatarak basitliğini isbat etse evvelki evrakların sahteliği daha beter. En iyisi bu M. yi temizlemek. Firar eden M. yi ne yapıp yapıp işi bitirmek için jandarmalar tertibat alır. İşte o yağışlı gece

karanlıkta evine girerken M. yakınında pusuda bekleyen Jandarma Arnavut Cemal tarafından vuruluyor! İstiklâl Mahkemesi maznunu ölmüş oluyor.

İşte maktulün ölmesinden hemen önce biz mustantık ve savcı tarafından ifadesinin alınmış, Cemal'in vurduğu tesbit edilmiş olunca Jandarma teğmeni ve yüzbaşısı kendileri de tahkikat ve zabıt yapıyorlar. Jandarma Cemal vazifesini yaparken M. muhalefet ettiği için vurulmuştur diyorlar. Memuriyet vazifesi icabı olduğu şekliyle Memurin Muhakemat Kanununa tevfi kanun Cemal hakkında takibata mahal olmadığını idare heyetinden karar çıkarıyorlar. Böylece Adliyenin tevkif ettiğini Mülkiye serbest bırakıyor. Ankara Müddeiumumi işe el koymuş bulunuyor. İş Temyiz Mahkemesine gidiyor. Temyiz Mahkemesi katil olayında adliye vazifelidir diyor. Mülkiye'nin kararını kaldırıyor. Ankara Ağırceza Mahkemesi ne yaparsa yapsın artık biz Keskin Adliyesi müddeiumumi ve mustantıkı olarak ilerisine alâkamız yok. Amma :

Hikâye edilen katil olayından onbeş yirmi gün sonra Keskin'in Gevenli köyünde bir kavga olmuş. Meşhut suç var imiş. Haberi geliyor. Tahkikine Mustantık vazifeli olarak ben gideceğim. Atla gideceğiz. Jandarma Dairesi bize bir muhafız jandarma bitabi verecek. Ben yola çıktım gide durayım, arkamdan jandarma gelecek. Yolda geldi yetiştii bana amma gelen jandarma bir de bakayım ki o hakkında katilden tahkikat yapıp tevkif müzekkeresi kestiğimiz Jandarma Cemal. Git seni istemem denmez ya. Sen önden koş gidedur, ben yavaş gelirim diye onu önceden köye yolladım. Köye vardım. Tahkikatı yaptım. Ölen, ölümcül olan yok. Sekiz on kişi döğüşmüşler. İkindileyin tahkikat bitti köyde kalmak istemedim. Zaten köy Keskin'e iki saat mesafede. Cemal'i yanıma da almak istemedim. Kavga eden sekiz kişiyi hepsini tevkif şekliyle Jandarma Cemal'e teslim ettim, yola çıkardım. Gevenli köyünde Hacı Kâhya isimli anlayışlı bir ağa vardı. Maksadımı anladı. Kendisi ve o sekiz mevkufu adamları beraber kafile halinde peşimize düştüler. Selâmetle Keskin'e geldik. Ertesi gün bittabi o sekiz kavgacının altısı serbest bırakıldı.

Artık biz mustantık ve arkadaşım müddeiumumi her ikimizin şahsi huzurumuz kaçtı. Keskin'den kalkmayı ve gitmeyi düşünür olduk. Allah-tan rast geldi. Evvelden beri Mebus İsmet beyden beni Çorum'a daha yakın yere naklimizin teminini rica ediyor v ebekliyorduk. İsmet beyden mektup geldi ki Sungurlu mustantıklığına.

KESKİN'DEN SUGURLU'YE GELİŞİMİZ :

1925 senesi Aralık ayı ilk yarısı idi. Keskin mustantıklığından Sungurlu mustantıklığına tahvilen tayin olundum. Şimdiki gibi sağa sola

şosa yolu yok, her taraf ham yol ve çamur. Keskin'den Sungurlu'ya develerle gitmemi tavsiye eden de oldu. Biz Keskin'den Yahşihan'a araba ile gitmeyi Yahşihan'dan Çerikli'ye trenle gelmeyi ve Çerikli'den de Sungurlu'ya araba ile geçmeyi uygun bulduk. Pazartesi günü bizi Çerikli'de trenden almak üzere bir araba ve bir yaylı temin etmesini Sungurlu Mahkeme Başkâtibinden tel ile rica ettik. Biz de o pazartesi günkü trene yetişmek üzere Keskin'den bir araba ve bir yaylı tuttuk. Gece yarısı çıktık yola. Yahşihan'a yaklaştık, yaklaştık amma yaylı araba çamura battı kaldı. Yaylı arabayı çamurdan çıkarıp Yahşihan istasyonuna varıncaya kadar tren geldi gitti. Biz Yahşihan'da kaldık. Meğer tren birgün var bir gün yok imiş. İster istemez Yahşihan'da han odasında iki gece yattık. Çarşamba günü treni ile Çerikliye geldik, amma bizi bekleyecek olan araba Pazartesi günü gelmiş, biz çıkmayınca canına minnet olmuş ve zaten Çerikli'de han yok ahır yok. Sungurlu'ya boş dönmüş. Biz Çerikli istasyonuna geldik kaldık istasyonda. Aşağıda bir idare odası, yukarda istasyon müdürünün durduğu tek oradan başka hiç bir yapı yok. Yollar da çalışan taş arabaları var. Yarım saat ötedeki Çerikli köyüne gidecekler. Bu taş arabalarına bindik Çerikli köyüne vardık. Bir odaya misafir olduk. Birinci olğum Gütlekin daha altı aylık bebe. Akşamdan sonra köy odasına gittim. Bizi Sungurlu'ya götürecek araba kiralayacağım. Çerikli köyü Yozgat'a bağlı. Keskin'e veya Sungurlu'ya bağlı olsaydı belki iyi olurdu. Çift atlı üç araba tuttuk. Ertesi sabah bu arabalarla yola çıktık. Az gittik uz gittik, çamurları geçtik, Delice ırmağı üzerindeki köprüyü geçerek Yozgat'ın Tirkeşen köyüne akşam varabildik. Halbuki Çerikli köyü ile Tirkeşen köyü yazın beş kilometre, bir saatlik mesafe. Tirkeşen köyünde köy odasında çalılar yakıp ısınarak sabahladık. Bir de bakayım, arabacılar çaymışlar, çok çamur biz gitmeyiz diyorlar. Yalvardık, ücretlerini arttırdık, güç hal ile yola koyulduk. Sungurlu'nun Ağca köyü civarına bin müşkilâtla gelebildik. Her taraf çok çamur. Bir tarlada çift sürme boyunduruğu buldular arabacılar. Bu boyunduruğu alıp getirdiler arabanın birisine taktılar Dört at arkaya iki at öne o'arak koştular. Eşyamızı bu arabaya yüklediler. Bizim karı ve çocuk ta araba üstüne kırıttılar. Arabacının biri önden çekiyor, ikinci arabacı dört atı sürüyor, üçüncü arabacı sağ taraf tekerlerin çamurlarını elindeki sılıkla kazıyor, ben de o zaman moda olan güzelim bastonum ile arabanın sol taraf tekerleri çamurlarını kazımaya uğraşıyorum. Bu hal ile Alembeyli'ye ikindileyin geldik. Ha gayret dedik yola koyulduk. Fakat yol toprak tesviyesi yapılmış. Daha kum dökülmemiş ham yol. Çamura bata çıka yol alıyoruz. Akşamleyin Kemallı çayına gelebildik. Alembeyli'de bizim gelişimizi görmüş olan bir atlı yolcu Sungurlu'ya varınca Adliyecilere bizim halimizi söylemiş. Onlar da süvari mübaşirlerini bize yardımcı gündermişler.

Kemalli çayından Sungurlu'ya yine çamurlara bata çıka uğraşa uğraşa gece yarısı gelebildik Sungurlu'ya girdik. Kaldırım taşlarına basan atların şakırtısı ortalığı aldı. Bizim için tutulmuş olan ev Şeker Pnar mahallesinde Salih efendinin evi imiş. Aşağıdan yukarı sekiz atın nal sesleri arabacıların atlara hababam yaygaraları ile eve varabildik. Elhmdülillah dedik.

Memlekete lâzım olan şey yol, yol, yol... Allah yolsuz bırakmasın ve yolsuzlara düşürmesin. Deve ile yolculuk yapmamı söyleyenin tavsiyesini tutmadığıma pişman olmuştum.

MÜFETTİŞİ SOYAN HAYDAR

1925 den önceki günler, bir mülkiye müfettişi yaylı arabası ile Çorum'a geliyor yolda Abdalbodu civarında çalılıklar arasında b.r kaç kişi yolu kesiyor dur emri veriyorlar. Araba duruyor bir genç arabaya yaklaşıyor diğerleri civada pusuda duruyor arabadaki yolcuya teslim olmasını ve soyunup neyi varsa vermesini ihtar ediyor arabacı ve yolcu bu düşükleri pusuculara karşı susuyorlar arabacıyı ve yolcuyu don gömlek hale getiriyorlar neler varsa alıyorlar ve sonunda biz şu tepedeki gediği geçinceye kadar kımıldamıyacaksınız emrini vererek savuşup gidiyorlar.

Müfettiş bey.böyle soyulurken kendisinin mülkiye müfettişi olduğunu garib bir yolcu bulunduğunu söylüyor mukavemet göstermiyor suhbetleşir tavrı takınıyor bittabi seslerini ve simalarını dikkatle öğrenmeye gayret ediyor soygun yapanlar bu konuşmanın ne akıbet getireceğinden bilgisiz gençler.

Soygundan kurtulan Müfettiş bey ve arabacı yaylı arabalarını dehleyip Çorum'a geliyorlar bittabi olay vilâyete vekâlete aksediyor emirler takibler malum, illaki failler bulunacak..

Soygun olan yer çevresinde sabıkahılar, kulağı kesikler kopuklar her taraftan toplanıp toplanıp çoruma müfettiş beyin teşhisine arz ediliyor değil. Aradan günler aylar geçiyor. Failler bulunamıyor.

Sungurluda Jandarma kumandanı Şerafeddin bey var. İşi resmi yoldan değil elaltı araştırmayı uygun buluyor, gün görmüş ünsalmış yaşlanmış kimseler arıyor Üçoluk köylü Bekir Çavuşu buluyor aman Bekir ağa bir çare bul şu derdimize diyerek yardım diliyor o da hele bir yer dinleyelim diyor..

Yamadı yahut Sağpazar o taraf köylerin birisinde bir güz günü düğün oluyor. Bekir ağa da o düğüne davetli gidiyor. Sohbet arasında birisi Bekir ağaya senlik bir kocuk var almıydın diye soruyor, Bekir ağa da

artık yaşlandık üşüyoruz hele bir görelim alalım diyor. Kocuk ortaya getiriliyor Bekir ağa kocuğu giyiyor herkeste ıyı yakıştı Bekir ağaya diyor, Bekir ağa kocuğu alıyor güzel. Hafta günü Bekir ağa atına biniyor kocuğu giyiyor herkes gibi Sungurluya şehre geliyor, jandarma dairesinin kiralık olarak bir tarafında bulunduğu hana alelusul Bekir ağa gelip inince Jandarmalar Bekir ağanın kocuğuna dikkat ediyorlar ve kocuğu Bekir ağadan alıp Çorum'a gönderiyorlar ki bu kocuk Müfettiş beyin o soygununda alınan kocuğu imiş. Bu ip ucu güdülüyor üç köylü delikanlısı yakalanıyor ve Müfettiş beye gösteriliyor. Tamam bunlar. Soygun sırasındaki konuşmalar sohbetleşmelerdeki maksad teşhise yardım etmiş bulunuyor üç delikanlı mahkemeye sevk olunuyor mahkûm ve mahpus oluyorlar zaten yaşları onsekizinden de aşağı günlerini dolduruyorlar af giyip çıkıyorlar.

1926 - 1932 senelerinde Sungurlu'da Mustantık olarak bulunuyorum bu soygun olayı merakımı mucip oluyor, galiba Tuğlunun köylü olacak

O zamanlar muhtarlardan çok imamlar köy işlerini idare ediyorlardı bir Haydar efendi var çağırdığımızı getiriyor hizmet ve idare işleri biliyor konuşmayı beceriyor bir gün sordum yahu Haydar efendi vaktile Müfettişi soymuşlar nasıl adamlar imiş bunlar dediğimde bu Haydar efendi bir kahve ısmarlarsan hikâye edeyim hem de içeri kimse gelmesin dedi peki dedik dinliyorum :

(O soygunu yapanın kendisi ve iki akadaşı idiğini, 15/18 yaşlarında üç genç kafadar işsizlikten, parasızlıktan canları yanmış. Ne yapalım yol soyarlarmış bi zde yapalım diyorlar iki tüfek buluyorlar üç arkadaş Abdaldodu boğazını tutuyorlar yoldan gelen gideun yok bekleyip duruyorlar nihayet öğle geçerek gelen arabayı durduruyorlar ve soyuyorlar) hatırım da kaldığına göre kendi ağzından nakledeyim...

(Aç ve çıplak kimseleriz, iş yok, güç yok, para yok, zaten iştir dururuz yollarda soygun olup duruyor haydi biz de yapalım böyle bir iş, belki kısmetimiz güür çıkar dedik iki de tüfek alıp yolu tuttuk bekledik bir yaylı arabası geliyor. İki tüfekli yolun kenarında pusuda kaldı birimiz de dur emri verdik. Tüfeklileri de görünce sustular teslim oldular içindeki yolcu şişmanca birisi. Beni soymayın müfettişim ben, dedi seni soymayıpda ayağı çarıklının çarığını mı alalım dedik, müfettiş bey bizi lafa tuttu bizde işimize baktık eşyaları alıp savuştuk. Bu eşyaları şurada burada satlık ettik, kocuk müfettişin imiş bu kocuktan yakayı eleverdik hapishaneye düştük bakanımız yok yardım edenimiz yok. İmamın birisi de hapiste idi ben o imama hizmetçi oldum hizmet ettim o da bana okuma öğretti tövbe ettirdi, af geldi hapisten çıktım köyümüze geldim ve imam oldum. Hırsızın acemisi Devlet Memuruna sataşmış meğer!...)

TIKMANDA KANLI ÇUVAL

1932 den öncesi idi. Sungurlu'da Mustantik bulunuyorum. Evcî köyünün Tıkman parçasında bir haftadan beri kayıp olan bir kişinin ölünün köyden uzak bir yar dibinde çıktığı haberi Adliye'ye gelmiş ve failinin meçhul bulunmuş olduğu işaretlenmişti. Müddeiumumî, ben mustantik, doktor ve Jandarma Komutanı Yüzbaşı hep birlik Tıkman'a gittik. Maktul başına vurulan darbelerle öldürülmüş ve yarın dibine bırakılmış, üzerine yar yıkılmış. Fakat köpekler kuşlar deşmişler ölü meydana çıkmış. Bu ölü bir haftadan beri kayıp halde imiş. Bilgi veren yok... Ölüyü yarın dibinden aldırarak kağı ile yarın saat gerideki köy ortasına getirttik teşhir ediyoruz. Onbeş yirmi haneden ibaret bu köyün erkekleri kadınları çocukları ölünün önünden geçit yaptırıldı tahkik heyeti hepimiz ölünün önünden geçenleri tetkik ediyoruz. Nihayet bir delikanlıdan şüphe ettik. Bunu sorguya çekmiy başladık. Evine gidip araştırdık. Tam isabet etmişiz. Maktul bu ilk sorguya çektiğimiz delikanlının ana-sına göz koymuş. Kadın yüz vermez. Nihayet kadın bizar olmuş bir tuzak kurmuşlar. Maktul şehire gitmiş gece köye gelmiş. Sevdiği kadın tenbihat ve tertibat vermiş imiş. Gece köye gelen maktul o tertibleri vechile katillerin temek deliğinden sessizce ahıra giriyor, hayvanların arasına saklanıyor. Kadın, tertibi cevhibe ahıra girmiş olan maktulü ahırın yanındaki kılarkıya getiriyor. Kılarda küplerin arasında oğlu zaten bekliyor. Elinde de çadır tokmağı hazır. Maktul bu karanlık kılarkıya girince küplerin arasındaki oğlan tokmağı başına indiriyor. Sersem ediyor. Darbeler ana ve oğul tarafından tekrarlanıyor. Nihayet maktul ölüyor. Kanları aka dursun maktulü büyük bir kıl çuvala sokuyorlar, eşeğin üzerine yüklüyorlar. Sapa yollardan ormanlar arasından o yarın dibine götürüp atıyorlar. Üzerine de yarı yıkıyorlar. Boşalan kanlı çuvalı da bir çam ağacının dibine saklıyorlar. Eşegi de köy dışındaki çeşmede yıkıyorlar eve dönüyorlar. Kıları bir güzel temizliyorlar. Sabah oluyor bir hafta geçiyor maktulün ailesi araya dursunlar ölmüş bulunuyor. Nihayet olay katil oğlanın heyecanından ve kilerin diğer ev kısımlarından fazla temiz görülmesinden meydana çıkmış oldu.

KOLTUĞUNDA KAN LEKESİ

1932 den önceki zamanlar bir yaz günü. Sungurlu'nun Beşpınar Bala köyünde bir katil olduğu ve katilin meçhul bulunduğu haberi Adliye'ye gelmişti. Savcı başka bir köye gitmişti. O zamanki muhakeme usulü meşhut suçlarda Mustantiki de vazifeli sayardı. Ben Mustantik, yanıma bir jandarma erini ve doktoru alarak köye gitmiştim. Olay bir gün önce akşamleyin kaşıkçalımı zamanı ve maktulün evi avlusunda olmuş. Gerek aile fradı ve gerek köyün bütün adamları bilmiyoruz diyor-

lardı. Zaten köy otuz haneden ibaret. Ortada bir adam ölüsü var. Köy içinde evi önünde olmuş bir hadise. Gencinden ihtiyarından çocuklardan açık kapalı araştırdım hiç bir müsbet haber alamadım.

Köyün bir camisi ve cami yanında bir okul oldası var. Emir ve ilân ettim köydeki bütün erkekler camiye ve kadınlar mektebe dolacaklar. Doldular. Hepsinin üzerlerini arayacağım. Evve'â kadınlardan başlayacağımı söyledim. Köyde ebelik yapan bir ihtiyar kadını da vazifelenirdik. İlkın maktulün karısını öne aldık kat kat olan elbisesini birer birer soyarak tedkika başladık. Bir iki parça dış elbise çıkarılırken koltuğu altında bir parmak boyu kadar kan lekesi gördük. Nedir bu, diye sorduğumuzda kadın kekelemeye başladı. Aybaşı kanından bulaşmış olabileceğini söyledi. Beraberimizde bulunan doktordan bu kan lekesi ile maktulün kurumuş kan lekelerini incelemesini rica ettik. Elde kan tedkik ve tahlil edecek hiç bir alet yok olmakla beraber doktorla göz işareti yaparak anlaştık ve doktor maktulün karsısını koltuğunda görülen kan lekesinin maktulün kanı olduğunu söyledi. Kadın bocalıyordu nihayet açıkladı ki :

Kocası olan maktul bir dul karı bulmuş almak istemiş ve eve de dün getirmiş. Fakat ağabeyisi kardeşi olmaz demiş. Sataşmışlar kapı aralığında kapışmışlar. Büyük küçüğü bıçaklamış küçük ölmüş. aileden ikisini birden kaybetmemek için büyük küçük bütün köy halkı ağız birliği yapmışlar meçhul diyelim demişler fakat bizim rast ge'le arama ve taramamız neticesi hadise açığa çıkmıştı.

NANE ŞEKER KUTUSU

1932 yılından önceki zamanlardı. Sungurlu'da Mustantik (Sorgu Hâkimi) idim. Boztepe köyünde bir katil olduğu haberi Adliyeye gelmiş ve bu olayın keşfi tahkiki için ben mustantik vazifelenmişti. Bir jandarma eri beraberimizde olay yerine gitmiştim. Akşamleyin köye vardık. tahkikata başladım. Bir önceki yatsı geçeri saatlerde bir kaç delikanlı bir odada aşıkla, cevizle kumar oynarlarken ikisi arasında kavga çıkmış, ikisi de bıçak çekmişler biri ölmüş. Katil olan delikanlıya sözü geçen bıçakların nerede olduğunu sordum bilmiyorum nerede diye cevap vermişti. Ertesi sabah katilin evine bıçak aramaya gitmiştik. Sokak kapısından avluya giriliyordu. Avluda kuru otlar yığılı. Hele şu otları sağdan sola bir aktarın dedik. Otların arasından beş sekiz kiloluk bir teneke dolusu naneli şeker ortaya çıktı.

Bu katil olayından on gün kadar öncesi Sungurlu'da çarşı başı camisinin yakınında ve tüccar Sadullah beyin kardeşi İbrahim efendinin bak-

kal dükkânından seksen lira parası ile bir kutu nane şekeri çalınmıştı. Bu hırsızlığın faili bilinmemişti.

Ot yığını içinden çıkan naneli şeker kutusunun o İbrahim efendiye ait olması o an hatırıma geldi ve katile nedir bu nereden aldın bunu g.bi sorduğumda o hırsızlığı yapmış olanın bu olduğu ve eskiden beri köy çocuklarına nane şekeri satar idiği anlaşılmıştı.

İşte katil aleti olan bıçağı ararken on gün evvelki hırsızlık şeker bulunuvermişti.

SUNGURLU'LU CERİDİN ARİF

Rumî sene 1310, milâdî sene 1894 den önceki senelerde, Arif, kaldırımcı yamağı bir genç. Sungurlu'da ermenilerin sakin bulunduğu mahallede sokak kaldırımını yapan ustasına yardımcı. Zengin bir ermeni ailesi kızı ile gözle seviyor. Anasını dünür gönderiyor fakat ermeni aile red cevabı veriyor. Arif o sokakta kaldırım yapımı bitmesin arzu ediyor. Amma iş hitam buluyor. Arif'in aşk ateşi sönmüyor, büyüyor. Nihayet öğreniyor ki o kızı bir ermeni delikanlısına vermişler. Arif o ermeni delikanlısına için için kin besliyor. Öğreniyor ki o genç Yozgat'a gitmiş. Arif Yozgat'ı ıssız bir yer sanıyor. Yola koyulup yayan Yozgat'ı buluyor. O ermeni gencini bulamıyor, dönüyor, Sungurlu'ya yaya olarak geliyor. Sungulu'ya yaklaşınca Yanık Değirmen diye bilinen değirmen yanında mola veriyor. Bir çobanla sohbe dalıyor. Bir de ne görsün o aradığı Ermeni delikanlısı atlı olarak Yozgat'tan dönüş yapmış geliyor. Yolculuk hali yanlarına iniyor. Her üçü arkadaş oluyor. Birlikte ekmek bile yiyorlar. Ermeni delikanlı Arif'i bilmiyor, sadece tesadüf etmiş yolcu sanıyor. Sohbetleşiyorlar. Arif kasdını yapmaya fırsat arıyor. Ermeni delikanlının terki heybesi ipini eline geçiriyor. Bir kolayını bularak bu ipi ermeni delikanlının boğazına takıyor. O da ölüveriyor. O beraberindeki çobanla birlik oluyorlar ölüyü değirmenin çarkevine atıyorlar. Atını da başı boş bırakıyorlar. Arif aşk rakibi saydığı ermeni delikanlısını ortadan kaldırdı amma olayı gören çobanı ne yapsın? O çobanı da beraberine alıyor yaya olarak Çorum Samsun yolunu tutup gidiyorlar. Merzifon'un ötesinde Amasya'ya gelen yol ayrımında ırmak üstündeki köprüde suların akışını seyir ederlerken Arif o çoban oğlanı ırmağa atmağa teşebbüs ediyor ve atıyor.

Çobandan da kurtulan Arif artık Surgurlu'ya avdet ediyor. Amma yakayı ele veriyor, tevkif ediyorlar. O zaman Sungurlu kazası Yozgat Sancağına bağlı olduğu için Yozgat'ta muhakemesi görülüyor. Onbeş seneye mahkûm ediliyor ve Yozgat'taki büyük cami önünde göğsü yaftalı olarak teşhir olunuyor. Bu teşhir Arif'e ağır geliyor. Mahkemedeki evrakı Temyize gitmiş temyizden bozuk geliyor. O günler Çorum Sancak ol-

muş ve Sungurlu da Çorum'a bağlanmış bulunuyor. Yozgat Cinayet Mahkemesi Arif'i ve evrakını Çorum'a gönderiyor. Çorum'da hapishane olarak kullanılan deppoy binasına tıkılıyor. Arif Çorum Cinayet Mahkemesince de mahkûm ediliyor. Aştan başı belâlara girmiş bulunan Arif, çocukluğundan beri kendisinde mevcut türkû ve şarkı söylemek kabiliyeti iycabı hapishane köşesinde şarkılar türküler söyler durur. Yıkılmış bulunan eski hükümet konağını hatırlayanlar bilebilirler. O konağın deppoy hapishanesi tarafındaki oda Kapı Altı Kumandanının odası. Kapı Altı Kumandanı da Ömer Paşa. Ömer Paşa bir gün hapishanedeki Arif'e falaka sopası çektiyor. Bu sopadan sonra Arif susacağı yerde daha coşuyor. Kıncı Ömer adam olmuş da Arif'i döğdürüyo hey... diye bir türkû yakıştırıyor. Gece gündüz sesini Ömer Paşa'ya eşittiriyor ve Paşayı rahatsız etmeye devam ediyor.

Nihayet Ceridin Arif, Çorum hapishanesinden Sinob Kale hapishanesine gönderiliyor.

ARİF SİNOP HAPİSHANESİNDE :

Arif Sinoba götürülmüş hapishane kapısından içeri sokuluyorken Sinop hapishane müdürü Arif'e gözdağı vermek emelile Arif'in arkasından bir tekme vuruyor. Arif hapishaneye girdi yerleşti. Amma kendi kendine söyleniyor. Kızı sevdim ermeni oğlu aldı öldürdüm czamdır çekirim fakat hapishane müdürünün bana daha ilk gelişimde tekme vurması haksızlıktır diyor müdüre kin besliyor. Günler aylar geçiyor kafasındaki bu kin sönmüyor, büyüyor. Artık Arif Sinop hapishanesinde oda ağası mevkiini almış bulunuyor. Bir gün hapishane müdürüne gizli haber salıyor, içerinin ahvali hakkında bilgi vereceğim diyor. Hapishane müdürü bittabi tekme attığını unutmuş. Arif ile konuşmak üze izkara önüne geliyor. Şu bu derken Arif evvelce ucunu taşa süre süre sivritip hazırlamış bulunduğu büyük bir eyseri mıkını ansızın müdürün kalbine saplıyor; müdür ölüyor!!!

Sinop Cinayet Mahkemesi Arif'i idama mahkûm ediyor. Artık Arif hapishane içinde söz kesen sözü dinlenen azılılardan biri oluyor. Sinop hapishanesi meşhur ve maruf Trabzon'dan. Bodrum'dan, İzmir'den ve sair yerlerden gelmiş azılı caniler hapishanenin içinde sayılanlarla beraber.

Arif ve dokuz arkadaşı hep idamlıklar. Artık yeni müdüre saygılı. Yeni müdür de içeri inzibatını bunlarla temin ediyor.

SİNOP HAPİSHANESİNDEN KAÇIŞ :

Arif ve arkadaşları akibetlerinin ve ergeç idam olunacaklarının en-

dişesile Sinop hapishanesinden kaçmayı düşünüyorlar. Fakat hertaraf mazbut ve muhkem. Bir çare var. Kale burçlarından denize atılmak suretiyle kaçmak. Arif denizi bilmez amma Trabzonlu ve Bodrumlu azıllar bu işi biliyorlar. Burçtan aşağı balıklamasına atılmak ok gibi denize sokulmak ve suyun üstüne batmadan çatlama dan çıkarak ıssız sahillere çıkmak. Bunun için en münasip zaman Hızır İlyas günü. Arif ve arkadaşları kuzu hazırlatıyorlar. Burçlardan birinde akşam ziyafet sofrası tertibliyorlar ve müsaade alıyorlar. Gardiyon ve müdür misafirlerini sarhoş ediyorlar. Arif ve arkadaşları hep birden zaten yüksek olan burçtan denize hop atlıyorlar. Arif burgu gibi başında birleştirip sivri tuttuğu elleri ucu denizin dibine değiyor ve aynı hızla denizin üstüne çıkıyor. Dikkat ediyor ki dokuz kişilik arkadaşlarından sade ikisi sağ. Ötekiler çatlamış patlamış denizi kıp kızıl etmişler. Arkalarından ışıklar yanıyor, tüfekler atılıyor Amma sabaha kadar denizde bata çıka yüzüp giden Arif ve tek arkadaşı birlik Ayancık yakınlarında karaya çıkıyorlar. Selâmete eriyorlar.

ARİF TOSYA CİVARINDA EŞKİYA :

Arif şura bura derken silâhlanıyor. Birkaç daha kaçak arkadaş buluyor. Artık Tosya civarında yol kesen, köy basan, haraçlar alan eşkiya oluyor. Takiplerine Tosya Kaymakamı geliyor. Müsademeden sonra Tosya Kaymakamını esir alıp çam ağacına bağlıyorlar ve Tosya tarafından savuşup izlerini kaybederek Sungurlu'nun Aygar dağına geliyorlar. Eşkiyalık bu rahat dururlar mı. Şura bura derken Aygar dağında takib müfrezesi ile karşılaşılıyorlar. Mağlûp oluyorlar. Arif izini kaybedip kaçma telâşında.

Maktul düşen bir arkadaşının koynuna Arif kendi cüzdanını sokuyor. Onunkini kendi alıyor. Çiçek dağına doğru gidiyor. Deliceyi geçmeden yolda bir köy imamına rastlıyor. İmamın festen mese kadar elbiselerini Arif giyiyor ve imamı da oraya bağlayıp bırakıyor. Ben şu tepeden işaret verinceye kadar ses çıkarma ve kimraşma tenbihini de yapıyor.

Arif Cerre giden köy imamı kılığında :

Arif Çiçek dağında giderken Konya'dan gelen jandarma takib müfrezesi ile karşılaşılıyor. Jandarmalar Arif'e soruyorlar. Ceridin Arif çetesi nerelerde. Aygar dağındalar mı gibi suallerine Arif köy imamı ağzile sanki o aranan Arif kendisi değilmiş gibicesine cevap vriyor ve Konya Müfrezesine Aygar dağı tarafına giden kaçak yolları tarif ediyor.

Müfrezeyi atlatan Arif dağlardan köylerden cer gezen bir imam kılığı ile Maraş'ı buluyor. Sungurlu'da bulunduğu gençlik günlerinde Boğaz-

köy'de oturan ve Zülkadir oğulları ailesine mensup bulunan Arslan beyden ve Ziya beylerden ve diğer beylerden Maraş hakkında eskiden bildikleri var. Fakat Arif Maraş'ta da çok durmuyor-!! Kerbelâya gidiyor. Arif sesinin gür ve iyi olmasından ve türkü şarkı söyleme kabiliyetinden faydalanarak Kerbelâda mersiye okumalar ve sakiler (su dağıtan dervişler) gibi bir Arab dervîşi oluyor.

Arif Arafatta

Sungurlulu Hacı Sıddık efendi Hacca gitmiş. Arafatta, yanında su dağıtan mersiyeler okuyan bir dervîş Hacı Sıddık efendinin yanında peyda oluyor Hacı Sıddık efendi Dervîşten su alırken (Buyurun Hacı Sıddık Efendi) diye hitap edince Hacı Sıddık efendi irkiliyor ve tanıyor ama Ceridin Arif hani Aygar dağında eşkiyalık yaparken ölüsü bulunmuştu Eşkiya Arif öldürüldü diye nüfus kaydı yıkılmıştı ana ve kardeşleri babadan kalan malları bölüşmüşlerdi. Hacı Sıddık korka dursu nDervîş Arif oradan sıvışıyor haber verir de tutturur diye korkuyor kayıplara karışıyor. Hind hacılarına katılıyor, ve Bombay'a kadar gidiyor. Bombay'dan Horasan'a geçiyor bir yolunu buluyor ta Fas'a atlayıp gidiyor. İşitiyorki Osmanlı Padişahı Abdülmahit inmiş başkası Padişah olmuş umumi af çıkmış. Artık Arif Anavatana dönmeye kararlı. Fas'tan Arnavutluga geliyor Manastıra geçiyor Arab dervîş kıyafetile vakit geçiriyor, sade eski suçlarından affedilmekliğı kafi bulmuyor. İkbaldeki ittihatçılara yaranmayı onlara yararlı olmayı düşünüyor.

Manastırda ittihatçılara muarız bir şeyh varmış bir münasebetini buluyor bu şeyhi de yok ediyor ve bu şeyhin maruf bir tılsım gibi mührü de meşhur imiş bu tılsım mühürü de beraberinde alıyor fakat açığa çıkmaktan korkuyor. Arif Dervîş bu defa Bolvadin'e geliyor, Dervîşlik yapıyor, Bilecik'e gidiyor İpek Şeyh oluyor. Eyüp Sultan türbesi yakınına varıyor Ayva yaprağının ikisini birbirine kapatarak ağzıyla ney çalar gibi sesler ahenkler çıkararak yapraklı şeyh olarak tanınıyor.

Arif Beşiktaş'ta Paşalar huzurunda

Birinci Cihan Harbi başlamıştır. Beşiktaş taraflarında bir ramazan akşamı Arif Dervîş yanık yanık sesleriyle Gazeller mersiyeler okuyarak Sâkilik yapıyor. Yalılardan birinde Talat Paşa ile Enver Paşa bu dervîşin sesini duyuyorlar çağırıyorlar, zaten Arif böyle bir fırsat gözetiyor. Huzurlarında imkân buluyor Manastırdaki şeyhi temizleyenin kendisi olduğunu ve tılsımının yanında bulunduğunu açıklıyor af ve ihsan diliyor. Kimsin nesin derken Arif aslen Sungurlulu bulunduğunu bir ermeniği öldürdüğü için bunca maceralara uğradığını anlatıyor amma velakin

paşalar bu geçmiş hallerini söyleyen dervişten şüpheleniyorlar hüviyeti-
ni telle Sungurlu'dan soruyorlar gelen cevap Ceridin Arif filan sene eşki-
ya iken vurulmuş öldürülmüştür.. Bunun üzerine Arif İstanbul'dan Sun-
gurlu'ya mahfuzan ve müreffehen gönderiliyor.

Arif Sungurlu'da

Sungurlu'ya at arabası ile yarım günlük mesafede bulunan Ağca-
koyunlu köyündeler. Sungurlu'lu Saffet efendiler diye anılan aile de Sun-
gurlu'dan Terzili hamamına araba ile gidiyorlarmış, öğle konaklamasın-
da bu dervişle karşılaşılıyorlar! Saçlı sakallı Arab kıyafetli Derviş tesbih
çekiyor fala bakıyor bu aile kadınları da dervişe yanaşıyorlar, Derviş
tanımıyorlar ama derviş onları tanıyor! Sizin vaktile bir oğlunuz ölmüş
bir kızınız şöyle olmuş gibicesine ve Şeyhlik ve dervişlikle ilhama eri-
miş gibi sözler bu aile kadınlarını hayrete düşürüyor ikramlarına şeyhi
garkediyorlar. Yolcu yolunda gerek. Arif arkadaşlarıyla Sungurlu'ya geli-
yor Kaymakamın huzuruna çıkırılıyor ben filan oğlu Ceridin Arif'im di-
yor anasını ve kardeşlerini çağırıyorlar onlar bu derviş tanımıyorlar ve
nihayet Derviş Arif diyor ki Anama sorun benim sırtımdaki beni hatır-
larmı ve soyunup o beni Anası görünce artık Arif'in kendi evladı Arif ol-
duğunu anlıyor ve Arif hüviyetini güç hal ile isbat edebilmiş oluyor. Sun-
gurlu'da serbest olarak ikametine müsaade olunuyor! Sungurlu'da ara-
sına minarelere çıkar yanık yanık gazeller mersiyeler okur. Çilingir sof-
ralarında bulunmaktan haz duyar. Hoş sohbet olarak vakit geçirirdi.

Ben 1925 den 1932 ye kadar Sungurlu'da Müstantık olarak kaldığım
için o son senelerimde Arif'le tanışmıştım. Şimdiki Hükûmet Konağı ye-
rinde ve yakınında Sami'nin kahvesi diye bir kahve vardı bu kahvenin
bahçesinde kahve içtiğim zamanlarda Arif yanıma gelir kahve içer bu
naklettiğim maceraları tatlı tatlı anlatırdı ve hatta yazıp roman haline
getirmemi bastırıp menfaat teminini rica ederdi şarkılarının türkülerin-
in mersiyelerinin yazılmasını isterdi ve hatta Ömer paşaya yaktığı tür-
küsünün güftesinin bile yazılmasını isterdi. O zaman ben de böyle ga-
zeteye yazı vermek bile hisleri uyanmış değildi. Sungurlu'daki Mustan-
lık vazifemden istifa ederek ayrılıp Çorum'a Avukat olarak naklihaneye
ettiğim ve birazda dağdağalı geçirdiğim günlerde Arif'in peşim sıra Ço-
rum'a bile gelip hatıralarını yazdırma arzularını kabule ve yazmaya he-
vesim ve imkânım yoktu, aradan 38 sene geçmiş oluyor o dinlemiş bu-
lunduğum hatıralardan hatırımda kalanlar 1970 senesinde yazmış bulu-
nuyorum.

Şunu da işaretliyeyim ki Arif Aygar dağında eşkiya olarak müsa-
mede ölmediği halde ölmüş gibi nüfus kağıdını bir maktul eşkiyanın ce-

bine koyması dolayısıyla Sungurlu'ya o ceset getirilmiş sede yüzüne bakan olmamış ve Arif'in nüfustaki kaydı bile yıkılmış ve babasından kalan ev yeri saatçi Osman efendiye satılmış imiş. Arif 1930 senelerinde Hukuk Mahkemesinde ben ölmedim sağım benim malımı bana geri verin diye dava açmıştı ve hüküm bile almıştı.

KARA MÜFTÜNÜN SİLSİLESİ

Kara Müftü namile maruf Elhac Abdulkadir efendinin vefatı tarihini 1201 hicri olarak biliyoruz.

Elde mevcut yazma bir kitaptaki meşruhatı :

1145 senesinde düğün ettik, 1165 senesinde bedir ayında beyti şerife gitmiştik, 1166 senesinde gelmiştik.

Çocuklarına ait işaretler şöyle :

1148 Ahmet, 1149 receb ayında Mustafa, 1152 Rabia, 1154 ramazanında Mehmet 1157 Hacı Mehmet, 1159 sefer ayında Hacı Abdullah, 1162 ramazanında Fatma, 1178 muharreminde Fatma, 1181 zilkaade ayında Hacı Mehmet ve Hacı Hüseyin diğer bir kitabdaki meşruhata göre :

Karamüftü mahdumu elhac Mehme tefendi doğumu 1181 vefatı 1212 (Şami şerifte kablelhac vefatı hasebile) medfun bunun mahdumu Elhac Süleyman efendi vefatı 1246 Çorum'da ulomezarda medfun büyük Hacı efendi namile maruf olmuş.

1181 doğumlu Hacı Mehmet efendinin bir oğlu daha var adı Paşa'dır. Çorum umumi kütüphanesinde esas No. 36 Duhul numarası 1863 keşfüz-zunun cilt 2, sahife 215, satır 18 de de ismi geçer.

1181 doğumlu Hacı Mehmet'in Emine ve Hatice isimlerinde iki de kızı vardır ki Leblebici Zade maruf Hacı Ali Efendinin karılarıdır biri ölmüş diğerini almış.

1246 da ölmüş olan büyük Hacı Efendi diye maruf Süleyman efendinin oğlu Hasan Lütfü efendi veladeti yani doğumu 1217, vefatı 1296 Çorum'da Ulomezarda medfun, camii kebir ve suyolları mütevellisi olarak vazife ve hizmet görmüştür.

Hasan Lütfünün eviatları : 1240 doğumlu Hacı Mehmet (Kürcü köyündekilerin dedeleri) 1254 doğumlu Süleyman efendi namıdiğeri Küçük Hacı Efendi olup vefatı 1302 dir. Ulomezarda medfundur. Bu Küçük Hacı efendi diye yadedilen Süleyman'ın Kadir isimli bir oğlu vardı ise de be-

kar olarak ölmüştür. Üç kızı kalmıştır ki Meryem Dürüye namı marufu hanım (ki ben İhsan Sabuncu oğlunun ve Seher'in anası) diğer kızı Ayşe olup Muhiddin ve Hacı Ali'ni naneları üçüncü kızı Hatice olup Hayri Ceritin anasıdır.

Hasan Lütfunün üçüncü oğlu Hafız Ahmet Reşit namı diğerle Hacı Ahmet Küşat doğumu 1263 hicri rumi 1262 vefatı ise Rumi sene 1324 dır. Evlâtları Bekir ile Safure ve Hatun ve Fadime'dirler Bekir oğlu Nurettin kızı Şehime malum. Fadime ise Hafız Ahmet Tevfik Sabuncu ile 1330 rumi senesinde evlenmiş idi ise de çocuksuz ölmüştür.

SABUNCUOĞLU SİLSİLESİ

a — Türkiye'de nüfus kayıtları Rumi sene 1260 da başlamıştır. Bunda yalnız erkekler yazılmıştır. Rumi sene 1320 den itibaren kadın erkek bütün nüfus tescil edilegelmekte bulunmuştur.

1260 da başlayan nüfus kayıt defterlerini ben 1317 R. doğumlu İhsan 1945 senesinde Nüfus dairesinde görmüş ve bunlardan Sabuncu ve Karamüftü oğullarına ait kayıt örneklerini not edivermişim. 1950 den sonra Hükûmet Konağı değişti kiraya çıktılar sonra yeni Hükûmet Konağı yapıldı yeniye taşındılar, bu arada eski zamanlara ait kâğıtlar, defterler oradan oraya taşındı ve okkalarla satıldı. Balyalarla kâğıt fabrikalarına gönderildi. Bu mütalâayı yazdığım 1971 senesinde o eski nüfus kayıtları da kayıplara karışmış oldu ben 1945 de aldığım notları yitirmişim buldum ona göre buraya işaret ediyorum ki :

b — 1260 R. senesi kayıtlarına göre :

Sabuncuoğlu İbrahim Bin Abdullah velâdeti	1222
Oğlu Hüseyin, veladeti	1254
Kardeşi oğlu Ahmet bin Mustafa veladeti	30

c — Yine 1260 R. kayıtlarına göre :

Sabuncuoğlu Osman Bin Hacı Osman veladeti	1235
Oğlu Mehmet veladeti	1260
Kardeşi Feyzullah veladeti	1242
Diğer oğlu Mustafa Bin Osman veladeti	1275
Diğeri Arif Bin Osman veladeti	1280
Diğeri Sadık Bin Osman veladeti	1 Mart 1287
Diğeri Hilmi Bin Osman veladeti	K. Sani 1288
Diğeri Hali mBin Osman veladeti	1279

d — Yine 1260 R. sene nüfus kayıtlarına göre :

Sabuncuoğlu Abdullah Bin Feyzullah veladeti	1248
Kardeşi Ali veladeti	1256
Oğlu Ahraz Emrullah Bin Abdullah veladeti	1274
Diğeri Hakkı Bin Abdullah	4 teşrinisani 1286
Diğeri Enver Bin Abdullah	28 Şubat 1287
Diğeri Salim Bin Abdullah	Temmuz 1289
Diğeri Nuri Bin Abdullah	1277
Kardeşi oğlu İsmail	1287

e — Ben İhsan Babamdan ve annemden ve babannemden edindiğim bilgilere dayanarak işaret ederim ki :

Babaannem Karalların Osman efendi kızı Asiye Hatun ilkin Abdullah Bin Feyzullah'a gelin olarak halen(Sadık bey veresesinden oğullarına ait olan) haneye Rumi sene 1290 da meşhur kıtlıktan önce gelin gitmiş Feyzullah Bin Hacı Osman mal bölüşme suretiyle bu evden ayrılmışlar ev ve tarlalar Osman Bin Osman gile kalmış menkul malları ve bu arada ortakçılardaki hayvanları Feyzullah almış ve Feyzullah halen Hakkı oğlu Nuri'nin elinde bulunan haneye ve bunun yanındaki köşebaşındaki haneye yerleşmişler sonraları Abdullah ve Ali ayrılmışlar Hakkı oğlu Nuri'deki ev Abdullaha kalmış Abdullah oğulları da Hakkı'ya bırakmışlardır.

f — Tapucu Hacı Hüseyin 1291 rumi sene tapu kütük kayıtlarına göre:

Ben İhsan'a şu bilgileri vermişti ki :

Abdullah Bin Feyzullah

Ali Bin Feyzullah

Abdullah zevcesi Asiye

g — Bu dahi :

Sabuncuoğlu Osman Bin Abdullah

Sabuncuoğlu İbrahim bin Abdullah

Sabuncuoğlu Hüseyin bin İbrahim

Burada ismi geçen Osman bin Abdullah - Hacı Osman olsa gerek buna göre 1235 doğumlu Osman bin Hacı Osman'ın ve Feyzullah bin Hacı Osman'ın babaları Abdullah olmak gerek.

h — Tapucu Hacı Hüseyin başkaca eski tapu kayıtlarına göre verdiği nota göre de :

Sabuncuoğlu Osman ve Hüseyin binan Hacı Osman

Sabuncuoğlu Ali ve Abdullah binab Feyzullah

i — Bir kaç sene önce ölmüş buluna nŞadiye abladan edindiğim bilgiye göre de Sabuncuoğlu Hacı Osman ağanın üç oğlu varmış ki Feyzullah, Osman, Hüseyin imişler. Buna göre Fayzullahın nesli Cile D harfleriyle işaretli fıkradakiler. Hüseyin'in nesli güney köyündeki Sabuncular ve Osman namıdiğerle Osman bin Hacı Osman nesli ise Sadık beygildirler.

j — Osman bin Hacı Osman'ın oğlu H. 287 doğumlu Sadı k1943 de ölmüş olup oğulları Hasan. Hilmi Osman halen sağdırlar.

k — Halim bin Osman'ın doğumu 1279, ölümü 1927 olup oğulları Osman, Sait, Hacı Hüseyin'dirler. Bunlardan Osman bekar iken ölmüştür. Sait ise doğumu 1314 ölümü 1954 dür. diğer HacıHüseyin sağ ve sıhhatlidir.

l — Mustafa bin Osman'ın iki oğlu olmuş biri Mahir diğeri Rıza'dır. Mahir polis komseri olarak 1948 senelerinde Çoruma memur olarak gelmiş ve bir kaç sene kalmış idi.

Diğeri Rıza bin Mustafa bin Osman ise ölmüş olup iki oğlu Kemal Sabuncu ile Cemal Sabuncu hayattadırlar.

m — (c) fıkrasında işaretli Emrullah 1935 de ölmüş olup oğlu Hilmi ve diğer oğlu ölü Şükrü'den torunu Kadir Celeb vardır.

n — Yukarda (c) fıkrasında ismi geçen Hakkı 1322 de ölmüş olup oğlu Nuri Sabuncu ve kızı Hayriye Aka'dır.

o — Yine (c) fıkrasında işaretli Enver 1926 da ölmüş olup evlatları Tevfik, Naile, İhsan, Seher'dirler.

p — Yine (c) fıkrasında işaretli Salim, skilip Hukuk Hakimliğinden emekli olarak 1940 da ölmüş olup oğlu ölü Bahaddin'den torunları Salim Özdemir ile Tuncay ve Bedriye varlardır.

r — Yukarda (c) fıkrasında ismi geçen 1277 doğumlu Nuri bin Abdullah'ın bir tek oğlu Karamehmet var idi bu dahi 1935 senelerinde ölmüş olup evlatları Muzaffer, Orhan, Burhan, Turhan ve Ayhan vardırlar.

s — Yukarda (n) fıkrasında ismi geçen Hayriye Aka İskilipli Şakir Aka ile evlenmiştir. Oğulları Avni, Nazmi ve Naci vardırlar.

ş — Kütüphanedeki mahkemeyi şeriiye sicillerinde 1262 hicri senesi kayıtları arasında 155 inci sahifede şöyle bir işaret görmüştüm. (Çorum Karakeçili mahallesi sakinlerinden Sabuncu zade Ahmet'in ba hücceti şeriye sahip olduğu iki bab dükkanlarını 1259 senesinde bin kuruş bedel mukabelesinde zevcesi Haticeye satıp teslim ettiği...)

Yukarıda (b) fıkrasında ismi geçen Ahmet bin Mustafa olsa gerektir.

t Rumi sene 1260 dan önceki senelerde Çorum'da mahalle isimleri arasında (Sabuncu mahallesi) dahi geçmektedir. Bu not Çorumlu mecmuasında bir ara Neşet Köseoğlu tarafından bulunup yazılmıştı.

DOĞRUYUM SÖZÜ, ÖZDE OLMALIDIR

1 — Doğruluk, sadece sözde değil, özde olmalıdır.

21 Aralık 1964 günü sabahleyin sebze pazarında bir köylü kadından bir miktar yumurta almıştım. Birbuçuk saat sonra kadın, yanında bir kız çocuğu ile daireme geldi ve yumurta parasından 5 lira fazla vermiş olduğumu söyledi.

Yumurta bedelini 5 liralık kâğıt paralar karşılığında vermiş üzerini nikel para olarak hesaplamıştık. Önemli olan benim fazla para vermiş olmam değil, Sarimbey köyünden olan bu kadının, fazla almış olduğunu sonradan elindeki paraları sayarken anladığı bu 5 liracığı tenezzül ve iç etmeden getirip geri vermesidir.

Bu örnek, doğruluğun özde olması gerektiği gerçeğini bir kere daha ortaya koyarak bazı hatıralarımı tazelemiş bulunmaktadır.

2 — 1963 yılı sonbaharında idi, öğle tatilinden daireme erkence dönmüştüm. Kapı kapalı, fakat eski elbiseli 2 köylü kapı önünde bekliyorlardı. Açtım, içeri girdik. Köylüler :

— Şu senedi yaptırdık, bizden masraf alınmadı, parayı vermeden gitmek istemedik.. dediler.

Baktım, 600 liralık bir borç senedi. Tarlasından kalkacak ürün için alacaklısını ortak eden bir senetti.

Veznedarım biraz gecikerek geldi. Meğer, öğleden önce kalabalık arasında bu senedi, masraflarını almadan verdiğini anlamış, sahiplerini çarşıda soruşturup aramış, o yüzden gecikmiş, oysa masraf verecek olanlar, masraf ödemek için kendiliklerinden daireye gelmiş bulunuyorlardı.

Senedin tanzimi şeklen tamamı, masraflarını ödedik deseler de olabilirdi, bunu yapmamışlar, aranmadan gelmişler parayı ödemek istemişlerdi..

— Allah bize daha çok verir, kul hakkı haramların en büyüğüdür, diyorlardı.

3 — Halen Ziraat Bankasının bulunduğu yerde eski Noterlik Dairesinde idim. Pazardan bir köylüden bal almıştım. Kabı ile getirdik, boşalan kabı hesap pusulası ile sahibi alıp götürmüştü.

Yarım saat kadar sonra bal satıcı köylüyü yine karşımda buldum :

— Efendi, hesa pyanlış, sen fazla para vermişsin, diyordu.

Meğer, balın kilosunu 350 kuruş yerine 530 kuruştan hesaplamışım. Karaağaç köyünden Hacı Musa adındaki bu satıcı da ;

— Sonra Allah benden sormaz mı? diyerek yanımdan ayrıldı.

4 — İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki bir olayı Tahir ve Rasim Erdemlinin rahmetli babaları Enver ağadan dinlemiştim. Nakledeyim :

Enver ağa, bir yaz günü küçücük arabasını koşmuş Aşçıbağındaki bağına gidiyor? O sırada Çorum'da oturmak zorunda bulunan Almanlardan komşusu bir Alman'a rastlıyor. Selamlaşıyorlar :

— İstersen gel, seni de bağa götüreyim, diyor.

Komşusu Alman, bu teklifi kabul edip, arabanın kenarına iliştiriyor. O zaman Sıklık Çayı, Cezaevi önünden Cumhuriyet İlkokulu yanından geçerdi. Bağın yolu da bu çay vadisinden uzayıp giderdi.

Biraz yol aldıktan sonra, Alman telaşlanıyor :

— Pantolonumun cebinden para cüzdanım düşmüş! diyor.

Enver Ağa soruyor :

— Cüzdanın içinde kaç para vardı?

Aldığı cevap : 65 yahut 85 liradır.

Alman, hemen arabadan atlayıp, düşürdüğü cüzdanını yaya olarak aramaya koyuluyor, ümidi kesilince de Polise haber veriyor,

— Benim param helal paradır, bulan getirir, buna inanıyorum diyor.

Ertesi günü öğle sıralarında yazı kahvesinin önüne bir bekçi geliyor ve para cüzdanını yitiren Almanı arıyor, bulamayınca, oradakilere tembihliyor :

— Alman polis dairesine kadar bir gelsin.

Komşular Almanı bulup gönderiyorlar, az sonra Alman sevinç içinde kahveye dönüyor. Soruyorlar, anlatılıyor :

— Bizden sonra o yoldan geçen Ulukavaklı arabacı Veli, cüzdanı

görmüş, «Ben Allaha bu gün 5 lira rızık istedim, bu para bana fazla diyerek cüzdanı polise teslim etmiş. Ben de o arabacıyı memnun ettim...

Helâl paranın geri geleceğine inanmış olan Almanın inancı kadar, yoksul bir arabacının o günün parası ile 85 lirayı bilmediği sahibine iade etmesi, ne kadar dikkat çekicidir...

İnsanlar böyle örnek davranışları ile çevresini etkiler ve ahlâkın yükselmesine yardımcı olurlar...

Biz millet olarak her ne kadar yoksul isek de, gözü gönlü tok, çoğunluğu ile başkalarının malında gözü olmayan, dürüstlükten ayrılmayan, kul hakkına son derece saygılı ve hakkına daima rıza gösteren ve bunda pek çok gözyaşırtıcı örnekler veren bir milletin evlatlarıyız...

Bu güzel davranışların milletimiz hayatında yerleşmesinde hiç şüphesiz en büyük güç, mübarek dinimizden gelmektedir. Çünkü, bizler «Doğrunun yardımcısı Allah'tır» sözüne yürekten inanıyoruz. Kul hakkının bağışlanmayan günahlardan olduğunu biliriz...

HÜKÜMET KONAĞI YERİ

(Yeni Çorum Gazetesi 14.11.1951)

Hükümet konağı; eski yerine mi, yeni yerine mi yapılmalı

Bu ankete bu defa katılmak arzu etmiyordum. Yeni Çorum'un genç müteşebbisleri benim de fikrimi belirtmemi istediler. Bu husustaki düşüncelerimi vaktile açıklamıştım. ÇORUM gazetesinin 11/12/1946 tarih ve 1362 sayılı nüshasındaki (Şehir plânı) başlıklı yazımdan bazı fıkraları nakil ve tekrar ediyorum :

«... Paşa hamamından aşağı kısımlar mesken yeri sayılmayınca ve şehrin yukarıya doğru açtırılması arzu edilince denebilirki Hükümet konağının... Yukarı kaldırılması lâzımdır... Şehrimizin hâl ve âtî vaziyeti ve hükümet konağının yeri işi daha evvel memleketde mevzubahis olmuş değil. Vaktile Çorum'da Sancak mutasarrıfı olarak bulunmuş olan Musa Celâl isimli muhterem bir zat, hükümet konağı yeri olarak Albayrak ilkokulu ötesindeki şosadan Serpin suyu künbetine kadar üç yol arasını uygun bulmuş ve oraya temel atma teşebbüsünde bile bulunmuştur, ne çareki başlayan, o zamanın kıymeti bilinmemiş ve bu önemli teşebbüs ileri götürülmeyerek şehrin o tarafa yukarı vaktile inkişafı gerilemiştir. Kırk yıl önce yenisinin ve iyisinin yapılması düşünülmüş olan hükümet konağı bunca zamandır yapılamamış. Ve Çorum iyi bir hükümet konağından mahrum kalmıştır...

Şehrin orta mahalleri sıkışmıştır. Halkevi civarında aynı haldedir, hükümet konağı yapılacak yer olarak yine o saha gösterilebilir. Lise Park, Hastaneler gibi müesseseler civarları yeni yapılacak evler için müsait yerlerdir. Hükümet konağı ile daimî alakalı iş sahipleri o civara göçerler çarşı da tabiatile eski yerinde kalır...»

Bu defa şunu ilâve ederim ki hükümet konağı yukarıya yapılmalı ve yalnız şose yoluna cepheli olmakla kalmamalı; Alaybeyi sokağından Liseye giden yola dahi cepheli olmalıdır. Bu münasebetle bir kaç nokta daha kaydetmek isterim :

A) Şehir açılmalı mı yoksa sıkışık halde mi bulundurulmalı? Evvelâ bu düşüncenin kesin olarak halli lâzımdır.

Her ev bahçeli olsun, sokaklar geniş bulunsun ve ağaçlansın. Sıhhat, huzur ve ferahlık bakımlarından şehrin açılmış genişlemiş olması esas itibariyle arzu edilir. Fakat şehir açtırılınca evler aralıklı sokaklar geniş olunca gelip gitme mesafesi uzar. Sokakların temizlenmesi, ısıtılması, kaldırımlanması, bu sokakların lağım, su yolu ve elektrik gibi ihtiyaçları ve gece bekçiliği gibi bedelî ve inzibatî külfetler artar. Binaenaleyh Çorum şehrini niktisadî, coğrafi vesair bakımlardan hâl ve âtisi göz önüne alınarak Ankara gibi devlet yardımlarına, Bursa, Eskişehir gibi tabiat feyizlerine pek mazhar olamamış bulunan ve yağdı ile kavrulmak zaruretinde olan Çorum için âtî durum düşünülürken arzu edilen her şeyin temininin hayal halinde kalmaması hesaba alınmalıdır. 11.12.1946 tarihindeki yazımızda denildiği üzere (... şehrimizin nüfusu ve para gelir durumları iyi düşünülerek yapılmış, bediî olmaktan ziyade idarî ve iktisadî gayeleri esas tutmuş bir şehir plânı ortaya konmalı ve böyle bir plânın tatbiki sırasında kolaylıklar teşvik ve tergibler gösterilmeli ve bir daha hiç bir çizgisi bozulmamalıdır.

B) Bu gün Çorumda esnaf vesair iş ve ticaret sahipleri için işyeri ve dükkân noksanlığı, vardır. Dükkân yokluğu her an göze çarpan ihtiyaçlardandır. Dün terzi dükkânı olan bir yer bugün bir yazıhane ittihaz ediliyor yarın için başka bir sanatkâr göz koyar. Çünkü ihtiyaca kâfi dükkân yok. 8-9 metre murabbalık bir dükkân mülkiyeti bir kaç bin liraya elde edilemiyor. Hükümet konağı yukarı mahalle yapılırsa hükümet daireleriyle daimialâkalı iş sahipleri o tarafa geçer saat kulesi civarı çarşı esnafa kalır, zahireciler aşağıda bulunur ve buğday pazarı yerinden Liseye doğru işletilecek otobüs seferleri yol boyunca gelip gitme kolaylığını temin eder ve bu caddenin boyunca teşekkül edecek dükkân, yazıhane, otel vesaire her türlü ihtiyacı karşılar.

ÇORUMDA SAĞLIK MÜESSESELERİNİN YERLERİ

(Yeni Çorum Gazetesinden 4.2.1953)

Çorum Devlet Hastanesi için Kulak ve Asabiye mütehassısları temini hususundaki temennilere cevap olarak Sağlık Bakanlığının Yeni Çorum Gazetesinde 28.1.1953 de intişar eden tebliğlerinin son fıkrası, Çorum için bir vaat ve müjde mahiyetli olması hasebiyle şayanı şükrandır. (Kadro ve Mütehassıs temin edilince lüzumlu bulunan iki Mütehassıs da tayin edilecektir.) Deniyorki bundan evvela hastanemiz Kulak ve Asabiye Mütehassıslarının lüzumlu oluşunun esas itibarı ile yüksek merciince kabul buyurduğunu anlıyoruz fakat kadro ve mütehassıs yok imiş. Şuna kaniiz ki Demokrat iktidardan müteşekkil bugünkü Devlet idaresi, yoku yok etmekte hiç güçlük çekmiyor. Çorum'a gelmeğe muvafakatı alınmış bir kulak doktoru'nun mevcudiyetini de aynı gazete yazısından öğrendiğimize göre sadece kadronun temin ve imzalı lütfu kalıyor, yeterki esirgenmesin.

Çorum'un sağlık müesseseleri ve ihtiyaçları konusu üzerine mevzuyu genişletmek arzu ediyorum.

Çorum'daki Sağlık daire ve müesseselerinin bulundukları binalar ve bunların memlekete yarayış durumları gözden uzak tutulmamak gereklidir.

Evvelâ bunları bir sayalım :

Belediye Tabibliği, Hükûmet Tabibliği ve Sıhhiye Müdürlüğü, Frengi Mücadelesi, Sıtma Mücadelesi, Doğum ve Çocuk Bakımevi, Devlet Hastanesi, Verem Hastanesi, Verem Dispanseri..

Bunların varlıkları ve hele doktor ve mütehassıslarının mevcudiyeti memleket için ne kadar şükürle karşılanırsa azdır. Bunların daha çoğalmasını ve dah çok tekâmül etmelerini istemek ise yine memleketimiz için bir bir haktır.

Halen mevcudiyetlerini şükranla kayıt ettiğimiz bu Sağlık daire ve müesseseleri şehrin sekiz muhtelif semtine dağılmış olmasalardı da tek bir mevkide birleşmiş bulunsalardı elbet daha iyi olurlardı. Bunların hepsinin ayrı ayrı mesela kapıcısı, aşçısı, başcısı... var. Bunların herhangi birine müracaat eden bir hasta veya iş sahibi (senin derdin, işin, burada görülmez git filan yere cevabını almasa).

Mahalli hususiyetlere vukufiyet peyda etmiş ve şahsiyetleri sevilmiş doktorlar ve mütehassıslar tez tez gitmeseler veya değiştirilmeseler.

İşte bir misâl : Doğum Doktoru Muhterem Ali Koray'ın Çorum'dan ayrılışı Çorum'lular için büyük bir ziya sayıldığı gibi...

Ayrı ayrı yerlerde bulunduklarından dertlendiğimiz Sağlık Müesseselerimizden halen Mütihassıslarının ikisi birden ayrılmış olan Doğum ve Çocuk Bakımevine bir göz atalım. Bunun Çocuk Bakım kısmı ne derece işe yarıyor. Zannederim bu müessesede Hasta Çocuklar için yatak kadrosu sadece 10 rakamından ibarettir ve bu miktarlık yatak bilmem filan filan hastalıklara münhasır imiş. Çocuk Hastanesi diye sevinçle bakılan bu müessese ne çareki müracaat eden her hasta çocuğu kabul etmiyor. Ve Devlet Hastanesine gönderiyor. Devlet Hastanesi ise zaten tıklım tıklım dolu olduğundan bittabi yenilerine ve hele çocuk hastalarına yer bulunamıyor.

Devlet Hastanesine bir pavyon daha ilâvesi suretiyle Doğum ve Çocuk Hastalarının da orada kabul üdaha münasip olamazmı?

Doğum evi binasında diğer Sağlık daireleri yerleşse acep daha iyi olmazmı?

Beş altı sene evvel idi zannederim Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletinin selâhiyettar. Erkânından birisi Çorum'u gelip gördüğünde Devlet Hastanesi ile Doğum ve Çocuk Bakım Evinin bir arada bulunmalarının muvafık olacağı tezini beyan etmiş idi, neticesiz kaldı.

Ayrı ayrı yerlerde dağılmış halde bulunan Sıhhat müesseselerinin tevhide halinde aynı vazifeyi gören müteaddit kadrolar tevhid edilse bir mütehassıs kadrosu elde edilmiş olmazmı.

Netice itibarı ile temenni edilirki Çorumda mevcut Sağlık daire ve müesseseleri şehrin muhtuelif taraflarında bulunmaktan ve dağınıklıklardan bir topluluğa kavuşturulmalıdır, Mütehassıs ve Doktor adetleride çeşitlendirilip çoğaltılmalıdır.

DOKTOR VE HASTANE

(Yeni Çorum Gazetesinden 4.1.1965)

Hani bir atasözümüz vardır : Allah ; Hekimin, hakimın varlığını ek-sik etmesin. İşte bu sözün değerini insanoğlu başına dert gelince daha çok anlıyor.

8 - 10 yıldır, vakit vakit hissettiğim tutukluk, iki yıldır şiddetini arttırınca Bevliye Mütehassısına başvurmak zorunda kaldım. Bir yıl önce Konyaya giden Devlet Hastanesi Bevliye Mütehassısı Dr. Vahdi Özdoğan, hastalığın prostad olduğunu söylemiş ve ilâçla tedaviye başlamıştı.

Vahdi Özdoğandan sonra, Devlet Hastanemize Dr. Cevdet Kaya İşeri geldi, ilâç tedavisi ve perhize rağmen rahatsızlığımın geçmemesi üzerine

ameliyata lüzum gösterdi. Gerekli ilgiyi esirgemedi ve ameliyatı kendisinin yapabileceğini söyledi. Değerli bir doktor olan Sayın İşeri'nin öğütlerini tutarak ameliyata karar verdim.

Halen Haydarpaşa Hastanesi, İkinci Hariciye Başasistanı olan oğlum Dr. Enver'in sürekli ısrarları üzerine, ameliyatımı Çorum Devlet Hastanesi yerine Haydarpaşa Hastanesinde yaptırmak zorunda kaldım.

Ne var ki, bu son kararım ile, sayın Dı. Cevdet Kaya İşeri ile Devlet Hastanesinin değerli Baştabibi Dr. Orhan Arkan'a, mahcup kalmış bulunuyorum. Çünkü bana ameliyat olma cesaretini veren bu iki değerli doktor dururken Haydarpaşaya gitmem, benim aklımdan geçmeyen bazı düşüncelerin yersiz olarak doğmasına yol açabilirdi.. Burada ameliyat olma kararımı, son anda oğlumun ısrarları üzerine değiştirmek zorunda kaldığımı bir kez daha işaret etmek zorunluğunu duyuyorum..

Haydarpaşa Hastanesinde muayenem sonucunda gördüm ve öğrendim ki, Çorumda konulan teşhiste en küçük bir hata yapılmamıştır. Bu noktayı da gururla belirtmek isterim. Haydarpaşa Hastanesi Bevliye Servisi Şefi Sayın Hoca Muammer Nuri Günver ile yardımcısı Nureddin Çek'lerin teşhisinde bir değişiklik yoktu..

Ameliyat geçirmiyenlerin kolay kolay kavramayacakları duygular içinde yattığım ameliyatmasasından bir buçuk saat sonra uyandığımda kendimi hastanedeki yatağıma getirilmiş buldum. Ameliyatımı yapan ve yardımda bulunan Sayın Muammer Nuri Günver ile yardımcıları Operatör Nureddin Çek ve Dr. İlhan ve Saim beylere, Narkoz Şefi ve Yardımcısına ve Bayan Menekşe'ye ömrüm boyunca şükran borçlu olacağım.

«Olmaya Devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi» büyük sözünü; geçirdiğim ıstıraplarla çok daha iyi kavrayıp, hamd eyledim.

Gerek İstanbul'da hastanede yattığım, gerekse nekahat devresindeki günlerimde beni lütfen hatırlayıp telefon, telgraf ve mektupla selâm ve sevgilerini esirgemeyen ; Çorum'a dönüşümden beri aynı iyi his'lerle evimize ve işyerimize gelerek hatır sormak zahmetine katlanan saygıdeğer akraba, dost ve tanıdıklarımızı, ayrı ayrı ziyaret ve teşekkür borçlarımızı ödemek fırsat ve vaktini bulamamış olmakla, hiç değilse buracıkta belirtmek isterim. Bu arada özellikle işaret edeyim ki, Çorum'da doktor az değildir, ayrıca doktorlarımız mesleklerinin erbabıdır.. Ne var ki, hastanemizin bir kısım eksiklikleri bulunduğunu, ameliyatım vesilesiyle görüp öğrenmiş bulunuyorum.

Çorum hastanesinin daha çok gelişmesini ve daha çok eleman ve teçhizata kavuşmasını iktidar mevkiinde olanlardan rica etmeli ve memleketçe kendilerini bu göreve çağırmalıyız.

4.1.1965

ÇORUM DEVLET HASTANESİ

(Yeni Çorum Gazetesi 5.1.1965)

Hani ata sözü vardır, Tanrı : bir memlekette hekimi, hakimi eksik etmesin. Mukadder olan ömür uzamaz, kısalmaz diye de birbirimizi teselli ederiz. Ama o ömrün sıhhat ve afiyet hâl üzere sürmesi de herkesin duasıdır. Vücut dediğimiz canlı varlık, elbet vakit vakit arızalanabiliyor. Bu aksaklığı gidermek, önlemek ve kendisine Rabbisi tarafından vedia olarak bırakılmış demek olan vücut makinesini, sıhhat hal üzere yaşatmak herkesin şahsi, dini, içtimai vazifesidir ve borcudur. Bu vazife, sadece gereğinde mütehasıs doktoruna, hekimine görünmek, onun tavsiyelerine riayet etmekle de kafi gelmez ve bazan mümkün de olmaz. Dört başı mamur bir hastane, her medeni topluluk için ve medenileşmiş her şehir için elbet çok zaruri ve mübrem bir ihtiyaçtır. Bir memleketin hastanesi ne kadar mükemmel olursa, elbet oradan şifa ve deva ümidi daha fazla olur.

Dinimizin ilim hususundaki kati emirlerinden birisi de ilmi ebdan diğer tabirle hekimlik ilmi olduğu gibi, yine dinimizin hayırlı saydığı bil-hassa sadakayı cariyeye saydığı hizmetlerden biris de, işte hastanelerdir.

Hastanelerin sadece Devlet eliyle tekemmülünü beklemek de doğru olmaz. Bu, millet eliyle de, hayır sahipleri zenginler elile de husul bulur.

Çorumda sıhhat müesseseleri ve hastaneleri ne kadar çoğaltılsa, yanı sıra hem sıhhaten güvenme ve hem iktisaden kalkınma dahi beraber yürütülmüş olur.

Bizim bu ifadeye çalıştığımız mevzu, bu keire Çorum Devlet Hastanesi Klinik binasının dernek elile yaptırılmış ve 2 ocak 1965 günü resmi açılışı yapılmış olması dolayısıyla geçmişleri hatırlamış ve gerçekleri hatırlatmak arzu ile ele almış bulunuyoruz. Nekadar tekemmül ettirilse yine tekâmüle ihtiyacı olacağı açık bulunan Hastanemizin, daha inkişafını temenni etmek, memleketin içtimai ve siyasi iktidar mevkilerini ihraz ve işgal etmiş ve edecek zevata düşen vazifeler cümlesindendir. Ben bu yazımla sadece, yaşımın ilerlemiş olması hasebile hatırlayabildiğim veya bilebildiğim geçmişlerinden de bahsetmek istiyorum.

Çorumda hastane, ilkin ikinci meşrutiyeti müteakip açılmıştır. İlk hastane yeri modern yapılı Albayrak ilkokulunun önündeki yıkılmış yok olmuş eski ahşap bina idi.

Birinci Cihan Harbi ilk senelerinde Çorum'a Mutasarrıf olarak gelmiş bulunan, saçlı sakallı fakat çok dinç ve gayretli bir zatı muhterem olan ve halen rahmetlik olmuş bulunan Nureddin Beyin, Çorum livası bugünkü tabirle Çorum vilâyeti için yapmayı tasarladığı ve beşini kuv-

veden çıkardığı önemli işlerden birincisi, Çorum'da hastane binası yaptırmak olmuştur ki, bugün T i c a r e t L i s e s i olarak kullanılan mâlûm kârgir binadır. O bina merhum Nureddin beyin himmet ve gayretleriyle köylü ve şehirli bütün halkından yardımlarile birinci cihan harbinin o buhranlı ilk günlerinde yaptırılmıştır. İçinin bir çok levazımını tehususunda da yine Nurettin beyin mutasarrıflıktan ayrılıp, Emvali Metruke Komisyon Reisi sıfatile Yozgat'da vazife gördüğü sırada dahi büyük muzaheretleri olmuştu. İlk operatör ve başhekim merhum Akif Tevfik beydi. O hastane, Millî Mücadele devrinde ve hele Sakarya muharebeleri sırasında, birçok hastaların getirilip bakıldığı önemli bir bina olmuştu :

Cumhuriyetin ilânından sonraki günlerde, Çorum'un Çorum sever mebusu rahmetli Doktor Mustafa beyin Çorum'daki sağlık müesseseleri ile önemle alâkalanmaları dolayısıyla şimdiki Devlet Hastanesinin eski hariciye pavyonu yaptırılmış ve Operatör muhterem Memduh Beyin hazakatiyle Çorum Hastanesi etrafa ün salmaya başlamıştı. Çünkü o tarihlerde Yozgat, Amasya, Tokat illerinde buna benzer sağlık müesseseleri daha kurulmamış olduğu için, oralar halkı hep Çorum Hastanesine rağbetle akın etmeye başlamıştı. Bu sözlerim, o zamanlara ait istatistiklerle de müsbettir. Yine o zamanlar bu günkü göz ve kulak pavyonları da ilâve edilmişti. İkinci Cihan Harbine tekaddüm eden günlerde de şimdiki dahiliye binası yapılmıştır. Bu arada, yine Doktor merhum Mustafa beyin ilgileriyle Çorum Doğum ve Çocuk Bakımevi Türkiye'de ilk yapılan beş binadan birisi olarak yapılmıştır.

İkinci Cihan harbi sonralarında ise bugünkü Göğüs Hastalıkları hastanesi ve sonra Dispanser, o zaman Çorum'da Hükümet Tabibi olarak bulunmuş ve halen Sağlık Bakanlığı Sosyalizasyon Kurulu Başkanlığında görevli olan Abdurrahman Soyarslan'ın ilk gayretleriyle husul bulmuştur. Göğüs Hastalıkları Hastanesinin tekemmülünde ise Dr. Selim beyin (evvelce Devlet Hastanesi Dahiliye Mütihazası olarak vazife görmüştü) Verem Hastanesi Başhekimisi olarak geldiklerinde gayretleri olmuştur.

Yine mevzuumuza gelelim. Devlet Hastanesinin kaloriferlenmesi ve kapıdan girişte bugün Başhekimlik olan kısmı, bundan evvelki Başhekim Adil Yandaş'ın zamanında yapılmış ve onun gayret ve tergibleriyle bu son kısmın kaloriferi de ikmal edilmiştir. Adil Bey zamanında dörtde biri ancak yapılmış olan son yapı, şimdiki Başhekim Orhan Arkan beyin ve mesai arkadaşlarının hummalı gayretleriyle muazzam denebilecek poliklinik binası olarak ortaya çıkmış ve hizmete açılmıştır. Parasını devlet versin, millet versin, bunu temin eylemiş ve bilhassa inşa külfetlerini yoktan var eylemiş olan isimlerini bildiğimiz veya bilmediğimiz muhterem şahsiyetlerin sebkat eden hizmet ve gayretleri, elbet şükranla anıl-

mak lâzımdır. İsimleri yad edilmese bile, elbet manevî bakımdan büyük ecir ve mesubata mazhar olmuş sayılırlar.

Çorum Hastanesinin ilk kuruluşlarından bu güne kadar, büyük küçük idare elemanları, başhekim ve hekimleri ve memurlarının takvim seneleri başları itibarile bir tablosu bilmem ki var mıdır? Yok ise, bunu derleyip toplamalarını bugünkü idarecilerinden rica etsek iyi olur sanırım.

Bugün benim hatırlayabildiklerim, Operatör Akif Tevkif ve Memduh beylerden başka, halen Haydarpaşa Hastanesi şeflerinden Operatör Selahaddin Akel ve ondan sonra gelmiş olan Operatör Nejad Savun, halen Samsunda bulunan Ziya bey ve bunlardan başka Dahiliyecî Selim bey, Sadettin Kumbasar, Avşar ve hele gözcü İzzet Kaptanoğlu ve Mecdi beyler, bilhassa uzun müddet başhekimlik dahi yapmış ve sağır doktor diye anılmış bulunan gözcü Saffet bey merhum ve daha gelip geçen doktorları unutmamak için isimlerini bari tesbit edilmiş görebilelim. Bunu, bilhassa tekrar ilgililerden rica ederiz.

Çorum için çok daha mükemmel ve hatta mütekâmil bir hastane ne kadar rica edilse azdır. Bugünkü hastane binaları Çimento Fabrikasının gaz ve toz zerrecikleri tesirinden âzâde sayılamaz. Meselâ, bütün hastanelerin şehre kuzeyden nazır mevkide bulunan Ayarık yolu ve civarında toplanması çok uygun olur kanaatindeyim.

Şehirdeki sağlık kurallarının bir araya toplanmasını vaktile de temenni etmiştim. Yapılanların yer değiştirmeleri elbet kolay olmaz. Maa-fih o yazımın bazı parçalarını okuyucularımın müsaadelerini rica ederek tekrarlamak isterim :

Yeni Çorum Gazetesinin 4 Şubat 1963 tarihli nüshasında (Çorum'da Sağlık Müesseselerinin yerleri) başlıklı yazımda dahiliye ve hariciye ve gözcüden başka mütehassısı olmayan hastanemiz için, bugün her branşta mütehassısın varlıklarını şükranla kaydederek, (Çorum'da Sağlık Daire ve müesseelerinin bulundukları binalar ve bunların memlekete yarayış durumları gözden uzak tutulmamak gereklidir. Evvelâ bunları bir ayalım : Belediye Tabipliği, Hükümet Tabipliği, Sıhhiye Müdürlüğü, Frenfi Mücadelesi, Sıtma Müradelesi, Doğum ve Çovuk Bakımevi, Devlet Hastanesi, Verem Hastanesi ve Dispanseri. Bunların varlıkları ve hele doktor ve mütehassıslarının mevcudiyeti, memleket için ne kadar şükranla karşılsa azdır. Bunların daha çoğalmasını ve daha çok tekamül etmelerini istemek ise, yine memleketimiz için bir haktır. Halen mevcudiyetlerini şükranla kaydettiğimiz bu sağlık daire ve müesseseleri, şehrin sekiz muhtelif semtine dağılmış olmasalardı elbet daha iyi olurdu. Bunların mesela hepsinin ayrı ayrı kapıcısı, aşçısı, başçısı... var. Bunların her-

hangi birine müracaat eden bir hasta veya iş sahibine (senin derdin, işin burada görülmez git filan yere) cevabı verilmese! Mahalli hususiyetlere vukufiyet peyda etmiş ve şahsiyetleri sevilmiş doktorlar ve mütehassıslar tez tez gitmeseler veya değiştirilmeseler...)

Netice, temenni edilir ki, Çorum'da mevcut sağlık daire ve müesseseleri şehrin muhtelif taraflarında bulunmaktan ve dağınıklıktan topluluğa kavuşturulsun. Mütehassıs doktor adetleri de çeşitlendirilip, çoğaltılsın.

TREN ÖZLEMİ

ÇORUM'UN TRENE ÖZLEMİ

(Şimendüfer, medeniyetin meş'alesidir) Büyük sözünü Atatürk, ta bundan kaç yıl önce Diyarbakır'da Demiryol istasyonunun ilk açılış merasiminde söylemiş idi. Çorum, bu meş'aleyi çoktandır özleyegelmiş ve fakat bir türlü bağrında görmek ve ona kavuşmuş olmak niğmetine erememiştir. Kamyonlar ve Tayyareler nekadardır çoğalsalar da demiryol yine Çorum için lâzımdır ve yine elzemdir.

Atatürk ve İnönü Devirlerinin Şimendüfer yapma siyaset ve gayretlerinin parladığı o zamanlar Çorum şimendüfer özlemini duymamış ve sızlanmamız değil ne çare ki kenarda boynu bükük halde kalmıştır. Ez-cümle :

1 — Sayın İsmet İnönü'nün daha Başvekil iken Çorum'u ilk teşriflerinde Çorum'un şimendifer istirahatı arz olunmuş, şimdilik askerî hatların yapıldığı, atiyen düşünüleceği cevabı alınmıştır.

2 — 926 - 928 senelerinde idi galiba. Devlet Demir Yolları Umum Müdürlüğünden Çorum Meb'usluğuna geçmiş olan Çorumlu Mühendis Ziya Bey, İhtisas ve alâkası icabı Çorum'a bir hizmet zemini hazırlayabilmek amacı ile (Çerikli - Çorum - Hacıbayramı) arası şimendifer yolu keşfini yapmış ve bu işin Hükûmet eli ile olmasa bile şirket şekli ile yapılmasını tavsiye etmiş idiyse de bugün esefle yadederiz ki o teşebbüs benimsenememiş sönmuştür.

3 — Çorum'un şimendifer tahassürünü; Zonguldağa trenin ilk varışı merasimi yapılırken dahi Devlet büyüklerine çekilen tebrik tel yazıları ile dahi arz olunurken bir Demiryolun da Çorum'a uzatılması istirahat edilmiş, zamanı gelince düşünüleceği cevabı alınmıştır.

4 — Yine Çorum'un şimendifer tahassürü meşhur Nafia Vekili Kel Ali Beye (Ali Çetinkaya Merhuma) bilmünasebe arz edildiğinde de şöyle

bir cevap alınmış idi : (Şimal hattının Çorum'dan geçirilmesi temenniyatına dair Çorum Halkevi ve Belediye Başkanları ile ve ticaret odaları Reisleri tarafından yazılan 3/3/1936 tarihli telgrafı aldım. Şu sıralarda daha mühim ve daha müstacel olan diğer hatlarımızın inşaatı ile uğraşıldığı için mezkûr şimal hattının kat'i güzergâhı henüz tesbit edilememiştir. Sırası gelince mahallinde esaslı tetkikat yaptırılacak o hat için dahi Devletimizin menfaatlerine en uygun olan güzergâh tesbit ve tatbik olunacaktır...)

5 — Şu son günlerde gazetelerden öğrendiğimize göre İnkılâp Hükûmetimizin çok önemli görüşleri ve kararları cümlesinden olarak Somucak - Amasya arasında şimendifer yapılacağı ve bu suret'e Ankara Zonguldak hattı ile Samsun Sivas hattının kısa yoldan birleştirileceği anlaşılmaktadır. Çorumlular; bu hattın Çankırı - Çorum - Amasya arası olmak üzere yapılmasını istirham eder.

Çorum'un bizzat içinden geçecek böyle bir hattın daha iktisadî olacağını iddia edebiliriz. orum'dan böyle bir hattın geçmesinin Çorum'a büyük kalkınma imkânları sağlayacağı malûm ve böyle bir hattın Çorumdan geçirilmesinin Devlet Demir Yolları için dahi daha çok faydalar sağlayacağına inanıyoruz.

Başta millet ve devlet büyüklerimiz olmak üzere büyük küçük bütün Çorum severlerin bu mevzu ile derinden alâkalandıklarını kaydedebiliriz. Çorum ovasından bir tren yolunun geçtiğini görmek elbette ki ihtiyar ve genç bütün Çorum severleri sevindirecektir. 6.3.1961

BARAJ ÖZLEMİ

(Çorum Gazetesi 7.3.1971)

Şehrimiz ileri gelenlerinden bir grup iş adamı geçtiğimiz gün Başbakan Süleyman Demirel'e hitaben bir yazı göndererek ilimize kurulması için çalışmalar yapılan Çorum Barajı'nın yapımına geçilmesini istemişlerdir. Yazıda Çorum'un fabrika, baraj yüksek okul ve benzeri müesseselerden nasıblanmamış olduğu ifade edilmekte ve âcil bir ihtiyaç görünümü arzeden barajın yapılması yolunda Başkanın yardımlarına başvurulmaktadır.

Şehrimiz ileri gelenlerinden bir grubun Başkana gönderdiği telgraf aynen şöyledir :

Saygıdeğer büyüğümüz.

Süleyman Demirel Başbakan : ANKARA

Seyhan, Ceyhan havzalarında ve başka yerlerde kurulmuş muazzam barajlara ve buna benzer tesislere ilâveten Çukurova Üniversitesinin temellerini dahi şerefle attınız. İnşallah hayırlı ve uğurlu olsun dualarımızı ve tebriklerimizi biz Çorumlular (birimiz bine bedel sayılarak) gıptalarımızla arzederken, ne fabrika, ne baraj ve ne de yüksek tahsil müessesesi gibi lütuf ve himmetlerinizden nasiblenmemiş olmaktan da Çorumlular olarak üzgün bulunduğumuzu işaret eyleriz. Bu münasebetle lütuf ve müsamahalarınıza güvenerek hatırlatmak isteriz ki :

Çorumluların yüz yıllardır özleye durduğu gerek içme ve gerekse sulama hususunda bol su sağlayacağına inandığımız dört kilometre yakını-mızda kurulacak Çorum barajının öncelikle yapılması lütuflarının esir-genmemesini de 1966 haziranında bir telgrafımızla arz ve istirham et-miştik. O dileğimizi bu defa da tekrarlıyoruz.

Su kadar aziz olmanızı, çok çok başarılarla erişmenizi kem nazarlar-dan masun kalarak muvaffakiyetlerinizin temadısını ve bilhassa Çorum barajının temelini de atmanızı diler ve yalvarırız.

İhsan Sabuncuoğlu (noterlikten emekli avukat), Sadi Leblebicioğlu (öğretmenlikten emekli), Mahmut Karakaşlı (dişçi ve çiftçi), Basri Yü-k-sel (manifaturacı), Kemal Sabuncu (tüccar), Kemal Bayrak, Rifat Ba-lak keresteci), Mehmet Aras (tornacı), Turgut Cerit, Yaşar Güven (tüc-car), Taşar Dişdiş (Keresteci), Fazlı Dedebaş ve Seydi Atlamaz (İtimat Kollektif Şirketi).

BAŞBAKAN NASIL KARŞILAYACAK

Başbakana gönderilen telgrafı ne şekilde karşılayacağı bilinmemekle beraber, 1966 Haziranda yapılan isteğin bu defa gerektiği şekilde incele-neceği ve bu inceleme sonunda barajın yapılıp yapılmaması yolunda ka-rar verileceği tahmin edilmektedir. İlgililerin belirttiklerine göre bu ko-nuda incelemelerde bulunmak üzere teknik bir heyetin ilimize gelmesi beklenmektedir.

Barajın yapımına geçilmesi için Başbakandan ayrı olarak ilgili ba-kanlıklarla da temasa geçileceği ve bu projenin gerçekleştirilmesine çalışılacağı ifade edilmektedir. İncelemeler yapacak teknik heyetinin Ço-rum'un sosyal durumunun ve geçim kaynaklarında en belirgin olmanın tarım sektörü olduğunu göz önüne alması halinde barajın gerekliliğine hükmedilecek ve bunun yapılması yolunda teşebbüslere geçilecektir.

Barajın yapımı halinde Türkiye'nin belli başlı buğday ambarların-dan biri olan Çorum'da daha fazla verim alınması mümkün olabilecek, tahılların yanında sebzeçilik ve meyvecilikte de büyük ilerlemeler kay-dedilecektir.

ÇORUM SULAMA BARAJINI YAPTIRMAYA ÇALIŞALIM

1) Çorum'un Ana Dayanağı Ziraattır :

15.1.1971

Çok eski devirlerde bile medeniyetlerkurmuş Etiler, (Hititlerin) merkez yerlerindebulunan şu Çorum yeni kurulmuş değil ta. İslam Türk boy-larınca Malazgirt savaşlarından beri yerleşilmiş ve adı ile anılan koca Ço-rum ovasının ortasında bulunmuştur. Ana varlığı ziraatın mevcut sınaı ve ticarî varlığı hep tarıma dayanır. Şehrin kurulduğu alan düpedüz tarım sahaları arasındadır. Tarımda bereketin anası malum, toprağın iyi hazır-lanarak ekilmiş dikilmiş olmasından ziyade ihtiyaç zamanında sulanabil-mesine bağlıdır. Çorum ovasında yeraltı suları yok imiş, daimî akar bol sulu çayları da yok. Derelerin suları ise yağışlara tesadüflere göre azalır çoğalır. Çorum ovasında hayat ancak yağışlarla kaderlenmiş, mevsimin de yağışlar olmazsa mahsulatta azlık, yokluk ve hatta kıtlık belirmiş, rençberler de «bu yılcık böyle oldu kader kısmet bu imiş» diyerek avu-nur, kendini sabıra bırakır.

2) Sulama ihtiyacı belirince :

Su bulup sulamaya çalışır. Gücünü yetirebilmek için ağasına, beyine, memuruna, amirine, büyüğüne, ta devlet büyüğüne dilile kalbile başvu-rur medet bekler. Medet gelmezse elbet yaratanına iltica eder bu iltica-lar bittabi herkesin bile geldiği vechile evde, tarlada, camide namazgâh-ta, ziyaretgâhta yağmur duasına çıkmakla olur, yağarsa tesadüfle yağar yağmazsa boynu bükük kalır tek çare sulama suları bulabilmektir. Bere-kete kavuşmak için ihtiyaçlı zamanlarda yanık bağrını, toprağını sula-malıdır.

3) Sulama suyu ihtiyacı için geçmişte neler yapmışlar :

Çok eskilere bakmaya ne hacet daha 70 sene kadar önce bu Çorum ovasının epice kısmını sulayan Çomar deresi sularını çoğaltmayı düşün-müşler ve çare olarak Çomar başı ötesindeki Değirmendere vadisinden çıkıp Düvenci ovası tarafına giden ve oralarda bataklıklar yapan ve gün dönümüne kadar oralara fayda vermeyen suların gün dönümüne kadar faydalar sağlayacağı Çorum ovasına getirilmek üzere tünelle veya kanalla Çomar vadisine çevrilmesi akıl olundu fakat iktisadî siyasetî imkân ve ça-re bulamamış.

Araya meşrutiyet devri girince herşeyi olacak diye ümitlerle beklen-miş o devir de batmış gitmiştir. Cumhuriyet devri hepsinden iyi olacak diye beklenmiş ve aynı su derdi tazelenmiştir. 1935 yıllarında bir Ma-car mühendisi getirilir (baraj olmaz arteziyen arayın) der gider, seneler sonra çimento fabrikası yapılırken yeraltı suları aranır yok denir baraj

için Çomar deresi gösterilir kayalar delik su tutmaz denir halk avutulur.

5-6 sene öncesi susuzluktan bağı yanan Çorum toprakları için umutlar belirir o su tutmaz delik dedikleri boğazlarda kayalıklarda pekâlâ baraj olabileceği anlaşılır şehre 25 kilometre yukarda ve çimento fabrikası karşı yakınında baraj kurulabileceği artık hele şükür tahakkuk eder.

Çorum ovası deyip geçmeyelim :

72 yaşındayım birinci cihan harbi devirlerinde iâşe dairesi kâtibi ve dosya memuru idim. O zamanlar Erzurum, Trabzon, Erzincan ve havallileri Rus ordularının istilâsına uğramış ve oralar halkının çok kısmı bu taraflara muhacir olarak gelmişlerdi. Çorumun nüfusu üç dört misli çoğalmıştı. Yiğitler askere gitmişti. O çok kalabalık yerli ve muhacir halkın iâşesi imkânları Çorum ovasının yetiştireceği arpa buğdaya kalmıştı. Sivas'ta bulunan Şark Orduları Kumandanı ve Şark Mıntıkası İâşe Reisi Vehib Paşa bütün heybetiyle ve şiddetiyle Çorum'dan Sivas'a erzak sevki için emirler verirdi ve derdi ki (Çorum Şarkın zahire anbarıdır, arpa buğday gönderin) evet bunun gibi Milli Mücadelenin acı günlerinde düşman ordularının Eskişehir berilerine Sakarya bayırlarına Ankara yakınlıklarına geldiği günlerde de Yahşihan erzak anbarlarına her çeşit yiyecek giyecek ve hatta her nevi malzeme götüren gönderen Çorum değil mi idi öküz emekleriyle mahsuller ve hamuleler kadın çocuk kağnıcılarla taşındı idi unutuldu mu? Bunları görüp unutmamış olan benim gibi o zamanın çocuklarından sağ olup hatırlayanlar kalmadı mı o devirlerin hatıra ve hikâyeleri unutuldu mu? İşte Çorum ve Çorum ovası yine o zahire anbarı ovalarıdır. Zamanın gerektirdiği kalkınma hamlelerinden Çorum şimdiye kadar ne alabilmiştir işte bir Çimento fabrikasından başka kalkınma âmili olarak Çorum vilâyetinde ne var istilâdan kurtulan garb vilâyetlerinin ve hatta güney illerinin kazandığı fabrikalardan barajlardan Çorum vilâyetinde ne var? Çoruma düşen hisse hep sabır hep umut mudur?

Hariçten buğday getirmeye ne hacet, ikide bir gazetelerde radyo'arda görülüyor ve işitiyoruz ki Türkiye Halk iâşesi için Kanadalardan, Amerikalardan ve hatta büyük harblerden daha dün çıkmış Belçika ve Almanlardan paralı parasız buğday alıyormuş. Birinci ve İkinci Cihan harbleri zamanlarında olduğu gibi ya vermezlerse ya getirilemezlerse Memleketi doyuracak yine eskisi Çorum Ovası gibi ovalardan başka çare kalacak mı şu görebildiğimiz Çorum Ovasına sulama suyu sağlayınız bereketli mahsul olsun.

6) Yapılacak barajlardan faydalar :

Bir defa barajlar yapılmaya başlayınca işçi esnaf tüccar hep para kazanacak topraklar ihtiyaç zamanlarında bol bol sulanır bol bol mahsul alınır bereketler olur.

Meselâ Çorum barajı alanı ve çevresi mesire yerleri olur turistik yerler olur, Baraj gölünde balıklar yetişir. Yine baraj gölünden su sporları suretile sıhhi faydalar sağlanır ve bilhassa çimento fabrikasının gaz ve tozlarıyla kirlenen şehir havası baraj üzerinden gelecek rüzgarlarla halka temiz havalar ve iyi teneffüs imkanları sağlar ve daha nice faydalar hasil olur yeterki bir yıl önce yapılsın işe yarasın.

7) Kim yapacak kim yaptıracak:

Eskiden beri şunu biliyoruz ki Himmetürriical Takaul cihal devlet büyüklerinin himmeti dağları devirir... Ağlamayana meme yok dilmeyene rahmet yok... Tek elin sesi çıkmaz... Çok elden kuvvet çıkar. Her sözü ve her işi ehline erbabına barıkmak gerek... haddini bilmek en büyük haslat.

Fert fert dilek ve temenniler değil toplumca ve verince istenmek gerek olduğunu da elbet biliyoruz. Toplumu ilgilendiren işlerden o toplumun başına geçmiş olanlar söz ve imkan sahibidir.

Bu iytibarla söz ve iş imkanları evvel emirde Memleketin Parlemlerlerine düşer vaktiyle Çorum Ankara arası yolculuğu Çerikliden trene binerek yaptığımız zamanlarda idi bir gün trende Çankırlı bir zatla karşılaşmıştım söz sırası gelince ben Çankırlıların uzun zaman'ar Devletin Maliye vekilliğini ve Meclis Reisliğini yapmış olan Abdulhalik Rendayı kasdederek Çankırı onun sayesinde büyük imkanlara kavuştu dediğimde o zat şöyle demişti ki Çorumlularında Demiryolcu Ziya beyiniz viridi Cumhuriyetin ilanında meclis reisliği ve sonraları bütçe encümeni reislikleri yapmış olan İsmet Beyiniz var Atanın eski arkadaşı doktor Mustafa beyiniz var yeter ki siz onları birleştirebin ve her şeyleri kazanın.

Evet devletin demir yol yapmaya uğraştığı devirlerde Çerikli Çorum Havza şimendiferi yaptırılamamıştı. Bugün sönmüş olan tabak esnafının hayatta olduğu o günlerde Çorum tabak fabrikası kurulabilmek için söz birliği edilememişti.

Evet şimdiye kadar Çorumun parlemlerlerinden Bakan olabilen çıkmadı. Meclislerde Reis olan da yok bu Çorum için bir talihsizlik emme her birisi birer kıymet olan parlemlerlerimiz yok değil ya adını besmeleli kordonlara yazdırarak seçmen delegelerine dağıtılan tılsımlı plâkasını bari Bakana ve Başbakana takabilen himmetini esirgemese. Her

ne hal ise Çorum Parlamenterleri bu barajlar konusunda lütfen vatan ve millet için birleşsinler.

Şehrin her bakımından faydasını sağlayacak olan Baraj konusu ile Belediye Başkanının ve Belediyecilerin bilhassa ilgilenmeleri gerekmez mi ve hele dere sularını toprak sahiplerine ücretle tevzi edegelen Çiftçi Malları Kurumu vazifedar sayılmazlar mı hele Ziraat Odası diye mevcut teşekkül baraj konusu ile dertleniyor değil mi memleketin Ticaret ve Sanayi Odası adamları baraj gayretinde geri mi kalacaklar.

Sayılan resmî teşekküllerden başka bilhassa Particilerin ve Parti Başkanlığında ve kademelerinde bulunanların memleket ve millet dert ve dilekleriyle alâkalanmaları esas vazifeleri sayılmaz mı?

9) 1966 sonlarında idi. Adalet Partisi il kongresi yapılmıştı. Ben de o kongreyi seyirci ve dinleyici olarak izlemiştim. Devletin koskoca Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu bu kongreyi idare için Çorum'a gelmiş imiş.

Yüksel Menderes de uzun ve güzel bir hitabe yapmıştı. İşte o kongrede bugün esfle hatırlıyorum ki mmeleketin esaslı bir dileği olmak gereken bu sulama suları ve barajları hususunda tek kelime konuşulmadı halbuki o senenin bahar ve yaz aylarında Çomar deresi ağzına baraj yapılabileceği fennî mütalâaları belirmiş ve bittabi zamanın particileri de haberdar bulunmuşlardı. Ne Belediye Reisi ve ne hiç bir delege bu baraj lâfını hatırlarına getirmemişlerdi. Topaloğlu gibi bir devlet adamının kulağına memleket dileği olarak bu baraj konusu Millet müvacehesinde işittirilmiş olsaydı beş altı senedir şimdiye kadar kolay olabilirdi. Şunun gibi sonraki muvafık muhalif parti kongrelerinde de bu memleket meselesi söz edilmemiştir! Bir arkadaş bu baraj konusu üzerine Senatörlerimizden birisine ricada bulunduğunda bu dileğin parti dileği olarak gelmesinin ve hep birlik kaliteli çalışmanın daha verimli olabileceğini söylemiş evet doğrudur ne çareki parti kademelerini işgal edenler sade seçim düşünmüş oluyorlar inşallah bu memleket meselelerini bundan sonra muvafıkı ile muhalifi ile hep birlik güderler yaptırırlar.

10) Baraj yapmak için Devlet parası yok denemez.

Hani tarihen bildiğimiz bir Devlet büyüğünün sözü vardı.. (Bu devlet öyle bir devlettir ki istenen donanmanın direklerini altından yelkenlerini atlatsan yapabilir..) Evet o devletin ve Milletin neslindeniz yarım milyondan fazla halis Türk nüfuslu bir vilayetin merkezi Çorum çevresindeki bir baraj için tahsis edilebilecek 30 - 40 milyon elbet çoğunsanamaz ve bu kadarcık lutuf da esirgenemez.

11) Netice: Zahire anbarı Çorum'un sulama barajları konusunda Devlet ve millet büyükleri lutuf ve himmetlerini esirgemezlerse Çoruma baraj yapılır elbet Çorumun Topraklarına bereket imkanları sağlanır yağmur duası yerine baraj yapısı sulama suyu sağlamış olanlara her Çorumlu rahmet ve ikbal ve afiyet dua ederler halkda berekete bolluğa kavuşmuş olur!

BARAJ NE OLDU?

(Çorum Gazetesi 5.3.1973 nüshasından)

Şu Çorum'un bağrına dayamış da susuzluk hançerini yok mudur kur-taracak bahtı kara maderini.

Kış geldi gidiyor, bahar geliyor. Yazın susuz kışın susuz haldeyiz. Vakitli vakitsiz yağan karlar, yağmurlar eriyip boşa gidiyor. Su akarken kabını doldurmaya bak. Ata sözü kafamızda, ancak baraj yok, gölet yok, hangi kaba bu boşa giden suları dolduracağız da ihtiyaçlı zamanlar har-cıyacağız?

Nisan, mayıs ayları gelir, yağmur bekleriz ki, bağlarımız, bahçeleri-miz kendi kendine sulansın diye. Yağmazsa, aklın, fennin icapları kap-lar, barajlar doldurulmayınca elbet boynu bükük, yine susuz kalacağız. Senelerdir devletten baraj bekliyoruz, tek başa başarılacak işlerden değil elbet.

Bir söz var, devlet büyüklerinin himmetleri dağları devirir, diye. Bu söz doğru ama, o devletli, kudretli elin Çorum topraklarına da uzanma-sını yıllardır bekleyip duruyoruz. Ağlamayan çocuğa meme yok dedikle-ri gibi, ümitlerimizi kesmiyelim, yine devlet babadan baraj dileyelim, yoksa yağmur duasına çıkmaktan başka çaremiz kalmayacak.

Diyorlar ki, Çorum vilâyeti sınırları içinde ondan fazla baraj kur-maya elverişli yer var. Geçtik bunlardan hiç değil bir tanesinin de kurul-ması gerçekleştirilemez mi? Birinci Dünya Savaşının devam ettiği gün-lerde Şark cephesi komutanı, Çorum şarkın zahire ambarıdır, diyordu. Toprak aynı toprak, fakat zamanında yağış olursa bereket var, zamanın-da sulanmazsa, elbette kıtlık olur.

Çorum'da ovalar ovaları takip ediyor, diye eski valilerden birinin sözü vardır. Bu ovalar buğday verir, mahsul yetiştirir, fakat susuz kal-mazsa.

Bakıyoruz Konya'ya on değil yirmi baraj yapılmış, çoğu illerde de öyle. Biz de bu iller gibi, belki daha çok ihtiyaç içindeyiz. Bu topraklar, Çorumlunun olduğu kadar, devletindir de.

Ey Çorumlular, vakit geçirmeyelim, yalvaralım, yakaralım da bu yıl kurulacak baraj nimetlerinden mahrum kalmayalım.

Yarım milyonluk vilâyet halkının hepsinin birer birer feryadı gerekmez, birimiz bine, yahut onbinlere bedeldir. Parti başkanları, Belediye başkanı, Sayın Valimiz ve bilhassa parlamenterlerimiz, millet namına gelsinler. Halkın haklı baraj isteklerini gerçekleştirmek için çaba göster sinler. Hepimiz, gücümüzün yettiği oranda seslerimizi yükseltelim.

GÜÇSÜZLER YURDU KURULMALI

(Çorum Gazetesi 7.1.1970)

İçtimai derd ve ihtiyaçlarımızdan birisi ve belki birincisi (Güçsüzler yurdu)dur. Artık çalışabilmekten ve hatta kendi kendini idare euebilmekten mahrum hale gelmiş biçareleri kendi kendine ve çevresine iç acısı halinde bırakmıyarak camiaca toplumca himaye etmek gerekir. Güçsüzler diye özetlediklerimizin bir kısmı (kimsesiz dir, yoksuldur başkan yoktur. Ortalarda sürünür bunların envainı Cami önlerinde, çarşı aralarında, pazar yollarında dilenir veya dilenci sermayesi olmuş halde görüp duruyoruz. Diğer bir kısmı ise mameleki yok değildir, kimsesi de yok değildir emma bakılması artık güç hale gelmiş ve muhiti cndan usanmış biçarelerdir. Bu gibilerin bir araya getirilip kendi mameleklerle bakılması sayesinde birinci kısımdakiler de faydalandırılabilir. Gerek insanlık ve gerek islamlık ruhu ile yaşayanlar elbet bu hallerden habersiz olamazlar bu gibileri görmemezlikten bilmemezlikten gelemezler. Dürün genci yarının elbet ihtiyarı olacaktır. Gülme komşuna gelir başına atasözü de elbet hatırd a tutulacaktır. Bu gibi güçsüzlere rastlandıkça manen eza duyanların esirgemeyip az çok ibzal edeceği nakdi veya ayni sadakalar, teberrular yardımlar o güçsüzü güçlendirmeye ve huzura kavuşturmaya yetişmiş olamaz bu gibiler için mesela İstanbulda Darülaceze var huzur evleri var. Ankara'da buna benzer yerler olduğu gibi Bursa'da ve hatta aydında ve daha bazı yerlerde güçsüzler yurdu isimleriyle kuruluşlar var. Çorum'da böyle bir müessese niçin olmasın. Çorum halkı duygusuz değildir, insafsız değildir, merhametsiz hiç değildir. Fakat bu iyi duyguları, insafları, merhametleri teker teker ibraz etmek umumi olan derde, ihtiyaca çareli olamıyor. Böyle insaf, merhamet duygularının birleştirilmesi, tek elde toplanması huzur evi, bakım yurdu kurulması ve işletilmesi mümkün ve kolaydır. Bu işler ticari olmaktan ziyade insani ve islami bir iş ve vazife değil midir

Bu kabil işler halen yürürlükte bulunan kanunlarda düşünülmemiş değildir. Meselâ ceza kanunu dilencililiği yasak sayar, medeni kanun nafaka mükellefiyetini koymuştur. Belediye kanunu Belediyeyi vazifeli saymıştır. Ancak bütçe meselesi, idare külfeti kaygısı gibi nedenlerle bu kanuni emirleri tatbik edilemez halde kalmış oluyor, nitekim Belediyece aceze yardımı şeklinde şuna buna paracıklar dağıtmakla yetine geliyor, bu suretle harcanan paralarlar da heba olup gidiyor. Bîçare güçsüzler için Bakım müesseseleri kurulacağı düşüncesi bu geçen seçimler öncesi son konuşması sırasında Başbakan'ın beyanları aranda da yer almamış değildi amma..

Devletin içinde bulunduğu binbir derd ve kırıltılardan buna sıra ne vakit gelecek ve hele Çorum'a ne zaman gelebilecek kimsesiz çocuklar yurdu kuruluncaya kadar Çorum'un ne kadar yüzbinleri Eskişehir'lere Yozgat'lara gitmemişmiydi. Güçsüzler yurdu işini Devletten bekleyip durmak, hayalî vakit geçirmek olacaktır. Bu işin hayır cemiyeti hayır derneği elile yapılması düşünülmemiş değildir.

1965 senesinde Sağlık ve Kalkınma Derneği unvanile Çorum'da bir hayır derneği kurulmuştur çalışmaktadır. Bu Dernek birinci iş olarak Kan Bankası yapmayı yaptırmayı gaye edinmiştir. İkincide güçsüzler yurdu kurmayı emel edinmiş idi ne çareki bu Dernek kuruldu kurulalı Vilâyet Hususi muhasebesi bütçesinden hiç bir yardım lutfuna eremedi Belediyenin yardımları da kâfi gelemedi. Hamiyet severlerin bağışları az olmadı amma çok ta olmadı işte Kan Bankası malum olduğu üzere yapıldı fakat daimi olarak orada bulunmaları gerekli Doktoru ve Hemşiresi ve elemanları için Lojmanı bitirilemedi. Bu nedenlerle Derneğin ikinci gayesi olan Güçsüzler Yurdu işine sıra gelemedi.

Yukarda insanî ve islami duygulardan işaretlemiştik layik düşünceli olanlar hamiyetlerini izhar etsinler, islamî inanışlı olanlar içinse malûm, sevablı işler, mecburi işler farz, vacib, sünnet, müstahab, nafîle gibi dereceleri vardır, farz yapılmadan vacibe sıra gelmez sünnet müstahab olanlar yapılmadan nafîleye sıra düşmez meselâ Saliki bulunduğumuz Hane-fi mezhebine göre varlıklı olan için bir defa hacca gitmek farzdır. İkinci beşinci defa gitmelerin nafîle ibadet sayılacağı malûm değildir, sevablı işlerden nafîle derecesine varıncaya kadar memlekette toplumca yapılması vacip, sünnet, müstahab sayılabilecek işler hayrat ve hasenat kalmadı mı. Vacib, sünnet ve müstahab derecelerdeki hayırlı hizmet'ler dururken bencillikle, nafîle yerlere paralar harcamak israf sayılmaz mı, israf ise haram değil mi, ezcümle konumuz bulunan Güçsüzler Yurdu umum için bir derd ve ihtiyaç olacağına göre vacip sünnet müstahab derecelerine girmez mi ki nafîle derecesindeki ikinci beşinci haclar için har-

canacak güçler, arzettiğim Güçsüzler Yurdu kurulmasına harcansa daha doğru olmaz mı. Maddi varlık niymetine ve ihsanına ermiş olanlarımız elbet bu hususları takdir etmez değillerdir, belki hatırlarına gelmez.

Güçsüzler yurdu kurulması işini Belediye öne almalı ve bizzat deruhte etmelidir. Kanunen ve mantıken vazifelerii olduğu Belediye Reis ve azalarına hatırlatmak da elbet bir vatan borcudur.

Sağlık Derneği de zaten yardımcı olmak gayesile kurulmuştur. Belediyenin Derneğe yardımı, işi müsbet neticeye götüremez. Dernek ancak ve ancak Belediyeye yardımcı olabilir o da yardım takatı olursa hulasa Çorum'da (Güçsüzler Yurdu) bir gün evvel kurulmalıdır. Daimi yaşaması gerekli bir memleket müessesesi olduğu için Belediye bu işi ele almaktadır. Ankara, Bursa, Aydın gibi şehirlerin belediyeleri nasıl kurmuş ve nasıl işletmekte bulunmuşlarsa oralardan tüzük talimat örnekleri alınarak ve tecrübelerinden faydalanılarak hal edilmelidir.

Genç ve dinç Belediye Reisimiz ve Belediye Azalarımızı bu memleket işini hayırseverlik duygusu ile bencillikten âzâde olarak gayrete faaliyete geçseler bunu temenni edelim canla başla bu işe sarılıp iyi niyetle ve samimiyetle başarmaları elbet memleketce beklenen umumi himmet ve hizmetlerdendir ve zaten Belediye Reis ve azalıklarını ve memurluklarını Emme kapısı değil Amme hizmet kapısı değil midir

GÜÇSÜZLER YURDU

(Çorum Gazetesi 14/8/1970)

Kendi kendini idare edebilmekten aciz hale gelmek, ele ayağa düşmüş olmak ne hazin ve acı akibet.

Gizli veya açık olarak rasgele görüp duruyoruz, cami kapılarında, çarşı aralarında, pazar yollarında türlü hal ve kıyafetlerle körler, topallar, sakatlar, ihtiyarlar el açıyorlar, en zelil bir kazanç olan dilenciliği adet edinmiş olanları da görüp duruyoruz. İstiyerek veya istemiyerek yardıma muhtaç hale gelmiş olanlarla insanlık elbet ilgisiz kalamaz. Bunlara şu veya bu şekilde az çok dil sevgisiyle, el vergisiyle hoşnut edici hal ve hareketler elbet esirgenemez. Fakat buz üstüne yazı yazmak, sel önüne bir avuç toprak koymak gibi o basit yardımlarda hiç olup gidiyor. Bu gibiler için en iyi çare güçsüzler yurdu, huzur köşesi, bakım yeri kurmak hepsine bir elden bakmayı sağlamak en insanî ve islâmî yol ve çare olabileceği ise belli. Böyle bir müessese başka yerlerde düşünülmüş, tesisleri kurulmuş çaresizlere çareler bulunmuştur. Bu konu üzerinde geçen sene hacca gidiş günlerinde bir yazı yazmıştım, eksik olmasın Belediye

Reisi Hamit Duran ve mesai arkadaşları alâkadar olmaya başlamışlardı, yapılacak binanın plân ve projelerini hazırlatmışlar ve belediye bütçesine 75 bin liralık basit tahsisat da koymuşlar, yer tesbiti ve temel atma gayreti safhasına varmışlardı, ikinci bir yazımla bu teşebbüsleri şükranla karşılamış ve hayır severleri yardıma çağırmıştık. Ancak bu müessesenin kurulacağı yerin tercihi öne alınmıştı, evet kuşçu tepesi fena değildi, fakat oraya kadar yol yapımı kolay olmayacaktı. Namazgâh ve Nadık denen yerler de ileri sürülmüştü. Bir aydır haber alıyoruz ki büyük hastane yakınındaki Bahabey çamlığı denen yere kurulması düşünülmüş. Gidip gördüm hakikaten güzel manzaralı ve ferahlık verici, suyu ve elektriği yakın, şehirle uzak denmeyecek kadar ilgili bir mevkiidir. İnşallah tahsis formalitesi tekemmül eder ve bir gün evvel inşaat safhasına geçilir ve hep birlik gayretlerle olur biter.

Bu güçsüzler yurdu düşüncesi sadece geçen sene bizim yazı ile ortaya atmamızdan çok daha evvel düşünülmüş değildi, 1964 senesinde (Sağlık Kalkınma Derneği) kurulmuş birinci başkanlığa sevdiğimiz saydığımız doktor Ali Emiroğlu ve ikinci başkanlığa sağlık müdürümüz doktor Mahmut Angın seçilmişlerdi. Bu dernek ilk iş olarak kan bankası kurmayı ikinci iş olarak güçsüzler yurdu tesis etmeyi programlaştırmıştı, işte kan bankası kuruldu. Sade Çorum'un değil bölgenin Ankara - Samsun arasının kan merkezi olmuş bulunuyor, eksiğ iolan lojmanlarının ikmaline çalışılıyor. Dernek kan bankası binasını kurdu daima işletmek için devlete devretti. Dernek ikinci gayesi olan güçsüzler yurdunu da kurabilse bittabi daimî işletmesi için belediyeye devredecekti. Sağlık kalkınma derneği ile belediyenin işbirliği yapması elbet faydalı olacaktır.

Dernek Reisi Dr. Ali bey, gerçi güçsüzler yurdu yeri olarak çimento fabrikası ötelinde sıklıkta bir sahayı tensip ve tavsiye eder olmuş idiyse de şehre uzaklığı ve yerinin parasız temin edilebilme külfeti hesaba katılırsa Çamlıkta tahsis etme fikri elbet üstün tutulacaktır. Temenni ederiz ki yer tesbitinde kesin karara varılsın ve işe başlansın. Her bakımdan memlekete hayırlı olacak Güçsüzler Yurdu kurulmuş olsun.

Özlenen Güçsüzler Yurdu kurulması ve yaşatılması elbet para ile olacaktır. Belediyenin bu seneki bütçesine koyduğunu şükranla kaydettiğimiz 75 bin lira elbet yetmiyecektir, ancak işe başlamayı sağlayacaktır. Gayret yine hayır severlerin esirgemeyeceği yardımlara kalıyor, hani bir ata sözü var (Usanmaz kendini insan bilen halka hizmetten) ve sadece insanî düşünce değil, dinî vecibelerden biri de hayrat ve hasenet yapma değil mi? İslâmî emirler, vecibeler, tavsiyeler belli başlı olarak farzlardan sonra vacip, sünnet, müstehap isimleriyle derecelendirilmişti. Ve takdiri tatbiki vicdan, insaf, merhamet, şefkat hislerine bağlanmıştır. Güç-

süzler yurdu kurma ve işletme farz sayılmasa bile nafile değil ya ikinci defa hacca gitmek gibi nafile ibadetlerden üstün sayılmaz mı? Buna göre umulan hayırlı gaye olur biter.

Ha... şurasını da şimdiden işaretlemek gerekir ki kurulacak (Güçsüzler Yurdu) hakikaten güçsüz olanların barındırılacağı, bakılacağı bir yer olur. Az çok varlıklı olduğu halde bakıma ve daimî olarak şefkatli el ve gözlerin ihtimamına muhtaç hale gelmiş olanların son ömürlerini selâmet bir köşede huzur içinde geçireceği yurd olur.

Beleşçilerin, serserilerin, bedavacıların barınağı olmaz. Güçsüzler yurduna kabul edilecekler elbet yurda devredilecek teslim edilecek paraları veya mallarına göre birinci-beşinci olarak sınıflandırılır. Dünya-lığı olmayanlar en sona bırakılır ve hepsi şefkat ve merhamet kaynakla-rından derece derece nasibedar edilir.

Şunu da kaydederez ki Belediye de acaze paralarını dağıtarak israf etmez ve buraya tahsis ederek o acezelerini de acezelikten kurtarır. Netice olarak güçsüzler yurdu herkesin esirgemeyip ibzal edeceği maddî ve manevî yardımlarla kurulur ve işletilir. Biçarelikler kalkar, kıyıda köşede dilencililiği meslek edinenler de umarız ki tükenir.

HAMİT CAMİSİ

HAMİT CAMİSİ YENİLENECEKMİŞ

(Çorum Gazetesinden 23.3.1970)

1) Şehrimizin en kalabalık çarşısı arasında bulunan bu Hamit Camisinin dahil bulunduğu tapu adası tamam alınmalı alt kat kapalı çarşı olmalı üst katda sade ve güzel bir cami yapılmalıdır iki bin kişilikten az değil çok olmalı.

2) Cami mevzuunda yaşım ve başım icabı görüş ve düşünuşlerimin özetini yukarıda işaretledim. Tafsilatını da aşağıda sıralıyorum.

3) Cami dediğimiz yer, diğer tabirle mescit veya mabed ve hatta yeni deyimle tapınak ibadet edilen yerdir. Öksürük tekkesi değil, kapılarını dilençilerin çevireceği yer hiç değil.

Ve hele islamlığı ve insanlığı saçında, sakalında, takyasında, şapkasında taşıyanların değil kalbinde bulanların tevazu ile toplaşıp huşu ve huzur içinde ibadet edeceği bir yerdir.

birkaç dakikalık zamanını olsun orada geçirmekten manevî hazlar duya-bileceği ve bilhassa lüksten ve ihtişamdan azâde temiz ve güzel bir sekilde bulacağı tam kudsi bir yer olmalıdır.

4) Kayseride Hacı Fatih isimli bir zatla görüşmüştüm ki buna ait hatıra Çorum Ekspres gazetesinin 26.9.1967 nüshasındaki yazımda kısaca bahsetmiştim tekrar edeyim. Doktor Rifat Patır beni görmem için Kayseriye götürmüştü. Seydimlerin de tanıdığı Alim ve büyük caminin fahri Hatibi bulunduğunu sonradan öğrendiğim ve ilkin tüccar olarak gördüğüm Hacı Fatih beyle bir sohbetleşmemiz olmuştu. Kayseriyi gezerken daha karkas halde kocaman bir binanın alnında kocaman bir levha (Yüksek İslam Enstitüsü) levhası dikkati çekiyordu, konuşmamız sırasında Hacı Fatih Beye o kocaman bitmemiş binanın alnında o büyük levhanın ne münasebeti var gibicisine söylediğimde verdiği cevap şu olmuştu: (Biz, Çorumlular gibi ikiyüz üçyüz kişilik cami yapmayız altı bin kişilik cami yaparız cami yapımını önce almamız gerektiği için İslâm Enstitüsü binasını sonraya bıraktık..) evet Çorumlular gibi 300 kişilik cami yapmayız altı bin kişilik cami yaparız deyivermişti. Merak ettik Doktor Patır ile dediği altı bin kişilik camiye görmeye gittik, baktık hakikaten azametli bir cami yapılyordu. On bin kişilik cami olmuş Patır ile birlik toptan ecza satan bir Ticarethaneye uğradığımızda (o caminin yapılması yedi buçuk milyon liraya mal olacak, babanın gözü bir adam var Hacı Fatih camii avlusunda çam ağacını satılık eder. Muhatabının malî ve dinî kudret ve gayretine göre pazarlıkla parasını alır ve sonra da camiye o çamı teberra ettirir. Zaten Kayserili pazarsıksız para vermez ki...) bilgisi ile bililenmiştik.

5) Kayserilinin Çorumlular gibi ikiyüz üçyüz kişilik cami yapmayız altı bin kişilik cami yaparız demesi doğru idi. Çünkü meselâ Karakeçili Camisi Emira Ahmet Camisi, Azapa Ahmet Camisi, ve İnayetullah Camisi bu dördü birbirlerine yakın ve hem dördünün alabileceği cemaat adedi bini geçemez seccadeleri ile gelecek cemaati de alabilecek müsait avlıları bile yok. Ümüt Halife Camisi de böyle değil mi, elli adım ötesinde tarihî Kunduzhan Camisi var iken ve kunduzhane camisinin tevsii kolay iken Ümüthalife camisinin yapılması israf değil mi. İsfraf ise dinen haram değil mi. Ve hele bunlar için Politik tesirlerle imam ve Müezzin kadroları temini de caba. Bahçeli evler ve Esnaf evleri camileri de böyle.

6) İstanbul'da Kadıköy ile Üsküdar arasında Söğütlü Çeşme semtinde yeni bir cami yapılmış geçen sene bir cuma namazına gitmiştik. Sultan Ahmet camisine benziyor ama alt katı kapalı çarşı. Cami güzel ve alt katındaki kapalı çarşı daha güzel ve yerinde bir eser. Fevzi Hacı Recep oğlu ile bu cami hakkında konuşurken (bu caminin dernek eliyle yapıldığını, alt kattaki altmış dükkânın her birinin aylığı en az biner liradan ayda altmış bin lira irat getirdiğini ve daimî her masrafın bitirilebilir kapatılabileceğini söylemişti! Bu camide ihtişam yok ve kar var, lüks yok sadece güzellik vardı.

7) İstanbul'da yeni yapılan camilerden belli başlı biri de Şişli Camisi. Ziynet ve ihtişama çok para sarfedilmiş ancak cemaatin namaz kılabilceği kapalı kısım bin kişi almaz. Halbuki o ihtişama harcanan paralarla o cami daha geniş yapılabilirdi. Bu Şişli Camisinin avlı gerisinde cenaze bekletme ve yıkama odaları çok münasip ve iyi! ve hem ücretli, gelirli.

8) Karabük'te yeni ve güzel üç cami gördüm. Hele Ulucamisi alt katı kapalı çarşı. Üst katın yarısında kapalı cami var, geri yarısı cami avlusu halinde açıkta namaz kılmaya müsait halde ve temizlikte.

9) Karabük'te Cuma pazarı semtindeki Caminin yanında yeraltı vaziyeti yüz numaralar çok güzel. Hep fayanslı ter temiz ve çok. Ancak ücretli levhası var yazılı ücret ise beş kuruş on kuruş, fakat yaz ve kış tertemiz kullanmaya elverişli. Bekçisi var sordum on dört bin liraya beş seneliğini mi yedi seneliğini mi kiralamış bulunduğunu ve temizliğine de baktığını söylemişti. Böyle temiz yüznumaraları olanı Kırıkkale'de görmüştüm.

10) Başlangıçta (1) numarada işaretlediğim gibi Hamit Camimiz evvelâ oturduğu tapu adası tamam alınmalı. Alt kat kapalı çarşı yapılmalı en az 30-40 dükkân olur sanırım yüz numaraları alt kata yerleştirilmeli, alt katta cenaze bekletebilecek soğuk tertibatlı odası bulunmalı.

Üst katta cami kurulmalı ama camiye kısımlara ayırarak kısım kısım yapmak kolay olur sanırım. Hani Bursa'nın yeşil camisinde mi yoksa diğerinde mi idi. Caminin yanlarında ilâve şeklinde hücreler, dersaneler gibi çıkıntılar var. Yozgat Ulu Camisi de iki kısımlı değil mi. Hamit Camisi için plânı altı kısımlı hazırlanır kısım kısım inşaat yapılır. Meselâ Orta ileriye mihraplı kısım bir, solunda kısım 2 solu gerisi kısım 3, sağ ileri kısım 4 sağ geri kısım 5, orta geri kısım 6 olabilir.

11) Hoparlör çıktı minareler sembolik derecesinde kaldı bu itibarla tercihan minareye para harcamaya her halde lüzum görülmemeli.

12) Ankara'da yapılacak Koca Tepe Camisi için vaiz hocalarımız boyuna milletten teberru tavsiye ediyorlar. Bir milyonu aşkın nüfuslu Ankara'da yapılacak cami için Çorum'dan bir kuruş gitmemesi bilmem nasıl olur? Ankara müslümanlarından Çorum Hamit Camisi için ne kadar teberru temin edilebilir ki :

13) Paramız yetmez diye dardan çevirmesinler. Kesme taşlarla duvarlar, süslü kubbeler gibi eski padişah camileri yaparcasına lükse ihtişama para harcamasınlar plânlasınlar kısım kısım yapsınlar ve Kayserili zatın naklettiğim sözünü de korumaya çalışsınlar.

14) Sağlık ve Kalkınma Derneğinin beş sene evvelki düşünmesile ve bu kerre Belediyenin gayreti ile Güçsüzler Yurdu kurulmasına ve yaşıtlmasına matuf teşebbüsler camiden önce bir ihtiyacı da tez elden bitirirler inşallah.

15) Temennim ve dua ederiz ki böyle hayır işlerine maddî yardımlarda ve teberrualada bulunanların ve bu uğurlarda çalışanların hayırları makbul, sayıları meşkur, sedakayı cariyeleri bol olsun.

EVLIYA ÇELEBİ'YE GÖRE ÇORUM

ÇORUM VE HAVALİSİ

(Çorumlu Dergisi Yıl 1939 S. 326)

Neşet KÖSEOĞLU

Türkiye coğrafyası ile tarihi bakımından çok kıymetli ve ehemmiyeti haiz olan Evliya Çelebi Seyahatnamesinni Çorum ve havalisine tealluk eden kısımlarını Çorum tarihi için mühim bir malzeme sayarak dergimize nakletmeği muvafık bulduk.

Evliya Çelebi büyük seyahatına 1050 (1) tarihinde Bursa'dan başlamıştır.

1050 H. yılı recebinde Evliya Çelebi Defterdar Zade Mehmed Paşa ile Erzurum seyahatına çıktı. Bu seyahat esnasında Sabanca, Bolu, Tosya yolu ile Çorum'un Osmancık ve Hacı Hamza kasabalarından geçmiştir.

Evliya Çelebi Hacı Hamza hakkında şunları söylüyor. (2)

Kariyei Hacı Hamza :

Habibi Karamani halifesindne Hamzavî (3) Hacı Hamza bu kariyede tevellüd edüb müşteher olduğu için Hacıhamza köyü yad olunmuştur. Ahalisi dağda mamur kurrada sakin olurlar. Tarikiâm üzre ancak bir köhne camii kalmış gayri büyütu yoktur. Cümlesi harap olmuştur. Kızılrımak nehrinin karşı canibi safi bağla ve bahçelerle müzeyyendir. Bu nehir Bafra kasabası canibinde Karadenize mahlut olduğu yerde kenduyi yüce kayalardan deryaya atub gürültü ve saikasından ademe dehşet hasıl olur. Faidesiz cereyan eden coşkun bir sudur. Yazda, kışta, daima kan gibi akar tatlı sudur. Hatta bu hakir bir defa atım ile karşı tarafındaki bağlara geçmek murat ettim, hemen birden bire atımla beni toparlayıp

(1) Evliya Çelebi C. 2. S. 4.

(2) Evliya Çelebi C. 2. S. 17.

(3) Hamzevî mezhep diye itham olunan zat budur. Çankırının Karacalar köyünde Habibi Karamanî yanında yatar. E. C. C. 2. S. S. 178.

götürmeğe başlayınca can havil ile karşı kenarda bir söğüt dalına sarılıp attan ayrıldım. Güç ile canımı kurtardım. Meğer gayet sarp imiş. Aynı ayrı taşlı yerden cereyan edermiş. Badehu huddamlar atımı getirdiler. Bu Hacıhamzadan kalkıp yine canibi şarka kâh dağlarla kâh Kızılırmak kenarında Sarmaşıklı kaya nam evci âcümâne ser çekmiş bir gâhu bü-lendin dibinde bir daracık yoldan mürur eyledik ki bu yolun bir canibi yalçın kaya sol tarafı yalçın uçurumdur. Buralarda nice defa Kızılıрмаğa batar ki dokuz saatta Osmancık kalesine geldik.

«Evsafı kalei Osmancık :

Bazı tevarih Osmancık bunda doğdu, bu kaleyi de zamanı emaretinde bina etti derler. Sonra bu kaleyi tevaifi etrak elinden 795 tarihinde Yıldırım Beyazıdhan fethetmiştir. Çorum sancağı hakanide ve voyvodalıktır. 110 akçalık kazadır. Mamur nahiyeleri vardır. Serdarı, kethuda yeri var, nakibi, müftüsü yoktur. Âyanı pek az, bağ ve bahçesi çoktur. Kalesi Kızılırmak kenarında canibi şarkisinde olup cisri azim ile ubur clunur. Nehre kârip bir yalçın kaya üzre bir küçük şeddadî binayı metin hısnı hasindir. Dairen madar cürmü 800 adımdır. Şekli murabbada yekpare bir kale olup bir demir kapısı var. Gayet balâ olduğundan içine girmemiz müyesser olmadı. Amma taşra varuşu bin kadar bağ ve bahçeli kâri tarzı kadimi etrak evleridir. Cümle tahta ve toprak örtülü mamur evlerdir. Yedi mahalle ve yedi mihrapdır. Dükkânları azdır. Amma yine her şey mevcuttur. 10 hanı vardır. Irmak kenarında bir küçük hamamı vardır. Suyu dolap ile Kızılırmak'tan çekilir. Şehr'in üç tarafı kumsaldır. Asla çamur olmaz, havası şiddeti har üzre olup leziz üzümü olur. Kum-sallığından arzında namında bir gûna meyve hasıl olur ki sirke ile turşu ederler. Gayet nafidir. Bu şehirde o turşu meşhuru afak olmuştur. Cümle evleri fakiranedir. Halkı dahi fukarai beктаşiyandır. Zira bu şehir canibi garbinde bir mürtefi mahalle Şeyh beктаşiyân medfundur.»

«Evsafı ziyaretgâhı Koyunbaba :

Hacı Bektaş Velinin halifesidir. Merhum olduğunda burada defnedilmiştir. Sonra hazreti sultan Bayazid veli azizi leylei kadirde vakıasında görüp vasiyeti ile kabri şerifi üzre bir kabbeyi âli bir camii şerif dervişanı zişan için bir meydan, bir darüttaam ve darülziyafe, ayende ve revende için bir mihman saray, nice müteaddit hücrelerle mutbak, kilar yaptırmış. Bu hayrat ve hasanatı serapa kurşun ile örtülmüştür. Gayet mamur bir binayı âli olup bir fersahlık yerde gömgök derya gibi kurşunlar temevvüç eder. Kubbeyi pür envarının alemleri şuşlesinden insanın gözü harelenir. Mutbahında nimeti şebiruz eksik değildir.

Hakir iptida bu şehre dahil olduğumda bir mürtefi yerde bu asitaneye adap üzre varıp atebeyi süflâsını busederek esselâmü aleyk ile kabri şerifine girdim. Ruhü şerifi için...

Koyunbaba lakabıyla tesmiye olunmalarına sebep :

Hacı Bektaş ile Horasan'dan tâ Ruma gelinceye kadar şebiruz 24 saatte bir kerre koyun gibi meleyişi imiş ki bu hareket aynı saatte asla tahalüf etmezmiş. Bundan başka nice vakayii varmış. Cumle bektaşiler beynehalk mezmumdurlar. Lâkin bu Koyunbaba fukarası koyun ve kuzu gibi melerler. Halim, selim, halûk, ârifbillâh, ehli sünnet ve cemaatten musallî ve mütedeyyin adamlardır. Hulâsa vakaa seyyahatımız çok degildir. Lâkin Rum ve Arapta böyle bir asitane yoktur derler.

«Ziyareti Burhan dede :

Cisir başındadır. Yüzlerce keramatı zuhur etmiş ulu pirdir. Bu sırada Sultan Bayazid Velinin hayratından vacibüsseyir memduhu âlem 19 göz bir cisri azimdir ki her bir kemeri kavsi kuzah ve kehkeşanı semdanı nişan verir. Böyle divanece cereyan eden bir nehre üstadı mimar sıratı müstakim inşa etmiştir. Anadolu diyarında misli yoktur. Bu şehirde bir gün oturup ertesi gün gûsü rihletler çalınarak cisri canibi garbe geçip dağ ve bağ içinden içeriye giderek dağların mahut ve muhataralı yerlerinden (Direklibel) namında dar bir sengiztan geçtik. Burası can pazarı bir yerdir ki bir adam kayalar üzre çıkıp bir taş yuvalarsa bin adamı helâk eder. Kuş uçmaz mel'un bir boğazdır ki Rum, Arap, Acemde (Direklibel) namıyla şeherei afaktır. (Direklibel) denmeye sebep oldur ki kayalarının atları gûhu bisütun gibi boştur. Münhedim olupta tariki âmi seddetmesin deyu nice sahibi hayratlar mezkûr kayaların altlarına azim çam ve ardıc direkleri dayamışlar. Bunun için (Direklibel) derler.»

Bu tarihlerde Çorum bir sancak olarak Sivas'a bağlı idi. Bu meydana Bozok ve Amasya'da bir sancak olub onlar da Sivas paşa sancağına bağlı idiler.

Evliya Çelebi Sivas eyaletinin yedi sancak olduğunu söyledikten sonra da isimlerini şöylece yazıyor. (4)

«Şehri Sivas Paşa sancağıdır. Sancakları bunlardır :

Divriği, Çorum, Keskin, Amasya, Bozok, Tokat, Zile, Canik, Arapkir, badehu Zile valide hassı olmuştur.»

Bu devirde Sivas beyler beyinin Has mikdarı (900.000) akça idi. Beylerbeyinin has mikdarı başka başka idi. (5)

(4) E. Ç. S. 179. C. 1.

(5) E. Ç. C. 1. S. 176.

Sivas eyaletinin sancak hasları da şunlar idi. (6)

Amasya	Mirlivasının	Hassı	:	300000
Çorum	»	»	:	300000
Bozok	»	»	:	217750
Divriği	»	»	:	250360
Canik	»	»	:	207224
Arapkir	»	»	:	210000

Eyaletin timar ve ziametleri hakkında şu malûmatı verir. (7)

«Sivas eyaletinin timar ve ziameti şunlardır : 3133 kılınçtır. 900 zü ziamet, madası tezkereli timardır. Erbabı ziamet ve timarları kanun üzere cebeluleri ile 900 asker olur. Hasılları senevî 1300000 kerre 187327 akça olur. Livayı Sivas, livayı Amasya ve livayı Çorum ve livayı divriği ve livayı Canik ve livayı Arapkir. Bu livaların timar ve ziamet'eri cümle beraber tanır olunmuştur. Ziyade ve noksan yoktur. Livayı - Sivas ve ziametleri bu minval üzeredir.

Evliya çelebi sancak beylerinin kanunlarını beyan ederken Süleyman han kanunu üzere evvelâ bir sancak beyinin 200000 akça ile bey olduğunu, muharebelerde hizmeti mesbuk olursa istihkakına göre binde yüz da olan ağalara sancak verildikte 200000 akçadan fazla verildiğini, her seferde sancak beylerinin her beşbinde bir cebelu hesabıyla asker verdiğini 200000 akça ile sancak tasarruf edenin 40 cebelu ile, 500000 akça ile tasarruf edenin 100 cebelu ile sefere iştirak ettiğini yazıyor. (8)

Çorumun cebelulerini de bunlara göre hesap etmek mümkündür.

1057 yılı zilkadesinin 18 inci günü Evliya Çelebi Erzurumdan İstanbul'a dönerken Çorum'a uğramıştır. Direklibelden Osmançık yolu ile gitmek istemişlerse de fazla miktarda, bir gecede beş karış kar yağdığından geçmiyerek Gümüşe gelmişler ve burada üç gün kaldıktan sonra Dankaza yolu ile Kırkdilime büyük müşküllerle (Büyük bardakçı), Kırkdilim (9) yolu ile Çorum'a gelebilmişlerdir.

Evliya Çelebi Çorum'u şöylece tavsif etmektedir :

«Evsafı kaleyi Çorum (10)» Selçukilerden Kılıçaslan şah binasıdır derler. Amma havası lâtif olduğundan Kılıçaslan şah oğlu Yakup Mir-

(6) E. Ç. C. 1. S. 191.

(7) E. Ç. C. 1. S. 198.

(8) E. Ç. C. 1. S. 188.

(9) E. Ç. S. 406. C. 2. (200) evli müslim köydür diyor.

(10) E. Ç. C. 2. S. 407.

zayı ve yüzlerce sair çorlu hastaları bu şehre gönderip ifakatyap ettirdiği için adına Çorum denmiştir. Amma âyanı vilâyet (Cevri Rum) dan galat ve muhafaftir derler. Sonra danışmendilerin eline düşmüştür. Oradan Yıldırım hana geçmiştir. Sivas eyaletinde sancak beyi tahtıdır. Beyinin hassı 300000 akça olub 19 ziamet 310 timari var. Alabeyi çeri başısı 150 akçalık kazadır. Gazisine senevî 5 kese hasıl olur. Şeyhülislâmı nakibül eşrafi âyan ve eşrafi kale dizdarı ve neferat, kaban emini müktesibi şehir nahibi, şehir subaşısı vardır.

Sipah kethuda yeri beyine muadil fer sahibi hâkimdir. Zira Çorum sancağında askerî tayfası gayet çoktur. Eşkıya ve zorba yeridir. (11) Hatta bizim paşayı bu şehre kondurmak istemediler. Araya Muslihin girip muhakemeyi şeri dahi yaftalar verdi. Cümle şehir hanelerinde üç gün meksetmek ferman olundu. Şehir 42 mahalle ve 42 mihraptır. 4300 bağlı bahçeli evleri vardır. Amma Sultan Alâeddin camiini Süleyman han imar etmiştir. Çarşı içinde mimar Sinan ağa kârı olub cemaati çoktur. Tahıl pazarı camii, Beycamı, Defterdar cami, Medresecami, Ağa camii meşhurlarıdır. Fakat Murad Han camiinden mükellefi yoktur. Hamamlarından yeni hamam gayet lâtiftir. Tokat'ta Ali Paşa hamamına vakıf ve hayrattır. Ulama Paşa hamamı, Beyler Çelebi hamamı meşhurlarıdır. Kırk kadar saray hamamları vardır. 7 yerde darütedrisi varsa da Murat Han Gazi medresesi mamur ve meşhurdur. 11 mektebi sübyanı, 7 hanı vardır. 18 yerde abıhayat suyu, çeşmeleri vardır. Bir konak yerde Süleyman han su getirip bu şehre sebil etmiştir. Üç adet tekkesi, 300 dükkânı olup her türlü esnaf mevcuttur. Erbabı maarifi, nükteşinas çelebileri, ulema ve suleha ve meşayihî yârândan gayribüddiyar ademleri salahı hali ile maruf mümin ve müvahhid kimseleri çoktur. Abıhavasının letafetinden halkının rengi ruları humret üzre olup orta boylu cesim adamları olur. Güzelleri de çoktur. Halkı ekseriya çuua geyerler. Kadınları beyaz izar bürünürler. Şitası şiddetli olduğu halde bağ ve bahçeleri çoktur. Şehrin kible tarafında celâlî ve cemalî şerrinden emin olmak için çar köşe bina bir kaleyi rağnası vardır. Amma küçüktür. Bir kapusu vardır. Dizdarı neferatı, müstevfi cebahanesi, bir kaç hanesi vardır. İslam binasıdır.

-
- (11) Evliya Çelebi bu sözü mücerred söylemektedir. Bu fikri teyid ve tesbit edecek hadîseleri de kaydetmiş olsaydı, bitarafılık göstermiş olurdu. Bu sözden bir sahife sonra sekban ve sarıcıların Merzifondan beri yapmakta oldukları Haccac Mezalimin tekrarladıklarını da yazdığına göre eşkıyalık ve zorbalığın kimlerde olduğunu anlamak kolayca mümkün olabilir. Evliya Çelebi bu askerin Kurdderesi köyünde yaptığı eşkıyalık karşısında «Allah bir gün bu askere daha nasıl belâlar gönderecek; diye endişeye daldığını» unutmuş gibi görünüyor.

Bu şehre dahil olduğumuz gün asitaneyi seadet tarafından berber başlıktan çıkma bir kapucu başı gelip kırk kapucusuyla Diyarbekir eyaletini getirdim deyu çav çaldırarak paşaya girem zannetti. Fakat mümkün olmadı, Cümle kapu halkı sekban ve sarice ile deli gönüllü 300 kadar iç gılmanını hazırbaş olup kapucu gelsin dediklerinde kırk kapucu ile içeri girip berki hazan gibi titremeye başladı.

«Cümle leventler paşayı ortaya alıp pürsilah durdular. Paşa kelâma ağaz ederek safa geldiniz, ne hizmetine geldiniz buyurdu.

Kapıcı başılar — Sultanım Diyarbekire gideriz dediler

Paşa, «Hani bize Diyarbekir eyaleti getirmişsiniz hani emirler» deyinice; kırk kapucu birden «İşte emir padişahındır» deyu paşanın üzerine hücum edince paşa yerinden ayağını atmadan iç ağaları kırk kapucuyu kıkıvrak bağladılar. Hemen paşa bunları cellâda vermek istedi ise de ayanı vilâyet rica edip; Sultanım bunlar emir kuludur. Bunun size nasihat olduğuna şükranı olarak kendilerini af edin, arzı padişahî var. Cümlesini azat edin dediler. Ricaları hayyizi kabulde vaki oolup cümlesi azad clundu. Amma katledilseler gerek idi. Bunlar da şehir kadısına varıp mir-liva Ali beyi mahkemeye davet ederler. Nefiriâm emirleri ve hattı şeriflerini çıkarıp cümle askerini şehir içinde çevirelim derler. Ayanı vilâyet bu iş bu şehirde olamaz anlar can ve başa kalmış 10000 ateşli kılınçlı adamlardır. Bunlara el kaldırırsak cümle şehri ateşe verirler. Mal ve malimiz alan ve talan evlâd ve ayalımız giryan ve perişan olur. Şu şiddeti şitada kande gidelim. Bunların isyan edip doğdoğru Varvara gidecekleri muhakkaktır diye kapucu başıya şafi cevaplar verirler. Bu haberi pürmeserreti şehirliden biri paşaya getirdi. Paşa herife ihsanlar etti. Paşa kapucular bölük başısını mahkemeye gönderip tiz kapucu başı bu anda atlanıp geldiği izbine gitsin yoksa yüzünü tulum yüzüp geldiği yere gönderirim. Ayrıca bölük başıları tayin edüp hepsini şehirden sürdü. Ertesi gün bu ahvali pürmelali yazıp Varvar Ali paşaya atlı tatar ile gönderdi. Andan sonra cümle beldeye in'am ve ihsanlar edip anlarla müşavere ettiler. Ayânı vilâyet gördüler ki bu bir veziri âlişan bir halûku zisandır. Dediler ki sultanım gafil mebaş sakının İstanbul tarafına gitmeyin Varvar Ali paşayı kollayarak gidiniz. Mabeyniniz bir ve iki konak olsun. Şimdi saatle geri dönüp lokmacılık edüb Tokat ve Kazova gibi ganimet yerlerde seyran ederek keştü güzâr edin. İnşaallah günden güne cemreler düşüp havanın kışı şiddeti defolur. Bu güne hareket buyurun. Hakka ki ahsen tedbir idi. Bu Çorum kurbinde Şeyh Elvan çelebi bin âşık paşa ziyatretgâhı vardır. Kendisi Orhan Gazi meşayihindendir. Birçok telifatı vardır. Hulâsai kelâm bu kazada o gün lokmacılık edüp giderken Varvar paşa tarafından teatar geldi. Benim oğlum sakın. Yine asker cem eyleye

hemen Nevruz sultanı olup havalar küşade oldukta asitaneye azimet et cenabı şerifinizle yine haberleşip müşerref oluruz demiş. Paşa dahi Engürü caniplerine reva nolmağa bezl ve ihtimam edip 11 inci günde yine Çorum sahrasındaki Seydim Sultan tekkesi menziline geldik. Bir asitaneyi azimdir, dervişleri vardır. Paşa cümle iş ağaları ve karakollukçularile bu tekyegâhta konup azim ziyaret etti. Buradan Karakeçili karyesine geldik. Bu da Çorum hakkında 200 haneli etrak köydür. Kızılıрмаğa bir saat karıptır. Bu köyde o gece yine azim kar ve tipi ve boralar oldu. Sekban ve Sarıca haşaratı da herkesin ehil ve ayallerini hanelerinden çıkarıp, beşikleri masumlarla kara bırakıp, kapu eşiklerini kazıp Merzifondan beri icra ettikleri Haccac mezalimini tazelediler. Alessabah buradan da kalktık. Kızılıрмаğın çeşnigir köprüsüne gitmeyüp Karakeçili geçidine gelecek sui tedbir ettiler. Oradan karşı tarafa geçmek murad ettiler. Meğer biaman geçit imiş. Gerçe kar sükûnet buldu amma şiddeti şita o derecede ki atlar zemin üzere durmayıp belki hazan gibi tirtir titrerdi. Ne hal ise alay çavuşları askere muhkem tenbih ettiler. İptida paşa otak develeri, mutbah ve dış kiler, ahır ocağı ağırlığı, 21 adet yarar iyi kılavuzlarla bazı atlılar vakti seherde ubûr ettiler. Paşa 200 katar devesi, 100 katar katırı ubûr ettiler. Hakir dahi kendi katarlarımla Allah Allah diyerek güzer ettim. Cümle ağırlıklar Kurd kasabası sarayına gidiyor. Hakir paşa kethudası Kızılırmak kenarında sayir ağavaddarın ubûlarına muntazır iken vakti şafiide tahmil olunan paşa katarı ve saire ağavat bargâhları sahile gelip kulavuzlarla nehre girdikte bir tipi, bora, raat ve berk zulmet oldu. Irmak cûşa geldi, katar ve sishane ve sarayı tahmilât nehre yayılıp gelirken Kızılırmak şiddetle hurûşe gelip harman gibi buz pareleri getirmeğe başladı. Meğer çaşnigir köprüsü kurbinde birkaç günden beri nehir donup set olmuş böylece boşandıkta bu kadar beni adem birbirine karışıp huddahaşât gibi gitmede ve bu halde yine karşı taraftan ağırlıklar nehre girmede, beri tarafta mal sahibi sahpazlar aman ümmeti Muhammed deyu ferdyad koparmada idi. Pasa dahi bu esnada mehter hane dövdürerek nehre geldi. Kurd kasabası ayânına haber gönderip askerden dahi katır, deve, sishane kurtarana, mal ve melâl halâs edene büyük vaadler etti. Askerin kimi beri tarafta, kimi karşı tarafta divane gibi nehir kenarınca seyirdirlerdi. Nice cüretli yiğitler şınaverlik (yüzücülük) edip denize giren kimi gark olur, kimi de yüzerdi. Deve ve beni âdem katarları birbirine karışıp bir yandan halâs olanları bir kenara çıkarırlardı. Bazı kürt ve türkmen yiğitleri o şiddeti şitada soyunup şınaverlik ederek nice deve, katır, sishaneyi karşı tarafa geçirdi. Lâkin karşıya çıkanların esvabı beri tarafta kalıp orada kethudalara esvap veren bulunmadığından ekserisi soğuktan donardı. Ancak Kızılıрмаğa buz pareleri gelmezden evvel geçen ağırlıkları halâs olup nice nice katır, deve, kısarak katarları yüklerle kayboldu. Sadece beni âdemden iki kişi yok idi. Buradan

yine o haşarat ile bardaklı belini geçip Kurd deresi köyüne geldik. İbaddullahın ehil ve ayallerini kapudan taşra edip masumları'e beşikleri karüzre fırlattılar. Bu hadiseden niçe haneler mah vve münhedim oldu. Üç masum merhum oldu.»

HANEDAN ODASINDA İKRAMLAR

(10.12.1972 Cumhuriyet Gazatesinden)

Ord. Prof. Dr. H. V. VELİDEDEOĞLU

Geçen 5 ve 19 Kasım tarihli Cumhuriyet'te bazı yönlerini anlattığım «Hanedan Odaları» birer konukseverlik, cömertlik ve ikram merkezleriydi. Ankara İstiklâl Mahkemesince 1926'da Çorum'a sürgün edilen eski İttihatçılardan, ünlü yazar ve fikir adamı Hüseyin Cahit Yalçın, bu «Oda»lardan birine misafir edilmişti. Ben o zaman Çorum'da değildim, fakat bunu iyi biliyorum. Daha önce İttihatçıların iktidarı döneminde, 1915'te Çorum'a sürgün edilmiş olan tanınmış yazar ve hikâyeci Refik Halit Karay da yine bu Hanedan Odalarının konuğu olmuştu. Onun «Memleket Hikâyeleri»nde Çorum'dan renkli pasajlar vardır.

Eski Çorum Noteri Sayın İhsan Sabuncuoğlu'nun geçende çıkmış olan «Çorum Tarihi Üzerinde Derlemelerim» adlı değerli kitabında hanedan odaları'nın tarihsel gelişimi de araştırılmış olsaydı, bu konu belki daha bir aydınlığa kavuşurdu.

Benim çocukluğumda «Oda» açan «Hanedanlardan»lardan Mâdenzâde, Tütüncüzâde, Kavukçuzâde, Alaybeyizâde, Sücaattinzâde, Battalzâde, Ölçekzâde,, Seydimzâde, Velipaşazâde aile'lerini anımsıyorum. Bunlar arasında —o zamana göre— yeni zenginlerden sayılan Arapzâde ailesini de katmak lâzım. Bunlardan Kavukçuzâde, Sücaattinzâde ve Ölçekzâde'lerle aramızda hısımlık bağlantısı kurulmuş: 'Vaktiy'e bu aile'er, Velidedeoğulları'ndan kız almışlar. Bu ailelerden, herbirinin bir veya birkaç köyü vardı; çünkü çoğu, eski âyan ve eşraf soyundan geliyordu. Feodal çağın kalıntılarıydı bunlar.

Hanedan Odalarında misafirlere önce kahve ikram edilir, az sonra çay da gelirdi. Fakat çok geçmeden —Birinci Dünya Savaşının etkisiyle— kahve ve çay «bulunmaz nesneler» listesine girince, onların yerini, ıhlamur, bal şerbeti, ekşi pekmez şerbeti gibi içecekler almıştı. Bir süre sonra şeker de piyasadan kalktığı için, ıhlamurların pekmez veya kuru üzüm yardımıyla içildiğini hatırlarım.

BABAM VELDEDEOĞLU HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ

Kış geceleri, haftada en az 3-4 gün Hanedan Odalarını ziyaret eden babam, daha ben doğmadan önce, Abdülhamit devrinde, İstanbul'daki bir tarih dersinde birkaç kelime ile Fransız İhtilâline değindiği için, okul müdürünün jurnal etmesi üzerine, koca İmparatorluğun, Trablusuşam'dan Diyarbakır'a değin, birçok bölgesindeki idadî (lise)lerde uzun yıllar tarih ve coğrafya öğretmenliği yapmış, nihayet affa uğrayıp, tenzili tüberü ile İstanbul ilkokullar müfettişliğine, Meşrutiyetin ilcından sonra da kendi memleketimiz olan Çorum'un idadisinde tarih, coğrafya, kozmoğrafya (astronomi) öğretmenliğine atanmıştı. 1910'da vapurla İstanbul'dan Samsun'a ve oradan da kısaca «yaylı» denilen tenteli araba ile Çorum'a gelişimde altı yaşındaydım. Bu yolculuğu, halkın «bölük - börçük» dediği biçimde, kopuk kopuk sahneler ve olaylar halinde anıyorum. Fakat 1912 Balkan Harbini ve 1914'de Birinci Dünya Savaşının başladığı günü iyice hatırlıyorum. İşte 1912 ile 1915 arasındaki birkaç yılda Hanedan Odalarına babamla birlikte ben de giderdim. Daha doğrusu, o yaşım da bana «Cahiller meclisinde karar kılan cahil, ârifler meclisine müdavim olan ârif olur.» diye telkinde bulunan babam, bu oda ziyaretlerinden kimisine beni de birlikte götürürdü. Onun, bu ziyaretlerde bana verdiği görevleri 19 Kasım tarihli yazıda saymışım.

GELMESİNİ ÖZLEDİĞİM «VAKİT»

Benim o yazıda anlattıklarımın başka bir görevim daha vardı : »Vakit gelince» oda sahibi ağanın işareti üzerine dışarı çıkıp uşağı çağırmak.

Ben bu «vaktin gelmesini» sabırsızlıkla beklerdim. Çünkü sonradan babama anlatabilmek için dikkatle içeride dinlemek zorunda olduğum türlü ciddi konulardan yorulan küçük kafamı dinlendirmek ihtiyacıyla, dışarıda birkaç dakika nefes alır, kenarında sedef kakmalı takunya ve bakır ibrik bulunan ve bir idare kandili ile aydınlatılan büyük mermer taşlı abdesanede, duvara asılı, arkası düz, önü değirmi küçük çinko su deposunun musluğunda elimi yüzümü yıkayarak rahatlardım.

Fakat «vaktin gelmesini» beklemekteki sabırsızlığımın asıl nedeni, uşağın Ağa'dan alacağı işaret üzerine, çok geniş meyva ve çerez sinisini odaya getireceğini bildiğimdendi. Bu sini odanın ortasında büyük pirinç mangalın yakınında duran, açılır kapanır tahta ayaklığın üzerine oturtulurdu. Sonra, evin selâmlık bölümü ile harem bölümü arasındaki duvarda bulunan dönme dolaptan meyva dolu kaplar içeri taşınmağa başlanır ve düzenli biçimde siniye yerleştirilirdi.

ÇEREZ SOFRASI

Bu kaplarda neler bulunmazdı ki! Meyvalardan, kış elması, kış armudu, «üvez» denilen bir tür muşmula gelirdi. Bunların yanında kimi zaman, özel olarak saklanmış, üstü buğulu, kalın kabuklu, ince uzun biçimli, diri duruşlu, kütür kütür, tatlı bir lezzeti olan ve adına «Gelin parmağı» denilen kış üzümü salkımları da bulunuyordu. (Nedense atalarımız damakta tat bırakan yemek ve yemişlerden çoğuna kadın organlarından birini adını vermişler! «Gelin parmağı» bunların en masumu, en yakışanı, en ince zevklisi ve estetik alonıdır, sanıyorum.) Ben bu kış üzümüne bayılırdım. Sofrasında bundan bulundurmayan ağalar benim çocuk gözümde düşerdi hemen!

Çerezlerden ise, başta cevizli sucuk olmak üzere, leblebi, ceviz içi, badem, kuru üzüm, kuru erik, kuru kayısı, tatlı ve ekşi pestil gibi şeyler olurdu sofrada. Gerek meyvalar, gerek —leblebi dışındaki— çerezler, Ağaların bağ ve bahçelerinde, kadınlar tarafından, daha yazdan hazırlanırdı. Ben cevizli sucuğu ve simsiyah, pırıl pırıl parlak gözleriyle bana bakıyor gibi gelen erik kurusunu ve bir de badem içini çok severdim. Bugün de severim bunları !

Ağa «buyur» edince herkes ayağa kalkar, uşak kerevetin üzerinde misafirlerin oturdukları minderleri yerdeki kilimin veya halının üzerine —çerez sinisinin çevresini dolaşmak suretiyle— yan yana dizer, konuklar bu minderlere bağdaş kurup meyva ve çerezlerden yemeğe başlardı. Ağa ne kadar ısrar etse de, babam beni büyüklerle birlikte çerez sofrasının başına oturtmaz, «O küçüktür, kendi yerinde yesin!» derdi. Doğrusu bu, benim de işime gelirdi. Çünkü ağa küçük bir sahan getirtip hangi çerezlerden istediğimi bana sorar, ben de elimle, hemen her zaman, cevizli sucuğu —eğer varsa— gelin parmağını, yoksa siyah erik kurusunu ve bir de badem içini işaret ederdim..

Sofra faslı bitince, minderler tekrar sedire konulur, herkes yerine oturur ve az sonra misafirler : «Eh artık bize müsaade! Kal sağlığınan, Ağam» diyerek, birer ikişer ayrılırlar, yakında oturanlar ise, Ağa'nın ısrarına üzerine, biraz daha kalarak birer sigara daha tellendirirlerdi. Ağa'nın bir gümüş tabakası ve içinde ince kıyılmış, altın sarısı «kaçak» tütününü ve sigara kâğıdı bulunurdu. Bu tabakayı ara sıra misafirlere uzatır, onlar da elden ele geçirerek kendilerine birer sigara bükürlerdi. Misafirlerden kimisi kendi tabakasından, Ağa için sigara büküp ona götürür ve Ağa da bunu çubuğuna takıp mangaldan ateşliyerek tütürürdü. Kimi Ağaların çubukları çok uzun olurdu. Ben bunlara oyuncak gözüyle bakar ve imrenirdim.

TARİH OLAN GÜNLER

Babam sigara kullanmazdı. Bütün yaşamı boyunca ağzına alkol ve sigara koymamış bir adamdı. Yalnız «enfiye» çekerdi. Sigara tabakasından çok daha küçük, süslü kutularda cepte taşınan ve ara sıra baş ve işaret parmaklarıyla küçük bir tutam alınarak buruna çekilen kokulu tütün tozuna, enfiye denilirdi. Bu, her tütünden olmaz, özel olarak hazırlanırdı. Rahmetlinin enfiye kutusunu, bir yadigâr olarak, hâlâ saklarım.

En sona kalanlara, dağılıştan önce, kimi zaman «un helvası» veya özel olarak hazırlanmış «tel tel helvası» ikram edilirdi. Biz —komşumuz ve hısımımız Ölçekzâde Hasan Ağa'nın müstesna olmak üzere— oda ziyaretlerinden her zaman erken ayrılırdık.

Son sigara ve helva faslı bitince, son konuklar da dağılırdı. Ben holde ayakkabılarımı giyerken, o geceki ziyaretten babama anlatacaklarımı zihnimde toparlamağa çalışırdım.

Bir günlermiş, artık tarih olan o günler!

ÇORUM TARİHİNE AİT BAZI NOTLARDAN ÖZETLER

Çorum tarihi incelenirken Cumhuriyet devri, Osmanlılar devri, Selçukiler devri ve Selçuklulardan evvelki devirler olarak bölümlere ayırmak elbet kolaylık olur.

Biz eskiden yeniye doğru gelelim :

— 1 —

Bilhassa, Sungurlu'nun Boğazköy çevresinde bulunan Hatusas ve Alaca'nın İmathüyüğü yakınında bulunan Alacahöyük başlıbaşına birer değil, bir çok ilmi incelemeler görmüş ve daha da çok incelemeler yapılacağı tabii bulunmuş ve varlıkları, muhitlerine şerefler bahşetmiş büyük tarihî yerler ve eserlerdir.

— 2 —

Çorumun, Bizanslıların son zamanlarında, Anadoludaki 12 vilayetten birisinin merkezi bulunduğu ve isminin Nikye yahut Yankonya dendiği ve hatta son valisinin de Bizans imparatorunun eniştesi olduğu bilinmektedir.

— 3 —

Çorumda Hıdırlıkta, halen merketleri mübarek tanınan ve ziyaretgâh oladuran Suhip, Ubit ve Madi, Kerep gibi gazilerin dahi mahza, Kos-

tantiynin fethi amacı ile Hazreti Osman ve Hazreti Ali ve Muaviye ve yezit zamanlarında İstanbul'a doğru giden Arap mücahit orduları Yancılarında bulunup, Çorum'da şehiden kalmış oldukları vakıaları dahi, Bizanslılar devrine raslamaktadır. Eshabı Kiramdan olan bu Suhip, Ubit ve Kerep gazilerin, merkatlerinin Çorumda bulunuşları memleket için ayrıca tarihi değer taşırlar.

— 4 —

Malazgirt savaşından sonra, Müslüman Türklerin Anadoluya akınları sırasında, cengâverliği dillere destan olmuş bulunan Battal Gazinin kızdan torunu Melik Danişment Ahmetin, Bağdat'daki halifeden izin alarak ordusuyla Malatya'dan kalkıp Sivas'a ve oradan Amasya'ya geldikleri ve bu sırada Çorum'u baskınla muhasara ederek fetih ve zapdetmesiyle Çorum fiilen Türk ve müslümanlar idaresine geçmiştir.

— 5 —

Çorum'u feth ve zapdeden Melik Danişment Ahmet, buraya Çorumlu oğlu İlyas beyi Sancanbeyi olarak tayin ve ikame etmiştir. (Hüsamet-tin'in Amasya Tarihi Cilt 2 sahife : 288. Melik Ahmet Gazi bey... Nikonya kalesini feth edip... Nikonya livasını Türkmenlerin Alayontlu neslinden meşhur Çorumlu Oymağı Reisi İlyas beye tevcih eyledi...)

Çorumluoğlu İlyas bey buraya sancak beyi olunca oymağı ile vesair adamlarıyla buraya yerleşiyor ve artık burası Çorumluoğlunun yurdu olarak etrafca anılmaya bilinmeye başlıyor ve eski Yankoya ismi unutuluyor. (Çorumluoğlu) lakaplı bir ailenin Çorum'un nüfusca Sancaktar mahallesinde soyadı kanundan evvel dahi mevcut olması ve başkaca Çorum ovasının Kuzey batı tarafındaki Yavu köyü yakınında bulunan yaylaya (Çorum'lu yaylası) denegilmesi ayrıca birer delil gösterilebilir.

Sonraları (Çorumluoğlu) ibaresinde (oğlu) ilavesi kalkıyor ve nitekim İkinci Bayazıt zamanında Tacettin İbrahim paşa namındaki bir zatın Vezirköprüdeki camiye akar olarak Çorum'da yaptırmış bulunduğu Paşa hamamına ait Arapça Vakfiyede (Çorumlu kasabası) denmekte bulunmuştur.

Kanuni devrinde de (Lu edatı kalkıyor ve sadece(Çorum) ismi kalıyor.

— 6 —

Meşhur papaz Piyerlermit kumandasındaki milyonluk Salip ordularının İznik'i muhasara ve zapt etmelerinden sonra Hükümdar Kılıçarslan, bir kısım ordularıyla Kızılırmak gerisine çekilerek Çorum'u merkez yaptığı, takiben gelen Salip ordularının Çorumu muhasara ettikleri, üç ay

kadar muhasarada kalan Çorum'un aç ve susuz kalarak ırza ve cana dokunulmaması şart ve kaydıyla Salıp ordularına teslim olunduğu ve fakat ahitlerine vefa etmeyen Salıp ordularının Çorumda altmış bin erkek keserek kuleler yaptırdığı, bir bu kadar kız ve kadını da esir diye toplayıp Bizansa Kostantineye götürerek sattıkları birer tarihi vakıa bulunmaktadır. Bunlar Hasan Fehmi Turgahn Anadolu Selçukluları isimli 1935 de neşredilmiş kitabında yazılı olduğu gibi tarihçi Enver Behnan Şapolyo'nun kitaplarında dahi vardır.

— 7 —

Melik Ahmet Danişmentin zaptı sırasında mevcut olan kale müteakip günlerde taş üstüne taş kalmayacak derecesinde zelzele tesiri ile yıkılmıştır. Selçuklularda Alaaddin devrinde Çorum'da bu gün görülmekte olan kale yaptırılmıştır. Bu kalenin Halepteki bir kalenin aynı bulunduğu Remzi Oğuz Arık söylemiş idi. Hükümdar Alaaddin'in kaleyi yaptırmaya memur ettiği Hayrettin tarafından da Ulu Camii ilkin inşa olunmuştur.

Bu camii, Osmanlılardan İkinci Beyazıt zamanında İstanbul'da Di-metoka da dahi dehşeti görülen ve küçük kıyamet diye anılan zelzelede yıkılmıştır. Mimar Sinan Tezküretül Epniyesinde (Çorum'da Alaaddin Camisini, müceddeden tamir ettim) demektedir ki, Mimar Sinan'ın ve Dördüncü Murat zamanlarında tekrar edilmiş ve Hicri 1210 daki zelzelede tekrar kubbesi yıkıldığından onbeş, yirmi sene sonra Yusuf Bahri Hoca delaletiyle Yozgatlı Çapanoğlu tarafından kubbesi yeniden yaptırılmış ve son cemaat ilave edilmiştir. 1327 senesinde de son cemaatin üst katı ile ikinci minare ilave edilmiştir.

— 8 —

Kadı Burhanettinin Sivasta icrayı hükümeti sıralarında Osmancığa ve Çorum'a da el uzattığı ve hatta Yıldırım Bayazıtı Çorumlu yaylasında savaşa çağırdığı ve Kadı Burhanettinin Sivasta ölümünden sonra, Yıldırım Bayazıt zamanında Çorum'un Osmanlı ülkesine katılmış bulunduğu bilinmektedir.

— 9 —

Kanuni devrinde Çoruma sancaybeyi olarak torunu Orhan bey tayin ve ikame edilmiş ve Sıklık suyu Çorum'a akıtılmıştır.

— 10 —

Meşhur Sadrazam Sokullu'nun, Hazer denizine hakim olmak emeliyle açtırdığı Ejderhan savaşı sırasında Çorum'un mevkien ehemmiyetine

binaen Sancakbeyi ile 50 sipahisi Çorum'da bırakılmış ve diğer askerleri Samsun Kırım yoluyla Ejderhan seferine gönderilmiştir. (Tarihi Osmanlı Mecmuası 1 Nisan 1333) nüshasında Niğbolu ve Silistre beyleriyle Çorum sancakbeyinin seferden hariç bırakıldığı öğrenilmektedir.

— 11 —

Evliya Çelebi Çorum'a üç defa uğramıştır. «4300 bağlı bahçeli evi vardır» diyerek Çorumu tarif etmekte ve Çorumluların aklı selim ile hareket ettiklerini başkaldırma hareketlerine meydan vermediklerini, mümin, muvahhit ve yaranı garibüt diyer adamları bulunduğunu bildirmektedir. (Reşat Ekrem Koco'nun 11.2.1968 Tercüma gazetesindeki tefrikaından naklen)

— 12 —

Kâtip elebi Cihannümasındada Çorumu sancak olarak göstermekte ve şu kazaları saymaktadır. : (İskilip, Tahtet Tarık, Hacıhamza, Saz, Sakız, Osmancık, Karahisar, Demirli, Fevka tTarık, Katar, Saray, Mahmat, Selam) Çoru mKütüphanesinde mevcut ve mahfuz iki cilt mahkemeyi şeriye sicilinde 1003 Hicri tarihinde Çorum'un şu kazaları ihtiva ettiği görülüyor : (Çorum, İskilip, Katar, Osmancık, Saz, Hacıhamza).

1269 tarihli bir buyrultuya göre de (Çorum, Karahisar, Temürlü, Zennun, İskilip, Hacıhamza, Hırkalar).

— 13 —

Diğer bir sicil kaydına göre hicri 1244 senesinde Mora Canibine mürettep olan Asakirde nÇorum Sancağından ba fermanı âli matlup buyrulan beşyüz nefer süvarı asker (bedeli beher nefer başına ikiyüz ellışer kuruş verilmek üzere) marifeti şeri ile livayı mezkûru havi olduğu kazalara taksimine dair mevcut bir listeyi naklediyoruz ki :

- 152 Kazai Çorum
- 152 Kazai skilip
- 175 Kazai Katar
- 19 Kazai Saz
- 50 Kazai Osmancık
- 175 Kazai Hacıhamza
- 15 Aşireti Dedesli
- 15 Aşireti Çorum Ekradı
- 15 Aşireti Ciceli
- 12 Aşireti Bedirhan
- 9 Aşireti Alamaslı
- 3 Aşireti Hatal

- 3 Aşireti Kutlu Evcilik
- 3 Aşireti Çayan Yürükani
- 12 Aşireti Ballı Yükükani
- 1 Aşireti Lek
- 2 Aşireti Cihanbeyli
- 2 Aşireti Kuyumcu
- 1 Aşireti Çakıllı

Hicri 1245 senesinde Şamı Şerif ve havalisini muhafazası için Sivas eyaletine mürettep 1600 nefer piyade askerden Çorum livası için 324 nefer tefrik edilmiş ve bu da Çorum Şerriye mahkemesince şu şekilde taksim edilmiştir ki :

- 118 Kazai Çorum
- 118 Kazai İskilip
- 16 Kazai Katar
- 23 Kazai Saz
- 43 Kazai Osmancık
- 8 Kazai Hacıhamza

İ Ç İ N D E K İ L E R

	<u>Sayfa</u>
Meşrutiyetten Beri Mutasarrıf ve Valiler	3
Belediye Başkanları	23
Vali ve Belediye Reisi Hasan Basri Kurtoğlu	39
Vali Varinli'yi Sivas'ta Ziyaret	40
Vali Mehmet Varinli Çorum'da	42
Çorum'un Kaza ve Sancak Oluşu	49
Ejderhan Seferi	50
45 inci Alay	51
Debboy Binası	55
Kütüphane	56
İydadi Mektebi	58
Lise Nasıl Açtık	59
İmam Hatip Okulu	73
İdari Teşkilâtın Çorum'a Ait Notlar	79
Mülki Teşkilât Şekilleri	82
Saat Kulesinin Yapılışı	86
Dursun Hoca	87
Hacı Hasan Paşaya Dair	89
Çorum'da Halıcılık	90
İki Üçyüz Sene Evvele Ait Bazı Hadiseler	92
İbişin Böreği	96
Çanakkaleden Bir Satır Hacı Mustafa Hökerek	97
Adsız Kahramanlardan Bir kaçı	
Ahmet Çavuş	100

	Sayfa
Berkli Muhittin Çavuş	102
Mustafa Çavuş	105
Bir Çelik Parçası	106
Askerlik Hatıralarım İkinci Askerliğim	107
Birinci Askerliğim	113
Keşkinde Jandarma Cemal	122
Keskinden Sungurlu'ya Gelişimiz	125
Müfettişi Soyan Haydar	127
Tıkmanda Kanlı Çuval	129
Koltuğunda Kan Lekesi	129
Nane Şeker Kutusu	130
Sungurlu'da Ceridin Arif	131
Karamüftüoğlu Ailesi	136
Sabuncuoğlu Ailesi	137
Doğruyum Sözü	140
Hükûmet Konağı Yeri	142
Hastanelere Dair	144
Tren Özlemi	150
Baraj Özlemi	151
Güçsüzler Yurdu Dileği	158
Hamit Camisi	162
Evliya Çelebiye Göre Çorum	165
Velidedeoğlu	173
Çorum Tarihine Ait Bazı Notlardan Özetler	175

ÇORUM TARİHİ ÜZERİNE DERLEMELERİM - 3

M.İHSAN SABUNCUOĞLU

Yayına Hazırlayan
Abdulkadir Ozulu

Çorum
2010

DERLEMELERİM 3 ÜZERİNE BİRKAÇ SÖZ

Bu kitapta, rahmetli Avukat (Noter) İhsan Sabuncuoğlu'nun (DERLEMELERİM 3) ismini vermeyi düşünüp bir araya getirdiği notlarını yayınlıyoruz.

Umarım bu çalışma Çorum'a Çorumlulara faydalı olur. Böylelikle büyük bir Çorum aşığının bu bilgileri bir araya getirmek için verdiği emek ve gayret de neticelendirilmiş olacaktır.

İhsan Sabuncuoğlu büyüğümüzü rahmetle anar ve bu dosyanın yayını için izinlerini esirgemeyen sevgili oğulları Emekli Hakim Vehbi Sabuncuoğlu'na şükranlarımı arz ederim.

Abdulkadir Ozulu

Sayın ve Muhterem Adaşım İhsan Ozulu Bey:

Selam ve sevgilerimle. Daha çok başarılarla ve mevkilere erişmeniz dileklerimle. Sizi sevip saydığım için ikide bir kağıtçıklarımınla rahatsız ediyorum, özür dilerim.

Gözlerimle görmelerim azaldı. Adımlarımsa dermansızlaştı ve kısaldı. Bizi sayanlarımız sağ ve var olsunlar.

Çorum Belde Gazetesi Temmuz nüshası çıkmışsa lütfen bize de gönderin ki Çorum havadislerini alarak haz duyayım.

Geçenlerde Bekir Bıyık Bey delaletiyle sayın Başkan N. Diken beye iadeyi ziyarette bulunamadığım için özürlerimi ve selamlarımı iletirken iki hususu daha ilave ve rica etmişim. Size de tekrarlamak istedim ki, aşağıdalar

Çorum Tarihine Ait Derlemelerim cümlesinden olarak hazırlamış bulunduğum ve bastıramadığım iki şey var birisi Hacı Hasan Paşa'ya aittir. Bunun fihristini ekledim.

Diğer derlemelerimin fihristini dahi ayrıca ekledim.

Muvafık bulup bastırırsanız ben sadece ellişer kitap isterim.

Bu iki tomarı ki biri az diğeri çokça isterseniz size emanet veririm. Başkan beyle elbet tetkik edersiniz.

Selam ve sevgilerimi ve muvaffakiyet dileklerimi tekrarlarım.

Çorum 2.8.1986

M. İhsan Sabuncuoğlu (İmza)

Not: "Derlemelerim-3'ün kitap haline gelme öyküsünün başlangıcı İ. Sabuncuoğlu'nun bu mektubu ile başlar. "Hacı Hasan Paşa" hakkında olan belgeler çok az sayıda olduğu için ayrı bir kitap neşri uygun görülmemiştir. A.Ozulu

İÇİNDEKİLER

Derlemelerim-Iıı Üzerine Birkaç Söz.....	2
Sayın Muhterem Adaşım İhsan Ozulu Bey.....	3
Derlemelerim-Iıı İçindekiler.....	4
Hüseyin Cahit Yalçın'dan.....	7
Müftü Mehmet Tevfik Efendi (Sarı Müftü).....	10
Çorum Onuncu Cumhuriyet Bayramı Kutlama.....	12
Derlemelerim-I Sayfa 36'ya Ek.....	13
Milli Oyunlar Festivalinde (Çorum Halayı).....	14
Çorum Halayı B.K. Çağlar.....	15
Halay B.K. Çağlar.....	16
Hıdırlıktakilere Ait Olarak Rivayetler.....	17
Hacı Bekir Baba'ya Ait Hatıralar.....	18
Hamit Camii Kapısı Üstündeki Kitabe.....	21
Çorum Tarihine Ait Notlardan Özetler.....	22
Şer'iyye Sicillerinden 2.....	26
Çorum'un Özet Halinde Kısa Tarihçesi Ve Altıncı Yüzyıldan İtibaren Geçirdiği Safahat.....	28
Çorum'un Tarihi ve Asırlar Boyu Geçirdiği Safahat'ın Özeti.....	31
Çorum'da ve Çorum Müzesinde Mevcut Bulunan Tarihi Belgeler.....	40
Çorum'da Edebiyat, Musiki, Resim, Yazı Ve Heykel.....	41
Çorum'un Orman Durumu.....	42
Çorum Mitolojisi.....	42
Çorum'un Coğrafi Durumu Ve Nüfusu, Yeryüzü Şekilleri.....	43
Sular.....	44
Çorum'da Örf Ve Adetler.....	46
Kadın, Erkek, Çocuk Vesair Kıyafetler.....	48
Çorum'da Kış Hazırlıkları.....	50
Hanedan Odaları.....	51
Arkut Kaplıcası (Hamamözü).....	54
Küçük Kıyamet.....	57
Çorum'un Tren Özlemi-I.....	57
Çorum'un Tren Özlem-II.....	58
Mahalle Ve Sokak Adları.....	59
Çiftci Mallarının Korunması.....	61
Müjdeli Haberler.....	62
Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu.....	63

Çorum'un Eski İdare Amirlerinden Bazıları.....	68
Çorum Sancağının Vergisi Hakkında.....	69
Zile Ve Amasya Muhassılık Kanunun Çorum'a İlhakı.....	70
Sait Paşa'nın Kura-İ Şerriye Hususundaki Buyrultusu.....	73
Hıdırlık (Süheyb-İ Rumi) Zaviyedarlarına Ait (Tuğra).....	80
T.C. Konsey Başkanı Kenan Paşamıza.....	81
Çorum'un Kutlanacak Kurtuluş Günü Niçin Olmasın?.....	82
Sivas Kongresi Ve Çorum.....	84
Çorum'un İlk Sancak Beyi (Çorumluoğlu İlyas Bey).....	87
İskilip Caddesi.....	88
Muhterem İhsan Ozulu Bey.....	90
Çorum Belde Gazetesi 26-27 Nüshasında Düzeltmelerim.....	91
Mahmut Şevket Paşayı Ölümünden Kurtarma Hikayesi.....	92
Osmancık Adı.....	93
Yazışmalar-Dilekçeler-Mektuplar-Kutlamalar.....	95
Enerji Ve Tabi Kaynaklar Bakanlığına.....	97
Hıfz-ı Veldet Velidedeoğlu'nun Anıların İzinde.....	98
İhsan Beyefendi (Fuat Kepenek'in Mektubu).....	98
Çiftci Malları Koruma Başkanlığına.....	99
Prof. Dr. Ahmet Samsunlu'ya Bir Kutlama.....	100
Prof. Dr. Ahmet Samsunlu'nun Cevabı.....	101
Ord. Prof. Hıfz-ı Veldet'e Saygılarımla.....	102
Çorum Şeker Fabrikası.....	104
Ord. Prof. Hıfz-ı Veldet İle Yazışmalar.....	106
Doç. Dr. Nihat Özyardımcı'nın Mektubu.....	107
Bülent Ulusu'ya.....	108
Dr. Turhan Kılıçcıoğlu'na.....	108
Necdet Diken Bey'e.....	108
Ekler.....	114
Belde Gazetesi'nin İhsan Sabuncuoğlu İle Röportajı.....	114
Belde Gazetesi'nin İhsan Sabuncuoğlu'nun Vefatı Haberi.....	118
M. İhsan Sabuncuoğlu'na Saygı Günü Toplantısı.....	119
Emekli Hakim Vehbi Sabuncuoğlu'nun Konuşmasından.....	120

Hüseyin Cahit Yalçın'dan (Çorum'u seven ve sayanları tanıyalım)

Hüseyin Cahit Yalçın merhumu bilmeyen yoktur sanırım. Bir ay önceki taşra gezilerim sırasında Ankara'da subaylıktan emekli Nusrat Leblebici haber vermişti ki, Hüseyin Cahit Yalçın, hatıralarında Çorum'u methüsena etmiş. Bunu bana Hıfzı Veldet Velidedeoğlu daha önce yazmıştı. Ve Derlemelerim'e katılmasını tavsiye etmişti. Fakat Hüseyin Cahit'in kitabını bulamamıştım. İstanbul'da doktor oğlum Enver'le araştırdım. Çorum Müze müdürlüğünden emekli eski öğretmen Müfit Güngörmez bu arzumu öğrenmiş ve göndermiş ki; Hüseyin Cahit Yalçın Siyasi Hatıralar, baskıya hazırlayan Rauf Kutluay. Türkiye İş Bankası Kültür yayınları 157.

311 sahifelik bu kitabın içinden Çorum'a ait olanlarını aşağıya yazdım. Çorum'u eyi görmüş olanlardan sağ bulunanlara selametler, ölmüş olanlara da rahmetler dilerim.

H.Cahit Yalçın'ın Siyasi Hatıralar kitabından:

"... Bu yazının tarihine bakıyorum 1924. Otuz bir yıl sonra biraz başka bir biçim altında ama aynı içeriği koruyarak, aynı sorun, çözümlenmesi gereken bir yapıda gene güncelliğini koruyor uzun ömrünü hep aynı ilke ve amaç uğurunda çetin çileli bir mücadele.

Yüce mahkemeniz beni mahkûm edemez.110

Savunmasını mugalata kabul eden İstiklal Mahkemesince sonsuz sürgün nefyi ebed cezası ile Çorum'a bir yaylı ile yola çıkarılır Ortaköy'de konukluk.. Asi Yozgat... Yahşıhan, Yozgat.. Çorum.

Çorum'da Mahmut Ağa hanı. Tahta masa.. yalnızlık.. Ziyaretçi kalabalığı. Enbiya zadelere gelen akşam yemeği.. Sahanların kapaklarını kaldırdım, böreğine tatlısına varıncaya kadar mükemmel bir ziyafet yemeği.

Anadolu'yu hiç bilmez idim. Fakat Anadolu'nun kibarlığını, konuk severliğini doğallıkla çok işitmiştim ama bu kadarını aklımdan geçiremezdim.

Buraya ben bir yüksek memur ya da subay olarak gelmiyordum. Rejimin sevmediği, en yüksek cezalardan birine hükümlü kıldığı bir kimse olarak geliyordum. Buna karşın, ziyaretime geliyorlar ve akşam yemeğimi düşünüyorlardı. Gelen yemekler bana yalnız başıma kesinlikle on gün yetişirdi. Biraz sonra Mahmut Ağayı çağırarak kalan yemekleri gösterdim. Bunlar durursa bozulacak ya fakirlere dağıt ya hapishaneye yolla..

Çorum halkının içten kibarlığı ve insanlığı ilk adımda bana en büyük teselli ve umut kaynağı olmuştu. Bir ulus böyle yurttaşlardan oluşursa ona hizmet ve onun sorunlarına bağlılık büyük bir güven ve umutla benimsenebilirdi.

Ertesi sabah yataktan kalkıp giyinince Mahmut Ağadan bir kahve istemeyi düşünüyordum. Oda kapısı vuruldu ve içeriye uzun boylu ince ve sevimli bir genç girdi kendi adını söyledi, Benderli Mustafa. . . Sonra utangaç bir tavırla ekledi (Beyefendi sabahlayın kahvaltı âdetiniz nedir, yumurta ister misiniz, kahve mi çay mı içersiniz) ve kahvaltı tepsisi içeri girdi. Tereyağı, balı yumurtası ve sütlü kahvesiyle nefis bir kahvaltı. Artık şaşırmıştım. Ali Çetinkaya beni Çorum'da sonsuz sürgüne mi göndermişti yoksa Çorumluların son derece ağırlama ile el üstünde gezdirmesine mi? Kahvaltıyı bitirmeden ziyaretçiler başladı. Artık çehreleri ayırt edemez oldum. Yaşlı genç fesli sarıklı memur ve yerli bir bayram kutlaması varmışçasına bir dostluk ve ağırlama ziyaretine koşuyorlardı. Herhalde bunlar Ankara'ya karşı bir gösteri yapmayı düşünmüyorlardı. Yalnızca Ankara'nın bir siyasi hükümlüye karşı gösterilecek incelikten ötürü kendilerini memurluklarından atacağına olasılık tanımadıkları anlaşılıyordu. Herhalde Ankara'nın halkta böyle bir kaygıya hak verecek bir yol tutturmamış olması ülke adına hoşnut olunacak bir durumdu. Acaba bugün oraya bir sürgün gitse kaç kişi ziyarete koşabilir, memurlardan bir kişinin bile kendisinde bu yürekliliği bulamayacağını yerinerek düşünüyorum. Çorum'da ilk dakikalardan başlayarak gördüğüm bu ilgi, ağırlama, kibarlık ve ruh soyluluğu bir buçuk yılı aşan oturuşum sırasında eksilmedi, gittikçe arttı ve gerçek bir dostluk kalbimde sonsuz bir hayranlık ve iç yükümlülüğü biçimini aldı. Bu konuda diyebilirim ki, ulusumdaki yüksek karakter ve insanlığı gözlemlemek olanağını bana verdiğiinden ötürü Çorum hükümlülüğüne teşekkür borçluyumdur. Ulusal karakterimizin bu temizliğini ve yüksekliğini görmek için sürgün zorluğuna katlanmaya değerdi.

İkinci akşam bir ziyafet tepsisi daha. Mahmut Ağa her akşam bir ad söylüyordu. Tütüncülerden, Kaleli Nuri efendiden, Kavukçulardan, Battal zadelerden, Veli Paşazade Şevket beyden.. v.b. Bunları aklımda kaldığı kadar yazıyorum. Ziyaretler seyrekleşmişti. Kahvaltı ve yemekler devam ediyordu. Burada tahta masamın başında çevirilerime girişmiştim.

Birkaç kişi her günkü ziyaretler ile çevremde daha yakın bir dostlar kümesi oluşturmuşlardı. Müftü zade Sıddık Efendi, Kavukçulardan Hayri efendi, Benderliler'den Mustafa efendi. . . Bir hafta sonra her sabahki ziyaretlerinden birinde ev bulduklarını söyleyerek görmek için birlikte gitmemizi istedi Benderli Mustafa.

Alt katı samanlık iki odalı bir evdi. Karşı durmak için bir neden yoktu. Üç dört gün sonra ev güzelce döşenmiş, her şeyi ile hazırlanmış bulunuyordu. Şaşkınlıkla sordum. (Bu eşyayı nereden buldunuz?) Çorum, inceliği ve kibarlığıyla bu sorumu cevapsız bıraktı. Genç dostum yalnız hoşnutlukla gülümsüyordu. Belli bir kişiye karşı iç yükümlülüğü duygusu yüklenmekten beni kurtarmak için Çorumlu konukseverlerim, kişiliklerini belli etmiyorlardı. Sanırım bu kadar eşya tek evden verilmiş olamazdı.

O yaz eşimle çocuklarım yanıma geldikleri zaman karyolalarla öteki yemek takımları da çoğaldı, hep adları bilinmeyen lütufkârlardan.”

Başka bir eve taşınıp, aşçı kadın, inek ve tavuklarla rahat bir yaşama geçtiğini anlatan Yalçın, Çorum’un saygı ve incelik dolu özelliklerine geçer. Görebildiği kadarınca yörenin adet ve geleneklerini betimler. Eğlence yokluğu yüzünden çok durgun bir yaşam sürdürüldüğünü anlatırken şu cümleleri kullanır.

“ Çorum’da iki yıla yakın kaldım. Bir kez bile kahkaha işitmedim. (s.117)

Bu dingin hayat yüzünden halkta içki alışkanlığının güçlendiğini, hemen tek eğlencenin akşamcılık biçiminde görüldüğünü belirtir. Çingene mahallesine hiç gitmediğini, eski sürgünlerden yalnız Refik Halit’in iyi bir anı bırakmış olduğunu söyler. Galata adı takılmış olan genelev üzerine sağlık başkanının söyledikleri... dişçi yokluğu, kuduz korkusu, elektrik zayıflığı gibi yerel özellikler, Mussolini’nin bir sözünün yarattığı savaş korkusu, Yalçın’ın savaş olmayacağı yargısının gönüllere su serpmesi.. (s. 117)

“Bu arada şapka devrimi. Feslerin ve başka başlıkların yasak edilerek şapka giyilmesi zorunluluğu ben Çorum’da iken duyuruldu...” (s.283)

Kaynak: Hüseyin Cahit Yalçın’ın Siyasi Hatıraları. Yayına Hazırlayan Rauf Kutluay. İş Bankası Kültür Yayınları 157’den

Çorum'a iyi hizmetleri unutulmayacaklardan
Müftü Mehmet Tevfik Efendi
(SARI MÜFTÜ)

Sevip saydığımız ve sohbetleriyle haz ve huzur duyduğumuz çok saygıdeğer kişiliği olan Mehmet Tevfik Ergun Çorum'da ve çevresinde;

On bir sene ilkokul öğretmenliği

Dört yıl yedek subay olarak askerlik

Kırk yıl müftülük olmak üzere 57 sene kadar görevleri vardır.

Aslen Malatya'nın Şenyurt ilçesinde doğmuştur. Çocuk yaşta iken ana ve babasını kaybederek öksüz kalmıştır. Malatya'da, Gaziantep'te, Konya'da ve Kayseri'de medrese tahsilleri görmüş ve sonra Çorumlu bir arkadaşı Çamlıcalı Ahmet Efendinin tavsiye ve delaletiyle Çorum'a gelerek Alaybeyoğlu Medresesine yerleşmiş ve Müderris Hacı Mustafa Efendiye intisap etmiştir. 1909 yılında bu müderris (Mustafa Hilmi Bin Süleyman Çorumî) den icazetname almıştır.

Hocasının gözüne girmiş ve teveccühünü kazanmıştır. Hocası kayınbiraderinin kızı ile Mehmet Tevfik' in evlenmelerini sağlamıştır ki, Çorum da iyi ün almış Şiranlı Şeyh Hacı Mustafa Efendinin oğlu Abdullah'ın kızı Salime hanımla evlenmiş ve Çorum'a yerleşmiştir.

1907 yılında imtihanla ilkokul öğretmenliği ehliyetnamesi alarak Çorum'da Mecidi ilkokuluna öğretmen olarak resmi göreve başlamıştır.

1911 yılında da Şeyhmustafa nahiyesine imtihanla naib tayin edilmiş ise de nahiye naipliklerinin kaldırılması üzerine öğretmenliğe dönmüştür. Birinci Cihan Harbi günlerinde 1914 'te askeri hizmete alınmış ve yedek subaylığa gönderilmiştir. Bu askerlik 1918 yılı sonuna kadar sürmüştür ve Yedek Teğmen olarak terhis edilmiştir.

Birinci Cihan Harbi sıralarında Birinci Gazze muharebesinde yararlılığına binaen 22. Kolordu Kumandanlığınca (Osmanlı Harp Madalyası) ile taltif edilmiştir. Daha önceleri Çanakkale harplerinde bulunmuş sonra Mısır ve Filistin cephelerinde askeri hizmetler yapmıştır.

Milli Mücadele'nin başlangıç günlerinde Çorum'dan Sivas Kongresine iki delege gönderilmesi gerekince o zamanın Müdafaa-i Hukuk cemiyeti Çorum Şubesi Başkanı bulunan Veli paşazade Şevket Bey ve arkadaşlarının delaletleriyle Sivas Kongre'sine delege olarak gitmiştir.

Yozgat ve Bolu isyanlarının patlak verdiği o çok heyecanlı ve karışık geçen günlerde Sivas Kongresine delege olarak gidebilmek elbet yüreklilik isterdi. İşte aslen Malatya doğumlu olması ve askerlikten oldukça parlak hizmetlerle gelmiş bulunması dolayısıyla bu göreve ehil görülmüş ve doğum yeri Malatya'ya gidiyormuş şekliyle orum'dan Sivas Kongresine delege olarak gitmiştir.

(İkinci delege olarak da Abdurrahman Dursun Bey gönderilmiştir ki, Birinci Cihan Harbi günlerinde Erzurum'da Lise müdürü olarak bulunuyorken Erzurum'un düşman eline düşmesi üzerine muhacir olarak Mecitözü'ne gelmiştir. Daha önce de orum'da İdadi mektebi muallimliği yapmış olan Abdurrahman Dursun Bey de orum'dan sanki memleketi Erzurum'a gidiyormuş gibi yola çıkarak Sivas'a ulaşmıştır. Sivas Kongresinde Mehmet Tevfik Efendi ile beraber orum'u temsil etmişlerdir.

Abdurrahman Dursun Bey hakkında "Çorum Tarihine Ait Derlemelerim cilt 1, sahife 87'de" daha geniş malumat vardır.)

Mehmet Tevfik Efendi askerlik sonrası 1921 senesinde Alaca Müftülüğüne atanmış ve oradan da 1929 yılında orum Merkez Müftülüğüne tayin edilmiş ve bu görevinden sıhhi sebeplerle 1960 senesi sonlarında emekli olarak ayrılmış ve 1961 senesi 10 Haziran günü rahmetlik olmuş ve Hıdırlık 'ta toprağa verilmiştir.

ÇORUM
Onuncu Cumhuriyet Bayramı
Kutlulama Komitesi

Sayı:123

Avukat İhsan B.

Cumhuriyet Halk Fırkası tarafından zatiâlilerin de halk kürsüsünde vazife verildiği bildirilmiştir. Komitemizce hitabe ve konferansların günleri ve saatleri tespit edilmiş ve bu işi idareye Orta mektep muallimlerinden Tevfik ve Tahir Beyler seçilmişlerdir. Merbut liste mucibince muayyen saatte söz söylemek üzere hazırlanmanızı rica ederim efendim.

26/X/933

Komite reisi

VALİ

(imza)

Arif

(imza)

Şevket

(Bu görev mektubunun alt kısmına el yazısı ile şunlar yazılmıştır.

Cumhuriyetin Onuncu Yılı Münasebetiyle Söylediklerim (Çorum Tarihine Ait Derlemelerim 1. kısım sahife 9'dadır. İhsan Sabuncuoğlu)

Derlemelerim 1. cilt sahife 36'ya ek:

Hicri 1255 tarihinde Nakşibendi şeyhlerinden Ethem Babanın oğlu İzzet Efendinin Tezkiret-ül Makamat isimli kitabında 8'inci sahifede Übeyt Gazi hakkında şu bilgiler vardır:

Übeyt hazretleri Yemen'de Zübit vilayetinden olup fethi Mekke'den sonra Zübit elçisi ile Medine'yi Münevvere'ye gelerek Müslüman olmuş ve hazreti Muaviye tarafından Ankara tariki ile Kostantiniye fethine giderken Hıdırlık'ta şehiden vefat eylediği bilinmektedir.

Hıdırlık'ta yukarıdaki türbeden ilk girişteki türbe kitabesi:

Hazreti Suhib Gazi

Numan oğlu

Ashabı kiramdan ve hadis ravilerindendir.

Hicretin kırkinci senelerinde Medine-i münevvereden İstanbul fethi için giden Müslüman ordulara mensup olup dönüşte hastalanarak burada şehit kalmıştır.

Yukarıdaki iki türbeden girişte ikinci türbe kitabesi:

Hazreti Übeyt Gazi

Aslen Yemenlidir. Hicretin kırkinci senelerinde Medine-i Münevvereden İstanbul'un fethi için giden Müslüman ordulara bağlı olarak Çorum'dan geçerken burada harpte şehit kalmıştır.

Kerep Gazi

Hazreti Peygamber'in huzurunda Hazreti Ali'nin delaletiyle Müslüman olmuştur. Şair, hatip ve pehlivandır. Hazreti Ömer'in bin atlıya bedeldir diye göndermiş olduğu Kadisiye muharebesinde büyük yararlıklar göstermiş ve fillere karşı savaşmış bir kahramandır. Hicretin kırkinci senelerinde İstanbul'u fethine giderken ordu içerisinde bulunurken burada şehit olup kalmıştır.

Milli Oyunlar Festivalinde Çorum Halayı

(Halay ekibi fotoğrafı)

Çorum Yüksek Tahsil Gençliğini Koruma

Derneği İst. Şubesi "Çorum Halayı"nın figürlerinin izahını takdim eder.

- 1- Çorum Halayı, millî karakterimizin akislerini, yiğitlerimizin gururla tevazuu nasıl mezcettiğini gösterir. Milli aşkla heyecandan titreyen, emre müheyya hareketlerle başlar.
- 2- Oyuncularımızın dik başlı duruşlarında, gergin bacaklarında, keskin bakışlarında seciyeni okuyabilirsiniz.
- 3- Ruh, beden, iman birliğinden doğan ritmik figürlerinde, Türk enerjisinden tunçtan kalelerin, beton köprülerin çelik gibi yaylandığı görülür.
- 4- Bu oyunda başa bağlılık, onun yolunda yürüyüş, başın yanındakilere idareyi itimatla bıraktığı, hürmete karşı sevgi, çaprazlama kucaklaşmalarla seyir edilir.
- 5- Hedefe varmak için ağır başlı hareketlerin tedricen, sürata nasıl inkılap ettiğine dikkat etmelidir.
- 6- Halinden memnun, omuz omuza veren Türk bahadırlarının deniz dalgaları gibi coşup taşıdığına bakınız.
- 7- Ağır ve güç figürlerinden asıl Türk ırkının, meşakkatler altında olsa dahi, vazifesini nasıl bir neşe ve zevkle başarabileceğini öğrenebilirsiniz.
- 8- Çorum halayının en son deminde milli aşkla çarpan kalplerimizin nasıl coştüğünü zevkle tadabilirsiniz.
- 9- Bir davul bir zurna ile bir avuç Türk bahadının oynadığı Çorum halayının, yurdumuzun bütün bölgelerinde oynanan millî oyunlarımızın külliyyatı olduğunu takdir buyuracaksınız.

Çorum Yüksek Tahsil Gençliğini
Koruma Derneği
İstanbul Şubesi

Çorum Halayı

Sağda: Şark imbiğinden dökülen meyle sızlar

Solda: Kolunu çarka kaptırmış Avrupa var.

Gel çek beni elimden, sağım, solum uçurum;

Ruhumu badireden kurtar artık ey Çorum!

.....

.....

Behçet Kemal Çağlar

10 Şubat çarşamba günü saat 13'te Anadolu Ajansı haber bültenini dinlerken, Çorum'u sevenler elbet içlenmişler ve acı duymuşlardır.

Haber şu idi: Hollanda Kraliyet Hükümeti Türkiye'den folklor ve milli oyun ekiplerini davet etmiş. Bunlar hemen gidecekler ve Marta kadar Hollanda'nın büyük şehirlerinde gösteriler yapacaklar. Davet edilen ekiplerin mensup oldukları memleketlerin içinde maalesef Çorum kelimesi yoktu. Ne oldu? Çorum Halayı unutuldu mu? Hayır, unutturuldu diyeceğim. Sebep olanlara bilmem ki teessüf mü edelim, yoksa bundan sadece teessür mü duyalım? Behçet Kemal Çağlar, elbet yanlış duymuş ve yanlış yazmış değildi. Son beş on senedir ne oldu bizim halaycılara diye sorabilir miyiz? Bu maksatla, Behçet Kemal Çağlar'ın halay başlıklı tam otuz dört mısralık şiirinden ilk dört mısraını yukarıya naklettim. Çorum Halay oyunu ve türküleri 1938 nisan ayına ait "Çorumlu" mecmuasının 28'inci sahifesinde yazılmıştı. Bari Behçet Kemal'in takdirlerle andığı, geçmişteki ünlerimizle avunalım mı dersiniz?

Kaynak: Yeni Çorum Gazetesi sayfa 1. 12 Şubat 1965. Kendi kendimizi tenkit ve Çorum Halayı. İhsan Sabuncuoğlu.

(Not: Çorum Halayına Ait olarak Sarısözen'in bir yazısı Çorumlu Mecmuası 517'inci sahifede vardır.)

HALAY

Sağda: Şark imbiğinden dökülen meyle sızlar
Solda: Kolunu çarka kaptırmış Avrupa var.
Gel çek beni elimden, sağım, solum uçurum;
Ruhumu badireden kurtar artık ey Çorum!
Madenimi sarmadan ta içe işleyen pas,
Ruhumu badireden kurtar artık ey Sivas!
Bu ruh, bu avare ruh, şaşırmış çoktan yolu;
Uzan artık tut artık, elimden, Anadolu!
Elin göğü tokatlar; toprağı döver dizin;
Bu, coşması bir tene sığabilmiş denizin;
Bu, çorağın sel olup suya doğru taşması,
Bu, bakırın bembeyaz tepelerden aşması,
Bu, kalbi topraklarda bulmasıdır kanların
Bu ebedi raksıdır putperest Şamanların
Ey karanlık! Ey cüce hayaletler! Savulun:
Tekin değil yabana nârası bu davulun.
Uzuvlar, kubbeleri çiziyor mabetlere;
Endamlar sütun gibi çıkıyor birdenbire
Diz temel atar gibi çökertiyor toprağı;
Ve beden andırıyor kıpırdanan bir dağı...
"Hey" dedikçe ummanlar silkiniyor yosundan
"Hey" dedikçe asırlar kalkıyor uykusundan.
"Hey" dedikçe gönüller mucizeyi görecek:
Bu halay, içimizde akşamlara sürecekt;
Batıyı çevre diye alacak ele halay;
Göğün busesi gibi düşecek her alna Ay,
Ey şehrin çoktan beri uyuyan uşağı! Kalk.
Uzatıyor elini yaylalardan kopan halk.
Birleşince çoktandır ayrı duran iki uç
Değince birbirine iki ürpermiş avuç.
Bir devir açılacak, yeni engin ve gerçek,
Ve eski dallarında açacak yeni çiçek.
Behçet Kemal Çağlar

Hıdırlıktakilere Ait Olarak Rivayetler

Rivayet 1- Avukat Asaf Us'un babası öğretmen Kadir Uz'un nakil ve hikâye ettiği rivayetler:

Hıdırlık'ta türbeleri mevcut Suheyb bin Sinan ve Übeyt Gazi ve Kerep Gazi (Radiyallahü anhum) sahabe-i kiramdandırlar. Bunların türbelerinin bulunduğu yer toprak dolmadır. Vakti ile bu zatların türbeleri belirsiz halde imiş, o civarda askeri bir müesseseyi muhafazaya memur bir kumandan, o yüksek tepenin havadarlığı, manzarasının güzelliği dolayısıyla orada her daim muayyen zamanlarda oturur, demlenirmiş. O civardan daima gidip gelen bir oduncu o zatların metfun bulunduğu yerde bazı işaretler görür, onların makamları olduğunu hafiyen bildiği için kumandanın bu hareketini hoş görmeyerek müteaddit defalar onu bu âdetinden men için çareler düşünmüş. Lakin bir türlü cesaret edemezmiş. Nihayet bir gün yine orada demlenmekte olan kumandanın neşeli zamanında onunla konuşma fırsatını bulmuş ve vaziyeti anlatmış.

Subay kahkaha ile gülmüş, huyundan da vaz geçmemiş. Bir gece kumandan rüyasında bu metfun zatları görmüş, ona bu hareketinde devam ederse zararları dokunacağı ihtar olunmuş. Uyandığı zaman müthiş korkmuş ve artık huyundan vaz geçmiş. Yine bir başka gece yine bu kumandanın rüyasına girmişler, halden memnun olduklarını ve türbelerinin meydana çıkarılması için delalette bulunmasını söylemişler ve yerleri olarak orada mevcut gül ve kuşburnu fidanlarını göstermişler. Bunun üzerine o kumandan araştırmış, fidanları bulmuş. Şehrin ileri gelenleri arasında teşebbüse geçmiş ve onların yardımı ile ahşap basit bir türbe yaptırmış. Sonra Abdülhamit zamanında şimdiki türbeler müceddeden inşa edilmiştir.

Rivayet 2- Çorum ve havalisi Arabistan ile Bizans arasında yol uğrağı olması hasebiyle ve Peygamber efendimizin (Le teftehannel kostantaniye...) hadisi şerifi sırrına kendi isimlerinin karışması için Müslümanlar, Bizans'a akınlar yapmışlardır. İşte bu akınlar esnasında Çorum'da vefat edip kalanlar da olmuştur.

İslam askerlerinin Çorum'da ordugâh kurdukları yerler de halk arasında mukaddes makam olarak sayılmıştır.

Rivayet 3- İslamlığın genişleme zamanlarında Arap orduları Anadolu'ya akın etmişlerdir. Anadolu'ya hâkim olan Bizanslılar İslamlara haraç vermeyi kabul etmişlerdir. Bizanslıların kendilerini kuvvetli hissettikleri zaman haraç vermeyi reddettikleri için haraç almaya gelen İslamlarla çarpışmalar olmuştur. İşte bu kabil çarpışmalar arasında sahabe-i kiramdan olduklarına

şüphe edilmeyen Süheyb bin Sinan ve Übeyt Gazi ve Madi Kerep Gazi ve hatta Saad ibni Vakkas buralara gelmişler ve şehit olup kalmışlardır.

Selçuk sultanları devrinde türbeleri yapılmış aşhaneler tesis edilmiş, civarında Karacaköy malikanesi ve daha bazı arazi vakıf ve tahsis olunmuş ve Çorum şehri civarının hassı hümayun denen aşarından elli Çorum kilesi zahire ve 300 kuruş türbedarlık maaşı tahsis edilmiş, zamanla türbe ve tekke harabeye yüz tutmuş en son Abdülhamit tarafından yeni bir bina yaptırılmıştır.

Süheyb bin Sinan hazretlerinin künyesi Ebu Yahya olup Musul'da doğmuş, çocukluğunda esir düşerek Rum diyarına getirilmiş ve ondan dolayı "Rumi" lakabını almıştır. Ve Yetmiş yaşında Çorum'da vefat etmiştir.

Hacı Bekir Baba'ya Ait Hatıralar

1908 doğumlu Yusuf Toprak'tan dinlediğim bir hatıra 8.6.1977

Yusuf Toprak (Kara Yusuf) anlatıyor:

1337 Rumi, Miladi 1921 senesi. Yaşım on altı. Mektep tatillerinde Koşma oğullarından Mehmet Efendi nezdinde kunduracı dükkânında çıraklık yapıyorum. Bir mübarek gün Erzincan'dan Ciminli Baba isminde bir derviş gelmiş. Mehmet Efendinin evlenmesinden on dokuz sene sonra bir çocuğu dünyaya geliyor. Başkaca çocuğu yok. Bu çocuk beş yaşına girmiş. Çocuk'ta sara hastalığı belirmiş. Haftada bir defa bu çocuk bayılıyor, koma haline giriyor. O zaman bu hasta çocuğa hekim, hoca hiçbir çare bulamıyorlar.

Dini mübarek günlerden birinde Recep ayının ilk günü esnaf örf ve adet üzere çarşıda topluca dua ederken daha önce "Saki"ler su veya şerbet dağıtırlardı. Ustam Mehmet Efendi, bizim komşu Hacı Yusuf Hoca'nın oğlu Mustafa'nın dükkânı da bizim karşımızda idi. Mehmet Efendi bu Mustafa'ya o sakiyi ilahi ederek (söyleyerek) gezdiği bir sırada kim ve nereli olduğunu sorduğunda, Mustafa Efendi'de; "Erzincan'dan gelmiş (Baba Ciminli) derler bu sakiye" diye haber verdi.

Esnafın kandil duasından sonra, ustam Mehmet Efendi o sakiyi dükkâna Mustafa Efendi delaletiyle davet etti. Duadan sonra o saki olan adam Mustafa Efendi ile beraber dükkâna geldi.

Ustam Mehmet Efendi bunlarla konuşurken çocuğunun saralı durumundan bahsetti. O adamdan dua rica ettiğinde (biz ne oluyoruz

Efendi'ye gidin sorun) dedi. Efendi kim? Diye sual edildiğinde "Hacı Bekir Baba" dedi. İlaveten "biz onun için Çorum'a geldik" dedi.

Ustam Mehmet Efendi bana bir altın lira verdi, elime koydu ve saralı çocuğunu bana teslim etti. Çocuğu sırtıma aldım Bekir Baba'ya götürdüm. Bekir babanın yanına vardığımda saralı çocuk, Bekir Baba'nın eşkalinden korktu, ağlamaya, bağırmaya başladı. Bekir babanın yanında elma ve bıçak varmış. Hemen bir elmayı ikiye kesti. Yarisını bana yarisını çocuğa verdi. Çocuk yarım elmayı alınca sesi kesildi. Bendeki diğer yarıyı da çocuğa vermek için yemek istemedim.

Hacı Bekir Baba, derhal bana "çocuk artık ağlamaz, sendeki yarım elmayı sen ye" diye bana üç defa tekrar ve teklif etti. Çocuğun kendi yanına sabaha karşı sala zamanında getirilmesini söyledi. Bendeki altın lirayı vermek istedim. Almadı. İsrar ettim. Sallalı Ali'ye vermemi tembih etti.

Ertesi gün sabah ezanından önce çocuğu İsmail Koşma (çocuğun amcası) ile beraber Hacı Bekir Baba'ya götürdük. Hacı Bekir baba çocuk için üç adet muska yazdı verdi ki birisini çocuğun yastığına, ikincisini çocuğun entarisine yani elbisesine, üçüncüsünü çocuğun annesi Ayşe'nin elbisesine dikilmesini. Bendeki altını daha Ali'ye vermemiştim. Ali'ye verilmesini tekrar etti. Bu hastalık bu çocuğa akla baliğ olduğu zaman bir defa daha gelir. Başkaca gelmez, dedi. Hatta akla baliğ olduğu zaman bir defa gelir başkaca gelmez, diye bir kağıda yazdı, bana verdi ki ben o zaman 13-14 yaşımda idim. Beni unuttur diye böyle kağıda yazıp vermişti.

İsmail Koşma ise bizim bulunduğumuz odanın dışında bekliyordu. Dışarı çıktığımızda pusulayı İsmail Koşma'ya verdim. Yapılanın tesirine gelince:

Saralı çocuk Ali Rıza Koşma'dır. 1914 doğumludur, halen sağdır. Anası 1962'de ölmüştü. Anasındaki muskayı Sapa köylü bir adama vermiş imiş, anasına ait muska evden gidiverince Ali Rıza'nın sara hastalığı hemen gelmiş koma haline girmiş. Hastaneye kaldırmışlar. Fakat o muska aklımıza geldi. Muskayı Sapa köyden geri getirttik. Ali Rıza'nın evine o muska gelince Ali Rıza'nın hastalığı bir daha görülmedi.

Bu hikâyeden maksadım Hacı Bekir Baba'nın kutsiyetini anlatmaktır, diyerek Yusuf Toprak hikâyesini bitirmiştir. 8.6.1977 Yazan Mehmet İhsan Sabuncuoğlu.

İhsan Buci'nin naklettiği bir hatıra (20.5.1978)

İhsan Buci anlatıyor:

Babam Ethem Hoca Hacı Bekir babanın müridi idi. Çok vakit onu ziyaret eder ve gösterdiği hizmetleri yapardı. Babamdan işittim ki, bir sabah Hacı Bekir Baba, babam Ethem hocaya bir miktar para vermiş, "bunu götür, filan sokakta bir tek yapı var. O evde kocası ile bir kadın sana karşı çıkacak, ona bu parayı ver" demiş. "Kim verdi, kim gönderdi?" derlerse ne kendini ve ne beni haber verme!" diye de tembih etmiş.

Bu tembih vecihle Ethem Hoca parayı götürmüş, o güne kadar bilmediği o tek kapıyı bulmuş. Bir kadın karşılaşmış. O kadına elindeki parayı vermiş. Ne kendisini ve ne de parayı göndereni haber vermemiş. Sonradan merakla araştırmış, meğer o gece kadının kocası ölmüş imiş. Cenazeyi kaldıracak paraları yok imiş. Kadın o parayı cenazeye sarf etmiş.

İhsan Buci'nin ikinci bir hatırası:

Ben 10 yahut 12 yaşında idim. Babamın yanı sıra Hacı Bekir babanın tekkesine ziyarete gittik. Meğer o gece zikir kurma varmış. Çarhtan yeni çıkmış bir kılıç vardı. Ali Dede denen müridi, belinden yukarısı açık, çıplak olarak sırt üstü yatmış idi. Kılıcın sapını ve ucunu başka kişiler tutuyordu. Kılıç Ali Dedenin karnına koydular. Keskin tarafı aşağıda. Kılıcın sırt kısmı üstüne Hacı Bekir Baba çıktı. Sağa sola sallandı. Kılıcın keskin tarafı Ali dedenin karnına çöküyordu. Orası kızardı fakat kılıç kesmiyordu.

Hacı Bekir Babanın Ulu Mezardaki Mezar taşındaki kitabe:

Tarikatı Aliyyei Rufaiye
Vel Kadiriye ve beldeviye
Veddüsiye ve Şazili
Eşşeyh Elhac Elhafız

Ebubekir Sıdkı Çorum.Ö.1344 (Ö.M.1928)

Not: Hacı Bekir Baba'ya ait yaşlı amca ve ağabeylerden ben de bir takım olağanüstü hatıralar dinlemiştim. Hacı Bekir Baba'dan bahsedenlerin hepsi de saygı ve sevgi ile söz ediyorlardı. Alçakgönüllü oluşu, selamlaşmaya çok dikkat edişi ve yardımsever olduğunu pek çok Çorumlu'dan tekrar tekrar duyup dinledim. Yalnız Yusuf Toprak rahmetli arzuhalcilik yapar, Osmanlıca metinleri çok iyi okur, köylü ve şehirli halktan isteyenlerin tapu, noter ve adliye işlerini takipte yardımcı olarak hayatını kazanırdı. Hakkında "muskacı" diye bazı şeyler de duymuştum.

Burada ben biraz kuşkuyla bu hikâyeyi okudum ve olduğu gibi naklettim. Zira bu hikâyeyi asıl dinleyip Derlemeleri dosyasına koyan rahmetli İhsan Sabuncuoğlu'dur. Muskaya, fala kanacak insanlardan olmadığını çok iyi biliyoruz. Bu rivayeti derlemesinin sebebini geçmişte Çorum halkının yaşantısına dikkat çekmek için olduğu kanısındayım. A. Ozulu)

Hacı Bekir Baba

Doğumu 1244 ölümü 1344 (1818–1928)

Aslen Çorumludur. Çorum'da medresede okumuş, tam Hafız olmuştur. Samsun'a gitmiş bir ramazan mukabelesi okumuştur. Sonra İstanbul'a gitmiş, Hudai dergâhına intisap etmiş yedi sene Şeyh Mahmut Hudai'ye mürit olmuş onun izni ile seyyahlığa çıkmış yedi sene Tanta'da Seyit Abdurrahim Tantavi ve Seyit Abdurrahim Nişabi'ye intisap etmiş. Kadiri, Rufai, Bedevi, Rusuki, Şadili bu beş tarikattan icazet almış sonra İstanbul'a dönmüş meşihatta imtihan olmuş. Çorum'a gelmiş Abdibey camii yanında tekkesini açmıştır. Oğlu kızı olmamıştır.

Yukarıdaki bilgileri (Cürünün Şeyh) Mustafa Efendi bildirmiştir ki, bu Mustafa Efendi'nin doğumu 1312 Rumidir. Çorum'da Rüştîye mektebinde okumuştur. Hacı Bekir Baba halifesi Ahıskalı Bostancı Hacı Ali Efendi'den icazet almış, Kadiri, Rufai, Bedevi, Rusuki, Şadili ve Nakşibendî tarikatlarına intisap etmiştir. Nakşibendî şeyhi Ahıskalı Hacı Ali (Haydar) Efendi 110 yaşında olarak 1961 senesinde Çorum'da vefat etmiştir.

Bu bilgileri Cürünün Şeyh Mustafa efendiden 29.3.1979 Çarşamba günü ikinci sonrası ayakkabıcılar çarşısında Kerep Balcıoğlu dükkânında Mustafa efendiden aldım. M. İ. Sabuncuoğlu.

Hamit Camisi Kapısı Üstündeki Kitabe

HİCRİ SENE 1301
MESÇİD-İ ZİBÂ YAPILDI ESSALÂTİ EHLİ DİN
SECDEGÂHI EHL-İ İMÂN MÜLTECÂ-İ ZÂHİDİN
BUNDADIR DERGÂH-I VÂLÂYİ HÜDA'YA ŞAH-I RAH
"HAZİHİ CENNÂTÜ ADNİN FETHULÜHÂ HÂLİDİN"

Not: Bu kitabe yıkılan eski cami yapısının tamir inşaatı kitabesidir. 1301 Hicri yılı 1883 miladi yılıdır. Kitabenin tırnak işaretleri arasındaki dördüncü satırdaki sözler, Kuran'da Tevbe suresi 72 ayet ve daha birkaç surede geçmektedir. A. Ozulu

Çorum Tarihine Ait Bazı Notlardan Özetler

(Bu başlık altında Derlemelerim 2. ciltte sahife 79'da verilen bilgilere ek olarak)

Nazmi Tuğrul'un 1926'da yazmış bastırmış olduğu kitaptan başka elde Çorum'un tarihini bildirecek derli toplu kitap bulunmaması memleket için büyük bir eksiktir.

Çorum tarihi incelenirken Cumhuriyet devri, Osmanlılar devri, Selçuklular devri ve Selçuklulardan evvelki devirler olarak bölümlere ayırmak elbet kolaylık olur.

Biz eskiden yeniye doğru gelelim.

Bilhassa Sungurlu'nun Boğazköy çevresinde bulunan Hatusas ve Alaca'nın İmat Hüyüğü yakınında bulunan Alaca Hüyük başlı başına bir değil birçok ilmi incelemeler görmüş ve daha da çok incelemeler yapılacağı tabii bulunmuş ve varlıkları muhitlerine şerefler bahşetmiş büyük tarihi yerler ve eserlerdir.

Çorum'un Bizanslıların son zamanlarında, Anadolu'daki 12 vilayetten birisinin merkezi bulunduğu ve isminin Nikya (Nikonya) yahut Yankonya dendiği ve hatta son valisinin de Bizans imparatorunun eniştesi olduğu bilinmektedir.

Ashabı kiramdan Çorum'da Hıdırlık'ta halen merkadleri mübarek tanınan ve ziyaretgâh oladuran Suheyp ve Übeyt ve Madi Kerep gibi gazilerin dahi mahza Kostantiniyenin fethi amacı ile Hazreti Osman, Hazreti Ali ve Muaviye zamanlarında İstanbul'a doğru giden Arap mücahit orduları yancılarından bulunup Çorum'da şehiden kalmış oldukları vakıaları dahi Bizanslılar devrine rastlamaktadır. Ashabı kiramdan olan bu Süheyp ve Übeyt ve Kerep gazilerin merkadlerinin Çorum'da bulunuşları memleket için ayrıca tarihi değer taşırlar.

Malazgirt savaşından sonra Müslüman Türklerin Anadolu'ya akınları sırasında cengâverliği dillere destan olmuş bulunan Battal Gazi'nin kızıdan torunu Melik Danişment Ahmet'in Bağdat'taki halifeden izin alarak ordusuyla Malatya'dan kalkıp Sivas'a ve oradan Amasya'ya geldikleri ve bu sırada Çorum'u baskınla muhasara ederek fetih ve zapt etmesiyle Çorum fiilen Türk ve Müslümanlar idaresine geçmiştir.

Çorum'u fetih ve zapt eden Melik Danişment Ahmet, buraya Çorumlu oğlu İlyas Beyi sancak beyi olarak tayin ve ikame etmiştir. (ki Hüsamet'in

Amasya Tarihi Cilt 2 sahife 288: Melik Ahmet Gazi Bey... Nikonya kalesini feth edip... Nikonya livasını Türkmenlerin Alayuntlu neslinden meşhur Çorumlu oymağı reisi İlyas beye tevcih eyledi....)

Çorumlu oğlu İlyas Bey buraya Sancakbeyi olunca oymağı ile ve sair adamlarıyla buraya yerleşiyor ve artık burası Çorumlu oğlunun yurdu olarak etrafta anılmaya, bilinmeye başlıyor. Ve eski Yankonya (Nikonya) ismi unutuluyor. (Çorumlu oğlu) lakaplı bir ailenin Çorum'un nüfusça Sancaktar mahallesinde Soyadı Kanunundan evvel dahi mevcut olması ve başkaca Çorum ovasının Kuzey Batı tarafındaki Yavu Köyü yakınında bulunan yaylaya (Çorumlu Yaylası) denile gelmesi ayrıca birer delil gösterilebilir.

Sonraları (Çorumlu oğlu) ibaresindeki oğlu ilavesi kalkıyor ve nitekim İkinci Beyazıt zamanında Tacettin İbrahim Paşa namındaki bir zatın Vezirköprü'deki camiye akar olarak Çorum'da yaptırmış bulunduğu Paşa Hamamı'na ait Arapça vakfiyede "Çorumlu kasabası" denmektedir.

Kanuni devrinde de "lu" edatı kalkıyor ve sadece "Çorum" ismi kalıyor.

Meşhur Papaz Piyer Permit kumandasındaki milyonluk salip ordularının İznik'i muhasara ve zapt etmelerinden sonra Hükümdar Kılıçarslan bir kısım ordularıyla Kızılırmak gerisine çekilerek Çorum'u merkez yaptığı, takiben gelen salip ordularının Çorum'u muhasara ettikleri, üç ay kadar muhasarada kalan Çorum'un aç ve susuz kalarak ırza ve cana dokunulmaması şart ve kaydıyla salip ordularına teslim olunduğu ve fakat ahitlerine vefa etmeyen salip ordularının Çorum'da altmış bin erkek keserek kuleler yaptırdığı, bir bu kadar kız ve kadını da esir diye toplayıp Bizans'a Kostantiniye ye götürerek sattıkları birer tarihi vakıa bulunmaktadır. Bunlar Hasan Fehmi Turgal'ın "Anadolu Selçukluları" isimli 1935'te neşredilmiş kitabında yazılı olduğu gibi tarihçi Enver Behnan Şapolyo'nun kitaplarında dahi vardır.

Melik Ahmet Danişment'in zaptı sırasında mevcut olan Kale müteakip günler detaş üstünde taş kalmayacak derecesinde zelzele tesiri ile yıkılmıştır. Selçuklulardan Alaattin devrinde Çorum'da halen bugün görülmekte olan kale yaptırılmıştır. Bu kalenin Halep'teki kalenin aynı bulunduğunu Remzi Oğuz Arık merhum söylemiş idi. Hükümdar Alaattin'in kaleyi yaptırmaya memur ettiği Hayrettin tarafından da Ulu Cami ilkin inşa olunmuştur.

Bu camii (Ulu Cami) Osmanlılardan İkinci Beyazıt zamanında İstanbul'da, Dimitoka'da dahi dehşeti görülen ve küçük kıyamet diye anılan zelzelede yıkılmıştır. Mimar Sinan "Tezkiret'ül Ebniye" sinde (Çorum'da Alaattin

camiiini müceddeten tamir ettim) demektedir. Mimar Sinan'ın yeniden tamir ettirmiş olduğu bu cami sonraları yine zelzeleler neticesi Üçüncü ve Dördüncü Murat zamanlarında tekrar tekrar tamir edilmiş ve Hicri 1210' deki zelzelede tekrar kubbesi yıkıldığından on beş, yirmi sene sonra Yusuf Bahri hoca delaletiyle Yozgatlı Çapanoğlu tarafından kubbe yeniden yaptırılmış ve son cemaat mahalli ilave edilmiştir.

1327 (1911) senesinde de son cemaat mahallinin üst katı ile ikinci minare ilave edilmiştir.

Kadı Burhanettin'in Sivas'ta icra-yı hükümeti sıralarında Osmancık'a ve Çorum'a da el uzattığı ve hatta Yıldırım Beyazıt'ı Çorumlu yaylasında savaşa çağırdığı ve Kadı Burhanettin'in Sivas'ta ölümünden sonra Yıldırım Beyazıt zamanında Çorum'un Osmanlı ülkesine katılmış bulunduğu bilinmektedir.

Kanuni devrinde Çorum Sancak beyi olarak torunu Orhan Bey tayin ve ikame edilmiş ve Sıklık suyu Çorum'a akıtılmıştır.

Meşhur Sadrazam Sokullu'nun, Hazar Denzine hakim olmak emeliyle açtırdığı Ejderhan Savaşı sırasında Çorum'un mevki yönünden ehemmiyetine binaen sancak beyi ile 50 sipahisi Çorum'da biraz kalmış ve diğer askerleri Samsun Kırım yoluyla Ejderhan seferine gönderilmiştir. (ki Tarihi Osmanî Mecmuası 1 Nisan 1333) nüshasında Niğbolu ve Silistre beyleriyle Çorum sancakbeyinin seferden hariç bırakıldığı öğrenilmektedir.

Evliya Çelebi Çorum'a üç defa uğramıştır. "4300 bağlı bahçeli evi vardır" diyerek Çorum'u tarif etmekte ve Çorumluların akliselim ile hareket ettiklerini başkaldırma hareketlerine meydan vermediklerini mümin muvahhit ve yaran-ı garibüddiyar adamları bulunduğunu bildirmektedir.

Katip Çelebi, Cihannüma'sında Çorum'u sancak olarak göstermekte ve şu kazaları saymaktadır. İskilip, Tahtettarik, Hacıhamza, Saz, Sakız, Osmancık, Karahisar Demirli, Fevkattarik, Katar, Saray, Mahmat Selam.

Çorum kütüphanesinde mevcut ve mahfuz iki cilt Mahkeme-i Şeriye Sicilinde 1003 Hicri, tarihinde Çorum'un şu kazaları ihtiva ettiği görülüyor: Çorum, İskilip, Katar, Osmancık, Saz, Hacıhamza.

1269 tarihli bir buyrultuya göre de; Çorum, Karahisar Temürlü, Zennun, İskilip, Hacıhamza, Hırkalar.

1270 Hicri ve Rumi senelerinde bu mülki teşkilat değişmiştir. ,

Diğer bir sicil kaydına göre Hicri 1244 senesinde Mora canibine mürettep olan asakirden Çorum Sancağından bir ferman ile matlup beş yüz nefer süvari asker bedeli beher nefer başına iki yüz ellışer kuruş verilmek üzere marifeti şer'i ile livayı mezkûra havi olduğu kazalara taksimine dair mevcut bir listeyi naklediyoruz ki:

152	kazai	Çorum
152	kazai	İskilip
17,5	kazai	Katar
19	kazai	Saz
50	kazai	Osmancık
17,5	kazai	Hacıhamza
15	kazai	Aşiret-i Dedesli
15	kazai	Çorum Ekradı
14	kazai	Ciceli
12	kazai	Bedirhan
9	kazai	Alamaslı
3	kazai	Hatal
3	kazai	Kutlu Evcili
3	kazai	Çayan Yürüganı
12	kazai	Ballı Yürüganı
1	kazai	Lek
2	kazai	Cihanbeyli
2	kazai	Kuyumcu
1	kazai	Çakallı

Hicri 1245 senesinde Şamı Şerif ve havalisi muhafazası için Sivas eyaletine mürettep 1600 nefer piyade askerden Çorum livası için 324 nefer tefrik edilmiş ve bu da Çorum Şeriye Mahkemesince şu şekilde taksim edilmiştir ki:

118	kazai	Çorum
118	kazai	İskilip
16	kazai	Katar
23	kazai	Saz
41	kazai	Osmancık
8	kazai	Hacıhamza

(Bu başlık altında Derlemelerim 2 kitabında da bulunan bilgilere aşağıdaki yeni bilgiler eklenmiş ve Derlemelerim 3'e "Şeriye Sicillerinden 2" başlığı ile alınmıştır. A. Ozulu)

Şeriye Sicillerinden 2

1260 hicri tarihlerinde Çorum'a civar Zennun, Gelin Hiras, Hırkalar, Hüseyinabat (Alaca) Budaközü (Sungurlu) kazaları dahi bulunmaktadır. Budaközü kazasının diğer bir ismi de Kalınsaz olup 1280 teşkilatından sonra Sungurlu ismini almıştır.

Hüseyinabat kazası 1280 Hicri tarihte nahiyeliğe indirilmiş ise de 1331 (1915) de tekrar kaza haline çıkarılmıştır.

Çorum'un sancak şekli Mart 1272 tarihine kadar devam ede gelmiştir. Ezcümle 1259'da Çankırı ve Çorum sancakları Ankara vilayetine bağlanmıştır. 1260- 63 senelerinde Çorum ve Amasya sancakları Sivas valisine tevcih olunmuştur.

1248'de Trabzon valisi Osman Paşa'ya Sivas eyaleti ile beraber Amasya ve Diyarbakır sancaklarına ilaveten Çorum Sancağı tevcih olunuyor.

1254'te Çorum Sancak beyliği Diyarbakır ve Rıka Valisi ve Muş sancağı mutasarrıfı Sadri Sadık Mehmet Rüştü Paşa'ya tevcih olunuyor.

1256'da Çorum Sancağı Sivas Müşiri Esat Paşa'ya tevcih olunuyor.

1270'te Çorum sancağı Sivas müşiri Feyzullah Paşa'ya tevcih ediliyor. Çorum ile Amasya sancak beyliklerine Hüseyin Remzi Salih, Arif, Kamil paşalar tayin olunuyor.

Mart 1272'den itibaren Çorum'un sancaklığı lağvedilip kaza haline indirilerek Yozgat sancağına bağlanıyor ve Yozgat, Kayseri, Kırşehir sancakları da Ankara vilayetine katılıyor. Burada işaretlenir ki, Çorum kaza haline indirilirken Kaymakçı ve Eskiekin gibi iki, üç kilometre yakınındaki köyler, Gümüşhacıköy kazası ve Mecitözü onlarda Amasya sancağına bağlanarak Sivas'a ilhak ediliyor. Bugün İskilip'e bağlı bir nahiye olan Kızılören Çorum'a 50–80 kilometre uzakta olmasına rağmen Çorum kazasına bağlanıyor.

Lağvedilen Alaca kazası da nahiye olarak Çorum'a bağlanıyor ki bu garip teşkilat 10 Temmuz 1310 tarihine kadar devam ediyor. Çorum'un ve Çorumluların müracaatları nihayet dinleniyor: Osmancık, İskilip, Sungurlu kazaları alınarak Çorum sancağına teşkil ediliyor ve Ankara vilayetine katılıyor. Alaca nahiyesi Birinci Cihan harbinden sonra kaza haline çıkarılıyor. Mecitözü kazası da Amasya'dan alınıp Çorum'a bağlanıyor. Bilindiği gibi en son Kargı kazası da Kastamonu'dan alınıp Çorum'a bağlanıyor.

Milli Mücadele günlerinde sancak şekli vilayet şekline çevriliyor. Halen Çorum vilayeti yarım milyona yakın nüfuslu bir vilayet şeklini almış bulunuyor.

Çorumlu Mecmuası'nın 291'inci sahifesinde yazılan bir fıkra: (Muhakkak olan bir şey varsa Çorum'un 16'ıncı asır sonlarına doğru cidden müşkül anlar geçirmiş olması... Bir tarafta zelzele, bir taraftan eşkiya ve bir taraftan da Hükümetin fena idare tarzı memleketi harap etmiştir. Bunlara rağmen Çorum kendi kendine kalkınma zorunda kalmıştır.)

ÇORUM'UN ÖZET HALİNDE KISA TARİHÇESİ VE 6'INCI YÜZYILDAN İTİBAREN GEÇİRDİĞİ SAFAHAT

Mevcut eser ve belgelerin tetkikinde M.Ö. altıncı yüzyılda bugünkü Anadolu'nun iki büyük coğrafi bölgeye ayrılmış olduğunu görürüz.

- 1- PENTİK bölgesi olup Kızılırmak doğusunda kalan arazi kısmını ihtiva ediyordu.
- 2- AZYANIKLER olup Kızılırmak batısında kalan araziye ihtiva ediyordu. Bu iki bölgenin altısı kuzeyde, yedisi batıda, dördü güneyde, üçü doğuda ve dördü ortada olmak üzere 24 vilayeti vardır. Ortada bulunan dört vilayetin adı: Galati, Firikya, Büyük Firikya, İzeri idi. Çorum toprakları Galati kısmına dahildi.

Küçük Asya'yı fetheden Dara Anadolu'yu 4 bölgeye ayırmış ve her birine SATRAP adı vererek bunlara birer kabile yerleştirmiştir. Bu devreye ait Çorum 2'inci Satraplığa bağlı idi.

Romalılar zamanında ise evvela Firikya ve sonrada Bizanslılar zamanında Galatların Buseler dairesine tabi olmuştu.

Selçukluların hâkimiyetleri sırasında ise Çorum evvela Punt ve sonra da Firikya sancağına tabi kaldı. Osmanlılar devrinde de evvela Sivas'a sonra Ankara'ya ve daha sonra Amasya'ya tabi olmuş 1908 yılında vilayet olmuş sonra yeniden sancağa çevrilmiş ve nihayet 1921'de müstakil sancak (liva) olmuş ve 1924 yılında vilayet olmuştur.

Halen Ankara'ya 257, Samsun'a 185, Yozgat'a 105 km. uzaklıkta olup bu üç vilayetin ve Amasya-Tokat yollarının kavşak noktasındadır. İlk adı Nikonya idi. Çorum adını sonradan almıştır.

Çorum'un İklimi ve Özellikleri:

Karadeniz coğrafi bölgesine tabi olan vilayete her ne kadar bu bölge iklimi hâkim ise de, teşekkül itibariyle de İç Anadolu'nun iklimini andırdığından Çorum'da intikal iklimi hüküm sürer. Kasım'da başlayan ve Ocak ayında azami hattını bulan don olayları bazen 98 gün devam eder. Aralık ayları genel olarak bulutlu ise de yağmuru azdır. En şiddetli sıcaklar, ağustos ve eylül aylarındadır. Mayıs ayına kadar soğuk devam ettiği için baharı yoktur. Buna karşılık uzun ve mutedil geçen bir sonbaharı vardır. Şehir dağlarla çevrili olduğundan bu dağlar arasında mevcut SIKLIK- KIRKDİLİM- HATAP ve HAREMİ boğazları bulunmakta ve bu sebeple de merkez (Çorum) diğer ilçelerden farklı olarak fazla rüzgârlıdır.

Rakımı 805 metredir.

Çorum'un Tanınmış Dağları:

Çorum'un güney doğusunda Hatap Boğazını meydana getiren Dört Tepe Dağları, kuzeyinde 1765 m. yüksekliğinde Eğerci Dağları. Batıda Alagöz ile devamı olan Köse dağları.

Güneyinde 1700 m. Yüksekliğinde Uğurlu dağları. Bunlardan başka Kızılırmak vadisinde devam eden Çal dağları ile İskilip'in Kavak, Göl, Deveci, Sakarözü ile Mecitözü'nün Tanözü, Sinan, Elma, Alancık, Kara ve Kırklar dağları meşhurdur.

Suları:

Çorum içinden ve yakınından geçen başlıca küçük sular ile Çorum içinden ve yakınından geçen başlıca büyük sular Kızılırmak ile Yeşilirmak, ayrıca Delice, Budaközü, Demirşih, Kayaagzı, Meydan Çayı, Ovacık Suyu, Çağşak deresi, İnalözü, Alpagut, Hamamözü, Kuyumcu ve Laçın çayları Kızılırmak'a dökülen belli başlı sulardır. Çorum'un Çat ırmağı ise Mecitözü suları ile birlikte Yeşilirmak'a karışır.

Kızılırmak Üzerinde Mevcut Ana Köprüler:

- 1- İskilip yolu üzerinde Salur betonarme köprüsü
- 2- Dutludere betonarme köprüsü
- 3- Hicri 894'te yapılan Osmancık içindeki 19 gözlü Koyunbaba köprüsü.
- 4- Delice Çayı üzerinde Delice betonarme köprüsü.

Kızılırmak Üzerindeki Geçitler:

Kızılırmak üzerinde sırasıyla Çeltek, Anbarcı, Üçdam, Karakısıık, Sağpazar köylerinde geçit yerleri vardır. Nehirlerin yaz aylarında suları azalır ve çok yerinden geçit verir.

Kaplıcalar:

Mecitözü'nün 20 km. doğusunda ve Amasya sınırına yakın yerde romatizma için şifalı Özel İdarece işletilen, Beke kaplıcası meşhurdur.

Madenler:

Linyit, gümüş, bakır, alçı, maden kömürü, altın, platin ve civa madenleri vardır. Linyit Çorum ile İskilip'te diğer madenler ise daha ziyade Mecitözü ilçesi ile Çorum köylerindedir. Bunun dışında da Osmancık'ta Kara boya, Arduvas taşı ile mermer vardır.

Çorum'un Jeolojik Durumu:

- 1- Volkanik ve meteoformik kısım olup, Osmancık doğusundan başlar. Çorum'un kuzey batısına dolaşır. Osmancık'ın batısından Kastamonu'nun batısına kadar uzanır.
- 2- Miyosen ve Pliosen arazi olup, İskilip'ten Beybara köyüne kadar uzanan Sungurlu ilçesi topraklarını kapsar.
- 3- Granit arazi olup, Sungurlu kuzeyi, Çorum güneyi ve Mecitözü'ne kadar uzanan alandır.
- 4- Eosen devri arazi olup, Sungurlu ili Yozgat arasını kapsar.
- 5- Mezozoik arazi olup Alaca'nın güney kısmıdır.

Çorum toprakları genel olarak kalkerli, killi, kumlu, volkanik, tuzlu, alçı taşı (kil, balçık, şist, marn) su geçmez, kum ve çakıl taneli yerlerden teşekkül eder. Osmancık'ın doğusunda granitler ile trakitler ve güneyinde de androzit, bazalt ve meteoformik yerler mevcuttur. Taş kömürler (linyit) Dodurga, Zambal mevkiinde olup bugün Özel idarece işletilmektedir. (Günümüzde 2008'de buraları özel işletmelerdir.) Dodurga ocağından senede 150.000 ton kömür elde edilmektedir. Kum, kil ve alçı ise vilayetin her yerinde boldur.

Çorum'un Ovaları:

Teybi, Irmak, Dedesli, Kuyumcu, Hamamözü, Seydim, Bozbuğa, Düğenci, Ovasaray, Hüseyinabat, Mecitözü, Osmancık, Delice, Sungurlu olarak 16 kısım halindedir. Tümunün saha genişliği 3.866 km² genişliğindedir.

Çorum'un Hali Hazır İlçe Nüfusları Ve Merkeze Uzaklıkları :

İlçenin Adı	Nüfusu	İlçeye Bağlı Köy Sayısı
Çorum	123.715	203
Alaca	56.665	102
Bayat	23.790	37
İskilip	58.788	86
Kargı	32.836	58
Mecitözü	35.913	59
Osmancık	44.837	61
Ortaköy	9.912	13
Sungurlu	79.415	128
Toplam:	467.871	747

2007 Yılı Sayım sonuçları:

Çorum Merkez	243.600	0 km.
Alaca	40.770	52 km.
Bayat	27.032	83 km.
Boğazkale	5.696	87 km.
Dodurga	8.292	42 km.
İskilip	42.476	56 km.
Kargı	17.050	106 km.
Laçın	7.058	29 km.
Mecitözü	20.689	37 km.
Oğuzlar	7.930	68 km.
Ortaköy	9.711	57 km.
Osmancık	45.730	59 km.
Sungurlu	64.631	72 km.
Uğurludağ	9.163	66 km.

Toplam nüfus 549.828

Not: 2007 güncel sonuçları tarafımdan eklenmiştir. A.Ozulu

Çorum'un Tarihi ve Asırlar Boyu Geçirdiği Safahatın Özeti

Ankara'nın Elmadağ, Malatya, Adıyaman ve Amasya'da görülen suni mağaralar, Çorum'un birçok köyü ile Mecitözü; İskilip, Alaca, Osmancık ve Cemilbey bucağında da bol ölçüde rastlanmakta ve bilhassa bu mağaraların Kızılırmak dolaylarında görüldüğü dikkati çekmektedir.

Çorum'un Alaca ilçesine bağlı bulunan Alaca Hüyük kazılarında çıkan eserler halen bu mağaralarda mevcut olup görülen kabartmaları aynen tuttuğundan bu mağaralardan M.Ö. 5000 sene evvel Anadolu'ya ilk gelen Proto Hititlerin yaşadığı ve bunlar tarafından meydana getirildiği anlaşılmaktadır. Doğudan, Anadolu'ya göç eden Proto Hititlerinin Delice suyuna kadar ilerleyerek bugünkü Boğazkale ilçesi yakınında Hatusas şehrini kurdukları tarihi bir hakikattir.

Bu şehir dört tarafa uzanan yolların kavşak noktasında verimli toprakların üzerinde ve savunması kolay bir yerde kurulmuştu. Şehir Kızılırmak ve Yeşilirmak ayaklarının üzerinde bulunan 200.000 dönümlük bereketli topraklara sahiptir. Bu kavim tarihten evvelki devirlerinde Çorum ile dolaylarında sanatı ve ilk medeniyeti yaratmış olan insanlardır. Tevrat ve İncil'de geçen Hitim- Mısır kitabelerindeki Kiti, Asurlularda Kate veya Hate diye geçen isimler, Çorum ile dolaylarında bu isimler Hititlere

aittir. Türk Tarih Kurumu bu kelimeleri Eti olarak kabul ettiğinden ben de bu kavimden aynı isimle bahsedeceğim.

M.Ö. 3000 senesinde Orta Asya'dan Anadolu'ya ikinci bir muhacir akını olmuş bu akında gelen Azyanıklar, Yafesi, Kuşariler Kızılırmak kavisine yerleşmiş ve ilk gelen Protohititlerle karışarak Çorum'da kendine has bir medeniyet meydana getirmişlerdir. Bu karışımın meydana getirdiği eserler bugün Alayunt, Çamlıca, Söğütpınar, Göynük, Maden Çiftliği, Dubacı Dede ve Gazezpinar köylerinde bol ölçüde seramikler, cilalı taşlar mevcuttur.

Üçüncü bin muhacir akınında ise, Çin'in kuzeyinde yaşayan Hatalar Anadolu'ya intikal etmiş ve kendi adlarını Batı Anadolu'ya vermişlerdir. Fakat zamanla bu isim Ata ve nihayet Eti şekline dönmüş ve başlangıçta bir kabile ismi olan bu ad, muazzam bir devletin ve medeniyetin adı olmuştur.

Anadolu'da Eti imparatorluğunu kuran, isyanları bastıran ve bugünkü Boğazkale'de muazzam bir medeniyeti sinesinde taşıyan Hatusas şehrini kurup burayı merkez yapan Falabernas'tır. Oğlu 1.Murşil ise Karkamış'ı, Halep'i ve Babülanya'yı alarak bu imparatorluğu genişletmiş ve M.Ö. 1380'de Sübbiluyuma Mısırlılarla savaşarak memleketini huzura kavuşturmuş bunun oğlu 2'inci Murşil ise tarih ve medeniyette bir çığır açarak imparatorluğu İzmir ve Suriye'ye kadar genişletmiştir.

2'inci Murşil'in oğlu Muvatalla ise tek mil Anadolu'yu işgal etikten sonra yerine Üçüncü Hatusil'e bırakmış bu kralda 1270'te Mısırlılarla antlaşma yaparak antlaşma şartlarını bir taş (tablete) yazdırmış ve bu antlaşma metnini Boğazkale'ye getirtmiştir. Bu tarihte Eti (Hitit) imparatorluğu; Suriye, Güney Kuzey Kapadokya, Fırıky, Ege bölgesi ve Kilikya ismi altında bir idari taksimata tabi tutulmuş ve Ankara- Boğazköy- Yazılıkaya- Karahöyük- Alışar kuzey Kapadokya'daki Eti (Hitit) şehirleri arasına bırakılmıştı. Bu şehirlerin en meşhuru da bugünkü Boğazkale idi.

Boğazkale'nin tarihi eserleri:

1- Surlar, 2- Kaleler, 3- Mabert ve saraylar, 4- Gültepe harabeleri, 5- Zincirli Mabert, 6- Yazılıkaya, 7- Alacahöyük eserleridir.

Surlar: Kral kapısı, Arslanlar kapısı, Kabartma heykeller, iç ve dış surları ihtiva eder.

Kaleler: Sarıkale, Yenikale, Büyükkale, Harlıkaya ve Kızlar kayası

Mabet ve saraylar : Bugüne kadar çok sayıda mabet ve saray kazılar sonucu ortaya çıkarılmış ve yeni kazılarla yeni mabetler de ortaya çıkarılmaktadır. Çıkan mabetlerin ortası salon, yan tarafları odalar halinde olup çok büyük taşlarla inşa edilmiştir.

Gültepe: Bugünkü Kayseri'nin 16 km. kuzey doğusunda olup M.Ö.3000 senesinde Etiler (Hititler) tarafından kurulmuş ve bir aralık Hitit merkezi olmuştur.

Zincirli mabet : Hititlerin sanat eserlerini ihtiva eder. Hofman tarafından bulunmuştur.

Yazılıkaya : Boğazköy yakınında olup Yunan sanatını doğuran ilk Hitit eserleri buradadır.

Alaca Hüyük : 1937 kazısı ile cihan için ehemmiyeti haiz bir yer olduğu ortaya konulmuştur. Lidyalılarla Kayra ve Firikyalıların hazırladıkları Yunan medeniyetinin feyzini bu Hitit medeniyetinden aldığı adeta bir delili olan yerdir. Bu Eti eserleri 1-3'üncü çağlara aittir. Birinci çağa ait olan eserler; kurutaş üzerine işlenmiş duvarlar, çanak, çömlek, basit cilalı taşlar, topuz başı, yassı balta, kum taşından havan eli ve çekiçler, Kostantin ve Danişment paraları gibi madeni eserlerden ise şamdanlar, iğler, mızrak ve başı altın bakır çiviler, yassı baltalardır.

İkinci çağ eserleri ise Hitit mabet ve sarayları, örülmüş duvarlar, irili ufaklı pişmiş çanak ve çömlekler, çeşitli bardak ve tabaklar, yuvarlak ağızlı testiler, oval mühür ve damgalardır.

Üçüncü çağ eserleri ise bakır eşyadır. Bu çağa ait içi hububat tohumları dolu pişmiş toprak kaplar da çıkmıştır.

Zaman İçinde Çorum'a Hakim Olan Devletler Hakkında Özet Bilgiler

- 1- Hititlerden sonra İstanbul ve Çanakkale boğazından gelip Türklerle karışan Firikler Çorum'a hakim olmuş ve aynı karışım, Çanakkale civarında 1'inci Truva şehrini kurmuşlardır.
- 2- Firiklerin Çorum'a hakimiyetleri uzun müddet sürmemiş ve Kızılırmak doğusunda bulunan Kapadokya arazisi merkezleri bugünkü İzmit vilayetinde bulunan Bitinya'lıların bir kolu olan Mardinlilerle Kokonların hakimiyetine girmiştir. Bundan sonra, Küçük Asya ile Trakya'dan gelen Bebsislerin karışımı Çorum'u ele geçirmişlerdir.

- 3- M.Ö. 660 tarihinde Kırım-Tuna ve İstanbul boğazını geçerek Karadeniz sahilleriyle Fırıkyayı zapteden Kimmerler iki sene sonra Hüyük , Kayseri, Nevşehir bölgelerini de hakimiyetleri altına aldılar. Bu arada hükümdarları Tokdamış Lidya kralı Gıgas'ı da mağlup ederek Çorum topraklarını ele geçirdi. Kendisi vefat ettikten sonra Türk kabileleri ve Turşaların karışımından meydana gelen Lidyalılar yeniden dirildi. Ve bu arada Çorum topraklarını geri aldılar. Bunların hakimiyetleri İran hükümdarı Kurus'un 525'te yaptığı saldırıya kadar devam etti.
- 4- 333'te Büyük İskender Hindistan'a sefer yaptığı zaman Çorum Makedonyalıların hakimiyetine girmişse de İskender'in vefatından sonra Generalleri bu satvetli devleti muhafaza edemediler. Bugünkü Ankara çevresinde yerleşmiş olan Tektusaj, Buvali ve Türkmen kabilelerinin karışımından meydana gelen Galatların saldırısı sonunda Çorum ve dolayları Türkmen kolunun hâkimiyeti altına girdi.
- 5- 187 yılında Çorum bir defa daha elde edilerek Pontusların hâkimiyetine girdi. Fakat hükümdarları bulunan 7'inci Mihridat Roma generallerine mağlup olunca Çorum ile dolayları Romalıların eline geçmiş oldu.
- 6- M.S.1'inci ve 2'inci yüzyıl Romalıların ikbal ve 3'üncü 4'üncü yüzyıllar ise felaket yılları olmuştur. Bu arada Roma ikiye bölünmekle Çorum Bizans'ın idaresine geçmiştir. Tarihi belgelerin incelenmesi sonucunda, bu devrede Çorum'da dört tarihi yolun bulunduğu ve bugünkü ilin ya doğrudan doğruya veya dolayısıyla bu yollara bağlı bulunduğu görülmektedir.
 - a) Babil, Dicle vadisi Malatya, Kayseri, Hatusas ve Sinop'ta son bulan Asurilerin bugünkü Irak'ı Karadeniz'e bağlayan ana yoldur.
 - b) Lidyalıları Egedeki başşehri olan Sard'dan başlayan Turgutlu, Salihli, Galat ve Babil'de son bulan İrad yoludur ki, Çorum güney İran yolu ile bu yoldan faydalanmakta idi.
 - c) Boğazköy, Delice suyu, Kayseri, Antitoroslar, Göksu, Elbistan ve Malatya'da son bulan Hitit yoludur.
 - d) Efes'ten başlayan Lidya, Fırıkyaya, Boğazköy, Kayseri, Fırat ve Zap sularını geçerek Sus şehrinde son bulan Hükümdar Caddesidir.

Onuncu yüzyılda Bizansın durumu çok bozuktu. İdarede Makedonya sülalesi eline geçmişti. Bilhassa Romen Diyojen onbirinci yüzyılda, Malazgirt savaşını kaybettikten sonra Anadolu'nun bütün kapıları Türklere açıldı. Bu devrede Çorum askeri kumandanı Mestrun idi. Bu

şehirde ilk suru yaptırmıştı. Lakin şehirde vuku bulan büyük bir zelzele sonunda bu sur yerle bir olarak ortadan kalktı.

Roma'nın için için kaydığı bu devirde Anadolu'ya Oğuzlar-Mamalılar, Kınıklar ve Kayıhanlılardan mürekkep bir muhacir akını daha olmuş, Malazgirt savaşından sonra da Danişment Ahmet Gazi'nin Anadolu'ya devamlı seferleri başlamıştır.

Ortaçağ boyunca Çorum'a Romalılar ile Bizanslılardan sonra sırası ile Danişmentliler, Selçuklular, İlhanlılar, Ertana, Kadı Burhanettin ve Osmanlılar hâkim olarak Çorum durmadan bu hakimiyetler arasında geçmişte el değiştirmiştir.

Danişment ve AHMET DANIŞMENT Hükümeti

Danişment Ahmet Gazi Alpaslan ile Malazgirt savaşına katılmış ve sonrada gazi arkadaşları Dursun, Çakır, Karaduman, Hasan-Süleyman bin Numan, Eyüp Bin Yunus Efrumiye, Ahmet Müeyyit ve Yahya ile birlikte Anadolu'nun fethine memur edilmişti. Büyük Selçuk ordusunun namdar kumandanı arkadaşları ile birlikte, Çankırı'ya kadar olan yerleri fethederek hakim olduğu bu arazi kısmında 1070 tarihinde Danişment hükümetini kurdu. Yine bu devlet 1187 senesinde Konya Selçukluları tarafından ortadan kaldırıldı.

Danişment hükümeti başlangıçta, İslamiyet'in yükselmesine Romalıların Anadolu'ya yerleşmesine mani olmuşsa da sonradan çıkardığı gailelerle de vilayetin başına bela olmuşlardır. Danişment Ahmet Gazi tarafından Çorum fethedilince sancak içinde bulunan Rumların çoğu İslamiyet'i kabul etmişlerdir. Yine bu devrede Çorum bir deprem ve sel felaketi daha geçirmiş ve Danişmentlilerin hâkimiyeti müddetince, Çorum'da Rufaî, Mevlevî, Nakşibendî, Zeydiye ve Bayramiye tarikatları kuruldu. Ayrıca İran'dan gizlice sokulan elemanlar sayesinde sancak içine Kızılbaşlık, Alevilik ve Bektaşılık de yerleşmiştir. Bu son üç tarikat bilhassa Çorum'da geniş çapta revaç buldu.

Çorum Danişmentlilerin eline geçtikten sonra Türkmenlerin Alayuntlu neslinden olan Çorumlu oymağı bugünkü Çorum'a yerleştirildi. Sancak ismini de bu oymaktan aldı. Oymağın reisi İlyas Bey, Çorum'un ilk valisidir. Yine aynı aşiretin Sorgun oymağından Osman Bey'de o güne kadar Eflons diye anılan Osmancık'a gönderildi. Ve Osmancık fethedildikten sonra evvela adına Sorgun sonra da 1331'de Osmancık denildi.

12'inci Yüzyılda Çorum

Godfruva Döbuyyon kumandasındaki Haçlılar Merzifon'a yürüdüğü zaman yolda kalanları toplayan bir Haçlı kumandanı evvela Ankara'yı muhasara etmiş sonrada Çorum'u alarak Türk kadınlarını Bizanslılara satmış ve erkeklerini de kılıçtan geçirmiştir.

1109 senesinde Ankara valisi Fetehhan Amasya valisi Süleyman Bey Kılıçaslan ile birleşerek Çorum'u Haçlılardan istirdada muvaffak oldular. Zamanın iskânına uyularak şehre Mamalı aşireti yerleştirildi. Şehir istirdat edilince Kılıçaslan Çorum'da halen mevcut olan Kale'yi yaptırdı. Aynı tarihte Çorum'da medreseler açılmış ulema himaye altına alınmış ve 1150'de Çorum'da Şeyh Hasip, Şeyh Ahmet efendiler ve İskilip'te Mustafa Efendi medreselerde birer kütüphane açmışlardır.

13'üncü Yüzyılda Çorum

Bu yüzyılın en mühim olayı halen Adıyaman Samsat ilçesine bağlı Kefrussuut köyünden olup kendini bir evliya gibi tanıtan ve oradan Amasya köylerine hicret eden Baba İshak'ın Malatya çevresi ile Amasya ve Çorum çevresindeki kendine inananlarla birlikte Selçuki ordularının karşısına dikilmiş olması ve ilk çarpışmada galip gelmesidir. Ancak ikinci bir savaşta Baba İshak Amasya'daki tekkesinde boğdurulmuş ve taraftarları kılıçtan geçirilmekle mağlup edilmiştir. Bugün Çorum'un batısında bulunan Köse Dağı'nda 1242 tarihinde Anadolu'ya ayak basan Cengizlerden Baçcuhan Selçuklularla yaptığı savaşta muzaffer olunca Kiyasettin Keyhüsrev'i boğdurmuş ve bu suretle de Anadolu'da Selçuk hakimiyetine son vermiştir.

14'üncü Yüzyılda Çorum

Bu asırda Anadolu'nun tamamı arasında Çorum'da İlhani hâkimiyetine girmiş sonrada evvela Ertana hükümeti kurularak Niğde, Ankara, Tokat, Amasya, Çorum, Erzincan, Erzurum bu hükümetin idaresine girmişti.

1352 senesinde Ertana ölünce oğulları yerini dolduramamış ve bu sebeple 1381'de Kadı Burhanettin kendini Ertana'nın torunu oğlu Mehmet yerine Hükümdar ilan ederek Sivas'ta büyük Kadı Burhanettin hükümetini kurmuş ve Kırkdilim bölgesinde Yıldırım Beyazıt'la yaptığı savaşı kazanmış bu arada Çorum'da diğer sancaklar meyanında Kadı Burhanettin'in hâkimiyeti altına girmiştir. Fakat 1398'de Yıldırım Beyazıt Kadı Burhanettin'i mağlup ederek Çorum ile Amasya'yı da alarak Orta Anadolu Osmanlıların hâkimiyetine girdi. Yıldırım Beyazıt oğlu Çelebi Mehmet'i Amasya'ya vali yaptı.

15'inci Asırda Çorum

Bu yüzyıl içinde Çorum'da 1402- 1421'e kadar Çelebi Sultan Mehmet devri hâkim olmuş ve aynı devirde Serdarlık ve Subaşlık ihdas edilmiş, Timurlenk ile Yıldırım oğulları ve Tatarlar Bulgaristan'ın Filibe yakınındaki Tatar Pazarcık'a sürülmüştür.

1441- 1451 tarihleri arasında Çorum'da Murat Hudavendigâr devri yaşanmıştır.

16'inci Asırda Çorum

Çorum bu asırda musibet ve felaketler içinde çırpınmış, Kızılbaşlar, eşkiyalar, serbest timar sahipleri faaliyetlerini büsbütün artırmış bu gibilere kadılar ortak olmuş ve rüşvet yoluyla yolsuzluk himaye görmüştür. 2'inci Beyazıt, Yavuz Selim, Kanuni Süleyman, Sarı Selim ve Üçüncü Murat bu asırda padişahlık yapmıştır. Serdarı Ekremlik ihdas edilmiş, şehir işleri idaresi kadılara, kasabalarda sancak beylerine bırakılmıştı.

1536 tarihinde 1593 tarihine kadar Çorum'da Mahmut Bey, Gülabibey, İlyas Bey, Mehmet Bey, Yusuf Bey, Hüseyin Bey, Behram Bey, Hacı Nasrullah Bey, Tavaş Hüseyin Bey, Cafer Bey, Muslihiddin Bey ve Mustafa Bey sırasıyla valilik yapmışlardır. Aynı yüzyıl içinde Çorum'da arazi ve vergi rejiminin tanzim edildiğini, bugünkü kale çevresine su getirildiğini ve 1591'de Çorum'un Sivas'tan alınarak evvela Ankara'ya sonrada 1595'te Amasya'ya bağlandığı görülür. Bu tarihlerde Çorum'da bir büyük deprem daha olmuştur.

17'inci Asırda Çorum

Bu asrın en fazla kayda değer olayı Çorum ve dolaylarında türeyip ortalığı kasıp kavuran Kalender oğlu, Meymun, Kara Sait Paşa, Canbolat oğlu avenelerinin eşkiya başları ile birlikte imha edilmesi ve bu suretle sancak asayişinin normal hale getirilmesi ve 1615 tarihinde Çorum'a Cerit aşiretinin getirilip yerleştirilmesidir.

18'inci Asırda Çorum

Bu yüzyıl içinde Çorum'da kaza teşkilatı yapılmış, medreseler, kütüphaneler, cami ve vakfiye tesisleri kurulmuştur. 1713 yılında İskilip ve çevresinde mütemadiyen asayişsizlik yaratan bazı aşiretler Kıbrıs'a sürülmüş ve yerlerine 1716'da Kınık aşireti getirilerek Çorum'a

yerleştirilmiştir. Aynı yüzyıl içinde Osmancık'ta Burhan Kethüda camii yapılmış ve 1732'de Orta Anadolu'ya dehşet saçan Genç Osman eşkiyası bütün tehditlere rağmen Çorumlular tarafından püskürtülmüş olmasıdır.

19'uncu Yüzyılda Çorum

Bu asırda Çorum'da 800 evin yere batmasına sebep olan büyük depremin oluşu en mühim olaylardandır. Beşiktaş muhafızı olup aslen Çorumlu bulunan Yedi Sekiz Hasan Paşa şehir ortasında bir saat kulesi yaptırmış ve 2'inci Abdülhamit'e ricada bulunarak Hıdırlık Camii ile sahabe türbelerini yeniden onartmıştır.

20'inci Yüzyılda Çorum

Bu yüzyıl içinde Çorum'da karşılıklı yardımlaşma gayesi için kurulmuş olan Ahi teşkilatının kaldırılması ve 1903 yılında Alaca'nın nahiye merkezi olması bilhassa İstiklal savaşına takaddüm eden günlerde Hükümet tabibi Doktor Atıf ve taraftarlarınca Çorum halkının milli hareket aleyhine isyana teşvik edilmesi teşebbüsüdür. Çorum halkı bu teşviklere katılmamış hatta bu tarihlerden sonra vuku bulan Çapanoğlu isyanlarına karşı maddi manevi kuvvetleriyle mukavemet göstermiştir.

14.5.1920'de Yeni Han civarında Postacı Nazım ve Kara Mustafa'nın teşvikleriyle Kaman isyanı başlamış ve Çamlıbel'deki müfrezemiz isyancılar tarafından esir edilmiştir. Aynı isyancılar 28.5.1920'de taburumuzun bir kısmını esir almış ve 6.6.1920 günü Zile'yi savunan askerlerimizi katletmek suretiyle burayı işgal etmişlerdir. 12. 6. 1920 günü asiler üzerine kuvvet sevk edilmiş ve fakat bunlardan bir kısmı kaçarak Alaca'nın Kapaklı, Sultan köylerinde bulunan Çapanoğullarına katılmışlardır. Bu isyancı grup köylünün hayvanlarını da alarak Alaca üzerine yürüdüler.

14.6.1920 günü isyan Yozgat'a sirayet etti. Çapanoğullarından Celal, Edip, Salih, Halit kendilerini Halife orduları kumandanları olarak etrafa tanıtmaya başladı. Her ne kadar Çapanoğlu isyanı Padişaha yardım etmek için yapılıyor gibi gösteriliyor idi ise de gayeleri ittihatçıları ortadan kaldırmaktı. Onlarda bu intikam ve isyankâr ruhun uyanmasına sebep Celal ve Edib'in mutasarrıflıktan emekliye sevk edilmelerinden ileri geliyordu. Asilerin hedefi Yozgat'tan sonra Çorum ve Kırşehir'i almak, sonra da Ankara'ya hücum ederek Ankara'da müstakil bir hükümet kurmaktı. Asiler 16.6.1920 günü Sungurlu'yu işgal edince yaptıkları menfi propaganda ile de Çorum'da heyecan büsbütün arttı. Halid'in

İskilip ve Çorum'a müfreze sevk ettiği şayi olunca İskilip kaymakamı 45 kişi ile Çorum'da 75 gönüllü ile Harar köyündeki tabur kumandanlığına katıldılar.

Alaca'nın Çapanoğlu tarafından işgali, etrafı bir alev gibi sarmış ve güya Çorum'da bulunan tek mil Kızılbaşların kendilerine katılacağı propagandası ortalığa yayılmıştır. Halbuki Çapanoğulları isyanına Kızılbaşlar iştirak etmek şöyle dursun bilakis Mecitözü'nde mukavemet müfrezeleri hazırlıyorlardı. Nitekim Şirin hatunzade Hüseyin, Karaosmanlı Veli ve Piroğlu İbrahim bunların arasında idi.

Küre'de bulunan tabur komutanı Alaca'ya hareket etmiş ve fakat Alaca mezarlığında çingenelerin pususuna düşmüştür. Bunu öğrenen Çapanoğlu 800 süvari ile gece Alaca'ya gelerek kuvvetleri dağıtmıştır.

20.6.1920 günü Çorum mutasarrıfı Cemal Bardakçı huzurunda bir toplantı yapılmış ve iki heyet seçilerek karşı koyma kararı verilmiştir.

Heyetin biri Alaybey zade Hacı Sait komutasında 200 silahlı gönüllü ile Çorum'u koruyacak, ikinci heyet ise para ve malzeme toplayacaklardı.

Düzce ve Bolu isyanlarını bastıran Refet Bey Çankırı'ya gelmiş, mutasarrıf Cemal Bardakçı ile muhabere yaparak genel durumu öğrenmiştir. Bu haberleşmeden sonra Mülazım Münür Bey kumandasında bir makineli tüfekle bir takım asker Mecitözü'ne gönderilmiştir. Asiler aynı gün Ortaköy ilçesine bağlı Karahacip ve Sarı Süleyman köylerini işgal ettiler.

22.6.1920 günü Refet Paşa Çankırı'dan Çorum'a hareket etmiş ve Çorum'daki 50 Jandarma ile 50 Polis bu kuvvetlere katılmak için yola çıkmıştı. Lakin Yozgat yolu Çapanoğulları tarafından kesilmiştir. Çorum'dan hareket eden Jandarma Merkez Komutanı kuvvetleri ile birlikte Alaca Mezarlığı çevresinde İbrahim Köyü tarafından arkadan gelen Çapanoğlu süvarileri tarafından kuşatılmış ve asiler ellerine geçirdikleri bu askerleri Alaca deresinde kurşuna dizerek şehit etmişlerdir.

(Cumhuriyet'ten sonra Çorum'da bu şehitler adına 1933'te dikilen abide 1958 yılında yeniden yapılmış Vali Cevat Çapanoğlu ve İl Jandarma Komutanı M. Hasan Süer tarafından kemikleri toplanarak bu abide ortasındaki sütun temeline konmuştur.)

23. 6. 1920 günü asilerin Boğazlıyan'ı basıp müfrezemizi dağıtması üzerine fazla Müslüman kanının akmasıyla Çapanoğullarına dehalet etmek düşüncesi Çorum'da söylenmiş ise de Mutasarrıf Cemal Bardakçı ve İsmet (Eker) bey buna meydan vermemişlerdir. İsmet Bey Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf çekerek yardım talebinde bulunmuştur. Nihayet Cemil Cahit'ten alınan bir telgrafta Yozgat'ın isyancılar elinden geri alındığını ve Refet Paşa'nın Sungurlu'ya geldiği duyuldu. Bilahare Çorum'a gelen Refet Paşa'nın mukabil hareket ve Cemil Cahit Paşa'nın Ortaköy üzerinde Karahacip'teki asilere top ateşi açmak suretiyle asiler dağıtılmış ve isyan sona erdirilmiştir.

Çorum'da ve Çorum Müzesinde Halen Mevcut Bulunan Tarihi Belgeler

- 1- Çorum Ulu Camii minaresinin kapısı ve aynı camide bulunan çeşitli el yazıları ile matbu Kur'an-ı Kerimler.
- 2- Osmancık'ta metfun Koyunbaba türbesinin iç kitabesi
- 3- Osmancık Kale'sinin Koyunbaba Köprüsünden görünüşü.
- 4- Osmancık'taki Ömer Çelebi camii resmi.
- 5- Osmancık'ta Koca Mehmet Paşa Mezarlığı resmi.
- 6- Muzaffer Paşa Camii, tavan resmi ve çeşitli tezyinatı ile Alibey Hamamı fotoğrafları.
- 7- Hamit Zübeyr Koşay tarafından hediye edilen Kur'an-ı Kerim ve Çorum'un ilk hastanesi, Sıhhat Okulu, Çocuk Bakım Evi, Memleket Hastanesi ve Çorum Kalesi resimleri.
- 8- Çorumlu Hafız Ali Efendinin tarihi el yazısı, Çorum'un Paşa Köyündeki çeşme, Çanakçı Köyündeki Hüyük, Kapılı Kaya kalesi karşısındaki inler, Sarmaşa yolu üzerindeki Hamam Tepe ve Kuşsaray Köyü resimleri.
- 9- Karahisar Temürlü Divanı ve harabeleri, Elvan Çelebi Camii kapısı, Kuşören Köyündeki Kale.
- 10- İnalözü Camii yanında bulunan yine Karapınar'da mevcut Hüyüklerin resimleri. Elvan Çelebi Köyünde bulunan tarihi eserler.
- 11- Mahkeme sicilleri, vakfiyeler, Gerdek Kaya ve Alaca Hüyük ile Boğazköy müzesinde mevcut sayısız eserler.

(NOT: Burada sayılan eserler 1980'li yıllara ve daha öncesine ait bilgilerle sıralanmıştır. Bugün Çorum Müzesi ve Hasan Paşa Kütüphanesinde bulunan tarihi eser ve kültür sanat medeniyet belgeleri sayısı çok çok artmıştır. İhsan Sabuncuoğlu'nun verdiği bu bilgiler Çorum Müzesinin ilk kuruluşu günlerine ait bilgiler olduğu kanısındayım. A.Ozulu)

Çorum'da Edebiyat, Musiki, Resim, Yazı ve Heykelcilik

Çorum'da tarih boyunca isim yapmış şairler çıkmış ve bu şairler değerli şiirler, nefesler, deyiş ve türküler, destan ve methiyeler yazmışlardır.

İskilipli Mehmet bin Osman, Hafız Ali, Şair İsmail, Bektaşî şairi Satılmış, Begdilili, Rüştü Gök, Derviş Mehmet, Aşık Haydar, Deli Boran, Elfazi, Vehbi, Methi, Kadri Uslu, Feyzullah, Ceyhuni, Aşık Murat, Köse Yusuf bu meşhurlar arasındadır.

(Not: Çorumlu Şairler hakkında Avukat Abdullah Ercan çok geniş bir antoloji hazırlamıştır. Bu antolojide Çorumlu şairler hakkında oldukça geniş biyografi bilgileri de yer almaktadır. Bakınız: "14'üncü yüzyıldan günümüze Çorumlu Şairler" Abdullah Ercan. ÇEKVA Çorum Eğitim Kültür Vakfı Yayınları. 1998 İstanbul. A. Ozulu)

Musiki-Resim

Mahalli türküler, horanlar ve binlerce maniler söylenmiş yazılmıştır. Çorum'da pratik saz çalan ustalar yetişmiştir. Bir kısım halk kaval çalar. Resim hususunda ve resim sanatında ise isim yapmış kişiler çok azdır.

(Not: Bu bilgiler de 1950'li yıllarda yazılan Neşet Köseoğlu'nun "Çorum Tarihi" kitabından alınmış bilgilerdir. Bu tarihten (1950) sonra resim sanatında ün yapmış pek çok sanatçımız vardır. A. Ozulu)

Yazı ve Heykel

Rüştüye hat öğretmeni Üskülen zade Emrullah, Kazancı Zade Hafız Osman, Demirci zade Tevfik, asıl adı Hüseyin Hamdi olup İstanbul'da dahi şöhret yapan Fahri Cihan Hafız Efendi, Ethem Hoca ve Hafız Bahri (Kayış) efendilerin yazdıkları Hilye-i saadet yazıları başlı başına tarihi birer eserdir.

İl merkezinde yalnız Atatürk anıtı ile 1958 yılında yeniden yapılan Şehitler Abidesi bulunmaktadır.

Vali Cevat Çapanoğlu'nun müzaheretleriyle J.K.Yarbay M. Hasan Süer tarafından 40.000 lira keşif bedelli olan bu abide iki bin lira sarfı ile meydana getirilmiştir.

(Not: Verilen bu bilgilere ek olarak Çorum'da yeni bir "Şehitlik" kurulmuş ve görkemli bir Mehmetçik heykeli de yapılmıştır. Ayrıca Sağlık Müdürlüğü bahçesine de Atatürk Heykeli konulmuştur. Çorum'un bütün ilçelerinde de Atatürk büst veya heykeli bulunmaktadır. İskilip Belediyesi Türk büyükleri büstleri yaptırmış ve Belediye binası önünde bunları sergilemiş ise de daha sonra bu büstler başka bir kapalı mekâna alınmıştır. Osmancık Belediyesi de Kızılırmak kıyısında Osmancık Kalesi eteklerinde bir çoban ve koyunlarıyla bir çoban (Koyunbaba) kompozisyonu yaptırmıştır. A. Ozulu)

Çorum'un Orman Durumu

Halen Kırkdilim, Uğurlu, Mecitözü, Osmancık, İskilip ve Bayat, Kargı işletmeleri halinde çalışan Çorum ormanlarının hektar olarak genel tutarı ve çeşidi şöyledir. Koru ormanı 6.500 hektar, Baltalık ormanı 26.700 hektar olup bunların tutarı 33.200 hektardır. Ayrıca 7.380 hektarlık bir alan bozuk orman vasfında olup istifade edilememektedir.

(Not: Bu kısa tarihçeyi İl Savunma Sekreteri M. Hasan Süer derlemiştir. M. İhsan Sabuncuoğlu)

Çorum Mitolojisi

11'inci yüzyıldan itibaren Çorum'da kurulmuş ve yirminci yüzyıla kadar çoğalmaksuretiyle tekamül etmiş yirmi kadar medrese vardır. Bu müesseseler asırlar boyunca memlekette ilim adına binlerce hoca yetiştirdi. Fakat bu hocalar maalesef müspet ilimlerle uğraşmadıklarından çeşitli hurafelere yol açarak Çorum'da efsanelerle uydurma hikâye ve inançların çoğalmasına sebep oldu.

Bu unsurlar arasında Çorum'da kurulan Rufai, Nakşibendi, Bayramiye ve Mevlevi tarikatlarına mensuplarının bir kısmı mukaddes bir mefkure bulunan bütün hayatını canını, başını velhasıl her varlığını vakfetmekten bir an bile çekinmemişlerdir. Akşemseddin, Muhittin İskilibî, Mehmet bin Osman ve Muslihiddin efendiler bu alimlerin arasındadır. Kuruluşundan itibaren tarikatları temsil eden tekkeler, zaviyeler öz gayesinden uzaklaşarak sonradan bir tembel yatağı haline girmiş ve bu yuvalarda tekkelerin şerefiyle mütenasip iyi hareketler yerine nizam ve içtimai ahlaktan uzak münasebetsiz hareketler kaim olmuştur. Hocaların hakiki fikrini bilmeyen ve takdirden aciz olan halk da onların camilerde ileri sürdüğü ana fikirlerin tesirinde kalarak onların peşinden gitmiş ve hatta tabiat harici kuvvetlere inanç çoğalmış ve arzu edilmediği halde bu cahil kitle Çorum'da ekseriyeti teşkil etmiştir. Bu durum ise Çorum'un bir adım olsun ileri bir hamle yapmasına mani olmuştur. Köhne fikir ve inanışların tesirlerinde kalan cahil halk tabakası bugün dahi merkezde metfun 37 ve köylerde metfun bulunan 33 yatardan çeşitli hastalıklar için medet ummakta ve kabirler bu maksatla ziyaret edilmektedir. Bu ziyaret yerlerinden en mühimi Süheybi Rumi ve Kerebi Gazi türbeleridir.

Çorum'un Coğrafi Durumu ve Nüfusu

Çorum vilayetine yüzölçümü 11240 kilometre karedir. 1950 nüfus sayımına göre Çorum şehrinin nüfusu; 22722 ve Çorum vilayeti nüfusu 341.867 dir. Çorum'un ilçeleri İskilip, Sungurlu, Osmancık, Mecitözü ve Alaca'dır.

(Çorum'un 2008 yılındaki nüfusuna ait güncel bilgileri burada bir daha veriyorum. A. Ozulu)

Çorum'un hali hazır İlçe nüfusları ve merkeze uzaklıkları :

Çorum merkez	243.600	0 km.
Alaca	40.770	52 km.
Bayat	27.032	83 km.
Boğazkale	5.696	87 km.
Dodurga	8.292	42 km.
İskilip	42.476	56 km.
Kargı	17.050	106 km.
Laçın	7.058	29 km.
Mecitözü	20.689	37 km.
Oğuzlar	7.930	68 km.
Ortaköy	9.711	57 km.
Osmancık	45.730	59 km.
Sungurlu	64.631	72 km.
Uğurludağ	9.163	66 km.
Toplam nüfus	549.828	

Yeryüzü şekilleri

Çorum vilayeti arazisi çok dalgalıdır. Geniş yaylalar ve ovalar vardır. Çorum şehri etrafı dağlarla çevrili Çorum ovasındadır. Çorum'un güneyinde Dörttepe dağları yükselir. Hatap Boğazı'ndan itibaren güneydoğudan doğuya uzanan bu dağ Mecitözü kazasındaki Karadağ silsilesinde biter. Dörttepe dağının en yüksek yeri 1500 metre rakımlıdır.

Çorum'un kuzeyini 1765 metre yükseklikte İğerci dağları kaplar. Bu dağların Batı tarafında Alagöz ve onun devamı olan Köse dağı Kızılırmak'a muvazi olarak uzanır. İğerci dağları ile diğer dağları Kırkdilim boğazı ayırır. Çorum'un Güney ve Batı kısımlarını Sungurlu kazasına kadar uzanan Uurlu dağ çevreler. Bu dağın Sungurlu'daki Kartal Tepe yüksekliği 1700 metreyi bulur.

Sungurlu kazasının güney tarafını kaplayan Aygar Dağı en yüksek mevkii olan Nöbeti Baba 1644 metre yüksekliktedir. Alaca kazası dahilinde Hırka Baba tepesi 1425 metre yüksekliktedir.

Mecitözü kazasının bulunduğu Tanözü vadisinin güneyinde Sincan ve Elma dağları Alancık ve Kuş tepeleri ve bunların en yüksek olan 1781 metrelik Kırklar dağı, bir silsile halinde uzanırlar. Mecitözü kazasının batısındaki Avukat dağı yüksekliği 1350 metreyi bulur. Mecitözü'nün güney sınırını meydana getiren ve Çorum Irmağının geçtiği vadinin güneyinden kuzey doğuya uzanan Karadağ silsilesi en yüksek noktası 1250 rakımlı Kel tepedir.

Osmancık-Gümüş- Hamamözü arasında İnegöl dağı ve bundan başka Osmancık kazasının Kızılırmak kıyılarını takip eden ve iki vadi arasında kalan Çal ve Ada dağları ve bunların Dedeçal tepesinde yükseklik 1730 metreye varır. Osmancık kazasının güney ve güneybatı kısmında Köse dağının Erenler tepesi 2087 metreyi bularak Çorum vilayeti sınırları içindeki dağların en yüksek yerini teşkil eder. Bu dağların güney kısmı İskilip kazasına doğru uzanır.

1650 rakımlı Deveci dağı İskilip'in kuzey batısında ve 1600 rakımlı Sakar Öküz dağı ise batı kuzeyinde kalır. İskilip-Osmancık- Tosya hudutlarını ayıran Kös dağı İskilip kazasının en yüksek dağı olan Çatal Öbek dağıdır, bu da İskilip'in kuzey batısında kalır. Köseoğlu dağı ise İskilip-Osmancık hududunu ayırır.

Sular

Kızılırmak Keskin kazasının Kavuklu köyü yanında Çankırı Çayı ile birleştikten sonra Çorum sınırlarına girer. Osmancık kazasının Belitçik köyü kuzeyinden Çorum vilayeti sınırından çıkar. 170 – 200 kilometrelik bir sahada dolaşan Kızılırmak bir çok yerlerde geniş bir şekilde geçer. Bazı yerlerde de dar ve arızalı bir hal alır. Derinliği 1,5 ila beş metre, genişliği 100 ila 600 metreye kadar varır. Sık sık yatağını değiştirdiği görülür. Sarp dağların keskin yamaçları arasındaki vadilerde genişliği elli metreye kadar düşer. Büyük bir uğultu ile daima kızıl bir renk taşıyarak akar. Kızılırmak'ın düzgün olmayan girintili ve düzensiz akışı sebebiyle bu sudan pek az istifade edilir. Yalnız Osmancık mıntıkasında Kızılırmak'tan bentler ve kanallarla su alınmak suretiyle son zamanlarda Çeltik ve Pamuk ekimi yapılmaktadır. Çorum sınırları içinde Kızılırmak üzerinde birisi Osmancık'ta diğeri İskilip yolu üzerinde Salur'da olmak üzere iki köprü vardır.

Kızılırmak'ın Çorum vilayeti dâhilinde muhtelif çağlayanları vardır. Birisi Osmancık'ta diğeri de Salur Köprüsü civarındadır ki ikincisi 500

metre içinde 6 metre düşüş yapan bu çağlayanın meyil derecesi 12/1000 olduğu ve arazi vaziyetine nazaran bu meylin 30/1000 'a çıkarılması mümkün olduğu tespit olunmuştur.

Çorum vilayetinin çok yeri Yeşilirmak havzasına dahildir. Çorum merkez kazasının bir kısmı ile Osmancık, Sungurlu kazaları Kızılırmak havzasında ve yine Çorum merkez kazasının bir kısmı ile Alaca ve Mecitözü kazaları Yeşilirmak havzasında kalır.

Göl olarak Çorum'un 18 kilometre kuzeyinde Eymir Gölü ve 6 kilometre batısında Uyuz Gölü vardır. Eymir Gölü iki kilometre kare genişliğe kadar çıkar. Uyuz Gölü çok küçüktür.

İklim: Çorum vilayeti değişik iklim tiplerini taşır. Alaca ve Sungurlu kazaları altıncı iklim mıntıkası olan Orta Anadolu iklimine ve Çorum merkez kazası ile İskilip, Mecitözü, Osmancık kazaları sekizinci iklim mıntıkası olan intikal sahasının batı kısmına girmektedir.

Yağış: Yıllık ortalama yağış miktarı 350- 450 milimetre arasındadır. Sıcaklık derecesi Çorum'da Ağustos'ta 38'e kışın en soğuk günlerinde eksi 24 dereceye ulaşır. Genel olarak ısı vaziyeti kararlı olmayıp çok değişkendir.

Çorum'un üç yönünde bulunan Sıklık, Hatap ve Haremi gibi üç boğaz hava cereyanlarını artırır. Bu sebeple öğleden sonraları daimi olarak başlayan rüzgârlar yaz günlerinde serinlik verir. Gece ve gündüz sıcaklık farkları çok değişiktir. Kışın bu rüzgârlar güney taraftan oldukça kuru ve şiddetli eser. Genel olarak Çorum'da kuzey doğu rüzgârları hâkimdir.

Çorum'un Laçın ilçesi Hamamözü dolayları ile Osmancık kazası ve Kızılırmak kıyıları daha mutedil olup bu kısımlara kar az düşer ve hemen erir. Buralarda yükseklik 350- 550 metre arasındadır. Dağ bölgeleri ve yaylaları teşkil eden kısımlar daha soğuk olur. Buraların yüksekliği de 400 ila 1400 arasındadır.

İkinci ve üçüncü zaman hadiselerinin birçok safhaları Çorum'da kapladığı araziye dalgalı hale getirmiş olduğundan yaylalar, ovalar ve vadilerde arasında da iklim şartları değişkenlik gösterir.

Ulaşım: Ankara-Kayseri demiryolu üzerinde Çerikli İstasyonu Çorum'un 127 km. uzağındadır. Çerikli istasyonu Çorum'a iyi bir kara yolu ile bağlıdır. Bu yol üzerinde bulunan Sungurlu, Çorum'a 72 kilometredir.

Çorum'a Doğu tarafından istasyonları Amasya ve Havza'dır. Amasya Çorum'a 93 kilometrelik bir kara yolu ile bağlıdır. Çorum Havza yolu üzerinde bulunan Merzifon Çorum'a 64 kilometre mesafededir. Bu sayılan üç yol her türlü kara yolu vasıtalarına her mevsimde ulaşım için elverişlidir. Çorum'un bütün ilçelerine her mevsimde ulaşılabilen bir kara yolu ağı mevcuttur.

Çorum'da Örf ve Âdetler

Eski Nişan Âdetleri: Çorum'daki nişan için kız ve erkeğin yaşının evlenme çağına gelmesi mevzubahis değildir. Bu sebepten nişanlar küçük yaşta ve evlenme çağında olmak üzere iki kısımda yapılır. Beşikteki çocuk dahi nişanlanmıştır. Buna "beşik kertmesi" veya "beşik kesmesi" denir. Eğer kızın yaşı 1–3 arasında ise kız annesi kendini ağırdan satar. Ve " Kızdır nazdır, bin lira azdır, bin deve getir, bindir götür. Kız evi vezir evi, oğlan evi rezil evi..." darbimeselini hatırlayarak kızını vereceği vadinde bulunmaz. Talebin daima erkek evi tarafından yapılmasını bekler. Nişan merasimi yapıldıktan sonra kız anası ile oğlan annesi artık "dünür veya düğür" olur. Birbirlerini artık "dünürüm veya düğürüm" diyerek çağırırlar. İleride büyüyen oğlanın huyu ne olursa olsun beşikte nişanlanan kız mutlaka kendisine verilir.

Yaşını başını almış kızla nişanlanabilmek için oğlanın annesi gelin aramaya çıkar. Dünürçülüğe gidecek kadınlar zengin ve bu işten anlar olanlardan seçilir. En ağır elbiseler giyilir. Bu heyetten bir kadın çarşafının dikişi dış tarafa gelmek üzere kasten çarşafını ters giyer. Eğer gidecekleri kız evini tanıyorlarsa biraz dinlenmek maksadı ile eve girecekleri sırada ve bu suretle kız evine girerler. Eğer kapıyı kız açarsa (gele benim konuk sever güzel kızım pek hoşuma gittin seni kucaklayayım) der. Onu kucaklamakla ağız ve ter kokusu olup olmadığını tetkik eder. Bu sırada kızın boyu da ölçülmüş olur. Kızın huyunu anlamak için kapıyı sert veya yumuşak kapatmasına dikkat edilir.

Eğer kız gelenlerin dünürücü olduklarını bilmezse içeri girer ve hizmet eder. Kahveler içildikten sonra (size doyum olmaz, inşallah yine görüşürüz) der kızın annesi çarşafından birinin ters olduğunu görürse ne maksatla gelmiş olduklarını anlamış olur. Bunun manası "kızını beğendik" demektir. Eğer gelenlerin dünürücü olduğunu kız anası fark etmişse ve muvafakat göstermiş ise "haydi kızım misafirleri savuştur"

demekle kızını vermeye razı olduğunu anlatmış olur. Eğer dünürçüleri kız anası beğenmezse görüçüleri uğurlamaya kızını göndermez. Eğer iki taraf rıza göstermiş ise oğlanın anası işi kocasına açar. Ve hısım akrabalarına kızın durumunu anlatır. İkinci bir gelişte kızı alenen isterler. Anne de razı olursa kızın başına bir yazma ile yaşmak tutarak misafirin yanına çıkarır. Muvafakat alındıktan sonra oğlanın babası kız babasına Perşembe günü sabahleyin şeker ve kahve gönderir. O akşam nişan yapmaya geleceklerini ifade etmiş olur. Yassı namazına doğru iki tarafın yakınları evde toplanır. Odanın ortasına üzeri al örtülmüş mor kurdelelerle süslenmiş sürahi getirilir. Oğlan tarafından veya her iki tarafında tanıdığı biri ortaya çıkarak, " falanın kızını falanın oğluna münasip gördük, şerbetini içmeye ve hayırlı dualar isteriz" der. Sürahi erkeğe gönderilir. Ve bu suretle nişanlama yapılmış olur. Pazar günü kadın şerbeti içilir. Hafta içinde bir tepsi tatlı kız evine gönderilir. Pazar günü "okuyucu" kadınlarda çağırılır. Odanın ortasına bir halı serilir. Çıra, mum, şeker, su, ayna, balta veya satır, bulgur, yarma, un konur. Hoca mumları yakar ve duaya geçer. Sonra kız getirilir. Sağ ayağı balta üzerine bastırılır oradan aynaya baktırılır. Su içirilerek dua edilir.

Balta ve satır kuvveti, ayna aydınlığı, su ömür uzunluğunu, çıra ile mumla sıkıntısız gün geçirilmesini temsil eder. Bu suretle okuyucular erkek evine gider ve aynı hareketi yaparak sözleşmeyi katileştirirler.

Köylerde ise Perşembe sabahı iş, kahvaltı ile başlar. Düğünlerde damat üç delikanlı ile birlikte hamama gider. Yıkanır. Eve döndüğünde iki tepsi hazırlanmış masaf (tepsi) böreği ve tepsilerden birine damat elbisesi, diğerlerinde "sağdıç" elbisesi bulunur. Bu tepsi baş üstünde köy meydanına getirilir. Damatla sağdıç don gömlek buraya gelir. Dua ile beraber giyinirler. Sonra güreş başlar.

Güreşten sonra kızın evine gelini alacak kadın kafilesi gider ve merasim kız evine intikal eder.

Geline elbisesi giydirilir. Ve yüzüne ayna tutularak " kendin mi güzel, bahtın mı güzel?" diye sorulur. Kırmızı bir şal veya kırmızı peştamal ile yüzü örtülür. Sonra ana ve babasının elleri öptürülür. Arabaya veya ata bindirilerek kız baba evinden ayrılır.

Gelin damat evine gelince damdan boş bir çömlek yere atılır. Yine gelinin gireceği evin kapısına yumurta atılarak kırılır. Bundan maksat gelinin sadık bir ev kadını olmasına matuftur. Kayın peder ve kaynana gelini araba veya attan indirir. Temiz koyun postuna bastırılır. Bundan maksat da gelinin koyun gibi kâmil ve uslu olmasıdır.

Giyim ve kıyafetlerden kadın kıyafetleri

Başlarına namaz bezi bürgü, pullu kıvrak (yazma büyüklüğünde) suni ipek ve bezden yapılır. Yeri pembe veya kırmızı renktedir. Üzeri pullarla işlenmiş oyali yazma, poşu (ipekli ve püsküllü yazma biçim) alna bağlanan çevre (yazma büyüklüğünde) başlara ziynet fesleri (büyük, uzun, püsküllü).

Vücut için üç etek bol şalvar (bindallı ve üsküfe denilen ipekli kumaşlardan hazırlanır) yaşlılar iç çamaşırı olarak bürümcük gömlek (keten veya pamukludan) hırka yerine renkli düz kadifeden fermene veya fermaniye dedikleri kısa ceket, kızlar ve gelinler üç etek entari, şalvar, kemer, sıktırma (gömlek üzerine kolsuz önü iki düğmeli gayet dar yekek) iç (şifon yerine). Başlarına yazma, pullu tülbent oyali yazma, bellerinde kemer. Ayaklarına orta topuk, üzeri bağlı ve güllü iskarpın giyerlerdi. Yaşlılarda üzeri bağlı, alçak topuk boğazlı mest üzerine gariç potin tabir ettikleri ayakkabı giyerlerdi.

Düğünlerde: Gelin süsü olarak altın, gümüş ve inciden yapılmış gırtlak (gerdanlık) ayrıca gelin ziyneti olarak altınlardan yapılmış yan destesi (her iki omuzdan da takılabilir) yine gelin takımları arasında kol bağı (lokmalı gümüş bilezik) bellerine gümüş veya altın kemer (lokmalı veya hasır) gelin giyimleri arasında kadifeden yapılmış fermaniye. Bu fermaniyelerin kol ağızlarına ve yakalarına sırma şeritten süs yapılırdı.

Erkek kıyafetleri

Erkekler zıpka- zıvga (bacakları dar arka kısmı körüklü) şalvar. Esnaf ve kadı biçimi uçkurlu veya önü anlardan yapılır. Sırtlarına yine bu kumaşlardan yapılmış aba veya salta giyilir. Saltayı daha ziyade gençler giyerler. Bundan başka erkekler bellerine sahtiyandan yapılmış gayret kuşağı denilen ve beli çok sıkı tutan bir kuşak kullanırlar. Bu deri kuşağın altına uzun üç dört renkli çift kat Tosya kuşağı sarılır, kullanılır. Zenginler daha ziyade bellerine som ipektan yapılmış Trablus kuşağı tabir edilen kuşakları sararlar. İç çamaşırı olarak gömlek pamuklu veya düz işlik (gömlek) üzerine kapaklı yekek giyerler.

Genç erkeklerde zıvga renkli salta, önü nakışlı işlik kolları düğmeli, cepken.

Gençler ve yaşlılar Cumhuriyet'ten önce başlarına püsküllü fes giyerlerdi üzerine poşu, ince yemeni yazma abaniye sararlardı.

Yaşıa göre kıyafet

Kundaktaki çocuk kıyafeti: Gömlek, zıbın kol bezi, dış kundak kuşak ayak bezi t  lbendi, toprak bezi (  ll  k bezi), mumlu bez, yorgan, bağırdak (beşik üzeri bağı) yastık, şilte, beşik   rt  s  .

Yürümeye başlayan   ocuk kıyafeti

A  k gömlek, entari, zıbın, patık (y  n ve deri), bezden kilot, başlık (bezden veya y  nden), önlük, hırka, ırap, tulum.

Mektebe başlayış kıyafeti

Erkek   ocuklar günlük kıyafetleriyle giderlerdi. Kızlar çevrenin tensibine göre çeşitli kumaşlardan yapılmış önlük, ekserisi siyah ırap, umumiyetle beyaz yaka, siyah ayakkabı, renkli kurdele takarlardı. Bazılarında   anta, bazılarında c  z kesesi bulunurdu.

Mevsime göre kıyafet

Erkekler yaz mevsiminde ince şalvar, ceket ve aba yerine de işlik, kışın yukarda bir nebze arz edilen kumaşlardan yapılan şalvar, aba, işlik, kuşak, fes ve abaniye sarık kullanırlardı.

Kadınlaryaz mevsiminde zamanın ipekli, yönlü ve pamuklu kumaşlarından yapılmış ince elbiseler giyerlerdi. Kışın kalınları tercih edilir, elbise üzerine kumaştan yapılmış ceketler giyerlerdi.

Ev ve sokak kıyafetleri

Ev kıyafetleri mevsimlere göre arz edildiği şekildedir. Sokağa çıkışlarda bu kıyafetin daha iyi ve temiz olanları tercih edilerek bugün dahi kadınlar kıyafetlerini üstlerine döşeme (siyah, beyaz kareli desenli, el tezg  hlarında dokunan ve ehram gibi bütün vücudu örten örtüdür.) Siyah   arşaf, daha eskiden Bağdat b  r  ğ   denilen ipekli, kalınca kumaşlardan yapılmış   rt  lerde kullanılırdı.

Misafirlik kıyafetleri

Mevsimlere göre olan kıyafetlerin en temizleri tercih edilerek giyilirdi.

Yatak kıyafetleri

Eskiden gecelik entari (kadın ve erkekler) takke, terlik. Bu kıyafetler tamamen terkedilmiştir. Erkekler artık entari yerine pijama giyiyor, kadınlarda başlarını yatmadan önce tülbentle bağlamıyorlar.

Bayram- düğün ve müstesna günler kıyafetleri

Eskiden sandıklarda muhafaza edilen hindiye, selimiye, hurşidiye, canfes, kutlu veya kutnu, tefarik, ekoseli, enfes Hint üsküfesi, mindallı (mandallı) kronseli vesaire ağır ipekli ve ağır kadife işlemeleri kumaşlardan sırma gümüş vesaire ile yapılmış esvaplar (giysiler) bayram, düğün ve müstesna günlerde giyilirdi.

Giyilen elbiseler süs ve ziynet eşyalarıyla donatılırdı. Bugün dahi bunlardan bir kısmı kısmen mevcut olup önemli günlerde giyilir, teşhir edilir.

Mesleklere göre kıyafet

Eskiden sarıklı hoca kıyafeti, esnaf kıyafeti, memur kıyafeti, efeler kıyafetleri olarak değişik haller arz ederdi.

Hocalar, önü arkası ilikli şalvar, cübbe giyerler. Başlarına fesin üzerine beyaz sarık sararlardı. Ayaklarına da soğuk günlerde mest sıcak günlerde kadı yemenisi giyerlerdi.

Esnaf; dar potur, ceket, fes üzerine abaniye veya yazma sarık, ayaklarında mevsime göre yemeni veya mentli kundura giyerlerdi.

Memurlar; dalfes veya kalpak, ceket pantolon, ayaklarında üzeri bağlı fotin veya iskarpin giyerler ve ellerinde baston taşırlardı.

Efeler, zıpka cepken giyerler bellerine Tosya kuşağı ve gayret kuşağı sararlardı.

Başlarına da fes ve üzerine poşudan kıvrımalı sarık bulunurdu. Ayaklarında sivri uçlu yemeni, yünden örme nakışlı çorap giyerlerdi.

Seymen kıyafeti, aynı efe kıyafeti gibi olurdu.

Çorum'da kış hazırlıkları

Ekmek (yufka yapımı), tarhana (dökülmesi veya dökmesi), aşlık (kesimi) salça (kaynatılır) yarma (dövülür veya çekilir) hazırlanırdı.

Tatlılar: Pekmez, reçel, pestil, cevizli sucuk (köme) v.s (has baklava, sarığı burma)

Sebze ve meyveler: Domates, fasulye, patlıcan, dolma biber, kabak, madımak mevsimlerinde kurutularak kışlık hazırlanırdı.

Turşu Çorum'da kışa hazırlıklar içinde önemli bir yer tutar. Çünkü turşu sofraların hem iştah açıcısı, hem de ekmek katığıdır, fakirin yerine göre yemeğidir.

Kayısı, erik, elma, armut, vişne, kızılıcık (kiren- zuval), üvez kurutularak kışa saklanır. Bunların hoşafı yapıldığı gibi meyve kuruları eğlencelik olarak da yenilirdi.

Hayvani gıdalar: Kavurma, diki, pastırma, sucuk (ilişkir) bilhassa kemikli ve kemiksiz kaburga etleri de kurutulur. Bu etler daha ziyade çorba üzerinde garnitür olarak kullanılır.

Çorum'da yiyecekler ve yemek malzemeleri

İlkbaharda madımak. et, yumurta, süt, yoğurt, tereyağı, peynir, ıspanak, bakla, yeşil fasulye, bamya, kabak, nane, semizotu (soğukluk), yaprak, bezelye, marul, maydanoz, salatalık, taze soğan, dereotu, domates, biber, patlıcan, yoğurt, mantar, pırasa, lahana, karnabahar, kereviz, mantı, keşkek hasuta (hasıda da denir. Nişasta ve pekmezle/ yapılan bir nevi helvadır.)

Bayram ve mevsimlere göre; baklava, kadayıf, düğün çorbası, su böreği, pilav, muhallebiye, hoşaf salata, turşu.

Kullanılan kaplar

Madeni olanlar, Yayvan tencere (aşçılar kullanır), kuzu kazanı, kuşane, kulaklı, güveç, süzgeç (ilistir), kepçe (çomça), güğüm, kevgir, saçayak, kürek, maşa, tutak. (Gelinlerin tutağı kadifeden olur) sini (masaf), küçük bakraç (sitol), tingir kova, helke, rende, havan, bıçak, satır, tepsi, et baltası, nacak, kürek, madeni veya ağaçtan kaşık.

Ahşaptan yapılanlar: Tabla, kaşıklık, döveç, et tahtası, et kütüğü, yağ küleği (ağaç fıçı)

Limonluk, sabunluk. Yakacak çeşitleri: Odun, kömür, tezek, saman irisi kes, maden kömürü, gazyağı, mangal kömürü. v.s.

Hanedan Odaları

Birinci Cihan Harbi önceleri Çorumda İdadi mektebinde tarih-coğrafya hocamız Hüseyin Hüsnü Efendi merhumun Hıfzıttinciğimi, değerli ve yetişkin ilim adamı hemşerimiz Hıfzı Veldet Velidedeoğlu 1977'de yayınlanan "Anıların İzinde" isimli kitabının 53'üncü sayfasında, biz İhsan Sabuncuoğlu'dan bahsetmek lütfünde bulunmuşlar ve Çorum'da eskiden var olan 'hanedan odaları' konusunda araştırma yapmamı tavsiye etmişlerdir.

Söyledikleri hanedan odaları diğer tabirle 'selamlıklar' Milli Mücadele yıllarında da çok işe yaramış, resmi ve gayri resmi bazı büyük misafirlerin bile Çorum'u teşriflerinde ağırlandıkları yerler olmuşlardır.

Hanedan odaları, bilhassa köylülerle ilişkisi olan şehirlilerin pek çoğunun mutlaka açık tuttıkları mekânlardı. Hele aşar usulü verginin devletçe iltizam usulü ile satıldığı zamanlar için adeta zaruri idi.

Aşar usulü vergi ki: Her çiftçinin ve rençperin yetiştirdiği her nevi ürünlerden on'da bir oranı ile vergi alınmasıdır. Bu vergi sonraları sekizde bire çıkarılmıştı ve buna halkça "uşr-ü şer'" denirdi. Bu vergi her sene yaz başlangıcında artırmaya konur kim fazla bedel verirse ona ihale olunurdu. Alıcı çıkmazsa emanet şekliyle hususi memurlar eli ile tahsil olunur toplanırdı. İhaleden alabilene "mültezim" denirdi. Mültezimin "Şahna ve Mühürücü" diye de görevli adamları bulunurdu. Bunların hepsi de âşarcı diye anılırdı. Bu vergi arpa buğday gibi kuru mahsulden aynen alınırdı. Sebze ve meyvelerden ise tahmin suretiyle (öşür vergisi) bedeli alınırdı ki buna da "hezir" denirdi. Köylerde hezir yerine para alınmaz, ancak mültezimin ekinleri hezir parası mukabili olmak üzere şehre köylüler tarafından taşınırdı.

"Şahna ölçek hakkını alır" kuralı var idi ise de, bu verginin toplanmasında türlü suiistimaller ve halka eza ve cefa gelen teklifler de olmaz değildi.

Aşarcılar köylere gidince köylünün misafiri olurlardı. O köylülerden şehre gelenler de aynı gün köylerine dönmezlerse ortakçılık yaptıkları ağaları tarafından misafir edilirdi. İşte bu ticari ilişki neticesi, şehirde zenginlerin konakları ve haneleri meyhanesinde selamlıklar açılmasını zaruri kılıyordu.

Şimdilerde olduğu gibi akşamları sinemalar, çarşı kahvehaneleri bol olmadığı o eski devirlerde mahalle halkı geceleri "oda" lara gidiyor, toplanılıyor ve sohbetler ediliyordu. Düğün bayram gibi şenlikler bilhassa bu odalarda yapılıyordu. Vaktaki aşar kalktı, şehirlilerin köylerdeki arazileri de köylülerce alındı. Kahvehane ve emsali eğlence ve vakit öldürme yerleri çoğaldı. Bunların sonucu "hanedan odaları- odalar" kapandı. Şehirde köylüyü misafir etme adetleri de söndü.

Çocukluğumdan beri evimizin bulunduğu semt olan Alaybeyi sokağında birbirine onar, yirmişer metre mesafeli odaları hatırlarım.

Ulu cami'den gelirken ilkin Kadife oğlu Şükrü efendinin odası var idi ki, bir büyük oda ve bir kahve ocağı ile önü açık büyükçe hol ve alt katında atlık ve avlu vardı. Şükrü Efendi merhum yaşlı olmakla beraber arif, zarif bir zat idi. Misafirleri de kendisi gibi efendi adamlar olurdu. Belediye reisliği de yapmış idiğinden sevimli ve saygılı idi.

Kapımızın karşısında Tüfekçilerin Hasan ağanın odası tek oda ve ufak atlık ve avludan oluşurdu.

Ötede Alaybey Sokağı köşe başında Alaybeyi oğlu Hacı Sait ağanın odası yukarı katta bir yazlık ve bir kışlık ve bir kahve ocağı odalarıyla büyük bir salon ve alt katında büyük bir atlık ve avlu ve şarıl şarıl suyu akan pınar vardı. Misafirleri de kendisi gibi ağa adamlardı.

Bunun karşısında Alaybeyi oğlu Rifat Ağa merhumun odası bulunuyordu. Benim çocukluğumda orta yaşlı olmakla beraber hovarda meşrepli idi.

Daha yukarda Alaybeyi oğullarından Hacı Şükrü ağanın odası üst katta tek oda ve kahve ocağı, alt katında atlığı vardı. Burasını Hacı Şükrü ağanın vefatından sonra tüccardan Kaleli oğlu Nuri Efendi almıştı. Selamlığını da İkinci Cihan Harbi sonlarına kadar işletmişti.

Onun karşısında Çerkez Şeyhi'nin tekkesi var idi ki kışla gibi konağının geniş müstemilatı kısmında mescit, yatakhaneler, itikâf odacıkları ve geniş avlusu ve genişçe atlığı vardı. Misafirleri de müritleri ve tekkesi ziyaretçileri olurdu.

Yine bu sokakta Alaybeyi oğullarından Fazlı ağanın ve Tonbuş'un Fazlı efendinin ve Alay kâtipliğinden emekli Mustafa efendinin ve daha yukarda Pardon Yüzbaşı'nın odaları var idi.

Beride Tanyeri Okulu ötesinde Damat oğlu Enver ağanın iki büyük oda bir salon ve alt katında atlık bulunan selamlığı bulunuyordu.

Karakeçili semtinde Asasoğlu Arif ağanın odası ve ötelerde Şecaattin oğlu Hacı Zarif ağanın dört oda ve atlık müstemilatlı selamlığı ve bunun yanında kardeşi Hacı Hüseyin efendinin aynı biçimde selamlığı, ötede Azap Ahmet sokağında Şecaattinler'den Salim efendinin konağının selamlık kısmı vardı ki; Cumhuriyetin ilk yıllarında Başvekil İsmet Paşa'nın Çorum'a gelip şereflendirdiklerinde Salim efendinin bu konağında misafir kalmışlardır.

Azap Ahmet sokağında Müezzini oğlu Hacı Ahmet efendinin de konağında da Ali Fuat Cebesoy Paşa Ankara'dan Amasya'ya Mustafa Kemal Paşa ile mülakata giderken misafir edilmişlerdir.

Ötelerde Veli paşa Sokağında Veli paşaların Şevket Bey'in eski ve yeni selamlığı vardı ki, burası da Milli Mücadele başlangıçlarında ve sonlarında önemli toplantılara sahne olmuştur.

Ulu Cami yakınında Sabuncu zade Sadık Bey'in selamlığında da Birinci Cihan Harbi'nin ateşli günlerinde Hacı Bektaş Dergahı Şeyhi'nin Kafkas Cephesine müritleri ve adamlarıyla sefere giderken birkaç gün misafir kalmışlardı.

Yine Ulu Cami civarında Ölçek oğlu Hasan Ağanın odası Hıfzı Veldet'in tarif ve tavsifleri veçhile varlıkta idi.

Ötelerde Maden oğlu Hacı Salim Ağanın selamlığı da maruf idi. Meşhur eşkiya başı Musa Çavuş bu odaya gelip hükümete teslim olmuştu.

Ömer Paşa'nın, Kavukçu oğullarının selamlıkları ve diğerleri yanında bu saydıklarımın başka şehrin her semtinde pek çok selamlıklar ve hanedan odaları vardı.

Bunlardan başka o zamanlar mevcut medreseler dahi kısmen misafir kabul ederlerdi ki semtimizde Ulu Cami Medresesi, Alaybeyi oğlu Medresesi, Kurt oğlu Medresesi, Kırklar Medresesi, İstiklal İlkokulu yerinde Kara Ali oğlu Medresesi ve onun karşısında Ölçek oğlu Medresesi, daha ötelerde Han Camii Medresesi, Derbentli oğlu Medresesi, Ramiz Efendi Medresesi gibi umuma açık misafir kabul eden yerler de var idi.

İkinci Cihan harbine kadarki zamanlarda oteller kâfi derece de yoktu. Hanlara ise esnaf ve ticaret erbabı konuk olurlardı ve onlarda garip sayılırlardı.

Nişan, nikah, düğün, bayram gibi toplantılar ve şenlikler herkesin semtine göre bu selamlıklarda olurdu.

Oda sahibince misafirlerine kahve ikram edilirdi. Çay içme adetleri Birinci Cihan Harbi'ne kadar zamanlarda yok gibi idi. Yine bu odalarda sırasına ve icabına göre ayran, ekşi pekmez şerbeti ve meyveler, kuru yemişler ikram olunurdu. Ramazanlarda iftar ziyafetleri de buralarda yapılırdı.

Şimdi sinemalar, kahveler çoğaldı. Eski odalar da hep ev oldu.

Not: Muhterem hemşerimiz Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Çorum'a ait gençlik hatıraları "Anıların İzinde" isimli kitabında sayfa 19'dan 46'ya kadar yazılmış olup kıymetli hatıralardır.

Arkut Kaplıcası (Hamamözü)

Çorum'un 40 km. kuzeyinde ve Kırkdilim geçidinin ötesinde Hamamözü kaplıcasında Temmuz başından itibaren on beş gün kaldık. Hamamözü kaplıcasına ait görüşlerimi Çorum severlere de bildirmek arzu ettim.

400 haneli, belediye teşkilatlı güzel ve küçük bir kasaba. Etrafı bağlık, bahçelik, ormanlık. Havası tozsuz ve çok latif. İçme suları bol. Halkı dürüst ve garip dostu. Değiştirdiğim otelde küçümsenmeyecek miktarda ve unuttuğumu iki gün sonra hatırladığım paramı belediye ye teslim etmişler.

Belediyeye başvurduğum da Belediye reisi bana kayıp paramı tamam olarak teslim etti.

Hamamözü'nün asıl önemi kaplıcasındadır. Birisi beş kurnalı büyük havuzlu, diğeri iki kurnalı küçük havuzlu yan yana bir çift sıcak ve temiz hamamları var ve hizmette.

Dinlediğim rivayete göre vaktiyle gelip bakmış bir Alman mühendisi bu suyun 700 metre derinlikten fışkırıp kaynar sıcak su halile herkese şifa verici 50 ila 100 metre çevresinde her biri 15 veya 25 metre derinlikte muhtelif şahıslarca kuyu kazılmış ise de bu kazılan kuyulardan soğuk su çıkmış ve sıcak suyun kaynadığı yere inilememiş. Merhum Vali Mehmet Varinli burada idare teşkilatı ve başkaca tevsiat icrası tasavvurlarında bulunmuş ise de teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştır. Halen Gümüşhacıköy ilçesine bağlı bir nahiye merkezidir. 1955 senesinde bu kaplıcanın suyu Refik Saydam müessesesinde muayene ve tahlil ettirilmiş; romatizma ve siyatik gibi ağrılı hastalıklarda ve mide üzerinde hazım fiiline yardım etmesi bakımından istifadeli bulunduğu tıbben anlaşılmış. Tahlil ve inceleme raporunun örneğini belediyeciler bana verdiler. Bu yazıma bu raporu da ekledim.

Kaplıcanın bulunduğu noktaya iki kilometre uzakta içmece dedikleri acımsı, buruk tatta çuvaldız kalınlığında bir su, bir eşmecik veya çeşmecik daha var. Denemdim ama beş on bardak bu sudan içince müşhil vazifesi görüyormuş.

Asıl ismi "Arkut" olduğu anlaşılan ve 40 kadar köyün yağış sularını toplayıp Kızılırmak'a götüren dere veya vadi dolayısıyla burası Hamamözü diye bilinmektedir. Çorum Osmancık ana caddesinden Laçın'de ayrılan bir yol ile eğri büğrü, dolambaçlı yoluyla Çamlıca Köyü içinden geçilerek gidilip geliniyor. Bir yahut bir buçuk saatte kaplıcadan Çorum'a geliniyor.

Burada henüz devlet şebekelerinden elektrik cereyanı yok. Yaşar Çınar isimli bir müteşebbisin 9 beygirlik motoru geceleri hamam ve çevresini ışıklandırıyor. Otelleri var. Pansiyon şekli ile konuklarını barındıran temiz evleri var. İki kasap dükkanı, bir ekmekçi fırını, on beş kadar bakkalı mevcut. Pazar günleri kasaba meydanında pazar kuruluyor. Her çeşit yiyecek, giyecek ve türlü eşyalar satılıyor. Kendir balyaları kamyonlarla alınıp götürülüyor.

Bu kaplıcaya Çorum ve Merzifon taraflarından çok sayıda insan gelip şifalı suyundan ve güzel havasından istifade ediyorlar.

(Not: İ. Sabuncuoğlu, bu yazının bulunduğu sayfanın üst boşluğuna Çorum Gazetesinde yayımlandığı notunu el yazısı ile eklemiştir. A. Ozulu)

T.C
Ankara: 17.3.1955
Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti
Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü
Kimyevi Tahlil Şubesi Müdürlüğü

No: 540

Özü: Su tahlili Hk.

Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Müessesesi Müdürlüğüne

Amasya vilayeti Gümüşhacıköy kaymakamlığının 14.2.955 gün ve 91 sayılı Yazıları ile gönderilen Hamamözü Nahiyesi sıcak su kaplıcasından alındığı bildirilen su örneklerinin yapılan kimyevi yoklamasında:

Suyun ismi	: Hamamözü Kaplıcası
Su örneğinin nereden alındığı	: Akar çeşme.
Suyun alındığı tarih	: 13.2.1955
Havanın derecesi	: 10
Suyun derecesi	: 37
Örneğin kimin tarafından alındığı	: H.Tb. Dr. Yaşar Şencil
Örnek ile gönderilen yazının tarih ve sayısı	: 14.2.1955 gün ve 91 sayı.
Görünüş	: Berrak
Renk	: Renksiz.
Koku	: Kokusuz
Tat	: Normal
Tortu	: Yok
Kaleviyat	: 100.CC. suya sarf olunan N/ 10,5.CC
Mecmu sertlik	: 6 Fransız... 20
Sülfat-SO ₄ -Litrede	: 0.080 Gr.
Klor-Cl- Litrede	: 43,5 mgr
Nitrit ve amonyak	: Yok
Uzvi maddeler için sarf olunan oksijen litrede	: 1 Mlgr
Serbest CO ₂ Litrede	: Yok.
Kuru hulasa litrede	: 0,29 gr
Silis-SiO ₂	: 0,025 Gr
Demir ve Aliminyum oksit litrede	: Yok
Kalsiyum	: 0,034 gr
Magnezyum	: 0,016 gr
PRH	: 7,4
Nitro karbonat litrede	: 0,505 gr

Yukarıdaki tahlil sonuçlarının bulunmuş olduğunu bildirir rapordur.

Aslının Aynıdır 28.3.955
Hükümet Tabibi
Dr. Yaşar Şencil 1/6770

Küçük Kıyamet

441 sene evvel (1509) bugün İstanbul, Dimitoka ve Çorum'da büyük bir deprem olmuştu.

Osmanlı tarihinde "Küçük kıyamet" adıyla anılan bu yer sarsıntısında dalgalar birdenbire kabararak İstanbul ve Galata surlarını aşmış, sokaklara hücum etmişti. Evlerini bırakıp dağlara kaçan halk bir buçuk ay evlerine dönmeye cesaret edememişlerdi.

Bu depremde İstanbul'da 109 cami, binlerce ev yıkılmış, on binlerce insan enkaz altında kalmıştı.

Dimitoka kasabası bir harabe haline gelmiş, Çorum halkının üçte ikisi yarılan topraklar içine düşmüştü.

(1950 Yılı. Kızılay Takvimi 14 Eylül Perşembe gününün takvim yaprağından derlenmiştir)

Çorum'un Tren Özlemi-1

(10.1.1982 tarihli Koparan Gazetesi'nde yayınlanmıştır)

18.1.1982 tarihli Tercüman Gazetesinde şu başlık dikkatimi çekti ve hatıralarımı canlandırdı.

(6 demiryolu hattı için ön çalışmalara başlanıyor) başlığı altındaki satırlarda da (...Çankırı, Amasya...) sözü geçiyor. İnşallah der ve umarız ki bu demir yolu Çorum'dan geçer. Bu münasebetle demiryolu hususundaki hatıralarımı yad etmek isterim.

Atatürk'ün sağlığında, İsmet Paşanın başbakan olarak Çorum'a geldiklerinde şereflerine belediyece verilmiş ziyafette sanırım belediye azası Karapaşaların Faruk Bey tarafından belediye namına yapılan hitabede Çorum'dan demiryolu geçirilmesinin çok iktisadi olacağı arz ve istirham edilmesine cevaben İsmet Paşa beyanlarında askeri hatları öncelikle yapmaya çalışıyoruz, demişlerdi.

1926-1928 senelerinde Çorumlu mühendis Ziya Bey Devlet Demiryolları Umum Müdürlüğünden Çorum mebusluğuna geçtiği zamanlarda bu demiryolu konusu benimsenmiş ve hatta bizzat merhum Ziya Bey tarafından Çerikli-Sungurlu-Alaca- Çorum Mecitözü-Havza güzergâhı etüdü dahi yapılmışsa da yine askeri hatların öncelikle yapılacağı sözü ile susturulmuş ve fakat Ziya Bey, iktisadi hatların

mühimsenmemesinin doğru olmayacağı düşüncesi ile Çorum'a Çerikli'den bir kol alınarak Havza'ya bağlanmasının faydalı olacağı ve bu işin şirket eli ile dahi yapılabileceği fikri ileri sürülmüş ise de, o zamanın Çorum'daki para sahipleri ve tüccarları ve söz sahipleri bu fikri kavramamışlar, geri çekilmişler ve inkisar-ı hayale uğrayan Ziya Bey de siyasetten çekilmiştir.

Ankara-Zonguldak demiryolunun yapılıp ilk trenin Zonguldak'a varışında devlet büyüklerine çekilen tebrik telgrafı yazıları ile de Çorum'un şimendifer tahassürü arz edilmişti. Zamanı gelince düşünüleceği cevabı alınmış olduğu gibi, o zamanki meşhur Nafia Vekili Kel Ali Bey (Ali Çetinkaya) merhum şimal hattının Çorum'dan geçirilmesi ricası ile Çorum Belediye reisi ve Halkevi başkanı ve Ticaret Odası başkanları taraflarından 3.3.1936 tarihinde çekilen telgraflara da sırası gelince tetkik edileceği cevabı verilmiştir.

Yine o senelerde bir Alman profesör tarafından da Ankara'da verilen bir konferansta Ankara ile Samsun'un Hititlerin merkezi olan Sungurlu ve Çorum ovalarından demiryolu geçirilmesinin çok iktisadi olacağı dahi ileri sürülmüştü. (22 Ocak 1982 Koparan Gazetesi)

(Devamı var)

Çorum'un Tren Özlemi -2-

1944 senesi sonlarında, yani İtalyanların Yunanlılara harp ilan ettikleri günlerde Çorum'u İsmet İnönü'nün Reiscumhur olarak şereflendirdiklerinde Halkevi büyük salonunda şereflerine verilen ziyafette bizzat ben İhsan Sabuncuoğlu tarafından yapılan hitabede okul ve yol isteğimiz dile getirilerek (... civarımızdan geçirileceği duyulan şimal hattı demiryolunun Çorum'dan geçirilmesi dileğimizdir.) denmişti. Cevaplarında ise (Arkadaşımızın) kaydıyla söze başlayarak hitabemizden çok mütehassis olduğunu ve dünya harbi karanlık günler geçtikten sonra Çorum'un kalkınma ve imar hamlelerinden bilhassa öncelikle faydalanacağını vaad ve tebşir etmişlerdi.

1960-1961 yıllarında dahi Divrik'teki demir cevherlerinin kısa yoldan Karabük ve Ereğli Demir Çelik fabrikalarına taşınması gayesi ile Amasya'dan Çankırı'ya bağlantı demir yolu yapılacağı iştirilmiş ve bunun üzerine gayrete geçmiştik.

Çorum Ticaret Odasında Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun da iştiraki ile

bir toplantı yapılarak Mühendis Fahri Meroğlu sekreter olarak ben... vs. Ankara'ya gidildi. İsmail Bezgin, Kemal Gürsel'le birlikte Hıfzı Veldet başkanlığında o zamanki Ulaştırma Bakanı Sıtkı Ulay Paşaya gidilmiş ve özetle Amasya'dan Çankırı'ya yapılacağı o zaman için dahi mutasavver olan demiryolunun Çorum'dan geçirilmesi temennisi arz ve izah edilmiş ve Bakan Sıtkı Ulay Paşa tarafından olumlu karşılanarak ilgili daireye emir ve direktifler verilmiştir. Demir cevherlerinin Samsun'dan deniz yolu ile Karabük'e ve Ereğli'ye nakli fikri üstün gelmiş ve böylece tren yolu yapma fikrinin ortadan kalktığı da Hilmi İncesulu tarafından haber verilmişti.

İşte bu defa yine Amasya-Çankırı arası demiryolu bahis mevzuu olduğuna göre bugünkü memleketin, Çorum'un, bilhassa idare makamları ile belediyesi ve Ticaret Odası ve her Çorum severin gayrete geçmeleri ve muvaffakiyete eriş yollarını araştırıp bulmaları, hususlarını ben seksenlik İhsan hatırlatıyor ve inşallah muvaffakiyet hâsıl olur diyerek yetiniyorum.(23 Ocak 1982 tarihli Koparan Gazetesi)

Mahalle ve Sokak Adları

Yeni kurulan kent ve semtlere genellikle numaralar verilmektedir. Çorum en az dokuz yüz senelik Türk İslam varlıklı bir memlekettir. Bu itibarla mahalle ve sokaklara yeniden isimler veya numaralar takmaktansa geçmişinde buralara hizmeti geçmiş olanları hatırlatacak isimlerle yad etmek hem memleket tarihine hizmet ve hem o rahmetlikleri unutulmadan anmak elbet kadir kıymet bilicilik olur.

Çorum'da mahalle ve sokak isimlerinin bazıları mükerrer sözcüklerdir. Mesela Yeniyol 1933/ 1935 senelerinde ilk açıldığında maruf idi. Şimdiye kadar birçok yeni yollar yapıldı. O ilkin açılan yeni yolun adı Gazi Caddesi veya Samsun Caddesi oldu.

Yeniyol Mahallesi ismi ise 1934'te Çorum'da (Tapu tahriri) yapılmaya başlanınca Tapucular eski mahalle taksimatını uygun bulmadılar. Yeni tekniklere göre adalara ayrılmasını istediler. Bunlara yeniden ad takmak işi Belediye Meclisine gelmişti. O mecliste ben İhsan'da aza idim. İş aceleye getirildi. Türkçe isimler arandı. Tekke türbe isimlerinden kaçınılmak istendi. O dediğim Yeni Yol açılınca onun neşesiyle "Hacı Yusuf, Hacı Gevan" gibi eski adlar bırakıldı, Yeniyol mahallesi denivermişti.

Belirttiğim gibi Çorum'da geçmişlerine ait ve tarihe geçmiş isimler mi yok? Elbette ki var. İşte ben teklif ediyorum. Yeniyol mahallesi yerine " İlyas Bey Mahallesi" densin.

İlyas Bey ismi nereden çıktı demeyin. 1071 Malazgirt zaferinden sonraları Doğu taraflarından Türkler Anadolu'muza gelmeye başladılar. Malazgirt zaferinden beş-sekiz sene sonraları Danişmentliler Anadolu içlerine akın ettiklerinde Nikonya denen şehrimizi fetih ve zapt ettiler. Buraya Türkmenlerden Alayunt oymağından " Çorumlu oğlu İlyas Bey" namı ile maruf zatı sancak beyi bugünkü anlamla vali olarak bıraktılar. Oymağı ile beraber buraya yerleşen Çorumlu oğlu İlyas Beye izafeten Çorumlu oğlunun kışlağı ve Çorumlu oğlunun yaylağı (Köse dağındaki Çorumlu yaylası) diye bilindi. Zamanlar geçtikçe (oğlu) sözcüğü kalktı, Çorumlu kelimesindeki "lu" eki unutuldu, şehrin ismi ÇORUM olarak kaldı.

Bir tarihi rivayet hatırlarım ki; Afganistan taraflarında Çarum yahut Çurum isimli bir yerleşme yeri de varmış. Konumuz tarih incelemek değil. Yeniol mahallesi adı yerine ad bulmaktı. İşte (İlyas Bey Mahallesi) pek iyi olur.

Bunun gibi Üçtutlar Mahallesi, Üçtutlar caddesi isimleri de var. İsim konurken aceleye getirildi demiştim. Evet, Üçtutlar Mahallesi ortalarında bugün mevcut olan Tanyeri İlkokulunun bulunduğu yerde "Kırklar camisi ve medresesi ve türbesi var idi. Bu mahalleye ad aranırken Damat Şükrü merhum (Üçtutlar) ismini ortaya attı. "Kırklar" denmekten çekinildi. Mahalleye Üçtutlar Mahallesi, buradan geçen caddeye de Üçtutlar Caddesi isim oldu, kaldı.

Kırklareli vilayeti oluyor da, Kırklar Mahallesi, Kırklar caddesi isimleri olamaz mı? İşte bugünkü Üçtutlar Mahallesi veya Üçtutlar Caddesi adlarından birini "Kırklar" deyin de mükerrerlikten kurtulsun.

Bir şey daha rica edeceğim.

Tanyeri ismi de uydurmadır. Bu okulun yeni yapısını 1960 senesinde Vali Mehmet Varinli yaptırmıştı. O rahmetlik zata izafetle "Mehmet Varinli İlkokulu" diye değiştirilse. Buracıkta bir ilave yapayım: Bu okulun güney tarafında avlu yerinde ahşap mektep binası var idi ki, Meşrutiyet ilanını takip eden günlerde yapılmıştı. Daha öncesi Körhan oğlunun konağı var idi. Oldukça büyük olan ve harap olmuş bulunan o bina yıkılmış yerine ahşap mektep yapılmıştı.

(İmza İhsan Sabuncuoğlu)

Çiftçi Mallarının Korunması

(7 Ocak 1982 tarihli Koparan Gazetesinde yayınlanmıştır.)

16.12. 1981 Çarşamba akşamı saat 19.50'de televizyonda (Çiftçiden çiftçiye) başlıklı bir program izledik. Elma hastalık ve zararlıları ile mücadelede erken uyarı sisteminin uygulanması ve getirilen yenilikler ve ilaca daha az ihtiyaç duyulması ve çevre temizliği ve milli ekonomiye sağlanacak katkı konu ediliyordu.

İyi kötü 140 kadar elma ağacı bulunan bir çiftçi sayılabiliyim. Merakla bu programı herkes gibi ben de dikkatle seyre ve dinlemeye çalıştım. 1932 yılından beri tam elli senedir alakalıyım. Şunu da öncelikle işaret ederim ki, ben babadan atadan kalma ve görme çiftçi değilim. Beni bağcı ve elmacı yapan sıhhatim ve sağlığım için edindiğim doktor tavsiyeleridir.

Atatürk merhumun ölümü raporuna imza koymuş büyük doktorlardan Asabiyeçi Ord. Prof. Hayrullah Diker'in tavsiyeleridir ki, hatıra olarak tekrar edeyim. "Sabahları erken kalk, bağ bahçe içlerinde iki saat terlemeksizin gez. Sabah kahvaltıda bir kilo üzüm olsun. Öğle yemeği cızbız köfte ve peynir, akşam yemeğin ise sütlaç, yoğurt, çorba gibi hafif şeyler olsun. Sigara ve içki ıptılanızda olmadığına göre erken yat, erken kalk."

İşte 50 senedir bu tavsiyelere vakit ve imkân buldukça riayet ettim. Yaşım sekseni buldu. Emsalime nazaran sıhhatim çok şükür iyi. İşte benim sağlıklı yaşamama sebeplerin başında bağcılık ve meyvecilik ile alakam geliyor. Tecrübeler edindik, bilgiler görgüler edindik. Geçimim elmadan değil, bağcılık masraflarımı alıştırmamış olduğum sigara ve içki paraları zor karşılıyor diyebilirim.

Şu Çorum kentinin çevresi malum bağlarla meyveliklerle çevrili. Atadan babadan kalma olanları da çok. Bununla beraber bağcılıktan meyvecilikten usanan yorulanlar da çok. Çünkü irad masrafı korutmuyor. Eskiden kalan bağların, meyveliklerin hemen yüzde doksanı bakımsız ve harap haldedir. Nedenlerini şöylece sıralayabilirim.

Bir noktayı hatırlatayım ki, Çimento fabrikasının yerinden Kaymakçı köyüne kadar olan arazi Birinci Cihan Harbi önceleri bahçelik meyvelik ve bilhassa cehriliklerle dolu idi. Düzlüklerde bağ ve meyvelikler, yamaçlarda cehrilikler bulunurdu. Madeni boyalar çıkmadan önceleri cehri mahsulleri kurumuş olarak okkası bir Osmanlı altın lira edermiş.

1918 öncesi kuru cehri satın alan eski tüccarlar bunları İstanbul'a, İzmir'e gönderirlerdi. Fakat madeni boya çıkınca artık cehri para etmez oldu. Ama bahçelik ve meyvelikler rağbette idi. Birinci Cihan Harbinin o sefaletli günlerinde Sıklık vadisindeki meyveli meyvesiz bütün ağaçlar gerek odun kıtlığından ve gerek eşkıya barınağı olmaktan yok oldu. Böyle cehrilikler Çomar vadisinde diğer kır ve bayırlarda dahi elbet var iken yok oldular. Cehriden para kazanmak öldü ve cehrilik lafları da unutuldu. Cehriliklerin sağlık için faydaları da var idi ki mayıs, haziran aylarında aileler cehriliklere göçer haftalarca tebdili hava da etmiş olurlardı. O günler geçti gitti. Asıl konumuz elmacılık idi ona gelelim ve dertlerimizi sayalım.

M. İhsan Sabuncuoğlu

Müjdeli Haberler

(İhsan Sabuncuoğlu)

(9 Şubat 1982 Koparan Gazetesi)

Koparan Gazetesinin 7.8.9 Ocak 1982 tarihli nüshalarında bağların ilaçlanması ve beklenmesi dertlerinden yakınmıştık. 22,23 Ocak 1982 tarihli nüshalarında da Çorum'un tren özlemini tekrarlamıştık.

Bu gazetelerin birer nüshalarını da halen Danışma Meclisi Çorum Üyesi Ahmet Samsunlu adresine postalamıştım. Sayın Ahmet Samsunlu, malum Danışma Meclisinde Bütçe ve Plan Komisyonundadır.

7 Şubat 1982 Pazar günü telefonla Ahmet Bey, beni buldular. Memnun ve müsterih ettiler. Sağ ve Varolsunlar. Yazılarımı dikkatle okumuşlar, beğenmişler, benimsemiş ve benimsetmişler.

Çiftçi malları koruması ile ilgili olanları Mecliste bulunan 7-8 ziraat mühendisi arkadaşlarına da okutmuşlar. Ve beğendirmişler. Ve hatta Tarım Bakanına ve Bakanlığına aksettirmişler. Umulur ki, yakında iyi sonuçlar alınacağı haberini de verirler.

Tren özlemine gelince... Bu konu ile de yakından ilgilenmişler. Çorum'dan geçmesi tasarlanan iki hat varmış, biri Çankırı-Amasya hattı, diğeri ise Çerikli-Havza hattı. Öğrendiğimize göre konu Teknik Üniversite tarafından incelenmektedir. Ahmet Bey, tren konusu ile de Avni Şahin ile birlikte ilgilendiklerini ve umutlu olduklarını söylüyorlar.

Bir üçüncü haber ise, Sayın Devlet Başkanımızın Çorum'a gelme

ihtimali.Bağcıların dertleri ve tren özlemi konularını benimsemiş ve benimsetmiş olmaları dolayısı ile (Vereki mehri vefayı kim okur kim dinler) diyerek köşeme çekilmekte ve dileklerimizle yakından ilgilenen Ahmet Samsunlu Beye teşekkürlerimi sunuyorum.

(Not: İhsan Sabuncuoğlu bu yazısının son paragrafını dosyasındaki gazete nüshası üzerinde el yazısı ile aşağıdaki şekilde değiştirmiş. A.Ozulu)

*Bağcıların dertleri ve tren özlemi konularını benimsemiş ve benimsetmiş olmaları dolayısı ile **“Bulunur imiş kurtaracak, şu Çorum’un bahtı kara maderini”** diyerek köşeme çekilmekte ve dileklerimizle yakından ilgilenen Ahmet Samsunlu Beye teşekkürlerimi sunuyorum.*

(Koparan Gazetesi 9 Şubat 1982)

Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu’nun

(...?..... sayfa 3. “Bence” köşe başlığı altında

(Melik Gazi Danişment için...) başlıklı köşe yazısı. 21 Nisan 1967)

Melik Gazi Danişment için...

Siz bana vermek nezaketini gösterdiğiniz haberle yalnız rahmetli dostum Ord. Prof. Mükrimin Halil’in hiç kapılmadığım ve katılmadığım bir iddiasını veya zühûlünü tashih etmiş olmadınız, ayrıca beni hem sevindirdiniz hem de bilgime bilgi kattınız:

Teşekkür ederim Danişmend oğlu Sayın Veteriner Abdulkadir Hüsnü bey.

1071’den bu yana, o ulu Malazgirt günü üzerinden geçen şu sekiz yüz doksan altı yıldan beri, bu vatan üzerinde doğmuş ve bu vatanın sinesine gömülmüş olanların ve bundan böyle taaa kıyamete kadar doğacak ve ölecek olanların kâffesinin kayıtsız şartsız velinimetini olan ve veliyyünniamı kalacak olan o pek şevketlû, eşsiz kudretlû, muhteşemler muhteşemi Alp Aslan Han’ın torunlarından ve Ahmet Danişmend Gazi oğullarından birinin, yani Melik Gazi Han’ın, kendi muhterem adını taşıyan bir köyde, kendi nurlu türbesi içinde ve o türbeye şeref verdiği günkü hey’et ve heybeti ile yatmakta olduğunu söylüyorsunuz...

Hey Allahım ne mutlu haber bu!

Demek ki Konya’daki Alaaddin Cami-i Şerifindeki Selçuk Hükümdârânının müşterek türbelerini soyan nebbaşlar ve mumyalarını çöplük arsalarında

sürükleyerek dişleyen köpekler sizin semte uğramamışlar yahut uğramış olsa bile iliğinize kemiğinize dış geçirememişler.

Ne güzel müjde!

Esasa gelelim:

İsmail Hami Danişment merhumun ünlü hatırasına nezrettiğim yazıda “Danişmend hâ-nedânı” nın nesli tükenmiş olduğunu Ord. Prof. Mükrimin Halil merhumun söylediğini belirtmiştim. Fakat İsmail Hami merhumun nesebi üzerinde tereddüt telkin etmekten de dikkatle çekinmiştim. Bunun üzerine Veteriner Abdulkadir Hüsnü beyden uzun bir mektup aldım. Yukarıda kısmen temas ettiğim noktalardan başka mektup daha bazı bilgiler de veriyor.

İki eski profesör ve müverrih arasında geçmiş ve pek açığa vurulmamış, zımnî bir münakaşaya ışık tutabileceği için şu satırları aynen alıyorum:

“Ahmet Danişmend’in oğullarından Melik Gazi Kayseri- Malatya şosesi üzerinde sekseninci kilometreye beş kilometre kadar içeride kalan “Melik Gazi” köyünde yatar. Biz de aynı aileden olduğumuzu eskiden beri söyleriz.* Aslımız bu köyden... Uzun yaylaya Avşar’lar iskan edildikten sonra onların çapullarından bizar olup dedelerimiz Kayseri’ye göç etmişler ve göç ederken de bir çok vesikaları türbede oturanlara bırakmışlar. Büyüklerimiz Tokat, Amasya ve Samsun taraflarında eski akrabalarımız olduğunu söylerlerdi. Ailemizden her yetişkin insanın hayatında bir defa olsun bu türbeyi gidip tavaf etmesi şaşmaz bir gelenektir.”

Abdulkadir bey, türbeyi birkaç defa ziyaret etmiş. Hatta bir defasında “Danişmend” konusunda doktora tezi hazırlayan bir genç aydınla birlikte gitmişler. Diyor ki:

“Melik Gazi’nin cesedi çürümemiştir. Vücudunda ölüme sebep olacak bir yara yeri bulunmadığı gibi tahnit yapılırken karın ve göğüs boşluğu organlarının boşaltılması için açılmış bir delik de göremedim.”

Peki, ama bu ceset nerede saklanıyor? Bir lahitte mi? Bir tabutta mı? Önüne gelen Melik Gazi’yi evirip çevirip nasıl muayene edebiliyor?

Aman, dikkat!

Bir sürü gâvur arkeolog memleket içinde havlayarak dolaşmaktadır.

Aman , dikkat!

O gavurlardan daha da tıynetsiz olan yerli antika kaçakçıları her yerde her an çalacak eski hatıra aramaktadır.

O türbenin kilitleri sağlam mı Abdulkadir bey?

(*) Abdulkadir bey “söyleriz” diyor ama Danişmend soyadını kullanmıyor. Neden?

Not: Bu yazının alındığı gazete ismini tespit etmek mümkün olmadı.A.Ozulu)

(Not: Rahmetli İhsan Sabuncuoğlu yayınladığı birinci kitabına Feridun Fazıl Tülbentçi'nin “Çorum'un tarihçesi” başlıklı yazısını aldığı 8–10–1952 tarihli VATAN Gazetesi'nin Çorum İlavesi'nden Derlemelerim 3 için de önemli gördüğü bazı yazıları alıntılanmak için yeni çalışma dosyasında bu gazete ekini tutmuştur. Derlemelerim 3 için alıntılanacağı başlıkları işaretlememiştir. Vatan gazetesinin bahis konusu ekinde yer alan yazılar arasından aşağıya aldığım yazıları Derlemelerim 3 için ben seçmek durumunda kaldığım için uygun gördüklerimi alıntılıdım. (Vatan Gazetesinden) başlığı ise Sabuncuoğlu'nun bu alıntılar için koyduğu başlıktır.

A. Ozulu)

8.10. 1952 tarihli Vatan Gazetesinden

Çorum'da Gazeteler

Çorum'da hepsi haftalık olmak üzere dört gazete yayınlanmaktadır. Bu gazeteler memleket meselelerinde açık münakaşalarla derin bir hassasiyet göstermekte, bir yandan Çorum fikir hayatına hizmet etmektedirler.

Akif Leblebicioğlu tarafından yayınlanan C.H.P. taraftarı Hür Çorum Gazetesi, Mehmet Şahinci tarafından yayınlanan D.P. taraftarı Yeni Çorum, Nuri Yavuzer'in yayınladığı D.P. taraftarı Akisler gazetesinden başka, 32 senedir neşir hayatında bulunan Çorum Vilayet Gazetesi, Çorum'un fikir hayatında rol almış bulunuyor.

Çorum'da Öğretmenler Kooperatifi

Çorum'un dikkati çeken bir tarafı, taze bir imar faaliyetine sahne olmasıdır. Bilhassa mektep hocaları tarafından meydana getirilen yapı kooperatifi bütün memlekete numune olacak bir teşebbüstür.

Vaktiyle mektep öğretmenleri için Maarif Vekâletinin teşebbüsüyle girilen mesken tedariki faaliyeti, feci bir iflasla neticelenmiş, bütün memleket öğretmenlerinin dar maaşlarından fedakârlıkta bulunmaları suretiyle toplanan paralarla Ankara'da kodamanlara bir miktar ev yaptırılmış, gelir falan kısmının hesabı, kitabı tam olarak alakalılara

verilememişti. Mevcut aıktan kimlerin mesul olduğu, bunu kimin kapatacağı, işin nasıl tasfiye edileceği meçhuldür. orum öğretmenleri, eski haklarını aramağa devam etmekle beraber, anlayışlı bir sevk ve idare ile bir kooperatif kurmuşlar, çok müsait şartlarla kooperatif azasını meskene kavuşturmuşlardır. Bunlardan 51'i meydana gelmiştir. Bu sene 49 ev daha yapılması için hazırlık vardır. Kooperatif mahallesinin manzarası, insanın iini aacak bir mahiyet taşıyor.

(Not: Söz konusu Kooperatif Mahallesi günümüzün Bahçelievler mahallesidir.

Vatan Gazetesi'nin orum ilavesinin, meşhur gazeteci Ahmet Emin Yalman tarafından hazırlanmış olduğunu da bu arada belirtelim. A. Ozulu)

orum'un Otelleri

60 yataklı Velipaşa oteli, 24 yataklı Kızılırmak Oteli, 20 yataklı Selamet Oteli, 30 yataklı Ceritoğlu Oteli, 30 yataklı Kızilot Oteli gösterilebilir. Fiyatlar hemen bütün otellerin tek yataklarında 200, birden fazla yataklı odalar için 150 kuruştur.

Lokantalar

orum'da son günlerde açılan bir lokantanın ismi Can Lokantası'dır. Sahibi Rumi Can, tam mesleğinin ehli bir zat. Lokantacılığın asıl maksadını kavramış, kazanç hırsı nedir bilmeyen Rumi Can, güler yüzü ile daima müşterisinin karşısında ve hizmetindedir. Rumi Can müşterisine iyi bir karpuz yedirmek için dkkndaki bütün karpuzları, iyisini buluncaya kadar kesmek gibi bir zihniyetle iş görmektedir. Lokantanın temiz ve yemeklerin hilesiz olması hususunda titizdir. orum bu bakımdan talihlidir. Temiz ve namuslu lokantacılığın çığırını aan Rumileri; orumlu olarak memleketine hizmet etmektedir.

Hacı Hasan ırpıntı'nın Lezzet Lokantası da temizliği ve yemekleriyle müşterilerini memnun etmektedir. orum'da iyi lokanta var denilebilir.

orum Gelişiyor

Su

orum'un suyu tertemiz iki membadan temin ediliyor. Biri (Mürsel) membaı, diğeri (Sıklık). Her ikisi de şehir kenarında bir depoda toplanıyor, oradan tevzi ediliyor. şehir içinde su şebekesi de yapılmıştır. Ancak su da ihtiyaı karşılamaktan uzaktır. Zaman zaman sıkıntı çekiliyor. Sıklık membandan alınacak ikinci bir kol, bu ihtiyaı tamamıyla karşılayabilecek. Belediye şimdilik bu iş üzerindedir.

Çorum Belediyesinin bütçesi 539.000 liradır. Giderlerin en büyük kısmını temizlik işlerine sarf edilen para teşkil ediyormuş. Samsun'dan gelip Ankara istikametine giden ana yol ile ara sokak kaldırım inşaatı bugün için belediyenin yol faaliyetini teşkil etmektedir. Mevcut mezbahanın fenni hale getirilmesi ve bir buzhane yaptırılması programa alınmış. Belediyenin itfaiye teşkilatı var. Bir tabip ve sağlık memurundan müteşekkil sağlık teşkilatı da mevcuttur.

Çorum'un diğer geri kalmış şehirlerimize nazaran imar ve kalkınması daha kolay olacaktır. Burada biraz himmet, biraz gayret beklenilenden daha fazla netice vermektedir. Güler yüzlü Çorumlular her türlü yardıma layıktırlar.

Çorum şehrini imar gibi ağır bir yükü fakir bir belediyenin sırtına bırakmak demek; Çorum'u bugünkü halinde alıkoymak demektir.

Çorum şöhret ve mazarine layık bir şehir olmaya muhtaçtır.

Çorum'un Nüfusu

Çorum vilayetinin toprak sathı 7968 kilometre murabbai, nüfusu 289.520, kilometre kare başına 22 nüfus düşer.

Çorum şehrinde 1927'de 19.664
1937'de 20.151
1940'ta 22.776
1945'te 20.307
1950'de 22.835 nüfus bulunmuştur.

Çorum (merkez)	22.835 köylerde	65.130
Alaca	3.839	42.700
İskilip	10.683	56.659
Mecitözü	4.279	40.000
Osmancık	4.673	28.761
Sungurlu	6.461	56.270
Yekun	52.770	289.520

(NOT: Vatan Gazetesi'nin 8.10.1952 tarihli Çorum eki başlıklı nüshasından alıntılar burada sona eriyor. Bu ekte Sungurlu, Alaca ilçelerimize de ait bilgiler bulunmaktadır. A. Ozulu)

Çorum'un Eski İdare Amirlerinden Bazıları

Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu Beyazıt yanında olanlardan Mahmut nam kimsenin ele geçirilip hapsedilmesi hususunda 17 Zilkade 966 tarih ile ve Çorum beyi Ayas beye hitaben gönderdiği Tarih-i Osmanî mecmuasının 1 Şubat 133 ? Tarihli nüshasında neşredilmiş vesikadan o tarihte Ayas Bey ismi ile bir sancakbeyinin mevcut olduğunu öğreniyoruz.

Hicri 1240 ve 1242 senelerinde Çorum'da sancak mutasarrıfı olarak Ahmet Paşa isimli bir zatın bulunduğunu ve 1243 Muharreminde (ayında) Çorum sancağı mutasarrıflığının Sivas valisi Mehmet Paşaya ihale olduğunu kütüphanede mevcut Şer'iye sicillinin 88'inci sahifesinden öğreniyoruz.

(Hicri 1245'te eyaleti Sivas ve Çorum ve Erzurum ba hattı Hümayun devletli El-hac Hasan Paşa hazretlerine tevcih buyrulup...) ibaresiyle sicil defterinin 154'üncü sahifesinde bir kayıt görüyoruz. Yine aynı sene Çorum Mutasarrıfı isminin Yusuf olduğunu diğer bir kayıta Sivas, Çorum, Divriği sancakları mutasarrıfının Seyit Sait isimli zat bulunduğunu görüyoruz.

...Halen Ankara Eyaleti müşiri Vezirim İsmail Paşa..

Sivas Eyaleti Feriki Sait Paşa...

Kayseri'ye ve Bozok sancakları kaymakamlar Celalettin Paşa..

Ankara Defterdarı Mehmet Emin Sıtkı ve Sivas defterdarı Veliddin Bey..

Divriği sancağı kaymakamı Hüseyin Bey..

Çorum ve tevabii kazaları kaymakamı İzzet bey..

Zile ve tevabii kazaları kaymakamı Hüseyin Bey... malum ola ki; işbu 558 senesi mayıs iptidasından itibaren Zile ve Yozgat ve Budaközü kazaları gümrükleriyle Çorum ve İskilip ve Osmancık ve Hacıhamza kazaları ve tevabii gümrükleri vakt-i mezkurdan itibaren ve nizamâtı muharrere tatbikan bir sene-i kamile zabt ve idare olunmak üzere hin-i müzayededen üç yüz kise akça bedel ve sarrafın taahhüdü ile.... İhale...

Min şehr-i Rebiülahir sene hamsin ve mieteyn ve elf... (H.1250-M.1834)

Sivas Müşiri... Esat Paşa.. ve sabık Trabzon gümrükçüsü olup tarafı eşrefi saltanatı seniyyemden Çorum sancağında kain nefsi Çorum ve Hacıhamza derbendi ve Saz ve Osmancık ve İskilip ve Fevkattarik ve

Tahtettarik ve Karaberk ve Bayat ve mea cemaatihüma ekrad-ı liva-i mezbur mahkeme kazalarına muhassıl nasb ve tayin kılınan Hüseyin Rüştü... keزالik taraf-ı devleti âliyemden olarak kâtib-i mal, kâtib-i emlak ve nüfus namıyla muhassılı mumailleyme terfik kılınan... mahallerine vusullerinde badel yevm muaf ve gayri muaf ve havas ve evkaf siyan tutulmak üzere ber mûcibi talimat tahriri emval ve nüfusa mübadere ve müzakereyi tesviye-i umuru memleket için birer meclis tertip ile kendüsü ve terfik kılınan kâtipler hakim ve müftü ve bir asker zabiti ve veçhi memlekettten dirayetkâr ve mücerrebûletvar dört nefer ol mahalde reaya bulunur ise anlardan dahi Metropolit ve iki nefer kocabaşı ki, ceman on üç neferden terkip olunarak meclisi mezkure haftada iki gün tayinle cümlesi birleşip gerek mesalihi mukteziye ve gerek umuru mülkiyenin beyinlerinde bil- müzakere müstakillen kaleme alınacak şerayit ve usule tatbikan icrayı iktizalarına mübaşeret olunması... sene hamse ve hamsine ve mieteyn ve elf... (H.1255-M.1839)

Esat Paşanın buyrultusu: Çorum sancağının havi olduğu kazaların naipleri efendiler..inha olunur ki Mülhakat ile Sivas eyaleti müşirliğine ilhak olunan Çorum sancağı umuru zabıtası dahi duhul edecek elli altı senesi Muharreminden itibaren uhde-i halisanemize tevcih ve ihsan-ı hümayun buyurulmuş Makarrı hükümeti halisanemiz olan Sivas'a vurud vuku bulmuş ... ber muktezayı emir ve iradeyi seniyeyle müsteniden ... emr-i memuremize şüru ve mübaşeret.. bundan böyle emri zapt-ı raptın irae ve rü'yeti zımında... nefsi-i Çorum ve kazalarının ... asayışı mal ve istirahatları emn-i ehemmine kemal-i say-ü dikkat eylemeniz için divan-ı müşiri eyaleti Sivas ve mülhakatından işbu buyrultu tahrir ve tatarımız odabaşısı Kasım efendi ile irsal.... (H.1255)

Çorum Sancağının Vergisi Hakkında

Asakir-i munzamayı şahanem miralaylarından Çorum ve tevabii kazaları umuru zaptiyesi memuru Mehmet Bey... ve zikrolunan kazalar muhassılı Hüseyin Rüştü... malum ola ki... muhassılı ki mezkur Çorum kazasının beş yük kırk sekiz bin iki yüz elli sekiz ve Hacıhamza kazasının altmış iki bin iki yüz kırk bir buçuk ve İskilip mea nevahi-i Bayat ve Fevkattarik ve Katar kazalarının sekiz yüz kırk bir bin yedi yüz yetmiş beş ve Osmancık kazasının iki yüz otuz iki bin yedi yüz altmış altı ve Saz kazasının doksan iki bin yetmiş iki ve Çorum ekradı nam-ı diğer Lek aşiretinin doksan yedi bin üç yüz otuz kuruş kazaha ve aşiret-i mezkurenin gayri ez tenzilat seneyi sabıkada vaki olan vergileri min haysülmecmu

on sekiz yük yetmiş dört bin dört yüz kırk üç kuruşa reside olmuş ise de.... tahriren fil yevmil işrin min şehri zilkade mie sitte ve hamsin ve mieteyn ve elf. (H.1256 –M. 1840)

Zile ve Amasya muhassıllıklarının Çorum Muhassıllığına ilhakı hakkında

.... Asakir-i redifeyi şahanem miralaylarından Çorum sancağı umuru zaptiye memuru Mehmet Bey..... muteberanı hacedgân divan-ı hümayunumdan Çorum sancağı muhassılı olup bu defa Amasya ve Zile tevabii kazalar dahi uhdesine ilhak ve tefviz kılınan Hüseyin Rüştü... malum ola ki... Amasya ve Zile ve tevabii kazalarının... Çorum muhassıllığına kurbiyeti der-kâr olarak bu makule münasebeti mevkiyeleri olan kazaların civarlarında bulunan muhassıllıklar ile birleştirilmesi Tanzimat-ı Hayriye usulü iktizasından ... olduğuna... binaen zikrolunan Amasya ve Zile muhassıllıklarının havi olduğu kazalar uhdende olan Çorum muhassıllığı ile birleştirilerek cümlesinin uhde-i ehliyetige ilhakan ihalesi hususu bittensip... ferman-ı vacib-ül ittibamın mazmunu itaat makrunu ile amel ve hareket eyliyesiz. Min şehri zilkade sene sitte ve hamsine ve mieteyn ve elf. (H.1256- M.1840)

Çorum sancağında Karahisarı Temürlü kazasına tabi Karahisar karyesi ahalisinden Memiş nam şahıs yine karye-i merkume ahalisinden ... Mehmed'i.... cerh edip merkum Mehmet müteessiren vefat ederek.... İcar-i hüküm kızasına.... Şehri zilhicce sene sitte ve hamsine ve mieteyn ve elf. (H. 1256-M. 1840)

.... Tanzimat-ı Hayriye icar olunan evliye ve kazalar münasebet-i mevkiyelerine göre bu defa takım takım toplatıldığı misilli... Amasya ve Bozok ve Sivas sancakları dahi birleştirilerek sen ki ferik Sait Paşa işbu bin iki yüz elli sekiz senesi mahı rebiulevvelinin on birinci gününde ... sana müceddeden feriklik rütbesi ihsanı ile... (H.1258-M.1842)

Ankara eyaleti müşiri vezirim İsmail Paşa ... Ankara eyaleti dahilinde kain nefsi Ankara ve Kangırı ve Çorum sancakları ile geçende Bolu müşirliğine ilhak olunmuş olan Kastamonu ve Viranşehir sancaklarından iki bölük süvari ve iki bölük piyade ve bir tam musika neferatı tahrir ve tanzim... ile Der saadet'ime izam ve irsalleri... safer-ül hayr. Sene semane ve hamsine ve mieteyn ve elf. (H.1258-M.1842)

Rikabı hümayunu şahane kapıcıbaşlarından Kangırı ve Çorum sancakları kaymakamı.. ve müftüsü İnha olunur ki, elviye-i

mezkureyn kazalarından elli altı ve yedi senelerinin vergi ve aşar esmanı bakayalarından hayliden hayli ve işbu elli sekiz senesi emval vergi ve muhassasatından pek külliyyetli mebaliğ na tahsil kalmış olmakla.... Asakiri merkumenin tayinat ve levazımatı sairesinde bir gûna müzayaka çekilir ise haddi ehakkı için hakkınızda ukubatı şedide icrasında dakika tehir olunmayacağından ana göre ... buralara vardiirilmamasına mübaderet eylemeniz babında isticali havi ve naibi kaymakamı eyaleti Ankara'dan iş bu buyruldu isdar ve tisyar olunmuştur. (H. 14 Safer 1258-M. 1842)

... sabıka Ayvalık kazası kaymakamı olup bu defa Ankara ve Kangırı ve Çorum sancakları uhdesine ihale ve tefviz kılınan İsmet Paşa... malum ola ki.... Ankara eyaleti mutasarrıfı bulunan emir-ül ümera Rüstem Paşa... hidematı askeriyede bulunmak üzere Der-saadet'ime celp ile yerine işbu bin iki yüz elli dokuz senesi mah-ı cemaziyülülâsının on yedinci gününden Emr-i hümayunum mûcibince Ankara ve Kangırı ve Çorum sancakları uhdedige tevcih ve tefviz kılınmış olmakla fermanım vecihle amel eylesin. (H.1259-M.1842)

.... Çorum kazası naibi ve müftisi efendiler ve kazayı mezbur hanedanından olup bu defa müdürü kaza nasp ve tayin olunan el-hac Mehmet Ağa... hususile elli altı ve yedi seneleri vergisinden... tamamen ve kamilen tahsili ile memuriyetigi havi işbu buyrultu isdar olunmuştur. (H.1258)

Ankara eyaleti mutasarrıfı İsmet Paşa ve eyalet-i mezkure defterdarı Mehmet Refet... ve zikri ati kazalar ihtisabı rûsumatının maktuan uhdesine ihale kılınan el-hac Hüseyin... malum ola ki: ... Çorum ve İskilip ve Osmancık kazaları ihtisap rûsumu seneyi merkume martı iptidasından Şubatı gayesine değin seneyi kamile teamülü sabıkı ve balada muharrer şerait ve nizamı veçhile zapt ve idare olunmak üzere ... tahriren fil-yevmi sani min şehri Rebiülahir sene sittin ve mieteyn ve elf. (H.1260- M. 1844)

....Mülhakatı ile eyaleti Ankara mutasarrıfı İsmet Paşa.. ve eyaleti merkume defterdarı Mehmet Raif.... Rikabı hümayunu şahanem kapucubaşlarından Çorum sancağı kaymakamı Ata Bey ve asakiri şahanem kaymakamlarından olup bu defa Çorum sancağının tahririne memur ve tayin kılınan Süleyman Bey malum ola ki.... Tensikatı askeriyede bundan böyle hizmeti askeriyesine müddet tayin ve tahsis kılınıp ol vecihle tertip ve tanzim olunan yeni ordu neferatının beher sene bir hums memleketlerine saliverilmek yerlerine zikrolunan ordu mevaki

dairesine mevcut ehali-i İslam'ın yüzde bir neferinden kurre-i şer'îye usulünce neferat-ı cedide talep ve ahzı istihsali esası nizamı mahassını ibtisam ad ve ittihaz olunduğundan taraf taraf mahsus memurlar gönderildiği misüllü nefsi Çorum ile havi olduğu kazaların emri tahrir ve yoklamasına dahi kaymakam-ı mumaileyh bil-intihap memur tayin ve yedine talimatı mahsusa itasıyla izam ve irsal kılınmış olmakla.... Ve kaymakam mumaileyh marifeti ile tahrir ve yoklama madde-i hayriyesine mübaşeret ve herkesin isim ve şöhet ve sin ve eşkal ve sanatı tasrih ve işaret olunarak ve ehli zimminin cizye evrakı hususunda icap eden muamelata dair kaymakamı mumaileyhe başkaca verilmiş olan talimat mûcibince reayadan yedlerinde cizye evrakı olmayanlara dahi kağıtlar ita kılınarak ol vecihle liva-i mezkur kaza ve nahiye ve karyelerinde kain bil-cümle nüfusu zükuru İslam ve reayanın kamilen tahrir olunması emri ehemmiyette tarafından icrayı muavenet... eyleyesin... ve zinhar bu vesile ile ahali ve reayaya bir güne teaddi ve rencide isaline ve yedige verilen talimat-ı seniyemin hilafı vaz ve haleti vukuuna bir veçhile rızayı hümayunumun olmadığını bilip ana göre hareket eyleyesin.... Tahriren fi evasıtı şehri Rebiülahir sene sittin ve mieteyn ve elf. (H.1260-M. 1844)

... Ankara eyaleti mutasarrıfı İsmet Paşa.... Kankırı ve Çorum sancaklarında kain kazaların naibi ve müftülerimalum ola ki....Kaffeyi cünûdı muvazzafa ve redifi padişahanem ordu itibar olanları bunlardan asakiri hassayı şahanem ve Der saadet'im ve Rumeli ordularına tertip ve tahsis kılınmış olan asakiri nizamiyemde ve redifi mülukanemin suveri nizamiye ve usulü istipdaiyeleri icra ve tesis ve beş sene müddet tayin ve tahsis olunup.... Zikrolunan üç ordudan maada muhassas olan Anadolu ve Arabistan ordularının dahi tanzim ve icra olunmasına mübaşeret olunmuş olduğundan.... Marüzzikir Anadolu ordusu tertibatına dahil olan Kankırı sancağında asakiri redife bakayasından 357 ve Çorum sancağı asakiri redif bakayasından mürettep olup kezalik memleketleri canibinde bulunan 396 nefer ki ceman 750 nefer askeri redife-i şahanemin hazardan evvelce orduyu mezkur merkezi olan Sivas kasabasında mevcut olunmak üzere heman mahallerinden celp ile ve cem ile Sivas canibine irsal ve sevkleri.... Tasvip kılınmış olduğundan sudur olan fermanı.... Mazmun ile amel ve hareket eyliyesiz... tahriren evahiri şehri safer sene sittin ve mieteyn ve elf. (H. 1260-M. 1844)

Kocaali sancağı kaymakamı olup bu defa mirimiranlık rütbe-i rafiası ihsanı ile Ankara ve Kangırı ve Çorum sancakları uhdeyi ehliyetlerine ihale ve tefviz kılınan Vasıf Paşa malum ola ki: Ankara eyaleti mutasarrıfı

bulunan İsmet Paşa'nın hasbel icap azli ile yerine.... Zikrolunan Ankara ve Kangırı ve Çorum sancakları uhde-i dirayetige tevcih ve tefviz olunmuş olmakla... sudur olan fermanı vacibül ittiba...ımın mazmunu itaat makrun ile amel ve hareket eyleyesin... fi evahiri şehri zilkade sene sittin ve mieteyn ve elf. (H. 1260- M.1844)

Çorum ve Hacıhamza ve Saz ve İskilip ve Osmancık ve Karahisartemirli kazalarının naipleri ve müftüleri efendiler ve müdüran saadetli ağalar... Şu esnada kız kaçırmak fezahati memnuasına cüret olduğu mesmuu âli buyurulmuş olmakla... muameleyi cebriyeye cesaret edenler olur ve tahkik kılınır ise ... mücazâtı layikası eda olunmasına...

Ve bir de Der saadet ve taşralarda bazı kimesne inşa edeceği hanesini yahut dükkan ve mağazasını kargir bina etmeye kudreti yeter ise de men olunur yahut zengin bilirler de harice sürerler vahiyesiyle (korkusuyla) sarfı nazarla ahşap bina ile iktifa eyledikleri anlaşılıp ... kargir bina murat edenler olur ise hemen inşasına....

Esseydi Mehmet Raşit ali devleti aliye muhassılı Livayı Amasya.

... Miri miranı kiramımdan Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıfı Sait Paşa ... malum ola ki: ... Çorum ve İskilip kazaları uşru bakayesinin şerait ve nizamı muharrerine tatbikan seneyi kâmile tarafından ber veçhi maktu hüsnü idare ve istihsal olunup zinhar şerait ve nizamının hilafı vaz'u-halat vukua gelmemesi (H.1263- 1847)

Sait Paşanın kurra-i şeriye hususundaki buyrultusu

...Çorum sancağının havi olduğu kazaların naipleri meveddetlü efendiler ve müdürleri ve azayı meclisleri hamiyetli ağalar inha olunur ki: Der saadet orduyu hümayununun 263 senesine mahsuben usulü istibdaliyesi icra olunarak neferatı atika silki asakiri redifeye nakil ve ihraç olduğundan yerlerine iktiza eden neferatı cedidenin kurayı şeriye usulü hayriyesine tevfiikan ahzı irade-i seniye... İcabı her bir mahalde icra olduğu misilli Çorum kazaları hissesi için ba emr-i âli... Der saadet'e irsali babında... H.1263-M.1847)

..... Sivas mutasarrıf olup bu defa Çorum ve Amasya sancakları mutasarrıflığı uhdesine ihale ve tevcih kılınan Seyit Sait Paşa... Tevkii refii hümayunum vasıl olucak malum ola ki: Amasya ve Çorum sancakları bir müddetten beri muhassıllık suretiyle idare oluna gelmiş ise de mücerret hüsnü idareyi umur ile vikaye-i asayiş ehali zımnında havi olduğu kazalar

birleştirilerek mutasarrıflık ve heyeti asliyesi vecihle erbab-ı dirayet ve iktidardan birine ihale lazım gelip... bulunman hasebi ile işbu bin iki yüz altmış üç senesi şehri rebiulahirinin yirmi üçüncü günü sudur eden emri hümayunum muktezayı münifi üzere zikrolunan Çorum sancağı tarafından kaymakamlık üzere idare olunmak Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıflık vecihle uhdeyi liyakatinize ihale ve tefviz kılınmış olmakla... ol havalide bazı ekrad ve eşkıya ahali ve ebnayı sebile isalı rahne ve hasarına içtisar etmekte olduklarından havalı-i merkumede emn-i tarik madde-i mühimmesinin istihsali... fermanım olmağın... Tahriren fil-yevm evasıtı şehri cemaziulula sene selase ve sittin ve mieteyn ve elf. (H.1263-M.1847)

Rüsumat deruhte hakkında varit olan sureti emri âlidir:

.... Miri miranı kiramımdan Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıfı Seyit Sait Paşa... Malum ola ki: ... Rüsumatı mezkurenin 1264 senesi martı iptidasından Şubatı gayesine değin... sudur olan fermanı vacib ül ittibamın mazmunu itaat makrunu ile amel ve hareket eyliyesiz.

...anasıl Zennun kazasına tabi Köricek karyesi ahalisinden olup Çorum kazasına muzaf Paşa karyesinde teehhül ederek Çorum'da kâin Burhan Kethüda mahallesinde kira ile sakin olmakta bulunan El Kadı Hasan Tahir

1272 tarihli ve Ziraat hakkında buyrultu

.... Çorum kazası müdürü rifatlü ağa ve Hüseyinabad kazası müdürü... Ve kazaiyeyni mezbureynin havi olduğu bil-cümle kura eimme ve muhtaran ve sair işerleri ba cemiihim inha olunur ki:

.... Çorum ve Hüseyinabad'ın havi olduğu kuralara dahi bu usulü muntazamayı hayriyenin icra kılınmış ve bu misilli arazi-i miriyeden olup ta... 1272 (M.1856)

15 Ağustos 1289 tarihli bir vesika

Çorum kazası kaymakamlığı canibi valasına

Makamı âli-i sadaret ve Ankara vilayeti celilerinden mevrut tahriratı âliye suretleri balaya imla ve fıkrayı nizamiyenin bir kıta sureti leffen irsal ve isar kılınmış olmakla ahkâmı celilelerinin tamamının infaz ve icrasına himmet buyurmaları babında irade hazreti men le hül emrindir. 23-89 15 Ağustos 89 (M. 1873)

Vekili Mutasarrıf ve muhasebeci Yozgat

Esseydi Süleyman

Rumeli beylerbeyliği payelilerinden Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıfı Kamil Paşa ... Asakir-i redife cem ve sevkine memur tayin kılınan Miralay Mustafa Bey... kaza müdürleri... tevkii refii hümayunu vasıl olacak malum ola ki: ... Der saadet orduyu hümayunum dairesinden olan Çorum sancağından mürettebi dördüncü redif alayının birinci taburunun dahi celbi tensip kılındığına binaen taburu mezkurun hemen mahallesinden Çorum'a celbi ve cemi ile memuru mumailerh yedine ita olunan talimat mucibince tashih ve himayeden ari olarak kemali hakkaniyetle bikes ve muinsizleri tefrik olunarak memuru mumailerh istishabiyle ve miralayları kumandasıyla Samsun'a ve oradan vapura rakiben Der saadetime sevk ve izamı ve asakiri merkumanın icap eden nân-ı aziz ve yevmiye altmışar para katık bahalarıyla... ücreti nakliyelerinin mal sandıklarından itası ve esnayı rahta bir güne meşakkat çeiktirilmemesi... Tahriren fil- evaili şehri rebiulahir sene hamse ve sebin ve mieteyn ve elf. (H.1270- M.1854)

... Amasya muhassılığına mülhak Çorum ve İskilip kazaları ahalileri meyanında tesviyei vergi hususunda der-kâr olan münazaadan dolayı kazayeyn-i mezkureyn emlak ve temettüleri tahrir...

Çorum sancağının havi olduğu kazaların nuvab ve müftüleri ve müdürleri... inha olunur ki: kazalardan evliye emval sandıklarına ve oralardan dahi Der saadet'e irsal olunacak akça yüklerinin bundan böyle... eylemeniz babında mutasarrıfı livayeyn-i Amasya ve Çorum'dan işbu buyuruldu tahrir... kılınmıştır. (H.1269-M.1853)

... Çorum sancağının havi olduğu kazaların naip ve müftüleri... müdürleri inha olunur ki... işbu altmış dokuz senesine mahsuben ihalesi icra kılınacak varidat-ı uşriye ve rusumiye sinin mahallerince idaresine talip bulunan kesanın müsaadeyi vakit cihetiyle ve vapurlardan talebi suhulet azimet münasebetiyle hazineyi celile müzayedesinde mevcut bulunmaları... Der saadetime azimetleri... zimmetine emvali miriye geçirmiş olanların tahrik ve ifsat fasidesinde bulunanların azimetine iradeyi ruhsat olunmasına dikkat eylemeniz babında mutasarrıflığı livai Amasya ve Çorum'da işbu buyrultu tahrir... kılınmıştır. H.1269-M.1853)

1269–1278 seneleri sicil defterinin beşinci sahifesinde Çorum kazası müdürü Necip ağanın azli ile yerine Mehmet ağanın müdür vekili tayini hakkında Mutasarrıf Remzi Paşa'nın emri... sonunda (Divan-ı mutasarrıfı Liva-i Amasya ve Çorum'dan işbu buyrultu ısdar kılınmıştır) diye yazılıdır.

Tütün gümrüğü hakkında Amasya mutasarrıfı Hüseyin Remzi Paşanın emri...

1269–1278 seneleri sicil defterinin 16'ıncı sahifesinden...

Şerayi şiar Çorum ve İskilip ve Karahisarı temurlu ve Saz ve Hacıhamza ve Hacıköy ve Osmancık ve Zennun ve Geligras kazalarının naipleri... ve müdürleri... tarafımızdan zikr-i ati hususa memur tayin kılınan Hacı Hafız Ali Efendi... inha olunur ki: ... eylemeniz babında divanı mutasarrıfı Amasya ve Çorum'dan işbu buyrultu ısdar kılındı. Sene 69 (H.1269)

Nizamattı adliye hakkında buyrultu

Çorum ve Karahisarıtemurlu ve Zinnun ve İskilip ve Saz ve Hacıhamza ve Hırkalar kazalarının naipleri ve müdüranı... inha olunur ki: Mutasarrıflığı livayı Amasya ve Çorum'dan işbu buyurultu tahrir olmuştur. H.69 (H.1269)

Miri miranı kiramımdan ve Zaptiye Meclisi azasından olup bu defa Amasya ve Çorum sancakları uhde-i liyakatine tefviz kılınan Arif Paşa... malum ola ki: Miri miranı kiramımdan Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıfı bulunan...Salih Paşa'nın bu kere istifası vuku bulmuş olduğundan yerine işbu bin iki yüz yetmiş beş senesi şehri zilhiccenin birinci gününde ...sudur olan emri hümayunu şehriyaranem mûcibince Sivas eyaletine merbut olmak üzere zikrolunan Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıflığı uhde-i liyakatinize ihale ve tevcih kılınmış olmağın.... Halatı lazıma ve mergubenin istihsaline ve mevaddı icabında halen Sivas eyaleti valisi Vezirim Feyzullah Paşa... ya müracaat ve icabına göre dahi düneri barı şevketi kadri mülukaneme tahrir ve işara mübaderet eylesin.

Çorum'dan 90 süvari toplanıp orduya gönderilmesi hakkında

.... İnha olunur ki: Ahval-i hazırardan dolayı Anadolu orduyu hümayunu maiyetinde istihdam olunmak üzere şiddetli lüzumundan bahis ile eyalet ve elviye-i sairede tertip olunduğu misüllü iki bin nefer süvari askeri muvazzafın dahi mülhakat ile Sivas eyaletinden serian tahrir ile orduyu hümayun canibine isâl ve tesyiri hususu orduyu hümayunu mezkur kumandanı ve Erzurum valisi devletlu paşalar hazeratı tarafından bu tahrirat irade ve işar... olunmakla.... Amasya ve Çorum sancaklarından dahi beş yüz nefer tahrir ve tertip ve Sivas'a izam ve tesyiri meclisi kebirde karar verilmiş olduğu misüllü bu taraftan dahi

derhal meclis olunarak asakiri merkumeyi matluba her bir kaza hal ve mahallerine göre be mûcibi emirname-i mevrudeyi hazreti müşiri tevzi ve taksim ve kazanız hissesine doksan nefer isabet eylediği vareste-i kaydı terkim bulunmuş olmağın Bu bapta ibrazı gayretle... salifiz-zikir doksan neferin kazanız ahalisinden darb ü harbe muktedir ve esbi eslihaları temiz adamlardan tahrir buyrularak on gün mürurunda Sivas'a ulaşmak üzere... bir an evvel bu canibe yazan ve isbaline himmet ... olunmak babında canibi mutasarrıfı liva-i Çorum ve Amasya'dan işbu buyurultu isdar.. ve tisyar kılınmıştır. 1271 sene (H.1271-M.1855)

... Amasya eşraf ve hanedanından olup bu defa bil-intihap Çorum kazasına müdür vekili nasb ve tayin buyurulan Elhac Mehmet Efendi... inha olunur ki, kazayı mezburun müdürü bulunan Hacı Mehmet Efendi bu kere kazayı mezkur müdürlüğünü terk ile savuşmuş olduğu tevarüd eden bir kıta meclis mazbatasından tebeyyün etmiş ve kazayı mezburun müdürden hali kalması gayri caiz bulunmuş olmaktan naşi umuru mihanı saltanatı seniye ve mesalihi fukarayı raiyenin sekteden bil-vikaye hüsnü tesviyesi zımında mumaileyh Hacı Mehmet Efendi tarafımızdan bil-intihap kazayı mezbure müdür vekili tayin kılınarak gönderilmiş olduğu... babında ... memuriyetini havi canibi mutasarrıfı liva Çorum ve Amasya'dan işbu buyurultu isadar ve tisyar kılınmıştır. Sene 1271. (M.1855)

... Çorum kazası kaymakamı nakibüleşrafı bulunan Halil ağanın uygunsuzluğundan bahisle nekabeti mezkûr aglemi ulemadan meveddetlü Bakir Efendi uhdesine bamen şurûali ihale ve tefviz buyurulmuş ... olduğundan ... dil-hâhı âli vecihle hüsnü-rüyet ve tesviyesi siyakında muhasalat terkim kılındı. S. 1271. (M.1855)

.... Rumeli Beylerbeyliği âlilerinden Amasya ve Çorum sancakları mutasarrıfı Kâmil Paşa....naip ve müftüler... ve kaza müdürleri ve azayı meclis ile aşiret boy beyleri ve oymak ihtiyarları ... tevkii refii hümayunum vasıl olucak malum ola ki: cümlenizin bildiği üzere Hak teala hazretlerinin avn ü inayetiyle yapılmış ve kararlaştırılmış olan tensikati askeriye iktizasınca yetmiş iki senesine mahsuben Der saadet orduyu hümayunumdan çıkarılacak eski neferatın yerine alınacak yeni neferatın orduyu mezkûr dairesi dâhilinde kâin mahallerden alınması... bit-tensip ol bapta emri iradeyi seniye-i mülukanem şeref-sudur olarak iktzası icra kılınmış ve yapılan defter mûcibince nefsi Çorum kazası hissesine yüz on iki ve İskilip kazası hissesine yüz ve maa aşayiri

Badıllı ve Cihanbeyli ve Çakallı Osmancık kazası hissesine kırk sekiz ve Hacıhamza kazası hissesine otuz yedi ve Ögez kazası hissesine on beş ve Kargı kazası hissesine notuz yedi ve Saz kazası hissesine sekiz ve Tosya kazası hissesine elli dokuz ve Tosya dâhilinde Rişvan aşireti hissesine üç ve Çorum dâhilinde Bedirhanin ve Cihanbeyli ve Dedesli ve Şivan ve Kuyumcu ve Lek aşiretleri hisselerine yirmi altı ve İskilip kazası dâhilinde Badıllı ve Cihanbeyli aşiretleri hisselerine altı ve Yörükancıyan aşireti hissesine üç nefer düşmüş olmakla... zikrolunan mahallerde ne kadar asnanı askeride bulunan var ise ber-veçhi muharrer çend gün evvel celp ve cem ettirerek kemali bitarafi ve hakkaniyetle kurrei şeriye usulü icra eyliyesiz... Tahriren evasıtı şehri muharrem sene Erbaa ve sebine ve mieteyn ve elf. H.1274 (M.1858)

.... Ber-veçhi mansıp Çorum ve Karahisarı Temirli nam-ı diğer Ekran-ı Lek kazalarının umuru ahkamı şehriyeleri işbu sene semane ve sittin ve mieteyn (H.1276) ve elf şaban-ül muazzamının on beşinci gününden zat-ı hazreti fetva penahinin intihap ve tercih buyurdıklarına ve nezareti ammemize binaen tarafımızdan ve nabinza Mevlana esSeyyit Mehmet Sait Efendi ihale ve tefviz olunmuştur.

El-fakir Yahya Bey zade İsmet El kadı-i asker Anadolu

.... Mutasarrıf olduğum Hüseyinabad kazasının umuru ahkâm-ı şeriyesi işbu sene semane ve sittin ve mieteyn ve elf şabanının (H.1276) on beşinci gününden tarafımızdan canibi şerifinize Mehmet Sait Efendi ihale ve tefviz kılınmıştır. El-fakir Hafız Ahmet Mutasarrıfı kazayı mezbur

Nazaret emri

.... Sivas eyaletine mülhak Amasya sancağında vaki Çorum kazası liva-i mezbur tarafından layığı ile idare olunamadığından kazayı mezburun oradan bit tefrik Sivas'a ilhakı Sivas valisi sabıkı müteveffa Feyzullah Paşa'nın hali hayatında inha olunmuş ise de kazayı mezbur Sivas'a elli saatten mütecaviz olduğu ve arasında Amasya sancağının sair kazaları bulunduğu cihetle bunun Sivas'a ilhakı münasip olmayıp kazayı mezburun Bozak'a karip ve hemhudut olduğundan Yetmiş iki senesi martından itibaren kazayı mezburun Bozok sancağına rabıt ve ilhakı hususuna Meclisi Muhasebeyi Maliye kararı üzere bil-istizan iradeyi seniye taalluk buyurularak hazinece icabı icra ... buyurularak temannasile... 1272 (M.1856)

.... Ankara vilayeti dâhilinde kürsi-i liva bulunan Yozgat'a mülhak medineyi Çorum sancağında Karahisarı Temirli kazası da Kalınkaya nam-ı

diğer Hacıbayram-ı Veli karyesinin altı sehimden beşi sehmi malikâne vakfının ber veçhi meşruta mutasarrıflığı 1272 senesi tarihli beratı mûcibi mutasarrıfları olan evladı vakıftan.... Berat min zilkade li- sene hamse semanine mieteyn ve elf. H. 1275 (M. 1859)

... Çorum kazası kaymakamlığına tayin buyurulan saadetli Mahmut Seza Paşa.... İnha olunur ki: Çorum kazasının kaymakamı sabıkı rifatlı Ali Zahir Efendinin hasbel icap vukuu infisaline mebni yerine ba-iradeyi seniye kaymakamlığı mezkure paşa-i mumaileyh uhdesine maaşı muhassası ile tayin buyrulduğundan bu kere mahalli memuriyetine izam olunduğu beyanı âlisi ile mumaileyh Ali Zahir efendinin müddeti idaresi muhasebesinin usul ve nizamına tevfikân bir-rû'ye teslim ve tesellüm kaidesinin icrası 7 cemaziyülahır 89 tarih ile şeref-varit olan emirnameyi vilayet penahide emr-ü irade buyurulmuş.... Babında mutasarrıflığı liva Yozgat'tan işbu buyurultu tastır kılındı. Sene 89. (H. 1289-M.1873)

Çorum kasabası ahalisinden Sepetçi oğlu Hüseyin Efendi müfsid-i âlem ve melanet-pişe bir âdem olduğundan tervici meramı zat için hayli müddetten beri icra-yı mefsedetle konak konak gezip cümlemizi birbirine düşürmekte ve bu sırada tabiyasını icra etmekte olduğundan ve işin bu merkezde cereyanı ise hem umuru devlette tatilini ve hem de mesalihi fukaranın tehirini mucip olmakta olduğundan bundan böyle merkurum hiçbir ifade-i fesadına imale-i semi itibar etmeyip cümlemiz yek-dil ve yek-cihet üzere bulunarak şayet yekdiğerlerimizden bir kimesne hakkında garaz ve nefsanîyet ve iftira ve haksızlığa kalkışır ise cümlemiz birlikte olarak kendisi ile uğraşıp hiçbir vakitte muhakeme ve muameleyi şeriye ve nizamiyesinden geri durmayıp ve bu gibi fesatlarına dahi asla meydan vermeyeceğimizi ve bundan böyle meyanemizde olan bürudet ve kılûkalın dahi kaffesi izale ve imha olunarak birbirlerimizle baba oğul ve karındaşçasına geçinip hüsn-ü ülfet ve ittifak olunmak ve yekdiğerlerimize de muğber ve müteharref olmamak ve birbirimizden böyle bir ittifaksızlık ve bürudet zuhur eder ise merkurum hakkında olunacak muameleye o misilli ittifaksızlığa cüret eden zat dahi teşrik edilmek üzere işbu ittifak name bit-tahrir temhir kılındı. 9 zilkade 85 (1285)

Naip Mustafa Zühdü, Müftü Mehmet sadık, Veli ağa zade esseyyidi Veliddin Rifat, Hacı Abdurrahman zade Hacı Osman Sabri, Alaybey zade Osman Şükrü, Maden zade Ebubekir, Tombuş zade Elhac Ahmet, Kavukçu zade Ömer Lutfi, Kaymakam-ı Çorum Salih.

Hıdırlık (Suheybi Rumi) Zaviyedarlarına Ait

(TUĞRA)

Taht-ı âlî baht-ı Osmani üzere cülusu hümayun saadet makrun vaki olup
umumen tecdidi berat ferman olmağın bundan akdem Çorum'da vaki
hazreti Resulü Ekrem S.A. hazretlerinin alemdarı Suheybi Rumi zaviyesi
vakfının sülüs hisse zaviyedarı olan işbu rafii tevkii refii hümayun hakanı
seyit İsmail bin Durmuş zide şerefuhu olan atik beratı Der saadet'ime
getirip tecdidin rica eylemegin mezidi inayeti padişahanem vücuhu
atik beratı mûcibinin 1143 senesi rebiyülevvelinin 19'ıncı gününde
müceddeden verilmek arzı için beratı verdim ve buyurdum ki mezbur
Seyyit İsmail hilafı şeri..... sabıkı üzere zaviyeyi mezburenin sülüs
hissesine zaviyedarı olup hizmeti lazımesin eda eyledikten sonra bundan
evvel sülüs hisse zaviyedarlığına minval üzere mutasarrıf ola deyip
beratımı verdim. Mütevellisi teslimi hazine oluna şöyle bileler alameti
şerifime itimat kılalar tahriren fil-yevmil hamis işrin fi şehri muharrem
sene sitte ve erbain ve mie ve elf. 1146 (H.1146-M. 1730)

(TUĞRA)

1222 senesi rebiyülevvelin yirmi birinci günü taht-ı âlî baht-ı Osmani
üzere cülusu meymenet makrunum vaki olup tecdidi berat olunmak
fermanım olmaklığa binaen alazalık Çorum'da vaki hazreti Resulü
Ekrem S.A.V. efendimizin alemdarı Suheybi Rumi zaviyesi vakfının
rubu vazifeyi muayyene ile rubu hisse zaviyedarı olan işbu refii tevkii
refii hümayun hakanı kudvet-ül ... kiram Seyit Abbas veledi sen zide
şerefuhu siyadetihu yedinde olan atik beratı Dersaadet2ime getirip
tecdidin rica eylemegin hakkında mezidi inayeti padişahanem vücuda
getirip atik beratı mûcibince tarihi mezburda müceddeden bu beratı
hümayunumu verdim. Buyurdum ki: mumaileyh Seyit Abbas veledi
zide şerefuhu varıp üslubu sabık üzere zaviyeyi mezkure vakfının rubu
hisse zaviyedarı olup edayı hizmet eyledikten sonra bundan evvel rubu
vazifeyi muayenesine ne vecihle mutasarrıf ola gelmiş ise yine ol veçhile
rubu vazifeyi muayenesin evkaf mercii mahsusundan alıp mutasarrıf
ola. Şöyle bileler alameti şerifime itimat kılalar tahriren fi yevmi sani
Rebiülahir sene selase işrin ve mieteyn ve elf. 1223 (H.1223- M.1807)

AVUKAT
İhsan Sabuncuoğlu
ÇORUM

Türkiye Cumhuriyeti Konsey Başkanı Kenan Paşamıza:

Muhterem Paşam: Azminiz kavi, başarılarınız devamlı ve ömrünüz de sağlıklı ve uzun olsun. Allah kaza ve belalardan masun ve mahfuz etsin, selam ve dualarımı peşin kayıt ederim.

Televizyonda Trabzon'daki konuşmanızı dinlerken (... İkinden fazla çocuk yapmayınız...) tavsiyenizi iyi bulmadım. Her Türk'ün en az iki asıl ve iki de yedek olmak üzere dört çocuk yetiştirmiş bulunması bir vatan borcu sayılmalıdır.

Yaşım sekseni geçmiştir. Katiplik, Hâkimlik, Noterlik, Avukatlık yaptım. Fahri ve Hayri hizmetlerim de olmuştur. Sigara, içki ve oyunlarla alakalanmış değilim.

Hepsi yüksek tahsil görmüş, iş güç sahibi olmuş altı erkek evlat babasıyım. Halen torunlarım adedi 17'dir. Çok şükür bu hallerimden mutluyum, üzgünlüğüm sadece yanımda olmamalarıdır.

Türkiye'mizin toprakları geniş ve mümbittir. Çalışanı aç bırakmaz. Hudutlarımız ötesindekiler elbet daimi dostlarımız sayılmaz. Çoğalmalıyız, üstün olmalıyız. İmanlı ve kanaatli çalışmak isteyen herkes iş ve ekmek bulur. Yeter ki sigara ve içki iptilalığı ve kötü huyları ve savurganlığı olmasın.

Osmanlıyı her yirmi senede bir harbe sokun ki artmasınlar kalkınamasınlar yollu düşman sözünü elbet hatırlarsınız.

Nüfusça artar olmamızdan endişe duyulmamalı. 25 yaşına varan her Türk evlenmiş olmalı. 35 yaşına varan da dört çocuk yetiştirmiş bulunmalı. Bekârlık ve çocuksuzluk tercih edilmemeli. Bu gibilerden emlak ve gelir vergilerine ilaveten evlenmezlik ve çocuksuzluk vergisi alınmalı ve bu paralar evlenecek sağlam yoksullara ve sağlam çocuk yetiştireceklere verilmeli.

Askerlik vatan görevinden muaf olan dışilerden ve marazlı erkeklerden gelir ve emlak vergilerine ilaveten askerlikten muaflık vergisi dahi alınmalı.

Bendenizi sorarsanız şahit olarak iki eski tanıyanımı göstereyim ki, Daniştay'da başkan Hasan Basri Kurdoğlu ve eski mebuslardan Hıfzı Oğuz Bekata'ları hatırlatırım.

Afvlerinizi diler sevgi ve saygılarımı tekrar sunarım.

Çorum 26.7.1981
M. İ. Sabuncuoğlu
(İmza)

İhsan Ozulu Bey adaşımıza ve kardeşimize 5 Mart 1986

Birkaç gün önce Sigorta Hastanesinde Operatör Doktor Hasan Bayram beyin odasında bir gazete gördüm. Çorum Belde gazetesi.

Gözlerim çok zayıfladı ama okumaya çalıştım ve memnun oldum. Satış yeri tarifini göremedim, uzun yaşamasını dilerim.

Hele mahza İhsan Ozulu adaşımın ismini başta görünce sevincim arttı. Tebrik eder ve başarılar temenni ederim.

Aklıma bir konu geldi ve zaten senelerdir bunu düşünürüm. "Çorum'un Kurtuluş Günü Bayramı".

İşte ayrı kağıtta yazmaya çalıştım ki, gözlerim çok zayıfladığı için daktiloca bozukluk vardır. Bu teklifimi size açıklıyorum. İsterseniz daktilo hatalarını düzelterek temiz edebilirsiniz.

Selam ve sevgilerimle.

(İmza İhsan Sabuncuoğlu)

Çorum'un Kutlanacak Kurtuluş Günü Niçin Olmasın?

23 Temmuz

Gazetelerde okuyor ve haberlerde dinliyoruz ki, birçok şehirlerin özel bayram günleri var. Çorum'un ise yok değil var, şöyle ki:

1-Malazgirt zaferinden sonraki yıllarda Malatya'dan gelerek Melik Danişment Ahmet kumandasındaki İslam Türklerin Çorum'u fetih ve zapt ettikleri gün değerlendirilebilir ve kutlanır.

2-Adam eti yiyerek gelen ve İznik'i muhasara eden Haçlı ordularının o acı muhasarada gerilla harbi yapmak emeli ile o muhasaradan kurtularak Kızık gerisine Çorum'a çekilen Danişmentliler ve Kılıçaslanların peşleri sıra Çorum'a kadar gelen o Haçlı ordusunun bir kolu Çorum'u muhasara etmişti. Üç ay süren bu muhasarada aç ve susuz kalan Çorumlular sulh olmak zorunda kalmışlardı. Irza ve cana dokunulmamak şartı ile teslim olmuşlardı. Ne çare ki, Haçlılar ahitlerine vefa etmediler eli kılıç tutabilir altmış bin Müslüman Türk'ü kesip kule yapmışlar ve bir bu kadar kız ve kadını da esir diye toplayarak Bizans'a götürüp satmışlardı. Bu acı olayın Çorum'da kalan maddi varlığı da işte "Doruk Mezar" diye eskiden bilinen "Ulu Mezarlıktır"

Bunun bir nişanesi de Terziler Çarşısı için temeller kazılırken ve daha sonra Ayakkabıcılar Kooperatif binası temeli açılırken hiç çocuk iskeleti çıkmayıp sadece iri iri vücut kemikleri çıktığının görülmesidir. Bu yedi yüz sene evvele ait bir faciadır.

3-Ta ilk fetih zamanlarından beri sancak merkezi olarak devlet idari teşkilatında yaşaya gelmiş olan Çorum 1175 Rumi tarihlerinde Çorum Amasya sancakları bir sancak paşasının idaresine bırakılmış ve o sancak paşasının kışın Amasya'da yazın Çorum'da ikametleri dolayısıyla Amasya'daki paşa veya bey tarafından vergi tahsili için Çorum'a gelen müsellim ağası yani vekili Çorum'da baskına uğrayıp balta ile öldürülünce "vay Çorumlular isyan ediyorlar" şekliyle kapatılan olay neticesi Çorum sancağı lağvedilerek Çorum bir kaza merkezi haline indirilir. Ve yeni kurulan Yozgat sancağına bağlanır. Bu şekil 35 sene sürer. Çorum tekrar sancak merkezi haline getirilir ki bu da 10 Temmuz 1310 tarihinde ki 23 Temmuz demektir. İşte Çorum'un kutlanacak bir günü 23 Temmuz olmalıdır.

Milli Mücadele zamanına kadar gerçi Çorum, Yozgat, Kırşehir ve Kayseri sancakları Ankara vilayetine bağlılar iken Milli Mücadele zamanında her sancak vilayet unvanını almıştı. Bu yükseliş özel sayılmaya bir.

(Not: Son yarım cümleden sonra başka bir yazı yoktur. Bu yazının yazılı olduğu kâğıdın yan tarafında İhsan Sabuncuoğlu'nun imzası da bulunmaktadır. Bu imzanın bu kâğıtta bulunması başkaca bir kağıt kullanılmadığını ve yazısını bu kâğıtta tamamlamış olduğunu ancak eksik cümlelerin eksik sözcüklerinin daktilonun ilk sayfasında kaldığını göstermektedir. Derlemelerim 3 dosyasındaki bu yazı daktiloya konan ilk kâğıdın altındaki kopya nüshadır. A. Ozulu)

Avukat
İhsan Sabuncuoğlu
Çorum

Çorum-17.12.1986

Sivas Kongresi ve Çorum

Sivas Kongresi'ne Çorum iki delege ile katılma şerefine erişmiştir. Çorum bu vasfı ile iftiharla haklıdır. Sivas Kongresi denilince elbet Milli Mücadele günleri hatırlanılır ki, o günlerde herkesin bildiği gibi Birinci Cihan harbinden Osmanlı devleti yenik düşmüş Mondros mütarekesi denen o acıklı belge ile vatan ve Millet kayıtsız şartsız o günün düşmanı galip devletlerin emrine teslim olmuştu. Sevr muahedesi denen o kara muahede ile Osmanlı devleti parçalanmış, vatan toprakları kesile biçile Ermenilere, Rumlara, ve birçok Arap devletleri ihdas edilmek suretiyle dağıtılmaya başlanmış ve nihayet Erzurum tarafı Ermenilere, Adana Gaziantep ve Kahraman Maraş ve Şanlı Urfa'lar Fransızlara, Konya ve Antalya tarafları İtalyanlara, samsun Giresun ve Amasya tarafları Pontusçulara, Trabzon Ermenilere, Irak İngilizlere, Suriye Fransızlara, Ege tarafları Yunanlılara verilmek gibi yağmaya uğramış olan Türk vatani sadece Çorum, Sivas, Ankara gibi parçacık haline getiriliyordu. İşte o hengamelerde (vatanın bağrına düşman dayamış hançerini/ Yok mu kurtaracak bahtı kara maderini) büyük sözü gereğince (Ey Türk milleti uyan/ gaflette kalma birliğe dayan) dercesine ve korkusuzca şahlanırcasına büyük çok büyük bir his ve yüksek heyecanla çıkan seda (vatanın bağrına dayanan düşman hançerini çıkaracak, atacak vardır elbet hemen) gibicesine Anafartalar Kahramanı ortaya atlayıp sesini yükseltmişti ki, o heyecanlı günlerde kurulan Sivas Kongresine delege göndererek katılmak ve delege olarak gidebilme cesaretini göstermek elbet 67 (2008 yılı itibarıyla 89) sene sonrası için dahi şerefle anılmaya değer olacaktır ve böylece Çorum iftihar duyacaktır.

Evet, Çorum'dan başka Sivas kongresine delege gönderebilmek şerefi çok yere nasip olmamış ve delege adedi Sivas kongresinde sanırım kırkı bile geçmemiştir.

O günlerde Çorum ne halde idi önce bunu işaretleyelim. Çorum Birinci Cihan Harbi günlerinde çok şükür istilaya uğramamıştı. Ancak Rus belasının ta Sivas yakınlarına kadar geldiği o günlerde Çorum'a Erzurum'dan Trabzon'dan Bayburt'tan Erzincan'dan Gümüşhane'den birçok kabilelerle

Türk ve Müslüman kardeşler muhacir olarak gelmişlerdi. O zaman boş kalmış olan medreselere, camilere ve bulunan her yere yerleştirilmişlerdi. Çorum kendi nüfusundan daha fazla muhacir vasıflı vatandaşlarla adeta dolmuştu. Ziraat zaten adamlarının askere gitmiş olmalarından azalmıştı. Etraf eşkiyalarla çevrili idi. Bununla beraber Çorum'da ticari kalkınma çok çoğalmış ve sanki Çorum Orta Anadolu'nun toptan ticaret merkezi halini almıştı. İşte bu nedenle Çorum'da Osmanlı Bankası'nın şubesi bile açılmış çalışır olmuştu.

Mondros mütarekesinden önceleri Talat Paşa'nın hususi talimatı ile ve Çorum'da asayişin mutlak sağlanması gayesi ile sancak mutasarrıfı olarak bulunan Süleyman Sami Bey gayretleriyle asayiş düzelmiş idi ise de mütarekeyi izleyen günlerde Süleyman Sami beyin Çorum'dan alınması ile Çorum adeta başsız kalmış gibi idi.

Bolu tarafında başlayan isyanlar Zile ve Yozgat ve Konya taraflarına da sirayet etmiş ve isyancılar Alaca'ya bile gelmişlerdi. İşte Çorum'da elbet muhalif de peydahlanacak, muvafıklarsa suskunlaşacaklardı.

Kısaca bahse çalıştığım o günlerde Sivas'ta kurulacak kongreye delege gönderebilmek ve delege olarak gidebilmek adeta bir sağlam yürek, milli bir heyecan ve vatanperverlik olacaktı. Aksi hal bittabi felaketler felaketi idi.

İşte Sivas kongresine Çorum'dan iki delege gönderildi ki, önce gönderen şahsiyeti belirtelim ki Şevket Bey evet Veli Paşa oğlu Şevket beydir. Öyle delege aramıştır ki, Çorum'dan Sivas kongresine delege gönderen ve gönderilenleri muhalifler bilmesin. İş gidecek delegelerde bilgili görgülü olsun. İşte bu vasıfları haiz iki şahsiyet bulunmuştur. Ömrünü Çorum müftüsü olarak tamamlayan Tevfik Ergun Bey ile Abdurrahman Dursun Bey'ler.

Tevfik beyin doğum yeri Malatya'dır. Küçük yaşta babası ölmüş, okumaya gayret göstermiş, okumak için Kayseri medresesine gelmiş. Çorum'da daha iyi tahsil görebileceği ümidi ile Çorum'a gelmiş ve Alaybeyi oğlu Medresesinde dini ilimleri tahsil ederek icazet almış ve Çorum'da maruf bir aile kızı ile evlendirilmiş ve Çorum'da kalmıştır.

Birinci Cihan harbi başlayınca ihtiyat zabıt namzedi olarak askeri hizmete çağırılmış, İstanbul'daki talimgâhtan ihtiyat zabiti yani yedek subay olarak mezun edilmiş, Suriye ve havalisindeki ordulara gönderilmiştir. Harp hali ve tarihi malum İngilizlere esir düşen askerler ve kıtalar içinde bulunan

Tevfik Bey iki sene kadar Mısır'da bir kampta İngilizlerin esaretinde kaldıktan sonra Mondros mütarekesi gereği anavatana evine ocağına gelmiş ve mektep muallimliğı ile görevlendirilmiştir. İşte aslen Malatyalı olması hasebiyle de delegelik vasfına layık görülerek Sivas kongresine Tevfik Ergun Bey Çorum delegesi olarak gizlice gitmiştir.

Diğer delege Abdurrahman Dursun Bey ise

Aslen Zile'de doğmuştur. Babası ölmüş, öksüz kalmış, okumak azmiyle İstanbul'a gitmiş, fatih Medreselerine molla olmak üzere girmiş, dini ilimler tahsiline başlamış, aynı zamanda darül muallimini âliye mektebine yani ortaöğretim öğretmen okuluna girmiştir. Her iki yerdeki okumaları bitirmiş, medreseden hocalık icazetnamesi aldığı gibi öğretmen mektebinden de mezuniyet şahadetnamesi kendisine verilmiş. Ne yapacağını düşüne dursun bir de öğrenmiş ki, Maarif Nezaretince Selanik İdadi mektebine 800 kuruş maaşla muallim yani öğretmen atanmış. Fakat hem memnun ve hem hayrette kalmış ama mektep arkadaşları 600 kuruş maaşla tayin edildikleri halde Dursun Bey kendisine 800 kuruş maaş verilmesine hayret etmiş. Hem Zile ve yakınlarına tayini arzusunu, hem de hayretini Maarif Nezaretine giderek bildirmiş. Nezaret mensuplarından şu cevabı almış: " Sen muallim mektebinden aliyyülâlâ derecesiyle mezun olduğun için senin hakkın 800 kuruştur. 600 kuruş maaşla atananların mezuniyet dereceleri ise sadece âlâ derecedir. Seni halis Türk çocuğu olduğun için Selanik'e göndermek istedik" cevabını ilgili müdürden alınca doğum yeri olan Zile ve civarını tercih edince "Çorum'da İdadi mektebi açıldı (sene 1318-M.1902) seni Çorum'a tayin edelim ama Çorum'un maaşı 600. senin hakkın ketim edilmiş olur" denince de "olsun 600 kuruşu kabul ederim" demiş. Selanik'ten ve diğer bir tasarruf edilen yüzer kuruşla Çorum İdadi Mektebi muallimliğine 800 kuruşluk bir kadro ile Çorum'a tayin etmişler.

Abdurrahman Dursun Bey böylece Çorum'a gelmiş birkaç sene sonra terfian başka yere atamışlar. Nihayet Erzurum Sultani mektebi müdürlüğünde görevli iken Erzurum Rusların istilasına uğrar. Dursun Bey de diğer birçok Müslüman Türk muhacirlerle beraber Mecitözü'ne gelerek burada bulunan bir akrabasının yanına yerleşir. İşte Çorum'da Sivas kongresine gidecek münasip delege aranıyor. Erzurum istiladan kurtulmuş olduğu için Erzurum'a sılaya gidiyormuş şekli ile Dursun Bey dahi Sivas'a delege olarak gönderiliyor.

Buraya kadar hayatını nakil ve hikâye ettiğim Abdurrahman Dursun beyi 1943 senesinde Bursa Lisesinde öğrenci olarak okuyan birinci oğlum

Gültekin ve ikinci oğlum Enver'leri görmek için Bursa'ya gittiğimde tesadüfen bir kahvehane köşesinde kara gözlüklü olarak gazete okur gördüğümde hürmetlerimi arz ederek nasıl oldu da Sivas kongresine Çorum'dan delege gidebildiğini ve Birinci Büyük Millet Meclisinde Çorum mebusu olarak bulunması dolayısıyla hatırasını rica ettiğimde yazdığım hikâyeleri beyan etmişti.

İşte artık rahmetlik olmuş bulunan Dursun beyi böylece hatırlamaktan haz duymuş oldum.

Ben 87 yaşlı İhsan tekrar ederim ki, Sivas kongresine Çorum delegesi olarak giden Tefvik ve Dursun beylere ve bunları delege göndermek suretiyle Çorum'a şeref kazandırmış olan Şevket (Veli Paşa oğlu) beye rahmetler diler saygılar sunarım.

(İmza İ.Sabuncuoğlu)

Çorum Belediye Başkan Yardımcısı İhsan Ozulu'ya 16.3.1986

Çorum'un ilk sancak beyi (Çorumlu oğlu İlyas Bey)

Çorum'un 1071–1080 yıllarında Danişmend Melik Ahmet Gazi tarafından fetih ve zaptından sonra sancak beyi olarak (... Türkmenlerden Alayuntlu neslinden meşhur Çorumlu oymağı reisi İlyas beye tevcih etmiştir) ki; Derlemelerim sahife 5'te Amasya Hüsametdin tarihinden iktibasla biliriz.

Bu itibarla İlyas Bey ismi Çorum için anılmaya değerdir. Bunu hatırlatmak istememin sebebi:

Sene 1934 Çorum'da kadastro öncesi (Tapu tahriri) yapılıyordu. O zaman kadar Çorum 42 mahalleye ayrılmış bulunuyordu. Cadde ve ana sokaklar esas tutularak mahalle bölümleri değiştirilmek istendi. Ben İhsan da Belediye Meclisinde aza idim. Aceleye geldi. Şimdiki Gazi Caddesi de yeni açılıyordu. (Yeni yol) ismi göze alındı ve kondu.

Yeni yol mahallesi 1934'ten beri kalp geldi. Bu ilk yeni yoldan sonraları başka yeni yollar açılmadı değil ve belki daha açılacak. (Yeni yol) un mahalle ismi olarak özelliği kalmamıştır. (İlyas Bey) ismi de tarihi bir isimdir. Yeni yol mahallesi adının İlyas Bey Mahallesi olarak değiştirilmesi münasip olur.

Takdir bugünkü belediyecilerindir. Şen olsun Çorum şehri. 16.3.1986

(İmza İ.Sabuncuoğlu)

Muhterem Adaşım İhsan Ozulu Bey: 8.2.1988

Selamünaleyküm. Bir hafta öncesi selamınızla iki zat gelmişti.

Çorum tarihine ve Belediye işlerine ait bilebildiklerime ait bir şeyler sormuştular. Şifahi cevaplar vermiştim. Sonradan aklıma geldi. İki sahifelik bir şeyler yazdım.

Belde gazetenizde yayınlarsanız memnun olurum.

Selam ve sevgilerimle ve başarı dileklerimle hoşça kalın.

(İmza M. İhsan Sabuncuoğlu)

İskilip Caddesi 27 metre genişliğinde açılıyormuş

Müteşebbislerini tebrik eder başarılar dilerim.

Bu konu yeni değil, belki bir senelik amma zayıflamış gözlerimle giden ocak ayı içinde tesadüfen o semtten ve bir ahababın yardımı ile gelirken görmüş ve sevinmiştim. Niçin seviniyorum ki, bir şehrin güzelliği dar ve dolambaç sokakları ile değil geniş caddelerle ve ferahlık verici meydan ve parklarıyla oluşur. Bu münasebetle geçmişlerdeki görüş ve düşünüşlerimi hatırladım. Ve memleketin kırk senedir kaçıra geldiği fırsatları ve kaybettiği zamanları hatırlayarak üzüntüler duyuyorum. İşte o görüşlerim. Yâd ve tekrar edeyim de geçmişlerde Belediye reis ve azası olanların ileriye görüşlerini ve memleket sever oluşlarını göz önüne getirelim 1970'lerde bastırıp yayınladığım (Çorum Tarihine Ait Derlemelerim) isimli ikinci kitabımdan bir iki sayfayı tekrarlıyorum.

1933 senesinde Baha Bey Belediye Reisliği sandalyesine oturmasından birkaç gün sonra kendisini tebrike vardığımda teklif ve rica ettim ki (memleket imara ve sokakları tanzime ve tevsie muhtaçtır. Her gelen (Belediye) reisi veya vali imar gayretini rasgele harcamasın. Tez elden şehir imar planı hazırlatılsın ve bu plan tedrici tatbik olunsun) dedim. Bu mütalaamı Reis Baha Bey isabetli buldu ve hatta benimsedi, tatbike yeltendi. Vali ile de mutabık kalmış. Çorum Nafia Müdürü olarak bulunan mühendis Nusret beye şehir planının yaptırılması uygun görülmüş ve uyuşulmuş. O zamanın parasıyla 500 lira ücretle ve kırtasiye masrafları da verilmek kaydı ile şehir planı yapılması mukaveleye bağlanmış. Bir sene sonra teferruatı ortaya kondu. Belediye Meclisi içinde ve dışındaki muhalefet bu plan dolayısıyla daha da canlandı.

Nihayet bu birinci plan Belediye meclisine getirildi ve hususi bir encümen teşkil edilerek encümene havale olundu. Ben de bu encümenin başkanı oldum. Mühendis şehri Albayrak ile Gazipaşa okulları ve Kale önlerinden geçen caddeyi esas tutarak eski ve yeni olmak üzere ikiye ayırmış doğuda ve kuzeyde kalan kıraç tarlaları yeni iskân sahaları olarak göstermişti. Encümende mühendisin izahlarını dinledik. Planı ne olursa olsun beğenmeme temayülü belirdi. O günlerde yürürlükte bir kanun vardı. Belediye Yapı ve Yollar Kanunu. 21 Haziran 1933 tarih ve 2290 numaralı olan bu kanunun 2'inci maddesinde (... bu kanunun neşrinden itibaren beş sene içinde her belediye ihtisasları dahiliye vekaletince tasdikli mütehassıslara Beldenin müstakbel şehir planını tanzim ettirmekle mükelleftir...) deniyor. Encümenden şöyle bir karar çıkardık ki (bu planı yapan mühendisin ihtisası ve ehliyeti Dahiliye Vekaletince tasdikli midir?..) Bunun üzerine Reis Baha Bey hemen plan ve teferruatı kâğıtları toplayarak Ankara'ya gitti. Gitti ama mühendisin ihtisas ve ehliyeti Dâhiliye vekâletince tasdikli değilmiş, ister istemez bu birinci şehir planı suya düştü ve zaten normal seçim zamanı da yaklaşmakta idi!

Baha Bey alelacele ehliyeti Vekâletçe tasdikli birini bulup ikinci bir plan ortaya koymuşsa da Baha beyin 21.5.1933 de başlamış olan birinci reislik devresi 20.10.1934 de bitmiş ve ikinci planda tekemmül edemeyerek kalmıştır.

Baha Bey ikinci defa 25.12. 1942'de Belediye reisliğine gelince azimli iş olarak şehir planı yaptırmak meselesini öne almıştır.

Pertev beyin Macar mühendise yaptırdığı planı bozdu. Dördüncü diye işaretleyeceğim yeni bir planı ortaya getirmişti. Ben Noterim. Bu dördüncü plana ait hatıramı nakledeyim.

Belediye meclisi müzakerelerini dinlemeye gittim. İlk ortada masa üzerinde serili duran plana bir göz gezdirdim. Menteş isimli olan bu mühendis bu planda Saat kulesini merkez kabul ederek her biri 24 metre genişlikte beş ana yolu bu merkezde geniş bir meydanda birleştirmiş diğer ara sokakları 9 veya 12 m. Kabul etmiş. Ben İhsan bu şekli güzel buldum. Ancak Ankara caddesinden bakınca Kale ve Kale kapısı görülse daha iyi olurdu düşüncemi mühendise söylediğimde mühendis ümitsiz ve neşesiz bir tavır ile (Kale'ye varıncaya kadar hiçbir şey beğendiremiyoruz) yollu laf sarf etti, hayretle karşıladım.

Belediye meclisinde müzakere başladı. Lehte aleyhte söyleyenler oldu. Çorum'un mali durumu beş caddeyi açmaya müsait olamaz, diye fikirler ileri

sürüldü. Yeni bir teklif ortaya atıldı ki, Ankara ve Samsun caddeleri 24 metreli olarak kalsın, diğerlerinden vaz geçilsin!

Bu arada mühendis söz aldı. İlk, orta, liseden sonra Teknik Üniversitede okuyarak mühendis olduğunu; Avrupa'da ihtisasını artırdığını... 17 kadar şehrin imar planlarını yapıp beğendirdiğini ve Çorum'un yerini imara pek müsait bularak ilmi varlığı ile özendiğini ve tedrici surette tatbik edilmesi mümkün olan bu planın aynen kabul edilmesi ricasında bulundu. Aksi halde taahhüdünden vaz geçtiğini teminatının geri verilmesini yeisle söyledi çekildi.

Bir üye yatıştırma çabasıyla "Ankara ve Samsun caddeleri kalsın diğerlerinden vaz geçilsin dedi. Bu teklif ekseriyetle kabul edildi. Sonradan reise sordular ki: "Siz muvafık tarafta mı, yoksa muhalif tarafta mı idiniz?" Bu soruya reis Baha Bey " Ben bitaraf kaldım" deyince lehtekiler bir dahi bitaraf kalırdık dediler ama reis zabta karar geçmiştir. Zabıt ve karar değiştirilemez sözü ile kesmişti.

İşte aradan geçen yıllarla 1933 senesi çok geride kaldığı gibi 1944 senesi üzerinden de yıllar geçti. Çorum hala yeni plan ve yeni cadde derdinde. Bunca seneler gitti. Masraflar gitti. O eski reis ve azalardan sağ olanlar bir vicdan muhasebesi yaparlar.

İlaveten kaydedeyim ki, Rumi 1307 yılında Hıdırlık camii ve yanındaki Türbe tarafı padişahiden verilen paralarla yapılırken Çorum'da bulunan bir istihkam Yüzbaşı mühendis şehrin o zamanki şeklini gösteren bir harita yapmış bırakmış olduğu gibi Birinci Cihan Harbi günlerinde Rumi sene 1330 ve sonraki yıllarda Çorum'da sürgün veya enterne olarak bulunan bir Fransız mühendis dahi şehrin haritasını yapmış bırakmıştı.

(İmza M.İhsan Sabuncuoğlu)

Muhterem İhsan Ozulu Bey, 29.4.1989

Ramazan gününde akşama yakın bir vakitte bizzat getirmek zahmet ve lütfünde bulunduğunuz Belde Gazetelerini okudum, sevdim, sevindim. Bilhassa sevincim sizler gibi kadir ve kıymet bilenimizin bulunmuş olmasıdır.

Hakkımda fazlasıyla sitayişlerde, iltifatlarda bulunulmuş ki teşekkürlerimi ayrıca sunarım.

Siz adaşım İhsan ve başkanınız Necdet Bey ve mesai arkadaşlarınız var ve sağ olunuz.

Dua ederim ki sizlerin de ferden ferda kadir ve kıymetlerinizi bilenler çok olsun.

Size İhsan ismini doğuşunuzda veren babanız Mustafa efendiyi de bil-münasebet rahmetle andım.

Selam ve sevgilerimle.

(İmza)

Gazetede gördüklerimden bazı düzeltme ve açıklamalarımı ayrı kâğıda yazıverdim. Münasip olmayacağının takdiri size bırakıldı.

(Not: Bu cümleyi el yazıları ile imzaları altına ilave etmişler. A. Ozulu)

Çorum Belde Gazetesi 26–27 nüshasında düzeltmelerim

1- 3.sayfa 3'üncü satıra ilave: Çorum Barajı yapılması için sürekli dilek ve gayretlerimiz olmuştur.

2- (Muallim Naci) yanlıştır.

3- 3'üncü sütunun son satırına ilave: Gültekin önce İsviçre'de sonra Almanya'da okumuş makine mühendisi olmuştur.

4- Yine 3'üncü sütun sonuna ilave:

Mahmut Şevket Paşayı ölümden kurtarma hikâyesi:

Bunu bana bildiren 1955/ 1960 yıllarında Maliye memurluğundan emekli olarak vefat eden İsmail Tüfekçi anlatmıştı ki, babası Hacı Hasan Paşa'nın mahalle ve çocukluk ve gençlik arkadaşı imiş, ondan rivayet şöyle ki:

“Rumi sene 1315’lerde Arnavutluk’taki isyanları bastırma harekâtında Hacı Hasan Paşa Kurmay Binbaşı Mahmut Şevket beyle beraberler, ahab olmuşlar. Harekât bastırılarak bitmiş. Hacı Hasan Paşa İstanbul’a gelmiş. Binbaşı Mahmut Şevket Bey, Selanik merkez komutanı olmuş.

Selanik’teki Mahmut Şevket beyden hünkâr Abdulhamid’e hoş gitmeyen haberler gelmeye başlamış. Hünkâr Hacı Hasan Paşaya eski ahabın Binbaşı Mahmut Şevket’i al getir emrini vermiş. Mahmut Şevket getirilmiş hünkâr bizzat istintak etmiş, kızmış. Mahmut Şevket beyi Hacı Hasan Paşa götürmüş bir hapishanenin dip damına attırmış. Hapishanelerden ölüme mahkûm bir Mahmut bir de Şevket adlı iki adam buldurmuş, bu iki şahsı denize attırmış.

Aradan zaman geçmiş Rumi 1320 senelerinde yine Arnavutluk’ta isyan belirmiş. Sebep; “yeni yapılmakta olan nüfus kayıtlarına kız ve kadınların yazılmasını istemezük” imiş.

Hünkâr Hacı Hasan Paşaya: “ Şu isyanı bastırmaya ihtiyar olduğun için gidemezsin. Senin Mahmut Şevket arkadaşın olsaydı...” demiş. Hasan Paşa’da “Hünkârım iradenizle ölümler bile dirilir.” Cevabını arz edince Hünkâr hayretle bakmış ve Hacı Hasan Paşa esas hapishane olayını söylemiş. “İyi bir erkânıharp idi” demiş. Af iradesini almış. Mahmut Şevket beyi dip damdan çıkartmış. Bir daha siyaset işlerine karışmayacağına yemin ettirmiş. O da sen sağ oldukça karışmam, diyerek yemin etmiş. Böylece Binbaşı Mahmut Şevket Bey de Mahmut Şevket Paşa olarak Selanik Komutanlığına tayin edilmiş. Hacı Hasan Paşa ölmüş. Mahmut Şevket Paşa da ittihatçıların safına katılmış.

Benim araştırmam hapishane konusu idi. Buna merak ediyordum. İstanbul Haydar Paşa hastanesinde oğlum Dr. Enver’in delaleti ile tanıştığım Kulak Şef Doktoru Şükrü Bey aracılığı ile Hacı Hasan Paşa efradı ailesi berhayat bir hanımın Çamlıca’da köşkünde ikamet ettiğini öğrendim. Oğlum Dr. Enver ile ailece ziyaretlerine gittik. Hoş karşılandık. Hacı Hasan Paşanın bu yaşlıca torunundan Mahmut Şevket Paşanın hapishane olayını söyleyerek münasebetlerini sorduğumda “ Mahmut Şevket Paşa ailesi bize

velinimet zadelerimiz, derlerdi. Böyle samimi idiler, demişti ki “velinimet zadelerimiz” sözcüklerini ben kimsenin bilmediği hapishane olayı haberini tekit eder teyit eder saymışım.

Osmancık Adı

Çorum Osmancık kazası merkezi olan Osmancık kenti adı için bazı mütalaalar ortaya konmuş, hepsi yakıştırmadır. Bence doğrusu şu ki:

Danışmend hükümdarı Melik Ahmet Çorum’u zapt ettikten sonra komutanlarından birini Eflaniye diğerini de Alaca tarafına fetih gayesi ile göndermiş. Her ikisi de fethinde muvaffak olmuşlar. Eflani kasabasını fetheden (Küçük Osman” diye bilinir olduğundan Eflani adı “Osmancım” kenti olmuştur. Bunun gibi Alaca tarafına giden komutanın ismi Hüseyin olduğu için Alaca ve havalisi ovanın adı da (Hüseyinova) diğer resmi tabirle (Hüseyinabad) olmuştur. Milli Mücadele yıllarında Hüseyinabad ismi de bırakılmış Alaca ismi kalmıştır. M.İ.S.

**YAZIŞMALAR
DİLEKÇELER
MEKTUPLAR
KUTLAMALAR**

T.C.
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı 13.12.1971
Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü
Planlama ve Program Baş Müşavirliği

Sayı : 501,02/V- 307

Konu : Çorum Barajı Hk:

Sayın İhsan Sabuncuoğlu
Noterlikten Emekli Avukat
Çorum

Sayın Başbakan Süleyman Demirel'e vermiş olduğunuz 7.1.1971 günlü dilekçeniz ilgisi dolayısıyla Genel Müdürlüğümüze intikal etmiş ve tetkik olunmuştur.

Dilekçenizde sözü edilen Çorum Barajı Çekerek- Çorum (Ilıca) projesine dâhil bir ünitedir. Proje tutarı 13.700.000 TL. olup Planlama çalışmaları 1970 programında ikmal edilmiş bulunmaktadır.

1971-1972 yıllarında kati projeleri hazırlanarak ikmalini müteakip bütçe imkânlarına göre ileriki yıllar uygulama programlarına teklif edilebilecektir.

Keyfiyetten bilgi edinilmesini rica ederim.

DSİ
Genel Müdürü Y.
Sabahattin Sayın

Dağıtım:
DSİ Barajlar ve HES Da. Başk.
DSİ Etüt ve Plan Dairesi Başk.

(İhsan Sabuncuoğlu, bu mektubun altına el yazısı ile şunları yazmıştır. Çok şükür Baraj yapılmıştır. Hayırlı uğurlu olur, inşallah. İmza.)

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Anıların İzinde isimli kitabının 86'ıncı sahifesinden...

.....Süleyman Sami Bey adında yürekli mutasarrıf, silah kuşanıp Jandarma müfrezesinin önüne düşerek eşkiyayı temizlemeye koyulmuş, günlerce süren bu izlemiden ve çarpışmadan sonra Kördede ve yardımcıları öldürülmüş, kesilen kafaları Çorum'a getirilerek saat hane meydanında sergilenip halka gösterilmişti. Musa Çavuş ise ayrı bir çetenin başı idi. Bu olay üzerine hükümete teslim olarak kurtulabilmişti. Eşkiya denilince çocukluğumda kesik kafalarını gördüğüm bu Kördede ile yardımcıları aklıma gelirdi.

(H.V. Velidedeoğlu. Anıların İzinde)

Bu Süleyman Sami merhuma ait yazımız Derlemelerim Kısım II kitabımızın 6-10'uncu sahifelerindedir.

Merhum Süleyman Sami beyin oğlu Büyükelçi Fuat Kepenek'ten gelen mektup aynen şöyledir.

İstanbul, 12 Mayıs 1975

İhsan Beyefendi,

Meslektaşım Nazif Babaoğlu delaletile göndermek lütfünde bulunduğunuz

Çorum tarihine ait derlemeler" adlı, birçok eski olayları anlatan ve aydınlatan kıymetli eserinizi büyük bir memnuniyetle aldım. Bu eserinizde, merhum babam Süleyman Sami Kepenek'in Çorum Mutasarrıfı bulunduğu sıralarda geçen hizmetlerine yer vermeniz, kendisi hakkındaki sitayişkâr cümleleriniz, kadirşinas ifadeleriniz beni ve kardeşlerimi son derece mütehasşıs etti. Gerek şahsen gerek kardeşlerim adına size teşekkür ederim.

Çocukluk devreme tesadüf eden Çorum yaşantımızı eşkiya takibi olaylarını, her gün birçok kimsenin ölümüne sebep olan İspanyol hastalığı afetini ben de biraz hatırlıyorum.

Zamanın meşhur eşkiyalarından olup kitabınızda adı geçen Musa Çavuşu, o zaman çıkan af kanunundan istifade ile teslim olmağa ikna için gittiği bir dağa, babam bir jandarma ile beni de (itimat telkini için olacak) beraberinde götürmüştü. Tepelerde bekliyen eşkiya nöbetçileri, Musa Çavuş'un bizi kabul ettiği büyük siyah çadırı, etrafındaki tepeden tırnağa silahlı hançerli adamlarının korkunç manzarası hâlâ gözümün önündedir.

Tekrar teşekkürlerle saygılarımın kabulünü rica ederim.

Fuat Kepenek
Büyükelçi

Vilayet Yüksek Makamına
Birer kopyası:
Belediye Başkanlığına
Çiftçi Malları Koruma Başkanlığına

Özet:

Bağ bekçilerinin işler hale sokulması

Sulamasızlıktan kurtarılması, bilhassa Şubat, Mart ile Haziran Temmuz aylarında

Umumi olarak bağlarda emniyet ve asayiş ve huzurun sağlanması, ahlaksızlığın önlenmesi.

Yukarı İlçe bağlarında güneyde Barajın ve Binevlerin yakınında yüz kadar elma ağaçlı bağımız ve kelik dediğimiz yazlık evimiz var. Vakit ve imkân buldukça gider ferahlık duyarım.

Ramazan günlerinde gidemediğim bağımıza dün 21.5.1988 cumartesi gittiğimde gördüğüm durum: Kapıdaki kilit kırılmış, oda ortasında ateş yakılmış, eski mık sandığı mangal kullanılmış, her yer didik didik deşilmiş, alınmaya çalınmaya değer bir şey bulunamamış ki, hırsızlık olmamış. Fail kim, yapan kim bilmem. Her hal ahlaksızların işi.

Bu hal geçen senelerde çok olagelmıştır. Bu 1988 senesi başından beri üçüncü defadır. Bekçi teşkilatı ismen var cismen yok. Bekçi (sayısı) iki iken bire indirildi. Eskiden gece gündüz bağlarda hazır nazır bekçi görüverir diye sakınılarak bilinir iken son zamanlarda memur ve sekreterler gibi kendilerini gündüz mesai saatine tabi sanıyorlar, böylece meydan ahlaksızlara açık!

Böyle iken yine sene sonlarında rast gele bekçi parası istenir. Biz ise sorma ver, gibicesine "iyi olur" ümidiyle verir geçeriz.

Eskilerde Çiftçi Malları dairesinde elli bekçi ile bir başkan bir kâtip ve bir de baş bekçi bulunurken, bekçi adedi on'a indirildi. İdare kadrosu artırıldı. Yukarı makamlara da arzı hal ettik. Çiftçi Malları Kanunu düzeltilecek dediler, olmadı. Eskiden mahalle bekçileri vardı kalktı. Fakat Bağ bekçileri 45 yaşlı kanunla kaldı.

Netice bağlar bekçisiz kalmış. Herkes başının çaresine baksın denmiş gibi oldu. Benim gibi ihtiyarlamış olanın bağı ise ahlaksızlara açık

bulunur oldu. Her ne hal ise dert sade benim değil, her bağcının sulama suyu derdi var. Yüzlerce binlerce senelerden beri bu bağlar omar deresinden gelen mevsimlik sularla sulanırdı. Bizim bağ bağta olduğu için hepsinden önce sulanırdı. Adaletle müsavatla sulansın diye baraj istendi, yalvarıldı. Eski belediyeciler hiç ilgilenmedi. Hele şükür baraj devletçe lütfedildi. Arazi sulanmak için yapıldı. Ne çare ki, Belediye sulara el koydu. Bağlar sulanmaz halde bırakıldı. Güzelim yetişmiş ağaçlar susuzluktan kurumaya terk edildi. Evvelki seneler hiç sulanmadı bildir (geçen yıl) bir defacık sulandı. Yetersizlikten ağaçlar kurumaya başladı. İşte giden güzün tam iki traktör yükü kurumuş meyve dalı ve ağacını odun diye getirdik. Ağaçlar sulama suyuna alışık. Bol bol sulanmayınca aynı akıbete uğrayacaklar. Bu halleri tarımcılar elbet bilir fakat söylemez olurlar.

Sekseni çok geçmiş yaşımızla gevezelik etmiş isek af diler, milletimiz devletimiz berdevam olsun, şen olsun orum şehri!

m.i.s.
(İmza) 22. 5. 1988

Saygı değer Profesör Ahmet Samsunlu Bey

İmar İskân Bakanı, Ankara

Selamlarımla sevgilerimle tebrik ederiz.

Şu Çorum'umuzun yüzlerce senelik Çorum olalı beri ilk defa bir Çorum evladının Bakan olduğunu görerek bahtiyarlık duyuyoruz.

Kazalardan belalardan emin olarak devamlı başarılarla, daha çok yükselişlere erişmenizi diliyoruz.

Uzun ömürlerle afiyet hallerinizin devamına da dua ediyoruz. Sağ ve var olasız vesselam.

İmza

M. İhsan Sabuncuoğlu

T.C.

İmar ve İskân Bakanlığı

Özel

Sayın İhsan Sabuncuoğlu

Avukat, Eski Noter, Çorum

İmar ve İskân Bakanlığına atanmam nedeniyle gösterdiğiniz nazik ilgiye ve izhar buyurduğunuz temenniye teşekkür eder; Sevgi ve saygılar sunar, bu vesile ile bayramınızı da kutlarım.

İmza

Prof. Dr. Ahmet Samsunlu

İmar ve İskân Bakanı

T.C.

İmar ve İskân Bakanlığı

Özel

Sayın İhsan Sabuncuoğlu

Avukat, Çorum

Tebrikinizi aldım, teşekkür eder, Yeni yıl için en içten dileklerimi ve sevgilerimi sunarım.

İmza

Prof. Dr. Ahmet Samsunlu

İmar ve İskân Bakanı

(Sene 1949)

**Çorum'un İlim ve İrfan Âleminde Yücelmiş biricik evladı
Ordinaryüs Profesör Hıfzı Veldet'e saygılarımla,**

Cumhuriyet gazetesinin 8.8.1949 tarih ve 8977 sayılı nüshasında "Çorum'un Faciası" başlıklı yazıyı bilhassa bütün Çorumlular ve Çorum severler elbet büyük bir dikkat ve merakla okumuşlar, anıldıkları ve anlatıldıkları için sevinç duymuşlardır. Ancak, bir fıkrasını tavzihe muhtaç gördüğüm için yüksek müsaade lütuflarına güvenerek kaydetmek isterim.

O da şu ki: (Çorum'un eskiden kaza iken ahiren liva ve vilâ ve vilayet halini almış) denmekle iktifa edilmesidir.

Hititlerin merkez yerlerini ihtiva eden burası, Bizanslıların Anadolu'daki on bir vilayetinden birinin merkezi bulunmuştu. İslam Türklerin, Danişmentliler kolu ile gelip burayı fetih ve zapt etmelerinden sonra Türkmenlerin Alayuntlu neslinden teşa'up eden meşhur Çorumlu oymağı reisinin idaresine bırakılması [Hüsamet'in Amasya Tarihi Cilt 2, sahife 288] sebebi ile "Çorumlu Kasabası" diye anılmaya başlamış ve bu nam Kanuni devrine kadar sürmüş ve sonraları sadece "Çorum" diye yâd edilmiştir.

1070–1100 tarihlerinde Anadolu Selçuklarından Kutulmuş, İsrail, Kılıçaslan taraflarından Çorum başkent dahi yapılmıştır. [Hasan Fehmi Turgal'ın "Anadolu Selçukları" ismiyle neşredilen kitabının ... sahifesi.]

Kanuni Sultan Süleyman, Çorum'a torunu Orhan'ı sancak beyi tayin ve ikame etmiş ve on kilometrelik mesafeden Sıklık suyunu ilk defa Çorum'a getirtmiştir.

O tarihlerde Çorum'un mevkii bir hususiyet ve ehemmiyet taşıdığını da Ejderhan seferinden Çorum sancakbeyinin diğer bazı mühim sancak beyleri gibi istisna edilmiş olduğundan öğreniyoruz ki, Tarihi Osmani Mecmuası 1Nisan 1333 tarih ve 722 sayılı nüshasında münteşir iki vesikayı naklederiz:

[Kefe Beylerbeyine hüküm ki: Ejderhan seferi mühimi için tayin olunan beylerden Silistre, Niğbolu, kendileri ve züama ve erbabı tımarları ile ve Çorum beyi kendisi elli nefer sipahi ile muhafazada kalıp maadası beyler ile... bikusur muaccelen çıkıp sana mülaki olmak emredip her birine müstakil hükmü şerif gönderilmiştir... 3 recep 976]

Diğer bir vesika: [Çorum beyine hüküm ki: Bundan akdem sana hükmü şerifim gönderilip sancağının sipahilerinden elli nefer kimesne ile sancağının muhafazasında kalıp bakasın,

Alaybeylerine koşup Ejderhan seferi mühimi için Kefe beylerbeyine gönderesin, diye emrim olmuş idi. Ol emrim kemakân mukarrerdir.]

Evliya Çelebi Çorum'a iki defa uğramış ve Çorum hakkında şu sözleri kaydetmekte bulunmuştur ki: (...Şehir, kırk iki mahalle ve kırk iki mihraptır. 4300 bağlı bahçeli evleri vardır. Yedi yerde Darüttedrisi, on bir mekteb-i sübyanı, yedi hanı vardır. Üç yüz dükkânı olup her türlü esnafı mevcuttur. Erbabı maarifi, nükteşinas çelebileri, ulema ve sulaha ve meşayihî, yaran-ı garibüddiyar âdemleri, salahı hal ile maruf mümin ve muvahhit kimseleri çoktur. Ab-u havasının letafetinden halkının reng-i ruları hamret üze olup orta boylu cesim adamları olur, güzelleri çoktur...]

Halen Çorum'da mevcut eski bir sicil kayıtlarına göre:

1240 Hicri yılında Çorum müstakil sancak olarak görülüyor ve Ahmet Paşa namı ile mutasarrıfı bulunuyor.

H.1248'de Trabzon valisi ve Canik Muhassılı Osman Paşa'ya Sivas eyaleti ile Amasya ve Diyarbakır sancaklarına ilaveten Çorum sancağı da tevcih olunuyor.

H.1254'de Çorum sancak beyliğinin, Trabzon valisi ve Diyarbakır ve Rikka valisi ve Muş sancağı Mutasarrıfı sadr-ı sabık Mehmet Rüştü Paşaya tevcih olunuyor.

H. 1256'da Çorum sancağı Sivas müşiri Esat Paşaya tevcih olunuyor.

H. 1259'da Çorum sancağı Sivas eyaletinden alınarak Çankırı sancağı ile birlikte Ankara sancak beyine tevcih olunuyor.

H. 1263'te Çorum sancağı, Amasya sancağı ile birlikte Sivas eyaletine bağlanıyor.

H. 1270'te Çorum sancağı, Sivas Müşiri Feyzullah Paşaya tevcih olunuyor.

H.1275–1278 'de Çorum ve Amasya sancakları müştereken bir bey tarafından idare ediliyor. Ve rivayete nazaran bu bey, kışın Amasya'da yazın Çorum'da ikamet ediyor.

H.1280'de Çorum Sivas eyaletinden alınıyor, kaza haline çevrilerek Ankara vilayetine bağlanıyor.

Kaza haline indirilirken de, şehre üç kilometre mesafedeki bağ ve köyler Sivas vilayetine verilmek ve Çorum'a 80–90 kilometre uzaktaki birçok köyler, mevcut kazaları tamamen lağvedilerek Çorum'a bağlanmak gibi garabetler yapılıyor.

Çorum yeni kurulmuş bir şehir değildir. Fakat herkesçe pektanınmayan bir yerdir. Çorum'un Osmanlılar zamanında belli başlı büyük ana yollar üzerinde bulunmayışı ve şehir mevkiinin tabiatın müstahkem olmayışı, dâhili ve harici muhalif cereyan ve telakkilere kapılarak siyasi meseleler ihdas etmeyişi gibi halleri, belki de umumi alanda isminin az işitilmesine sebep olmuştur.

Çorum Ankara'nın yanı başında olmasına rağmen, bilenlerce bilinebilmiş, istemeyi bilmekten ziyade anlaşılmayı özlemiş bir diyardır. Oğuz'un 24 boyunun hemen hepsinden çevresinde bulunduran Çorum, ziraat ve sanayi sahasında yaşayışını ayarlamış ve nüfus kesafeti normalin üstünde bulunmuştur. (Çorum ilinde Km. kareye 26 kişi düşer.)

Medeniyetin meşalesi sayılmış olan şimendiferden mahrum kala durmuş ve halen İstanbul-Erzurum ve Ankara-Samsun ana şoselerinin Çorum'un içinden geçeceğini işiterek, Kız ve Erkek Sanat Enstitüleri ve Lise'sinin mevcudiyetleriyle övünerek müteselli olan Çorumlular atıye karşı inkişaf ümitleri beslemektedirler.

Çorum Şeker Fabrikası

Sayın Başbakan Turgut Özal'ın beyan ettiklerine atfen on gün kadar oluyor Tercüman gazetesinde Çorum ve Çankırı arasında Kızılırmak kıyısında Şeker Fabrikası yapılacak diye haberi görünce sevinç duymuş ve hayret de etmiştim. Dün elime geçen Çorum Belde gazetesindeki yeni haberde Ahilyas ve Kadıkırı köyleri civarında saniyede 22 litre su verir kapasiteli kuyu suyu bulunduğu ve yıllardır özlemi çekilen şeker fabrikasının bu yörede kurulacağı Belediye Reisi Necdet Diken bey ağzı ile yine Başbakana atfen müjdeleniyor. İnşallah şeker fabrikası Çorum yakınına kururda her Çorumlu sevinç duyar.

Bu münasebetle Çorum'un yıllardır süre gelen şeker fabrikası özlemi gerçekleşmiş olur. Bunu merakla ve muvaffakiyet dualarıyla elbet her Çorumlu can ve gönülden ister. Bu konuya ait hatıralarımı da yâd edivereyim.

Ta Atatürk merhumun sağlıklarında Samsun-Sivas demiryolunun

yapıldığı zamanlarda Ankara-Samsun veya Samsun-Sivas arasında münasip bir yerde şeker fabrikası kurulması hükümetçe gizlice benimsenmiş ve üç mühendis bu hususta yer araştırmak için görevlendirilmiş. Bu üç kişi ilkin Sungurlu çevresine bakmışlar muvafık değil, Çorum çevresini de görüp geçmişler. Merzifon'dan Turhal'a bir akşam varmışlar. Turhal'da akşamlamışlar. Bu üç gencin o sivrisinekler yatağı bir köy halindeki nahiye merkezindeki müdür ve köy muhtarı bu üç konuğa adet veçhile misafir kabul etmişler. Gelenler maksatlarını açıklamamışlar ama müdür ve muhtar boş geliş olmadığını seziklemişler. Köyde gümüşten süs mahiyetli kol ve yaka düğmesi yapan bir kuyumcu var imiş. Bu kuyumcuya üç adet süs kazma-balta yaptırmışlar. Ertesi sabah süt, peynir, yumurta sabah yeygisi getirdiklerinde yaptırdıkları minicik baltaları hediye etmişler. Bu ikramdan hoşlanan o üç misafir geliş maksatlarını açıklamışlar. Ankara'ya dönmüşler. Sonrası Turhal Şeker Fabrikası yapılmış. Turhal sivrisineklerden kurtulmuş ve ilçe merkezi olmuş. İşte eskiden köy halindeki Turhal bağlı bulunduğu Tokat şehrini de geçmeyi zorluyor.

Sonraları böyle bir fabrika rüzgârının üzerlerinden geçip gittiğini öğrenen her Çorumlu eseflenip dura gelmiştir.

1960 yılı öncesi zamanlarda bizim Çorumlu Paytoncu Sıdık Velidedeoğlu'nun okuyarak yücelmiş ve şeker fabrikalarında önemli görev başına geçmiş, oğlu Turan Veldet söze başlıyor diyor ki: "Şeker Fabrikaları umum müdürlüğünce Kastamonu Çorum Amasya havalisinde yetiştirilen şeker pancarlarının laboratuvar incelemelerinde Çorum'ununkilerin daha fazla kaliteli olduğu anlaşıldığı ve politik tesirlerle Çorum'un tercih edileceği işaret olunuyor. Fakat Turan Veldet'in bu ifşaatı seçimlerde yer kapmak gayesi sayılarak kale alınmıyor. Mukarrer şeker fabrikası Kastamonu'ya kaçıyor.

Sonradan Amasya'nın Suluova'sında kurulan şeker fabrikası da "Çorum'a kısmet değilmiş" oluyor.

1980 önceleri Başbakan Demirel'in şeker fabrikalarının nerelerde kurulacağını televizyonda ağzından dinlediğimizde son isim Çorum idi. Ne oldu ise, oldu. Su yok dendi. Alaca'dan gelip Cemilbey nahiyesi yakınından geçerek giden ırmak yakınına kurulması beklentisi de boşa çıkmış fabrika Yozgat ve Sarıkaya yakını Çalatlı ırmağı çevresine götürüldüğü sözleriyle çıkmazlara girmişti.

Sayın İhsan Sabuncuoğlu
Avukat (Eski Çorum Noteri)
Üç Dutlar Mah. Karakeçili Sokak
Çorum

İstanbul, 12 Nisan 1973

Aziz Kardeşim İhsan Bey,

ÇORUM TARİHİ’NİN lütfettiğiniz ikinci cildini de aldım. Sizde bu araştırma zevki ve memleket sevgisi oldukça inşallah bu eserin diğer ciltlerini de arka arkaya neşredersiniz. Yürekten teşekkürlerimi sunarken, sağlık ve mutluluk dileklerimi tekrarlarım, aziz kardeşim efendim.

İmza

Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

(Bu mektubun zarfında)

Gön: H.V. Velidedeoğlu
Erenköy, Nur So. 6
İstanbul

Sayın İhsan Sabuncuoğlu
Yüksek Mühendis
Gültekin Sabuncuoğlu yanında
Demir – Çelik Fabrikaları
KARADENİZ EREĞLİSİ

(Bu adresten mektup şu adrese döndürülmüş)

Sayın İhsan Sabuncuoğlu
Dr. Enver Sabuncuoğlu yanında
Devriye Sok. 5
Moda / İstanbul

Not: Mektup zarfının en alt sol köşesinde İ. Sabuncuoğlu’nun Arap alfabesi ve kendi el yazısı ile “İstanbul’da aldım.” 20.4. 973 notu bulunmaktadır. A.Ozulu

Bursa, 21.6.1976

Çok Muhterem Efendim,

Evvela nezaket gösterip gönderdiğiniz gazetelerden dolayı teşekkür ederim. Ayrıca; Çorum tarihine ışık tutacak nitelikte ve çok değerli makalelerinizi okuyarak bilmediğim çok şeyleri öğrenmiş oluyorum, bu nedenle de doğrusu size müteşekkirim.

Bütün umudumuz sizler gibi güngörmüş, memleketini seven, tarih bilgisi üstün olan kişilerin kıymetli bilgilerini makaleler şeklinde yazdığı gibi kitaplar haline de getirerek kendilerinden sonraki nesillere de ışık tutmalarıdır.

İnanıyoruz ki; siz kıymetli büyüğümüz, çok yakın gelecekte bu seyahat notlarını kitap halinde hazırlayarak onları bütün Çorumluların istifadesine sunmuş olacaksınız. Bu emekleriniz için gelecek kuşaklar sizlere minnettar kalacaklardır.

Kıymetli makalelerinizde; benimle yaptığınız sohbetlere de yer vermek lütfünde bulunduğunuzdan size ayrıca teşekkür ederim.

Satırlarıma son verirken saygı ve hürmetlerimi sunar, bundan sonraki çalışmalarınızda içtenlikle başarılar dilerim.

Efendim.

Doç.Dr. Nihat Özyardımcı

Not: Bu mektubun sahibi Doç. Dr. Nihat Özyardımcı Çorumludur. Daha sonra Profesör olmuştur.

Mektup zarfı üstünde şu adres yazılıdır.

Doç. Dr. Nihat Özyardımcı

Bursa Tıp Fakültesi

Göğüs Hastalıkları ve Tüberküloz

Kürsüsü

Bursa

Çorum 10.7.1982

Sayın Başbakan Bülent Ulusu'ya

Antalya kıyılarında Kemer'de ve diğer bir yerde iki yat limanı yapılmak için harcanacak milyonlarla şu Çorum ovasında iki baraj ve bir şeker fabrikası yapılması vatan için daha faydalı olmaz mı idi ?

Bu şekilde cüretimden dolayı afv ve müsamahalarınıza güvenerek muvaffakiyetleriniz için dua ederim.

Avukat
İhsan Sabuncuoğlu
Çorum

19.1.1983

**Belediye Başkanı Sayın Turhan Kılıçcıoğlu ve
Vilayet Sağlık Müdürü Hikmet Atay Beye**

Selamünaleyküm = Selam ve Sevgilerimle

Evvelki akşam Sağlık Bakanının televizyondaki konuşmalarında 15 yerde daha Huzur Evi= Güçsüzler yurdu açılacağı haberi vardı. Buna ait ve bu hususta gayretlerinizi her halde esirgemezsiniz.

İhsan Sabuncuoğlu

Muhterem Necdet Bey:

Çorum 29.02.1985

İsminizi ve resminizi ihtiva eden (Çorum Tarihi) kitabınızı bir sevdiğimin getirmesiyle görerek sevindim.

Sizi tebrik ederim.

Mehazları arasında benim (Çorumun Maarif Hayatı ve Çorum Tarihine Ait Derlemelerim) den de işaretlenmiş bundan başkaca huzur duydum. Altı oğlum için birer hatıram olmak üzere hediyeniz olarak altı kitap rica etsem!!

İmza
İhsan Sabuncuoğlu

Mektubun alt tarafına el yazısı ile sonradan konulan not:

"1986 ramazan bayramına bir hafta kala Necdet Diken Bey istediğim Çorum Tarihi kitabından beş adet getirdi hediye etti. Ben de oğullarıma verdim."

İmza
İhsan Sabuncuoğlu

Bu defa da Çankırı Çorum arası konu olmuştu. Ama başlangıçta söylediğimiz gibi inşallah Çorum yakınında kurulur da Çorumlular için sevinç kaynağı olmuş bulunur.

Çorumlular niçin şeker fabrikasını istemekte ısrarlıdır? Şöyle ki bu konuyu 1980 önceleri idi. Bir akşam belediye dairesi karşısındaki apartmanda bir halk toplantısında ben de bulunmuştum. O zaman mebus olan Yasin Hatipoğlu cevaben su yokluğunu ileri sürmüş ve ağır sanayi fabrikası Çorum yakınına kurulacağını söylemişti. Ben İhsan'da söz alarak demiştim ki: (Demir sanayi fabrikası gelmesin değil gelsin, seviniriz. Şu var ki demir sanayi fabrikasında üç beş bin kişi çalışırsa şeker fabrikası için yüz bin işçiye iş çıkmış olur. Tarlanın bir sene önce herk nadas edilip hazırlanmasında çapalanmasında sulanmasında ve nihayet sökülüp temizlenip fabrikaya sevki işlerinde yüz bin kişi çalışmış olur. Ve bunlara ilaveten fabrika tarlanın yakınında olursa nakliye parası bittabi daha az olur. Bu ekonomik düşüncelerle Çorum şeker fabrikası isteğinde haklıdır, ısrarlıdır, yalvarıcıdır.”

Çorum, yakınında şeker fabrikası kurulmasından daha çok faydalar ummaktadır.

Himmeti geçenlerde elbet hayır dua alacaklardır.

(İmza. İ. Sabuncuoğlu)

İstanbul: 27.10.1949

Muhterem kardeşim İhsan Bey,

Heyecanlı kaleminizden çıkan samimi mektuba bugüne kadar cevap veremediğim için affınızı rica ederim.

Çorum hakkındaki makalem dolayısı ile İzhâr ettiğiniz samimi duygulara teşekkür ederim.

Karınca kararınca, yurdumuza hizmet etmek hepimize düşen bir borçtur.

Çorum hakkında vermiş olduğunuz mütemmim malumattan bilhassa istifade ettim. Çok teşekkürler Ederim. Eğer başka bir fırsat zuhur ederse yazılarımda onlardan da istifade edeceğim.

Bu vesile ile samimi selam, sevgi ve saygılarımı yenilerim, Muhterem kardeşim efendim.

(İmza Hıfzı Veldet Velidedeoğlu)

Çorum 12.10.1969

Muhterem Hıfziddin Bey Kardeşimize bilmünasebe selam ve sevgilerimi sunarım.

Çorum'daki Ulu caminin ilk yapılış ve muhtelif tarihlerde harap oluşu ve tamir edilişi konularını düşünürken vaktiyle bu mevzuda bir yazınızın çıkmış idiğini hatırladım. Notlarıma göre Cumhuriyet gazetesinin 8.8.1949 tarih 8977 numaralı nüshasında olmalı. Bu gazete nüshasını aradım bulamadım. Bu hususta yardımınızı ve yeni bilgilerinizi

Rica etmek istedim.

M. İhsan Sabuncuoğlu
Noterlikten Emekli
Çorum'da Avukat

Prof. H. V. Velidedeoğlu 28. 12. 1969

Aziz kardeşim ve Muhterem ağabeyim İhsan Bey,

Ekim ayı içinde bana yazmış olduğunuz mektubu, tedavi için gitmiş olduğum Londra'dan dönünce aldım. Sağlık durumum dolayısıyla size şimdiye kadar cevap yazamadım. 8.8.1949 tarihli Cumhuriyet Gazetesinden arattım bulduramadım.

Bendeki gazeteler maalesef bir yığın halinde ve karışık durumdadır. Birikmiş işlerim o kadar çok ki. Kocaman bir hafta ayırıp da onları tasnif edecek vakit bulamıyorum. Münasip bir zamanda arayacağım.

Eğer o gazeteye rastlarsam size gönderirim.

Ulu camiin 2. Sultan Beyazıt zamanında mevcut olduğu muhakkaktır. Çünkü onun saltanatının ilk yıllarındaki büyük zelzelede bu cami yıkılınca benim ceddin Velidede (aileden intikal eden rivayete göre) zelzeleyi önceden hissedip cemaati uyarak camiden çıkardıktan sonra kendisi "bize vuslat göründü" deyip içerde kalarak enkaz altında can vermiştir.

Bu camiin ne zaman inşa edildiğini bilmiyorum.

Yeni yıl dolayısıyla size en samimi sağlık ve mutluluk dileklerimi sunarım.

(İmza) H. V. Velidedeoğlu

Prof. H. V. Velidedeoğlu Almanya, 1.8.1970

Aziz kardeşim İhsan Bey;

Sihhi sebepler dolayısıyla bir müddettir Almanya'da oğlumun yanındayım. Size yürekten selam ve sevgi ve saygılarımı sunarım.

Vaktiyle benden istemiş olduğunuz (Çorum) makalesini tesadüfen Oğlumun kâğıtları arasında buldum. Hemen takdim ediyorum.

Bilvesile en samimi sağlık ve mutluluk dileklerimi yollarım. Kardeşim efendim.

Allah sağlık verirse yakında memlekete döneceğim.

(İmza) H. V. Velidedeoğlu

İstanbul, 31 Ocak 1971

Aziz kardeşim İhsan Bey;

Lütufkâr mektubunuza candan teşekkürlerimi sunarım.

(Çorum) kelimesinin menşe'i hakkında vermiş olduğunuz bilgi için ayrıca teşekkürler ederim. Sırası gelirse bir yazımda bu bilgiyi kullanacağım

Bu vesile ile Kurban Bayramınızı yürekten kutlar, sevgi ve saygılarımı sunarım, aziz kardeşim, efendim.

(İmza) H. V. Velidedeoğlu

Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu

Erenköy, Nur S. 6 İstanbul

Erenköy, 8 Mart 1971

Sayın İhsan Sabuncuoğlu,
Çorum
Aziz kardeşim;

Kurban bayramından önce lütfetmiş olduğunuz mektuba ancak şimdi cevap verebiliyorum. Beni mazur görmenizi rica ederim. Mukabil tebriklerimi, sevgi ve saygılarımla birlikte sunarım.

(Çorum) kelimesinin etimolojisi hakkında verdiğiniz bilgiye bilhassa teşekkür ederim. Bu mevzuda bir yazı yazmak nasip olursa bu bilgileri kullanacağım.

Refikamla birlikte hepinize selam ve saygılar yollar, mutluluklar dileriz kardeşim, Efendim.

(İmza) H. V. Velidedeoğlu

Muhterem Hıfziddin Bey kardeşimize:

Bundan akdem son yazmış olduğum yazımda son satırlarda Çorum yahut Çorumlu kelimesinin menşe'i hakkında bir not ilave etmiştim ki, (Veliyeddin Kitapsaray 2338 numarada (Merasid-ül it(tı)lağ alâ esma-ül emkinetü vel süka... Varak 76)

Bunu benim Çorum'da tetkik etmeme veya tetkik ettirebilmeme imkân yok. Ancak İdadi mektebinde Coğrafya hocamız rahmetli Hüseyin Hüsnü efendinin "Hıfziddinciğim" diye yâd edişlerinin kulaklarımızda ve hafızamızda kalmış akislerine dayanarak ancak zatı alilerinin inceleyebileceği veya erbabına inceletebilecekleri bir konu olarak görmüş ve mahza hatırlatmak için yazıvermiştim.

Çorum'un derli toplu bir tarih kitabı yoktur. Buna uğraşan da alakadar olan da yoktur. Gerçi ben eskiden beri bazı notlar toplamaktayım. Bu münasebetle ve mahza teyidi muhabbet arzumuzla zatiâlinize yazıvermiştim.

8. 8.949 tarihli Cumhuriyet gazetesindeki kıymetli yazınızı da bu bakımlardan aramıştım. Lütfettiniz bir nüsha Almanya'dan ve ikinci bir nüsha bu defa İstanbul'dan irsal buyurmuş olduğunuz için bilhassa teşekkür ederim.

Muhterem yengemiz Hanımefendiye ve zatiâlilerine selam ve saygılarımı sunar devamı afiyet ve ikballerinizi dilerim. Efendim, kardeşim.

Çorum 19. 3. 1971
İhsan Sabuncuoğlu

EKLER:

(Bu bölümde Derlemelerim 3 dosyası içinde bulunmayan, ancak Derlemelerim 3 içinde bulunması uygun olacak yazıları bir araya getirmeye çalışılmıştır.

Çorum Belediyesi yayını olan BELDE Gazetesinin 26–27 sayılı nüshasında “İhsan Sabuncuoğlu Röportaj” başlıklı uzun bir yazı bulunmaktadır. Ekler bölümüne bu röportajı alarak başlıyoruz. A.Ozulu)

İhsan Sabuncuoğlu İle Röportaj

Sayın Okurlarımız...

Bu sayımızda sizlere, hayatı boyunca tüm enerjisini Çorum için kullanmış, Çorum’a hizmeti adeta hayatının bir parçası olarak aksatmadan sürdürmüş, taparcasına sevdiği bu şehrin gelişimine, yorulmak bilmeyen tabiatı ve zekâsıyla pek çok konularda katkılarda bulunmuş Emekli Noter Avukat İhsan Sabuncuoğlu ile yaptığımız bir sohbeti sunuyoruz.

Bizim kısaca Has Çorumlu diyerek tarifini yaptığımız İhsan Sabuncuoğlu ağabeyimizi Çorum’da 1969 yılında yayınlanan “İğdeli Gelin” dergisinde 5. sayıda Dr. Kemal Terlemez bakınız nasıl tasvir ediyor.

“ Kalıpsız fese benzeyen fötr şapkası, lastik-mes ayakkabılı, pırıl pırıl zekâsını aksettiren ela gözlerinin önündeki gözlüğüyle Çorum’un tipik, popüler, sevilen evlatlarındandır.”

BELDE Sayın Sabuncuoğlu, sizinle daha önce yaptığımız sohbetlerden 1899 yılında doğduğunuzu, Çorum Mektebi İdadisinden pekiyi derece ile 30 Haziran 1916’da mezun olduğunuzu, 3 Nisan 1923 tarihinde Ankara Encümeni Adlisinde yapılan Müstantiklik imtihanını, daha sonra da Noterlik imtihanını pekiyi derecelerle kazandığınızı biliyoruz. Askerliğiniz hakkındaki bilgileri de siz verir misiniz?

İ. SABUNCUOĞLU Harbiye Mektebi Yedek Subay Topçu Sınıfından birincilikle mezun oldum. 1924 yılında Yedek Topçu Asteğmen olarak tekrar askere alındım. 1943 yılında teğmenliğe terfi ettim, 1944’te terhis oldum.

BELDE Resmi hizmetlerinizi sayar mısınız?

İ. SABUNCUOĞLU 1916 yılında, İdadi Mektebini bitirince Çorum İaşe dairesinde kâtip olarak görevlendirildim. 1919’a kadar bu hizmette kaldım. 1919 yılında Çorum Mahkemesi Zabıt Kâtipliğine tayin oldum. 1924 yılında Keskin Müstantikliği yine aynı yıl Sungurlu Müstantikliği görevlerinde bulundum. Bu görevimden 1. 9. 1932 yılında istifa ederek ayrıldım. 23. 5. 1935 tarihine kadar Çorum’da Avukatlık yaptım. Aynı tarihte Çorum Noterliğine başladım ve Noterlik hizmetimi 13 Temmuz 1966 tarihinde yaş haddinden emekli oluncaya kadar sürdürdüm. Emekliliğimle birlikte tekrar Avukatlık yapmaya başladım.

BELDE Efendim, resmi hizmetleriniz dışında da bir an bile olsun boş durmadığınız ve memleket hayrına pek çok işler yaptığınız biliniyor. Bunlardan önemlilerini sayar mısınız?

İ.SABUNCUOĞLU 1932 1934 yılları arasında Belediye Meclisi üyeliği, sonraki yıllarda Çocuk Esirgeme Kurumu idare heyeti üyeliği, Kızılay idare heyeti üyeliği ve İkinci Başkanlığı, Halk Evi Köycülük Şubesi Başkanlığı, Halk Evi Tarih Şubesi Başkanlığı yaptım.

BELDE Bu yıllar arasında çıkartılan Çorumlu Mecmuaları da Halk Evi Tarih Şubesi Başkanlığını döneminize rastlıyor.

İ.SABUNCUOĞLU Evet, Çorumlu Mecmuasını aslında Yüce Atatürk'ün emirleriyle hazırlanmaya başlayan şehirler kılavuzuna hazırlık mahiyetinde Çorum hakkında topladığımız dokümanların şehirler kılavuzunun Çankırı'dan sonraki sayılarının çıkartılmaması ile Çorumlu Mecmuası adı altında Neşet Köseoğlu, Eşref Ertekin Hoca, Nazmi Tombuş ve benim gayretlerimizle yayınlanması bu tarihlerdedir.

BELDE Fahri olarak yaptığınız hizmetlerinizi yarım bırakmıştık Bunlardan hatırlayabildiklerinizi saymaya devam eder misiniz?

İ.SABUNCUOĞLU Çorum Lisesini açtırmak için çok uğraştım, broşür bastırdım ve Lisenin açılmasını sağladık. Aynı Lise'nin okul aile birliği idare heyetinde başkanlık dahi yaptım. Türk Maarif Cemiyeti Çorum Şubesi Başkanlığı, İmam Hatip Okulu Kurma ve Koruma Derneği Başkanlığı, Devlet Hastanesi Onarım Derneği Üyeliği, Sağlık Derneği, Kan Bankası İnşaat Heyeti Üyeliği, Ilıca Bağlarını Kalkındırma Derneği Başkanlığı ve diğer sosyal görevleri sayabilirim.

BELDE Sayın Sabuncuoğlu, çeşitli gazetelere memleket meseleleri hakkında yazılar yazdığınız, bilhassa Çorum Tarihi ile ilgili araştırma ve derlemeleriniz mevcut. 1985 yılında 5. Hitit Festival Komitesince bastırılmış olan " Çorum Tarihi" de sizin hazırlamış olduğunuz iki ciltlik Çorum tarihi Derlemelerinizden pek çok alıntılar var. Sizin hazırladığınız " Çorum tarihine ait Derlemelerim" isimli kitabın baskısı üzerinden 11 yıl geçti. Bugün o kitaba eklemek istediğiniz bazı notlar olur muydu?

İhsan Ozulu'ya verdiğiniz Hacı Hasan Paşa ile ilgili notları geçtiğimiz sayılarda (Belde'de) Çorum Büyükleri sütunlarında yayınladık. Hacı Hasan Paşa ile ilgili bu notların kitap haline getirilmesini arzuladığınızı biliyoruz. Paşa'yı çok mu seviyorsunuz?

İ. SABUNCUOĞLU Hacı Hasan Paşa, Ali Süavi'yi öldürdü diye "bayağı adam" derler. Bu doğru değildir. Muallim Naci ve Ziya Şakir'in yazı ve kitapları var. Bu kitap " Geçmişte Bizi İdare Edenler" ismini taşır ve Çorum Kütüphanesinde mevcuttur. Bu kitapta Hacı Hasan Paşa'dan övgü ile söz edilir. Bu kitabı herkesin okumasını tavsiye ederim. Hacı Hasan Paşa hakkındaki iyi düşüncelerimi sadece kitaplardan değil bizzat Hacı Hasan Paşa'nın çevresinde bulunanlardan ve onu yakından tanıyanlardan

dinlediğim ve aldığım notlardan biliyorum. Hacı Hasan Paşa'ya okuma yazma bilmez derler ve okuma yazma bilmediği için 7 ve 8 eski rakamlarını yan yana yazarak imza attığını da iddia ederek bunu kanıtlamaya çalışırlar. İşin aslı rakamlarla 7 ve 8 yazılıp üstten bir çizgi ile birleştirilince eski Türkçe yazı ile Hasan olur. Paşa'nın iyi okuyup yazdığına dair ayrıca belgeler de vardır. Hacı Hasan Paşa'nın Mahmut Şevket Paşa'yı ölümünden kurtardığını, İstanbul'da torunu Hümeysra Hanımdan bizzat dinledim. Hacı Hasan Paşa basit değil mert ve dirayetli bir devlet adamı idi.

BELDE Sayın Sabuncuoğlu resmi görevleriniz, fahri görevleriniz Çorum tarihi ile ilgili araştırma ve derlemeleriniz ve gazete yazılarınız ayrıca pek çok konuda memleket hizmetleriniz dışında, ülkemize yüksek tahsil yapmış 6 tane de erkek evlat yetiştirdiniz. Çocuklarınızın tahsilleri bu kadar yoğun yaşamınızda sizin için sorun oldu mu?

İ.SABUNCUOĞLU Ben onlara iyi terbiye vermeye çalıştım. Aslında onlar tahsilleri müddetince birbirlerine yardımcı oldular, bana yük olmadılar. İlk çocuğum Gültekin Almanya'da Makine Yüksek Mühendisliği tahsili yaptı. Envertekin Operatör-Doktor, üçüncü oğlum Sungurtekin İnşaat Yüksek Mühendisi, dördüncü oğlum Vehbi Hâkim, İsmail Mete Almanya'da İnşaat Mühendisi, altıncı ve en küçük oğlum Tevfik Tezer de Makine Mühendisliği tahsili yaptı.

BELDE efendim, Çorum için yapılması gereken Devlet yatırımları size göre neler olmalıdır. Ayrıca Belediyemizin çalışmaları ile ilgili görüş ve isteklerinizi belirtir misiniz?

İ. SABUNCUOĞLU Devlet Niğde'ye 220 milyarlık yatırım yapmış Çorum daha merkezidir, her tarafa ulaşımı kolaydır. Her türlü yatırıma layıktır. Başta Demiryolu olmak üzere şehre içme suyu temini için barajlar yapması devletimizin görevidir. Öncelikle Devletimiz bu konulara el atmalıdır. Belediyede benim de Meclis üyeliği gibi görevlerim oldu. Belediyeden herkes bir şeyler bekler. O zamanlarda da şehir imar planları yaptırılmaya çalışılmış, hatta saat kulesi merkez olmak üzere geniş caddeler açılması istenmişti. Bu başarılamadı. Şimdi ise Belediye başkanının Yeni İskilip Caddesini açtığını duydum. Çok hayırlı bir hizmet. Bu hizmetleri devam ettiriniz, bağ yollarına yardımcı olunuz, sizlerin işi budur, geride bir işiniz yok. Memleket için çalışınız, sizden beklenen budur.

BELDE Sayın İhsan Sabuncuoğlu, çok hareketli bir yaşamınız olmasına rağmen yorgun değilsiniz ve dinç görünüyorsunuz? Bunu neye borçlusunuz?

İ. SABUNCUOĞLU Ben içki ve sigarayı kesinlikle içmedim. Açık havada yürümeyi ve tabiatı çok severim. Okumak tek meşgalem. Sürekli okurum. İlgimi çeken her şey hakkında etraflıca araştırma yapar, notlar alırım.

BELDE Folklor ve müzikle uğraşma fırsatı bulabildiniz mi? Bu konularda herhangi bir çalışmanız oldu mu?

İ. SABUNCUOĞLU Çok isterdim, ancak ne folklor ne de müzikle uğraşamadım. Yalnız birkaç türkümüzün radyoda bile başka yöreler ait olduğu söyleniyor. Mesela “Hey Onbeşli Onbeşi, Tokat Yolları Taşlı” türküsünde her ne kadar Tokat ismi, geçiyorsa da bu türkü Çorum’undur. Bir de “Kâzımım” türküsü vardır. Eskiden hapishane yanı mezarlıktı, işte o mezarlıkta Kâzım’ı pusuya düşürmüşler. Sevenleri ağıt yakmış, türkü okumuş. Bu da Çorum’undur.

BELDE Sayın Sabuncuoğlu, bundan sonra Çorum’a sahip çıkacak genç Çorumlulara öğüt ve tavsiyeleriniz nelerdir?

İ.SABUNCUOĞLU İçki, sigara ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan uzak dursunlar. Spor yapsınlar, terbiyeli ve imanlı olsunlar. Memleketi ve milleti, birbirlerini sevsinler. Çok okusunlar, hoşgörülü olsunlar.

BELDE Sayın İhsan Sabuncuoğlu sizleri yorduk, vaktinizi aldık. Verdiğiniz değerli bilgiler için teşekkür ediyoruz. Yaşadığınız sürece Çorum ve Çorumlular için değerli hizmetlerde bulundunuz. Çorum sizi daima minnet ve şükranla anacaktır. Sağlıklar diliyoruz efendim.

(Belde Gazetesi 1988 (Nisan) Sayı: 26-27’den)
(BELDE GAZETESİ YIL 3 SAYI 30-31’DEN)

ÇORUM BİR ÂŞIKLISINI KAYBETTİ

- Tüm yaşamını Çorum'un kalkınması, gelişmesi için adeta vakfeden, Çorum Tarihi ve Kültürünün arşivi, has Çorumlu, Emekli Noter, Avukat İhsan Sabuncuoğlu'nu 12 Aralık'ta toprağa verdik.

Çorum'un tanınmış simalarından Emekli Noter-Avukat İhsan Sabuncuoğlu 11 Aralık günü 89 yaşında hayata gözlerini yumdu. Kısa bir müddet önce yakalandığı hastalıktan kurtulamayan İhsan Sabuncuoğlu'nun cenazesi 12 Aralık Pazar günü Ulu mezarlıkta toprağa verildi.

1899 yılında Çorum'da doğan İhsan Sabuncuoğlu, 1916 da Çorum Mekteb-i İdadisini bitirerek Çorum İaşe dairesine kâtip olarak girmiş, 1919 yılında Çorum Mahkemesi Zabıt Katipliğine yükselmiş, 1923 te Ankara Encümen-i Adli'since yapılan müstantiklik ve Noterlik imtihanını pekiyi derece ile bitirerek önce Keskin, daha sonra Sungurlu Müstantikliğinde bulunmuş 1932 den 1935 yılına kadar Çorum'da Avukat olarak çalışmış İhsan Sabuncuoğlu bu tarihten emekli olduğu 13 Temmuz 1966 tarihine kadar Çorum Noterliğinde bulunmuştu.

Ölümü ile tüm Çorumluları üzüntüye boğan İhsan Sabuncuoğlu ile geçtiğimiz yıl Belde Gazetesi 26-27'inci sayısında yaptığımız röportajda onu " Hayatı boyunca tüm enerjisini Çorum için kullanmış, Çorum'a hizmeti hayatının bir parçası olarak aksatmadan sürdürmüş, tapacasına sevdiği bu şehrin gelişimine, yorulmak bilmeyen tabiatı ve zekâsıyla pek çok konuda katkıda bulunmuş bir has Çorumlu" diyerek tarif etmiş ve hemşerimiz Sayın Dr. Kemal Terlemez'in 1969 yılında yayınlanan İğdeli Gelin Dergisinde yer almış " Kalıpsız fese benzeyen fötr şapkası, lastik-mes ayakkabılı, pırıl pırıl zekâsını aksettiren ela gözlerinin önündeki gözlükleriyle Çorum'un tipik, popüler, sevilen evlatlarındanır" tasvirine yer vermiş ve yine Çorum ile ilgili konularda sohbet etmiştik.

Ölümüne kadar, tüm hayatı boyunca Çorum ile ilgili tüm konularda duyarlı olmuş, Çorum Tarihi ile ilgili araştırmaları bulunan İhsan Sabuncuoğlu'nun 9.10 1988 tarihinde, ölümünden tam bir ay önce Belediye Başkanımız Necdet Diken'e yazdığı mektupta yine Çorum sorunları ile ilgili görüşlerini şu şekilde dile getiriyordu.

"Üçutlar Caddesi denen sokakta Tanyeri Okulu önünde iki basit

ahşap kerpiç yapılı ev var idi. Geçen pazartesi pazarına giderken gördüm ki yıkılmış yok olmuş, sokak genişlemiş. Bir Çorum sever olarak sevindim. Sene 1960 da Vali Varinli, Belediye Başkanlığı yaparken küçük Okul binasını yıktırılmış, yerini genişletmiş, şimdiki güzelim okulu küçük okul binasını yaptırmış idi ve doğu kuzey köşesinde bu iki yapı kalmıştı. Hele şükür siz Necdet Bey ve mesai arkadaşları takdir etmişler sokağın bu kısmı caddeye benzemiş.”

“hatırlarım ki O muhterem ve merhum Varinli Vali sene 1960 da Belediye reisi olarak dahi bulunurlarken Osmancık Caddesini 24 metre genişlikte açmaya başlamıştı. Amma halefleri 12 metreye indirmişlerdi. 25–30 sene geçti. Artık dar görülen Osmancık Caddesinin genişletilmesi imkânsızlaşmıştır. Bari ona paralel olarak Üçtutlar Caddesi böyle genişletilse...”

Ölümü derin üzüntü yaratan İhsan Sabuncuoğlu BELDE gazetesi’ne gönderdiği diğer bir mektupta da “Dua ederim ki sizlerin de ferden ferda kadir ve kıymetlerinizi bilenler çok olsun” diyerek bizleri sevindirmişti. Biz de şimdi rahmetle andığımız bu büyüğümüze “bizler de ferden ferda sizin kıymetinizi biliyor, yattığınız yer nur olsun” diyoruz..

-Çorum Belediyesi Belde Gazetesi-

Turgut Özal İş Merkezi Salonunda M. İhsan Sabuncuoğlu’na Saygı Günü Toplantısı

İhsan Sabuncuoğlu’nun “Çorum Tarihine Ait Derlemelerim I- II” ve “Maarif Hayatımız ” isimli üç kitabını bir arada olarak Çorum Belediyesi tarafından yeniden baskısı yaptırılmıştır.

28 Şubat 2008 tarihinde söz konusu yeni baskı kitabın tanıtımı ve İhsan Sabuncuoğlu’nun hayatının anlatıldığı bir toplantı düzenlenmiştir.

Bu toplantıya Sabuncuoğlu ailesi ve yakınları da davet edilmiştir. Sabuncuoğlu ailesi adına İhsan Sabuncuoğlu’nun oğullarından Emekli Hâkim Vehbi Sabuncuoğlu’da toplantıya katılmış ve aşağıdaki konuşmayı yapmışlardır.

“Oğlu Vehbi Sabuncuoğlu’nun ağzından”

Sayın Belediye Başkanımız, Sayın orumlular ve Sayın Misafirler,
Konuşmama başlarken, hepinizi saygılarımla selamlarım.

Rahmetli babam Mehmet İhsan Sabuncuoğlu’nun hazırlayıp 1972–1973 yıllarında bastırđıđı (Çorum Tarihine Ait Derlemelerim ve maarif Hayatımız isimli) kitaplarının, tekrar basılarak tek bir kitap halinde yayınlanmasından Sabuncuoğlu ailesi olarak büyük bir memnuniyet duyuyoruz.

Bu kitabın basılıp yayınlanmasını ve dağıtılmasını sağlayan sayın Belediye Başkanımıza, ailece şükranlarımızı arz ediyoruz.

Ayrıca kitabın yayına hazırlanmasında büyük emek sarf eden İrfan Yiğit beye de teşekkürlerimizi sunarız.

Bu kitapta orum’umuzun doğudan batıya, kuzeyden güneye giden yollar üzerinde olduğu için her devirde önemli bir yerleşme yeri olduğu bir kere daha ortaya çıkmaktadır.

Milattan takriben 3 bin yıl evvel yaşayan Hititlilerin başkentinin orum topraklarında olması büyük önem arz etmektedir.

Ayrıca İslamiyet’i yaymak ve İstanbul’u fethetmek isteyen İslam ordularının orum’dan gelip gittiği anlaşılmaktadır. Bu dönemde orum’da vefat eden ve şehit olan sahabelerden SUHEYB-İ RUMİ, Kereb-i Gazi Übeyt-i Gazi ve Saad bin Vakkas gibi İslam büyüklerinin orum içinde metfun olmaları orum’umuzun değerini bir kat daha artırmaktadır.

Bu kitaptan anıyoruz ki, orum’da eğitim veren Liseler, eski adları ile Erkek Sanat Okulu, Kız Enstitüsü ve İmam Hatip Okulları yıllarca önce, büyük emek ve gayretlerle açılmıştır. Bunun için orum ileri gelenleri ve halkı bu arada babam da gayretler sarf etmişlerdir. Hepsini rahmet ve minnetle anıyoruz.

Bu eğitim yuvalarından sadece orumlu değil civar il ve ilçeler gençleri de yararlanmışır. Bu okullardan mezun olduktan sonra Üniversitelere devam eden gençlerden pek çok vali, kaymakam, hâkim, savcı ve pek çok profesör yetişmiştir. İsimlerini saymakla bitiremeyiz. Hepsiyle iftihar ediyoruz.

Bir zamanlar 63 vilayeti olan Türkiye’imizde, orum gibi pek çok il

de Lise seviyesinde okul yoktu. Çorum Lisesinin açıldığı 1948 yılından bugüne kadar geçen 60 yılda ülkemiz eğitim öğretim kurumları sahasında büyük gelişme göstermiş ve bugün 81 ilin büyük kısmında Üniversiteler dahi açılmıştır. Bu arada Çorum'da Hitit Üniversitesinin açılmış olmasını da takdir ve sevinçle karşılıyoruz. Bu sonuca ulaşmak için çalışan devlet adamlarımıza, politikacılara, Belediyemize ve Çorumlulara şükranlarımızı arz ederiz.

Gençlerimizin bu eğitim yuvalarının yıllarca ne emekler verilerek maddi ve manevi büyük fedakârlıklarla sağlandığını düşünerek daha fazla bir azimle derslerine çalışarak, vatan ve millete en iyi şekilde hizmet vermelerini bekliyoruz. İstikbalde ne kendilerine ne de ailelerine faydalı olmayacak fena alışkanlık ve zararlı şeyler ve boş meşgalelerden uzak durmalarını temenni ediyoruz.

Rahmetli babamın bu kitapları hazırlarken pek çok belgenin temininde yardımcı olduğunu bildiğim rahmetli kütüphaneci Eşref Ertekin'i de saygılarımla yâd ediyor, mekânının Cennet olmasını diliyorum.

Konuşmama burada son verirken, rahmetli babamın bu eserlerini tekrar bastırıp Çorumluların okuması için dağıtımını sağlayan Sayın Belediye Başkanı Turan Atlamaz'a ve şahsında bütün emeği geçenlere tekrar teşekkürler ediyorum.

Siz misafir ve dinleyicilere ve bütün Çorumlulara da buraya kadar zahmet edip geldiğiniz için teşekkür eder hepinize saygılar sunarım.

28/ Şubat/ 2008
Vehbi Sabuncuoğlu

İNDEKS

- 12'İnci Yüzyılda Çorum 36
- 13'Üncü Yüzyılda Çorum 36
- 14'Üncü Yüzyılda Çorum 36
- 15 Ağustos 1289 Tarihli Bir Vesika 74
- 15'İnci Asırda Çorum 37
- 16'İnci Asırda Çorum 37
- 17'İnci Asırda Çorum 37
- 18'İnci Asırda Çorum 37
- 19'Uncu Yüzyılda Çorum 38
- 20'İnci Yüzyılda Çorum 38
- 1272 Tarihli Ve Ziraat Hakkında Buyrultu 74
- 2007 Yılı Sayım Sonuçları: 31
- Alaca Hüyük 33
- Arkut Kaplıcası (Hamamözü) 54
- Aziz Kardeşim İhsan Bey, 105
- Bayram- Düğün Ve Müstesna Günler Kıyafetleri 50
- Behçet Kemal Çağlar 15
- Belde Gazetesi'nin İhsan Sabuncuoğlu İle Röportaj 114
- Belde Gazetesi'nin İhsan Sabuncuoğlu'nun Vefatı Haberi 118
- Boğazkale'nin Tarihi Eserleri: 32
- Büyükelçi Fuat Kepenek'in Mektubu 106
- Çiftçi Malları Koruma Başkanlığına 98
- Çiftçi Mallarının Korunması 61
- Çorum'a İyi Hizmetleri Unutulmayacaklardan
- Müftü Mehmet Tefik Efendi 10
- Çorum Belde Gazetesi 26-27 Nüshasında Düzeltmelerim 91
- Çorum'da Edebiyat, Musiki, Resim, Yazı Ve Heykeltcilik 41
- Çorum'da Gazeteler 65
- Çorum'da Kış Hazırlıkları 50
- Çorum'dan 90 Süvari Toplanıp Orduya Gönderilmesi Hakkında 76
- Çorum'da Öğretmenler Kooperatifi 65
- Çorum'da Örf Ve Âdetler 46
- Çorum'da Ve Çorum Müzesinde Halen Mevcut Bulunan Tarihi Belgeler 40
- Çorum'da Yiyecekler Ve Yemek Malzemeleri 51
- Çorum Gelişiyor 66
- Çorum Mitolojisi 42
- Çorum Onuncu Cumhuriyet Bayramı
- Kutlulama Komitesi 12
- Çorum Sancağının Vergisi Hakkında 69
- Çorum Sancağının Vergisi Hakkında: 69
- Çorum Şeker Fabrikası 103
- Çorum Tarihine Ait Bazı Notlardan Özetler 22
- Çorum'un Coğrafi Durumu Ve Nüfusu 43
- Çorum'un Eski İdare Amirlerinden Bazıları 68
- Çorum'un Eski İdare Amirlerinden Bazıları: 68
- Çorum'un Hali Hazır İlçe Nüfusları Ve Merkeze Uzaklıkları : 30
- Çorum'un İklimi Ve Özellikleri: 28
- Çorum'un İlim Ve İrfan Âleminde Yücelmiş Biricik Evladı Ordinaryüs Profesör Hıfzı Veldet'e Saygılarımla 101
- Çorum'un İlk Sancak Beyi (Çorumlu Oğlu İlyas Bey) 87

- Çorum'un Jeolojik Durumu: 30
- Çorum'un Kutlanacak Kurtuluş Günü Niçin Olmasın? 82
- Çorum'un Nüfusu 67
- Çorum'un Orman Durumu 42
- Çorum'un Otelleri 66
- Çorum'un Ovaları: 30
- Çorum'un Özet Halinde Kısa Tarihçesi Ve 6'İnci Yüzyıldan İtibaren Geçirdiği Safahat 28
- Çorum'un Tanınmış Dağları: 29
- Çorum'un Tarihi Ve Asırlar Boyu Geçirdiği Safahatın Özeti 31
- Çorum'un Tren Özlemi 57
- Çorum'un Tren Özlemi-1 57
- Çorum'un Tren Özlemi -2- 58
- Danişment Ve Ahmet Danişment Hükümeti 35
- Derlemelerim 1. Cilt Sahife 36'Ya Ek: 13
- Derlemelerim 3 Üzerine Birkaç Söz 2
- Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü 97
- Diğer Delege Abdurrahman Dursun Bey İse 86
- Doç. Dr. Nihat Özyardımcı'nın Mektubu 107
- Ekler 114
- Emekli Hakim Vehbi Sabuncuoğlu'nun Konuşmasından 120
- Enerji Ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına 97
- Erkek Kıyafetleri 48
- Esseydi Süleyman 75
- Ev Ve Sokak Kıyafetleri 49
- Giyim Ve Kıyafetlerden Kadın Kıyafetleri 48
- Gültepe 33
- Hacı Bekir Baba 21
- Hacı Bekir Babanın Ulu Mezardaki Mezar Taşındaki Kitabe: 20
- Hacı Bekir Baba'ya Ait Hatıralar 18
- Halay 16
- Hamit Camisi Kapısı Üstündeki Kitabe 21
- Hanedan Odaları 51
- Hıdırlık (Suheybi Rumi) Zaviyedarlarına Ait (Tuğra) 80
- Hıdırlıktakilere Ait Olarak Rivayetler 17
- Hıfzı Veldet Velidedeoğlu'nun Anıların İzinde İsimli Kitabının 86'İnci Sahifesinden 106
- Hüseyin Cahit Yalçın'dan 7
- İçindekiler 4
- İhsan Buci'nin Naklettiği Bir Hatıra 20
- İklim 45
- İmar Ve İskân Bakanlığı 100
- İskilip Caddesi 27 Metre Genişliğinde Açılıyormuş 88
- Kaleler 32
- Kaplıcalar: 29
- Kızılırmak Üzerindeki Geçitler: 29
- Kızılırmak Üzerinde Mevcut Ana Köprüler: 29
- Küçük Kıyamet 57
- Kullanılan Kaplar 51
- Lokantalar 66
- Mabeyn Ve Saraylar 33
- Madenler: 29
- Mahalle Ve Sokak Adları 59

- Mahmut Şevket Paşayı Ölümünden Kurtarma Hikâyesi: 92
- Mektebe Başlayış Kıyafeti 49
- Mesleklere Göre Kıyafet 50
- Mevsime Göre Kıyafet 49
- M. İhsan Sabuncuoğlu'na Saygı Günü Toplantısı 119
- Milli Oyunlar Festivalinde Çorum Halayını 14
- Misafirlik Kıyafetleri 49
- Muhterem İhsan Ozulu Bey 90
- Muhterem İhsan Ozulu Bey, 29.4.1989 90
- Müjdeli Haberler 62
- Musiki-Resim 41
- Nazaret Emri 78
- Necdet Diken Bey'e 108
- Nizamattı Adliye Hakkında Buyrultu 76
- Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu 63
- Osmancık Adı 93
- Prof.Dr. Ahmet Samsunlu'nun Cevabı 100
- Profesör Dr. Ahmet Samsunlu'ya Bir Kutlama 100
- Sait Paşanın Kurra-İ Şeriye Hususundaki Buyrultusu 73
- Saygı Değer Profesör Ahmet Samsunlu Bey'e 100
- Sayın Başbakan Bülent Ulusu'ya 108
- Sayın Ve Muhterem Adaşım İhsan Ozulu Bey: 3
- Şeriye Sicillerinden 2 26
- Sivas Kongresi Ve Çorum 84
- Sihat Ve İctimai Muavenet Vekaleti 56
- Su 66
- Sular 44
- Suları: 29
- Surlar: 32
- Türkiye Cumhuriyeti Konsey Başkanı Kenan Paşamıza 81
- Tütün Gümrüğü Hakkında Amasya Mutasarrıfı Hüseyin Remzi Paşanın Emri 76
- Ulaşım 45
- Vatan Gazetesi 65
- Yağış 45
- Yaşa Göre Kıyafet 49
- Yatak Kıyafetleri 49
- Yazışmalar-Dilekçeler-Mektuplar-Kutlamalar 95
- Yazılıkaya 33
- Yazı Ve Heykel 41
- Yeryüzü Şekilleri 43
- Yürümeye Başlayan Çocuk Kıyafeti 49
- Zaman İçinde Çorum'a Hakim Olan Devletler Hakkında Özet Bilgiler 33
- Zile Ve Amasya Muhassıllıklarının Çorum Muhassıllığına İlhakı 70
- Zile Ve Amasya Muhassıllıklarının Çorum Muhassıllığına İlhakı Hakkında 70
- Zincirli Mabet 33

MAARİF HAYATIMIZ

M. İhsan SABUNCUOĞLU

MAARİF HAYATIMIZ

ÖNSÖZ

Çorum'da Münevver azlığı vardır deniyor, evet, fakat bunun sebebi pek tesbit edilmemiş bulunuyor.

Çorum, Başkentimizin yanı başında olmasına rağmen, öyle sanıyoruz ki ancak bilenlerce biline bilmiş, istemeyi bilmekten ziyade anlaşılmayı özlemiş bir halk diyarındır. Çorum ili, ziraat ve sanayi sahasında yaşayışını ayarlamış ve nüfus kesafeti itibarıyla normalin üstünde bulunmuştur. Modern dünyanın en keskin silahı olan irfan yuvalarından ve medeniyetin meşalesi olan Şimendüferden mahviyetli hali ile yıllardır mahrum kalmış bir yer denebilir.

Eskiden Çorum'da okuma okutma zevki ve teşkilatı nehalde idi. Bu gün maarif sahasında tekemmülümüz ne safhalardadır. Çorum'da Münevver denebilecek (orta ve yüksek tahsil görmüş) ne kadar adam yetişebiliyor. Bu hususta duyulan ihtiyaç hisleri ve bunların temini için çalışma hareketleri elbet birer tetkik mevzuu olabilir.

Eskilere ait toplayabildiğim bazı malûmatı ve son 40-45 yıldır içinde Çorum'da İyidadi ve Ortaokul müesseselerinin yetiştirdiği mezunların listelerini ve yenileri için yapılmış müracaatlara mütedair bulunan bazı notları derlemeyi faydasız bulmadım.

Her daim başımızda baş olarak kalmasını bütün Milletçe dilediğimiz Milli Şefimizin, imkan hususunda lise hakkındaki arzularımızın tatminine çalışacağı vad ve tebşirleri her Çorumlunun kalbinde sönmeyen ümit ışıkları açmış ve imkan husulünü gözlemek, tenevvür için atıya ait en kuvvetli hayal kaynağımız bulunmuştur.

İhsan Sabuncuoğlu

-V.1-

Eski halimize ait malumat araştırırken, Evliya elebi'yi hatırlamamak kabil değildir. orum Kütüphanesinde 50 numarada bulunan seyahat namesinin 408 inci sahifesinde orum'dan bahsederken Evliya Çelebi, Şehir kırk iki mahalle ve kırk iki mihrabdır. 4300 bağlı bahçeli evleri vardır.

Yedi yerde Darüttedris'i... on bir Mektebi sıbyanı, yedi hanı vardır...

300 dükkânı olup her dürlü esnafı mevcuttur. Erbabı Maarifi nükte şinas çelebileri, ulema ve suleha ve meşayihî yaranı garibüddiyar adamları, selahı hal ile maruf mü'min ve müvahhid kimseleri çoktur. Abuhavasının letafetinden halkının rengiruları hamret üzre olup orta boylu cesim adamları olur, güzelleri çoktur...

-V.2.-

Hicri 980 tarihli arabca bir vakfiyede elbac Sinan bin Mustafa namında birzâtın orum'da Esirüddin mahallesinde kendi ismi ile müsemma olarak yaptırdığı Müallimhane için orum'da on yedi dükkân ve o zamanlar kaza olan Temürlük Karahisar'ın Hacı bayram karyesinden kendisine ait dördte birini ve İskilip kazasının Viranseki divanından Viranseki karyesi ile Akkil, Akseki, Ahmetfakin, İnehacı, Haciköy, eriler, Bezirgan Kayaağzı köylerinin keza kendisine ait sekiz de birini vakfeylediği anlaşılıyor. Bu vakfiyede tevliyet evvela kendisine ve vefatından sonra da evladü evladına tahsis olunuyor. Bu vakfiyelerden hasıl olacak iyradın evvela Darüt talimin rekabesine ve artanından onda biri mütevellîye ve yevmiye iki dirhem Muallime ve yevmiye bir dihem de halifeye verilmek kaydediliyor. Bu vakfiye H. 1158 tarihli bir fermanla ve 1209 ve 1226 tarihli iki kıta beratla da tavsik olunuyor. Bu beratlardan 1209 tarihlişinde Muallim hanede Muallimi sıbyan olarak Mahmut ve Ahmet kardeşler zikrediliyor.

-V.3-

Hicri 1004 tarihli arabca yazılı diğer bir vakfiyede de: Hicri Mehmet kızı Hacı Zehra namında bir kadın, Darülkurra ismile orum'da Sabuncu mahallesinde bir mektep aıyor ve buraya sekiz dükkân ve bin dirhem vakfediyor.

Bu Darülkurrada okutacak Muallime yevmiye beş dirhem verilmesi işaret olunuyor. Ve bu vakfiyede tevliyet evvela kendisine sonra sulbiye kızına, ve sonra evlâdü evladın tahsisi olunuyor, bu vakfa, vakıf, baba

bir kardeşi Eslame hatunun evladlarını da nazır tayin ediyor. Gerek mütevellîye ve gerek nazıra birer miktar hisse tefrik olunuyor. Burada bahsi geçen Eslame hatun koca Mehmet Paşanın kızıdır. Bu Eslame hatun ve babası koca Mehmet Paşanın vakfiyeleri Çorumlunun iki sayılarında neşredilmişti.

-V.4-

Eski Şeriye Mahkemelerine ait bir sicil defterinin 96 ncı sahifesinden:

1170 hicri tarihinde Çorum Akpınar mahallesi ahalisinden elhac Ali efendi bin Mahmud'un muhtelif kitaplarını ve bir menzil hanesini vakfettiği anlaşıyor ki bunda (mahallei mezburede vaki menzili mahdud mezkur dersane ve mektep olup saliful beyan kitaplar dolap içinde mevzuan hıfz olup...) demekte ve mütevellî tayini ilavet olunmaktadır.

-V.5-

Yine bir sicil defterinin 34 üncü sahifesinden alınmış 1271 tarihli notda Çorum'da Sofular mahallesinde sakin muallimi sıbyan Bekir efendi Meclisi Şeride tekriri kelimeler ederek (kendi malinden ifraz ve tayin eylediğim beşyüz kuruşu vakfeyledim ve şöyle şart tayin eyledim ki meblağı mezbuburun ribhi mahalleyi mezburede vaki Çırak hoca mektebi demekle maruf mektepte Muallimi sıbyan olan zata verile...)

-V.6-

Yine bir Şeriye sicil defterinin 59 sahifesinden E. Ertekin'in aldığı nota nazaran, 1277 senesinde Emine binti Hacı Hüseyin nam hatun tarafından beşyüz 40 kuruş vakfedilib meblağı mezburun nısfı Gülabibey mahallesinde vaki Ömer nebci medresesi derununda ki şadranın tamir ve terminine ve nısfı ahari dahi Medreseyi mezkûrede Hafız Kütüp olan kimseye tayin ve tahsis edüp meblağı mezburu mütevellî tayin ettiği zate tevdi etmiş olduğu işaret olunmaktadır.

-V.7-

1258 tarihli olan ve Şeriye sicil defterinin 74 sahifesinden alındığı Ahmet Halit imzasile tevsik edilmiş bulunan bir notta:

Şerayi şiar Çorum ve Karahisarı Temürlü ve faziletli Değekkeskini ve İnallu ballu ve Keskin Kazalarının Kuzat nuvvabi efendilerine diye başlayan ilk satırlardan sonra (herkes çoluk çocukların mektebe verip

tahsili ilmühale kemal mertebe suyu layuhsa olunmak ve bu babda iyteraz ve tesahül vafer derece müsamaha tecahül eden. olur ise o makuleler derhal terbiye ve tedip kılınmak hususuna iradeyi fuyuzat ifadeyi Hazreti padişahı) olduğundan bahsen emirler verilmektedir.

-V.8-

Keza sicil defterinden 25.1.942 de alınmış notlardan:

Çorum sancağının havi olduğu kazalar nuvap ve müftilerine 1269 da gelmiş Amasya'dan mutasarrıf Paşa'nın gönderdiği bir emirde de Eshabı hayrat tarafından inşasına muvaffak olunan mekteplerin idare olunacağı kadar vazife tayin olunmuş iken müruru zaman ile masarif artmış ise de taşralarda... mevcut olan bilcümle mekteplerin açık ve kapalı olanların ve kaffesinin muhassasat ve muayyenatın bil etraf tahkik ve zahire ibracile hakikat halin bamazbata işarile defterlerinin tanzim ve takdimi... alzimeden olunduğundan... Kaza ve kasaba ve karyelerinizin mevcut olan bilcümle mekteplerinin açık ve kapalı olanlarının kaffesinin muhassasat ve muayyenatın bu hususa memuren gönderilen Ali Rıza efendi isimli zat nezareti ile vesair icyab edenler marifetiyle tahkik ve iş'an emredilmiştir.

-V.9-

Çorum milli kütüphanesinde mevcut 1293 senesine ait salnemenin 106sahifesinde Çorum Rüşdiye mektebi Muallim evvel efendi, Muallimi sani Bekir efendi, Rik'a Mualimi halil efendi, Sülüs Muallimi Emrullah efendi. Bevap Mustafa efendi.

-V.10-

1307 senesine ait ve Ankara Vilayetine mahsus salnameden: Milli Kütüphanede 733-9572 no.da kayıtlı

Mektebi Rüştî:

Muallimi evel Ali Rıza efendi.

" Sani Bekir "

" SalisNaim "

Rika Muallimi Fazlı "

Sülüs Muallimi Emrullah "

Bevap Abdullah efendi.

-V.11-

1311 senesine ait Ankara Vilayetine mahsus salnameden:

Mekteb-i Rüştî
Muallimi evvel Ali Rıza efendi
" Sani Bekir "

Rika Muallimi Fazlı "

Sülüs " Emrullah "

Çorumda on bir medrese ile derunlarında 2960 kütübü mütenevvela ve nefiseyi havi iki kütüphane kasabayı mezkûreyi tezyin eden ebniyei aliyedendir.

Çorum kasabasında
7831 zükurmüslim
7919 ünas müslim
101 zükürüm
45 ünas rum
308 zükur ermeni
205 ünas
19 katolik
33 protestan
168 kıpti
16626 yekûn kasaba nüfusu

Çorum milli kütüphanesinde 727 numarada mevcut ve 1317 senesi itieriyesine mahsus salnameyi Nezareti Maarifi Umumiye isimli kitaptan:

Sahife 951de

Çorum Mektebi Rüştisi:
Muallimi evvel Ali Rıza efendi

" sani Fazlı "

" Salis Galip "

Rika Muallimi Fazlı "

Sülüs " Emrullah "

Talebe adedi 109

İskilip kazası Mektebi Rüştisi

Talebe adedi 23

Sungurlu Mektebi Rüştisi

Talebe adedi 36

ÇORUM'DAKİ MEDRESELER

Medresenin ismi	Mahalli Müderisi	Talebe Adedi	Medresenin Banisi
Camii Kebir Camii şerif Avlısı	Osman Efendi	25	Aleaddin Selçuki
Süleyman Feyzi Pş. Çöplü Mah.	Mustafa Efendi	15	Tevkii Süleyman feyzi
Ölçekoğlu “ ”	Hasan Efendi	30	ölçek zade Hasanağa
Muzafferbey Medrese Mah.	Şamlız. Apdullah	13	Muzaffer paşa
Kurtoğlu Emir Ahmet Mah.	Ahmet ve Nuri Ef .	35	Kurdoğlu Süleyman
Hacı osman Efendi Hacı Nasrullah	Mustafa Efendi	30	Hasan Ağa
Abdulkaki Pş. Şeyheyyüp Mah.	Ahmet Efendi	25	Defterdar Abdulkaki Pş
Hulusi paşa Hacı Recep Mah.	Şerif Efendi	25	Hulusi Paşa
Han Gülabibey Mah.	İbrahim Efendi	15	Ruası Hümayun

SUNGURLUDAKİ MEDRESELER

Medresenin ismi	Mahalli Müderisi	Talebe Adedi	Medresenin Banisi
Camii Kebir Ziraat Mah.	Müfti Efendi	136	Sunguroğlu Mehmet Ağa
Hilmi Efendi Bala Mah.	Şakir Efendi	68	Nabi Efendi
Osman Efendi Bala Mah.	Osman Efendi	84	Osman Efendi
Hacı Mustafa Efendi Bala Mah.	Hacı Mustafa Efendi	26	Hacı Mustafa Efendi
Mantıkçı zade Başpınar	Hafızömer Efendi	68	Hacı Mustafa Efendi
Ahmet Efendi Bala Mah.	Ahmet Efendi	8	Ahmet Efendi
Hasan Efendi Evci Karyesi	Hasan Efendi	30	Hasan Efendi
Hüsnü Efendi Yahşili Mah.	Hasan Efendi	40	Ahalii Karve
Ali Efendi Tırkeşen Ah.	Ali Efendi	25	Ahalii Karve
Camii Şerif Laha K.H.	Şeyh Süleyman	39	Ahalii Karve
Halil Bey Çöplü K.	İsmail Efendi	6	Yenipaşazade Halil Bey

İSKİLİP KAZASINDAKİ MEDRESELER

Medresenin ismi	Mahalli Müderisi	Talebe Adedi	Medresenin Banisi
Hacı Mustafa Ef. Ekizoğlu Mah.	Ömer H. Ef.	59	Hacı Mustafa Efendi
Şeyh Habip Ef. Dabakhane Mah.	Münir Ef.	56	Şeyh Habip Efendi
Serbest Ahmetağa Kaleboğazı	Hasan Ef.	22	Serbest Ahmet Ağa
Hacebey Medrese Ali Bey	Şükrü Ef.	65	Hacebey
Terzi Bekir Ef. Hacıpiri	Hacı Ahmet	67	Terzi Bekir Efendi
Ebüssut Medresesi Meydan	Ahmet Ef.	52	Eshab İhayrat
Hamidiye Temenna	Ali Ef.	27	Hamiyetmendan Ahali
Hacı Ali Ağa Karaviran	Ali Ef.	43	Hacı Ahmet Ağa

OSMANCIK'TAKİ MEDRESELER

Medresenin ismi	Mahalli Müderisi	Talebe Adedi	Medresenin Banisi
Amaret Medresesi Güney Mah.	Hafız Abdullah Ef.	154	Koca Mehmet Paşa
Makbılağa Medreses Hafız Ab. Mah.	Hafız Abdullah Ef.	30	Paşa Mukbil
Kadı Ferahşat Kadı Ferah Mah.	Hafız Abdullah Ef.	50	Kadı Ferahşad
Kızılhasan zade Camii Kebir	Hafız Abdullah Ef.	90	Hacı Osman Ağa

Aynı salnamenin kütüphaneler kısmına ait 966 sahifesinden:

Kütüphane İsmi	Mahalli	Banisi	Adedi	Kütüp Tarihi	Tesis
Çorum Süleyman Feyzi Pş.	Çöplü Mah.	Süleyman feyz Pş.	583	1201	
Çorum Feyziyei İrfaniye	Emirahmet Mah.	Hacı Ahmet Ef.	5955	1309	
Çorum Hacı Hasan Pş.	Camikebir Avlu	Ferik H.H. Pş.	170	1314	
İskilip Hocaade	Ekizoğlu Mah.	Hacı Mustafa Ef.	55	1150	
İskilip Şeyh Hasib	Dabağhane Mah.	Şeyh Hasib Ef.	86	1150	
İskilip Camii Kebir	Çarpı Derenu	Serbest Z. Ahmet	67	1261	
İskilip Hacebey	Alibey Mah.	Hacebey Hazretleri	27	1150	
İskilip Terzi Bekir Ağa	Hacı Piri Mah.	Terzi Bekir Ağa	20	1238	
Sungurlu	Camikebir Derunu	İbrahim Ef.	29	1309	

-V.13-

1318 seneyi hicriyesine mahsus Ankara Vilayeti salnameyi resmisinden;

Çorum Milli Kütüphanesinde 71 no.da

Çorum kasabası, mevkian gayet güzel bir ovada mebni, etrafı ufak dağlar ile muhat, suları tatlı ve mebzul, havasi cid ve manzarası istiftir.

Çorum'da füsulu erbaa hükmünü icra etmekte olup arazisi münbit ve mahsulda ve civarındaki bağ ve bahçelerde her nevi fevake ve esmar mebzuldür.

Samsun caddesi üzerinde bulunan Çorum, sevkıyat-ı ticariye için bir rehgüzar ve erazisi münbit ve mahsuldar olmağa Anadolu'nun oldukça marif ve mühim bir kasabasıdır.

Derunu kasabada Selçukiler zamanında inşa ve ahiren müceddet denilecek bir suretde... Sultan Muradı rabi... tarafından tamir ve ihya buyrulan bir camii şerifle 23 minareli üç minaresiz, 26 camii şerifle 21 mescid 11 medrese, 565 Süleyman Feyzi Paşanın ve 591 adet Müşir Hasan Paşanın ve 6112 adet Müftü esbak Ahmet Feyzi efendinin ihya ve inşa eyledikleri karkir üç hap kütüphanede kütübü nefise ve üçü çift biri tek 4 hamam ve bir mektebi Rüşdiye 10 bap iptidai ve sibyan mektepleri mevcüddür.

3 Dakik Fabrikası, onbir han, 1055 dükkân, 73 debbağhane, 3 kıraathane, 25 kahvehane vardır.

Mensucatı, İyran taklidi yönden şal ve çamaşırlık bez ve aba gibi şeyler evanli muhasiye ve timurdan edevatı ziraiyenin her cinsi iymal ve dabbağhanede iymal edilen gön ve sahtiyan Kayseri vesair bazı mahallere gönderilmektedir.

-V.14-

1320 şenel hicriyesine ait Ankara Vilayeti salnamesinden

Milli Kütüphane: 1223 67 de kayıtlı,
Çorum sancağı
Mutasarrıf Celal bey
Müfti Alitahir efendi.
Mektebi İydadi

Müdür : Abdülcélil efendi
Muallim : Ali Rıza efendi
" Mahmutefendi
" Fazlı efendi
" Mehmet Galip Efendi
" Ahmet efendi.
Çorum... şirin bir kasabadır.

Gayet güzel bir ovanın şarkı cenubisinde Melik gazi denilen büyükçe bir tepenin eteğinde mensu-i bir ovanın her tarafı dağlarla muhat, cid ve manazırı latiftir.

Çorum ensari kadimeden olup kasabanın ciheti cenubiyesinde ve mürtefi mahallinde atik ve suni bir kalesi ve kalenin derununda 20 haneden ibaret bir de mahallesi vardır. Kabletteşkilat Liva ittihaz edilmiş iken, teşkilattan sonra ikinci sınıf kaymakamlıkla idare olunup 310 senesinde lüzum ve ehemmiyeti mevkiiyesine mebni İskilip, Osmancık, Sungurlu kazalariyle Hüseyinabad ve Kargı Nahiyelerinin rabtiyle tekrar Liva teşkil edilmiştir.

Derunu kasabada Selçukiler zamanında inşa ve ahiren müceddet denilecek bir surette cennet mekan Sultan Muradı Rabi hazretleri tarafından tamir ve ihya buyrulmuş kargir ve büyük bir camii şerif ve avlısında iki şadran, bir çeşme ve 35 odadan ibaret medrese ve Müşir Hacı Hasan Paşa hazretleri tarafından tesis ve inşa buyrulan kargir bir kütüphane vardır. Bu camii şerifin ahşaptan mamul minber ve kapıları ile taştan musanna mihrap ve minaresi sanatı mimariye noktai nazarından gayet kıymettardır. Bundan başka nefsi kasabada 25 cami, 21 mescid yapılmıştır.

Başkaca iki kütüphane daha vardır.

Süleyman Feyzi Paşanın kütüphanesindeki kitaplar meyanında gayet musanna ve mükemmel Mushafı şerif ve tefsiri şerif vardır ki emsali na mevcut olmağla mabihül iftihadır. Camii kebirdeki mederese dairesinden başka, 10 medrese devairi ve 1316 senesinde küşad edilen bir bap Mektebi İdadii Mülkide 75 şakirt ve ünas mektebi Rüşdisinde 72 talibat ve 6 hap mektebi ibtidaiyeden Mecidi mektebinde 103, Tefeyyüz mektebinde 125, Burhani terakki mektebinde 90, Mektebi edeb de 85, Kadirhan mektebinde 145, İrfan mektebinde 85, şakiri olup bunlardan başka 6 bap sıbyan mektebi ve iki bap ermeni ve rum mektepleri vardır.

Kasabada 125 çeşme, üçü çifte biri tek 4 hamam, 1061 dükkan ve mağaza 13 han, 25 kahvehane, 3 kiraathane, 73 dabağhane, 411 bahçe, 5872 bağ ve cehrilik, üç dakik fabrikası, 120 değirmen ve nefsi kasaba 48 mahallata münkasem olup kasabada 4268 hanede 8611 zükür müslim, 8469 ünas, 657 ermeni, 149 rum, 14protestan, 22 katolik ki topdan 16992 dir.

Ünas mektebi Rüştisinde talibat vesair erkek ve kadınlardan rağbet edenlere öğretilmek üzere Bodur Sancağından bir Alacacı ustası celbedilerek elbiselik nefsi alaca iymaline mübaşeret ettirilmişti.

Avanil nuhasiye ile timurdan edevatı ziraiye iymal olunmakta ve dabağhanede yapılan gön ve sathiyen Kayseri vesair mahallere gönderilmektedir.

Kasabada haftada, iki defa, Pazar ve Pazartesi günleri hayvan ve zahire ve saire ahzu iytası için Pazar kurulmaktadır.

Çorum gazetesinin 29.10.1943 tarih ve 1200 sayılı nüshasında İlk Mektepler Müfettişi Eyyup Berkerin yazısının mavzumuya taalluku olduğundan aynen alıyoruz.

İlk 14 vesiya kütüphane memurunun Eşref Ertekinin yardımlarıyla toplanmış ve Çorumlu dergisinin Nisan ve Mayıs 944 tarih ve 47-48 sayılarında neşredilmiştir.

VİLAYETİMİZİN 20 YILLIK KÜLTÜR HAYATINDAKİ İLERLEYİŞİ

Çürük temellere dayanan Osmanlı İmparatorluğu çökünce yerine milli ve sağlam temellere dayanan genç ve dinç Türkiye Devleti kuruldu. Her alanda asrımızın terakkiyatına uygun umdeler kabul eden Cumhuriyet Hükümetinin, maarife de büyük bir değer verdiğini sevinçle görüyoruz.

Türk Ulusu ataları gibi cihan medeniyetindeki değerli yerini alabilmesi için kültür hayatında baş döndürücü bir hızla ilerlemesi, yükselmesi ve muasır devletlerle bağdaşması lazımdır.

Bu ciheti zamanında gören Cumhuriyet Hükümeti asırlarca okumak, yazmak nimetinden mahrum bırakılan asil milletimizi; bu istek ve arzusuna kavuşturmak için 1924 yılında esaslı bir ıslahata girişti. Bütün kudreti ile, kuvveti ile kültür inkılabına hız verdi.

Vilayetimizde çökmüş imparatorluktan sürüp gelen ve bunların çağın

önemli hayatı çabuk yıpratıcı eski evlerden ve cami köşelerinden ibaret olan okulların sayısı 1023 yılında (69) iken, bu miktar 1943 yılında yani 20 sene sonra (241) e yükselmiştir. Hepsi de sıhhi şartlara göre yapılmış. Cumhuriyetin yeni planlarına uygun, hayat verici bir durumdadır. Köylerimizde yeni inşa halinde bulunan okullar bu yekundan hariçtir.

1923 yılında 15'i bayan, 140 tanesi erkek ki tutarı 155 Öğretmen (bunların çoğu medreseden yetişmişti) varken, 1643 yılında heman hepsi de meslek okulundan mezun, Cumhuriyet prensiplerini ülkülerini benimsemiş gençler olmak üzere sayısı 189'dur. 59'u bayan, 130'ü erkektir. Onlar ki; içtimai hayatları hakiki milletler haline koyarlar, milletleri kurtaranlar yalnız ve ancak muallimlerdir.

Talebe sayısına gelince: 1923 yılında 630'u kız, 3030'u erkek olmak üzere 3660 talebe vardır. Bu talebelerin ancak yarısı devam edebiliyordu. 20 yıl sonra, yani 1943 yılında 2072'si kız, 8001 erkek olmak üzere 10073 talebeye yükselmiştir.

Eski Brokratizm yerine talebeler şuurlu, gayeli ve programlı öğretim ve eğitim görmektedirler.

Vilayetimizin maarife ayırdığı para: 1923 yılında 75892 lira iken, 1943 yılında bu miktar 244282 liraya yükselmiştir. Cumhuriyetimizin yirminci yılı idrak etmesi dolayısıyla birer maaş nisbetinde verilen ikramiye hariç olduğuna göre, maarife ne derece önem verdiği apaçık olarak meydana çıkmaktadır.

1923 yılında yeni Türk harflerinin kabulü ile yeniden hız alan kültürümüz, 1929 yılında ulus dershaneleri açarak ilk yıl 4016 talebe mezun etmiş, yirmi yıl sonra mezun talebe yekunu 10810 olmuştur. Bundan başka Vilayetimizde 2 tane umumi kütüphane, ayrıca her okulda meslek kitapları havi birer de öğretmenlere mahsus kütüphane vardır.

Bu gün iş prensibi modern pedeğoji yanında mühim bir mevki almıştır. Talebeyi faaliyete sevk edecek, zihni inkişafını temin edecek ders materyallarına büyük bir istekle sarılınmaktadır.

Vilayetimizde de bu cihete önem verilerek ilkokullar için zengin vasıtaya malik bir eşya müzesi vücade getirilmiştir.

Şimdiye kadar sayılan rakamlara dikkat edilecek olursa Cumhuriyet rejiminin bize ne nimetler sunduğu kolayca anlaşılır.

(Çorum İydadi Mektebi)

Bu başlık, bir levha halinde olarak Çorumumuzda, şimdiki Kız Enstitüsü olan binanın kapısında 1316 R. Senesinden 1339 R. Senesine kadar asılı durmuş ve memleketimize epiy adamlar yetiştirmiştir.

Bu bina daha evvel Çorumda mevcut bulunmuş olan (Rüşti Mektebi) için 300 liraya satın alınmış ve alındığının ikinci senesi İydadi Mektebi olmuştur.

Rüşti Mektebi, şimdiki şehir kulübü olan mahalle kurulmuş, bilahare şimdiki albayrak ilkokulu olan binaya taşınmıştır. Bu ve öteki binalar aslen Mal Müdürü Refet Bey isimli bir zat tarafından hususi konağı olarak yaptırılmış, evvela biri sonra İydadi olanı satın alınmış ve İrfan yuvaları haline sokulmuş ve yarım asrı geçen zamandır her ikisi de muhtelif tamir ve tadiller ile kullanıla gelmekte bulunmuştur.

1307 H. Senesine ait bir resim Salnameden o tarihte Çorumda Rüşti mektebinin mevcudiyetini ve 1317 H. Senesine ait diğer bir salnameden de o zaman talebesi adedinin 109 idiğini öğreniyoruz. 1320 H. Senesine ait salnameden de, İdadi mektebinin kurulmuş bulunduğunu ve o zamanlar bir de Ünas Rüşti mektebinin var idiği anlaşılıyor.

Çorum İydadi Mektebi ilk mezunlarını 1318 R. Senesinde vermiştir. Bunlar arasında Hukuk tahsilli İstanbul'da ikmal etmiş ve uzun seneler hakimlik yapmış ve halen Samsunda ticaretle müştegil bulunmuş olan Cemal Karafakıoğlu, keza hukuk tahsilini ikmal ederek Trabzonda Hukuk Hakimi iken ölmüş bulunan Nuri Bilge, İstanbulda lise edebiyat hocalığı yapmakta olan Abdülbaki Fevzi, halen ölmüş bulunan Culumanın Doktor Tevfik İçkan bulunmuşlardır.

1319 senesinde mezun olanlardan, Halen Vilayetimiz Sıhhat Müdürü doktor İsmail Kafescioğlu ve Edirne Valisi Suheyb Karafakıoğlu ve İstanbul'da Tapu Müdürü Rüşti Canbaş vardılar.

1320 mezunlarından da geçen devrede Çorum mebusu olan Süleyman Köstekçi ile Belediyemizde muhasip İsmail Bozdoğan bulunmuştur.

1321 mezunlarından Mehmet Faiz Londra'da Mühendislik tahsilini bitirmiştir.

1322 mezunları meyanında Kaymakam iken ölen Muhsin Doğu ve halen Halkevi Reisimiz NazmiTombuş.

1323 mezunları arasında parti reisimiz Necmeddin Duran.

1324 mezunları içinde İstanbul'da Eyyüp orta Okulu Müdürü iken ölen Şeref Veldet.

1325 mezunları meyanında Ankara Emniyet Dördüncü Şube Müdürü Mustafa Akalın ile İstihkam Üst Subaylarından Nazmi vardır.

1326 mezunları içinde Tanyeri İlkokulumuz Başöğretmeni Şevket Soyacak, 1327 de de halen Askeri Tabip ve Rontken Mutahassısı Albay RaifEyuboğlu mezun olmuştur.

1328 mezunları meyanında şunlar da vardır:

Adana Lisesi Fransızca öğretmenleri Necip, Ankara Tapu Gurup Kontrolörü Sıddık Çorbacı, Çorum Ortaokulu Öğretmenlerinden Şükrü Özne, Zerbak Giresun Kooperatifler kontrolörü Eşref Koçak ve Çorum Nafia muamelat Şefi Osman.

1329'da ise Vilayet Hususi Muhasebe müdürümüz Behçet Eyuboğlu ile milli mücadelede Nahiye Müdürü iken şehit olan Hayri, Samsun'da tüccar Rüştü Başaran mezun olmuşlardır.

1330'da mezun olanlar arasında halen Haydarpaşa Lisesi Riyaziye öğretmeni Faruk Çetin, Çorum'da Başöğretmen Mahir Tümer vardır.

1331 senesinde mektep, o zamana kadar beş sınıflı iken altı sınıfa çıkarılmış olduğundan mezun vermemiştir. Ancak bu sene mektebin beşinci sınıfından ayrılarak Ankara Lisesine giden Halil Beker halen Eskişehir Lisesinde Tarih Coğrafya öğretmeni bulunmuş, Ankara Emniyet Amiri Ahmet Akalın da askere alınma sebeble mektepten ayrılmıştır.

1332'de de de halen ticaretle müştakil Hüseyin Bayşu ve Asım Karal, Çorum Noteri İhsan Sabuncuoğlu, Çorum'da ticaretle meşgul Hasan Bayşu, İstanbul'da Binbaşı Şükrü mezun olmuşlardır.

1333'de ise Devlet demir Yolları işletme başmüfettişi iken Kayseri'de ölen Leblebicioğlu Kemal, halen Askeri Tabip Albay İbrahim, Belediye Reisimiz Baha Çorbacı, Eczacı Mazlum Berkay, Defterdarlardan Cemal Çorbacı mezun olmuşlardır.

Çorum Vilayet Matbaası Müdürü Şükrü Çöplü, Sivas'ta Hususi mahusebe müdür muavini Kemal, Erbaa'da Zerbahk Ajansı Mehmet Çöplü, Çorum vilayet hususi muhasebe veridat müdürü Mustafa Bıçakçı ve aynı daire mümeyyizi Nazmı Bilge, Nafiada Ahmet Kafkas, öğretmen Ali Sadi Leblebici, Müteahhit Ahmet Yatağan ve Eşref Mergen dahi Çorum İydadisinde okumuş olanlardır.

Ziraat Bankası Ankara Merkez Müdürlüğü Muavini Yakup Gürsel ve Kayseri Vilayeti Nafiasında Yüksek Mühendis Cevdet dahi Çorum İydadisi son seneleri mezunlanndandır.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk ve İnkılap tarihi Profesörü olan ve Çorumlularca varlığı ile iftihar duyulan Dr. Hıfzı Veldet de Çorum İydadisinden ayrılmışlardır.

-V.17-

Çorum İydadî Mektebine ait bağlı cetvelin hazırlanma şekli şöyledir.

Ortaokul müdüründen müsaade alındı. Müdür Muavini Şükrü Özne'nin himmet ve yardımlarile oğlum Enver'e mezunlar listeleri yazdırıldı. Bu liste mektebin muhtelif seneler mezunları arkadaşlara ve Çorum'da bulunan hocalarına gösterilerek içtimai durumları işaretlendi. Parti idare heyetinde arkadaşımız İsmail Bozdoğan'ın muaveneti de katıldı bu cetvel meydana getirildi.

ESKİ İYDADI VE SONRA ORTAOKUL ŞİMDİ KIZ ENSTİTÜSÜ

-V.18-

Çorum İydadi mektebinden çıkan memurlar ve durumları

Senesi	Mezun Adedi	Yüksek Tahsil		Mezunların Durumları														
		Yapmayan	Yapan	Profesör	Hekim 1	Hâkim	Vali ve Kaymakam	Mühendis				Subay	Müdür	Memur, katip	Tüccar	Sanatkar	Mebus	
									Lise	Orta	İlk							
1318	11	7	4		1	2			1				1	2	1	3		
1319	8	6	2		1		1						1	1	4			
1320	3	3											1	1	1			1
1321	13	10	3					1				1	1	4	2	3		
1322	5	4	1						1		1				3			
1323	3	3												5				
1324	6	4	2							1		1	1	2	1			
1325	4	1	3								1	2	1					
1326	5	4	1								1		1	2	1			
1327	3	2	J		1						1			1				
1328	17	16	1						1	1	2		2	4	1	6		
1329	8	7	1			1					2		2	2		1		
1330	14	10	4			1			1		2	2	1	3	4			
1331	2	1	1						1				1					
1332	8	7	1			1						1	1	1	4			
1333	7	2	5			3		1					1		2			
1334	7	6	1	1									2	1	3			
1335	8	8									2			3	3			
1336	4	4									1		2	1				
1337	3	1	2			1							2					
1338	6	6												4	2			
1339	2		2					1					1					
Y.	147	112	35	1	3	10	2	3	4	2	13	7	21	35	32			1

Çorum Ortaokulu :

1339-1340 ders yılında İydadi Mektebinin lağvi suretle yerinde kurulmuş, 1938 senesine kadar eski İydadi binasında kalmış ve sonra şimdiki bulunduğu yeni binasına taşınmıştır.

Çorum Ortaokulunun açılışından beri mezunlarına ait bağlı cetvel şu suretle hazırlanmıştır.

Müdür Muavinlerinden Niyazi Ünsal yardım ricamızı kabul ettiler. Oğlum Enver ve Sungur'u mezun olanlar isim ve künyelerini yazmaya memur ettim, yazdılar. Eski harfler zamanını lise öğretmeni arkadaşımız Halil Berkez yazdırdı, çıkan listeler, muhtelif seneler mezunlarına ve

mevcut ortaokul hocalarına gönderildi. Hukuk mezunu gençlerimizden Ferit Dedebaş ve Tapucu gençlerimizden Yaşar Orhan, mezunu bulundukları bu mektebe ait listeler üzerindeki çalışmalara alakadar oldular. Ortaokulumuzun eski yeni bütün mezunlarının okuldan ayrılmalarından sonraki durumları araştırıldı. En son Ortaokulumuz Müdür Muavini Niyazi Ünsal'ın tedkiklerinden de geçirildi, toplanan notların doğru olmasına gayret edildi. Bu suretle doldurulan listeler; ortaokulumuzun çok sevilen müdürü Ziya Ataman ve memleketimiz gençlerinden Tapu Sicil Muhafızı muavini Fahreddin Ünsal ve partimiz katibi Suavi Tombuş yardımlarile hulasa edildi, bu suretle sayfa 21-22 deki cedvel elde edildi.

Buracıkda bir noktayı ilave etmeye lüzum görüyoruz ki, Ortaokulumuzun son fevkalade halli senelerde mezun adetlerinin azalması başlıca basit bir sebebi olarak arzedilebilir ki Çorum halkı ekseriyetle orta hallidir. Ortaokulu bitirecek çocukların lise tahsilini başka memleketlerde takip ettirebilecek mali durumda olmıyanlar, evladlarına ortaokul tahsilini vermekten adeta kaçmıyorlar. Çünkü ortaokulu bitiren ve tahsile devam arzu ettiği halde buna imkan bulamıyan çocuklar ne sanata ısınıyorlar ve ne yaşlarının müsait olmayışı sebebiyle memuriyete kabul ediliyorlar. Bu kısım çocuklar ye'se düşüyorlar, işsizlikte ve birer müstehlik masur vaziyetinde kalıyorlar binaenaleyh Çorum'da orta okul olunca lise mutlak olmalıdır, kanaatine varılıyor.

İSKİLİP ORTAOKULUNA AİT NOTLAR

Bu notlar, İskilip'te hemşehrimiz Eczacı Rahmi Haboğlu vasıtasıyla okul kayıtlarına dayanarak elde edilmiştir.

1. İskilip'te ortaokul 1933 te açılmıştır.
2. İskilip ortaokulunda halen 85 mevcut vardır. Senede vasati 30 mezun vermektedir.
3. Bu mezunlardan % 33 ü liselere, % 20 si meslek okullarına gitmekte ve %47si tahsile devam edememektedir.
4. Liselere gidenler Kastamonu, Ankara, İstanbul ve Yozgat liselerine gitmektedirler.
5. Her sene liselerde okuyan çocukların vasati miktarı 20 dir.
6. Çorum'da lise açıldığı takdirde İskilip'ten gelecek talebe miktarı 20 dir.
7. İskilip'te ortaokul açılalıdan beri 245 mezun vermiştir. Bunlardan

100'ü liselere, 80'i meslek okullarına gitmiş ve 65'i tahsile devam etmemişlerdir.

-V.21-

**Çorum'a yakın bulunan Merzifon
Orta okuluna ait notlar**

Bu not Merzifon Kaymakam hemşehrimiz Şevket Eker delaletleriyle Merzifon Orta okul Müdüründen alınmıştır.

1. Merzifon Orta okulu 1930 yılında açılmıştır.
 2. Halen 366 talebesi vardır. 1943-1944 ders yılında 71 mezun vermiştir.
 3. Orta Okulunu ikmal eden çocukların yüzde 80 ini liselere, yüzde 15 i meslek okullarına geçmekte yüzde 5 de terki tahsil etmekte oldukları yakinen tahmin edilmektedir.
- Merzifon, Sivas, Samsun liseleriyle İstanbul Haydarpaşa ve Kabataş ve Ankara Atatürk liselerine devam ve rağbet göstermektedirler.
4. Her sene liselerde okuyan çocukların sayısı vasati olarak kaç rakamıyla ifade edilebilir, 40-45.

Ders yılı	Erkek	Kız	Yekün
1930 1931	3		3
1931-1932	8	1	9
1932,1933	16	2	18
1933-1934	38	3	41
1934 1935	43	9	52
1934 1936	31	5	36
1936 1937	54	3	57
1937-1938	64	10	74
1938 1939	57	7	64
1939-1940	29	6	35
1940-1941	51	5	56
1941-1942	31	5	36
1942-1943	63	14	77
1943-1944	55	16	71
	543	86	629

**Cumhuriyet Halk Partisi Değişmez Genel Başkanına
Bir sureti Maarif Vekaletine**

Çorum: Tel 25-5-939

Birer sureti Çorum Mebuslarına

Mektup:

315 bin nüfuslu bir vilayet merkezi ve 22 bin nüfuslu bir şehir bulunan Çorumumuz ilim ve irfan müesseselerinden esefle arz ederiz ki çok mahrum ve uzak kalmıştır. Gerçi bir orta mektebimiz vardır fakat istibdat devrinde mevcut olan idadi mektebinin yerine kaim olmuştur. Halen orta mektebimizde beş yüz erkek olmak üzere (600) çocuk bulunuyor. Orta mektebimizin her sene mezun verdiği en az yüz çocuktan mali vaziyetleri müsait olan pek azları Ankara, İstanbul, Trabzon, Konya, Bursa gibi yerlere gitmekte, Lise ve Sanat Mekteblerinde yer almakta ve fakat çok kısmı da ebeveyninin mahza mali vaziyetlerini müsait olmayışı' yüzünden okumak hususunda ümitsizliğe uğrarak muaffal kalmaktadırlar. Memleket için nafi birer eleman olabilmeleri müstebat görülemyecek olan nice zekalar sönmeye mahkum olmaktadır. Bu halin devamı memleketde çoğalmaları matlub olan münevverlerin az olmasını istilzam etmektedir.

Vilayetimiz Anadolunun ortasında, iktisad sahasında oldukça ehemmiyetle yer alan ve efradı tamamen müstahsil bulunan bir memleketdir. Bu haller istatistiklerle müsbettir. Öyle iken her nedense Cumhuriyetin verdiği inkişaf güneşleri şimdiye kadar ne çare ki Çorumumuza pek az düşmüştür.

Yolsuz ve irfansız kalmıştır.

Milli mücadele devrinde istiylaya uğramış vatan parçalarını kurtarmak için canımızla malımızla ve bütün kudretimizle seve seve çalıştık ne yazık bize refah ve iytila devrinde cumhuriyetin refah ve iytila verici feyizlerinden niymetlenemedik. O istiyla görmüş vatan parçalarının mümessilleri bile zan etmeyiz ki bizi bu hususta haklı bulmasınlar.

Yurdumuz saf ve asil Türk kitle ile dolu bulunan bir yerdir. Toprağımız bereketli, halkımız çalışkandır. Okumak, öğrenmek isteyen evladlarımızı

istikbale hazırlıyabilmekten maalesef bizler mahrum bulunuyoruz uzak bulunuyoruz.

Nüfus kesafetince, ticaret vaziyetince, sanat hayatınca ziraat umurunca civar vilayetlere tefavvuk eden Çorumumuz ne çareki kültür müesseleri iytibarile çok fakır kalmıştır.

Biz babalar, kendimiz için bir şey istemiyoruz. Dileğimiz şu ki: çocuklarımız cahil kalmasın, isteğimiz şu ki;

Oldukça muhiti geniş olan Çorumumuzda bir lise açılsın ve halkının çoğu sanatkar olan Çorumumuzda bir de bölge sanat mektebi kurulsun.

Cumhuriyet Türkiyesinin diğer parçaları gibi Çorumumuz da çoktan beri layık olduğu inkaşafı artık bulsun.

Şimdiye kadar bu hususta müracaatlar vaki olmamış değil, bütçe darlığı muallim azlığı gibi sebepler ileri sürülmüştür. Yoku yok eden Cumhuriyetimizin bunları ortaya atacağına inanacağımız gelmedi.

Biz sönük gönüller, beklerdik ki ve öyle biliyoruz ki büyüklerimiz bizi bu derdimizi biz söylemesek de bilirler. Fakat daha fazla intizar, irfan sahasında hamle almak isteyen ana ve babaların hayal inkisarını mucip olacaktır.

Pek haklı olarak açılması talebinde bulunduğumuz lise ve sanat mekteplerinin iycabederse tesis masrafları için her mahrumiyete katlanarak her türlü maddi fedakarlığa amade bulunduğumuzu kayideylemek isteriz.

Cumhuriyetimizin milli şerefimiz İsmet İnönü devrinde bu haklı arzularımıza kavuşacağımıza artık inancımız vardır. Bunu sabırsızlıkla bekliyor ve bunun için yalvarıyoruz.

Çöplü Mahallesi halkı namına
Çepni Mahallesi halkı namına
Gülabibey Mahallesi halkı namına
Karakeçili Mahallesi halkı namına
Kunduzhan Mahallesi halkı namına
Tepecik Mahallesi halkı namına
Ulukavak Mahallesi halkı namına
Üçtutlar Mahallesi halkı namına
Yeniyol Mahallesi halkı namına
Yavruturna Mahallesi halkı namına
30 Bakırcı ustası Mahallesi halkı namına
70 Kaleyci Mahallesi halkı namına
80 Demirci Mahallesi halkı namına
30 Araba yapıcı Mahallesi halkı namına
100 Marangoz ve Sandıkçı Mahallesi halkı namına
100 Dülger ustası Mahallesi halkı namına
35 Terzi Mahallesi halkı namına
136 Ayakkabıcı Mahallesi halkı namına
50 Kuyumcu,
Çilingir, Saatçi Mahallesi halkı namına
50 Taşçı ustası Mahallesi halkı namına
100 Sıvacı Mahallesi halkı namına
100 Dokumacı Mahallesi halkı namına
40 Leblebici Mahallesi halkı namına
20 Ekmekçi Mahallesi halkı namına
70 Kasap Mahallesi halkı namına
50 Bezez Mahallesi halkı namına
200 Bakkal, Attaşlar namına
100 Tabağ namına
30 Mutfak namına
50 Divar örücü namına
Çorum Reçberleri namına
Köylüler namına Çayhatap köyünden
Sarinbey köyünden
Kayi köyünden
Üyük köyünden
Abtalata köyünden
Mecidözü Ayvack köyünden
Sungurlu Tuğcu köyünden
Çorum Yakup Arba köyünden

İhsan Töreyan
Arif Kabakulak
Ahmet Ektirici
Lütfi Çöplüoğlu
Ömer Mağden
Tevfik Ergun ve Rüştü Eren
Mustafa Avşar
İhsan Sabuncuoğlu
Şevket Kerman
Ahmet Terzi ve Latif Kavukçu
Gazi Özbakır
Nuri Solak
Şükrü Kırdı
Kamil Eğri
Yusuf Kadife
Yusuf Çilingir
Osman Zeki Bengü
Arif Yurteri

İsmail Yüksel
İsmet Örer
Mehmet Sıvacı
Semiha Bayhan
İbrahim Çil
Kavas oğlu Hüseyin Semerci
Sayit Çağıltaş

Ahmet Boyraz
Vasfi Özkıdık
Kara İsmail oğlu Hasan Karakaş
Rifat Taşkiran
Abdullah Berker
Halil Evlendi
Mehmet Elban
İsbak Kıyılmak
Osman

Ali Günal
Yahya oğlu Ethem Yıldız
Kerep Dağcı

-V.23-
ÇORUM ORTAOKUL MEZUNLARI VE DURUMLARI

Okuma Yılı	Mezunların Durumu				Lise Tahsilini Yapanların Devam Ettığı Liseler																							Yüksek Tahsil
	Mezun Adedi	Tahsili Bırakanlar	Meslek Okullarına Gidenler	Liselere Gidenler	Ankara	İstanbul	Bursa	Samsun	Yozgat	İzmir	Kastamonu	Konya	Sivas	Trabzon	Eskişehir	Erzurum	Kayseri	Malatya	G. Antep	Kütahya	Afyon	Adana	D. Bakır	Askeri Liseler				
925-926	7	2	2	3																				3	3			
926-927	16	4	3	9		4					2													3	4			
927-928	31	16	11	4		3	1																		4			
928-929	27	5	15	7	2				1	1	2													1	5			
929-930	38	13	13	12		3	1				5	1												2	8			
930-931	33	16	10	7				1	1	1	1			2									2	4				
931-932	40	17	8	15		1	1	1	3					1			1						7	10				
932-933	56	22	17	17		3		1	2		1	1											9	12				
933-934	25	11	10	4	1	1																	2	4				
934-935	81	33	24	24	3	3	3	1	4									1						9	18			
935-936	42	19	10	13		3		2	2					1						1				4	13			
936-937	62	11	14	37	2	8	4	7	5		1			2					1					7	27			
937-938	50	12	13	25		8	2	3	8															4	20			
938-939	75	15	26	34	3	2	2	8	9	1			1											8	13			
939-940	50	7	10	33	2	1	6	7	10			1			1						1	1		3	9			
YEKÜN	633	203	186	244	13	40	20	31	45	2	12	3	1	6	1		1	1	1	1	1	1	1	64	154			
940-941	56	16	16	24	1		2	9	3			1			1	1		1					1	4	Belli Değil			
941-942	40	4	12	24	3	6	2	6	3															4	Belli Değil			
942-943	44	15	10	19	1	6	3	2	3			1												3	Belli Değil			
YEKÜN	773	238	224	311	18	52	27	48	54	2	12	5	1	6	2	1	1	2	1	1	1	1	1	75	154			
943-944	49																											
YEKÜN	822																											

-V.24-

Kurultayda Çorum üyesi

.....Çorum: 3-6-939 (tel)

Lise hususunda halk tarafından vaki müracatın müsbet neticeye varabilmesi için daha ne gibi teşebbüs ve ne kadar mali fedakarlık lazım olduğunu mebuslarımızla görüş bildir.

Şevket Eren

-V.25-

Ankara 14 Haziran 1939

T.C.

MAARİF VEKİLLİĞİ

Teknik Öğretim Genel direktörlüğü

Sayı: 2526

**İhsan Töreyyen ve Rüfekası Çöplü Mahallesi halkı namına
Çorum**

C: Arkadaşlarınızla birlikte gönderdiğiniz 29-5-1939 tarihli iki tele.

1. Yeniden tesis edilecek sanat okullarının yerleri, bugün veya istikbalde sinai bir merkez olmalarına göre tesbit edilmekte ve buna göre planlaştırılmaktadır.

Bu sebeple ilinizde bir sanat okulu açılması şimdilik mümkün değildir.

2. Her yıl alınan tahsilatla ve orta öğretim kadrosuna yeniden iltihak eden öğretmenlerle ancak mevcut liseler takviye ve İslah edilebilmektedir. Yeniden açılacak liseler her mahallin müfus miktarına ve ortaokul mezunu sayısına göre bir sıraya konulmuş olduğundan önümüzdeki ders yılında bir lise açılmasına da imkan görülememiştir.

Maarif Vekili a.
İhsan Sungur

Çorum Merkez Kaza Parti Başkanlığına

8-7-940

Mektepler tatilde bulunuyor. Bir iki ay sonra dersler başlayacak. Orta mektebi bitiren çocuklarımız için lise derdi her çocuk babasını, her vatan severi yine düşündürmiye başlamıştır. Bu hal Çorumumuz için yıllardan beri tekrarlanıp gelen bir iç sızısı halinde çoğalıp gitmektedir.

Cumhuriyet; Türkiyemizin her tarafında, her sahada çok büyük feyizler, eserler yaratmıştır. Fakat acınarak arzetmeliyiz ki bu feyizlerden ezcümle irfan yolunda en az niyetlenmiş olan yerlerden birisi de Çorumumuzdur.

Türkiyemizde mevcut vilayetler ile vilayet merkezi olan yerler gözönüne alınacak olursa; İstanbul, İzmir, Adana, Bursa gibi kaç mühim vatan parçası istisna edilince vilayetin nüfusu 315 bin ve kendi nüfusu 23 bin olan Çorumumuz; arzedilen sızıları duymakta elbette çok haklıdır.

Civanımızda; 13 bin nüfuslu olan Yozgat'da ve 14 bin nüfuslu bulunan Kastamonu'da çoktan beri liseler ve muhtelif mektepler vardır. Onları kıskanmıyoruz. Cumhuriyetin oralara ve daha diğer yerlere verdiği imektep nurlarından biz de nurlanmak istiyoruz. Bunu istemek hakkımızdır. Misal olarak saydığımız yerlerin Çorum'la alakaları pek azdır. Bir çok çocuklarımız İstanbul, Bursa, Konya gibi yerler liselerine dağılmaktadır. Bunda zenginlerimiz muvaffak olabilir. Orta hallılarımız ve fakirlerimiz ise, lise niyetinden hiç istifade edemiyor. Bu suretle nice inkişafa müsait zekalar sönmeye yüz tutuyor. Bu büyük mahrumiyet atıye karşı evlatlarımızı yetiştirme hususunda bir çok mutavazi çocuk velilerini ve mali vaziyeti müsait olmıyan aile çocuklarını yese, nevmidiye sevkidiyor.

Devlet hesabına bir lise açılması Çorumumuz için mümkün görülmeyecek olursa, Maarif Cemiyeti bu arzuyu tatmin edemez mi acap, suali bizi ümitsizlikten kurtarıyor.

Binaenaleyh Çorumumuzda bir lise açılabilmesi için partimizin müsmir teşebbüslerde bulunmasını derin saygılarımızla teklif ediyor ve istiyoruz.

Çorum Halkından

Çorum Merkez Kaza Parti Başkanlığına

Birkaç gün evvel gazetenin birisinde, Türkiyemizde 15 yerde daha lise açılacağı haberi görülmüştür. Bu haber, öyle diyebiliriz ki zaten mevcut olan acımızı tazelemiş ve bu dilekçemizi partimize sunmaya saik olmuştur.

Cumhuriyetin irfan feyizlerinden en az istifadelenmiş olan Çorumumuz, orta anadoluda oldukça nüfus kesafetine malik, iktisadın hiç de geride bulunmamış bir şehir bulunduğundan bir liseye malik olamamak Çorumumuz için en acı bir mahrumiyettir.

Gerçi halen zaman çok buhranlıdır. Bütçeye taalluk eden işlere imkan olmayabilir. Fakat şu var ki atiden ümidimizi kemiş değiliz. Çocuklarımızı atıye hazırlamak azmimiz sönmemiştir. Mektep istemek hakkımız pek yerinde bir dilektir.

Gerek vilayet ve gerek merkez nüfusları resmi kayidlerle müsbet bulunduğuveçhilecivar birçok vilayet merkezlerine faik bulunduğumuzu iddia edebiliriz.

Açılacağı şayi olan liselerden birisinin herhalde Çorumumuzda da açılabilmes için partimizin teşebbüslerini esirgememesi ocaklılarımızın can ve gönülden temennileri bulunmaktadır.

Ferden yapılabilecek teberrulere gerçi devlet ve milletimizin minnet ve ihtiyacı yoktur. Böyle olmakla beraber açılması temenni edilen lisenin hiç olmazsa mesarifi tesisini deruhde etmeyi halkımız bir şeref bilir. Esgari bir hesap yalnız Çorumlular onbin lira kadar bir para takdime de amadedir.

Bu halde Çorumumuzda bir lise açılması lüzumunu arz ve teklif ederiz. Bu teklifi yapmakla biz ocaklılar derin bir haz duyduğumuzu ve çok haklı bir dilek sunduğumuzu sanıyor, bütün ocaklılarımızın partimize bağlılıklarını bilmünasebe sunuyoruz. 8 Temmuz 941

**Çorumlu Dergisinin 1 Ağustos 940 Tarih ve 25 Sayılı
Nüshasından Öğrenmek Aşkı, Mektep İhtiyacı**

Nazmı Tombuş

En bariz vasfı halkçılık olan Cumhuriyet idaremizin esaslı prensiplerinden en mühimmi imkan dairesinde yurdun her tarafını alesseviye şenlendirmek, halk ihtiyaçlarını en cezri tedbirlerle önlemektir.

Rubu asırlık kısa zamanda kendi varlığımızla başarılan imar ve ümran eserlerini, bu meşkur mesainin semeredar neticeleri olarak hayranlıkla müşahede etmekteyiz.

Vilayetimizin ve muhitinin sağlık ihtiyaçları; takdirkar ve dürbin sayın Başvekilimiz Refik Saydam'ın Sıhhat Vekaletinde bulundukları esnada, merkez ve kazalarda bir çok sıhhi müessesatın açılması suretile azami derecede temin edimişti. Elyevm bu yüzden vilayetimiz halkının gönülleri, sayın Başvekilin saygı ve sevgileriyle dolmuş. (Refik Saydam) adı dillerde minnet ve hayırla anılmakta bulunmuştur.

Yeni yapılan Orta mektep binasında bu sene tedrisata başlanması, modern ceza evi inşaatının hitam bulmak üzere olması da son zamanlardaki şükranı şayan terakki ve ümran asarı meyanında zikredilebilir.

Bununla beraber, gerek nüfus fazlalığı, gerek tabii, iktisadi durumu bakımından diğer vilayetlerle mukayese edilecek olursa, Çorum vilayetinin daha pek çok himmet ve mesai sarfına sahne olabilecek bir kabiliyet ve değerde olduğu tebarüz eder.

Ezcümle vilayetin 287000, merkez vilayetin 68000, merkez kasabanın 22000 nüfusu, Çorum ve İskilip orta mekteplerinin 700 ü mütecaviz talebe mevcudu olup elyevm hariç liselerde 250 den fazla Çorumlu talebe bulunmasına rağmen vilayetimizin henüz bir lise mektebine kavuşamaması halkı büyük bir teessür içinde bırakmaktadır. Şüphesiz ki bu teahhür bir eseri ihmal değil, belki daima salah ve terakkiye doğru hız alan kültür işlerinin çokluğu arasında zaruri bir imhaldı.

Fakat şimdi Çorum'da acilen bir lise açılması hasıl olan ihtiyaç bedihi ve derkar, buna bir enstitü ile bir sanat mektebi ilavesinin ilk planda yer alması hususundaki tercih sebepleri de aşikardır. Çünkü:

1- Çorum, Amasya, Merzifon, İskilip orta mektepleri bir kültür camiası olarak nazarı itibare alındığında, Çorumun bu mıntıkanın tam vasat noktasında bulunması,

2- Memleketimiz havasının itidalı, sıhhi tesisatla geliştirilmiş olan suyunun iyiliği, her türlü gıda ve geçim maddelerinin mebzuliyet ve ucuzluğu,

3- Şehrimizin büyük şehirlere mahsus eğlence, sefahat, israf muhitlerinden, iktisadi merkezlerdeki gürültülü faaliyetlerden azade, sakin ve asude bir halde olması ve daha bir çok buna mümasil sebepler Çorum'un, bir irfan merkezi olarak tercihan intihap edilmesini istilzam ettirecek avamil cümlesindendirler.

Bahusus halı hazır orta mektep binasile, tahliye edilen eski binanın, kafi görülmez ise, az mevcutlu sıhhiye mektebi binasile eski orta mektebinin tebdili halinde her iki ihtiyacın da fazlasile karşılanabileceği, bu sene açılacağı matbuatta haber verilen liselerden birinin heman Çorum'a açılabilmesine imkan verecek en mühim sebeplerden birini teşkil eder.

Binaenaleyh, vilayetimiz halkının senelerden beri dimağında yerleşerek ideal haline gelmiş olan bu arzusunun sahaif ile isalını çekirdekten yetiştirmiş, çok kıymetli maarifcimiz ve Sayın Maarif Vekilimiz (Hasan Ali Yücel)in yüce himmetlerinden bekleriz, bir kaç ay evvel Halkevi salonunda açılan çiçekçilik ve şapkacılık kursuna iştirak eden yavrucukların salonda yer bulabilmek için muayyen vakitten üç dört saat evvel gelerek kapu önünde boynu bükük beklediklerini; hem iftiharla göğüs kabartacak, hemde gözleri yaşartacak bu manzarayı, Sayın Maarif Vekilimiz görselerdi, maddi ve manevi bütün müşkülata rağmen diğer dileklerimizi de bu sene kısmen tahakkuk ettirmesinin kuvvetle memul bulunduğunu zannediyoruz.

Çorum 13.8.940

-V.29-

En Büyük Türk Milli Şefimize.

Çorum

1325 senesinde Yemen'i şereflendirdiğiniz günlerde orada 40 inci nişancı taburunda hesap memuru bulunan halen mütekaif Ahmet Hamdi kulunuz,

Hoş geldin Der ve sağlığınıza dualar eder.

Yüksek tedbirlerle Türk yavrularını Yemen illerinde erimekten kurtaran, Türk milletin refah ve seadetlere kavuşturan Milli Şefimiz den onu candan seven ve uğrunda can vermeye amade bulunan Çorum halkının tek bir yol dileği vardırki birisi irfan yolu olan lise, ikincisi de imran yolu olan şimendifer.

Ayak basmakla büyük lutuflar ve şerefler bahşetmiş olduğunuz bu toprakta oturanlar bunu ancak iradenizden bekler.

Ahmet Hamdi Terzioğlu

Çorumda: Milli Şefimize, Yemende maiyetlerinde bulunmuş olmaktan şeref ve zevk duyan (eski ve ihtiyarbir asker) hemşehriniz tarafından sunulan bir arize.

Çok Saygıdeğer Maarifci Hasan Ali Yücel

Maarif Vekili

Dün akşamki radyo ile yaptığınız nasihatlerinizden kuvvet alarak bu kağıdımızı sunuyoruz.

Cumhuriyet çocuklarının irfan yolunda yeni çalışma yılında girdikleri bu gün, vatan ve milleti uğrunda evvel ahir hiçbir fedakarlıktan geri kalmamış ve hala da o azimle hazır ve amade bulunmuş olan biz çocuk babaları, Cumhuriyetin ilanı gününden beri mevcut olan iç acılarını tazelenmiş buluyoruz.

Bu acımız, memleketimizde ta istibdat devrinde kurulmuş olan İydadi Mektebinin halen tekemmül etmiş diğer bir şeklinden ibaret bulunan ortaokul üstüne Cumhuriyet Maarif idaresinin hiç bir yükseklik koymamış olmasıdır.

Medeniyetine en keskin silahı olan bilgiden bir çok çocuklarımız mahza babalarım mali vaziyetlerinin müsait olmayışı yüzünden mahrum kalıyor.

İstikbalden, yaşamaktan ümidini kesmiş olmıyan biz ve bizim gibi iktisadi vaziyetleri ortahalli olan çocuk babaları, kendilerimiz için değil gelecek zaman için hazırlanan bilmelerinde büyük manevi sıkıntılar duyduğumuz, çocuklarımız için çorumba bir lise açılmasını evel ahir özlüyor ve diliyor.

Yüksek düşüncelere binaen eğer yeniden lise açılması imkanı görülmüyorsa, Türkiyemizde mevcut liseler şimdiki bulundukları şehir veya kasabalar nazara alınmayarak nüfus kesafetleri sırasile yeniden bir tevzi edilecek olsa öyle inanıyoruz ki 325 bin nüfuslu bir vilayetin 25 bin nüfuslu merkezi bulunan Çorumumuz liseden mahrum kalmaz, bunu arz ediyor ve diliyoruz.

Çorum Yavruturna mahallesinden

Çepni

Karakeçili

Üçtutlar

Tepecik

Yeniyol

Karakeçili

Çöp lü

"

"

"

"

"

"

"

"

Ahmet Terzioğlu

Enver Bayrak

Terzi Bekir Mergen

İhsan Sabuncuoğlu

Rüştü Eren

İhsan Başıbüyük

Şahap Duran

Sadettin Ertekin

Kunduracı Esnafı: Mehmet Merzifonlu ve Osman Zingi, Terzi Mustafa Bayramoğlu ve Hüseyin Ergün Bakkal: İsmail Çağlı

-V.31-

25.XI.940

TC.
MAARİF VEKİLLİĞİ
Özelbüro 4/1015
Ahmet Terzioğlu

**Yavrudurna Mahallesinde
Çorum**

Sayın Vekile arkadaşlarınızla beraber gönderdiğiniz mektuba karşılıktır.

Bu yıl alınan tahsisat ve kadroya yeniden iltihak eden öğretmenlerle ancak mevcut liseler takviye edileceğinden Çorum Vilayetinde bir lise açılmasına şimdilik imkan görülmediği dairesinden bildirilmiştir.

Kalem Müdürü İ.Uludağ

-V.35-

Çorumlu dergisinin 1.9.941 tarih ve 29 sayılı nüshasından naklen Maarif Müdürümüzün bir yazısı

Çorumun lise ve sanat okulu derdi

Cevdet BEZİRCİ

Cumhurreisimizin Çorum'u teşriflerinin yıl dönümü büyük tezahüratla karşılayan ve o günü bayram yapan Çorumlular memleketin liseye ve sanat okuluna olan ihtiyaçlarını da düşünmekten uzak kalamamış ve bu münasebetle yüce Milli Şefimize saygı ve bağlılıklarını ifade eden tel yazısının arasına bu dileklerini katmayı da bir şeref bilmişlerdir. Aldıkları cevap kendilerini büyük sevinçlere gark eden iltifatlarla dolu olduğu gibi bu dileklerini tatmin eden iymaları da ihtiva etmektedir. Onun içindir ki bayramlarına bir bayram daha katmışlar, sevinçlerini artırmışlardır. Şimdi pek yakın bir atide hiç değilse üç sınıflı bir sanat okulu ve onu takiben de bir lise açılacağı Milli Şeflerinden aldıkları ilhamla umuyor, içten bir haz ve zevk duyarak bu müjdeli haberi bekliyorlar.

Çorum, civarındaki vilayetlere ve şehirlere nazaran daha kalabalık ve işlek bir yer olduğu kadar, iktisadi bakımdan da bunu hak etmiş bir durumdadır. Şehir yirmi dört bine yaklaşan bir nüfusa sahiptir. Orta

Anadolu'da zahire anbarı vazifesini görecek kadar zengin topraklara sahip olduğu gibi her türlü nebat yetiştirmeye müsait bir iklime de sahiptir. Pek yakında yapılmasına başlanacağı müjdesini aldığı Sumucak Osmancık hattı da bu geniş vadiden geçtiğı takdirde Çorum vilayeti pek geniş bir inkişafa mazhar olacak, büyük ümrana kavuşacaktır. Bu takdirde Çorum memleketimizin en ileri sahalarından biri haline gelecektir.

İşte Çorumlular bunu düşündükleri içindir ki ondan önce bir sanat teknik yuvasına, bir ilim kaynağına kavuşmak istiyor, bunun için telaş ediyorlar.

Bir sanat okulu açılmak teşebbüsü yüksek maarif vekilliğince vaki olduğı takdirde uzun bir külfet ve masrafa da mal olmayacaktır. Memleketin sanat okulu olma elverişli muhtelif binaları vardır. Geçen yıl bu hususta tedkikatla bulunmuş yüksek vekilliğın müfettişlerinden bir zat bu binaları görmüş, en elverişli olarak eski Ziraat okulunu bulmuştur sanıyoruz. Bu bina bizim görüşümüzle de en uygun bir bina olarak görölmektedir.

Şehrin içerisinde denebilecek kadar yakın bir mesafededir. Kargirdir, odaları ve bahçesi itibarile her şeye müsait bir durumdadır. Bahçesi geniş bir saha üzerinde olduğı için lüzum görüldüğü takdirde bir çok atölyeler de yaptırılabilir. Mutbah ve her nevi tertibatı şimdiden ihtiva etmektedir.

Çorum Memleket Hastanesi

Lise içinde aynı vaziyet vardır. İki sene evvel inşası bitmiş olan ve pek çok yerlerde eşine rastlanmayan ortaokul binası lise olma her hususta elverişlidir. Pansiyon açıldığı takdirde eski ortaokul binası mevcuttur ki, hususi muhasebe tarafından bu bina hemen terkedilmeye amadedir.

Talebe vaziyetine gelince, Çorum Ortaokulu'nun mevcudu 500'ü aşmaktadır. Her yıl 70-90 mezun vermektedir. Pansiyon açıldığı takdirde Orta Anadolu'nun en ucuz yerlerinden biri olduğu için talebe iaşesini en ucuz bir şekilde idare etmek mümkündür. Hatta bütün mevcut olan ve Türk Maarif Cemiyetinin himayesinde bulunan pansiyonu genişletmek ve daha mükemmel bir hale koymak da kalabilir. O takdirde Çorum lisesini besliyecek civarda bir çok orta okullar vardır. İskilip, Merzifon, Amasya ortaokulları gibi.

İş kütür çarhının başında bulunan edip, şair ve yüksek bilginlerimizden bulunan Maarif Vekilimiz Sayın Hasan Ali Yücel'in himmetine kalmaktadır. Çorumlular bu zatın yüksek direktiflerine intizar etmektedirler.

-V.36-

Çorumlu dergisinin 1-10-941 tarih 30 sayılı nüshasından naklen

İNÖNÜ MİLLİ ŞEF ANKARA

ÇORUM: 13-8-941

13 Ağustos: Bugün, Çorum ism'i çocuklarınızın, yıllarca hasretliğini çektiği siz babalarına kavuştukları bir bayram günüdür. Bayram günlerinde babalarının sıhhat ve afiyetlerini görmekle iktifa etmiyerek haline göre maddi hediyeler bekliyen her çocuk gibi bizler de siz babamızdan çocuklarımız için lise ve sanat mektebi özlüyor ve ulu tanrıdan başımızda daim kalmanızı diliyoruz.

Çorum Halkından:

İhsan Sabuncuoğlu Ömer Çapa Hamdi Bayrak Hayriye Kulaoğlu

-V.37-

Bay İhsan Sabuncuoğlu ve arkadaşları

Çorum

ANKARA: 15-8-941

Sayın Çorumluların samimi duygularına teşekkür ederim; İmkan husulünde lise hakkındaki arzularının tahminine çalışacaktır,

Çorum çocuklarına selam ve muhabbet.

İSMET İNÖNÜ

Her çocuk; mübrem sandığı ihtiyacını ancak babasına arzeder kaidesi veçhile bu hususi bir bayram münasbetile Çorum halkının içten gelen umumi bir arzusuna tercüman olmak cüretinde bulunulmuş ve öpülüp başa konan büyük bir lütfâ erişilmiştir. Mazhar olunmuş bulunan muhabbet ve selam; Çorumundur, Çorumluların, Çorum severlerindir ve bütün Çorum çocuklarının iftihar nişanesidir.

Çok büyük sevinçler duyan Çorum çocukları; aralarında elden ele gezdirilmiş ve herkesçe öpülerek başa konmuş olan bu iftihar nişanesini Çorum ve Çorumlu, geç olsa da sahifelerine elbette fahr ve gururla derceler.

Çorumlu Dergisinin 1-10-944 nüshasından

ÇORUMDA BENİMSENEN BAZI KELİMELER

İhsan Sabuncuoğlu

Harflerin, rakamların, kelimelerin de talihleri oluyor ve benimseniyorlar. Hususiyetten ziyade umumiyet ifade etmekte bulunan bazı kelimeler Çorumda bilhassa benimsenmekte ve onda, kendileri için bir çok kudsî manalar gizlenmiş sanılmaktadır ki, bunlardan bazıları:

1- (İnönü)

Bu kelime, değil her Türkün, bütün cihanın bildiği yüksek bir varlığın, eserin ve müessirinin adı ve timsali olmuştur. İstiklal savaşı günlerine kadar hiç de bilinmeyen, o tarihten beri artık bütün Türk milletine mal olan, medeniyet ve hürriyet tarihinde iftihar levhası teşkil eden ve bilhassa yaratıcısına bilhakkın addolmuş bulunan bu kelimenin Çorumlularca bu umumi manalarından başkaca, 58 rakamı ile birlikte dahi benimsenen bir hususiyeti bulunuyor. İnönü savaşlarında 4 üncü fırkanın 58 numaralı alayında hizmet etmiş ve büyük Kumandanından (haydi çocuklar) hitabına mazhar olmuş erlerden elyevm Çorumda 30 kadar sağ olanı vardır, ki bu suretle Çorumlular karınca kaderince olsun o savaşa; çocukları iştirak etmiş olmak şerefini kazanmış ve bulunmaları sebeble bulundukları kıt'ayı (aferin çocuklar) lütfuna mazhar etmiş olan o günün büyük kumandanını bu gün babaları sanmakta elbette hakkıdır.

2- Umumi muvazeneden gelen tahsisatlarla Çorumda yapılmış iki muhteşem bina vardır ki birisi ortaokul, diğeri cezaevi binalarıdır. Bu eserleri gördükçe müessirlerini yadetmemek elden gelmez. İşte bunların ilk inşa emirlerini veren (Maarif Vekili Saffet Ankan) (Adliye Vekili Saraçoğlu) kelime ve medlulları böyledir.

3- Geçmişteki bazı hallere ait hatıralarla üçer beşer harften mürekkep kelimelerden Çorumlular nasıl bir hisse-i gurur ve hissi tazim duyuyorsa, böyle bazı kelimeler daha vardır ki onlardan da istikbale ait ümidler, (güzellenmek, yükselmek, yücelmek) beklerler.

Evet güzellenmek güzele sahip olmak; maddeten değil, manene ve ruhan güzellenmek; bunun için irfan yuvalarına sahip olmak lazımdır. Çocuklarının yarısından azının değil, çoğunun ilk tahsili görmelerile, görebilmelerile güzellenmek için Çorumlular himaye ve himmet beklerler.

Yükselmek, evet yükselme isterler. Çünkü her sene 80-100 mezun veren bir ek ortaokullarından başka bilgi ocaklarının bulunmayışı hasebile çocuklarını her şubede okunuşu ve cumhuriyet devrine layık adam olarak yetişmiş olması için lise ve sanat mektebi, enstitü vs. özlerler.

Yücelmek evet yücelmek. Bu da cumhuriyetçi, halkçı bir idare zamanında ancak ilim sahasında olabilir ki buna ait müesseselerden mahrumiyetin daha fazla uzamamasını kalbden ne kadar temenni etsek azdır.

Bu sayılan (güzel, yüksel, yücel) kelimelerini biz diğer bir tabirle yadediyoruz ki (Hasan Ali Yücel) işte ikişer çift harflerden teşekkül etmiş bu üç kelimenin gösterdiği sayın maarif vekilimizden Çorumda lise, sanat mektebi, enstitü gibi irfan yuvalarının kurulmasını Çorumlular sabırsızlıkla özlemektedirler. Bu hususta babalarından aldıkları ve başlarına koydukları muhabbet ve selam lütfünden hız almış olarak.

-V.39-

Çorum: 28-9-941

Yüce Başvekil Refik Saydam Ankara

(Bir örneği Çorum mebusu Dr. Mustafa Cantekin'e)

Çorumumuzda bulunmakta olan Küçük Sıhhat Memurları Mektebinin kaldırılmakta olduğunu esefle öğrenmiş bulunuyoruz.

Cumhuriyet devrinde Çorumumuzu maarif sahasında en geri kalmış ve büyük mahrumiyet ve mağduriyetlere uğramış ve adeta öksüz bırakılmış bir yer olarak görüyor ve birgün olur büyüklerimizce bu derdimiz takdir ve temin olunur diye bekleyip duruyorken, bizi şimdiye kadar bu yolda varlığı ile birazcık olsun teselli edegelmiş olan sıhiye mektebinin de kaldırılması ve yerinin bomboş bırakılması teessürümüzü çoğaltmış ve sabrımızı sona erdirmiştir.

Bu koca binaya ve bunun gibi boş duran eski idadi binasına birer irfan müessesesinin lise ve sanat mektebinin veya diğer bir mektebin

kurulmasını veyahut gerek nüfus kesafeti ve gerek iktisadi durumu bizden çok geri olan yerlerde mevcut mekteplerin adilane bir tevzia tabi tutularak Çorumumuza naklini ve bu hususta her türlü fedakarlığa amade bulunduğumuzu derin tazimlerimiz sunarak diliyoruz.

Çorum Halkından: Kadir Celep, Ahmet Tütüncü, Bekir Mergen, İhsan Sabuncuoğlu, Mustafa Haboğlu

-V.40-

BÜYÜK MAARİFÇİLERİMİZE

24-9-941

Çorum Halkının Maarif İçin Dilek Mektubu

Muhterem Maarifçilerimiz, Sayın Büyüklerimiz:

Cumhuriyetin maarif nimetlerinden heman hiç nimetlenmemiş olan Çorum halkı, siz ilim adamlarımızın yüksek nazarlarına dertlerini arzetmeyi düşünmüş ve ulüvvü cenabınıza sığınarak bu dilekçelerini sunmak cüretkarlığında bulunmuştur.

Çorumluların umumi ve hususi hallerini bilmez değilsiniz. Biz şunu evvela kaydetmek isteriz ki Çorumlular; sıkıntılarını çok vakit saklarlar ve büyüklerine arzetmeyi ihmal ederler. Ve isterler ki o büyükleri, kendilerinin bu dertlerini görsünler, takdir ve temin buyursunlar.

Çorumumuzda ruhi bir noksanlık daha vardır. Şantajı, reklamı, propagandayı bilmeyişimizdir. Bugün şu tasdirimiz; mahsa mühim bir ihtiyacımızın temini hususunda bizi bizden ziyade düşündüğünüze emniyetimiz mevcut olarak, memleketimiz maarifi vaziyetine inhisar ediyor.

Lise, Sanat okulu ve muadili tahsil ocakları içindir. Çorumumuzda malum bir tek orta okul var, vasati olarak her sene 80 mezun veren bu mektep; çocuklarımızın mektep ihtiyacına kafi gelmediği cihetle müteessir ve müteezzi bulunuyoruz.

Cumhuriyet idaresi her sahada bir çok feyizler, inkişafı yaratırken Çorumumuzda bilhassa Maarif sahasında noksanlıklar göstermesi acınacak hal değil midir diyor? Ve acaba diye şu noktaları boynu bükük kalbi sönük, ümitleri münkesir bir öksüz çocuk gibi hatırlıyor ve sayıklıyoruz.

- 1- Nüfus kesafeti itibarile geride miyiz;
- 2- Zeka vaziyeti itibarile Çorum çocukları yoksul mudur;
- 3- Sanayi sahası, maadin bölgesi gibi mıntika taksimleri yapılırken ahmaklar diyarı diye ayrı bir taksim mi var;
- 4- Zeka sahibi bulunmak ve okumak ve ruhan yükselmek yalnız mali vaziyetleri müsait olan aile çocuklarına mı münhasırdır;
- 5- İklim vaziyeti Çorumda talebe kesafetine mani mi teşkil ediyor;
- 6- İktisadi vaziyeti müsait değil mi;
- 7- Haddimizi tecavüz ederek fazla bir şeyler mi bekliyoruz;
- 8- Çorumda mektep olmasına elverişli bina mı yok;
- 9- Acaba Çorum fazla maariften mahrumiyet için bizim bilmediğimiz içtimai bir cezaya mı mahkum
- 10- Harp hali mi mani oluyor acep veya ağlamayan çocuğa meme yok kabilinden, Çorum çocuklarının sadece bekleyip istemeyişi mi bu mahrumiyetleri intaç ediyor. İlah...,Müsaadenizle ve yüksek nazarlarınızın şu naçiz kağıdımız üzerine lütfen in'ıtafindan cür'et olarak bu noktalara ikişer kelimecik ilave edelim.

- 1 - Nüfus kesafeti itibarile geride değiliz. Çünkü, Türkiyemizde vasati olarak kilometre murabbaina 23 kişi isabet ediyor. Çorumun ise kilometre murabbaina isabet nisbeti en aşağı 29 dur.

Çorumumuz, 25-27 bin nüfuslu bir şehir, 330 bin nüfuslu bir vilayet merkezidir. Toprağımız bilhassa buğday ziraatinde, münbit, halkımız mütevekkil ve her sahada çalışkandır.

- 2- Zeka itibarile çocuklarımız yoksul değildir. Çünkü, iklimi ve havası çok tebeddül eden yer halkının zeki olacağı ilmen kabul edilmiş bir hakikat olduğuna göre, havası her an değişen Çorumun ahmak yetiştirmeyeceği neticesi kabul edilmek lazımgelir. Bu cihet diğer bir basit suretle de isbat edilebilir: Çorum'da Türkün gayri unsur yoktur. 1914 umumi harbinden evvel dahi, Türkün gayri unsurların en az bulunduğu yer Çorum idi.

Onların bulunmayışı, Çorumda iş olmadığından değil, Çorumda onlara iş verilmemiş olmasından dolayıdır ki; Çorum halkı evvel ahir ümmi kalmış, fakat ahmak bulunmamıştır.

Diğer bir misal daha ki; okumak için taşralara liselere ve yüksek mekteplere gidebilmek mazhariyetine erişebilen çocuklarımız sınıflarının birinciliklerini, hocalarının takdirlerini kazanıyorlar. İçlerinde varlıklarile sevinebileceklerimiz de yok değil.

- 1- Halkçı bir devlet zamanında okutulmak külfetine değmez halk diyarı diye bir taksim de olamaz. Oğuzun 24 boyundan heman 19 boyunu bağrında toplamış olan Çorum ve civarı halkı; ebaencet süt be süt Türk oğlu Türk çocukları bulunmuş iken, bunların maarif müesseselerinden mahrumiyetlerini ne suretle tefsir etmelidir? Halkımız mekteplerden müteneffir değil, bundan mahrumiyetlerinden dolayı müteessirdir.
- 2- Zeka denen hasletin tevziinde zengin veya fakir olmanın alakadar bulunmadığı malum bir şey. Ebeveyninin mali vaziyeti, çocuklarını taşralarda okutmağa müsait olmayan nice zeki çocuklar orta mektebi bitirince sönmeğe maruz ve mahkum kalıyorlar? Bu hususta bir çok misalimiz var.
- 3- İklim vaziyet-i müsait değildir denemez. Yaz ve kış hararetin azami dereceleri lisesi ve diğer mektepleri bulunan bazı yerler kadar yüksek değildir. Mesela; yakınımızdaki Yozgat'ta, Kayseri'de, Sivas'ta kış bizdekine nazaran çok ve şiddetli, sebze ve mahrukat ise gerek bu sayılan ve gerek Samsun, Çankırı vesair civar yerlerde Çorumdakinden üç, dört misli noksan ve pahalıdır.
- 4- Çorumun iktisadi vaziyeti müsait değildir de denemez. Çorum'da maarif cemiyetinin idare ettiği pansiyonda senelik yemek masrafı 90-100 liradır. Halbuki yalnız iaşe masrafı için ücret alan devlet liselerinin en ucuzu 160 liradır. Binaenaleyh talebe hayatı çok ucuza mal olacak yer Çorum olmak lazımdır.

Şu da var ki; Çorum aynı zamanda bir esnaf ve sanatkarlar şehridir. Hepsini saymağa ne hacet; sade Çorum'da 40 demirci, 22 bakırcı, 30 tabağ, 20 araba yapıcısı, 150 marangoz ve dülger, 50 divarcı, 16 saraç ustalarımız ve bunların iki üç misli kalfaları ve bir çok ta bilgisiz biçare çıraqları vardır. Hep bunlar baba ve dedelerinden gördükleri gibi çalışır, bunlar yalnız Çorumun değil, civar kaza ve vilayet merkezlerini bir çok ihtiyaçlarını da ihzar ve temin ederler.

Bu itibarla sınai ve ticari vaziyetimiz de bir çok yerlere nazaran ilerdedir.

Haddimizi bilmiyerek fazla bir şey istemiyoruz. Milliyetçi ve Cumhuriyetçi ve İnkılapçı bir devletin ferdiyiz/Cumhuriyet idareimizin her umurda seyyanen bezlettiği lütufların bilhassa Çorumumuzda maarif sahasında da daha çok tecellisini arzu edemez miyiz? İşte bu bakımdan düşünerek diyoruz ki, mesela, İstanbul 800 bin nüfuslu, burada Üniversite hariç lise ve muadili 50 kadar ve belki daha fazla mektep var, 300-350 bin nüfusu olan vilayetimizde ise, hiç yok.

Diğer bir misali Bursa Vilayetinin 500 bin nüfusu var. İki lise, bir muallim mektebi, sanat mektebi, ziraat mektebi, orman mektebi, köy enstitüsü, askeri lise tam sekiz mektep mevcut. Çorumda ise hiç biri yok. Kastamonu'da merkez nüfusu 15 bin olmasına rağmen, lise, sanat mektebi, enstitü vesaire var. Yozgat'ta 12 bin nüfuslu olmasına rağmen hakeza.

Civarımızda mektep var idiği de yokya mevzu bahs olamaz. Çünkü; Eskişehir, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Afyon, Konya hem bir birlerine yakın ve hem muvasala imkanları kolay yerler olmalarına rağmen gıpta ediyoruz ki onların bizim kadar sıkıntıları yok ve hem onlar; Atatürk'ün dediği gibi, medeniyetin meşalesi olan Şimendifere çoktan kavuşmuşlardır. Çorumumuz ise medeniyet meşalesi olan şimendifer nimetinden dahi mahrum.

Buracıkta bir şey daha diyoruz ki, Orta Anadolu'da askeri mektep; sandığımıza göre yoktur. Binaen aleyh Orta Anadolu'nun ortası olan Çorumuzmuda da askeri mektep kurulmasını acep özleyemez miyiz?

Müsaadenizle bir şey daha arzedeceğiz. Devlet vazifelerinden birisi de adalet tevzinidir. Adalet; parayı alan ile vermiyen, döğen ile döğülen arasındaki ihtilaf ve nizalarm haline elbette münhasır değildir.

Türkiye'de mevcut orta ve mesleki tedrisat müesseseleri tevziinde de adalet aranmaz mı? Merhum Necati, Adliye Vekili olunca mevcut mahkemeleri hep birden lağvetmiş, yerlerine göre münasip olanları kuruvermiş idi. Cumhuriyet maarif idaresini de böyle bir şey yapsa umuyoruz ki Çorumumuz da bir çok şeyler kazanır. Binaen aleyh Çorumumuzda sanat mektebi, lise ve muadili mektepler kurulması ve bir köy enstitüsünü özlemek, istenilmekte çok gecikilmiş bir haktır sanınız.

- 1- Çorum'da mektep olmağa elverişli resmi ve hususi birçok binalar var. Azımızın müsait bulunduğu ahşap inşaat için muktezi malzemeburada çokvebol. Binaen aleyh yenilerini yaptırmakta güç

değil. Şu da var ki, bu kağıdı sunan, mekteplerden müteneffir değil, iştiyakile yeislere düşmüş olan bizler, icabederse bunu da temine çalışırız. Mamafih medeniyetin meşalesinden mahrumiyetimiz hesabile karanlıktayız, demektir. Zannederdik ki ve yine öyleyiz ki tenevvür etmek için nur, karanlıktan değil ışıklıktan gelir.

- 2- Yabancı memleketlerde bazı şehir veya kasaba ve köylere umumi ceza verildiğini işitiyoruz. Acaba Çorum'da maarifsiz kalmak için böyle bir cezası mı var. Fakat biz babalar, böyle bir manevi cezayı icap ettirecek bir günah işlediğimizi bilmiyor ve zannetmiyoruz ve yoktur.

Alaca Hüyük, Boğazköy gibi tarihi medeniyet abidelerin ve eserlerini bağrında saklıyan ve (Çorum Vilayeti tarihi hazineler memleketidir) unvanını bihakkın kazanmış bulunan Çorum ilimiz daha ne kadar zaman irfan yuvalarından mahrum kalacaklar.

- 3- Bu günkü dünya harp halide bizi alakadar etmez. Çünkü; ölecek değil, yaşıyacağız. Ve çocuklarımızı yetiştirmek azmindeyiz. Şunu da ilave edeceğiz ki Çorumumuzda başka mektep olmadığı için ilk tahsilini bitiren her çocuk yolu orta mektepte buluyor. Orta mektebi bitirenler ise, yükselmek emelile çıktıkları için, bunlardan mali vaziyetlerinin müsadessizliği yüzünden taşra mekteplerine gidemiyenler sanatkarlara çırak olmayı da kabul etmiyor. Ve böylece bir çok orta mektep mezunlarımız ortada kalıyor.

Civarımızda bulunan İskilip, Merzifon, Amasya'da da birer orta mektep olduğuna göre, Çorum'da kurulacak her hangi irfan yuvalarından istifade edecek saha dahi az değil.

İşte: bu düşüncelerle iki senedir büyüklerimize muhtelif maruzatlarda bulunuldu. Ve en son en büyüğümüze başvuruldu. Mazhar olunan muhabbet ve selamı göğsümüz kabararak başa kaydettir.

Cumhuriyet devrindeyiz. Cumhuriyetin esası fazilet olduğuna, ilimsiz de fazilet olamayacağına göre, işi yine büyüklerimize bırakıyor ve fakat medeniyetin en keskin silahı olan bilgiden Çorum çocukları için velev bir tahsil devresi olsun imkan husulünü beklemek sabırsızlığımızın af ile karşılanacağını umuyor ve yüksek alaka ve müzaharetlerinize Çorum'a da muhtelif mektepler (lise, sanat mektebi, kız ve köy enstitüleri, orman, ziraat mektepleri ve bilhassa bir de askeri okul) vererek çocuklarımızı sevindirmenizi, ülkemizin bu bölgesini de daha fazla ma a r i f n u r l e r

ile nurlandırmak için bu hususta esirgemiyeceğinizden emin bulunduğumuz muzaheretlerinizin lütuf ve ibzal buyurulmasını diliyoruz. Çorum Halkından...

-V.41-

Çorum: 25-6-943

Hasan Ali Yücel Çok Saygı Değer Maarif Vekilimiz

Okulların yeni ders yılma girişleri dolayısıyla çocuklarımıza ana, babalarına ve velilerine hayırlı öğütlerinizi radyolardan dinlemiş ve gazetelerden okumuş bulunuyoruz.

Tenvire muhtacız, ışıığınızla tenevvür ettik ve ediyoruz. Vatana, millete daha çok çok hizmetlerinizi, her ana baba can ve gönülden temenni ederken bu dilemeyi biz Çorumlular, mahza himmetinizle bölge sanat okuluna ve kız enstitüsüne kavuşmuş olmamız dolayısıyla daha çok ve derin şükran hislerle can ve yürekten yaparız.

Bu öğüdlerinizi arasında okul sayısını artırmak hususundaki milli şefimizin isteklerini müjdeleyen kısımlar, biz Çorumluları daha çok umutlandırmıştır ki artık Çorumumuz liseye de kavuşacak, çocuklarımız lise tahsili için gurbet yollarında sürünmüyecek ve tarihin hazineler diyarında oturan bizler de irfan yuvaları çok ve bol olan vatan parçaları gibi her sahada nurlanma yolunu tutacağız.

Her daim başımızda bulunmasını niyazylediğimiz milli şefimizin Çorumluların, (imkan husulünde lise hakkındaki arzularının tatminine çalışılacaktır) tebşirlerini iki seneden beri başımızda tutuyor ve gönülümüzde saklıyor ve imkan husulünü özlüyorduk.

İşte müjdenizle bu imkan husulü günlerinin yaklaştığını seziyor ve bu yüceliği, siz yücelimizden sabırsızlıkla bekleyerek sağolmanızı diliyoruz.

Çorum Halkından: İhsan Sabuncuoğlu ve Sıddık Çetin, Arif Yurdemi

LİSE İSTİYORUZ

Ortaokul Müdürü Ziya Alaman

Egemenlik savaşında ordulara hedef gösteren, Hükümetimizin banisi, ebedi şefimiz Atatürk, hakimiyeti kayıtsız ve şartsız ulusa bağışlarken, büyük Türk milletine en yüksek medeniyetin uçsuzluğunu amaç tayin etmiş ve “ileri” emrini vermişti.

Başta, başımız İnönü olduğu halde, ne büyük bir şevkle atılmış ve bu uğurda ne büyük inkılapları akla sığmaz bir hamleyle başarmıştık. Bu gün Atamız aramızda değil, fakat en büyüğümüz İnönü bizi aynı hedefe aynı hızla ulaştırıyor: Partimizin altı ok'u bize yol gösteriyor, koşuyoruz, birkaç yıl içinde yüz yılları arkada bıraktık, dünyanın hayranlığını kazandık.

Amaca çabuk ulaşacağız. Ulaşacağız, çünkü büyük davaların büyük ihtiyaçlarda doğurduğu muhakkaktır. Ulus'ta kendilerini yükseltecek, vasıtaların yokluğunu sezdi, ihtiyaç duyuyor, her çareye baş vuruyor, ne yapmak lazımsa esirgemiyor, çalışıyor, didiniyor.

Göğsümüzü öğünçle kabartan küçük bir örnek verelim:

ÇORUMLULAR LİSE İSTİYORLAR...

Hem ne büyük bir istekle!... Memleketin aydınlarından tutunuz da, dün kara kuvvetin daimi baskısı altında belki okumanın bile aleyhinde olanlara kadar her Çorumlu: “Bu yıl olsun lise açılmıyacak mı, liseyi açtırabilmek için ne yapalım? Her yıl orta okuldan mezun olan yüzlerce gencin ancak sekizde biri ileri tahsile imkan bulabiliyor, diğerleri müstehlik olup yurttan birikiyor. Bu gibiler ne olacak?..” gibi soru ve mütalealarıyla arzu ve endişelerini açığa vuruyorlar. Bu ilgi yurt severliğin, büyüklere olan bağlılığın, yükselme isteğinin en derin bir ifadesidir. Çorum'un bir çok ihtiyaçları arasında daima ilk önce ileri sürülen lise ihtiyacı, İleri... emrine ne büyük bir sadakatle itaat ettiklerine ne büyük bir delildir.

Çorum liseye hakikaten muhtaçtır. Her yıl ortaokuldan mezun olan yavrulardan yüzde sekseni, ileri tahsil görme imkanlarını bulamamaktan doğma yeisle muzdarıp, yollarda perişan dolaşır görüyoruz; içimiz sızlıyor. Bunlar arasında baha biçilmez zekalar da, bir kalemde küçük bir masa sahibi olabilmenin didinmeleri arasında siliniyor, sönüyor. Ne yazık!..

Büyük nidalar, daima büyüklükleriyle mütenasip yankılara erişmiştir. Çorum, büyüklerinin büyüklüklerine sığınarak, umarak! Bağlanarak haykırıyor.

Çocuklarımıza, koştukları İRFAN YOLUNDA ileri ufukları aydınlatacak bir meş'ale, bir ışık kaynağı veriniz, bir lise veriniz!..

Bilgi susuzlarının göğüslerinden fışkıran bu nida, İnönü kayalarına çarpan zafer avazeleriyle taçlanan tarihi gülbanklar gibi sevinç yankılarıyla kulaklarımıza, oradan minnet hisleriyle dolup taşan kalplerimize dönecek; buna eminiz... Yüce katlara uzanabilen hiç bir dilek, bu saha ve ata ikliminden eli boş dönmemiştir.

Nura susamış 300.000 yüreğin derinliklerinden sızan bilgi iştiafının alevleri, Çorum'un berrak semasında toplanıp bir fecir aydınlığıyla büyüklerimizin kalplerine doğacaktır. O büyükler ki, bu yurt için uykusuzdurlar.

Çorum'lu: Bağrında tutuşan ilerleme isteğinin şafağıyla ilk bilgi çırağını tutuşturacağı günler uzak değildir; ufuklara da bir tan kızılığı yaratcak, lisenin Çorum havasına ilim ve fazilet neşredeceği mesut günler uzak değildir.

Bekle ve güven!...

Şehrimiz irfan yuvalarından Yeni Ortaokul

Şehrimiz irfan yuvalarından İnkılap İlkokulu

Bölge Erkek Orta Sanat Okulu

İrfan yuvalarından Albayrak İlkokulu

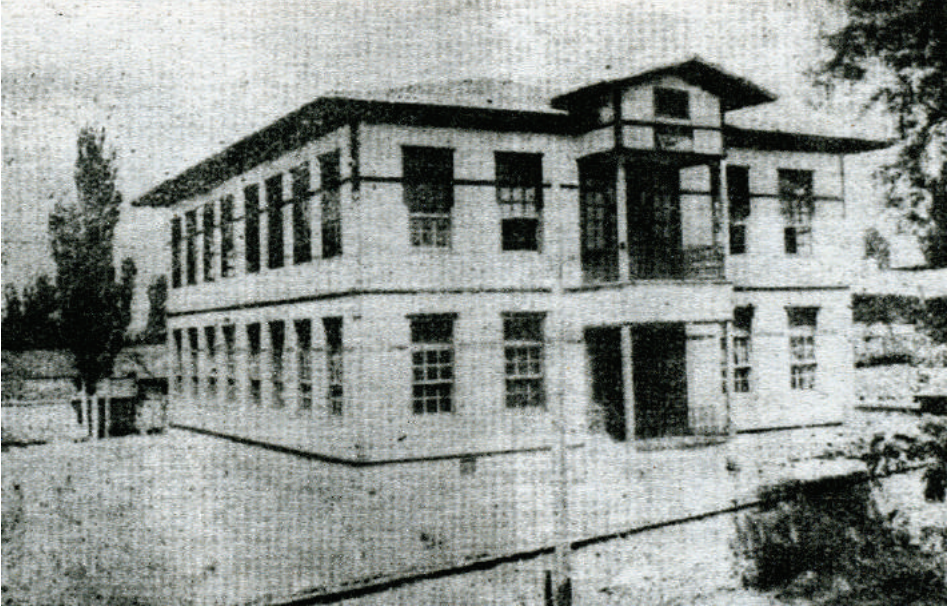
İrfan yuvalarından Gazipaşa İlkokulu

İrfan yuvalarından Albayrak İlkokulu

İrfan yuvalarından Tanyeri İlkokulu

İrfan yuvalarından İstiklal İlkokulu

Aziz Babamız, Büyük Milli Şefimiz, Sevgili İnönümüz

Çorumlular sizi baba tanımışlar ve siz babalarını yuvalarında tekrar şeref vermiş olmak suret ile bu gün yeni bir bayram yapmakta bulunmuşlardır. Çorumluların sizi baba tanımaları yeni değildir. Bu tanıma da 25 sene kadar eveline aittir. İnönü Savaş meydanlarında herbiri bine, bine değil onbinlere bedel Türk kahramanları içinde bulunmuş olan Çorum çocukları, o zaman (haydi çocuklarım) hitabınıza mazhar olmuş bulundukları için o mazhariyet gün ve anından beri sizi baba tanımışlardır.

Bu gün Çorumluların, sevinçleri bu kadar değildir. Tarihin malum zamanlarından biridir ki Çorum toprakları ancak siz devlet reisinin milli şeflerinin, ayak basmalarile şeref duymuştur. Bu şeref payansızdır. Bu şerefleri bizler değil çocuklarımız daha iyi bileceklerdir. Aziz babalarını uzun tahassürlerden sonra yurtlarında görmüş ve ona kavuşmuş olmanın sürurile mest olan Çorumlu çocuklarımız her an ve zaman yine o eski savaşlarda olduğu gibi (haydi çocuklarım) hitabınıza hazırdır. Can ve mallarını daha fazlasıyla fedaya amadedir.

Çorumlu ismini çocuklarınız, siz babalarından elbet bu büyük bayramları için bir şey diliyeceklerdir. Diliyeceklerimiz ise zaten malumunuzdur. (Yol ve okul). Civarımızdan geçeceği duyulan şimendifer hattının Çorumumuzdan şehrimizden geçirilmesi dileğimizdir.

İmkan husulünde lise hakkındaki arzularımızın tatminine çalışılacağı yolundaki başımızda tuttuğumuz ve kalbimizde sakladığınız vaat ve tebşirleriniz vecihle artık Çorumumuzda bir İnönü Lisesi kurulması yalvarışımızdır.

Çorumumuzda açılmış olmasıyle şükranlar duyduğumuz erkek orta sanat okulumuzun enstitü haline çevrilmesi temennimizdir.

Çorumlular icabederse bu hususlar için her türlü fedakarlığa hazırdır.

Veasil siz aziz babamızın ve milli şefimiz, sevgili İnönümüzün başımızda daim kalması da ulu tanrıdan niyazımızdır. Siz sağ ve var olunuz.

944 yılında Çorum'u onurlandırmaları dolayısıyla yüksek huzurlarında Çorumlular adına C.H.P. Çorum merkez ilçe başkanı ihsan Sabuncuoğlu tarafından saygı ve bağlılık duygularının açıklanmasıdır.